

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

OSMANLI DEVLETİ'NDE
YENİÇERİ AĞALIĞI KURUMU

Ayşenur ERDOĞAN
2502160415

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Arzu TERZİ

İSTANBUL-2024

ÖZ

OSMANLI DEVLETİ'NDE YENİÇERİ AĞALIĞI KURUMU AYŞENUR ERDOĞAN

Kul sistemi üzerine kurulmuş Osmanlı devlet teşkilatında devşirme kökenli bir kişinin Enderun ya da Acemi Ocağı'nda eğitim gördükten sonra hangi mevkilere yükselebileceği ve yönetimde ne kadar etkili olabileceğinin en güzel örneklerinden biri yeniçeri ağalığıdır. Kumandanlığına getirildikleri yeniçerilerin prestijleri, yeniçeri ağalığının statüsüne de yansımış ve *Fatih Kanunnamesi*'nde tüm ağaların en büyüğü olduğunun beyanıyla makamları yüceltilmiştir. Dahası diğer askerî kumandanların haricinde yönetim ve yargıda söz sahibi olmuş, padişahın huzurunda tek başına durma ayrıcalığına erişmişlerdir.

Yeniçeri ağaları Yeniçeri Ocağı neferlerinin disiplininden, ihtiyaçlarının karşılanmasına ve bilhassa savaş için hazır tutulmasına kadar birçok alandan sorumlu olmuşlardır. Savaş zamanı da orduya nefer sağlayan yeniçeri ağalarının birçoğu seferlerde bizatihi çarpışmalara katılmışlardır. Askerî kumandanlığının yanı sıra İstanbul'da asayiş ve nizamın sağlanması için büyük bir misyon üstlenmişlerdir. Asırlarca çok uluslu bir yapı içerisinde ahalinin birlikte huzurla yaşaması için neferleri ile görev icra etmişlerdir. Dahası devlet protokollerinin ayrılmaz bir parçası olan yeniçeri ağaları, merasimlerde makamlarını tüm ihtişamları ile temsil ederken aynı zamanda bu merasimlerin güvenlik içerisinde yapılmasını da sağlamışlardır.

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde askerî ve idarî birçok vazifeyi aynı anda icra eden yeniçeri ağalığının nihayeti kumandanlığını yaptığı Yeniçeri Ocağı ile aynı olmuştur. Tarih boyunca birçok ayaklanmanın baş kahramanı olan yeniçeriler, bu hareketleri ile yavaş yavaş teşkilatlarının sonunu hazırlamışlardır. Haziran 1826'da yaptıkları ayaklanma ile de ocağın ve yeniçeri ağalığının sonunu getirmişlerdir.

Anahtar Kelimler: Yeniçeri Ağası, Yeniçeri Ocağı, Osmanlı Askerî Teşkilatı, Osmanlı Saray Teşkilatı, İstanbul, Seremoni

ABSTRACT

THE JANISSARY AGHA INSTITUTION IN THE OTTOMAN EMPIRE

AYŞENUR ERDOĞAN

In the organizational structure of the Ottoman state, the position of the janissary agha exemplifies one of the best instances illustrating what positions a person of devshirme origin can rise to after receiving education in the Enderun or Acemi corps, and how effective they could be in the administration. The prestige of the janissaries commanded by the janissary agas, reflected on the status of aforementioned commanders, and along with the declaration in the *Code of Sultan Mehmed II* they were the greatest of all agas, their positions were elevated. Moreover, apart from other military commanders, they gained influence in administration and judiciary and attained the privilege of standing alone in the presence of the sultan.

The janissary agha was responsible for many areas of the janissaries, from discipline to meeting their needs and especially keeping them ready for war. In wartime, many of the janissary aghas who provided recruits to the army participated in the battles themselves. In addition to their military command, they undertook a major mission to maintain order and layout in Istanbul. For centuries, they have served with their soldiers to ensure peaceful coexistence of people in a multinational city. In addition, janissary aghas, an integral part of the state protocol, both represented his office with splendor and ensured the security of these ceremonies.

The position of janissary agha who fulfilled many military and administrative duties in the Ottoman state organization at the same time, was abolished together with the janissary corps of which he was the commander. The janissaries, who were the protagonists of many rebellions throughout history, gradually brought the end of their organizations with these actions. With the rebellion in June 1826, they put an end to the janissary corps and the janissary agha.

Keywords: Janissary Agha, Janissary Corps, Ottoman Military Organization, Ottoman Palace Organization, Istanbul, Ceremony

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde toplum yapısı yöneten ve yönetilenler üzerine inşa edilmiştir. Bu yapı içerisinde yönetici zümre de kendi içerisinde *ehl-i şer'* ve *ehl-i örf* olarak ikiye ayrılmıştır. Ehl-i şer' mensupları genellikle Müslüman ailelerin çocukları olup, medrese eğitiminin ardından eğitim, yargı ve dini konularda hizmet etmişlerdir. Müderris, kadı, kazasker ve en nihayetinde şeyhülislam ehl-i şer'in başlıca temsilcileri olarak gösterilebilir. Ehl-i örf ise daha çok kul yani devşirme kökenli olup bu kişiler Enderun ya da Acemi Ocağı'nda yetiştikten sonra devlet kademelerinde idarî vazifeleri icra etmişlerdir. Başta sadrazam olmak üzere kaptanıderya, beylerbeyi, sancakbeyi gibi birçok yöneticinin bulunduğu bu grubun içerisinde yeniçeri ağası da yer almıştır.

Ehl-i örfün temsilcilerinden olan yeniçeri ağalığı bu grup içerisinde birden fazla sahada görev üstlenmiş ve tüm ağaların en büyüğü ilan edilmiştir. Zira bu makamda bulunmuş kişilere sadece hünkârın has kulları olan yeniçerilerin ocağının idaresi bırakılmamıştır. Kalabalık ve en prestijli askerî grubun kumandanlığı haricinde yeniçeri ağlarına, devletin karar alma organlarında hazır bulunmuşlardır. Ayrıca bu kişiler İstanbul'da asayiş ve nizamı sağlamış, halkın birlikte refah içinde yaşaması için hizmette bulunmuşlardır. Dahası devlet protokollerinin ayrılmaz bir parçası olan yeniçeri ağaları, gerek bu organizasyonlarda, gerekse sosyal hayatta makamlarını ihtişamla temsil etmişlerdir.

Askerî kumandanlık, İstanbul'un örfî hâkimliği ve devlet merasimlerindeki misyonu ile yeniçeri ağalığı aynı anda birçok alana temas eden çok yönlü bir makamdır. Dahası yüzyıllar boyu hizmet etmiş yeniçeri ağaları hakkında devletin resmî arşiv kayıtlarında, şehre gelen yabancıların hatıratlarında ya da devrin tarih yazarlarının ortaya koyduğu eserlerde bir hayli bilgi bulunmaktadır. Tüm bunlara rağmen Yeniçeri Ocağı'na ve Osmanlı merkez teşkilatına dair çalışmalarda yeniçeri ağalığından sınırlı bilgilerle kısaca bahsedilmiştir.

Bu çalışmanın amacı ise bilgi ve belge zenginliği ile yeniçeri ağalığının “bir makam” olarak aydınlatılmamış birçok yönünü ortaya koyabilmektir. Öyle ki makamın ortaya çıkışından başlayarak tüm ağaların en büyüğü rütbesine ulaşması,

yönetim ve yargıda hazır bulunması, saygınlığı ile aynı ölçüde olan gelir ve giderleri, ihtişamlı kıyafetleri, Süleymaniye'deki idarî makamı ile Yeniçeri Ocağı ve İstanbul'daki vazifeleri gibi birçok alandan yeniçeri ağalığı ele alınmıştır. Bu bağlamda yukarıda zikredildiği ve devam eden satırlarda görüleceği üzere rütbeye, sadece Yeniçeri Ocağı'ndan değil geniş bir sahadan bakılmış ve *Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ağalığı Kurumu* isimli doktora tezi ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkması ise aynı anda birçok alana temas eden çalışma yapma isteğime tez konum ile cevap veren ve böyle bir konuyu emanet ederken tarafıma olan güvenini açıkça gösteren hocam Prof. Dr. Arzu Terzi sayesinde. Yüksek lisans tezimde olduğu gibi doktora tezimde de bir danışmandan daha fazlası olmuş, yazdıklarımı satır satır okumuş, tüm detaylarıyla tek tek ilgilenmiş ve hep daha iyiye yönlendirmiştir, kendisine en kalbî duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

Yeniçeri ağalığı XIV. asrın ikinci yarısında ortaya çıkıp XIX. asrın ilk çeyreğinde kaldırılmış bir makamdır. Yolun başında bu kadar uzun süre ayakta kalmış bir rütbeyi ortaya çıkarmadaki zorluktan endişe duyduğumu itiraf etmeliyim. Fakat ömrünün son beş yılında yanında olduğum Prof. Dr. Semavi Eyice hocamın bu konuyu çalışmam konusundaki yapıcı konuşmaları endişelerimi bertaraf etmiştir. Kendisini rahmet, şükran ve özlemle anarken, bana inancını boşa çıkarmamış olmayı dilerim. Ruhu şâd olsun...

Tüm süreç boyunca çalışmalarım ile yakinen ilgilenen ve görüşlerini benimle paylaşan tez izleme jüri hocalarım Prof. Dr. Abdülkadir Özcan ve Prof. Dr. Zeynep Tarım'a çok teşekkür ederim. Bu uzun yolda desteklerini esirgemeyen, teze dair yönelttiği zor sorularla aslında hep yol gösteren Prof. Dr. İdris Bostan'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca yeniçeri ağalığı için hayli önemli olan *Tarih-i Yeniçeri* isimli yazma yazma hakkında çalışma hazırlarken büyük bir incelikle istifadeye izin veren Prof. Dr. Pál Fodor'a ve eserden haberdar etmekle kalmayıp, tarafıma ulaştırarak kullanılmasını sağlayan Doç. Dr. Özgür Kolçak'a hayli müteşekkirim.

Dört yüz yıldan fazla ayakta kalmış bir makamı ortaya çıkarırken katkıda bulunmuş kişileri burada zikretmeden geçemem. Kendi çalışmaları sırasında yeniçeri ağalığına dair rastladıkları her bilgiyi hemen paylaşan ve bu süreçte desteklerini hep hissettiren Osmanlı Arşivi'nden Salih Değirmenci ve Aydın Kurt'a, Yazma Eserler Kurumu'ndan Ali Aslan ve Ensar Karagöz'e, Topkapı Sarayı Müzesi'nden Merve

Çakır'a, yine Dr. Öğr. Üyesi Hakan Engin'e, Mehmet Özen ve Bilal Küçükkaya'ya, doktora arkadaşlarım Derya Deniz, Ayşegül Çakar ve Ahmet Tekin'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Son olarak tez yazma sürecinde mesai yaptığım başta İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) olmak üzere TC. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü (İAE), İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), Zeyrek Akademi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi ve Biblioteca Nacional de España (BNE)'nin kıymetli çalışanlarına ve bursiyeri olduğum Türk Tarih Kurumu'na teşekkür ederim.

Ayşenur Erdoğan

İstanbul 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
RESİMLER LİSTESİ.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
GRAFİK LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLET YAPISINDAYENİÇERİ AĞALIĞI

A. YENİÇERİ AĞALIĞI MAKAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ SEYRİ.....	13
B. AĞALIK ALAMETLERİ.....	21
1. MÜHÜR VE PENÇELERİ.....	21
2. ELKABLARI.....	24
3. KIYAFETLERİ.....	25
C. TAYİN, TERFİ VE AZİLLERİ	29
1. TAYİNLERİ	29
2. RÜTBELERİNİN VEZARET İLE YÜKSELTİLMESİ “AĞA PAŞALIK”	36
3. GÖREVDEN ALINMALARI	39
a. Terfi.....	39
b. Azl	45
c. Katl	49
D. GELİR-GİDERLERİ VE MAL VARLIKLARI	53
1. GELİRLERİ.....	53
a. Maaş ve Tayinat	53
b. Padişah İhsanları.....	57
c. Devlet Adamları ve Ocak Ricalinden Aldıkları Hediyeler.....	60
d. Elçi Heyetlerince Takdim Edilen Hediyeler	61
2. GİDERLERİ	62
a. Avalid ve Caize	62
b. Padişaha, Hanedan Üyelerine ve Elçilere Muhtelif Vesileler İle Sunduğu Hediyeler	66
c. Olağanüstü Hallerdeki Harcamalar	70
d. Muhallefat ve Mallarının Müsadere Süreçleri.....	71
e. Hamî ve Banî Olarak Yeniçeri Ağaları	76
E. MEKANI VE YARDIMCILARI	85
4. AĞA KAPISI	85
5. KAPI’NIN HİZMETKÂR VE ZANAATKÂRLARI	92
6. YENİÇERİ OCAĞI ZABİTLERİ.....	95

İKİNCİ BÖLÜM

YENİÇERİ OCAĞI’NIN KUMANDANLIĞI

A. NEFER TEMİNİ VE TAYİNİ.....	99
1. DEVŞİRME	99
2. TÜRK ÜZERİNDEN HİZMETE VERME	104

3.	ACEMİ OCAĞINA NEFER TAYİN ETME	106
4.	ACEMİ OCAĞI'NDAN HİZMETE VERME	108
5.	YENİÇERİ OCAĞI'NA NEFER KAYDETME	110
B.	YENİÇERİ OCAĞI'NIN İDARESİ	114
1.	OCAKTA NİZAMIN KORUNMASI.....	114
2.	OCAK İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI	116
a.	Yeniçeri Çuhası ve Astarının Üretim-Dağıtım Süreci'nin Takibi	116
b.	Yeniçeri Kışlalarının Tamiri.....	120
3.	TAYİN VE TERFİ İŞLEMLERİ.....	123
a.	Ocak Zabıtlarının Tayin ve Terfileri.....	123
b.	Yeniçerilerin Terfi ve Emeklilik Muameleleri	126
c.	Yeniçeri Ocağı Neferini Timara Çıkarma	128
d.	Yeniçerilerin Taşra Hizmetlerine Verilmesi.....	129
e.	Taşrada Yeniçeri Kumandanı Görevlendirme	132
4.	OCAĞIN MALİ İŞLEMLERİ	134
a.	Esame ve Hazine Mande	134
b.	Yeniçerilere Verilen Bahşışların Dağıtılması.....	139
c.	Yeniçeri Ocağı Beytülmalinin Nizamı ve Devlet Hazinesine Teslim Edilecek Kısımın Organizasyonu	141
5.	OCAKTA ADALETİ SAĞLAMA	149
a.	Ağa Divanı	149
b.	Cezalandırma	150
C.	SEFERLERDEKİ YETKİ VE SORUMLULUKLARI.....	152
1.	YENİÇERİ AĞASININ SEFERE KATILMASI	153
2.	YENİÇERİLERİN SEFER İÇİN HAZIR TUTULMASI.....	159
3.	SEFER İÇİN YENİÇERİ ORGANİZASYONU	162
4.	SEFERE GİDEN YENİÇERİNİN MÜHİMMAT, SEYİSHANE VE İAŞE İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI.....	166
5.	SEFER SIRASINDA YENİÇERİNİN DİSİPLİNİNİN SAĞLANMASI.....	168

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'UN ASAYİŞ VE DÜZENİNDE YENİÇERİ AĞASI

A.	ASAYİŞİN KORUNMASI.....	172
1.	GECELERİ KOL GEZME	172
2.	HİRSIZLIK VAKALARINI ENGELLEME	175
3.	HAN VE BEKAR ODALARI NİZAMI.....	177
4.	ŞEHRİN BAŞİBOŞ, KEFİLSİZ VE EŞKİYADAN TEMİZLENMESİ	180
5.	AHLAKA AYKIRI MESELELERİN ÖNÜNE GEÇME.....	184
6.	ELÇİ GÜVENLİĞİ.....	185
7.	GAYRİMÜSLİM MERASİMLERİNDE GÜVENLİK.....	187
8.	GAYRİMÜSLİMLER ARASINDAKİ MESELELER.....	188
B.	ŞEHİRDE NİZAMIN SAĞLANMASI.....	190
1.	YANGINLARIN SÖNDÜRÜLMESİ VE ÖNLENMESİ	190
2.	ŞEHRİN TEMİZLİĞİ VE DÜZENİ.....	199
3.	BİNA NİZAM VE ONARIMLARI	202
4.	KALDIRIMLARIN TAMİRİ	206
5.	KILIK-KIYAFET DÜZENİ	209
6.	ŞEHİR İÇERİSİNDE AT KULLANIMI NİZAMI.....	212

7.	MEYHANE NİZAMI	213
8.	GAYRİMÜSLİMLERİN EVLERİNE ÜZÜM VE ŞARAP NAKLİ.....	218
9.	ESNAF NİZAMI	220
10.	TOPLUM DÜZENİNİN KORUNMASI.....	230
C.	İAŞE NİZAMI VE KONTROLÜ.....	234
1.	NARH'IN BELİRLENMESİ VE KONTROL EDİLMESİ	234
2.	ZAHİRE VE ET ÜRÜNLERİNİN NİZAMI	240
3.	ODUN İHYACININ KARŞILANMASI.....	247
D.	OLAĞAN DIŞI HALLERDE ÜSTLENDİĞİ VAZİFELER.....	250
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		
BÜROKRASİ, MERASİM VE İSYAN		
A.	DEVLET YÖNETİMİNİN KARAR ALMA MERCİİLERİNDEKİ YERİ.....	255
1.	DİVAN-I HÜMÂYÛN	256
2.	ARZA ÇIKMA	257
3.	MEŞVERET MECLİSLERİ	260
4.	AYAK DİVANI.....	264
B.	YENİÇERİ AĞASI VE DEVLET PROTOKOLİ	266
1.	RESMÎ MERASİMLER	266
a.	Cülus-Biat-Kılıç Kuşanma Töreni.....	266
b.	Divan-ı Hümâyûn Merasimi.....	269
c.	Elçi Karşılama Töreni	272
d.	Sefere Uğurlama ve Karşılama Merasimleri	274
e.	Donanma Merasimleri	280
f.	Top Dökümü Merasimi	283
2.	DİNÎ MERASİMLER	284
a.	Cuma Selamlığı	284
b.	Bayram Merasimi	287
c.	Hırka-i Şerif Ziyareti	292
d.	Mevlîd-i Şerif	294
3.	HANEDAN MERASİMLERİ	297
a.	Cenaze Törenleri	297
b.	Valide Alayı	301
c.	Veladet-i Hümâyûn	302
d.	Bed-i Besmele ve Kuran-ı Kerim Hatmi Merasimi	304
e.	Sünnet Düğünleri.....	306
f.	Sultan Düğünleri.....	316
g.	Biniş-i Hümâyûn	320
h.	Vakıf Bina Açılışları	321
4.	YENİÇERİLERİN AĞASI OLARAK DÜZENLEDİKLERİ ZİYAFETLER	323
C.	KUL İSYANLARI KARŞISINDA YENİÇERİ AĞALARI	326
1.	ASKERE İSYAN ETME İLE GELEN GÜÇ	326
2.	AĞALAR İÇİN KONTROLÜN ZORLAŞMASI	334
3.	SON İSYAN: OCAĞIN VE YENİÇERİ AĞALIĞININ KALDIRILIŞI.....	357
SONUÇ.....		360
BİBLİYOGRAFYA		365
EK.....		407

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Şehzade Ahmed İle Taht İçin Savaşan Sultan I. Selim'in Yanında Yer Alan Yeniçeriler	18
Resim 2-3: Halil Ağa'nın Yarım Ve Tam Basılmış Mühürleri	21
Resim 4: Maryol Hüseyin Ağa'nın Yuvarlak Mührü	22
Resim 5: Es-Seyyid Ahmed Ağa'nın Hicri 1226 Tarihli Mührü	22
Resim 6: Ali Ağa'nın Mektubunun Altını Katlayarak Bastığı Mührü	23
Resim 7: Kırmızı Kaftanla Resmedilmiş Yeniçeri Ağası	26
Resim 8: Claes Râlabm'ın Resmettiği Tabloda Önde Tek Başına İlerleyen Yaya Sınıfının Komutanı Yeniçeri Ağası	27
Resim 9: Kul Kethüdası Yeğen Mehmed Ağa'nın Silistre Muharebesi'ndeki Başarılarına Binaen Yeniçeri Ağalığına Layık Görüldüğüne Dair Sultan III. Mustafa'nın Hatt-I Hümayûnu	30
Resim 10: 1792'de Mehmed Said Ağa'nın Selefî Ahmed Ağa'nın Bursa'da İkametine İzin Verilmesi İçin Sunduğu Takrir	45
Resim 11: Yeniçeri Ağasının 500 Akçelik Yevmiyesini Gösteren Küçük Ruznamçe Kalemi Kaydı	54
Resim 12: Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın Vakıf Mührü	80
Resim 13: Hüseyin Ağa Çeşmesi'nin Eski Bir Resmi	84
Resim 14: Melchior Lorichs'in Panoraması'nda Ağa Kapısı	86
Resim 15: Melling'in XVIII. Asrın Sonlarında Resmettiği İstanbul Panoramasında Ağa Kapısı Ve Ahşap Yangın Kulesi	87
Resim 16: Henry Aston Barker'ın 1813'de Galata'dan Resmettiği Ağa Kapısı	89
Resim 17: İsveç Elçisi Carl Gustaf Löwenhielm'dan Ağa Kapısı ve Yangın Köşkü'nün 1820'lerdeki Hali	91
Resim 18: Devşirme Emini Başkanlığında Rumeli'de Yürütülen Bir Devşirme İşlemi	101
Resim 19: Fermân-ı Âli ve Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa'nın Emriyle Rumeli Ve Anadolu'dan Toplanan Devşirmelerin Bilgilerini İçeren 1604 Tarihli Bir Eşkâl Defteri	102
Resim 20: Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın Muamelesiyle Enderun'a Gönderilen Gılmân-I Acemiyân	103
Resim 21: Yeniçeri Ağası Huzurunda Yeni Müslüman Olmuş Kişilerin Acemi Defterine Kayıt Edilmesi	108
Resim 22: Yeniçeri Ocağı'nın Kumandanı: Yeniçeri Ağası	114
Resim 23: Lacivert Kaputları İle Yeniçeriler	117
Resim 24-25: Löwenhielm'in Çizimleri İle 1826'da Et Meydanı'ndaki Yeni Odalar'ın Yıkıntıları	123
Resim 26: 1820 Yılında Yeniçeri Ağalığı Makamına Getirilen Ali Ağa'nın Sunduğu Silsile Üzeri Terfi Edecek Ocak Ağaları Listesi	125
Resim 27: Hazine-Mande Edilmiş 165 Mahlûl Esameyi Gösteren Bir Liste	137
Resim 28: Hünkâr Kullarının Ağası	149
Resim 29: Kamaniçe'nin Kuşatma Planında Yeniçeri Ağası Kolunun Durduğu Yer	155
Resim 30: Gece Kol Gezen Yeniçeri Ağası Ve Maiyeti	173
Resim 31: Şehrin Örfî Hakimi: Yeniçeri Ağası	189
Resim 32: 29 Nisan 1722'de Belirlenen Ve Altı Ay Geçerli Olacak Et Fiyatlarını Gösteren Kayıt	236
Resim 33: Sadrazam Huzurunda Yeniçeri Ağası Ve Solakbaşı	255
Resim 34: Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa'nın Organize Ettiği Gösteri	308
Resim 35: Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa'nın Katıldığı Ziyafet	310
Resim 36: Vezir Mehmed Paşa'nın Sadrazam Huzurunda Kabul Edilişinde Çadır Dışında Bekleyenler Arasında Yeniçeri Ağası	313
Resim 37: Padişahın Huzuruna Çıkmak İçin Otağ-I Hümayûn Dışında Bekleyenler Arasında Yeniçeri Ağası	314
Resim 38: Düğün Alayı'nda Merasim Kıyafetleri İle Askerleri Arasında Yürüyen Yeniçeri Ağası	315
Resim 39: Çalık Ahmed Ağa İçin Vezaret Buyruldu	351

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bazı Yeniçeri Ağalarının Pençe ve Mühürleri	23
Tablo 2: Kariyerinde Yeniçeri Ağalığı Bulunan Sadrazamlar.....	42
Tablo 3: 1782 Yılında Ağa Kapısı Kârhânesinde Bulunan	94
Meslek Gruplar Ve Nefer Sayıları.....	94
Tablo 4: Bazı Önemli Savaşlar ve Bunlara Katılan Yeniçeri Ağaları	157

GRAFİK LİSTESİ

Grafik I: XVIII. Asrın İlk Yarısında Enderun Hazinesi'ne Kaydedilen Beytûlmâl Akçesi Ödemeleri	146

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
B	: Receb
Bkz.	: Bakınız
C	: Cemaziyelahir
c.	: Cilt
Ca.	: Cemaziyelevvel
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
L	: Şevval
M	: Muharrem
MBAK	: Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi
N	: Ramazan
R	: Rebûlahir
Ra	: Rebûlevvel
S	: Safer
s	: Sayfa
Ş	: Şaban
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vd	: Ve diğerleri
Z	: Zilhicce
Za	: Zilkade

GİRİŞ

Osmanlı'nın henüz bir beylik olarak ortaya çıktığında, askerî yapısının gönüllü Türklerden oluştuğu, ilk fetihlerini de bu birlikler ile gerçekleştirdiği bilinmektedir¹. Ancak genişleyen sınırlar neticesinde bu birlikler yetersiz kaldığından, seferde elde edilmiş esirleri ordusunda istihdam etmeye başlamıştır. Öyle ki devşirme asker kullanımı Osmanlı'nın erken dönemlerine kadar indirilmektedir. Buna örnek olarak da Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'de yaptığı seferler sonucunda ele geçirdiği esirlerin bir kısmını eğiterek günlük iki akçe maaşla orduya dâhil etmesi gösterilmektedir². Aslında Osmanlı Devleti ordusuna nefer sağladığı bu uygulamada birçok kurum ve kuruluştaki olduğu gibi aynı topraklarda kendisinden önce hüküm sürmüş imparatorluklardan esinlenmiştir. Keza bu devletlerden biri olan Abbasiler, Türkleri *gulam* olarak askerî teşkilatlarına dâhil edip onlardan *hassa* yani hükümdara bağlı birlikler oluşturmuşlardır. Genç yaşta alınan bu gulamlar, eğitimden geçirilerek tam bir asker olarak yetiştirilmiştir. Bu anlayış kendisinden sonra gelen devletlere de sirayet ederek Karahanlılar, Memlükler, Büyük Selçuklular ve en nihayetinde Türkiye Selçuklularına kadar gelmiştir³. Yüksek mevkilere kadar terfî edebilen ve yılda dört kere maaş alan gulamların Osmanlı askerî teşkilatındaki karşılığı yeniçerilerdir. Kuruluşu Sultan I. Murad zamanına dayandırılan bu askerî birliğin nefer kaynağı ise gayrimüslim unsurlardır.

Gulam sisteminden etkilenen Osmanlı, geliştirerek uygulamaya devam etmiştir. Keza başlangıçta esirler gaziler arasında paylaştırılıp onların malı sayılmıştır. Ancak sınırların genişlemeye başlamasıyla devlet, esirden hem nefer hem de vergi elde etme yoluna giderek *pençik* sistemini uygulamaya başlamıştır⁴. Bu sistemin Osmanlı'da ne zaman uygulanmaya başlandığı konusunda net bir bilgi yoktur.

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları I; Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s.1; Gábor Ágoston, **Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç**, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s.24-25.

² Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.5.

³ Salim Koca, **Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s.17, 21, 82-88.

⁴ Abdülkadir Özcan, "Pençik", **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.34, s.226.

Bununla birlikte uygulamanın kanunlara dökülmesi erken dönem Osmanlı kroniklerinde de ifade edildiği üzere I. Murad'ın Edirne'yi fethetmesinden (1361) sonra Karamanlı Kara Rüstem ve Kazasker Çandarlı Kara Halil eliyle olmuştur⁵.

Sisteme göre ele geçirilen esirin beşte biri “humus-ı şer” olarak devlet hesabına alınmaktaydı. Fakat gazinin elinde beş esir yoksa esir başına 25 akçe vermekteydi. Başlangıçta bu işlem *geçit akçesi* adı ile Gelibolu Geçidi'nde yapılmaktaydı. Fakat gazilerin vergi vermemek için güzergâhı değiştirmesi neticesinde uygulamanın sınırda yapılmasına karar verilmiştir⁶.

Pençik oğlanı adı ile anılan neferlerin güçlü ve kuvvetli olanlarından ayrı bir birlik oluşturulmak istenmiş ve bunlar Lapseki, Çardak ve Gelibolu arasında çalışan at gemilerine konulmuştur. Bunların haricindekiler ise Anadolu'daki Türk ailelerinin yanlarına verilerek yetiştirmeleri ve Türk-İslam adetlerini öğrenmeleri sağlanmıştır. Ancak zamanla at gemilerinde yetiştirmenin bir takım zararları ortaya çıktığından bu usûl kaldırılmıştır. Pençik oğlanlarının tamamı Türk ailelerinin yanına verilip terbiye görmelerinin ardından sırasıyla önce Acemi Ocağı'na daha sonra Yeniçeri Ocağı'na alınmışlardır⁷.

Osmanlı Devleti'nin hem askerî hem de vergi kaynağı olan bu sistem uzun bir süre uygulanmıştır. Fakat Ankara Savaşı'na müteakip yaşanan fetret devri ile seferler durup, esir toplanamayınca bu sistem ihtiyaca cevap verememeye başlamıştır. Askerî organlara nefer sağlayan sistemin aksaması *devşirme* uygulamasını beraberinde getirmiş ve devlet ihtiyacı olan askeri Gayrimüslim tebaasından sağlama yoluna gitmiştir*. Zamanla askerî teşkilatın yanı sıra saray teşkilatının da asıl nefer kaynağı

⁵ *Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, Hazırlayan: Prof. Dr. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013, s.75; Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, Yayına Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat, Prof. Dr. Mehmed A. Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, I. Cilt, s.197-199; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, s.6.

⁶ Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, s.7-8; Özcan, “Pençik”, s. 226-227.

⁷ Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, s.5, 11; Özcan, “Pençik”, s. 227.

* Devşirme, çalışmamız içerisinde müstakil bir başlığı teşkil etmekte olup, detaylı açıklaması bahsi geçen yerde yapılmıştır.

olacak bu sistem Çelebi Mehmed zamanında uygulanmaya başlansa da kanunlaşması Sultan II. Murad devrindedir⁸.

Başlangıçta yeniçeriler “kapıkulu” içinde piyade ya da süvari ayrımı olmaksızın hizmet etmişlerdir. Fakat merkez ordusu “kul” sistemi üzerine inşa edilirken, bu anlayışla ortaya çıkan kapıkulu oluşumunda zaman içerisinde büyük bir teşkilatlanma yaşanmıştır. Hükümdar ve devlete hizmet etmek üzere yetiştirilen neferden oluşan kapıkulları kendi içerisinde piyadeler ve süvariler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Piyadeler Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Cebeci Ocağı, Topçu Ocağı, Top Arabacıları Ocağı, Lağımcı ve Humbaracılar oluşmaktadır. Bunlardan Acemi Ocağı’nın kuruluşu I. Murad zamanına dayanmakta olup, kapıkulunun temelidir. Vakıf yapı inşaatlarında, fırınlarda, donanmada ve zanaat gerektiren işlerde istihdam edilen ocak neferleri ayrıca yeniçeri ağasının asayiş için düzenliği kol gezilerinde de yanlarında bulunmuşlardır. Yine I. Murad zamanında kurulan Yeniçeri Ocağı askerlerinin görevleri ise savaş ve barış zamanına göre ayrılmaktaydı. Savaşlarda silahları ile çarpışmalara katılan, padişahı ve otağ-ı hümâyûnu muhafazada bulunan yeniçeriler, barış zamanında şehrin ve kalelerin asayiş ve düzeni için hizmet etmekteydiler⁹. Kapıkulu piyadelerine Yeniçeri Ocağı’ndan sonra eklenen Cebeci Ocağı’nın görevi yeniçerilere verilen silahın temini, onarımı, muhafazası ve sefer mahalline naklidir. Topçu Ocağı neferleri ise top imali ve bunların savaşta kullanımından mesul olup, Top Arabacıları ise topların savaş alanına taşınması için kurulmuştur. Yine piyade grubunda olan Humbaracı Ocağı personeli humbara adı verilen silahın kullanımından, Lağımcı Ocağı neferleri kale muhafazalarında tüneller açılmasından ve buralara patlayıcılar yerleştirilmesinden mesuldüler¹⁰.

⁸ Abdülkadir Özcan, “Devşirme”, **DİA**, cilt.9, s.254-255; Serdar Özdemir, **Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ziya Kazıcı, İstanbul 2004, s.54; Ian Almond, **Two Faiths, One Banner; When Muslims Marched with Christians across Europe’s Battlegrounds**, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 2009, s.145-146.

⁹ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.5, 321-325, 363; Mücteba İlgürel, “Acemi Oğlanı”, **DİA**, c.1, s.324-325

¹⁰ Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Askerî Teşkilâtı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti**, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul 1994, s.345-348.

Kapıkullarının süvarileri ise Silahdar, Sipah, Sağ ve Sol Ulufeciler, Sağ ve Sol Garibler bölüklerinden oluşmaktaydı. Altı Bölük de denen bu yapının içerisindeki silahdarlar süvarilerin ilk kurulan bölüğüdür. Alaylarda hünkarın solunda yürüyen Silahdar Bölüğü sefere güzergâhındaki yolların temizlenmesi, köprülerin tamiri gibi orduların geçişi sırasında yaşanacak olumsuzlukları gidermekle görevliydi. Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulan Sipah Bölüğü askerleri alaylarda hünkarın sağında yürür, ordunun geçeceği yollarda güzergahı belli edecek işaretler bırakır, savaş alanında siper kazdırır, kalelere toprak sürdürürler ve silahdar ile birlikte nöbetleşe otağ-ı hümayûnu beklerlerdi. Altı Bölük haklı içerisinde Dört Bölük diye tabir edilenlerden Sağ ve Sol Ulufeciler ya da bir başka deyişle Ulûfeciyân-ı Yemîn ve Ulûfeciyân-ı Yesâr sefer zamanında özellikle hazineyi korumaktan sorumlu olup, padişah sancağının sağında ve solunda hazır bulunurlardı. Dört Bölük'ten Sağ ve Sol Garibler veya Gurebâ-î Yemîn ve Gurebâ-î Yesâr bölülkerinden sağdakiler sancağın, soldakiler alemin altında beklemekle birlikte seferde orduya odun taşımak, otağ ve ağırlıkları korumakla görevliydi¹¹.

Yeniçeriler, yukarıda işaret ettiğimiz üzere kapıkulları içerisinde bir grup olsalar da her zaman ayrı değerlendirilmişlerdir. Hatta zaman içerisinde artan sayıları ve itibarları ile adeta Pers Ordusu'ndaki "ölümsüzler" birliği¹² gibi asker gücünün en prestijli konumunda yer etmişlerdir. "sultanın has kulları" olarak Osmanlı Ordusu'nun önemli parçasını teşkil eden Yeniçeri Ocağı nefer sayısı gibi kalabalık bir idarî kadro tarafından yönetilmiştir. En üstünde ise Yeniçeri Ocağı'nın amiri olan yeniçeri ağası yer almıştır. Bu kumandanlık anlayışı kapıkulunun diğer gruplarında da mevcut olup, yapı içerisinde cebecibaşı ağa, topçubaşı ağa, silahdar ağa ve dört bölük ağaları gibi isimlerle ocak liderleri bulunmaktadır. Ancak yeniçeri ağalığı rütbesine kumandanı olduğu grubun prestiji yansıtmış, diğerlerinin aksine idarî ve askerî birçok meselede söz ve yetki sahibi olmuşlardır.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları II: Cebeci, Topçu, Top Arabacıları, Humbaracı, Lağımçı Ocakları ve Kapukulu Süvarileri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s.138-155.

¹² Serap Özkan Kılıç, "Pers Ordusu", **Eskiçağdan Modern Çağ'a Ordular: Oluşum**, Teşkilat ve İşlev, Editör: Feridun M. Emecen, Kitabevi, İstanbul 2008, s.110.

Tezin Amacı ve Kapsamı

Fatih Sultan Mehmed döneminde hazırlanan *Kanunname-i Ali Osman*'da “sair ağalardan büyüktür” şeklinde ifade edilen¹³ yeniçeri ağasının devlet teşkilatı içerisindeki yeri oldukça önemlidir. Nitekim saltanatın bekası için yeniçeri üzerindeki hâkimiyet çok önemli olduğundan ağalık makamına güvenilir kişiler tayin edilmiştir¹⁴.

Vezirlik payesi olduğu sürece divan-ı hümayûna giren, arzda padişahın huzuruna tek başına çıkabilen yeniçeri ağalarının en büyük sorumluluğu şüphesiz Yeniçeri Ocağı'ndaydı. Her zaman sefer için hazır durumda yeniçeri bulundurmak zorunda olan ağalar XVI. asır sonlarına kadar padişah sefere çıktığında yanında gider, gitmezse İstanbul'da onunla kalırdı. Ancak 1593 yılında ilk defa sultan gitmediği halde sefere katılmış ve bu uygulama yeniçerilik kaldırılana kadar devam etmiştir¹⁵. Yeniçeri Ocağı haricinde Acemi Ocağı'ndan da yer yer mesul olan ağanın buradaki en önemli vazifesi ocakta yetiştirilecek çocukların devşirilmesiydi. Nitekim kanunnamelerde belirtilen kaidelere göre toplanan çocuklar ağanın kontrolünden geçirildikten sonra gerekli yerlere yerleştirilirdi¹⁶.

Yeniçeri ağası aynı zamanda sadrazamdan sonra İstanbul'un nizam ve asayişinden sorumlu olan kişiydi¹⁷. Bunun için İstanbul'da sık sık kol gezer, çarşı-pazar denetler ve kanuna uygunsuz hareket edenleri cezalandırırdı¹⁸. Bunlarla birlikte İstanbul'da bir yangın çıktığında, yeniçeriler ile yangını söndürmeye giderdi¹⁹.

Devlet yönetiminde ve şehrin idaresinde büyük vazifeler üstlenmiş yeniçeri ağalığı makamının yetki ve sorumlulukları yukarıda işaret edilenler ile sınırlı değildi. Bu bağlamda *Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ağalığı Kurumu* adını taşıyan tezin amacı

¹³ **Fatih Sultan Mehmed, Atam Dedem Kanunu; Kanunnâme-i Âl-i Osman**, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013.

¹⁴ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.178

¹⁵ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.187

¹⁶ İlgürel, “Acemi Oğlan”, s.324

¹⁷ Domenico Hierosolimitano, **Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları**, Çeviren: Esma Selçuk Demir, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s.159.

¹⁸ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.187

¹⁹ Stephan Gerlach, **Türkiye Günlüğü 1577-1578**, çeviren: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.570; Hierosolimitano, **Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları**, s.101.

1826 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin en büyük askerî kolunun, en yetkili rütbesinde bulunan yeniçeri ağasını bir bütün halinde ele alarak devlet teşkilatında üstlendiği askerî, siyasi ve içtimai vazifelerini tüm yönleri ile ortaya koymaktır.

Bu amaç doğrultusunda hazırlanan çalışmanın birinci bölümünde yeniçerilerin lideri olarak ortaya çıkan bir mevkiinin gelişimi ve tüm ağaların en büyüğü olarak Osmanlı devlet teşkilatında geldiği konum ortaya konmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte böyle üst düzey bir rütbeye hangi makamlardan atamalar yapılabileceği ve buradan nerelere kadar yükselebilecekleri, tayin ve azillerinde etken olan faktörler tarihi süreçleri içerisinde örnekleri ile değerlendirilecektir. Devamında ise ağalık makamının maddî getirisi ve harcamaları kalem kalem açıklanacaktır. Yine Yeniçeri Ocağı'nı idare ettiği makam, kişisel hizmetlileri ve burada emri altında vazife icra eden kumandanlar bu bölümde anlatılacaktır.

İkinci bölümde ise yeniçeri ağasının kumanda ettiği ocağa dairdir. Yeniçeri Ocağı ve çekirdeği olan Acemi Ocağı'na ait vazifeleri bu bölümde açıklanacaktır. Bu bağlamda nefer seçimi, terfileri, yargılanmaları, cezalandırılmaları, ihtiyaçlarının karşılanması ve kontrol altına tutulmaları adına yeniçeri ağalarının üstlendiği vazifeler ortaya konacaktır. Yine ordunun asker ihtiyacını karşılama adına kendisinden talep edilen miktarda yeniçeriye sefer için hazırlama, onların bu süreçteki gereksinimlerini temin etme ve nizamlarını koruma adına yaptıkları çalışmalar anlatılacaktır. Yine bu bölümde yeniçeri ağalarının neferinin başında sefere katılması bahsine de yer verilecektir.

Üçüncü bölüm ağalık makamına dair literatürde en az bilginin yer aldığı kısımdır. Nitekim bu bölümde yeniçeri ağasının İstanbul'un asayiş ve nizamı için üstlendiği vazifeler ortaya konacaktır. Emrindeki askerler ile asayiş bozan, halkın canını ve malını tehdit eden unsurların ortadan kaldırılması için yaptıkları çalışmalar tek tek örnekleri ile açıklanacaktır. Ayrıca toplumsal huzurun korunması, kamusal alanların nizamı ve halkın refah içerisinde yaşaması için yapılanlar bu bölümde yine örnekleri ile yer alacaktır.

Çalışmanın son bölümü teşkil eden kısımda ise yeniçeri ağalarının siyaset, bürokrasi ve merasimlerdeki yeri açıklanacaktır. Bu bağlamda devletin idarî ve askerî meselelerinin konuşulduğu toplantılarda yer almasına yer verilecektir. Devamında merasimlerdeki temsili, durduğu yerden giydiği kıyafete kadar tüm ayrıntılarıyla

teşrifat kayıtları kullanılarak açıklanacaktır. Son olarak Yeniçeri Ocağı'nın yavaş yavaş sonunu hazırlayan ayaklanmalarda yeniçeri ağalarının durumu ortaya konacak ve son isyan ile makamın ilga edilmesi anlatılacaktır.

Kullanılan Kaynaklar ve Bu konuda Yapılmış Çalışmalar

Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ağalığı Kurumu adı ile hazırlanmış bu çalışmanın ana kaynakları Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan vesikalardır. Bu bağlamda arşivde gerçekleştirilen araştırma sırasında ilk olarak *Bâb-ı Âsafî* (A.{}), *Bab-ı Defteri* (D.), *Hatt-ı Hümayun* (HAT), *Ali Emiri* (AE), *İbnülemin* (İE), *Kamil Kepeci* (KK), *Cevdet* (C.), *Maliyeden Müdevver* (MAD), *Evkaf* (EV), *Topkapı Sarayı Arşivi* (TS.MA.) fonlarında genel tarama yapılmış ve konumuzla alakalı olduğu tespit edilen evraklar kayıt altına alınmıştır.

Osmanlı Arşivi'nce bütün fonların tasnifi bitirilmediğinden, tasnifsiz olan fonlarda da “dosya usulü arama” yapılmıştır. Örneğin makama yapılan tayin ve azilleri takip edebilme amacıyla Bâb-ı Âsafî fonundaki 210 *Ruus Kalemi* Defteri (A.{RSK.d}) taranmıştır. Yeniçeri ağasının merasimlerde yerini tam anlamıyla açıklanabilmek için *Sadaret* (A.{}), *Cevdet* (C.), *Bab-ı Defteri* (D), *Kamil Kepeci* (KK) ve *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi* (TS.MA) fonlarında bulunan toplam 178 teşrifat defteri incelenmiştir. Yine ağaların maaşlarını düzenli takip edebilmek için *Küçük Ruznamçe* (D.KRZ.d) kalemine ait defterlerde araştırma yapılmıştır. Ayrıca Bâb-ı Âsafî fonunun yine tasnifsiz olan *Âmedî Kalemi* (A.{AMD}), *Divan-ı Hümayûn Kalemi* (A. {DVN}), *Mektubi Kalemi Defterleri* (A.{MKT.d}), *Şikayet Kalemi Defterleri* (A.{DVN.ŞKT.d}), *Nişan ve Tahvil Defterleri* (A.{NŞT.d}), *Bab-ı Defteri'nin Başmuhasebe* (D.BŞM), *Şehremini* (D.BŞM.ŞHE), *Mevkufat* (D.MKF) ve ocağı doğrudan ilgilendiren *Yeniçeri Kalemi* (D.YNC) dosyaları taranmıştır.

Çalışmamızın bir diğer önemli kaynağı ise Kadı Sicilleri'nde yer alan kayıtlardır. İslam Araştırmaları Merkezi tarafından hazırlanmış veri tabanında yeniçeri ağalığı makamını ilgilendiren kayıtlar bulunmuş, bunlar özellikle İstanbul için ayrılan bölümün ortaya çıkmasında bir hayli faydalı olmuştur.

Üç yüz yıldan fazla ayakta kalmış yeniçeri ağalığı makamının devlet teşkilatı içerisindeki yerini ortaya koyabilmek için sadece arşiv vesikaları kullanılmamış, var oldukları süre boyunca ortaya çıkmış tarihi kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bu bağlamda XV. asırdan XIX. asra kadar telif edilmiş birçok kronik çalışmamızın kaynağıdır. Bununla birlikte devlet teşkilatı denince kanunnâmelerin ayrı bir önem arz ettiği muhakkaktır. Layzâde Mehmed Çelebi tarafından Fatih Sultan Mehmed zamanında kaleme alınmış *Kanunnâme-i Âl-i Osman* ile birlikte *Eyyubî Efendi Kânûnnâmesi* ve *Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân* gibi kanunnamelere çalışma için başvurulmuştur²⁰. Yine kanunname olarak adlandırılan ve ihtiyatlı yaklaşılması gerekse de yeniçeri ocağına dair önemli bir kaynak daha bulunmaktadır. *Kavanin-i Yeniçeriyân*, *Kavanin-i Zümre-i Bektaşiyân*, *Mebde-i Kanun-ı Yeniçeri Ocağı* gibi isimlerle anılan çalışma Yeniçeri Ocağı teşkilatlanması ve kanunlar hakkında bilgi sunsa da aslında daha çok bir nasihatname gibidir. Müellifi bilinmeyen fakat yazarının eski bir yeniçeri olduğu tahmin edilen eserin ortaya çıkışı Osmanlı Devleti'nde birçok kurumda meydana gelen bozulmaların düzeltilmesi adına muhtelif kademelerden Sultan I. Ahmed'e layihalar sunulduğu döneme denk gelmektedir. Metnin yazarı da ocağın en ideal dönemleri olarak kabul ettiği Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve özellikle de Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarına atıf yaparak sık sık bozulan unsurların aslında nasıl olması gerektiğini işaret etmektedir²¹. XVII. asrın başlarında ortaya çıkan ve bugün müstensih nüshaları yurtiçi ve yurt dışındaki birçok kütüphaneye yayılmış olan bu eser için birden fazla çeviri yayın yapılmıştır. Bunların başında Irina Ye. Petrosyan'ın 1987 yılında Moskova'da ayrıntılı bir dizin ile yaptığı yayın gelmektedir²². Yine bir başka çok bilinen çalışma Tayfun Toroser'in 2011 yılında ait yayımladığı *Kavanin-i Yeniçeriyân* isimli sadeleştirilmiş

²⁰ **Kanunnâme-i Al-i Osman: Atam Dedem Kanunu; Eyyubî Efendi Kânûnnâmesi**, Yayına Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994; Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, Hazırlayan: Sevim İlğürel, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

²¹ Abdülkadir Özcan, **Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri**, Kronik, İstanbul 2020, s.134; Pál Fodor, "Bir Nasihat-name Olarak Kavânîn-i Yeniçeriyân", **Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul, 23-28 Eylül 1985: Tebliğler: III. Türk Tarihi**, İstanbul 1985, c.I, s.217-218.

²² **Mebde-i Kanun Yeniçeri Ocağı Tarihi**, Yayına Hazırlayan: I. Y. Petrosyan, Navuka Basımevi, Moskova 1987.

metindir²³. Araştırmamızda kullanmayı tercih ettiğimiz ise Özgül Özbek tarafından çift nüsha karşılaştırarak ve transkript kurallarına riayet edilerek hazırlanan doktora çalışmasıdır²⁴.

Devlet merasimleri için önemli bir temsil haline gelen makamın bahsi geçen yönünü ortaya koyabilme adına yukarı da beyan edildiği gibi başta arşiv vesikalarına başvurulmuştur. Bununla birlikte Tevkî'î Abdurrahman Paşa ve Mehmed Es'ad Efendi'nin teşrifata dair kaleme aldıkları eserler de kullanılmıştır²⁵. Ayrıca Ferâhî, İntizâmî ve Hâfız Mehmed Efendi gibi telif sahibi kişilerin şenliklere dair ortaya çıkardıkları müstakil eserlere de başvurulmuştur²⁶. Söz konusu makam aynı zamanda savaşların birçok merhalesinde yer aldığından sefer günlükleri de araştırmaya tabii tutulmuştur. Abdurrahman Hıbrî Efendi'nin *Târîh-i Feth-i Bağdâd*, Abdullah el-Hisari'nin *Gazâ-yı Feth-i Çehrîn-i Makhûr* isimli eserleri ve Günhan Börekçi'nin yayına hazırladığı *III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi* çalışmamıza kaynaklık eden sefer günlüklerindendir²⁷. Yeniçeri ağalarının merasimlerdeki temsiline ve idarecisi olduğu askeri gruba dair görevlerine yakinen şahit olan elçilerin raporları ve seyahatname notları çalışma için bir hayli önemlidir. Nitekim Crailsheimli Adam

²³ **Kavanin-i Yeniçeriyân (Yeniçeri Kanunları)**, Yayına Hazırlayan: Tayfun Toroser, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

²⁴ Özgül Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân (İnceleme-metin-dizin)**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zafer Önler, Çanakkale 2017.

²⁵ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, Hazırlayan: H. Ahmet Arslantürk, Okur Kitaplığı, İstanbul 2012; **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si; Osmanlı İmparatorluğunda Teşrifat**, Hazırlayanlar: H. Ahmet Arslantürk – Miraç Tosun – Serdal Soyluer, Okur Kitaplığı, İstanbul 2012.

²⁶ Ferâhî, **Sûrnâme: Bir Özge Âlem: Osmanlı Payitahtında 1582 Şenliği**, Hazırlayan Mehmet Özdemir, Grafiker Yayınları, Ankara 2016; İntizâmî, **1582 Sûrnâme-i Hümayûn: Dügün Kitabı**, Yayına Hazırlayan: Nurhan Atasoy, Koçbank, İstanbul 1997; Hâfız Mehmed Efendi, **1720 Şehzâdelerin Sünnet Dügünü, Sûr-ı Hümayûn**, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, İBB Kültür A.Ş., İstanbul 2016; **Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri**, Hazırlayan: Mehmet Arslan, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009.

²⁷ Abdurrahman Hıbrî Efendi, **Bir Divan Katibinin Kalemiyle IV. Murad'ın Bağdat Seferi, Târîh-i Feth-i Bağdâd**, Hazırlayan: Ahmet Üstüner, Yeditepe Akademi, İstanbul 2021, s.103; Abdullah el-Hisari, **Gazâ-yı Feth-i Çehrîn-i Makhûr ve Terceme-i Abdullâh el Hisârî, Bir İmamın Kaleminden Çehrîn Seferi (1678)**, Hazırlayan: Mehmet Fatih Gökçek, Libra Yayıncılık, İstanbul 2021; Günhan Börekçi, **Macaristan'da Bir Osmanlı Padişahı, Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi (1596)**, Okur Kitaplığı, İstanbul 2016.

Werner, Henry Lello ve Bernardo Navagero'nun elçilik raporları²⁸, Lady Mary Wortley Montagu, Reinhold Lubenau ve Du Loir'in notları²⁹ başvurulmuş bu tür kaynaklardan bazılarıdır.

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde oldukça önemli bir mevkie denk gelen yeniçeri ağalığı için yapılmış en eski ve en temel çalışma İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya aittir. *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları I; Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı* isimli eserin içinde yer alan on yedi sayfalık kısımda ağalık makamını genel çerçeveleri ile ortaya konmuştur. Yeniçeri Ocağı'na dair çalışmalar yapılmış olsa da bunların içindeki ağalık makamına dair bilgiler Uzunçarşılı'ninkini geçebilecek düzeyde değildir. Yeniçeri ağalığını tüm yönleri ile ortaya koyan müstakil bir çalışma bulunmamakla birlikte az sayıda makalenin sadece belli yönleri ile konusu olmuş ve ilgili yerlerde bunlara müracaat edilmiştir³⁰. Bununla birlikte araştırmamız sırasında yeniçeri ağalığını doğrudan ilgilendiren konularda literatüre kazandırılmış çalışmalara da başvurulmuştur. Özellikle Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'ın yeniçeri teşkilatı içerisindeki birçok unsur hakkında ayrı ayrı kaleme aldığı çalışmalar hayli yol gösterici olmuştur³¹. Aynı şekilde Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu'nun Osmanlı diplomatikası ve sosyal hayata dair hazırladığı eserlerden istifade edilmiştir³². Prof.

²⁸ Crailsheimli Adam Werner, *Padişahın Huzurunda; Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011; Henry Lello, *The report of Lello: Third English Ambassador to the Sublime Porte = Babıali Nezdinde Üçüncü İngiliz Elçisi: Lello'nun muhtırası*, neşreden: Orhan Burian, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1952; *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa; Bernardo Navagero, 1553 Tarihli Anonim Rapor ve Domenico Trevisano'nun Raporları*, Editör: Erhan Afyoncu, Çevirenler: Pınar Gökpar –Elettra Ercolino, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.

²⁹ Reinhold Lubenau, *Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1587-1589*, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012; *The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu: 1708-1720*, Edited by Robert Halsband, Oxford University Press, Oxford 1966; *Du Loir Seyahatnamesi; IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları*, Çeviren: Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

³⁰ Bekir Gökpinar, “Yeniçeri Ağası Vezir Abdullah Paşa'nın Muhallefatı”, “*Tarih Yolunda Bir Ömür*” Prof. Dr. Hale Şıvgın'a Armağan, Ankara 2020, s.565-588; Tarık Özçelik, “Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhallefatı”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Samsun 2013, c.V, S.1, s.287-310.

³¹ Özcan, “Osmanlı Askerî Teşkilâtı”, s.337-371; “Bedergâh”, *DİA*, c.5, s.302; “Devşirme”, *DİA*, cilt.9, s.254-255; “Pençik”, *DİA*, cilt.34, s.226.

³² Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983; *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

Dr. Feridun Emecen'in Osmanlı askerî teşkilatına dair ortaya koyduğu eserler ve kariyerinde ağalık bulunan devlet görevlileri hakkında kaleme aldığı ansiklopedi maddeleri de bu çalışmaya büyük katkıda bulunmuştur³³. Ağalık makamının İstanbul'da üstlendiği beledi hizmetleri açıklarken ise Osman Nuri Ergin ve Prof. Dr. Cengiz Orhonlu'nun bu konuda ortaya çıkardıkları eserlerden istifade edilmiştir³⁴. Yeniçeri ağalarının kumandanı olduğu ocağa dair görevlerini izah ederken ise Gábor Ágoston'ın Osmanlı askeri yapısının gelişime dair kaleme aldığı eserlerinden, Gülgün Üçel-Aybet'in seyyah notları ile Osmanlı ordusu üzerine hazırladığı kitabından ve özellikle yeniçeri teşkilatının son yüzyılını aydınlatan Prof. Dr. Fatih Yeşil ve Doç. Dr. Mehmet Mert Sunar'ın çalışmalarından ve askerî tarihe dair ortaya çıkarılmış birçok kaynaktan faydalanılmıştır³⁵.

Elde edilen tüm veriler ışığında ortaya çıkan doktora çalışmamızın nihayetinde makama gelmiş yeniçeri ağalarına dair bir de liste verilmiştir³⁶. Listenin temeli ise Yazma Eserler kurumu bünyesinde yer alan kayıtlar ile atılmıştır. Bunun için *Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî*³⁷ ve *Âğayân-ı Yeniçeriyân*³⁸, yanı sıra *Vefâyat Tarîh-i Beşer*³⁹ isimli eserde ve Katib Çelebi'nin *Takvimü't-Tevarih*⁴⁰,inin farklı

³³ Feridun M. Emecen, "Sefere Götürülen Defterlerin Defteri", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, s.241-268; "Kara Ahmed Paşa", DİA, c.24, s.357-358; "Sâlih Paşa", DİA, c.Ek-2, s.461-462. "Yûnus Paşa", DİA, c.43, s.608-610.

³⁴ Osman Nuri Ergin,, Mecelle-i Umûr-ı Belediye, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 1995; Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar, Derleyen: Salih Özbaran, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984.

³⁵ Gábor Ágoston, Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları, Yayına Hazırlayan: Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017; Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç, Timaş Yayınları, İstanbul 2015; Gülgün Üçel-Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Ordusu (1530-1699), İletişim, İstanbul 2010; Fatih Yeşil, İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016; Mehmet Mert Sunar, "Ocak-ı Âmire'den Ocak-ı Mülgâ'ya Doğru: Nizâm-ı Cedid Reformları Karşısında Yeniçeriler", Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi, İstanbul 2010, s.497-527.

³⁶ Bkz. EK.I

³⁷ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, Hasan Paşa Kütüphanesi,Nr.3165/3. Bkz. EK.II

³⁸ Âğayân-ı Yeniçeriyân, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr.3622/4.

³⁹ Vefâyat Tarîh-i Beşer, Müstensih: Mustafa Samih, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nr.5079, vr.52b.

⁴⁰ Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye Basmalar, Nr.2259; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, Nr.3162-001.

nüshalarında yer alan ağa listeleri kullanılmıştır⁴¹. Ayrıca yeniçeri ağaları biyografilerinin yer aldığı *Tārih-i Yeniçeri* isimli esere de başvurulmuştur⁴². Kemik liste oluşturulduktan sonra tayin ve azil tarihleri, ağaların önceki ve sonraki pozisyonlarına dair veriler devletin resmi kayıtları ile karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı arşivinde özellikle *Kamil Kepeci* (KK.d) ile *Bâb-ı Âsafî Ruûs Kalemi Defterleri* (A.{RSK.d}), yine *Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümayûn Kalemi* (A. {DVN}), *Âmedî Kalemi* (A.{AMD}), *Tahvil (Nişan) Kalemi Defterleri* (A.{DVNSNŞT.d) ve *Mühimme Defterleri* (A.{DVNSMHM.d}), *Sadaret Defterleri* (A.{d})'indeki ilgili kayıtlar kullanılmıştır. Bununla birlikte başta *Bâb-ı Defteri Yeniçeri Kalemi* (D.YNC) olmak üzere muhtelif fonlarda ağaların mühürlerinin yer aldığı evraklardaki verilere referans yapılmıştır. Elde edilen tüm kayıtlar kroniklerden alınan bilgiler ile de desteklenerek liste tamamlanmıştır.

⁴¹ Yeniçeri ağalarına dair bir liste de Mehmed Süreya'nın *Sicill-i Osmani* adlı eserinin 6. cildinde yer almakta olup, bilgiler resmi kayıtlar ile paralellik göstermediğinden kullanılmamıştır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s.1764-1769.

⁴² *Tārih-i Yeniçeri*, Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi, TÖRÖK, F.56.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLET YAPISINDA

YENİÇERİ AĞALIĞI

A. YENİÇERİ AĞALIĞI MAKAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ SEYRİ

Osmanlı Devleti'nin daimi ordusunun yıllarca bel kemiğini oluşturan Yeniçeri Ocağı'nın en rütbelisi yeniçeri ağasıdır⁴³. Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin, Amasya'nın tarihine dair kaleme aldığı eserinde Sultan Orhan zamanında kurulduğunu ifade ettiği Yeniçeri Ocağı'nın ilk ağasının Celaleddin Mehmed Beg bin Gazi Abdurrahman Beg olduğundan ve bu kişinin “ağa bey” namıyla anıldığından bahsetmektedir⁴⁴. İhtiyatla yaklaşılması gereken bu bilgi bir yana Sultan I. Murad zamanında kurulan Yeniçeri Ocağı'nı kumanda edecek ağalık makamının tezahürü ocağın ortaya çıkışı ile aynı döneme tekabül etmektedir. Nitekim Çirmen Seferine yayabaşı olarak katılan Saruca Paşa⁴⁵, Osmanlı ve Karamanoğulları arasında meydana gelen Frenkyazısı Muharebesinde (1386/1387) yeniçeri ağası rütbesiyle yer almıştır⁴⁶. I. Murad'ın son savaşı olan I. Kosova'da ise muharebe nizamında padişahın önünde yeniçeri ağası olarak Mehmed Ağa bulunmuştur⁴⁷.

Zaman içerisinde ocağın prestijli konuma gelmesi *Dergâh-ı Mualla Yeniçerileri Ağası* ya da *Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî*'yi devlet teşkilatı

⁴³ Ağa, kökeni Moğolcada büyük erkek kardeşin karşılığı olan “Aka” kelimesine dayandırılan, Osmanlı askerî ve saray teşkilatında ise belli zümrelerin liderleri için kullanılan bir ibaredir. Bkz. Faruk Sümer, “Ağa”, *DİA*, c.1, s.451-452.

⁴⁴ Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Hazırlayan: Mesut Aydın- Güler Aydın, Amasya Belediyesi, Amasya 2008, c.3, s.180.

⁴⁵ İdris Bostan, “Saruca Paşa”, *DİA*, c.36, s.168.

⁴⁶ Kemalpaşazâde (İbn Kemal), **Tevârih-i Âl-i Osman**, III. Defter, Hazırlayan: Abdullah Satun, Çamlıca, İstanbul 2014, s.62-64; Feridun M. Emecen, “Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi (1386/1387)”, **Osmanlı Araştırmaları**, S.49, s.77.

⁴⁷ Feridun Bey, **Mecmua-i Münşeât**, c.I, s.115; Adnan Adıgüzel – Celalettin Mert, “Ali Haydar'ın “Kosova Meydan Muharebesi” Adlı Risalesinin Çeviri Metni”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.III, s.201.

içerisinde önemli bir yere taşımıştır. Bundan dolayıdır ki Fatih Sultan Mehmed devrinde hazırlandığı ifade edilen *Kanunname-i Ali Osman*'da “*sair ağalardan büyüktür*” cümlesi ile makamın mahiyeti ortaya konmuştur⁴⁸. Devletin ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkan kanunnameler ve teşkilata dair yazılan eserlerde ise yeniçeri ağası, özengi ağalarının birincisi olarak gösterilmektedir⁴⁹. Rikab ağası olarak da ifade edilen bu tabir hünkarın atının yanında yürüyebilme ayrıcalığına sahip ağalar için kullanılmıştır⁵⁰. Sıralama ise yeniçeri ağasından sonra miralem, kapıcıbaşı, mirahur, çakırcıbaşı, çaşnigirbaşı, sipahioğlanlar ağası gibi mevkii sahipleri ile devam etmekteydi. Bahsi geçen özengi ağaları, sarayın aynı zamanda Birûn halkından olup kendileri *Ağayan-ı Birûn* olarak da ifade edilmekteydiler⁵¹. Bundan dolayıdır ki yeniçeri ağası *Erkân-ı Birûn*'un birincisi olarak tarihçilerin satırlarında yer almıştır⁵².

Hünkar kullarının ağası olarak oldukça üst düzey bir makama karşılık gelmesi imparatorluğun yabancı misafirlerinin de dikkatini çekerek hatıralarında yer vermelerine vesile olmuştur. II. Murad'la evlendirilen Sırp Prensesi Mara'nın yeğeni Theodoros Spandunis, İtalyanca olarak kaleme aldığı ve 1538'de tamamladığı

⁴⁸ **Atam Dedem Kanunu; Kanunnâme-i Âl-i Osman**, s.6.

⁴⁹ Eyyubî Efendi *Kânûnnâmesi*, s.42; **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri: Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri**, Hazırlayan: Ahmet Akgündüz, Fey Vakfı, İstanbul 1992, c.4, s.165; Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, s.85, 145; Mübahat S. Kütükoğlu, “Lütfi Paşa Âsfnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul 1991, s.75.

⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.354n, 373; Mithat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügati**, Kurtuba, İstanbul 2015, 427.

⁵¹ Saray-ı Âmire'nin Birûn halkı, Babüssade yani Enderun ve Harem dışındaki kısımda vazife icra eden kişilerin oluşturduğu bir sınıftır. En az Enderun halkı kadar kalabalıktır. Ulemayı oluşturan padişahın hocası, hünkar imamları, hekimler, müneccimbaşı; eminler olarak gruplandırılan şehremini, matbah emini, darphane emini ve arpa emini; özengi / rikab ağaları, müteferrikalar, baltacılar, muhtelif hizmetlerdeki ehli hiref, saray terzi ve çamaşırcıları, matbah-ı amire mensupları, mehterler, solaklar, peykeler, şatırlar gibi birçok farklı mevkii sahibi Birûn Halkını oluşturmaktaydı. Uzunçarşılı, **Saray Teşkilâtı**, s.354 vd; Mehmet İpşirli, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, **Osmanlı Devlet ve Medeniyeti Tarihi**, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul 1994, s.153-154; Sertoğlu, **a.g.e.**, s.82

⁵² Gelibolulu Mustafa Âli, **Kühû'l-Ahbâr**, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Ali Çavuşoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019, s.231.

eserinde yeniçeri ağası için “*en saygın ve en güçlü ağa*” ifadesini kullanmıştır⁵³. Seyyah Salomon Schweigger ise hükümdarın yöneticilerini sayarken yeniçeri ağasını, sadrazam ve beylerbeyilerden sonra üçüncü sırada göstermiştir⁵⁴.

Alman Hans Dernshwam, Venedikli Domenico Trevisano, Fransa Nicolas de Nicolay gibi elçilik heyetlerindeki vazifeliler, yine Clausier du Loir ve Jean-Baptiste Tavernier misali şehri gezmeye gelenler de yeniçerilerin başı ve devletin üst düzey memurlarından biri olduğunu işaret ettikleri bu kişinin askerin ve halkın üzerindeki otoritesini, gördüğü büyük saygıyı müşterek beyanlar ile vurgulamışlardır⁵⁵. Avusturya elçilik heyetinden Protestan Vaiz Stephan Gerlach da bu itibara dikkat çekerek at ile şehirde dolaşan yeniçeri ağasına halkın hürmetlerini göstermek için yerlere kadar eğildiğini belirtmiştir⁵⁶.

Yeniçeri ağalığı hakkında bilgi veren yabancılar makamın devlet içerisinde yerini vurgulamak için onların hünkârın kızları ya da kız kardeşleri ile evlenebildiklerine özellikle dikkat çekmektedirler⁵⁷. Nitekim devletin üst kademelerinde ve hünkârın oldukça yakınında vazifelerini icra eden yeniçeri ağalarının damat olarak seçildikleri görülmektedir⁵⁸. Hatta bunlardan birisi 1481’deki yeniçeri ayaklanmasında Sultan II. Bayezid’in her şeyin müsebbibi olarak işaret ettiği damadı Yeniçeri Ağası Rüstem Ağa’dır ki asilerin elinden canını kaçarak

⁵³ Theodoros Spandunis, **Osmanlı Sultanları**, Hazırlayan: Donald M. Nicol, Çeviren: Necdet Balta, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s. 124.

⁵⁴ Salomon Schweigger, **Sultanlar Kentine Yolculuk: 1578-1581**, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.197.

⁵⁵ Hans Dernshwam, **İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü**, Çeviren: Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2022, s.92; Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa, s.140-141; Nicolas de Nicolay, **Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda**, Çeviri: Şirin Tekeli, Menekşe Tokyay, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.194, 202; **Du Loir Seyahatnamesi**, s.81; Jean-Baptiste Tavernier, **17. Yüzyılda Topkapı Sarayı**, Çeviren: Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.22.

⁵⁶ Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, s.313.

⁵⁷ Nicolas De Nicolay, **Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda**, s.202.

⁵⁸ A.{DVNSMHM.d, 82/56, Z.1026 (Aralık 1617).

kurtarmıştır⁵⁹. Bununla birlikte ilerleyen dönemlere yine Sultan II. Bayezid'in Selçuk Sultan'dan olan torununu Yeniçeri Ağası Yunus Bey ile evlendirdiği bir inamat defterinden öğrenilmektedir⁶⁰. Yeniçeri ağaları Kanuni Sultan Süleyman'ın da torunları için tercih ettiği damat adaylarından olmuştur. Şehzade Mehmed'den olan torunu Hüma için damat olarak Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa uygun görülmüştür. Hatta bazı devlet adamlarının planlarıyla Ferhad Ağa Kastamonu sancakbeyliğine gönderilince nikah hemen gerçekleşmemiş, Sultan Süleyman daha sonra geri getirterek torununu onunla evlendirmiştir. Bununla birlikte 1561'de de kızı Mihrimah Sultan'dan torunu Ayşe Hanım Sultan'ı⁶¹ Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa ile nikâhlamıştır. 1562'de ise Şehzadesi Selim'den olan torunları Gevherhan'ı Kaptanıderya Piyale Paşa, İsmihan'ı Sokullu Mehmed Paşa, Şah Sultanı da Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ile evlendirmiştir⁶². Piyale Paşa'nın vefatının ardından Gevher Sultan Ekim 1578'de Yeniçeri Ağası Cerrah Mehmed Ağa ile nikâhlanmıştır⁶³. Hanedandan evlilik yapmış bir başka makam sahibi de meşhur Cigalazade Sinan Ağa'dır. Mihrimah Sultan'ın torunu ile evlenen Sinan Ağa'nın, Ekim 1576'da Edirne'de gerçekleşen düğününe şahit olan Stephan Gerlach, günler öncesinden başlayan organizasyonu, yeniçeri ağasının müstakbel eşi için hazırladığı kıymetli hediyelerle dolu sandıkları ve hayvan figürlerinden renkli devasa şekerlemeleri götüren korteji, devam eden günlerde düzenlenen görkemli çeyiz ve gelin alaylarını satırlarında uzun uzun anlatmıştır⁶⁴.

⁵⁹ Giovan Maria Angiolello, **Fatih'in İçöğlanı Anlatıyor: Fatih Sultan Mehmed**, Çeviri Pınar Gökpar, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011, s.188; Hedda Reindl, **II. Bayezid ve Çevresi Hükümdarın Adamları**, Çeviri: Ali Suat Ürgüplü, Arnav, İstanbul 2014, s.100, 225.

⁶⁰ İlhan Gök, **Atatürk Kitaplığı MC.O.071 Numaralı 909-933 / 1503-1527 Tarihli İn'amat Defteri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Recep Ahışalı, İstanbul 2014, s.1218.

⁶¹ "Hanım Sultan" padişahların ve şehzadelerin kızlarının kız çocukları için kullanılan bir tabirdir. Bkz. Filiz Karaca, "Hanım Sultan", **DİA**, c.16, s.28-29.

⁶² Feridun M. Emecen, **Kanuni Sultan Süleyman ve Zamanı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2022, s.570-571.

⁶³ Nev'izâde Atâyî, **Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-Şakâ'ik**, Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, c.1, s.730.

⁶⁴ Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, s.442, 456, 462-463.

Yeniçeri ağalığının tarihi tekâmülünden itibaren yükselen bir ivme ile merkez teşkilatında böyle üst düzey rütbe haline gelmesi, aynı doğrultuda büyük sorumluluklar getirmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın idaresi, surlar ile çevrili İstanbul'un asayişi ve düzeninin sağlanması, elçilik heyetlerinin karşılanması gibi önemli vazifeleri icra eden yeniçeri ağaları, aynı zamanda merasimlerin bir parçası olmuştur. Mevkileri gereği bu kadar ön planda olmalarından dolayı tarihleri içerisinde seferler, isyanlar, taht değişiklikleri ve siyasî hareketlenmeler gibi büyük olayların içinde yer almışlardır. Bunlardan bir tanesi 1607 yılında yeniçeri ağalığına çakırcıbaşılıktan yeniçeri ağalığına getirilen Halil Ağa⁶⁵ olup, Celalî İsyanlarının son düzlüğünde yaptıkları ile ağalık makamının iz bırakanlarındandır. Celali İsyanları, Anadolu'nun talan edilip iç düzen namına bir şey bırakılmadığı dönemde gruplar halinde yapılan ayaklanmaların genel tabiri olarak kullanılmaktadır⁶⁶. İç düzenin bozulduğu bu ortamda gruplar halinde isyanlar başlamış ve bu toplulukların başında da başıbozuk liderler belirmiştir. Anadolu'da hüküm süren bu iç karışıklıklara son vermek ve celali liderlerinin yönettiği grupları ortadan kaldırmak için devlet tarafından ordular hazırlanıp tam anlamıyla seferler düzenlenmiştir⁶⁷. İşte bu başıbozuk liderler üzerine yapılan harekâtlardan Canbolad-zade, Tavail ve özellikle Kalenderoğlu muharebelerinde “*dilâverlikleri ve fevkalade erlikleri*” ile Yeniçeri Ağası Halil Ağa tarih yazarlarının satırlarında yerini almıştır⁶⁸.

⁶⁵ Katib Çelebi, **Tuhfetü'l-kibâr fi Esfari'l-bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)**, Hazırlayan: İdris Bostan, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2008, s.139.

⁶⁶ Yaklaşık on dört yıl süren bu vakanın temelinde halkın çok ağır bedeller ödediği hadiseler silsilesi bulunmaktadır. Nitekim halkın iklim krizinin getirdiği kuraklıkla başa çıkmaya çalışırken vergi artışları altında ezildiği, şehzadelerin taht mücadeleleri ve bu sırada gerçekleşen yağma faaliyetleri Anadolu'nun talan edilmesine idarî düzeninin bozulmasına neden olmuştur. Bkz. Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası 'Celali isyanları'**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.89-103; Sam White, **Osmanlı'da İsyan İklimi: Erken Modern Dönemde Celali İsyanları**, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2013, s.240-246.

⁶⁷ Akdağ, **a.g.e.**, s.357, 359-362; White, **a.g.e.**, s.246-149.

⁶⁸ Na'imâ Mustafa Efendi, **Târih-i Na'imâ, (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)**, Hazırlayan: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.331, 348-349; Mustafa Sâfi Efendi, **Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-Tevârîh'i**, Hazırlayan: İbrahim Hakkı Çuhadar, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.39, 65, 83, 114, 123.

İleride detayları ile bahsedileceği üzere siyâsî ve askerî birçok olayda bu denli ön planda olmaları şüphesiz idarelerinin altındaki binlerce nefer vesilesi ile. Padişahın elinin altındaki en büyük güç sayılan yeniçeriler⁶⁹, defalarca tahttakini çekilmeye zorlamış hatta yerine kimin geçeceğine dahi karar vermiştir⁷⁰. Dahası yeniçerilerin bu özellikleri Osmanlı görsel sanatına dahi yansımış, tahtın varisi olmak için sürdürülen çekişmelerde yeniçeri hangi şehzadeyi istiyorsa onun yanında resmedilmiştir⁷¹.

Resim 1
Şehzade Ahmed ile Taht İçin Savaşan Sultan I. Selim'in
Yanında Yer Alan Yeniçeriler
(Selimname, TSMK, Nr.1597-98, vr.83b)

Osmanlı sultanları tahtlarının bekası için ocağı güvendikleri kişilere emanet etseler de bu kişiler kalabalık askerin liderliğinin getirdiği güç ile hükümdar değişikliklerinin arka planında yer almışlardır. Bunlardan en erken tarihli olanı Sultan I. Bayezıd'ın 1402'de Ankara Savaşı'nda Timur'a esir düşerek devletin fetrete

⁶⁹ Nicolas de Nicolay, **Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda**, s.193.

⁷⁰ Charles FitzRoy, **Günde Beş Kuruşa Sultan'ın İstanbul'u**, Çeviren: Hazal Yalın, Sola Unitas, İstanbul 2018; **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa**, s.141.

⁷¹ Zeynep Tarım Ertuğ, "Selimnâme-i Şükrî Minyatürlerinin Belge Değerleri", **Nurhan Atasoy'a Armağan**, İstanbul 2014, s.354

sürüklendiğini zamana denk gelmektedir. Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Ali Paşa, İne Bey ve Evrenoz ile şehzadelerden Süleyman'ı alıp Rumeli tarafına geçiren grupta yer almıştır⁷². Ancak Edirne'de hükümdarlık yapan Süleyman Çelebi zamanla idarede sorumsuz tavırlar sergilemeye başlamıştır. Bunun üzerine devlet ricali Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın yanına giderek Emir Süleyman'ın kendisini dinleyeceğini beyan edip onunla konuşup uyarmasını istemiştir. Hasan Ağa gerçekten de bu niyetlerle gittiğinde büyük bir tepkiyle karşılaşmış ve Süleyman Çelebi tarafından sakalı kestirilmiştir. Toplumsal yapı göz önüne alındığında bunun oldukça aşağılayıcı bir hareket olduğunu açıktır. Hasan Ağa ise uğradığı bu büyük hakaretin etkisiyle ümeraya seslenerek Musa Çelebi'nin tarafına geçeceğini söyleyip yeniçeriler de dahil oradaki herkesi kendisi ile gelmeye davet etmiştir. Nitekim hem Hasan Ağa'nın konuşmasından etkilenen hem de onun gördüğü muamele karşısında müteessir olan büyük kalabalık diğer şehzade Musa Çelebi safına geçerken Süleyman Çelebi üç adamı ile yalnız kalmıştır⁷³. Bu silsile II. Murad'ın ikinci kez tahta çıkmasının arka planında yer alan Kurtçu Doğan, II. Bayezid'in lehine isyan destekleyen Kasım Ağa, şehzadeler arasında Sultan I. Selim'in tarafını tutan Ferhad Ağa ile devam etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları arasında meydana gelen veliahtlık çekişmesi sırasında dahi yeniçeri ağası taraf tutan olarak görülmektedir. Hatta Şehzade Selim, babasına bir mektup yazıp,

⁷² Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî, Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî (791-907 / 1389-1502)*, Hazırlayan: Fatma Kaytaç, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, c.II, s.118; Muhyiddîn Mehmed Cemâlî, *Osmanoğullarının Tarihi, Tevârîh-i Âl-i Osmân*, Hazırlayan: Hasan Hüseyin Adaloğlu, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2021, s.7; Münecimbaşı Ahmed İbn Lütfullah, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Tarihi Câmiü'd-düvel*, Çeviri: Prof. Dr. Ahmed Ağırakça, Akdem Yayınları, İstanbul 2014, 170.

⁷³ Münecimbaşı Ahmed İbn Lütfullah, *Câmiü'd-düvel*, s.190; Dimitris J. Kastritsis, *Bayezid'in Oğulları, 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*, Çeviri: Ayda Erel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s.162.

Yeniçeri ağası, Musa Çelebi safında uzun durmamıştır. Zira kardeşini mücadele dışına itip Şubat 1411'de Edirne'de hükümdarlığını ilan eden Musa Çelebi, başarılı icraatlarına rağmen yürüttüğü sert politika ile devlet adamlarının taraf değiştirmesine neden olmuştur. Keza fetretin artık son düzlüğünde Musa Çelebi'nin yanında az sayıda bir yeniçeri grubu kalmışken yeniçeri ağası dahi eli daha güçlenmiş Mehmed Çelebi'nin tarafına geçmiştir. Hatta ağaları kaçan yeniçeriler, Musa Çelebi'ye onu alıp götürmeyi teklif etmiş ancak şehzade kabul etmemiş, çok geçmeden de Sultan I. Mehmed saltanatını ilan ederken o canından olmuştur. Bkz. *Anonim Osmanlı Kroniği [Osmanlı Tarihi (1299-1512)]*, Hazırlayan: Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s.55-56; Fahameddin Başar, "Fetret Devri", *DİA*, c.12, s.480-482.

bazı devlet memurları ile yeniçeri ağasının Bayezid'in yanında olduğu konusunda serzenişte bulunmuştur⁷⁴. Sultan İbrahim döneminde ise kendi tarihlerinde bir ilk yaşanacaktır. Sultanı devirmek için düzenlenen hadiselerin arkasında yer alan Yeniçeri Ağası Seyyid Mustafa Ağa İbrahim'in öldürülmesine şahitlik etmiştir. Kösem Sultan'ın IV. Mehmed'i tahttan indirip Şehzade Süleyman'ın padişah ilan edilmesi için yaptığı planlara dahil olan Mustafa Ağa ise bunu canıyla ödemiştir.

Sultan IV. Murad döneminde nefer sayısının 40.000'e ulaşması ile "*Kırk Bin Kul Ağası*" unvanına da erişen⁷⁵ yeniçeri ağaları kapıkullarının isyanları ile imtihan olmuşlardır. Buçuktepe'de isteklerini isyan ile elde etmeyi öğrenen hünkar kulları var oldukları süre boyunca bunu sık sık tekrarlamışlardır. Ocağın yavaş yavaş sonunu hazırlayan bu isyanları yukarıda da işaret edildiği üzere taht değişikliği için destekleyenler olduğu gibi engel olmaya ve zabt u rabt almaya çalışanlar da vardır. Ancak bu yolda başarısız olan ya da neferleri tarafından istenmeyen yeniçeri ağaları görevlerinden alınmıştır. Bazıları ise tarihe kazınan bu hadiselerin neticesinde canlarından olmuşlardır.

Yeniçerilerin zamanla kontrol altında tutulmalarının güçleşmesi, seferlerde fayda göstermemeleri ve en nihayetinde ortaya çıktıkları zamanki hallerinden uzaklaşmaları ile ocak ehemmiyetini kaybetse de ağalık makamı her daim devlet teşkilatı içerisinde üst sıralarda yer almıştır. Öyle ki Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılıp hiçbir iz kalmaması yönünde politika izlenirken son Yeniçeri Ağası Mehmed Celaledin Ağa asilerle bir tutulmamıştır. Hatta kendisine yeni kurulacak askerî teşkilatın başı olması dahi teklif edilmiş, ancak kendisi emekliliği seçmiştir⁷⁶.

⁷⁴ Şerafettin Turan, **Kanuni'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1961, s.51, 199.

⁷⁵ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.615.

⁷⁶ **Tarih-i Cevdet**, TOBB, c.XII, s.3420-3421; Uzunçarşılı, **Kapukulu**, s.557; Mehmed Celaledin Ağa emekli olup inzivaya çekilse de devlet nezdindeki yerini kaybetmemiştir. Hatta kendisinin vefatından sonra dahi torunlarına geçim için devlet tarafından maaş bağlanmış. Bkz. İ.ML., 50/43; BEO, 1856/139160; BEO, 3466/259949.

B. AĞALIK ALAMETLERİ

Devlet teşkilatındaki idarî ve askerî birçok makamda olduğu gibi yeniçeri ağalığına özgü bazı unsurlar söz konusudur. Mühürler, giydikleri kıyafetler ve makamlarını niteleyen ifadeler yeniçeri ağalığı alameti olarak resmi yazışmalarda, devrin yazılı ve görsel kaynaklarında yer bulmuştur.

1. MÜHÜR VE PENÇELERİ

Yeniçeri ağalarının makamlarına has olan unsurların başında beyzî ya da bir başka deyişle elips şekli ile hakkedilen mühürleri gelmektedir. Bu mühürler genellikle ağanın ismi, makama geldiği yıl yazılarak ve tezhip motifleri ile süslenerek hakkedilmekteydi. Arşiv vesikaları üzerinde yaptığımız araştırmalarda erken tarihli örneklerinde aynı tarzda hakkedilmiş olsalar da bazılarının yarım bazıları tam basılmış olduğu dikkat çekmektedir. Resim 2-3'te yer alan örneklerde Yeniçeri Ağa'sı Halil Ağa'nın, ocağa dair yaptığı muamelelerin altına mührünü farklı şekillerde bastığı dikkat çekmektedir.

Resim 2-3
Halil Ağa'nın Yarım ve Tam Basılmış Mühürleri
(D.YNC, 8/107; D.YNC, 8/125)

Yukarıda görüleceği üzere yeniçeri ağaları tarafından erken dönemlerde beyzî, dört dilimli ve tezhipli mühürler tercih edilmiş fakat bazı istisnai örnekler de yaşanmıştır. Nitekim Maryol Hüseyin Ağa, makamına geçtiğinde kendisi için yuvarlak bir mühür hazırlatmıştır.

Resim 4
Maryol Hüseyin Ağa'nın Yuvarlak Mührü
(D.YNC, 8/78)

Maryol Hüseyin Ağa'nın şahsına münhasır mührü bir yana yeniçeri ağaları tarafından genellikle evraklarda katladıkları yere yarım olarak bastıkları elips şeklindeki mühürler tercih edilmiştir. Ancak hemen hemen XVII. asrın ortalarından itibaren bu mühürlerin içinde iç tasarımı değiştirilmiştir. “*Yardım yalnızca Allah katındandır*” anlamına gelen “*vemâ'n-nasru illâ min 'indillâh*” ayeti⁷⁷ ile başlayan, Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Alî lafzı ile ağanın ismi ve makamda bulunduğu dönemin tarihini ihtiva eden dört satır halinde yazılmış mühürler kullanılmıştır. Ağalar tarafından yarım basılan bu mühürlerin tam hali ise Seyyid Ahmed Ağa'ya ait olan ve aşağıda yer alan örnekte oldukça iyi bir şekilde görülmektedir⁷⁸.

Resim 5
Es-Seyyid Ahmed Ağa'nın Hicri 1226 Tarihli Mührü

⁷⁷ Âl-i İmrân, 126. Ayet; Enfâl Suresi, 10. Ayet.

⁷⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s.89.

(Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, s.89)

Resim 6
Ali Ağa'nın Mektubunun Altını Katlayarak Bastığı Mührü
(D.YNC, 367/193)

Yeniçeri ağalarının makamlarından yazılmış evraklarda kullandıkları bir başka alamet de sarmal çizgiler ile tasarlanmış pençelerdir. Yeniçeri ağaları pençeyi vezaret rütbesi aldıklarında kullanmışlardır. Bundan dolayı imza yerine tercih edilen pençeler, vezir, beylerbeyi gibi üst düzey yöneticilerde olduğu gibi üzere üç tuğludur. Yeniçeri ağaları arzlarında pençe kullandıklarında mühürlerini evrakların arkasına basmışlardır⁷⁹.

Tablo 1: Bazı Yeniçeri Ağalarının Pençe ve Mühürleri

İbrahim Ağa ⁸⁰	Mustafa Ağa ⁸¹	Mehmed Ağa ⁸²	Süleyman Ağa ⁸³

⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Tuğra ve Pençeler ile Ferman ve Buyuruldulara Dair”, **Belleten**, c.V, S.17-18, Ankara, 1941, s.111-112; Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, s.76-79.

⁸⁰ D.YNC, 187/53, Za.1158 (1745).

⁸¹ D.YNC, 257/5, S.1177 (1763).

⁸² D.YNC, 281/55, Z.1183 (1770).

⁸³ D.YNC, 424/115, Ca.1206 (1791).

Evraka yarım basma yeniçeri ağalarına has bir durum olmayıp, az sayıda örnekte sekbanbaşı ve topçubaşının da benzer şekilde hakkedilmiş ve de onun gibi basılmış mühürlerine rastlanılmaktadır⁸⁴.

2. ELKABLARI

Elkab, devletin resmi kayıtlarında, hitap edilen kişinin bulunduğu konumu niteleyen sıfatların yer aldığı cümlelere verilen isim olup, bunlar makama has ifadeler içerdiğinden bürokraside farklı farklı şekillerde kullanılmışlardır. Kime hangisinin kullanılacağı ise devletin oldukça erken devirlerinde yayımlanan kanunname ile resmileştirilmiştir. Fatih dönemine ait olduğunu ifade edilen bu kanunnamede yeniçeri ağalığı makamındaki kişi için kullanılacak elkab *“iftihârü’l-emâcid ve’l-ekârim, câmiü’l-mehâmid ve’l-mekârim el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti’l-meliki’d-dâim....-dâme mecduhû”* belirtilmiştir⁸⁵. İlerleyen zamanla birlikte ağa için tercih edilen elkab ki özellikle Kadı Sicilleri’nde de görüleceği üzere *“iftihârü’l-ümerâi ve’l-ekâbir, müstecmi’u cemî’i’l-ma’âlî ve’l-mefâhir, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti’l-Meliki’l-kâdir bi’l-fi’il Dergâh-ı mu’allâm Yeniçerileri Ağası dâme ulüvvuhû”*dur⁸⁶.

Yeniçeri ağasının vezareti olduğunda ise *“Düstûr-ı mükerrerem müşîr-i müfahham nizâmü’l-âlem müdebbiru umûri’l-cumhûr bi’l-fikri’s-sâkıb mütemmimü mehâmi’l-enâm bi’r-re’yi’s-sâib mümeahhidü bünyânî’d-devlet ve’l-ikbâl müşeyyidü erkânî’s-sa’âdeti ve’l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûfi avâtıfi’l-meliki’l-a’lâ vezâretle bi’l-fi’il Dergâh-ı mu’allâm yeniçeri ağası olan vezîrim edâmallâhu te’âlâ iclâlehû”* elkabı ile kişi ve makam daha da yüceltilmiştir⁸⁷.

⁸⁴ D.YNC, 135/41, 1150 (1737); D.YNC, 367/123, 1.B.1196 (12 Haziran 1782).

⁸⁵ Kanunnâme-i Al-i Osman: Atam Dedem Kanunu, s.23; M. Tayyib Gökbilgin, **Osmanlı İmparatorluğu Medeniyet Tarihi Çerçevesinde Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s.6; Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, s.104.

⁸⁶ **İstanbul Kadı Sicilleri: Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.1178-1184/M.1764-1771)**, Çeviri Yazı / Mukabele: Abdülkadir Altın-Nedim Pakırdağ, Kültür AŞ., İstanbul 2019, c.75, s.113, h.124; **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225/M.1802-1810)**, Çeviri Yazı / Mukabele: Mürsel Sarı-Ayhan Işık-Numan Yekeler, Kültür AŞ., İstanbul 2019, c.83, h.87, h.203.

⁸⁷ **İstanbul Kadı Sicilleri: Kartal Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.1128-1133/M.1716-1721)**, Çeviri Yazı / Mukabele: Rasim Erol-Sabri Atay, Kültür AŞ., İstanbul 2019, 62/354.

Divan-ı hümâyûnda seri tutulan kayıtlarda ise sık sık görüleceği üzere makam genellikle “*dergâh-ı mu‘allâm yeniçerileri ağası*” şeklinde işaret edilmiş ya da “*iftihâru ‘l-emâsil ve ‘l-akrân*” gibi daha kısa elkablar kullanılmıştır⁸⁸.

3. KIYAFETLERİ

Osmanlı devlet teşrifat ve teşkilatında devlet ileri gelenlerinin resmi merasimlerde kendi rütbesine göre giyeceği kıyafet belli kaidelere oturtulmuştur. Bu bağlamda seremonilerde protokolün uygulanışının önemli kayıtları olan teşrifat defterlerinde yeniçeri ağasının da merasimlere selimi kavuk⁸⁹, mevsimine göre erkan kürkü ya da sof ferace, divan koşumlu görkemli atıyla geldiği ifadeleri yer almaktadır⁹⁰.

XX. asrın hemen başında Mahmud Şevket Paşa tarafından Osmanlı askerî teşkilatı ve kıyafetleri konusunda kaleme alınmış olan eserde yeniçeri ağasının da kıyafetleri hakkında bir bilgi verilmiştir. Buna göre ağa başına kırmızı çuhadan yapılan, sarıgi önden bir kısmını açık bırakacak şekilde çatal gibi sarılan ve kalafat ismi verilen bir başlık takmaktadır. Kolsuz kürk, kırmızı şalvar ve sarı mest-papuç giyen yeniçeri ağaları, abdest almakta kolaylık sağlaması için sarı atlas kolluk takmaktaydılar⁹¹. Naili Abdullah Paşa ise tuttuğu *Defter-i Teşrifât*’ta muayede zamanları yeniçeri ağasının iki tuğu varsa yani vezareti yoksa yeşil atlas üst ile

⁸⁸ A. {DVNSMHM.d, 87/466, 1.Ş.1047 (19 Aralık 1637).

⁸⁹ Selimî, Yavuz Sultan Selim zamanında onun ismi ile ortaya çıkmış, 65 cm yüksekliğinde, üzerine bez ve tülbent sarılmış bir serpuştur. Sultan Selim’in, ataları gibi mücevveze giymek yerine tercih ettiği bu başlığın ilerleyen süreçte üst düzey devlet adamları gibi yeniçeri ağalarının kullandıkları görülmektedir. Bkz. Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.209; İzzet Kumbaracılar, **Serpuşlar**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, s.10.

⁹⁰ BOA, D.TŞF, 16/45, 5.Ra.1198 (28 Ocak 1784); D.TŞF, 16/46, 5.Ra.1198 (28 Ocak 1784 Hayriye Büşra Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı (A.d.347: 1718-1725)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Filiz Karaca, İstanbul 2017, s.137, 178, 181, 184.

⁹¹ Bkz. Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilât ve Kıyafet-i Askeriyesi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s.49

geldiğini belirtmektedir⁹². Bu bilgilerden yola çıkarak yeniçeri ağalarının kıyafetleri konusunda kesin bir tanımla söz konusu olmadığı söylenebilir.

Resim 7
Kırmızı Kaftanla Resmedilmiş Yeniçeri Ağası
(The New York Public Library Digital Collections, No:1239172)

Birçok seyyah ve elçi muhtelif vesileler ile düzenlenen alaylarda yeniçeri ağalarının gösterişli kıyafetlerine ve değerli madenler ile donatılmış atlarına tesadüf etmiş, buna hatıralarında yer vermiştir⁹³. Bunlardan biri olan Nicolas de Nicolay, hatıralarında yeniçeri ağasını anlatırken, onun değerli taşlarla süslenmiş Türk veya Arap atına bindiğinden, bürümcük ipek, kadife ya da satenden kıyafet giyindiğinden bahsetmektedir⁹⁴. Yine Sefaret Papazı unvanıyla Osmanlı topraklarında bulunan İngiliz John Covel, 10 Haziran 1675'te izlediği IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan ile

⁹² 24 Kasım 1743'te teşrifâtçılığa getirilen Naili Abdullah Paşa, *Defter-i Teşrifât*'ı makamda bulunduğu sırada kaleme almıştır. Bkz. Can Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat (Metin-Değerlendirme)**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Ürekli, İstanbul 2018, s.2; Yeniçeri Ağası ile ilgili bahsedilen kısım için bkz. s.34-35.

⁹³ Jean-Baptiste Tavernier, **17. Yüzyılda Topkapı Sarayı**, s.159; Aubry De La Motraye, **La Motraye Seyahatnamesi**, Çeviren: Nedim Demirtaş, İstiklal Kitabevi, İstanbul 2007, s.166; Philippe du Fresne-Canaye, **Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573**, Çeviren: Teopman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s.56.

⁹⁴ Nicolas De Nicolay, **Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda**, s.202

Musahip Mustafa Paşa'nın nişan hediyelerini taşıyan alayda altın işlemeli kıyafetle yeniçeri ağasının da yer aldığını belirtmektedir⁹⁵. Lady Mary Montagu ise arkadaşına yazdığı 1 Nisan 1717 tarihli mektubunda Sultan III. Ahmed'in cuma namazı için camiye gidişini ayrıntılıyla anlatırken; lale bahçesini andıran bu alayda gümüş kenarlıklı mor kadifeden bir kaftan giymiş yeniçeri ağasından da bahsetmiştir⁹⁶. İsveç elçisi olarak görev yaptığı sırada IV. Mehmed'in Edirne'ye gidişi sırasında düzenlenen alayına tesadüf eden Claes Rålamb ise gördüklerini resmettirmiştir. Bu tabloların birinde yeniçeri ağası, selimi kavuk, gri renkli kaftan, kırmızı dolama, atı ise kıymetli koşum takımı ile yer almaktadır⁹⁷.

Resim 8
Claes Rålamb'ın Resmettirdiği Tabloda Önde Tek Başına İlerleyen
Yaya Sınıfının Komutanı Yeniçeri Ağası
(Alay-ı Hümayun, s.141)

⁹⁵ John Covell, **Bir Papazın Osmanlı Günlüğü**; Saray - Merasimler - Gündelik Hayat, Türkçesi: Nurten Öztürk, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s.147.

⁹⁶ **The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu**, s.323.

⁹⁷ **Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658**, Editör: Karin Ådahl, Çeviren: Ali Özdemir, İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü-Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s.140-141.

Seferlerin gidiş ve dönüşlerinde düzenlenen alaylar da yeniçeri ağalarının gösterişli kıyafetlerinden haberdar olunan bir temsildir. Örneğin Venedik Elçisi'nin raporuna göre 5 Kasım 1553'te Kanuni Sultan Süleyman'ın sefer dönüşü şehre girişinde düzenlenen görkemli alayında halkı selamlayarak ilerleyen Şehzade Cihangir'in önünde kırmızı kadife giysisi ve güzel atı ile yeniçeri ağası bulunmaktadır⁹⁸. İki yüz sonra Mart 1788'de ordunun sefere gidişi sırasında düzenlenen alaydan bahseden Taylesanizâde, geçit merasiminde yeniçeri ağasının hünkârın huzuruna çıkma sırasında başında "ağa kalafatı", sırtında ise şemslî bir kaput olduğundan bahsetmektedir⁹⁹. Ağanın bu merasimlere giydikleri devletin resmi kayıtlarına dahi yansımıştır. Özellikle teşrifat defterlerinin birçoğunda yeniçeri ağalarının bu merasimlerde başlarında selimî, üzerinde seraser kürk, kadife şalvar, Çerkesî filar ve divan-rahtlı at ile yer aldığı belirtilmektedir. Nisan 1718'de Abdullah Ağa Paşa'daki gibi başında kallavînin kullanıldığını yazanlar da görülmektedir¹⁰⁰.

Tüm merasimler gibi hanedana ait cenaze törenlerinde de resmi kıyafet uygulaması söz konusu olmuş, şehzade ve valide sultan cenazelerine yeniçeri ağasının selimî, erkan kürkü ve divan-bisatlı at ile katılması kanun-ı kadim olarak yer etmiştir¹⁰¹. Ancak Sultan III. Ahmed'in 20 Şubat 1718'de oğlu Şehzade Selim vefat ettiğinde, yeniçeri ağasının da bulunduğu devlet erkanı "*destar-ı adi*" ile daha sade gelmeleri konusunda uyarılmıştır¹⁰². Yine 26 Eylül 1752'de Sultan Mustafa'nın I. Mahmud saltanatı zamanında vefat eden kızı Ayşe Sultan'ın Valide Camii'nde düzenlenen cenaze merasimine yeniçeri ağası selimî değil destâr-ı adi giyinmiştir¹⁰³.

⁹⁸ Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa, s.95

⁹⁹ Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi; İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789), Hazırlayan: Feridun M. Emecen, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2003, s.268-269.

¹⁰⁰ A.}d., 356, s.73a-73b; Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi, s.53; Çevik, Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat, s.142; Uslu, III. Ahmed Devri Teşrifatı, s.29.

¹⁰¹ A.}d., 360, s.34a; Mehmed Es'ad Efendi, Teşrifât-ı Kadime, s.156-157; Çevik, Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat, s.126

¹⁰² Uslu, III. Ahmed Devri Teşrifatı, s.18.

¹⁰³ Merve Güner Keleş, Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilimdalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeynep Tarım, İstanbul 2019, s.100.

C. TAYİN, TERFİ VE AZİLLERİ

1. TAYİNLERİ

Sultan I. Murad zamanında daimi ordunun ihtiyacına binaen oluşturulan piyade birliğinin devletin başında bulunan kişinin iktidarını etkileyecek güce ulaşabileceği şüphesiz başlangıçta öngörülemez bir detaydı. Kaldırıldıkları güne kadar birçok yönetici üzerinde büyük baskı unsuru olan yeniçerilerin tahtan indirilmesine sebep oldukları ilk padişah meşhur Buçuktepe Hadisesi ile Sultan II. Mehmed'dir. Çandarlı Halil'in kışkırtması ile ileride "İstanbul'un Fatihi" olacak kişinin saltanatını sonlandırırken, bu hadise ile ondan sonra gelecek padişahlar için yeniçeriler ihtiyatla yaklaşılması gereken unsur haline gelmişlerdir. Bundan dolayı da saltanatlarının ikbali ve istikbali için grubun başına hakimiyet sağlayabileceği konusunda güven telkin eden kişilerin getirilmesi yoluna gidilmiştir.

Yeniçerilere ağa olacak kişinin tayini, Osmanlı devlet teşkilatındaki birçok üst düzey rütbede olduğu gibi sadrazamın mesuliyetindeydi. Ocak üzerinde hakimiyet sağlama, nüfus sahibi olma ve daha önceki vazifelerinde başarı gösterme gibi birçok yönden ağalığa uygun görülen kişi sadrazam tarafından bir telhis¹⁰⁴ ile padişaha iletilerek onayı alınırdı¹⁰⁵. Genellikle süreç çok kısa sürse de bazı atamalarda padişahın kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak istemesi üzerine uzun mütalaalara dönüşmekteydi¹⁰⁶. En nihayetinde ocağı teslim etmek için uygun bulunan kişi Bâbüâlî'ye davet edilerek, sadrazam huzurunda küçük bir merasimle ağalık hilati giydirilir ve derhal Ağa Kapısı'na vazifesinin başına gönderilirdi¹⁰⁷. Eğer tebdil sefer sırasında gerçekleşiyorsa merasim ve teşrifat gözetilmemekteydi. Örneğin Lehistan Seferi'nin olduğu bir sürece denk gelen 28 Haziran 1674'te Yeniçeri Ağası Abdurrahman Ağa Paşa Bağdad beylerbeyliğine tayin edilirken, yerine İstanbul'da

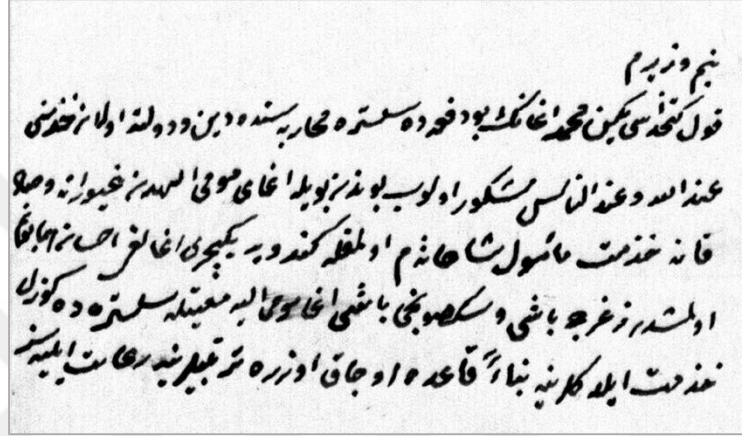
¹⁰⁴ Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerin Dili**, s.206

¹⁰⁵ HAT, 341/19479; HAT, 341/19470; HAT, 1426/58416, 24.M.1203 (25 Ekim 1788); HAT, 279/16530.

¹⁰⁶ TS.MA.e, 520/28, 8.Za.1187 (21 Ocak 1774).

¹⁰⁷ A.}d, 357, s.10, 1.B.1221 (14 Eylül 1806); A.}d, 357, s.118, 2.B.1223 (24 Ağustos 1808); A.}d, 357, s.131, 27.N.1223 (16 Kasım 1808); TS.MA.e, 804/30, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); TS.MA.e, 1287/100, 21.Ra.1222 (29 Mayıs 1807)

sekbanbaşı olan Mustafa getirilmiş ve hemen ordu-yı hümâyûna katılması emredilmiştir¹⁰⁸. Bununla birlikte Prut Seferi sırasında ise sadrazamlığa tayin edilen Yeniçeri Ağası Gürcü Yusuf Ağa Paşa, yerine vekil olarak Kul Kethüdası Hasan Ağa'yı tayin etmiş, asıl ağa Mehmed Ağa'ya ise ordu şehre döndükten sonra hil'atı giydirilmiştir¹⁰⁹.

Resim 9

Kul Kethüdası Yeğen Mehmed Ağa'nın Silistre Muharebesi'ndeki Başarılarına Binaen Yeniçeri Ağalığına Layık Görüldüğüne Dair Sultan III. Mustafa'nın Hatt-ı Hümayûnu (TS.MA.e, 531/36)

Hünkarın seçkin kullarını idare edecek kişinin seçileceği makam ise yıllar içerisinde büyük farklılıklar göstermiştir. Nitekim Yeniçeri Ocağı'nın ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren başlarında bir lider olduğu, bunların da çok uzun bir süre sekbanbaşılardan seçildiği ancak ilerleyen dönemlerde yaşanan suiistimallerden dolayı sarayda yetişip hizmette bulunmuş kişilerin tercih edildiği bilinmektedir¹¹⁰. Gerçekten de tayin ve azilleri rahat bir şekilde takip edebildiğimiz XVI. asır itibari ile saray hizmetkarlarından kişilerin bu makama getirildiği görülmektedir. Bahsi geçen asırda yeniçeri ağaları padişahın sancaklarını muhafaza eden ve taşıyan *miralem*¹¹¹;

¹⁰⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704), Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s.48.

¹⁰⁹ Yeniçeri Kâtibi Hasan, **Prut Seferi'ni Beyanımdır**, Hazırlayan: Hakan Yıldız, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s. 84.

¹¹⁰ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.177-178.

¹¹¹ **Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri**, Yayına Hazırlayan: Halil Sahillioğlu, IRCICA, İstanbul 2004, 244; Erhan Afyoncu, "Mir-i Alem", **DİA**, c.30, s.124-125.

hünkârın silahlarından sorumlu aynı zamanda yakın koruması sayılan Has Oda hizmetkarlarından *silahdar*¹¹²; saray kapıcılarının kıdemlilerinden *kapıcıbaşı*¹¹³; Has Ahır'dan sorumlu *mirahur* gibi Enderun terbiyesinden geçmiş kişilerden seçilmiştir. Has Oda'dan çıkma ağaların sarayda yaptıkları vazife ile anılmaya devam ettikleri Destarî/Sarıkcı Mustafa Ağa ve Tırnakçı Hasan Ağa¹¹⁴ örneklerinde görülmektedir. Bununla birlikte 1594'ün sonunda azledilip beş ay sonra makama geri getirilen Yemişçi Hasan Ağa gibi ağalığı iki kez yapanlar da bu yüzyılda görülmeye başlanmıştır.

Enderun okulundan yeniçeri ağalığına giden yol, 1500'lü yıllarda imparatorluk hakkında bilgi veren elçi ve seyyah notlarında da görülmektedir. Bunlardan biri olan Elçi Bernardo Navagero'nu 1553 tarihli raporunda silahdar, çuhadar gibi hizmetlilerin rütbelerinde yükselerek yeniçeri ağalığı, deniz ya da kara beylerbeyliği ve hatta sadrazamlığa kadar gelebileceğine değinmiştir¹¹⁵. Alman Seyyah ve Papaz Schweigger ise saraydaki bu okulda korsanlar tarafından yakalanan, hünkara sunulan ve İslam kaidelerine göre yetiştirilen kişilerin yirmili yaşlarından sonra tayin edilebilecekleri makamlar arasında yeniçeri ağalığını da zikretmektedir. Osmanlı saray teşkilatı hakkında bilgi verirken *çaşnigirlik* gibi bir mevkiden yeniçeri ağalığına çıkılabileceğini de ayrıca işaret etmektedir¹¹⁶.

Bir sonraki asrın şahitleri de devletin yüksek kademelerindeki kişilerin ve yeniçeri ağalığı makamında bulunanların Enderun'dan çıkma olduğunu kayıtlarına geçirmişlerdir¹¹⁷. Hatta 1660 yılında İngiltere elçisinin maiyetinde bu topraklara ayak basan İngiliz Diplomat Paul Rycaut, Osmanlı tarihine dair kaleme aldığı eserinde, yeniçerilerin başına sadakatinden emin olunan kişilerin getirildiği bu yüzden de Has

¹¹² Sevgi Ağca-Diker, **Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2021, s.260.

¹¹³ Abdülkadir Özcan, "Kapıcı", **DİA**, c.24, s.345-347.

¹¹⁴ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b.

¹¹⁵ Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa, s.14.

¹¹⁶ Schweigger, **Sultanlar Kentine Yolculuk**, s.180, 184-185.

¹¹⁷ **Du Loir Seyahatnamesi**, s.78; Ali Ufkî Bey / Albertus Bobovius, **Saray-ı Enderun; Topkapı Sarayı'nda Yaşam**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s.17.

Oda'da vazife yapılmış kişilerden seçildiklerini vurgulamaktadır¹¹⁸. Bahsi geçen dönemde önceki asırda miralem, kapıcıbaşı ve mirahur gibi pozisyonlardan yapılan atamalar devam etmekle birlikte Birûn halkından tayinler de başlamıştır. Hünkârın av maiyetinde özellikle çakır denen av kuşundan mesul zümrenin lideri *çakırcıbaşı*¹¹⁹, Has Oda'da padişahın elbiselerinden mesul *çuhadar ağa*, atına binerken üzengisini tutup yardım eden *rikâbdar*, av hayvanlarından sorumlu *doğancıbaşı*, yakın hizmetkarlardan *dülbend ağası*¹²⁰, ayrıca yine haseki sultan kethüdası ve divan-ı hümâyûnun en önemli hizmetkârlarından *çavuşbaşı*¹²¹, kapıcıların en kıdemlisi olan kapıcılar kethüdası¹²² gibi mevkilerinden atamalar yapılmıştır.

Saray çıkmaları dışında bu dönemde makama seçilen kişilerin mensup olduğu zümreler konusunda fevkalade bir çeşitlilik söz konusudur. Burada ilk dikkati çeken sadarete vazifeli kişilerden seçilmiş ağaların varlığıdır. Nitekim sadrazamın başyardımcısı statüsündeki *sadaret kethüdası* ve sadrazamın sefere gitmesi ile geçici bir makam olarak ortaya çıkan *sadaret* ya da *İstanbul kaymakamlığı*ndan tayinler yapılmıştır¹²³. Bunun dışında bir istisna da defterdarlıktan ağalık makamına yapılan atamadır ki Anadolu ve Rumeli defterdarlığı haricindeki yalılar ve İstanbul Mukataaları işlemlerinden mesul *şıkk-ı sâni defterdarlığı*¹²⁴ vazifesinde bulunan Seyyid Mehmed Ağa 1647'de yeniçeri ağalığına getirilmiştir¹²⁵. Burada şunu da

¹¹⁸ Paul Ricaut, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)**, Tercüme: Halil İnalçık-Nihan Özyıldırım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2012, s.298.

¹¹⁹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.403-406.

¹²⁰ Ağca-Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s. 319, 333-334.

¹²¹ Ahmet Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, Phoenix, Ankara 2007, s.44; Murat Uluskan, **Divan-ı Hümayun Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık, İstanbul 1998, s.18.

¹²² Özcan, "Kapıcı", s.345-346.

¹²³ Muzaffer Doğan, **Osmanlı Devletinde İçişlerinin Yönetimi; Sadaret Kethüdalığı (1730-1839)**, Türk İdari Araştırmaları Vakfı, Ankara 2016, s.37, 46; Mehmet İpşirli, "Sadrazam", **DİA**, c.35, s.418.

¹²⁴ Rıfat Günelan, **Osmanlı İmparatorluğunda Defterdarlık Teşkilatı ve Bürokrasisi [XVI. Yüzyıl Maliye Ahkâm Defteri]**, Kayıhan, İstanbul 2010, s.29.

¹²⁵ A.{RSK.d, 1497, s.9; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ, Şeyhi'nin Şaka'ik zeyli (inceleme-tenkitli metin-dizin)**, Hazırlayan: Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2018, c.I, s.583; **Târih-i Na'imâ**, s.1100, 1116.

özellikle belirtmek gerekir ki Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân* isimli eserinde şehremininin özengi ağası sayıldığını, “riayet olursa” yeniçeri ağası, defterdar ve kapıcıbaşı olabileceğini beyan etmektedir¹²⁶. Özellikle yeniçeri ağalığı için konuşmak gerekirse doğrudan böyle bir çıkma söz konusu olmayıp burada kanunla terfi edilirse yükselebileceği kademelerin sıralandığı düşünülebilir. Nitekim Yeniçeri Ağası Musa Ağa (1645), sırayla kapıcılar katıblığı, şehreminliği, sipahi ağalığına getirilmiş buradan da yeniçeri ağalığına terfi ettikten sonra önce defterdarlığa oradan da kaptanıderyalığa yükselmiştir¹²⁷.

XVII. asırdaki makam çeşitliliğinde dikkati çekenlerden biri de Yeniçeri Ocağı'ndan atamaların başlamasıdır. Nitekim kaynaklarda ocaktan atanan ilk kişinin olarak 16 Mayıs 1606'da atanan Maryol Hüseyin Ağa gösterilmektedir¹²⁸. Onun ile başlayan bu süreçte Yeniçeri Ocağı'ndan sekbanbaşı ve kul kethüdalığı rütbesinden birçok tayin gerçekleşmiştir. Ayrıca ocak haricinde yine askerî sınıfın sipahi ağalığı, cebecibaşılık ve hatta bostancıbaşılıktan atamalar görülmektedir. Keza Bostancıbaşı Deli Ferhad Ağa Ocak 1603'te yeniçeri ağalığına atanmıştır¹²⁹. Bunların dışında daha başka göreve terfi edilip makama ikinci kez getirilenler de bulunmaktadır. Örneğin 1646'da Debbağ Mehmed Ağa, Kefe beylerbeyliğine getirilmiş bir yıl sonra aynı makamdan yeniçeri ağalığına geri dönmüştür¹³⁰. Yeniçeri Ağası Tekfurdağlı Mustafa Ağa da 1683 yılının sonunda Haleb mansıbı ile Üngürüs Seferine serasker olarak

¹²⁶ Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, s.86.

¹²⁷ *Âğayân-ı Yeniçeriyân*, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; *Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî*, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, *Takvimü't-Tevarih*, Selimiye, s.239; Uşşâkîzâde İbrahim Hasîb Efendi, *Zeyl-i Şakâ'ik*, *Uşşâkîzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, Yayına Hazırlayan: Ramazan Ekinci, Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2017, s. 367; Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi Esfari'l-bihâr*, s.140; Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, c.I, s.582.

¹²⁸ D.YNC, 7/106, 8.M.1015 (16 Mayıs 1606); *Âğayân-ı Yeniçeriyân*, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; *Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî*, Hasan Paşa, vr.17b; *Târîh-i Na'îmâ*, s.312; Katib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065 / 1591-1655)]*, Neşre Hazırlayan: Zeynep Aycibin, Çamlıca, İstanbul 2016, s.382.

¹²⁹ *Târîh-i Na'îmâ*, s.216; Katib Çelebi, *Fezleke*, s.246; *Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, s.1276.

¹³⁰ Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, c.I, s.583; Katib Çelebi, *Fezleke*, c.II, s.923.

görevlendirilmiş, dört yıl sonra Kaniye Kalesi Muhafazasında iken makama ikinci kez getirilmiştir¹³¹.

Özellikle Sultan Osman hadisesi sırasında yeniçeri ağalığının Kara Ali Ağa'ya verilmesine müteakip yaşananların vesilesi ile yeniçerilerin ocakta zabıtlık yapmış kişilerden ağa seçilmesine çok sıcak bakmadıkları ifade edilmektedir¹³². Keza bahsi geçen Ali Ağa'nın çavuşluk ve kethüdalık dönemlerinde ocak neferlerine zulmettiği gerekçesi ile yeniçeriler onun makama gelmesinden hiç memnun olmamıştır. Kaynaklarda yer aldığı üzere neferler daha önce ocakta zabıtlık yapmış kişilerin yeniçeri ağası olmaması, hizmetin gerçekten layık olana verilmesi talepleriyle bunu ortaya koymuşlardır¹³³.

Yeniçerilerin bu hareketinin Kara Ali'nin zabıttan seçilmesinden değil geçmişteki icraatlarından kaynaklandığı muhakkaktır. Keza ileride de anlatılacağı üzere mevcut ağayı devirip ocak mensuplarından birini kendilerine ağa seçtikleri birçok ayaklanma yaşanmıştır. Hatta 1703 yılındaki isyanda asilerin yeniçeri ağası ilan edip öldürdüğü sekbanbaşının arkasından *“bir âdem bizim ocağımızda segbanbaşı ve kul kethüdası olup da yeniçeri ağası olmazdan mukaddem vefât ederse îmânsız ölmüş olur”* ifadeleriyle iki saat de olsa ağa seçilmiş bu kişinin neyse ki imanlı gittiğinden bahsetmeleri ilginç bir anekdot olarak tarihlerde yer bulmuştur¹³⁴. Bununla birlikte XVIII. asra bakıldığında sarayda yetişip hizmet görmüş kişilerin makama

¹³¹ Abdurrahman Abdi Paşa, **Vekâyi-Name [Osmanlı Târihi (1648-1682)]**, Yayına Hazırlayan: Fahri Derin, Çamlıca, İstanbul 2008, s.472; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.167, 245; **‘Îsâ-zâde Târihi (Metin ve Tahlîl)**, Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1996., s.164, 183; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizade İsmail Âsım Efendi, **Târih-i Râşid ve Zeyli (1071-1141/1660-1729)**, Hazırlayanlar: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s.259, 313.

¹³² Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.178.

¹³³ Hüseyin Tugı, **Musîbetnâme: Tahlil-Metin ve İndeks**, Hazırlayan: Şevki Nezihi Aykut, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s.86; **Târih-i Na‘îmâ**, c.II, s.487.

¹³⁴ **Anonim Osmanlı Tarihi (1099/1116-1688-1704)**, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s.228.

Anonim Osmanlı Tarihi'nde bahsedilen bu hadise isyanlar bahsinde anlatılacağı üzere 1703 yılındaki Edirne Vak'ası'nın öncesidir. Şehirde isyan çıkaran asiler Sekbanbaşı Murtaza Ağa'yı Tavukpazarı yakınlarında atının tökezlemesi sonucunda düşünce yakalanmıştır. Başlangıçta kendisine dokunulmasa da ağa bayrağını isteyen asilerin talepleri reddetmesi üzerine sekbanbaşı katledilmiştir.

getirilmesinin tamamen terk edildiği görülmektedir. Ağırlıklı olarak kul kethüdalarının atandığı yeniçeri ağalığına, sekbanbaşılar, ocak komutanlarından zağarcıbaşılar hatta resmo ağası, özi ağası, Edirne ağası gibi taşra temsilcileri de seçilmiştir. Dahası Hüdavendigâr Sancağı mutasarrıfı, Adana valisi misali yöneticilerden atamalar gerçekleşmiş ve emekliliğe ayrılmış yeniçeri ağaları vazifeye geri çağırılmıştır. Ağa değişimlerinin seri şekilde yaşandığı ve katar sisteminin¹³⁵ uygulandığı XIX. asırda ise artık kul kethüdaları, o seferde ise yerinde vekil olan zağarcıbaşılar ve rütbe olarak biraz daha aşağıda bulunan muhızır ağanın dahi tayin edildiği makama emekli olmuş sekbanbaşılar ve kul kethüdalarından da atamalar yapılmıştır.

Ağalık makamına yapılan tayinleri asırlar üzerinden açıklamaya çalıştığımız üzere XVII. asra kadar ocak, sarayda terbiye edilmiş ve hünkara yakın hizmetlerde bulunmuş kişilere teslim edilmiştir. XVII. yüzyıl ise atamaların saray ve saray dışı birçok zümreden ve hatta Yeniçeri Ocağı'ndan seçimlerin yapıldığı bir dönemdir. Bahsi geçen dönemde yaşanan çeşitlilik XVIII. asırdan itibaren son bulmuş, saray mensuplarının makama tayinleri durmuş ağırlıklı olarak Yeniçeri Ocağı'ndan atamalar gerçekleşmiş ve XVI. asırdaki görev tevcihatı anlayışından bir hayli uzaklaşmıştır. Ocağın ve dolayısıyla da makamın sonlarında gerçekleşen bir atamayı padişaha haber veren sadrazamın *“kul kethüdası sabaha bir saat kala Babıâli'ye getirtilip hilati giydirilerek Ağa Kapısı'na gönderilmiştir”* şeklindeki ifadesi yapılan seri değişimlerin, tayin ve ona müteakip gerçekleşen hilat merasimlerinin dönüşümüne belki de en güzel örnektir¹³⁶.

¹³⁵ Katar sistemi Yeniçeri Ocağı'nda yeniçeri ağasından sonra gelen ocak zabitlerinin silsile halinde yükselmesine verilen isimdir. Sistemin işleyişi “Ocak Zabitlerinin Tayin ve Terfileri” başlığı altında anlatılmıştır.

¹³⁶ HAT, 670/32687.

2. RÜTBELERİNİN VEZARET İLE YÜKSELTİLMESİ “AĞA PAŞALIK”

Osmanlı devlet teşkilatında idarî ve askerî vazifeleri üstlenen vezirlik makamı, memuriyetin en yüksek rütbesini teşkil etmektedir. Devletin ilk yıllarından itibaren görülmeye başlanan ve başlangıçta çoğunlukla ulema kökenli kişilerden seçildiği bilinen vezirler XVI. asrın başlarına kadar başkentte bulunup memuriyetlerini divan-ı hümayûnda icra ederlerdi. Bundan dolayı kubbenişin olarak da ifade edilen ve sayıları yüzyıllar içerisinde farklılık gösteren bu yüksek memuriyetin başındaki birinci vezir sadrazam olup, diğerleri onun başkanlığında görev yaparlardı¹³⁷.

Kanuni zamanında vezir rütbesi ile önemli eyaletlere valiler tayin edilmeye başlanmış, böylelikle devlet teşkilatında dahil ve hariç vezir kavramları ortaya çıkmıştır. Kubbe vezirleri dahil sayılırken eyaletlere gönderilenler hariç olarak nitelendirilmiştir. Vezaretle ilgili zamanla değişen bir başka teamül ise hizmetleri dolayısıyla üst düzey devlet memurlarına bu unvanın verilmesidir¹³⁸.

Zaman içerisinde vezaret payesi layık görülenler grubuna yeniçeri ağaları da dahil olmuştur¹³⁹. 1647’de Hamza Paşazade Mehmed Ağa¹⁴⁰, 1651’de Rikabdar Süleyman Ağa¹⁴¹, 1653’te Has Oda’dan Dülbend Gulamı Gürcü Mustafa Ağa¹⁴², 1695’te Haseki Sultan Kethüdası Yusuf Ağa¹⁴³, 1703’te Çalık Ahmed Ağa¹⁴⁴ gibi

¹³⁷Halil İnalçık, “Vezir”, *DİA*, c.43, s.90; Uzunçarşılı, *Merkez Teşkilatı*, s.186-192.

¹³⁸Uzunçarşılı, *Merkez Teşkilatı*, s.195-196

¹³⁹ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.183; Mumcu, *a.g.e.*, s.34.

¹⁴⁰*Târih-i Na‘îmâ*, s.1110; *Solakzâde Tarihi*, s.859.

¹⁴¹ Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi-Name*, s.43; Katib Çelebi, *Fezleke*, s.1072; *Târih-i Na‘îmâ*, s.1375; *Ahmed Bin Ya‘kub Tarihi*, Hazırlayan: Buğra Atsız, Post Yayınları, İstanbul 2016, s.8; *Vecihi Tarihi*, Hazırlayan: Buğra Atsız, Post Yayınları, İstanbul 2016, s.75.

¹⁴² Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi’-Nâme*, s.51; *Târih-i Na‘îmâ*, s.1439; Ağca-Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, s.326-327.

¹⁴³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname*, Hazırlayanlar: Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018, s.89; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, 525, 543; *Târih-i Râşid*, s.486, 498.

¹⁴⁴*Anonim Osmanlı Tarihi*, 2000, s.248

makama vezaret ile birlikte tayin edilenler bulunsa da genel olarak yeniçeri ağaları bu payeye göreve getirildikten sonra nail olmuşlardır¹⁴⁵.

Vezaret ile “Ağa Paşa” unvanına sahip olan yeniçeri ağalarına bu paye belli vazifelere bağlı olarak verilmiştir. 19 Temmuz 1726 tarihli nişan-ı hümayûnda Hüseyin Ağa’ya¹⁴⁶ ve yine 11 Kasım 1773 tarihli nişan-ı hümayûnda el-Hac Seyyid Mehmed Paşa’ya¹⁴⁷ vezaret verilme sebebinde belirtildiği gibi birçoğu görevlerindeki sadakat ve ocağı idare etmedeki başarıları üzerine şanları yüceltmek niyeti ile bu payeleri almışlardır¹⁴⁸.

Yeniçeri ağalarının diğer bir kısmı ise seferler sırasında bazen teşvik bazen de taltif amacıyla bu payeye nail olmuşlardır¹⁴⁹. Örneğin 1711’de sefere çıkan ordu Kartal menzilinde iken Mirahur-ı Evvel Ali Ağa, Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa’ya vezaret getirmiş ve serasere kaplı samur kürk giydirilmiştir¹⁵⁰. Yine 6 Temmuz 1737’de Mirahur-ı Evvel Ahmed Ağa, Kartal’da bulunan Ordu’ya gönderilmiş ve sadrazam otağında Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa’ya vezaret rütbesi verilmesini içeren hatt-ı hümayûn ile serasere kaplı samur kürkü ihsan edilmiştir¹⁵¹. 1807’de ise sefer sırasında sadrazam tarafından yeniçeri ağasına ordudaki başarılı yönetimi ve görevindeki sadakati sebebiyle “*rütbe-i vâlâ-i vezaret tevcihi ve ilbas-ı hilat*” olduğunu bildiren

¹⁴⁵ Katib Çelebi, **Fezleke**, s.846; **Târih-i Na’îmâ**, s.1071, 1729; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayîât**, s.564, 772, 802; Abdurrahman Abdi Paşa, **Vekâyi’-Nâme**, s.93, 98; **Târih-i Râşid**, s.209, 220, 674; **’İsâ-zâde Târîhi**, s.170.

¹⁴⁶ C.DH., 134/6676, 29.Za.1238 (6 Eylül 1823)

¹⁴⁷ AE.SMST.III, 355/28447, 15.Ş.1187 (1 Kasım 1773). Bkz. **EK.III**.

¹⁴⁸ AE.SMST.III, 140/11018, 28.Ra,1171 (10 Aralık 1757); C.DH., 96/4773, 10.Z.1190 (20 Ocak 1777); TS.MA.e, 807/30, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); C.AS., 68/3189, 23.R.1222 (30 Haziran 1807).

Bazı ağaların görevlerindeyken gösterdikleri başarılar ileride vezir olmalarını sağlamıştır. Nitekim 1789 tarihli bir hatt-ı hümayûn’da birkaç vezire ihtiyaç bulunduğu hasebiyle yeniçeri ağalığı zamanında görevi icra etmedeki sadaketinden dolayı mirmirandan eski Yeniçeri Ağası Mehmed Paşa’ya vezaret verilmiştir. Bkz. HAT., 1411/57370, 25.B.1203 (21 Nisan 1789).

¹⁴⁹ **Târîh-i Râşid**, s.148, 509

¹⁵⁰ Göynüklü Ahmed Efendi, **Târîh-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1159)**, Hazırlayan: Songül Çolak, Metin Aydar, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019, s.507-508., s.53

¹⁵¹ Vak’anüvis Subhî Mehmed Efendi, **Subhî Tarihi, Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744 (inceleme ve Karşılaştırmalı Metin)**, Hazırlayan: Mesut Aydınar, Kitabevi, İstanbul 2007, s.374.

bir telhis padişaha sunulmuştur. Sultan IV. Mustafa da hatt-ı hümayûnunda ağanın sadakatini duyduğunu vezaret verilmesinin isabetli olduğunu belirtmiştir¹⁵².

Sefer dolayısıyla yüceltilen rütbeye dair belki de en ilginç hadiselerden biri Ekim 1773'te yaşanmıştır. Hem nüfusunu hem de itibarını artıracığından bu payeyi isteyen Yeğen Mehmed Ağa'nın vezirliğine Sultan III. Mustafa gönüllü olmamıştır. Sadrazam bu konuda sunduğu telhisinde özellikle de Silistre'de icra ettiği hizmeti mükafatlandırmak ibaresini kullanmıştır. Telhisin üzerine yazılan hatt-ı hümayûnda yeniçeri ağasının Silistre'de çok hizmeti olmadığı padişah tarafından vurgulanmış, *“inşallah şimdiden sonra sadakat ile hizmet etmek şartıyla”* ifadesi ile vezirlik verilmesine müsaade edilmiştir¹⁵³.

Vezirlik payesi ile ağa paşalığa yükselen yeniçeri ağalarının rütbeleri ve sıfatları gibi tuğ sayıları da değişmektedir. Normalde iki tuğ sahibi olan yeniçeri ağaları, rütbelerinin yükselmesine müteakip vezirlik alameti olan üç tuğa da sahip olmaktadır. 1716'da Nemçe Seferi sırasında Temeşvar Kalesi hakkında yapılan müzakere sırasında Yeniçeri Ağası Hüseyin Ağa, *“Heman bu meclisde hazır u amade olanlarımızın her kangısına başbuğ olunmasına ferman buyurulur ise başbuğ olup kuşça canımızı din uğruna feda ederiz”* deyince sadrazam da onu kalenin imdadına gidecek askere başbuğ yaptığını, ocak ağalığı da üzerinde bulunduğunu, tedarikini görmesini söylemiş ve peşinden otağına üç tuğ gönderilerek payesi verilmiştir¹⁵⁴.

Seferde bulunan yerde daha sade uygulama ile verilen paye, imparatorluk başkentinde diğer törenler gibi belli bir seremoniye tabi tutulmuştur. Nitekim paye verilen kişiye bizzat reisülküttab vezaret menşur veya beratını götürürken, nişancı tarafından nişân-ı hümayûn ve emir-i alem tarafından da tuğları getirilmekteydi. Sadrazam makamında vezaret kürkü giydirilen ve tuğları takdim edilen yeni vezir kendi ikametgahına da çavuşbaşı nezaretinde belli bir ritüel ile götürülmekteydi¹⁵⁵.

¹⁵² HAT, 1356/53149, 29.R.1222 (6 Temmuz 1807)

¹⁵³ TS.MA.e, 791/79, 3.Ş.1187 (20 Ekim 1773).

¹⁵⁴ *Târîh-i Göynüklü*, s.267-268.

¹⁵⁵ HAT, 278/16404, 1235 (1820); Uzunçarşılı, *Merkez Teşkilatı*, s.197, 199-200; Recep Ahışalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001, s.174n.

Vezaretleri olduğu müddetçe divan-ı hümayûnun asli üyesi sayılan yeniçeri ağalarının, bu paye ile ocaklısı içerisinde de nüfus ve söz sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Böyle bir makam yükselmesi müşterek yazılan emirlerde bile konumunu değiştirmektedir. Bundan dolayıdır ki İstanbul kadısı ile müşterek hükümlerde ağaya kadıdan sonra hitap edilirken, yeniçeri ağası vezirse önce onun adı yazılmıştır¹⁵⁶.

3. GÖREVDEN ALINMALARI

a. Terfi

Yeniçeri ağaları atamalarının düzenli olarak takip edildiği XVI. asırdan itibaren terfileri için sancakbeyliği ve daha ziyade beylerbeyliğinin tercih edildiği görülmektedir. Hatta amaç rütbe düşürmekse Kastamonu sancakbeyliğine getirildikleri belirtilmektedir¹⁵⁷. Bahsi geçen yüzyılda ağırlıklı olarak Osmanlı taşra teşkilatının en önemli mevkilerine tayin edilen yeniçeri ağaları aynı dönemde kaptanıderyalığa atanarak, bu rütbeye denizcilikten yetişme kişilerin getirilmesi kaidesini bozmuşlardır¹⁵⁸. Bunlardan ilki Yeniçeri Ağası Müezzinzade Ali Ağa olup, 1568’de Cezayir beylerbeyliği ile kaptanıderyalığa getirilmiştir¹⁵⁹. Hatta vazifesi sırasında meydana gelen İnebahtı’ndaki mağlubiyet ve donanmanın yanmasının sebebi olarak “denizden bî-haber” yeniçeri ağasının kaptanıderyalığa getirilmesi

¹⁵⁶ A.{DVNSMHHM.d, 149/162, Evâil.C.1155 (Ağustos1742); **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Sosyal Hayat I, s.55; **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Ticaret Tarihi I, proje yöneticisi Ahmet Kal'a, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, s.101, 140.

¹⁵⁷ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.182-183

¹⁵⁸ İdris Bostan, “Kapudan Paşa”, **DİA**, c.24, s. 354; İdris Bostan, **İstanbul’un 100 Denizcisi**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2014, s.73, 88, 100.

¹⁵⁹ Katib Çelebi, **Tuhfetü’l-kibâr fi Esfari’l-bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)**, Hazırlayan: İdris Bostan, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2008, s.139; Nev’îzâde Atâyî, **Hadâ’iku’l-Hakâ’ik fi Tekmileti’ş-Şakâ’ik**, Nev’îzâde Atâyî’nin **Şakâ’ik Zeyli**, Hazırlayan: Dr. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, c.I, s.717; Ayşe Nur Sır, **Mehmed Za’im, Câmi’ü’t-Tevarih (202a-327b Giriş-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Bilimi Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Gülşen Seyhan Alışık, İstanbul 2007, s.397.

gösterilmiştir¹⁶⁰. Fakat ondan sonra 1609'da Çakırcıbaşı Halil Ağa¹⁶¹, 1622'de Mustafa Ağa¹⁶², 1636'da Kara Mustafa Ağa¹⁶³ ve 1765'te Hüseyin Ağa¹⁶⁴ gibi kaptanıderya olmuş bir çok ağa bulunmaktadır.

XVII. asırdan itibaren ağalık makamının temsilcilerinin terfilerinde sancakbeyliği, beylerbeyliği, kaptanıderyalığa ek olarak birçok mevkii belirlemektedir. Bunlar arasında seraskerlik¹⁶⁵ ve muhafızlık¹⁶⁶ gibi askerî pozisyonlar olduğu gibi merkez teşkilatının önemli mevkilerinden kubbealtı vezirlikleri dahi bulunmaktadır¹⁶⁷. Özellikle bu dönemde Musa Ağa'nın 1645 yılında defterdarlığa getirilmesi vardır ki¹⁶⁸ iki makam için de bir istisnadır.

Yeniçeri ağalarının XVII. asırdan itibaren sık sık uygun görüldüğü bir başka makam da sadaret kaymakamlığıdır. Sefer, azil ya da herhangi bir sebepten görevlerinin başında bulunmayan sadrazamın yerine *sadaret kaymakamı*, *rikab kaymakamı*, *Asitâne kaymakamı* gibi isimler ile anılan temsilci bırakılmaktaydı. Sadrazam makamına geçene kadar onun tüm görevlerini icra edecek olan bu kişi devlet kademesinde önemli vazifeler üstlenmiş güvenilir kişilerden seçilmekteydi¹⁶⁹. Bu kişiler arasında yer alan yeniçeri ağaları, vazifelerindeki başarılarına binaen sık sık bu rütbe için tercih edilmişlerdir. Keza Vezir İbrahim Paşa'nın sadaret kaymakamlığına

¹⁶⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, TTK, c.I, s.104, 160.

¹⁶¹ Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi Esfari'l-bihâr*, s.139; Katib Çelebi, *Fezleke*, c.I, s.382; *Târih-i Na'îmâ*, s.357; Nev'îzâde Atâyî'nin *Şakâ'ik Zeyli*, s.1557.

¹⁶² Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi Esfari'l-bihâr*, s.140.

¹⁶³ *Târih-i Na'îmâ*, s. 828; Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi Esfari'l-bihâr*, s.140; Katib Çelebi, *Fezleke*, c.II, s. 765.

¹⁶⁴ Ahmed Vâsîf Efendi, *Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı*, 1166-1188 / 1752-1774: *İnceleme ve Metin*, Yayına Hazırlayan: Nevzat Sağlam, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2020, s.286.

¹⁶⁵ *Îsâ-zâde Târîhi*, s. 219; *Târih-i Râşid*, s.345

¹⁶⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 273, 543; *Îsâ-zâde Târîhi*, s. 207, 219; *Târih-i Râşid*, s. 498.

¹⁶⁷ *Târih-i Na'îmâ*, s.514, 1003; *Uşşâkîzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, s. 285

¹⁶⁸ Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi Esfari'l-bihâr*, s.140

¹⁶⁹ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.180-181; İpşirli, "Sadrazam", *DİA*, c.35, s.418.

atanması yazısında özellikle görevindeki başarısına dikkat çekilmiştir¹⁷⁰. Bununla birlikte Mart 1788’de vekalet için başlangıçta Hacı Mustafa Paşa düşünülmüşse de sadrazam bu kişiden hoşnut olmaması üzerine Yeniçeri Ağası Hasan Ağa’ya vezaret verilerek kaymakamlığa seçildiği de görülmektedir¹⁷¹. Sadrazamların tayin ve aziller sırasında makama atanan yeni kişi gelen kadar da yeniçeri ağaları kaymakam olarak vazife üstlenmişlerdir. Örneğin 8 Eylül 1731’de Sadrazam Kabakulak İbrahim Paşa’nın azledilmesinin ardından Yeniçeri Ağası Şahin Mehmed Ağa kaymakam olmuştur¹⁷².

Olağandışı durumlarda kaymakamlık yapan ağadan sadrazam gelmeden vazifesinin geri alındığı da görülmektedir. Öyle ki Tımişvar kuşatmasının ardından, sefer ihtiyacının görülmesi için ordu Belgrad’dan ayrıldığında Sadaret Kaymakamı İbrahim Paşa Sofya Menzili’ne davet edilmiş, kendisine burada yeniçeri ağalığı geri verilerek, ocağında nizamı sağlaması tembihlenmiştir¹⁷³.

Yeniçeri ağalığı aslında imparatorluk dahilindeki Gayrimüslim bölgelerinden devşirilen birinin devlet teşkilatında nerelere kadar yükselebileceği gösteren makamlardandır. Bir Venedik Elçisi olan Lorenzo Bernardo da devşirmenin yükselebileceği yer konusuna hayli hakimdir. Nitekim balyosluğu döneminde yakın arkadaşlık kurduğu Silahdar Ali Ağa’nın buradan yeniçeri ağalığına yükseleceğinden o kadar emindir ki veziriazamlığa bile getirilebileceğini düşündüğü bu kişinin kendisine birçok konuda faydası dokunacağından onu hoşnut etmeyi ne kadar doğru bulduğunu satırlarında uzun uzun anlatmıştır¹⁷⁴. Keza Bernardo’nun da düşündüğü gibi çok sayıda yeniçeri ağası, devletin idarî teşkilatının önemli mevkilerinde vazife icra ettikten sonra sadrazamlığa kadar yükselmişlerdir¹⁷⁵. Örneğin XVI. asırdaki

¹⁷⁰ AE.SOSM.III 10/659, 01.B.1169 (1 Nisan 1756)

¹⁷¹ **Târîh-i Cevdet**, TTK, c.IV, s.44

¹⁷² **Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür’î’t-Tevârih**, Hazırlayan: M. Münir Aktepe, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, c.I, s.23.

¹⁷³ **Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)**, s.130.

¹⁷⁴ **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı’nın İhtişamlı Yılları**, Çeviren: Erendiz Özbayoğlu, Editör: Erhan Afyoncu - Ahmet Önal, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, s.109.

¹⁷⁵ **Hadikatü’l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları**, Hazırlayan: Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul 2013, s.72, 75, 77, 82, 86, 95, vd.

makam sahiplerinden Yunus Paşa'nın kariyeri *kapıcıbaşı - yeniçeri ağası (1505-1511)* - *Anadolu beylerbeyi - Rumeli beylerbeyi - Bosna beylerbeyi - vezir - sadrazam (1517)*¹⁷⁶ şeklinde ilerlemiştir. Damad İbrahim Paşa ise silahdarlıktan, yeniçeri ağalığına (1579-1582) oradan da sırasıyla *Rumeli Beylerbeyi - vezir - Mısır beylerbeyi - vezir-i salis - kaptanıderya – vezir - vezir-i salis - vezir-i sani* mevkilerinde bulunup en nihayetinde 1596'da sadrazamlığa yükselmiştir¹⁷⁷.

Tablo 2: Kariyerinde Yeniçeri Ağalığı Bulunan Sadrazamlar¹⁷⁸

İsim	Yeniçeri Ağalığı	Sadareti
Yunus Paşa	1505-1511	1517
Ayas Paşa	1515-1517	1536-1539
Kara Ahmed Paşa	1534-1541	1553-1555
Semiz Ali Paşa	1541-1545	1561-1565
Semiz Ahmed Paşa	1556-1561	1579-1580
Kanijeli Siyavuş Paşa	1570-1572	1582-1584 / 1586-1588
Cigalazâde Sinan Paşa	1575-1578	1596-1599
Cerrah Mehmed Paşa	1578-1579	1598-1599
Damad İbrahim Paşa	1579-1582	1596-1597
Ferhad Paşa	1582	1591-1592
Yemişçi Hasan Paşa	1594-1595 / 1595-1596	1601-1603
Kayserili Halil Paşa	1607-1609	1616-1619 / 1626-1628
Hüsrev Paşa	1624-1627	1628-1631
Bayram Paşa	1622 / 1623-1624	1636-1638

¹⁷⁶ **Hadikatü'l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları**, s.70; Feridun Emecen, “Yûnus Paşa”, **DİA**, c.43, s.608-609; Gök, **909-933/1503-1527 Tarihli İn'amat Defteri**, s.1327

¹⁷⁷ **Hadikatü'l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları**, s.83-84; Nezihi Aykut, “Damad İbrahim Paşa”, **DİA**, c.8, s.440.

¹⁷⁸ **EK.I; Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Ali**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Hadikatü'l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları**, s.70, 75,77, 82-86, 93-95, 100, 103-104, 107, 109, 125, 127, 132-133, 166, 206-207, 209-211, 221; Abdülkadir Özcan, “Ali Paşa, Arabacı”, **DİA**, c.2, s.424; aynı yazar, “Dalbatan Mustafa Paşa”, **DİA**, c.8, s.433-434; aynı yazar, “Kara Murad Paşa”, **DİA**, c.24, s.363-365; aynı yazar, “Kemankeş Mustafa Paşa”, **DİA**, c.25, s.248-250; aynı yazar, “Mustafa Paşa, Tekirdağlı”, **DİA**, c.Ek-2, s.324-335; Alexander H. De Groot, “Halil Paşa, Kayserili”, **DİA**, c.15, s.482-519; Bekir Kütükoğlu, “Ayas Paşa,” **DİA**, c.4, s.202-203; Erhan Afyoncu, “Semiz Ali Paşa”, **DİA**, c.36, s.495-496; Feridun Emecen, “Abdullah Paşa, Muhsinzâde”, **DİA**, c.EK-1, s.8-10; aynı yazar, “Kara Ahmed Paşa”, **DİA**, c.24, s.357-358; aynı yazar, “Sâlih Paşa”, **DİA**, c.Ek-2, s.461-462; aynı yazar, “Yûnus Paşa”, s.608-610; Fikret Sarıcaoğlu, “Kalafat Mehmed Paşa”, **DİA**, c.24, s.221-222; “Hasan Paşa, Seyyid”, **DİA**, c.16, s.339-340; Halil İnalcık, “Hüsrev Paşa”, **DİA**, c.19, s.37-40; Kemal Beydilli, “İbrâhim Hilmi Paşa”, **DİA**, c.21, s.318-319; Mahmut Ak, “Siyavuş Paşa, Kanijeli”, **DİA**, c.37, s.311-313; Mahmut H. Şakiroğlu, “Cigalazâde Sinan Paşa”, **DİA**, c.7, s.525-526; Mehmed İpşirli, “Ferhad Paşa, **DİA**, c.12, s.382-384; Aykut, “Damad İbrahim Paşa”, s.440-441; Orhan F. Köprülü, “Hasan Paşa, Yemişçi”, **DİA**, c.16, s.342-343; Yusuf Halaçoğlu, “Cerrah Mehmed Paşa”, **DİA**, c.7, s.415; aynı yazar, “Bayram Paşa”, **DİA**, c.5, s.266-267.

Kemankeş Mustafa Paşa	1635	1638-1644
Salih Paşa	1644	1645-1647
Kara Murad Paşa	1649	1649-1650 / 1655
Tekfurdağı Mustafa Paşa	1679-1683	1688-1689
Arabacı Ali Paşa	1689-1691	1691-1692
Daltaban Mustafa Paşa	1692	1702-1703
Yusuf Paşa	1710-1711	1711-1712
Muhsinzade Abdullah Paşa	1718-1719 / 1730-1731	1737
Gürcü İsmail Paşa	1731-1732	1735
Es-Seyyid Hasan Paşa	1738-1743	1743-1746
Kalafat Mehmed Paşa	1774-1775 / 1777-1778	1778-1779
Üsküdarî Hafız İbrahim Hilmi Paşa	1804-1806	1806-1807

Bu kişiler içerisinde bazıları yeniçeri ağalığından doğrudan sadarete terfi ettirilmiştir. Bunlardan ilki 21 Mayıs 1649'da Valide Turhan Sultan'ın etkisi ile sadrazam olan Kara Murad Ağa'dır. Hatta konağı olmadığı gerekçesi ile vazifesini bir süre Ağa Kapısı'nda icra etmiştir¹⁷⁹. 1711'de Yusuf Ağa¹⁸⁰ ve 1778'de Mehmed Ağa¹⁸¹ ile çoğaltılabilecek örneklerin sonuncusu 1806'da sadrazamlığa getirilen Üsküdarî Hafız İbrahim Hilmi Ağa'dır¹⁸².

Burada şunu da belirtmek lazımdır ki makamdan alınan yeniçeri ağalarının daima bir mevkîe getirilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Nitekim özellikle XVIII. asırdan itibaren sık sık, XIX. asırda ise neredeyse tamamen görevden alındıktan sonra herhangi bir makama getirilmek yerine “ *ikamete memur edildi*” ifadesi ile bir nevi emekliğe ayrılmışlardır.

Makamdan alınan kişinin şehirde bulunması mahzurlu olduğundan yeni ağa, selefinin ikameti için uygun mahalli bir tahrir ile bildirir ve eski ağa İstanbul'dan çıkarılırdı. Bu konuda kayıtlar incelendiğinde ikamet için başta Tekfurdağı

¹⁷⁹ **Hadikatü'l-vüzera ve Zeyleri: Osmanlı Sadrazamları**, s.109; Katib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.1008; Orhan Sakin, **Saray'da Üç Uzun Yıl (1648-1651)**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s.236-237; Daniel Goffman, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660**, Çeviri: Ayşe Başçı-Sander, Sabancı Üniversitesi, İstanbul 2001, s.137.

¹⁸⁰ **Hadikatü'l-vüzera ve Zeyleri: Osmanlı Sadrazamları**, s.166.

¹⁸¹ Mehmed Paşa, sadrazam ilan edilmesine müteakip adet üzerine vezaret beratının, halefi İbrahim Ağa için de ağalık emrinin yazılması adına bir telhis göndermiş, padişah da bunu onaylayarak gereğinin yapılmasını emretmiştir. Bkz. C.DH, 279/13934, 8.Ş.1192 (1 Eylül 1806).

¹⁸² Mütercim Ahmed Âsım Efendi, **Âsım Efendi Tarihi**, Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, s.335; Kemal Beydilli, **Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü**, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001, s.185.

(Tekirdağ)¹⁸³ olmak üzere, Midilli¹⁸⁴, Bursa¹⁸⁵, Gelibolu¹⁸⁶, İzmid¹⁸⁷ ve hatta Kadıköy¹⁸⁸ gibi İstanbul'a yakın yerlerin seçildiği dikkat çekmektedir. İkamet yeri belirlenen eski yeniçeri ağası burayı istediği gibi terk etme yetkisine sahip değildir, Hacca gitmek için bile olsa durumunu İstanbul'a bildirip yönetimden izin alması gerekmektedir¹⁸⁹. Örneğin Gelibolu'da ikamete memur edilen Ömer Ağa, 1766'da yaşanan deprem nedeni ile oturacak yer kalmadığını beyan edince İzmit (İzmit)'e yerleşmesine izin verilmiştir¹⁹⁰. Bununla birlikte bulundukları yerlerde aleyhte faaliyet sergilediklerinde ise ikametleri yönetimce değiştirilmiştir. Öyle ki Ocak 1816'da Kadıköy'de ikamet verilen Halil Hamid Ağa, uygunsuz hareketlerinden dolayı makamdaki Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'nın tahrir sunması ile Tekirdağ'na gönderilmiştir¹⁹¹.

¹⁸³ C.SM.46/2336, 12.C.1193 (27 Haziran 1779); HAT, 1359/53435; TS.MA.e, 667/23.

¹⁸⁴ C.AS, 780/33018, 29.S.1175 (29 Eylül 1761).

¹⁸⁵ C.AS, 1172/52222, 3.L.1193 (14 Ekim 1779); C.AS, 551/27396, 28.Ca.1217 (26 Eylül 1803); C.AS, 402/16611, 21.S.1226 (17 Mart 1811).

¹⁸⁶ C.AS, 626/26417.

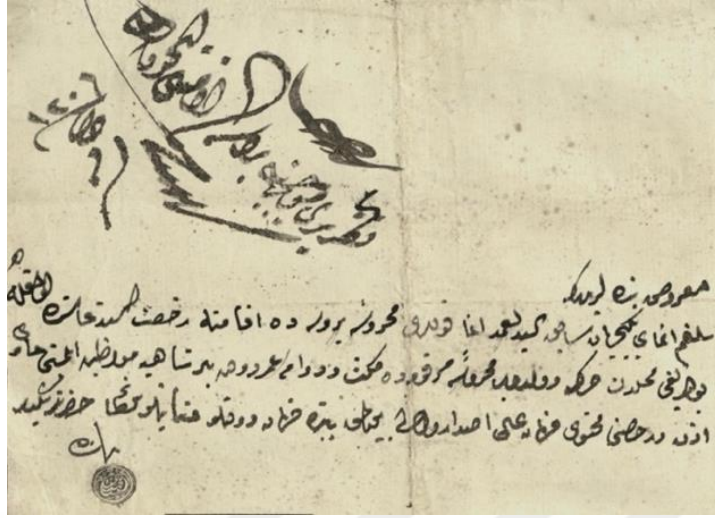
¹⁸⁷ C.DH. 304/15199, 29.R.1218 (18 Ağustos 1803).

¹⁸⁸ HAT, 341/19480.

¹⁸⁹ HAT, 281/16659.

¹⁹⁰ C.AS, 60/2812, 10.C.1180 (13 Kasım 1766).

¹⁹¹ Şânî-Zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, **Şânî-Zâde Târîhi (1223-1237 / 1808-1821)**, Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım Yayın Kitapları, İstanbul 2008, s.709-710.

Resim 10
1792’de Mehmed Said Ağa’nın Selefi Ahmed Ağa’nın Bursa’da İkametine İzin Verilmesi İçin
Sunduğu Takrir
(C.A.S., 841/35876)

b. Azl

Ağaların en büyüğü olarak nitelendirilen yeniçeri ağalığı makamına sahip olan kişi Yeniçeri Ocağı’nın idaresinden başkent İstanbul’un asayiş ve düzenini sağlamaya kadar büyük bir misyonu üzerine almaktadır. Devlet teşkilatı içerisinde kontrol altında tutulması en güç olan askerî grubun liderliği birçok zorluğu beraberinde getirmiş, yaşanan aksaklıklar onların görevden alınma sebebi olmuştur. Nitekim yeniçeri denince akla ilk gelen meselelerden biri olan isyanlar birçok ağanın makamından azledilmesine sebep olmuştur. Bir yeniçeri ayaklanması yüzünden görevinden alınan ilk yeniçeri ağası 1451 yılında Kurtçu Doğan olup niceleri ile devam etmiştir¹⁹².

Sayılarının fazlalığı ve kendine has kuralları ile kontrol altında tutulması, söz geçirilmesi en güç askerî grubun liderinden en çok beklenen savaş ve barış zamanlarında ocak üzerinde zabt u rabt sağlamaktır. Aksi taktirde devletin resmi evraklarında da görüleceği üzere sık sık nüfus sahibi olmama, ocağa hükmedememe ve de yönetememe gibi sebeplerle azledilmişlerdir¹⁹³. Özellikle XVIII. asır sonlarından

¹⁹² 1591’de Hasan Ağa, 1592’de Ferhad Ağa, 1589’da Hızır Ağa, 1592’de Mehmed Ağa, 1656’da Mehmed Ağa, 1687’de Cadı Yusuf Ağa ve Cerrah Mustafa Ağa, 1731’de Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa, 1822’de Hasan Ağa ayaklanmalar dolayısıyla azledilmişlerdir.

¹⁹³ HAT, 1383/54730; TS.MA.e, 713/65; *Çeşmî-zâde Tarihi*, s.53; *Şânî-zâde Târîhi*, s.368; *Âsım Efendi Tarihi*, c.2., s.1485; *Târîh-i Râşid*, s.345.

itibaren sık sık görülen bu azil sebebi padişah ve sadrazam arasındaki yazışmalarda “*zabt u rabta kadir değil*”, “*idarede gevşek*” gibi ifadeler ile belirtilmiştir. Öyle ki 1769’da Süleyman Ağa Paşa’nın görevden alınma evrakında zabt u rabta kudreti olmadığı belirtilirken¹⁹⁴, 1788’de Mehmed Emin Ağa’nınkinden, yeniçerilerin idaresi şöyle dursun kendi dairesindeki hizmetlilerine bile sözü geçmediği vurgusu yapılmıştır¹⁹⁵. Tarihsiz bir hatt-ı hümayûnda görüldüğü üzere otorite kuramadığından görevine son verilen bir başka yeniçeri ağası için padişah, ağa hiç işe yaramazdı biraz daha dursa fena bir şey olur diye azl eyledim ifadesini kullanmıştır¹⁹⁶.

Ağaların ocak üzerinde otorite sağlamalarında nüfus sahibi olmaları kadar sağlıkları da etkilidir. Aksi taktirde zayıflığından ve hastalıklı tabiatından gıyabında “mumya” diye bahsedilen Kara Hasanoğlu Hüseyin Ağa gibi görevden alınabilirlerdi¹⁹⁷. Yine ata binemeyecek ve kol gezemeyecek kadar ihtiyar olma yeniçeri ağası için bir görevinden alınma sebebidir¹⁹⁸. Ağanın görevden alınması için hafif bir sebep gibi görünse de bu otoriteyi korumaya engel teşkil eden, ocak idaresini güçleştiren ve düzeni bozan hadiseleri beraberinde getiren bir durum olarak değerlendirilmiştir. Keza Sultan III. Selim devri yeniçeri ağalarından Mustafa Ağa, görevini sadıkane idare etse de yaşlılığı sebebiyle kol gezemediği, yangınlara yetişmekte güçlük çektiği gibi uzun süredir gözlerinden de rahatsız olduğundan sadrazam tarafından azledilmesi istenmiştir¹⁹⁹. Edirne’de top arabacıları neferleri ile yeniçeri ortalarından kırkinci bölüğün aşçısı arasında meydana gelen hadise iki askerî grup arasına nifak girmesine sebep olmuş, mesele başkente taşmış, sık sık yapılan münakaşalar asayiş bozmuştur. Şehirdeki fitnenin durdurulamaması ise geceleri kol gezme vazifesini yapamayacak kadar ihtiyar olan ve ocağa idare etmeye kudretinin

¹⁹⁴ TS.MA.e, 518/10, 29.C.1183 (30 Ekim 1769); TS.MA.e, 519/12.

¹⁹⁵ HAT, 1451/5, 24.M.1203 (23 Ekim 1788); HAT, 341/19463.

¹⁹⁶ HAT, 339/19384.

¹⁹⁷ *Târih-i Na’îmâ*, s.1375.

¹⁹⁸ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s.293; Cabi Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.458.

¹⁹⁹ TS.MA.e, 525/5, 1219 (1805)

yetmediği düşünölen Yeniçeri Ağası Selim Ağa'ya bağlanmış, ağa makamından azledilmiştir²⁰⁰.

Devlet tarafından ağalara makamdan el çektirtilmesinin bir nedeni de vazifelerini icra ederken gösterdikleri suiistimallerdir. Nitekim yeniçeri kavgasında Şaban Ağa'nın içlerinden birinin yakasını kesmesi ve bu kişinin şikayetini padişaha iletmesi neticesinde ağanın görevine son verilmiştir²⁰¹. Yemişçi Hasan Ağa ise cuma selamlığında maruzatlarını iletme isteyen kişilerin engellenmesine şahit olan padişah tarafında azledilmiştir²⁰². 1752 yılında vazifeye getirilen Miralem Mahmud Ağa daha senesi dolmadan devşirme nefer toplamada yaptığı usulsüzlükler nedeni ile görevinden alınmıştır²⁰³.

Beytûlmâl hizmetindeki kusuru olan, ocak parasını ziyan eden ve en önemlisi de rüşvet alan yeniçeri ağalarının da makamda bulunmalarına müsamaha gösterilmemiştir²⁰⁴. Örneğin Yeniçeri Ağası Fındıkzade Ahmed Ağa bir kıst ulufeyi gasp ettiği suçundan Şubat 1719'da azledilerek sadrazam sarayına davet edilmiş, geldiği gibi bir kayığa konularak önce Tekfurdağı'na götürölmüş sonra Sakız'a sürölmüştür²⁰⁵. Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa, ocak beytûlmâlini sadakatle idare etmesi gerekirken gelirleri az gösterdiği ve elde edilen gelirlerden uhdesine para geçirdiği, dahası rüşvet ile tevcihat yaptığı yönündeki ocaklı şikayetleri üzerine 1781'de görevinden alınmıştır²⁰⁶. Yine 1783'te beytûlmâli idare etmedeki

²⁰⁰ HAT, 90/3700, 26.Za.1222 (25 Ocak 1808)

1809'da Ahmed Ağa'nın ihtiyarlıktan dolayı ocağı idare etmeye kudreti yetmemesi üzerine sadrazam tarafından padişaha bir telhis yazılarak görevinin zağarcıbaşına verilmesini önerilmiştir. Sadrazamın teklifi padişah tarafından kabul edilmiş bahsi geçen kişinin çağırıp ağalık hilatını giydirmesini emretmiştir. Bkz. HAT, 1261/48825, 1223 (1809) Yine 1813 tarihli bir evrakta göröleceği üzere gözlerinden rahatsızlanan yeniçeri ağasının kısa bir sürede iyileşemeyeceği anlaşılınca görevinden azledilmiştir. Bkz. HAT, 1261/48792, 1228 (1813)

²⁰¹ **Târih-i Na'îmâ**, s.1061

²⁰² Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî, (971-1003 / 1563-1595)**, Hazırlayan: Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s.463.

²⁰³ **Tarih-i Selânikî**, s.220-221.

²⁰⁴ TS.MA.e, 805/15, 10.B.1203; HAT, 255/14520, 29.Z.1207

²⁰⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretname**, s.1101-1102.

²⁰⁶ **Târih-i Cevdet**, TTK, c.II/I, s.161-162

başarısızlığı yüzünden Mehmed Ağa'nın vazifesine son verilmiştir²⁰⁷. Ondan sonra göreve gelmiş olan Mahmud Ağa ise makama tayin edildiğinde serhad ağalarından üç kese yerine kanunu çiğneyip on kese almıştır. Serhad ağaları da bu parayı fakirin yoksulun üzerinden tamamlama yoluna gitmiştir. Ağa ise yönetim tarafından uyarılmış ancak bu hareketlerinden vazgeçmeyince 1784'te azledilmiştir²⁰⁸.

Yönetim sırasında ağanın vazifeden alınması için muhtelif teşebbüsler de yaşanmıştır. 1652 yılında meşihat grubundan bazı kişilerin Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'nın azledilmesi için saraya gönderdikleri kağıt, Hatice Turhan Valide Sultan'ın eline geçince derhal ağaya iletilmiştir. Kağıdı gören ve bir hayli öfkelenen yeniçeri ağası azli için müftünün tezkire yazmasını gerektirecek ne hatası olduğunu sorgulatinca, mühür yok yazı da bizim değil şeklinde inkar edilmiştir²⁰⁹. 1758 yılında Kul Kethüdası Yusuf Ağa, Yeniçeri Ağası Osman Ağa'nın ocak içerisindeki muamelelerinden şikayet edince, ağa yerine kendisi görevden alınmıştır²¹⁰. Bu konudaki en ilginç örnek ise 1807'de yaşanmış, yeniçeri ağasının görevden alınması için bazı ocak zabitlerinin hanımları arzuhal yazmışlardır. Bunun üzerine durum sadrazam tarafından padişaha haber verilmiş, Sultan III. Selim ise "ben arzuhal ile kimseyi görevden almam kişinin işine bakarım" diyerek reddetmiştir²¹¹.

Yeniçeri ağalarının ocak haricindeki en büyük sorumluluğu İstanbul'un asayışı ve nizamı sağlamak olup, bu konudaki kusurları görevden alınmalarını beraberinde getirmiştir. Bunların başında hiç şüphesiz yangınlar gelmektedir ve en meşhur olanı da Yeniçeri Ağası Cafer Ağa'nın hadisedir. Bir gece yarısı Yahudi Mahallesi'nde başlayan ve XVI. asrın en büyüğü olarak tarihe kazınan yangına hastalığından dolayı nezaret edemeyen Cafer Ağa görevinden alınmıştır²¹². Söz konusu şehrin asayışı ise

²⁰⁷ **Târih-i Cevdet**, TTK, c.II/I, s.257.

²⁰⁸ **Târih-i Cevdet**, TTK, c.III, s.89-90.

²⁰⁹ **Târih-i Na'îmâ**, s.1425-1426.

²¹⁰ **Çeşmi-zade Tarihi**, s.74.

²¹¹ TS.MA.e 524/95, 21.Ra.1222 (29 Mayıs 1807)

²¹² **Tarih-i Selânikî**, I.Cilt, 76-77; Gelibolulu Mustafa Ali, **Kühû'l-Ahbâr**, s.879; Aysel Yılmaz, **Peçevi Tarihi (150b-184a Metin, Edisyon Kritik, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Emine Gürsoy-Naskali, İstanbul 2005, s.109.

bunu bozan hırsızlık vakalarını önleyememek de 1785'te Yeniçeri Ağası Yahya Ağa'nın yaşadığı gibi görevden alınma sebebidir²¹³.

Görevden alınmaya sebep olan en ilginç hadise ise 1758 yılında yaşanmıştır. Bir pirinççi dükkanında yaşanan kargaşayı yatıştırmaya gelen Yeniçeri Ağası Nalband Mehmed Paşa, kalabalığı dağıtmak bir yana orada bulunan kadınların küfürlü saldırısına uğrayınca itibarı zedelendiğinden makamda kalması uygun görünmemiştir²¹⁴.

Yukarıda da değinildiği üzere yeniçeri ağaları birçok sebepten görevlen azledilmişlerdir. Ancak idarelerinde hiçbir sorun olmadığı halde katledileceğinden endişe edilerek görevinden alınan Ağa Hüseyin Paşa²¹⁵ ve azlini kendi talep eden Hasan Ağa²¹⁶ gibi istisnalar da söz konusudur.

c. Katl

Makama getirilen yeniçeri ağaları içerisinde onlarcası görevleri sırasında hayatlarını kaybetmiştir. Bu kişiler içerisinde yangın söndürme sırasında yaralanarak hayatını kaybedenler, seferde şehit olanlar ya da hanesinde iken aniden vefat edenler bulunmaktadır. Ancak birçoğu bu makamdan öldürülerek alınmışlardır.

Devlet teşkilatı içerisinde üst düzey bir rütbeye tekabül eden yeniçeri ağalığındaki kişi için hükümdara ve de yeniçerilere yakın olmanın katle yakınlığı da beraberinde getirdiği muhakkaktır. Özellikle isyanlar bahsinde detaylarıyla anlatıldığı üzere arkalarına aldıkları neferin gücü ile mutlak otoritenin aleyhinde faaliyette

Cafer Ağa'dan yıllar sonra "*Yine yangıncı ağa geldi*" dedikoduları ile 1750'de makama gelen Kelleci Mustafa Ağa, vazifeye başlamasının gecesinden itibaren başlayan yangınlar neticesinde azledilerek Gelibolu'ya gönderilmiştir. Bundan iki yıl sonra Haziran 1752'den itibaren İstanbul'un muhtelif yerlerinde çıkan yangınlar Hasan Ağa'yı görevinden etmiştir. 1782 yılında İstanbul'da büyük tahribata yol açan üç yangının neticesinde Yeniçeri Ağası Ali Ağa hem görevini icrada rehavetten hem de yangındaki kusurlarından dolayı azledilerek memleketine gönderilmiştir. **İzzi Tarihi**, s.729, 771, 924-925, 926, 930-931; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't-Tevârih**, I, 152, 154, 162-163; **Târîh-i Göynüklü**, s.507-508 **Târîh-i Cevdet**, TTK, II/I, s.179.

²¹³ **Târîh-i Cevdet**, TTK, c.III, s.142

²¹⁴ **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'i't-Tevârih**, c. II.A, s.16.

²¹⁵ HAT, 294/17480; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s. 3349.

²¹⁶ **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.454; Bu konuda ayrıca bkz. TS.MA.e, 787/59, 21.Ra.1222 (29 Mayıs 1807).

bulunan²¹⁷ yeniçeri ağaları için *siyaseten katl* kaçınılmaz bir son olmuştur. Örneğin 1525'te sadaret değişikliği için çıkan hadiselerde yer alan Mustafa Ağa²¹⁸ ve 1651'de IV. Mehmed'i tahttan indirme adına Kösem Sultan'ın planlarında bulunan Mustafa Ağa²¹⁹; 1730'da Lale devrini nihayete erdiren, şehirde asayiş ve huzur namına hiçbir şey bırakmayan Patrona İsyanı'nın aktörlerinden Mehmed Ağa²²⁰ örneklerinde de görüleceği üzere ellerindeki gücü yanlış kullanan yeniçeri ağaları affedilmeyerek katledilmişlerdir.

Yönetim, sadece kendileri tarafından seçildiği halde görevini suiistimal eden yeniçeri ağaları için bu cezayı uygulamamıştır. Makama ayaklanmalar sırasında yeniçeriler tarafından tayin edilen “zorba” ağalar, hadiseler nihayete erip ocakta otorite sağlandığında ölüm cezasına çarptırılmış, yerine devlet yönetiminin seçtiği ağa getirilmiştir. 1688 Mart'ında bir günlük ağa iken katledilen Zorba Hacı Ali Ağa ve 1730'da makamda 55 gün duran Zorba Sarraç Mehmed Ağa bunlardan sadece bazılarıdır²²¹.

Siyaseten katledilmiş bir başka ağa olan Çalık Ahmed Ağa Paşa, ölümü gerektiren sebeplerin ikisini de taşımaktadır. II. Mustafa'nın devlet yönetimi ile Edirne'de bulunduğu 1703 yılında, İstanbul'da başlayan ayaklanmada, Trabluslu Osman Ağa'nın varlığına rağmen kendini yeniçeri ağası ilan ettirmiştir²²². Yeniçeri ağalığındaki ikiliğin kazananı asilerin II. Mustafa'yı devirip II. Ahmed'i tahta çıkarmaları ile Çalık Ahmed olduğu gibi makamı vezaret payesi ile yüceltilerek

²¹⁷ Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl**, Phoenix, Ankara 2017, s.74-79.

²¹⁸ Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi**, c.II, s.106-107; M.Tayyib Gökbilgin, **Kanuni Sultan Süleyman**, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s.27-28.

²¹⁹ **Târih-i Na'imâ**, s.1341-1347; Râlab, **İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658**, s.73

²²⁰ **Subhî Tarihi**, s.63-67; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'î't-Tevârih**, c.I, s.18.

²²¹ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241, 243; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye, vr.56b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a, 54a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.III, s.1903; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.276-277; **İsâ-zâde Târîhi**, s. 209.

²²² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.792, 797; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.725, 734; **Târîh-i Râşid ve Zeyli**, s.661, 664; Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasib Efendi, **Ravzatü'l-Küberâ**, Hazırlayan: Mesut Aydinler, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.35, 47.

onaylanmıştır²²³. Ancak makama gelişi yönetimce malum olan Çalık Ahmed, elde ettiği güç ile sadarete yükselmek için bazı davranışlarda bulununca sonunu hazırlamıştır. 10 Kasım 1703'te padişahın da haberdar olduğu planın uygulanması için önce seraserli bir kürk ayarlanmıştır. Devlet erkânı ile Revan Köşkü'nde hazır bulunan Çalık Ahmed, sebepsiz yere getirilen bu kürkü gördüğünde üzerine hiç alınmasa da Kıbrıs Eyaleti'nin ihsan olduğu gerekçesi ile kendisine giydirilmiştir. Olacakları sezinleyip “*eylüğe kemlik bundan eyü olmaz*” sözleri ile omuz silkerek kürkü arkasından atıp, dışarı doğru yürümüş ancak fayda etmemiştir. Hatta evine gidip ihtiyaçlarını almak istediye de kendisine Balıkhane'de çektirinin hazır olduğu belirtilerek bostancıbaşına teslim edilmiş, Rodos'ta hakkındaki siyaset kararı uygulanarak başı padişaha getirilmiştir²²⁴.

Siyaseten katli gerektiren bir başka sebep ise görevlerini icra ederken yaptıkları suiistimallerdir. Bunlardan biri olan Yeniçeri Ağası Vezir Boşnak Mahmud Paşa, 1656 yılında Çınar Vakası olarak tarihe geçen ayaklanmada katledilen yeniçeri kethüdasının terekesinde usulsüzlük yapmıştır. Tereke beytûlmâlî, beytûlmâl de devlet hazinesini ilgilendirdiğinden padişah fermanı ile önce bostancıbaşı hapsine verilmiş, 5 Haziran'da da katledilmiştir²²⁵.

Yeniçeri ağalığının tarihi seyrinde devlet eliyle verilmiş katil cezaları bir yana, birçok ağanın hayatına, kumandanı olduğu ocağın neferleri tarafından feci şekilde son verilmiştir. Bunlardan biri olan Yeniçeri Ağası Ali Ağa, devrik padişah II. Osman için Orta Camii'nde neferlerine itidal çağrısı yaparken eteğinden çekilerek düşürülmüş, sözlerini tamamlamasına izin verilmeyen ağa parçalanarak katledilmiştir. Cesedi sürüklenerek Aksaray'a getirilip dört yol ortasına bırakılırken, asiler o gün öldürdükleri arasından bir tek yeniçeri ağasının gömülmesine izin vermişlerdir²²⁶. Yine IV. Murad'ın zamanında Kaymakam Recep Paşa'nın sadaret hırsı ile yaptırdığı

²²³ Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**, s.111.

²²⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.794, 797-798; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.830-833; **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.262, 264; Öksüz, **Mür'î't-Tevârih**, s.280-281; **Tarih-i Raşid**, s.712.

²²⁵ **Târih-i Na'imâ**, s.1671; Türkal, **a.g.t.**, s.

²²⁶ **Anonim Bir İbrabîce Kroniğe Göre 1622-1624 Yıllarında Osmanlı Devleti ve İstanbul**, Neşir-Tercüme: Nuh Aslantaş - Yaron Ben Naeh, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s.37-38.

ayaklanmada Sadrazam Hafız Ahmed Paşa'yı katleden asiler durulmamış, padişahı ayak divanına zorlayıp Defterdar Mustafa Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve Musahib Musa Çelebi'nin öldürülmesini istemişlerdir. Neferlerinin niyetini öğrenen Hasan Halife kaçmasına rağmen saklandığı yerde bulunup katledilmiştir²²⁷. Bununla birlikte Sultan IV. Mustafa'nın saltanatında sefer sırasında askeri zabt u rabt altına almak isteyen Yeniçeri Ağası Pehlevan Hüseyin Paşa, uygulamalarından dolayı çadırını basan asilerin suikastına uğramıştır²²⁸.

Muhtelif sebeplerden patlak veren ve akıbeti yeniçeri ağaları için hiç hayırlı olmayan bu hadiselerin en ilginçlerinden bir tanesi de 17 Mart 1815'te gerçekleşmiştir. Kendilerine tayin olan et için Yedikule Selhanesine gelen Meydan Ustaları, o sene yaşanan et kıtlığından dolayı şikâyetleri kasabbaşına ulaştırmış o da durumu sadrazama iletmiştir. Sadrazam telhisi ile durumdan haberdar olan Sultan II. Mahmud da yeniçeri ağasından bu meseleyi çözmesini ve gerekli kişileri cezalandırmasını istemiştir. Ancak padişahın bu isteği Seyyid Mehmed Ağa'nın sonu olacaktır. Öyle ki yapılan tahkikatın ardından dört meydan ustasının suçu tespit edilmiş bunlardan ikisi kaçmış diğer ikisi ise yakalanarak katledilmek üzere cellad ile kayığa konup gönderilmiştir. Bu haberin yayılmasına müteakib eli silahlı yüze yakın kişi İstanbul'da hem çorbacıları hem de Yeniçeri Ağası Seyyid Mehmed Ağa'yı aramaya başlamışlardır. O sırada her şeyden habersiz olan Seyyid Mehmed Ağa'yı Çardak İskelesi'nde bulan asiler, ustaları geri istediklerini bildirmişlerdir. Bu saldırı üzerine yeniçeri ağası kayıkla adam göndererek ustaları geri getirtmişse de olaylar yatışmamıştır. Ağa Kapısı'na götürüp, kethüdayeri odasına kapattıkları ağa için bir de sadrazama haber gönderip azlini istemişlerdir. Telhisle durumdan haberdar olan Sultan Mahmud ise ağayı azletmeyeceğini bildirince, asiler Ağa Kapısı'nda Seyyid Mehmed Ağa'yı katledip, kul kethüdasını da sadrazama göndererek yeniçeri ağası ilan

²²⁷ *Hadikatü'l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları*, s.100; *Târih-i Na'îmâ*, s. 699-701, 708-710, 716-719; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.216-217; Kütükoğlu, "Ayak Divanı", s.192.

²²⁸ *Câbî Târihi*, s.115-117; *Âsım Efendi Tarihi*, 931-932; *Tarih-i Cevdet*, TOBB, c.8, s.2385-2386.

ettirmişlerdir. Katledilen ağa ise tavhanede gasledildikten sonra Süleymaniye Camii Haziresi'ne defnedilmiştir²²⁹.

D. GELİR-GİDERLERİ VE MAL VARLIKLARI

1. GELİRLERİ

Osmanlı devlet teşkilatında vazife yapmış her üst düzey makam sahibi gibi hünkar askerlerinin lideri olan yeniçeri ağaları da önemli gelire sahip olmuşlardır. Gelirleri ise makamına tahsis edilen maaştan muhtelif vesileler ile sunulan hediyelere kadar birçok kalemden oluşmaktadır.

a. Maaş ve Tayinat

Yeniçeri Ağası için ilk defa sair ağaların en büyüğü ifadesi kullanılıp makamının yüceliğine vurgu yapılan *Fatih Kanunnamesi*'nde maaşının günlük 450 akçe olduğu belirtilmektedir²³⁰. Devamındaki süreçte yevmiyesi 500 akçeye çıkarılırken²³¹ bu rakam makam olduğu sürece sabit kalmış, hatta sembolik bir hal almıştır²³². Kanunnameler ve devlet teşkilatına dair yazılan eserlerde de aylık 15.000 akçeye tekabül eden bu tutarın ayda bir Küçük Ruznamçe'den verildiği beyan edilmektedir²³³.

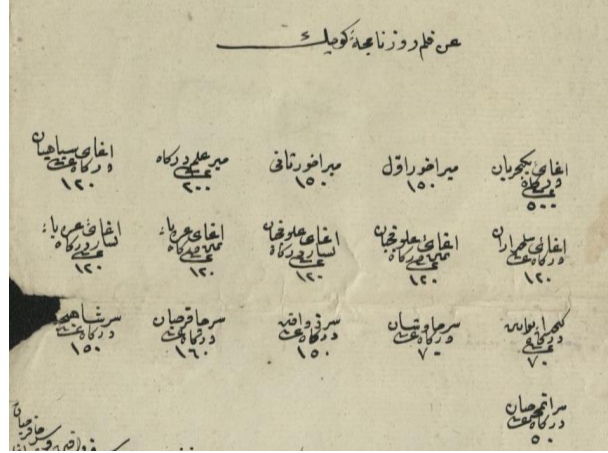
²²⁹ **Bir İmamın Günlüğü**, s.169-170; Seyyid Hasan Paşa'nın kabri için bkz. Nacide Uysal, **Süleymaniye Camii Haziresi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Kerim Türkmen, Kayseri 2013, s.157-158.

²³⁰ **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, s.2.

²³¹ Gelibolulu Mustafa Âli, **Kühû'l-Ahbâr**, s.231; **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa**, s.33; **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa**, s.140; Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-1528) Malî Yılına Ait Bir Bütçe" Örneği", **V. Türk Tarih Kongresi: Ankara 12-17 Nisan 1956 Kongreye Sunulan Tebliğler**, Ankara 1960, s.315.

²³² Erhan Afyoncu, "Mevâcib", **DİA**, c.29, s.418-420.

²³³ **Eyyubî Efendi Kanunnamesi**, s.41; Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.145.

Resim 11
Yeniçeri Ağasının 500 Akçelik Yevmiyesini Gösteren
Küçük Ruznamçe Kalemi Kaydı
 (C.SM., 171/8598)

Osmanlı maliyesinde mevacib ödemelerinden mesul kalemlerden biri olan Küçük Ruznamçe Kalemi'ne²³⁴ ait defter silsilesi incelendiğinde 1729 yılına kadar yeniçeri ağalarının ödemeleri *Ağayan-ı Rikâb-ı Hümâyûn*'un en başında gösterilmektedir²³⁵. Bu tarihten itibaren rikab ağalarının başında önceleri adı yeniçeri ağasından sonra gelen miralem yazılmalaya başlamıştır²³⁶. Yeniçeri ağalarının maaş kayıtları ise emekliler de dahil olmak üzere ocakta vazifeli tüm rütbeliler ile beraber tutulmaya başlanmıştır. Listelerin başında “Hazret-i Ağa” ifadesi ile işaret edilen yeniçeri ağalarının maaşları üç aylık olarak ödenmiştir²³⁷. Ayrıca XVIII. asrın ikinci çeyreğinden itibaren ulufe zamanları ocağın idarî kadrosuna “tevziat” adı altında ödeme yapılmaya başlanırken, teşkilatın en rütbelisi olan yeniçeri ağasına buradan düşen üç aylık 300.000 akçe olmuştur²³⁸.

²³⁴ Ahmet Tabakoğlu, **Osmanlı Mâlî Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s.272.

²³⁵ Bahsi geçen silsile ile Osmanlı Arşivi'nde KK.d fonunda bulunan 3398-3460 numaraları arasındaki atmış bir defter kastedilmektedir. Ayrıca bkz. D.KRZ.d, 33120, 1014 (1605/1606), s.2; D.KRZ.d, 33148, 1126 (1714/1715), s.4

²³⁶ KK.d, 3461; KK.d, 3475; KK.d,3502

²³⁷ D.KRZ.d, 33207, 1141 (1729); D.YNC.d, 34362, 1169 (1756); D.YNC.d, 34557, 1189 (1775)

²³⁸ C.AS, 648/27255; D.KRZ.d, 33263; D.YNC.d, 34205; D.YNC.d, 34270; D.YNC.d, 34527; MAD.d, 17249; MAD.d, 17327.

Mevaciblerinin yanında devlet tarafından makam sahiplerine 58.000 akçelik bir arpalık tahsis edilmiştir²³⁹. Bunların dışında koyun eminden “et nezareti” adı altında 8.000 guruş, yeniçeri beytûlmâlinen üçte bir pay²⁴⁰ ve meyhanelerden aldığı aidat gibi mükerrer gelirleri bulunmaktadır.

Devlet teşkilatında görev yapan birçok rütbeli gibi yeniçeri ağalarının da bir takım ihtiyaçları devlet tarafından tayinat şeklinde karşılanmıştır. Örneğin göreve geldikleri zamandan itibaren üç yılda bir Has Ahır’dan bir at verilmekteydi. Teamülün yerine getirilmesi için büyük mirahura tezkire yazılarak atın verilmesi emredilirdi²⁴¹. Bununla birlikte yılda iki defa zemistanî ve baharî, yani kışlık ve baharlık kıymetli kumaşlar verilmekteydi²⁴². Yine Ramazan’dan önce yeniçeri ağasının da dahil olduğu şeyhülislam, sadrazam, defterdar gibi birçok devlet adamına padişah tarafından çamaşır bohçaları gönderilmekteydi²⁴³.

Devlet tarafından verilen tayinatın önemli bir kısmı da günlük yaşamının temel ihtiyaçları olan metalardır²⁴⁴. Örneğin resmi kayıtlar incelendiğinde XVI. asrın ilk

²³⁹ Gelibolulu Mustafa Âli, **Kühû’l-Ahbâr**, s.231.

Evliya Çelebi, Özi’nin Babadağı Nahiyesi’ndeki İsterâbad Kasabası’nı yeniçeri ağalarının hassı olarak işaret etmektedir. Hatta çoğunluğunu gayrimüslimlerin teşkil ettiği ahalisini beldenin bu statüsünden kaynaklı azgın ve dili uzun köpekler olarak nitelendirmektedir. Bkz. Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zillî, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdad 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini**, İstanbul 1996, 3.Kitap, s.208.

²⁴⁰ Eyyubî Efendi **Kanunnamesi**, s.41; Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü’l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.145; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s. 179; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.107.

²⁴¹ MAD.d, 2775, s.1003, Şaban 973 (Mart 1566); Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.179; Özgür Kolçak, **Ok, Tüfek ve At 16. Yüzyılda Osmanlı Askerî Devrimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2023, s.392-393.

²⁴² Zemistani olarak *Şib an kâdife-i müzehheb-i sengin sürmayî-i Firengi, postîn-i nâfe-i vaşak ve etekli-i zer-i mübeşşek, Came-i mirahuri an kemha-i kırmızı-i Firengi*; Bahari olarak ise *Çuka-i eğin an kadife-i müzehheb-i sengin-i sürmâye-i Firengi, Came-i mirahuri an kemha-i kırmızı-i Firengi-i sade* verilmekteydi. Bkz. Gök, **909-933 / 1503-1527 Tarihli İn’amat Defteri**, s.198, 287-288, 331, 422-423, 538, 696, 976, 1031, 1065, 1190, 1408.

²⁴³ Seyyid Hasan Muradi, **Bir Katibin Kaleminden İstanbul’un 12 Yılı (1754-1766)**, s.138.

Yeniçeri ağalarının hanımlarına da özellikle Ramazan’da ve bazen Zilkade’de Kadife-i Alaca Bursa, Kadife-i Rişte-i Burusa, Kemha-i Kefteri-i Burusa ve Puri gibi kumaşlar içeren bohçalar gönderilmesi adet haline gelmiştir. Bkz. Gök, **909-933 / 1503-1527 Tarihli İn’amat Defteri**, s.203, 326, 575, 890, 1041, 1218.

²⁴⁴ Nicolas de Nicolay, **Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda**, s.202.

yarısına ait bir muhasebe defterinde yeniçeri ağasına günlük 20 çift küçük fodula ekmek verildiği kaydı yer alırken, XVII. asrın kaynağı olan *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da ise günlük 10 çift fodula ekmek tayinatı olduğu belirtilmektedir²⁴⁵. 1718 tarihli ekmekçibaşı'na hitaben yazılan bir kayıta ise Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa'nın dairesi için günlük iki çift has ekmek tayinat olduğu görülmektedir²⁴⁶. Ağa mutfağının et ihtiyacı da kasabbaşı aracılığıyla devlet tarafından karşılanmaktaydı²⁴⁷. 1687 tarihli bir evrakta Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa için günlük 50 kıyye et tayin edildiği görülmektedir²⁴⁸. Bir başka kayıta ise kasabbaşı tarafından Kasım 1793'te yeniçeri ağasının mutfağına 19,5 kıyye koyun eti, 7,5 kıyye sığır eti, 9'ar parça da mumbar ve paça verilmiştir²⁴⁹. Ağanın dairesinin soğutma ihtiyacı da tayinata tabii olup buzcubaşı tarafından yerine getirilmekteydi. Bu bağlamda tutulmuş resmi evraklarda da görüleceği üzere verilen kar ve buz miktarlarında sabit bir rakam söz konusu değildir. Örneğin 1766 yazında 2 denk²⁵⁰ kar ve 4 torba buz, 1786'da ise 3 denk kar ve 3 torba buz verilmiştir²⁵¹. 1810 Haziran'ında kar tayinatı miktarı 5,5 denke kadar çıkarken²⁵² bazı dönemlerde gereksinime binaen karın iki defa teslim edildiği²⁵³ havalar soğuduğunda ise bu miktarın düştüğü de kayıtlarda yer almaktadır²⁵⁴.

Sadece günlük hayatta değil padişahın avlarına²⁵⁵ ya da seferlere katıldıklarında da gereksinimleri karşılanmaktaydı. Özellikle sefere katılacakları zaman kendilerine odun, otluk, arpa, saman, meşale gibi metaların verilmesi

²⁴⁵ Feridun Emecen, "Fodula", *DİA*, c.13, s.169.

²⁴⁶ D.BŞM, 2000/67, 25.Ca.1130 (26 Nisan 1718).

²⁴⁷ D.BŞM.KSB.d, 11883, 29.C.1173 (17 Şubat 1760).

²⁴⁸ AE.SMMD.IV, 22/2417, 5.Ş.1098 (16 Haziran 1687).

²⁴⁹ D.BŞM.KSB.d, 12077, 29.R.1208 (4 Aralık 1793).

²⁵⁰ 0.0801875 gram'a eşit olan bir ölçü birimi. Bkz. Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, s.128.

²⁵¹ D.BŞM.BZB.d, 12247, 29.Z.1179 (8 Haziran 1766); D.BŞM.BZB, 2/33, 15.Ş.1200 (13 Haziran 1786).

²⁵² D.BŞM.BZB.d, 12287, s.2, 17.Ca.1225 (20 Haziran 1810).

²⁵³ D.BŞM.BZB.d, 12300, s.16, 29.C.1231 (27 Mayıs 1816).

²⁵⁴ 1803 Eylül ayında 1 denk kar, 2 torba buz teslim edilmiştir. AE.SSLM.III, 220/12883, lef.6, 26.Ca.1218 (13 Eylül 1803).

²⁵⁵ AE.SMMD.IV, 49/5681, 1.M.1082 (10 Mayıs 1671).

teamüldendi²⁵⁶. Bundandır ki 1739’da Yeniçeri Ağası Hasan Ağa da sefere katılacağı kesinleştiğinde bir arzuhal yazmış bu teamülü hatırlatarak tayinatının kendisine ihsan edilmesini istemiştir. Padişahın fermanı ve sadrazamın telhisi ile yeniçeri ağasına 10 araba ot, 20 çeki odun, 20 kile arpa, 500 kantar saman, 3 de meşale verilmiştir²⁵⁷. Burada şunu da belirtmekte fayda vardır ki ağaların ihtiyacının karşılanması sadece sefer öncesinde sınırlı kalmamıştır. Sefer yürüyüşü sırasında, dönüşte ya da birlikler kışlağa çekildiğinde nüzul emini, menzillerdeki vekiller ya da muhtelif görevliler aracılığı ile yeniçeri ağalarının tayinatı karşılanmaya devam etmiştir²⁵⁸.

b. Padişah İhsanları

Osmanlı devlet teşkilatında vazife icra eden önemli makam sahipleri kendilerine tahsis edilen daimi gelirlerinin haricinde, onurlandırılmak ya da gayretlendirilmek amacıyla tahtta bulunan padişahın yüklü meblağlar ya da kıymetli metallerden oluşan hediyelerine mazhar olmuşlardır. Yeniçeri ağaları da rütbeleri gereği inam, ihsan ya da atıyye olarak ifade edilen bu hediyelerden paylarını almışlardır²⁵⁹. Örneğin bu tarz ödemelerin yer aldığı defterler incelendiğinde 1503-1527 tarihi arasında vazife yapan yeniçeri ağalarından Hasan Ağa, Yunus Ağa ve Mustafa Ağa’ya padişahların inamlarından 10.000, 20.000, 30.000’lik nakdiyeler ve kıymetli kumaşlar düştüğü görülmektedir²⁶⁰. 1539-1547 yıllarına ait bir başka defterde

²⁵⁶ AE.SSÜL.II, 27/2718, 26.N.1102 (23 Haziran 1691); C.AS, 38/1743, 18.Ca.1224 (1 Temmuz 1809); D.BŞM.d, 598-A, s.6, 26.Za.1100 (11 Eylül 1689); D.BŞM.d 802-A, s.2, 1106 (1695); D.BŞM.d, 2084, s.3, 29.M.1150 (29 Mayıs 1737); D.BŞM.d, 1202, s.8, 1123 (1711); KK.d, 2778, s.31, 1109 (1698); TS.MA.d, 3298, s.1, 29.Z.1152 (1740).

²⁵⁷ AE.SMHD.I, 91/6217, 18.Z.1151 (29 Mart 1739).

²⁵⁸ AE.SMMD.IV, 11/1146, 2.Ş.1085 (1 Kasım 1674); AE.SMMD.IV, 11/1147, 20.R.1085 (24 Temmuz 1674); C.AS, 1015/44492, 4.Za.1206 (24 Haziran 1792); D.MKF, 225/63, 28.Ş.1083 (19 Aralık 1692); İE.DH, 4/304, 2.Za.1094 (23 Ekim 1683); AE.SMMD.IV, 44/5028, 14.S.1068 (21 Kasım 1657); TS.MA.e, 1004/51, 3.S.1076 (15 Ağustos 1665).

²⁵⁹ C.AS, 528/22028, 22.Ra.1222 (30 Mayıs 1807).

²⁶⁰ Ömer Lütfi Barkan, “İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C.IX, S.13, Ankara 1979, s.315, 342; *Atatürk Kitaplığı MC.O.071 Numaralı 909-933 / 1503-1527 Tarihli İn’amat Defteri*, 134, 372, 463, 885, 983, 1380, vd.

ise yeniçeri ağalarına 700, 800, 1000 ve 1500 gibi değişen miktarda filori ihsan edildiği dikkat çekmektedir²⁶¹.

Erken tarihli örneklerde rastladığımız üzere yeniçeri ağaları makama tayin edildiklerinde padişahlar ihsanda bulunmuştur. Nitekim XVI. asrın ikinci yarısına ait olan bir defterdeki kayıtlara göre vazifeye gelen yeniçeri ağalarına “kanun-ı kadim” üzerine 1000’er filori ve birer kaftan verilmiştir²⁶². Her ne kadar kanun ifadesi kullanılsa da uygulamanın ilerleyen tarihlerde devam ettiğine dair bir kayıt şimdilik bulunamamıştır. Bununla birlikte yeniçeri ağaları yerleşmiş bir kaide ile taht değişikliklerinde cülus bahşişlerine nail olmuşlardır. Örneğin Sultan III. Mehmed 1595’te cülusunu ilan ettiğinde yeniçeri ağasına hilat ve bir yük akçe²⁶³, Sultan IV. Mehmed 8 Ağustos 1648’de tahta çıktığında ise hediye olarak 100.000 akçe verilmiştir²⁶⁴.

Bunların haricinde yeniçeri ağaları muhtelif vesileler ile padişah hediyelerine layık görülmüşlerdir. Öyle ki Kanuni Sultan Süleyman, 1562’de şehzadesi Selim’den olan torunu Şah Sultan’ı Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ile evlendirmiş ve damada 15.000 altın ihsanda bulunmuştur²⁶⁵. Bunun haricinde görevlerini icra sırasında başarılarından

²⁶¹ Kaan Doğan, **Kanuni Sultan Süleyman Döneminde On Yıl: Bir Filori Defteri Işığında Harcamalar ve Rumeli Güzergâhı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeynep Tarım, İstanbul 2017, s.121, 150, 182, 229, 295, vd.

²⁶² Osman Yiğit, **Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34 Numaralı Filori Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil, İstanbul 2018, s.233, 280, 614.

Ödemelerin takip edildiği bu defterde Ekim 1584’te makama tayin edilen Halil Ağa için iki farklı kayıt düşüldüğü görülmektedir. 16 Ekim 1584’te silahtarlıktan yeniçeri ağalığına çıkan Halil Ağa’ya 3000 filori verilmesi istenmiş, ancak eldeki miktar yetersiz olunca eksiklik daha önce harc-ı hassa için ayrılan meblağ ile tamamlanmıştır. Fakat deftere 22 Ekim’de tekrar düşülen kayıta ağalık makamına getirilen Halil Ağa’ya “Kanun-ı Kadim” üzere bin filori ve bir kaftan verildiği işaret edilmiştir. Aynı defter bkz. s. 469, 470.

²⁶³ Mustafa Öksüz, **Şem’dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi’nin Mür’i-t-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidi Metni**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Abdülkadir Özcan, İstanbul 2009, s.57.

²⁶⁴ Eyyubî Efendi **Kânûnnâmesi**, s.57

²⁶⁵ Emecen, **Kanuni Sultan Süleyman ve Zamanı**, s.571.

dolayı padişah ihsanlarına layık görülmüşlerdir. Nitekim 1509 İstanbul Depremi'nde zarar gören surların tamir edilmesinde büyük hizmet gören Yunus Ağa'ya kıymetli kumaşlar ve 60.000 nakit inam verilmiştir²⁶⁶. 1760 yılında ise Yeniçeri Ağası Kapıkıran Mehmed Ağa'nın şehirde meydana gelen yangınların söndürülmesindeki gayretlerini duyan padişah onu mücevher kabzalı bir hançer ile ödüllendirmiştir²⁶⁷. Ayrıca her sünnet düğünü sonunda padişah tarafından ileri gelen devlet adamlarına hilatler ve hediyeler verilirken yeniçeri ağaları da unutulmamıştır. Örneğin III. Murad'ın oğlu için düzenlendiği merasimde yeniçeri ağasına gümüş kemerle donatılmış at hediye edilmiştir²⁶⁸.

Kritik vazifeleri icra ettikleri sırada ise inamlar teşvik amacıyla gelmiştir. Zira “*Ya Fettah*” diye başlayan ve serdariekreme hitaben yazılmış bir hatt-ı hümayunda ordugaha rikabdarı ile müvecher kabzalı hançer gönderen padişahın, bunu şevk ve gayretlerinin artması için yeniçeri ağasına verilmesini istediği görülmektedir²⁶⁹. Daha önce belirtildiği üzere yeniçeri ağasının gelirlerinden biri meyhanelerden aldığı aidattır. Ancak XIX. asrın başlarında şehirde hüküm süren Müslümanlara yönelik fitnenin bastırılması için meyhaneler kapatılınca yeniçeri ağasının aidatı kesilmiştir. Bu durum makam sahibine padişah ihsanı getirmiştir. Zira padişaha bu konu hakkında telhisler yazan sadrazam, şehrin asayişini için gece ve gündüz gezen ağanın hem bu konuda teşvik edilmesi hem de kesilen parası nedeni ile mağduriyetinin giderilmesi için bir miktar ödeme yapılmasını önerince padişah tarafından 15.000 gurusluk ihsan alması uygun görülmüştür²⁷⁰.

²⁶⁶ Gök, 909-933 / 1503-1527 Tarihli İn'amat Defteri, s.1127.

²⁶⁷ Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, s.195.

²⁶⁸ Gelibolulu Mustafa 'Âlî, *Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr*, Edisyon Kritik ve Tahlil: Ali Öztekin, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s.258-260.

²⁶⁹ TS.MA.e, 785/37.

²⁷⁰ HAT, 263/15236; HAT, 1315/51277.

c. Devlet Adamları ve Ocak Ricalinden Aldıkları Hediyeler

Muhtelif vesileler ile padişahların sık sık ihsanlarına nail olan yeniçeri ağaları, aynı minvalde yönetimde vazife almış kişilerden de hediyeler almışlardır. Bu mevkii sahiplerinin başında da sadrazamlar gelmektedir. Vazifelerindeki başarılarında ya da makam için düzenlenen bir ziyafetin nihayetinde sadrazam tarafından hilat ile taltif edilmişlerdir²⁷¹. Aynı şekilde törenlerin nihayetinde devlet adamları tarafından kendilerine hediyeler sunulmuştur. Örneğin Tersane’de inşa edilmiş geminin suya indirilmesi vesilesi ile düzenlenen merasimin ardından kaptanıderyanın devlet ricaline ve hizmeti geçenlere hediye takdim ettiği, yeniçeri ağalarının da bu kişiler arasında yer aldığı görülmektedir. Nitekim 8 Ekim 1756’daki törende yeniçeri ağasına birer tane ihram ve dürbin, 6 Nisan 1767 tarihli başka bir merasimde ise birer adet âlâ ve vasat ihram verilmiştir²⁷².

Padişahların kızları ile evlenen damad paşaların da düğünden birkaç gün sonra sadrazam, darüssade ağası, vezir, kazasker, defterdar ve yeniçeri ağası gibi ileri gelenlere bohçalar göndermesi teamül olarak yerleşmiştir. Bundandır ki Ümmü Gülsüm Sultan ile evlenen Ali Paşa mirahuru, Beyhan Sultan ile evlenen Silahdar Mustafa Paşa ise mühürdarı ile birer adet bohçayı yeniçeri ağasına takdim etmişlerdir²⁷³.

Devlet adamları dışında yeniçeri ağaları göreve geldiklerinde Yeniçeri Ocağı’nın idarecilerinin caize sunması bir kaide olarak yerleşmiştir. Bu bağlamda sekbanbaşı, kul kethüdası, zağarcıbaşı, seksoncubaşı, turnacıbaşı, hasekiler, ocak katibi, muhızır ağa, kethüdayeri, beytülmal emini, büyük ve küçük çavuşlar; makama getirilen yeniçeri ağasına kıymetli kumaşlar, divan rahtı, eyer ve muhtelif hediyeler

²⁷¹A.}d, 350, s.7a.; A.}d, 356, s.123a; D.TŞF.d., 26057; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.144; **Târîh-i Râşid**, s.1320-21, 1493, 1542-43; **Mür’i-t-Tevârih**, s.353, 364; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.135.

²⁷² KK.d., 696/296, 298, 13.M.1170 (8 Ekim 1756); KK.d., 696/67, 7.Za.1180 (6 Nisan 1676)

²⁷³ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s.422; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.187; Ahmet Çağrı Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri Işığında Osmanlı Pâyitahtı’nda İcrâ Edilen Törenler (H. 1105-1221 / M.1693-1806)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ömer İşbilir, İstanbul 2017, s.104, 219.

sunmaktaydılar. Ayrıca yine taşradaki ağalar, serhad ağaları ve kale dizdarları da kendisine belli bir meblağ göndermekteydi²⁷⁴.

d. Elçi Heyetlerince Takdim Edilen Hediye

Muhtelif vesileler ile gelmiş elçilerin yanlarında getirdiği armağanlar konusu oldukça dikkat çekicidir. Zira devletler arası ilişkilerde hediye Osmanlı Devleti için ayrı bir ehemmiyet taşımıştır. Bunu bilen heyetler de hürmet gösterme ve görevi başarı ile eda etme adına bu konuda özel olarak hazırlanmışlardır.

Elçilik heyetleri memleketlerinden ayrılmadan önce sadece hükümdara değil önemli kademelerde bulunan devlet adamları için de hediyeler hazırlamışlardır²⁷⁵. Bunlardan biri de yeniçeri ağasıdır. Örneğin 1573’de Avusturya elçilik heyeti ile İstanbul’a gelen Protestan vaiz Stephan Gerlach’ın günceğinde yeniçeri ağasına iki kupa, bir saat, para olarak da 300 taler verildiği yer almaktadır²⁷⁶. Avusturya elçilik heyetinde sekreter olarak bulunan Adam Werner’in bu vazifesi sırasında tuttuğu günlükte İmparatorluk adına belirli kişilere sunulmak üzere getirilen armağanlar listesi yer almaktadır. Bu listeye göre yeniçeri ağasına değeri yaklaşık 230 flori olan altın kaplamalı bir saat hediye edilmiştir²⁷⁷. 1577’de yine Avusturya elçilik heyeti ile yola çıkan ve Sultan III. Murad’ın padişahlık döneminde bu topraklarda bulunmuş olan Salomon Schweigger, hatıratında İmparator’un İstanbul’a gönderdiği armağanlar arasında yeniçeri ağası için toplamda 300 taler değerinde iki çifte servis tabağı ve bir saat olduğundan bahsetmektedir²⁷⁸. Yine 1587’de yola çıkmış elçilik heyetinde yer

²⁷⁴ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.185-186; **Târih-i Cevdet**, c.III, s.89-90

²⁷⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXVII. cilt, 1 - 2. sayı [Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran’a Armağan] , Ankara 1989, s.223; Mustafa Can, **Sultanın Kapısında: Kudret-Heybet-Adalet (Osmanlı Devleti’nde Yabancı Elçiler)**, Gazi Kitabevi, Ankara 2019, s.311-312.

²⁷⁶ Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, s.218; İbrahim Yıldırım, **Osmanlı Devleti’nde Elçi Kabulleri** , Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.139, 141.

²⁷⁷ Crailsheimli Adam Werner, **Padişahın Huzurunda**, s.138; Can, a.g.e., s.324.

²⁷⁸ Schweigger, **Sultanlar Kentine Yolculuk: 1578-1581**, s.78; Can, a.g.e., s.322; Yıldırım, a.g.e., s.164.

alan Reinhold Lubenau'nun günlüğünde ricalle verilen paraları beyan eden bir liste yer almakta, ağaya takdim edilen meblağın 500 taler olduğu görülmektedir²⁷⁹.

Sefer sırasında dahi sulh müzakereleri için ordugaha gönderilen elçinin eli boş gelmediği görülmektedir. Osmanlı-Safevi Savaşı sırasında, Serav Sahrasında gerçekleşecek sulh müzakereleri için Şah Abbas tarafından görevlendirilen Mirza Muhammed Hüseyin isimli elçi içlerinde yeniçeri ağasının da bulunduğu mevki sahiplerine üçer beşer deve yükü ile hediye getirmiştir²⁸⁰.

2. GİDERLERİ

Yeniçeri ağasının hususi harcamalarını gösteren bir arşiv kaydında makam sahibinin fakir fukara olarak işaret edilen onlarca kişiye ihsanda bulunduğu görülmektedir²⁸¹. Bu tarz kişisel harcamalar bir yana göreve geldikleri günden itibaren ödedikleri vergiler ve resmî makamlara sundukları hediyeler giderlerinin önemli kısmını teşkil etmiştir.

a. Aavid ve Caize

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde kendisine idarî vazife verilmiş her kişi gibi yeniçeri ağaları da makamlarının gereği olarak belli ödemeler ile yükümlü tutulmuşlardır. Daha göreve başlar başlamaz cereyan etmeye başlayan bu yükümlülük bağlamında ödenen ilk para “aavid”dir. Aavid, makama getirilmiş kişinin Bâbîâlî'deki hilat merasimi sırasında orada bulunan memurlara dağıttıkları bir tür ikram ya da bahşıştır²⁸². Bahşış alan memur ve takdim edilen miktar konusunda zaman zaman farklılıklar görülmektedir. Örneğin tarihsiz bazı arşiv vesikalarında makama getirilen ağanın, babüssade ağasına 250, saray-ı cedid kethüdasına 200, taberdaran-ı zülüfliyan-ı hassa kethüdasına 130 olmak üzere orada bulunanlar için toplamda 1030 guruşluk

²⁷⁹ Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, s.254.

²⁸⁰ Târih-i Na'îmâ, s.446.

²⁸¹ C.DH., 344/17177, 29.N.1201 (15 Temmuz 1787)

²⁸² Muzaffer Doğan, “Osmanlı İmparatorluğunda Makam Vergisi: Caize”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 7, İstanbul 2002, s. 65-66.

bir meblağı ödemekle mükellef tutulduğu görülmektedir²⁸³. XIX. asrın erken dönemlerinde kaleme alınmış başka bir teşrifat defterine göre ise ağalık makamı yeniden tevcih ve ibkâ olduğunda teşrifatî efendiye 50, katib-i çavuşana 25, emin-i çavuşana 25, kılağuz çavuşa 10, duacı çavuşa 10, yamak-ı kulağuza 5, mehteran-ı çavuşana 9 ve ayrıca derkenarda belirtildiği üzere çavuşa da 5 guruş harc ödenmekteydi²⁸⁴. Ayrıca divan-ı hümayûn ve Bâbiâli hademelerine de aidat adı altında bir ödeme yapılmaktaydı²⁸⁵.

Makamının maddi sorumluluklarını daha vazifeye başlar başlamaz yerine getirmeye başlayan yeniçeri ağaları, kendilerini bu mevkie atayan sadrazama da “caize” adı altında bir para sunmaktaydılar²⁸⁶. Caize miktarının düzenlemesine dair ilk kayıtlar XVIII. asra ait olup, yeniçeri ağalarının göreve tayinlerinde ya da ibkâ yani göreve devam ettikleri ilan edildiğinde sadrazama 20.000 kethüda beye ise 5.000 guruş caize vermelerinin teamülden olduğu görülmektedir²⁸⁷.

XVI. asırda başlayan bu uygulama uzun yıllar rüşvet gibi olarak değerlendirilip daha sonra kaidelere oturtulmuştur. Ancak özellikle yeniçeri ağaları ile ilgili geç dönemli evraklarda da görüldüğü üzere aynı minvalde şaibelere konu olmuş, bu da padişahları bir hayli huzursuz etmiştir. Yeniçeri ağasının sadrazama ödeyeceği bu parayı karşılamak için ocak ve ocaklı mallarına göz dikeceği düşünülmektedir. Bu da ocak idarecisinin vazifesini sadakatle icra etmesinde büyük bir kusurdur. Bundan dolayı da sadrazamlar, yazılan hatt-ı hümayunlar ile vazifeye atanan ağadan külliyetli akçe almamalarına dair sık sık uyarılmışlardır²⁸⁸. Nitekim bunlardan biri olan Sultan IV. Mustafa sert ifade kullanarak yeni ağadan fazladan bir akçe alındığını duyduğunda gazab edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine sadrazam yazdığı telhisle fazladan bir

²⁸³ A.}d, 355, s.18; TS.MA.e, 1145/67.

²⁸⁴ A.}d, 356, s.175.

²⁸⁵ Teşrifat defterlerinde aidatın muhatabı mehterhane-i hassa, mehterhane-i sadr-ı ali, çavuşan, hademe-i divan-ı hümayûn, hademe-i bâbiâli, müezzîn-i hassa, imam-ı divanhane, pehlivan-ı tekye ve bakıkulu olarak gösterilmektedir. Bkz.A.}d, 355, s.5; A.}d, 437, s.31.

²⁸⁶ Doğan, **a.g.m**, s. 54.

²⁸⁷ TS.MA.d, 2421-0108, 7.L.1190 (19 Kasım 1776); TS.MA.d, 4937, s.1, 5.L.1200 (1 Ağustos 1786); **Mehmed Es’ad Efendi’nin Teşrifat-ı Kadime’si**, s.158; Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.325; Doğan, “Osmanlı İmparatorluğunda Makam Vergisi: Caize”, s.48, 72.

²⁸⁸ A. {AMD 23/53, 1195 (1781); AE.SABH.I, 1/51, 10.B.1203 (6 Nisan 1789).

akçe ve bir habbe almadığını, başka kimsenin almasına da müsaade etmediğini ifade etmiştir. Fakat padişah kethüda beyin aldığını duyduğundan uyarının ona olduğunu bunun için dikkatli olmasını emretmiştir²⁸⁹.

Yeniçeri ağaları rütbeleri vezaret ile yükseltildiğinde diğer devlet görevlileri gibi resmi olarak padişaha *Tuğ-ı Hümayûn Caizesi* sunmaktaydılar²⁹⁰. Enderun Hazinesi'nin gelirlerinden olan vezaret caizesi için ödenecek meblağa dair XVIII. asra kadar daimi bir rakam vermek söz konusu değildir. Zira Kasım 1684'te vezaret payesi alan yeniçeri ağası, padişaha on bin akçenin yanı sıra bir samur kürk ve dörder diba-yi Acem, diba-yi Şamî, telli hare, ve telli Hatayî donluk gibi kumaşlar sunduğu gönderilmektedir²⁹¹. XVIII. asır itibariyle ise ağa paşa olanların Enderun Hazinesi'ne teslim ettikleri meblağ bir kese 500 kuruş hesabıyla toplamda 45 keseden 22.500 kuruşta sabitlenmiştir²⁹².

Avaid ve caizeler haricinde ödeme yapmakla yükümlü tutuldukları bir diğer makam ise Darbhane-i Âmire olmuştur. Darbhane-i Âmire'nin bir hazine haline gelmesinin ardından belli gelir kalemleri buraya bağlanmıştır²⁹³. Bunlardan biri de taahhüd akçesi adı altında muhtelif kademedeki kişilerden alınan meblağdır. Bu

²⁸⁹ TS.MA.e, 787/59, 21.Ra.1222 (29 Mayıs 1807).

Caize konusunda dikkat çekici bir başka yazışma da III. Selim ve Sadrazam Yusuf Ziyaeddin Paşa arasında gerçekleşmiştir. Nitekim sadrazam yeniçeri ağalarından caize dışında hiçbir şey almadığını açıkladığı telhisinde ocak da dahil olmak üzere muhtelif kademelere yapılan atamalarda kişilerden esami maddesine uyacak şekilde bir şeyler alarak Darbhane-i Âmire'ye teslim etmeyi böylelikle hazineye de katkı sağlamayı önermiştir. Ancak Sultan III. Selim “tebdil yapan senken benim böyle şeylerden akçe almam uygun olmaz” diyerek hazineye faydanın tasarrufla olacağını ve bu tarz uygulamaların zararlı sonuçlar ortaya çıkaracağını beyan ile teklifi reddetmiş, rüşvete rızası olmadığını da özellikle belirtmiştir. Bkz. TS.MA.e, 525/23

²⁹⁰ Doğan, **a.g.m.**, s.52.

²⁹¹ TS.MA.d, 14, lef 43a, 19.Z.1095 (27 Kasım 1684).

Ağaların ödedikleri miktardaki değişkenlik makamdaki kişinin 300 kese akçeyi tek bir seferde sadrazama gönderdiğini beyan eden Şubat 1786 tarihli bir evrakta da görülmektedir. Hatta Sadrazamın bu akçenin kendisine fazla olduğunu beyan etmesi üzerine 100 kesesi Darphane-i Âmire'ye, 100'ü Hazine-i Âmire'ye teslim edilmesine, kalanının da kendi hazinesine kalmasına karar verilmiştir. Bkz. C.ML, 19/866, 13.R.1200 (13 Şubat 1786)

²⁹² TS.MA.e, 496/29, G.R.1130 (4 Mart 1718); TS.MA.d, 2381-0009, s.1, N.1150 (Ocak 1738); TS.MA.e, 32/27, 29.N.1168 (9 Temmuz 1755).

²⁹³ Arzu Terzi, **Hazine-i Hassa Nezareti**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s.15.

yönteme göre Darbhane'ye belli bir meblağ ödeme yapmayı taahhüd eden mevki sahibinden temessük alınır ve kişi söz verdiği parayı teslim ettiğinde de bu temessük geri verilirdi²⁹⁴. XVIII. asırda yeniçeri ağalarının resmi giderlerinden biri haline gelen taahhüd akçesi avaid kadar hızlı tahsil edilen bir ödeme değildir. Hatta tarihsiz bir evrakta ödemenin zamanına dair padişah ve sadrazam arasındaki istişarede ağanın vazifeye yeni geldiğinden, hemen Darbhane-i Âmire için akçe alınmaması, ulufe avaidi ve ocaklının caizesi eline geçtikten sonra ne kadara kudreti yeterse onu takdim etmesine karar verildiği görülmektedir²⁹⁵. Yeniçeri ağalarının Darphane için teslim edeceği meblağ konusunda farklı rakamlar söz konusudur. Örneğin 1777-1778 yılları arasında makamda bulunan Mehmed Ağa, taksitler halinde yaptığı ödemenin toplamda tutarı 70.000 guruştan fazladır²⁹⁶. Ondan sonra yeniçeri ağası olan Bekir Ağa, Darbhane'ye 50.000 guruş taahhüd etmiş hatta bunun tamamını görevi sırasında ödeyememiş 1779'da ayrıldığında üzerinde 35.000 guruş borç kalmıştır²⁹⁷. 1785 yılında vazifeye gelen Ahmed Ağa ise Darbhane-i Âmire'ye bir temessük ile 25.000 guruş ödeyeceğini bildirmiştir²⁹⁸. Ondan yıllar sonra vazifeye gelen halefi de rutin caize haricinde 150 kese olarak 25.000 guruşu Darphane'ye vermeyi taahhüd etmiştir. Ağanın taahhüdünü bildiren sadrazama cevap veren padişah, ağanın bu verdiklerini ocak esamilerinden çıkarma ihtimalini vurgulayarak nizama aykırı bir iş yapılmamasını emretmiştir²⁹⁹.

²⁹⁴ Ömerül Faruk Bölükbaşı, **18. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhane-i Amire**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2013, s.176-177.

²⁹⁵ TS.MA.e.804/83.

²⁹⁶ TS.MA.d, 8321-1, s.1; TS.MA.d., 8321-2, s.1.

²⁹⁷ TS.MA.d, 8321-3, s.2; 15.000 guruşluk ödemeyi görevden ayrılmadan günler öncesinde yapmıştır. Bkz. TS.MA.d, 8321-1, s.2.

²⁹⁸ TS.MA.d, 2052, s.4; TS.MA.e, 396/75, 11.B.1199 (20 Mayıs 1785).

²⁹⁹ TSMA.e,803/71, 10.B.1203 (6 Nisan 1789).

b. Padişaha, Hanedan Üyelerine ve Elçilere Muhtelif Vesileler İle Sunduğu Hediyeler

Osmanlı devlet yönetiminde görev yapan üst düzey memurlar muhtelif vesileler ile padişaha bir nevi bağlılıklarının işaretleri olarak pişkeş ve hediye sunmaktaydılar³⁰⁰. Padişaha sunulan hediyeler konusunda en net bilgiyi veren hazine kayıt defterlerinde yeniçeri ağalarının da bu kişilerden biri olduğu, bunlara vesile olan hadiselerin başında da bayramların geldiği görülmektedir³⁰¹. İydiyye namıyla verilen bu hediyeler genellikle samur-ı tahta kürk, diba-yi acem, diba-yi şamî, telli sade, telli hatayî, telli atlas, telli kadife, taraklı atlas, çiçekli kadife, şal gibi muhtelif cinsten değerli kumaşlar³⁰², kıymetli taşlar ile işlenmiş kuşaklar³⁰³ ya da atlardan³⁰⁴ oluşmaktadır. Bunun haricinde 1706 Ramazan Bayramı'nda zümrüt taşlı inci tespih³⁰⁵, 1707'de minekâri, elmas işlemeli büyüklü küçüklü yapma güllerden oluşan çiçek³⁰⁶, 1746'da yıldızlı simli başlık, reşme, üzengi, eyer, gaddâre ve yeşil atlastan sim işlemeli kesmeden oluşan bir koşum takımı³⁰⁷ sunulduğu görülmektedir. 1768'de ise değerli kumaşların yanında 5000 gurus nakit takdim edilmiştir³⁰⁸. Devlet erkanının padişaha hediyeler taktim ederek tebrikleşmelerine vesilen olan bir başka zaman da nevruzdur. *Nevruziye* adı ile padişaha sunulan bu hediyelere yeniçeri ağaları

³⁰⁰ Doğan, "Osmanlı İmparatorluğunda Makam Vergisi: Caize", s.36-37.

³⁰¹ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.43; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.358, 423; **Târîh-i Râşid**, s.424

³⁰² TS.MA.d, 14, s.4a, 5b, 13b, 15a, 26a, 28a, 40a, 42a, 48, 50; TS.MA.d, 15, s.26b, 43a, 51a, 59b; TS.MA.d, 16, s.2b, 13b, 25a, 31a, 41a, 84a; TS.MA.d, 17, s.43; TS.MA.d.3472, s.3; TS.MA.d.4186/1, s.7; TS.MA.d.9670/28; TS.MA.e 2352/174; AE.SMHD.I, 183/14246, 22.N.1158 (18 Ekim 1745).

³⁰³ TS.MA.d, 16, s.20b, TS.MA.e, 2352/170; TS.MA.e, 2353/183, 29.N.1122 (14 Kasım 1710); TS.MA.e, 2353/184, 29.N.1124 (25 Ekim 1712).

³⁰⁴ **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.106; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.40.

³⁰⁵ TS.MA.e, 2352/168, 27.N.1117 (12 Ocak 1706)

³⁰⁶ Mustafa Ağa tarafından gönderilen bu hediye Bahsi geçen çiçek daha sonra Darüssade Ağası eliyle Üçüncü Kadın Efendiye verilmiştir. Bkz. TS.MA.d, 16, 11a; 2353/3, 29.Ş.1119 (25 Kasım 1707).

³⁰⁷ TS.MA.e, 660/16, 29.S.1159 (1746)

³⁰⁸ TS.MA.d.9670/58, 13.N.1181(2 Şubat 1768)

genellikle diba-yi acem, diba-yi şamî, telli hatayî, sade hatayî, mahud çuka'dan donluk kumaşlar ile katılmışlardır³⁰⁹.

Şehzadeler için düzenlenen görkemli törenler de devlet erkanının padişaha hediyeler sundukları hadiselerdendir. Sultan III. Murad'ın oğlu Mehmed için düzenlediği sünnet töreninde Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa bir Kuran-ı Kerim, bir saat, üç gılman; ayrıca birer şâhbenek-i İslambol, Erguvanî üzre şâhbenek, çatma-i İslambol, ikişerden benek-i Burusa (dış hazineye), kemha-i dü-renk, üçerden seraser, çatma-i Burusa ve ayrıca yedi kemha-i Frengi kumaştan meydana gelen hediye takdim etmiştir³¹⁰. Yine 1675 yılının ilkbaharında Sultan IV. Mehmed'in oğulları Mustafa ve Ahmed için Edirne'de düzenlediği sünnet şenliğinde Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın padişaha sunduğu hediyeler zer-muraassa Kuran-ı Kerim, yaldızlarla süslü saat, semmur kürk, dörderden seraser-i İstanbul, diba-yi Şamî, telli Hatayî, telli kadife, kitresiz atlas, sade Hatayî'den oluşmaktadır³¹¹.

Yeniçeri ağalarının özellikle XVII. asırda sıklıkla görüldüğü üzere sultana ziyafet düzenleme şerefine eriştikleri ve bunun akabinde yine kıymetli hediyeler takdim ettikleri bilinmektedir. Bu konuda en meşhuru Yeniçeri Ağası Çalık Ahmed'in Sultan I. Ahmed'e Ağa Kapısı'nda verdiği ziyafet ve akabinde sunduğu hediyelerdir. Bu pişkeşler diba çuka, alaca kumaş, telli hatayı, üç bohça, inci tespih, elmas yüzük, mücevher hançer, altın saat, iki bin sikke hasene, eyerlenmiş iki attan oluşmaktadır³¹². Hatta Fransız Aubbry de la Motraye de mübalağa ile kaleme aldığı satırlarında Müftü Feyzullah'tan yağmaladığı mallar ile zengin olduğu duyulan Çalık Ahmed Paşa'nın hediyelerini padişahın sırtını yasladığı yastığın arkasına koyduğunu, oldukça iyi ağırlanan hünkarın yemekten sonra bunları yerinden aldığını uzun uzun

³⁰⁹ TS.MA.d., 14, lef 7a, 17a, 31b, 37b, 44b, 54; TS.MA.d., 15, lef 10b, 13b, 22b.

³¹⁰ TSMA.d., 9641/4, 23.Ra.990 (17 Nisan 1582); TSMA.d., 5649/1, 29.Z.990 (24 Ocak 1583); Ferâhî, **Sûrnâme**, s.73-74; Gelibolulu Mustafa 'Âlî, **Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr**, s.147.

³¹¹ TSMA.d., 7857/5, 26.Ra.1086 (20 Haziran 1675); TSMA.d., 154/31, 26.Ra.1086 (20 Haziran 1675); Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.217.

³¹² **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.262; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.794; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiat**, s.830-813; Öksüz, **Mür'i't-Tevârih**, s.280; **Tarih-i Raşid**, s.701.

anlatmaktadır³¹³.

Padişahı ağırlamak Çalık Ahmed'e mahsus olmayıp ondan sonra birçok yeniçeri ağası padişaha ziyafetler düzenleyip hediyeler takdim etmişlerdir. 1682 yılında Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa'nın muhtelif zamanlarda, IV. Mehmed'e İstanbul Ağası'nın Sarıyer'deki yalısında, mirahur-ı evvelin Arnavudköy'deki yalısında, Baruthane ve Kağıthane'de düzenlediği ziyafetlerin ardından hediyeler sunmuştur. "*Hazine-i Enderun olmuşdur*" ifadesi ile kabul edilen hediyeler arasında genellikle samur-ı tahta kürk, diba-yı acem, diba-yı şamî, telli hatayî, mahud çuka donluk kumaş, güneş ve gül desenli minekârî işlemeli, irili ufaklı elmaslar ile bezeli çengel kuşak da yer almaktadır³¹⁴. 1695'te ise Sultan II. Mustafa'nın Avusturya Seferi sırasında Tımış Nehri havalisinde yeniçeri ağası kendi sayebanında verdiği ziyafette padişaha at takdim etmiştir³¹⁵. Bir başka Yeniçeri Ağası Mehmed Paşa tarafından Sultan III. Ahmed'e Ağa Kapısı'nda düzenlenen ziyafette minekârî işlemeli, elmaslarla süslenmiş bir çengel kuşak, diba, telli hatayi, sade hatayi, taraklı atlas, mahud çuka donluk kumaş, Hacı Mustafa ve Receb isimli kişilerce yapılmış iki tüfek, ayrıca 1250 guruş da nakit para sunulmuştur³¹⁶.

Devlet erkânının saraya hediye sunmalarının bir diğer vesilesi padişah kızlarının evlenmesi dolayısıyladır. Hünkâr kızının nişanının ardından çeyizi saraydaki bir odaya serilir, yeniçeri ağası da dâhil olmak üzere görmeye gelen rütbeliler de yanlarında getirdikleri kıymetli armağanlarını buraya eklerlerdi. Keza III. Ahmed'in Silahdar Ali Paşa ile evlenecek olan kızı Fatma Sultan'ın Sofa Köşkü'ne serilmiş çeyizini izlemeye gelenler arasında bulunan Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa bir adet murassa kuşağı hediye olarak eklemiştir³¹⁷. Yine sultanlar için harem-i hümayûnda yapılacak kına geceleri için gelen devlet ricalinin eşleri teamüllere göre

³¹³ Aubbry de la Motraye, **La Motraye Seyahatnamesi**, s.350-351.

³¹⁴ TS.MA.d, 14, 9b, 21.Ca.1092 (8 Haziran 1681), 22a, 3.C.1093 (9 Haziran 1682), 24b, 27.Ş.1093 (31 Ağustos 1682), 25a, 18.N.1092; TS.MA.d, 14, 20b, 15.Ca.1093 (22 Mayıs 1682)

Düşülen der kenara göre bahsi geçen kuşak 12 Nisan 1689'da Behzad Kadına ihsan olmuştur.

³¹⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.144.

³¹⁶ TS.MA.d, 2353-0136, 29.B.1124 (1 Eylül 1712); TS.MA.d, 16, lef. 77, 29.B.1123 (12 Eylül 1711)

³¹⁷ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s. 348; Uluçay, **Harem II**, s.102.

“saçı” namıyla takdim etmek üzere yanlarında birer ikişer kese, padişaha, şehzade ve sultanlara da bir takım hediyeler getirirlerdi. Öyle ki Silahdar Mustafa Paşa ile evlenen Beyhan Sultan’ın kına gecesinde yeniçeri ağasının haremi tarafından gelen 1500 guruş teşrifat kayıtlarına “cariye-baha” olarak kayıt edilmiştir³¹⁸.

Yeniçeri ağalarının armağan sundukları bir başka makam da sadrazamlıktır. Bayram ya da görev tevcihatı münasebetleri ile düzenledikleri ziyafetlerin ardından kıymetli koşum takımı ile donatılmış at gibi hediyeler makama sunulmuştur³¹⁹.

Şehre gelmiş elçiler ya da önemli devlet adamlarına da yeniçeri ağalarının hediyeler takdim ettiği kişilerdendir. 1720 yılının Mart ayında Erdel Prensi II. Fransuva Rakoczi’nin İstanbul’da misafir edildiği sırada yeniçeri ağası kendisine çiçek ve meyve göndermiştir. Prensın maiyetinde bulunan Kelemen Mikes, hadiseyi kaleme alırken bu davranışın kendi kültürlerine göre garip görünebileceğini, ağanın yolladığı çiçeği buranın adeti olarak kabul etmek gerektiğini beyan etmektedir³²⁰. 19 Nisan 1720’de ise Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa’ya gelecek olan Nemçe Elçisi için Ağa Kapısı’ndaki büyük oda çiçek ve meyveler ile donatılmıştır. Elçi Kapı’ya geldiğinde önce Büyük Oda’da kahve ve tatlı ikram edilip, hanende ve sazende faslı dinlendikten sonra Tekeli Köşkü’ne geçilmiştir. Düzenlenen pehlivan güreşleri, hanende fasılları ve yemeğin ardından elçiye kemer raht, sim rikab, şam kesmeli koşum takımlı mükemmel bir kır at, telli çekme, yağlık ve yemeni gibi kumaşlar, yanındaki beyzadegânına da telli çekme, teşrifatçı efendiye de çuka ve kumaş hediye edilmiştir³²¹. Ayrıca Osmanlı Devleti’ne iltica eden Safevi Şehzadesi Safi Mirza için Ağustos 1743’te Bostancı Köprüsü’nde tertip edilen ziyafette kendisine devlet erkânı

³¹⁸ Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.97, 216, 239, 240; aynı kına gecesini için kaptanpaşa, kethüda bey ve defterdar efendi ve reisülküttab da 1500 kuruşar cariye-baha olarak vermişlerdir. Bu meblağın üçer kese olarak gösterildiği kayıtlar da vardır. Bkz. Uluçay, **Harem II**, s.98.

³¹⁹ Seyyid Hasan Muradi, **Bir Katibin Kaleminden İstanbul’un 12 Yılı (1754-1766)**, s.5; **Subhî Tarihi**, s.728; Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi**, Hazırlayan: Tahir Güngör, Editör: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2019, s.53, 141, 279; **Târîh-i Göynüklü**, s.534; Ahmed Vâsıf Efendi, **Mehâsinü’l-Âsâr ve Hakâ’iku’l-Ahbâr**, s. 20, 38, 66; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.134.

³²⁰ Kelemen Mikes, **Türkiye Mektupları**, Tercüme: Sadrettin Karatay, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.37-38.

³²¹ Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.110.

tarafında muhtelif hediyeler takdim edilirken, yeniçeri ağası da buna bir re's mükemmel at ile katılmıştır³²².

Başta padişah olmak üzere muhtelif vesileler ile önemli mevkilerde bulunan insanlara hediye sundukları aşikar olan yeniçeri ağaları için konuyu yukarıdaki örnekler ile sınırlandırılması zordur. Nitekim inşası bitip merasim için önceden süslenecek gemiye kumaş hediye etmesi³²³, inşası biten Küçüksu Kasrı'nın mefruşatına katkıda bulunması³²⁴ şeklinde birçok örnek bulunmaktadır.

c. Olağanüstü Hallerdeki Harcamalar

XVII. asırdan itibaren bozulan ekonomik durum içerisinde sefer için gereken meblağın yönetici grubundaki kişilerden *imdâd-ı seferiyye* ya da *imdadiyye* gibi isimler ile tahsil edilmesi yoluna gidilmiştir³²⁵. Yeniçeri ağaları da bu ödemelere katkıda bulunmuş bunlar bazı kayıtlarda borç olarak gösterilmiştir. Örneğin 1593-1606 yıllarındaki Osmanlı-Habsburg mücadelesi hakkında detaylı bir çalışma hazırlamış olan Caroline Finkel'in XVII. asrın hemen başlarına ait bir kayda atıfla belirttiği üzere Yeniçeri Ağası Ali Ağa'dan 1.120.000 akçe "karz" yani borç olarak imdadiyye alınmıştır³²⁶. Aynı durum Rhoads Murphey'in 1624-1630 yılları arasında ordunun gelir ve giderleri için tutulan muhtelif defterler üzerinden yaptığı bilanço çalışmasında da görülmektedir. XVII. asrın ikinci çeyreğinin hemen başında Şark

³²² Ömer İşbilir, "Osmanlı Ülkesinde Bir Safevî Şehzâdesi: Safî Mirzâ", **Abdülkadir Özcan'a Armağan; Tarihin Peşinde Bir Ömür**, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s.548, 556.

³²³ 1797'de "Askı" ritüeli için Yeniçeri Ağası'ndan çuka, üsküfe, diba, telli hatayî hediye edilmiştir. Bkz. Yusuf Alperen Aydın, **Sultanın Kalyonları, Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770)**, Küre Yayınları, İstanbul 2011, s.115; Nalan Karaöz, **III. Selim Döneminde Donanmada Yapılan Merasimler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeynep Tarım, İstanbul 2015, s.46.

³²⁴ TS.MA.d, 2643, 29.B.1165 (12 Haziran 1752).

³²⁵ Yavuz Cezar, "Osmanlı Maliyesinde XVII. Yüzyılın İkinci Yarısındaki 'İmdadiyye' Uygulamaları", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, c.2, S.2, İstanbul 1984, s.69-70; Tabakoğlu, **Osmanlı Mâlî Tarihi**, s.324.

³²⁶ KK.d.1885, s.8; Naklen: Caroline Finkel, **The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary 1593-1606**, Verlag Und Kleinoffsetdruck, Wien 1988, s.261

seferi dolayısıyla tutulan bir icmal defterinde de yeniçeri ağasından alınan 2.199.000 akçelik meblağ borç olarak kaydedilmiştir³²⁷.

Nusretname'de yer alan bilgiye göre Kasım 1697'de Tuna donanmasına imdâdiyye adıyla 700 kese akçe toplanmasına karar verilmiş, padişahın 200, sadrazamın 50, yeniçeri ağasının ise 20 keselik bir ödeme yapması uygun görülmüştür³²⁸. Aynı yılın Aralık ayına ait bir maliye defterinde ise planlandığı üzere ağadan 20 kese alındığı toplamda da 781 keselik bir imdâd-ı seferiyye meblağı ortaya çıktığı görülmektedir³²⁹.

Yeniçeri ağalarının olağan dışı ödemeleri sadece seferler dolayısıyla değil kendi ocağını ilgilendiren ve elzem olan meselelerde de görülmektedir. Nitekim 1699 yılındaki yangında yeniçerilere ait Yeni Odalar'da yanarak harap olan yapılar için 112 keselik tamir bedeli hesaplanmıştır. Bunun 100 kesesi sadrazam ve diğer devlet erkanından, 42 kesesi yeniçeri ağası, kul kethüdası ve diğer ocaklılardan, 70 kesesi ise miriden verilip, odaların gereği gibi yapılması emredilmiştir³³⁰.

d. Muhallefat ve Mallarının Müsadere Süreçleri

Ümera statüsündeki yüksek rütbeli memurların tüm mal varlıklarına devlet namına el konulmasına müsadere adı verilmiştir. Başlangıçta sadece katledilen ya da bir suçtan ötürü görevine son verilen kişiler için uygulanan bu usul Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren herhangi bir suçu bulunmaksızın tüm üst düzey rütbeliler için geçerli olmuştur³³¹. Lütfi Paşa ve Defterdar Mehmed Paşa gibi devlet

³²⁷ KK.d.1919, s.5; Naklen: Rhoads Murphey, "Osmanlı Devletinde Ordu Hazinesi (Ordu-yı Hümayun Hazinesi) Bilançoları (1624-1630: "Devletin Çözülme Yılları" Olarak Adlandırılan Dönemde Osmanlı Malî Pratiğinde Uyum ve İstikrar", **Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler**, I. cilt, İstanbul 2006, s.293, 313.

³²⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretname**, Hazırlayanlar: Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018, s.464.

³²⁹ MAD.d, 6006, lef.4; Cezar, "Osmanlı Maliyesinde XVII. Yüzyılın İkinci Yarısındaki 'İmdadiyye' Uygulamaları", s.86.

³³⁰ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.679-680; **Uşşâkizâde Târihi**, s.379.

³³¹ Ömer Karaoğlu, **Servetin Denetimine Yönelik Bir Uygulama Müsâdere, II. Mahmut Dönemi (1808-1839)**, İz Yayıncılık, İstanbul 2008, s.30-32; Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.49, İstanbul 1987, s.98-101; Tuncay Ögün, "Osmanlı

adamlarının eleştirdiği bu uygulamaya yeniçeri ağaları da tabii tutulmuştur. Azl ya da herhangi bir sebepten vefat etmelerinin akabinde haneleri mühürlenip, el konulan mal varlıklarının bu iş için görevlendirilmiş memurlarca defterleri hazırlanmış ve müsaderenin nihayetinde devlete düşen pay hazineye aktarılmıştır³³².

Yeniçeri ağalarının servetlerine dair en önemli kayıtlar vefatları halinde ortaya çıkan muhalefat defterleri ve bunların hazineye teslimine dair hazırlanan dokümanlardır. 14 Eylül 1651’de IV. Mehmed’i tahttan indirmek için yapılan planın arkasındakilerden olduğu gerekçesi ile boğularak öldürülen Mustafa Ağa’nın el konulan metrukesine dair tutulan kayıtlar bunun için güzel bir örnektir. Kayıtlardan ilkinde el konulan mallar arasında ibrişimden halılar, seccadeler, levha halinde samur kürkleri, altından bıçaklar, mercan ve amber tespihler, saat, sedefkâri dolap, sim ibrik, sim matara, sim şamdan, sim buhurdan, kıymetli rahtlar, Kelâm-ı Şerif gibi eşyalar ve yüz kese akçe bulunmaktadır. Bu konudaki ikinci kayıta ise evinden getirilen ve her biri içinde beşer yüz guruş bulunan yüz kese ve on bir bin sekiz yüz altın haricinde üzerindeki kıyafetlerinin içinden çıkan yine beşer yüz guruştan on dokuz keseye de el konulduğu görülmektedir³³³. Yine katledilen ağalardan olan Çalık Ahmed Ağa’nın mühürlenmiş hanesinden 200 tuğralı altın çıkmıştır. Patrona Vakası’nın nihayetinde sarayda katledilenler arasında bulunan Sarraç Mehmed Ağa’nın muhalefatından olan yakut ve zümrüt taşlar ile süslenmiş altın kılıç kabzası Sadrazam Mehmed Paşa eliyle padişaha sunulmuştur³³⁴. Nemçe Muhasarasında şehid olan Delibaltazade Mahmud

Devleti’nde Müsâdere Uygulamaları”, **Osmanlı: Teşkilât**, c.VI, Ankara 1999, s.372; Mumcu, **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, s.132; Karl K. Barbır, “Bir Osmanlılık Emaresi: Osmanlı Görevlilerinin Mülklerinin Müsâdere Edilmesi”, **Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.163-169

IV. Mehmet’in saltanatında İngiltere Büyükelçisi olarak görev yapmış olan Paul Rycaut, yeniçeri ağalarının vefatları durumunda mal varlıklarının diğer paşalar gibi padişah lehine müsâdere edilmediği, ocak hazinesine bırakıldığından bahsetse de örnekleri ile de açıklanacağı üzere genel olarak ümera ile aynı muameleyi görmüştür. Bkz. Paul Ricaut, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)**, Tercüme: Halil İnalcık-Nihan Özyıldırım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2012, s.298.

³³² İE.MHF, 1/71, 21.Ca.1101 (2 Mart 1690); İE.DH, 16/1501, 11.B.1109 (23 Ocak 1698); TS.MA.e, 798/54, 18.B.1058 (8 Ağustos 1648); Özçelik, “Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhalefatı”, s.287-310.

³³³ TS.MA.e, 223/35, lef.1 ve 2, 29.N.1061 (1651).

³³⁴ TS.MA.d, 2210, 29.R.1143 (Kasım 1730)

Ağa'nın Süleymaniye'deki evinin mahzeninden çıkan ve el konulan üç yüz yetmiş beş kese akçe de bu örneklerden biridir³³⁵.

Burada dikkat edilmesi gereken bir konu vardır ki o da kişinin ailesinin gözetilmeden tüm mal varlıklarına koşulsuz şartsız el konulamayacağıdır. Öyle ki 1622'de Genç Osman vakasında parçalanarak katledilen Ali Ağa'nın mallarına, makama yeni gelen Yeniçeri Ağası Derviş Ağa tarafından miri adına el konulmuş ancak varisleri gelip haklarını istemişlerdir. Aynı yılın Ekim ayına doğru yaşanan bu hadise o sırada Budin Beylerbeyliğine getirilen eski Yeniçeri Ağası Derviş Paşa'dan sorulmuş ancak kendisi bunu inkar etmiştir. Yapılan tahkikatta ocak ağalarının şahitlik bildirmeleri üzerine konu önce sadrazama sonra padişaha intikal etmiş, yetimlerin haklarının tahsil edilmesi için Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa görevlendirilmiştir³³⁶. Ayrıca yine müsadere sürecinde dikkat edilmesi gereken bir unsur da vefat eden kişinin borçlarının tahsilidir. Örneğin 27 Temmuz 1738 yılında Vidin'de sefer sırasında vefat eden Abdullah Paşa'nın kürk, kıymetli kumaşlar, çadırlar, atlar, beygirler, koçu ve yük arabaları, biniş takımları, silahlar, mücevherler, Kuran-ı Kerim, Naima ve Katib Çelebi'ye ait tarih kitapları gibi birçok kalemden oluşan muhallefatinin bedeli 7.464.380 akçe yani 62,203.13 gurusu etmiştir³³⁷. Ancak müsadere görevli olanların hizmet bedelleri ile serhat kulları ve tüccara ödenen borçların ardından paşanın muhallefatından devlete 24.073 kuruş kalmış o da ordu hazinesine teslim edilmiştir³³⁸.

Müsadere yalnızca vazife başındaki için değil emekliliğe ayrılan eski yeniçeri ağaların mal varlıklarına da uygulanmıştır. Bu bağlamda yönetim aleyhinde faaliyette bulunan³³⁹ ya da vefat eden eski ağanın bulunduğu yerdeki kadı ve naiblerin yanına

³³⁵ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 280; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiat*, s.630.

³³⁶ Hüseyin Tugı, *Musîbetnâme*, s.172-173.

³³⁷ Abdullah Paşa'nın muhallefatinin ayrıntıları için Bkz. Gökpınar, "Yeniçeri Ağası Vezir Abdullah Paşa'nın Muhallefatı", s.565-588.

³³⁸ Gökpınar, *a.g.m.*, s.73.

³³⁹ 1715 yılında bulunduğu yerde menfi hareketlerde bulunan eski yeniçeri ağalarından Bekir Paşa'nın gerek İstanbul'daki hanesinde gerekse diğer yerlerdeki tüm mal varlıkları yazılarak hepsine devlet adına el konulması emredilmiştir. Bir başka hükümde ise Bekir Paşa'nın hanesinde yüz kese akçe nakdi olduğunu itiraf ettiği haber alındığı vurgulanarak eğer böyle bir para varsa ve hala hazine için el

merkezden bu iş için tayin edilmiş memurlar gönderilerek³⁴⁰ kişinin muhallefatı kalem kalem yazılır³⁴¹, müsadere süreci başlatılır ve yapılan satışların ardından devlete kalan meblağ muhallefat akçesi olarak hazineye kayıt edilirdi³⁴².

Ağalık tarihinde görevden azledilip, müsadere süreçlerinde mallarına dokunulmamasını talep edenler de görülmüştür. Öyle ki kendisine verilen emre rağmen memuriyet mahalline gitmediğinden görevinden azledilip Bozcaada'ya sürülen Ali Ağa'nın hanesi mühürlenip tüm mal varlığına el konularak defteri çıkarılmıştır. Ancak Ali Ağa, padişahın hediye ettiği mücevherli bıçak haricinde altın saat, hançer, muhtelif cinsten kürk, koşum takımları, kumaşlar, fenerler, sofraya gereçleri, sim ağa mührü ve at gibi kıymetli parçalardan oluşan muhallefatının satılması durumunda sail yani dilenci haline geleceğinden merhamet ve inayet edilmesini istemiştir³⁴³.

Tıpkı makamda bulunan yeniçeri ağası gibi emekli olanın mallarının müsadere süreci ve devlete kalacak meblağın miktarının belirlenmesinde de borçlarının

konulmamışsa gereğinin yapılması istenmiştir. Bkz. A. {DVNSMHHM.d, 123/74, Evahir.Ca.1127 (Mayıs/Haziran 1715); A. {DVNSMHHM.d, 123/74, Evail.C.1127 (Haziran 1715).

³⁴⁰ AE.SSLM.III, 154/9264, 11.Ra.1215 (2 Ağustos 1800).

³⁴¹ D.BŞM.MHF.d, 13656, 29.Z.1151 (9 Nisan 1739); D.BŞM.MHF.d, 13072, 19.Ra.1215 (10 Ağustos 1800); D.BŞM.MHF.d, 13088, 19.R.1215 (9 Eylül 1800); D.BŞM.MHF.d, 13266, 29.Z.1232 (9 Kasım 1817); C.AS, 459/19122; C.DH, 144/7153.

El konulduktan sonra listesi hazırlanan mallar satış işlemi gerçekleşene kadar geçici bir yere konulmaktaydı. Ancak tam bu noktada bazı aksiliklerin yaşandığı görülmektedir. Nitekim eski Yeniçeri Ağası Kırkinci Hasan Ağa'nın Tekfurdağı'nda vefat etmesinden sekiz gün sonra muhallefatından muhtelif cins altın 20.700,5 guruş ve eşi Fatma Hanım'ın 10.000 guruş değerindeki elmas gerdanlığına el konularak bölgenin naibi tarafından bir sandığa muhafaza edilerek Tekfurdağı Bezesteni'ne konulmuştur. Ancak Fatma Hanım'ın gerdanlığının kayıp olması üzerine yapılan soruşturmada Naib'in sandığı getirtip, Yeniçeri Beytölmalcisi Mehmed Ağa'nın da hazır bulunduğu kolyenin resmini çıkarttırdıkları, sonra muhafızlarına emanet etmeden doğrudan bezestende bir yere koydukları bundan dolayı da kayıp olduğu gibi türlü beyanlar ortaya çıkmıştır. Bkz. C.AS, 483/20149, 7.R.1232 (24 Şubat 1817)

³⁴² İE.ML, 37/3619, 1.B.1104 (8 Mart 1693); İE.ML, 101/9578, 5.Z.1127 (2 Aralık 1715); C.ML, 546/22437, 13.R.1215 (3 Eylül 1800).

³⁴³ Bkz. TS.MA.d, 3337, 29.Z.1196 (1782)

ödenmesi, varislerinin haklarının verilmesi gibi etkenler söz konusu olmuştur³⁴⁴. Örneğin İspir’de ikamet eden Numan Ağa vefat ettiğinde, iki oğlu ve beş kızı olduğundan merkeze arzuhal gönderilerek terekesine dokunulmaması rica edilmiştir. Bunun üzerine bölgenin kadısı, naibi ve muhallefat çıkarmaya memur edilmiş kişiye yazılan buyuruldu ile terekeye müdahale edilmesi engellenmiştir³⁴⁵. Kadıköy’de yaşayan Tokatlı Mustafa Ağa vefat ettiğinde muhallefatı Anadolu kazaskeri tarafından, kassam katibi ve ocak beytûlmalcisi ile yazılıp satılmış ortaya çıkan meblağ bedestene konulmuştur. Sık sık rastlandığı üzere Mustafa Ağa’nın da bezirganlara borcu olmasının yanı sıra her ne kadar vârisiz vefat etmiş olsa da müsadere sürecinde hamile olan cariyesi daha sonra doğum yapmıştır. Sadrazam tarafından haberdar edilen padişah, ağanın borçlarının ödendikten sonra kalan mal varlığından çiftliğin yetimin hakkı olduğunu beyanla, bir vasi tayin edilip haksızlık yapılmaması için makamdaki yeniçeri ağasının ilgilenmesini emretmiştir³⁴⁶.

Bununla birlikte emekli ağaların tereke tahsillerinde bir diğer önemli konu üzerlerinde kalan beytûlmâl akçesidir. Yeniçeri beytûlmâlîne dair yazılan bölümde görüleceği üzere yeniçeri ağalarının makamda bulundukları zaman zarfında yıllık olarak devlete vermekle mükellef oldukları bir para bulunmaktadır. Yeniçeri beytûlmâl akçesini ödemeyen ya da zimmetine geçiren ağalar görevden ayrılırlar da bu para boyunlarına borç olarak kalmıştır. Bundan dolayı vefat ettiklerinde terekelerinden bu paranın tahsili için çalışmalar yapılmıştır³⁴⁷. Hatta bu paranın varislerin ödemesi gereken bir borç haline geldiği dahi olmuştur. Buna örnek olarak da varisleri sebebi ile mallarının müsadere süreci bir hayli sancılı geçen³⁴⁸ Yusuf Ağa

³⁴⁴ A. {DVNSMHM.d, 80/179, 04.L.1022 (17 Kasım 1613); D.BŞM.MHF, 46/60, 1172 (1759); C.AS, 182/7912, 1214 (1800); C.ADL, 74/4459, 16.S.1232 (5 Ocak 1817); C.ZB, 59/2906; HAT, 626/30957, 8.B.1232 (24 Mayıs 1817).

³⁴⁵ C.ADL, 45/2750, 29.Ca.1181 (13 Ekim 1767).

³⁴⁶ C.ML, 178/7568, 05.S.1223 (2 Nisan 1808); HAT, 1268/49123, 1235 (1820).

³⁴⁷ A. {DVNSMHM.d, 102/463, Evasıt.R.1103 (Ocak 1692); C.AS, 571/24000, 6.M.1216 (19 Mayıs 1801)

³⁴⁸ Yusuf Ağa Tekfurdağı’nda vefat ettiğinde evinin mühürlenmesi ve mallarının yazılması sırasında memurlar ile tartışmalar yaşanmıştır. Ayrıca bazı mallar sandıklara konularak İstanbul’a kaçırıldığına dair ihbarlar da alınmıştır. Bkz. C.ML, 95/4271, 29.Ş.1216 (4 Ocak 1802); C.ADL, 86/5190, 5.N.1216 (9 Ocak 1802).

gösterilebilir. Nitekim vazifesi sırasında üzerinde ocak beytümâlinde 9,095.5 guruş 39 akçe borç kalıp, bu meblağ yıllık biner guruş olarak taksitlendirilmiş, fakat iki ödeme haricinde devamı gelmemiştir. Ağa Tekfurdağı'nda vefat ettikten sonra çiftlik hanımı ve kızına bırakılmışsa da beytümâl akçesi affedilmemiş ve iki ödeme haricinde kalan 8,095.5 guruşluk borcu damadı üstlenmiştir. Ancak aile yıllara bölünmüş borcu ödemeye güçlerinin yetmediğini beyan ederek taksitlerin miktarında indirim yapılması için sık sık başvurular yapmıştır³⁴⁹.

Müsadere süreçlerine dahil olmasa da belirtilmesi elzem olan bir konu vardır ki o da makamdan ayrılmış ağalara geçimleri için verilmiş eshamlardır. Devlet teşkilatı içerisinde üzerinde esham olan kişi vefat ettiğinde bu başkasına devredilerek bir tür dolaşım sağlanmakta olup, ağalar cihetinde nadiren de olsa yaşanmış yanlış muameleler mevcuttur. Örneğin eski yeniçeri ağalarından Sivaslı Mehmed Sadık Ağa'nın vefat ettiği haberi gelince üzerindeki İstanbul Gümrüğü Eshamı bir başkasına verilmiş, ancak ağanın hayatta olduğu anlaşılınca tekrar iade edilmiştir³⁵⁰.

e. Hamî ve Banî Olarak Yeniçeri Ağaları

Bir beylikten imparatorluğa uzanan yolda kendisinden önce kurulmuş devletlerden aldığı mirasla teşkilatını oluşturan Osmanlı, sosyal hayatta da üstlendiği misyonla tamamen hayır amacıyla vakıflar inşa etmiştir. Bölgeleri dini ve kültürel değerler ile yoğuran, düzeni koruyan ve ihtiyacı olana karşılıksız hizmet sunan bu kuruluşlar kendi bünyelerindeki idarecilerin yönetiminde uzun yıllar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Fakat özellikle büyük vakıflarda müteveli harici, kurumun idarî heyeti üzerinde kontrol mekanizması olarak makam sahiplerine “vakıf nazırı” olarak vazife yüklenmiştir. Vezirler, kazaskerler, şeyhülislam, darüssaade ağası, kaptanıderya ve daha birçok rütbeli gibi yeniçeri ağalarına da bu bağlamda sorumluluk

³⁴⁹ C.AS, 507/21178, 15.N.1216 (19 Ocak 1802); C.ML, 200/8269, 16.M.1217 (19 Mayıs 1802)

³⁵⁰ C.ML, 84/3852, 12.Za.1223 (30 Aralık 1808); C.ML, 495/20129, 29.N.1224 (7 Kasım 1809).

verilmiş, İstanbul'da Kemankişler Tekkesi ve Okmeydanı Vakfı'nın nazırlığı uhdelelerinde bırakılmıştır³⁵¹.

Devlet tarafından kendilerine verilen sorumluluk haricinde yeniçeri ağaları halk için vakfettikleri dinî ve ictimai yapılar ile çok erken tarihlerden itibaren *sahibü'l-hayrât ve hasenât* statüsünde yer almışlardır³⁵². Bu eserlerin başında camiiler gelirken ilk örnek olarak Bulgaristan'ın da erken devirli Osmanlı eserlerinden sayılan ve XIV. asrın sonlarında yeniçeri ağalarından Mustafa Ağa tarafından inşa ettirildiği bilinen Yanbolu'daki Eski Camii gösterilebilir. Yanında şadırvanı ve mektebi de bulunan bu vakfa, Mustafa Ağa tarafından yine aynı bölgede yer alan bazı köylerin gelirleri bağışlanmıştır³⁵³. Çok uzun yıllar ayakta duran bu vakıf eser 1878 Rus işgali sırasında Bulgarlara verilerek kiliseye çevrilmiştir. Daha sonraki yıllarda Yanbolu'daki Müslümanların başlattığı çalışmalar ve İstanbul'dan Bâbü'lî baskıları ile 1881'de yeniden cami haline getirilmiştir. Bir dönem konser salonu olarak kullanılmış olan bu yapı bugün ibadete kapalı olsa da Yanbolu Eski Camii adıyla ayaktaadır³⁵⁴. Bulgaristan'daki gibi Edirne'de de oldukça eski tarihli eserlerinden biri olan ve XVI.

³⁵¹ Halim Baki Kunter, "Vakıf Kayıtlar Arşivindeki Tarihi Vesikalar", **Eski Yazıları Okuma Anahtarı**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1942, s.XI-XIII.

³⁵² Ocağın taşradaki en kıdemlileri olan yerli yeniçeri ağaları da bulundukları şehirlere eserler nakşetmişlerdir. Şam Yeniçeri Ağası Salih Ağa'nın inşa ettirdiği camii uzun yıllar ayakta kalmıştır. Bkz. AE.SMHD.I, 265/21463; AE.SSLM.III, 35/1960, 29.Z.1210; C.EV, 186/9267, 29.L.1155; C.EV, 221/11040, 29.L.1173; C.EV., 629/31718, 29.S.1174; C.EV., 579/29231, 29.S.1184, C.EV., 579/29231, 29.S.1184; C.EV., 389/19729, 19.Za.1229; C.EV., 37/1817; İE.EV, 25/2961, 17.N.1124. Kahire'nin Tabhane bölgesinde de yerli Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa tarafından vakıf eserler meydana getirilmiştir. Bkz. André Raymond, "Kahire", **DİA**, c.24, s.176; **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, 10.Kitap, s.152. Erzurum kalesinde Yeniçeri Ağası olan Zağarcıbaşı Ali Ağa ise bulunduğu şehre bir cami bina ettirirken, Van'da vazifeli Ömer Ağa, iç kale mevkiinde Süleyman Han Camii'nin depremde yıkılan minaresinin yerine yenisi yaptırmıştır. Bkz. **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, 4.Kitap, s.113; Ahmet Aydın - Bilgehan Pamuk, "Yeniçeri Ağası Zağarcı(Başı) Ali Ağa'nın Vakfiyesi", **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S.12, Erzurum 2004, s.18-19.

³⁵³ C.EV, 536/27093, 29.S.1208 (6 Ekim 1793) TS.MA.e, 828/28; Ekrem Hakkı Ayverdi, **Avrupada Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk**, yay. haz. Gürbüz Ertürk, Aydın Yüksel, İstanbul Fethi Derneği, İstanbul 1982, c.4, s.130-132; Vedat Turgut, **Yitirilen Mirasımız: Balkanlardaki Osmanlı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)**, Türk Dünyası Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, s.203; Halit Çal, "1192 Numaralı 1697-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Bulgaristan'daki Türk Mimarisi", **Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 2001, c.I, s. 242, 283.

³⁵⁴ Mehmet Emin Yılmaz, **Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2020, s.58.

asrın ilk yarısında inşa ettirilen Kurtçu Doğan Camii, Fatih Sultan Mehmed'in askeri isyana teşvik ettiği gerekçesi ile azlettiği Yeniçeri Ağası Kurtçu Doğan'a aittir³⁵⁵. Bulunduğu mahalleye ismini de veren³⁵⁶ yapı uzun yıllar bu şekilde anılsa da bugün Kuşçu / Kuş Doğan Camii olarak varlığını korumaktadır.

Tüm üst düzey rütbeliler gibi fetihlerin ardından beldeleri mamur kılmak için inşa faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Bunlardan en meşhurlarından biri Sigetvar Seferi'nin ardından kale içerisinde Sultan Süleyman Camii'nin inşası için Yeniçeri Ağası Müezzinzade Ali görevlendirilmesi ile ortaya çıkmıştır. XVI. asrın ikinci yarısında inşa edilen ve padişahın değil banisi Ali Paşa'nın adıyla anılan yapı şehrin Avusturya'ya geçmesinin ardından bir dönem barut deposu olarak kullanılmıştır. 1712'de kiliseye çevrilmiş yapı bugün Zrinyi Meydanı'nda ayakta³⁵⁷. Yine yirmi yıldan fazla sürmüş Kandiye kuşatmasının zaferle sonuçlandığı Eylül 1669'da henüz birkaç aylık yeniçeri ağası olan Abdurrahman Ağa, kalenin anahtarının teslim edilmesine müteakip başlayan imar faaliyetlerine kendi adına ait bir eser ile katılmıştır. Yedi katmanlı bir çan kulesine ve bol tasvire sahip Papa Manastırı, Yeniçeri Ağası Abdurrahman Ağa adına camiye dönüştürülmüştür. 1669 Ramazan'ında tamamlanan caminin etrafında tetimme olarak yirmi yedi oda, mutfak, fırın, mahzen, sarnıç, üzeri asmalıklı mermer oyma ağızlıklı su kuyuları ve bahçesi türlü çiçekler ile dolu bir vakıf eser ortaya çıkmıştır. Müezzinliğine de kale fethedilip İslam bayrağı dikildiğinde su kulesinde ezan okuyan Topkapılı Seyyid Cündî Ahmed Çelebi getirilmiştir. Hayrat için yine Abdurrahman Ağa tarafından yirmi yedi ev, on üç dükkan, yedi mahzen gibi yapılar da satın alınarak buraya vakfedilmiştir³⁵⁸. Bu eseri gören Evliya Çelebi,

³⁵⁵ Ahmed Bâdî Efendi, **Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. yüzyıla kadar Osmanlı Edirne'si**, 1/1, Hazırlayanlar: Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi, Edirne 2014. s.131; Sedat Bayrakal, **Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s.41-45.

³⁵⁶ AE.SMST.III, 243/19342, 29.Z.1175 (21 Temmuz 1762); C.EV., 70/3457, 14.Ra.1133 (13 Ocak 1721); C.MF, 74/3662, 17.Ra.1175 (16 Ekim 1761); C.EV, 360/18265, 12.L.1235 (23 Temmuz 1820); İE.EV, 73/7821, 21.M.1140 (8 Eylül 1727).

³⁵⁷ Géza Dávid, "Osmanlı Macaristanı'nda Bazı Vakıflar", **Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu**, Ankara 2012, s.147; Yılmaz, **a.g.e.**, s.212.

³⁵⁸ Nazire Karaçay Türkal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke: 1065 - 22 Ca. 1106 / 1654 – 7 Şubat 1695**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Necdet Öztürk, İstanbul 2012, s.544, 570; Meltem Aydın, "Girit'in Fethiyle İlgili Yeni Bir Eser: Tarih-i Sefer ve Feth-i

seyahatnamesinde mimberine, murassa ve mücevheri andıran avizelerine, avlusuna ve daha birçok unsuruna ayrı ayrı methiyeler düzmüştür. İrem Cenneti köşklerine benzettiği bu süslü, sanatlı ve iç açıcı camiye bir kez girenin bir daha çıkmak istemeyeceğini gecesini gündüzünü ibadetle geçireceğini kendine has üslubu ile belirtmektedir. Ayrıca Abdurrahman Paşa'nın şehirde çeşitli hamam, mekteb ve yedi çeşme gibi muhtelif hayratlar inşa ettiğine de değinmiştir³⁵⁹.

Fethedilmiş yerlere nakşedilmiş İslam eserlerinden bir tanesi de varlığından Sultan II. Mustafa'nın 1696'daki sefer sırasında cuma namazını eda etmesi, önünde üç Felemenk kapudanının boynunun vurulması gibi hadiseler ile haberdar olunan Belgrad'da aşağı kale deneni yerdeki Yeniçeri Ağası Camii'dir³⁶⁰. Varlığını ispatladığı XVII. asrın sonlarından kısa süre sonra 1717'de iki aylık kuşatmanın ardından Belgrad Avusturya'ya teslim edilmiştir³⁶¹. Yeni hakim şehre kendi unsurlarını eklerken Osmanlı eserlerinin akıbeti muammadır. Bununla birlikte Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, mührünün yer aldığı *el-Latîfetü'l-Marziyye fî Şerhi Du'âi's-Şâzeliyye*³⁶² isimli esere düşürdüğü kayıta Belgrad'da iken vakfettiği ve kalenin düşman eline geçmesi sırasında kurtardığı kitaplar gibi “*Vidin'de vakfettim*” ibaresini kullanması oradaki duruma bir nebze de olsa ışık tutmaktadır.

Kandiye”, **Doğu Araştırmaları: Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2013/2, S.12, s.123; Ersin Gülsoy, “Osmanlı İdaresinde Kandiye ve Şehrin İlk Sakinleri”, **Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri**, İstanbul 2002, s.130.

Kandiye Kalesi'nde Yeniçeri Ağası Abdurrahman Ağa Camii olarak uzun yıllar ayakta durmuş yapının muhtelif zamanlarda gerçekleşen görevli görevli tayinleri için ayrıca bkz. C.EV, 431/21813 30.Ca.1160; C.EV, 653/32949, 29.Ca.1160; C.EV, 429/21748, 27.M.1161; C.MF, 117/5824, 29.C.1170; C.EV, 48/2359, 5.M.1175; C.EV, 480/24288.

³⁵⁹ **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, 8.Kitap, s.228, 229, 231.

³⁶⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.298, 304. Burada da görüldüğü üzere Yeniçeri Ağası tarafından inşa edildiği ancak banisinin kim olduğu bilinmediği birçok eser bulunmaktadır. Keza Henk Boom tarafından hazırlanmış çalışmada da Budin'de banisi hakkında bir ipucu olmayan bir Yeniçeri Ağası Camii işaret edilmektedir. Bkz. Henk Boom, **Büyük Türk: Muhteşem Süleyman'ın İzinden (1494-1566)**, Çeviri: Lon Mutlu Briet-Gül Özlen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s.172. Yine Ustolni-Belgrad da banisi bilinmeyen bir Yeniçeri Ağası zaviyesi bulunmaktadır. Bkz **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, 7.Kitap, s.25.

³⁶¹ Selim Aslantaş, **19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar; Osmanlıda Sırp İsyanları**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.38.

³⁶² Beyazıt Kütüphanesi, Umumi, 1372.

Resim 12
Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın Vakıf Mührü
(el-Latîfetü'l-Marziyye fî Şerhi Du'âi's-Şâzeliyye, s.60)

1739'da Belgrad Kalesi'nde inşa edilmiş Avusturya'ya ait yapıların yıkılması ve Osmanlı'dan kalanlara dokunulmaması maddesini de içeren anlaşma ile belde geri alınırken³⁶³ bir kez daha İslam eserleri ile donatılmaya başlamıştır. Keza Belgrad'ın yeniden fethedilmesinde büyük gayret gösteren hatta başarılarından dolayı rütbesi vezaretle yükseltilen³⁶⁴ Seyyid Hasan Ağa Paşa, hizmetlerini şehri mamur kılmakta da devam ettirmiştir. “*Kim Allah rızası için bir mescit yaparsa Allah da ona Cennet'te onun gibi bir bina eder*” manasına gelen hadiste³⁶⁵ vaat edilene mazhar olmak için yine “aşağı kale” denen yerde bir camii yaptırarak masrafları için kalenin etrafındaki mahallerden akarlar vakfetmiştir³⁶⁶.

Ağalık makamının eserleri olarak işaret edilen bazı camiler ise var olan yapıları yenilemeleri dolayısıylaıdır. Örneğin Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa Edirne Akçaibrahim'de bulunan Sefer Baba Tekkesi'ndeki camiyi yeniden inşa ettirmiş bir de çeşme yaptırmıştır³⁶⁷. Dahası bizatihi yazdığı arzuhal ile yaptırdığı mabette hitabetin yeniden caminin imamı Derviş Ahmed Halife'ye verilmesini sağlamış ve

³⁶³ Aslantaş, **a.g.e**, s.40.

³⁶⁴ Fikret Sarıcaoğlu, “Hasan Paşa, Seyyid”, **DİA**, c.16, s.339.

³⁶⁵ **Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi**, Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, Ötüken, İstanbul 1987, c.2, s.545-546.

³⁶⁶ **Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi**, 624-307-276. Bkz. **EK.IV**.

³⁶⁷ D.MKF, 605/9, 23.S.1111 (20 Ağustos 1699)

burası artık Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa'nın vakfı olarak anılmaya başlamıştır³⁶⁸. XVIII. asrın ikinci yarısında Yeniçeri Ağası Hüseyin Ağa, Yunanistan Karaferye'de harap duruma düşmüş İsa Bey Mescidi'ni ve yanındaki mektebi tamir ettirip yenilemiştir. Dahası Cami-i Atik olarak da ifa edilen mescide dolap yani kütüphane ekleterek içine konulmak üzere kitaplar bağışlamış, ayrıca vakfın kaideleri, görevlilerin uymaları gereken şartlar ve maaşlarının tayinine dair Kasım 1767 tarihli vakfiye oluşturulmuştur³⁶⁹.

Sadece inşa etmek ve onarmak değil yeniçeri ağaları camilerin vazifeli maaşları ya da muhtelif masraflarının karşılanması için “para vakıfları”³⁷⁰ kurmuşlardır. Keza bunlardan biri olan Yeniçeri Ağası Tokadî Mustafa Ağa, Kadıköy'deki Osman Ağa Camii'nin masrafları için para vakfetmiştir³⁷¹.

Vakfedilmiş dini eserler içerisinde tekke ve Mevlevihanelerin varlığı da söz konusudur³⁷². Örneğin İstanbul Fatih'te Seyyid Ömer Mahallesi Küçük Hamam

³⁶⁸ AE.SMST.II, 139/15414, 9.Ra.1115 (23 Temmuz 1703); C.EV, 134/6677, 18.C.1115 (29 Ekim 1703).

³⁶⁹ AE.SMST.III, 14/944, 26.Ş.1181 (17 Ocak 1766); AE.SMST.III, 15/953, 26.Ş.1181 (17 Ocak 1766); AE.SMST.III, 15/954, 26.Ş.1181 (17 Ocak 1766); C.MF., 168/8369, 29.Ş.1181 (20 Ocak 1768); C..EV., 591/29827, 29.N.1181 (18 Şubat 1768); C.MF, 85/4212, 29.Ca.1227 (10 Haziran 1812); Neval Konuk, “Karaferya Camileri, Mescitleri ve Namazgahı”, **Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II**, Manisa 2010, c.II, s.119; Vakfiye için bkz. **Balkanlar'da Osmanlı Vakıfları: Vakfiyeler, Yunanistan**, Hazırlayanlar: Halit Eren, Mustafa Oğuz, Zekâi Mete, IRCICA, İstanbul 2017, c.2, s. 450-452.

³⁷⁰ Tahsin Özcan, **Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.10.

³⁷¹ EV.HMH.d, 7935, s.26a, 62b.

³⁷² Yeniçeri ağalarının tekke banilikleri konusunda nadiren de olsa bilgi karmaşasından kaynaklı hatalar yapıldığı görülmüştür. Örneğin Üsküdar'daki Nasuhî Tekkesi adıyla bugün hala ayakta olan yapının banisi hakkında bilgi karşılıklılığı söz konusudur. Genel olarak bu konuda yapılan çalışmalarda yapının inşasının Sadrazam Damad Hasan Paşa tarafından başlatıldığını ancak Nasuhi Efendi'nin tamamlandığı belirtilmektedir. Ancak bazı kaynaklarda Yapının 1688 yılında Yeniçeri Ağası Morali Hasan Paşa tarafından Muhammed Nasuhî Efendi için yaptırıldığı ifade edilmektedir. (Mehmed A. Köseoğlu, “İstanbul'da Faaliyet Göstermiş Halvetî-Şâbanî Tekkelerinin Günümüzdeki Durumu”, **I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu**, Kastamonu 2012, c.II, s.367; Erkan Övüç, **Üsküdar Tekkeleri Örneğinde Devlet Tekke İlişkileri**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Nimetullah Akın, Çanakkale 2022, s.34-35) Aslında sadece buradaki ifadede yola çıkılarak devlet yönetiminde vazife alan iki Hasan Paşa'nın birbirine karıştırıldığını söylemek yanlış olmaz. Zira bahsi geçen yılın Mart ayında yeniçeri ağalığı makamına Dülbend Ağalığından Hasan Ağa getirilmiş 28 Nisan'da vezaret payesi ile Ağa Paşa yapılmış, Ağustos 1688'de Van Beylerbeyliğine tayin edilmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-**

yakınında Şeyh Tavîl Mahmud-ı Halvetî Efendi için Tekfurdağlı Mustafa Ağa tarafından bir tekke yaptırılmıştır³⁷³. Bugün Bulgaristan, Şumnu'da Yenipazar/Tekkekozlucu'da yer alan Musa Baba ziyaretgahı, 1722'de Yeniçeri Ağası Mehmed Paşa tarafından yaptırılan ve aynı isimle anılan tekkenin son kalan parçasıdır³⁷⁴. Dahası Musa Baba Tekkesi'nin ve fakir fukaranın yemek ihtiyaçlarının karşılanması adına Yenipazar Kazası'nda içerisinde değirmenlerin de bulunduğu vakıfları akar olarak bağlamıştır³⁷⁵. Ayrıca Mehmed Paşa tarafından Şumnu Şaban Halife Mahallesi'nde bir de çeşme yaptırılmıştır³⁷⁶. Bir asırdan fazla varlığı koruyan tekke ise 1826'da kapatılmış geriye bahsi geçtiği üzere Musa Baba'nın türbesi kalmıştır³⁷⁷. Bugün hala ayakta olan bir diğer eser de Tokat Mevlevihane'sidir. Kaynakların hakkında net bir bilgi vermeden banisi olarak işaret ettikleri Muslu Ağa'nın arşiv belgeleri referansları ile yeniçeri ağası olduğu aşıkardır. XVII. asrın ilk yarısında inşa edilen Mevlevihane, zamanla harap bir hale büründüğünden 1703

i Vekayiât, s.281, 296; **‘Îsâ-zâde Târîhi**, s. 210; **Târih-i Râşid**, s.335, 345; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u’l-Fuzalâ**, c.III, s.1903; Türkal, **a.g.t**, s.1155, 1160). Moralı Hasan Paşa ise silahdar ağalıktan Kasım 1687'de Mısır Valiliğine getirilmiş, Mart 1690'da IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan ile evlenmiş ve Kasım 1703'te sadrazamlık makamına geçmiştir (Türkal, **a.g.t**, s.1097, 1290; M. Baha Tanman, "Nasûhî Tekkesi", **DİA**, c.32, s.430) Yani ne makamda bulunan yeniçeri ağası Moralıdır ne de Moralı Hasan Paşa yeniçeri ağalığı yapmıştır. Yine de Kerameddin Efendi gibi yapının banisini sadrazam değil de Yeniçeri Ağası Hasan Paşa'nın olduğunu ifade eden varsa da 1804 yılına ait bir arşiv belgesinde Üsküdar Doğancılar'daki bu zaviye için "*eshabu'l-hayratdan esbak sadr-ı ali vezir-i mükerrem Hasan Paşa merhumun vakfından olmak üzere...*" ibaresinin kullanılması yapının Moralı Damad Hasan Paşa'nın hayrı olduğu iddialarını güçlendirmektedir. Bkz. C.EV., 116/5777, 5.S.1219 (16 Mayıs 1804). Ayrıca yine Üsküdar'da Kaymakçı ve İskender Baba adlarıyla bilinen tekkenin ilk olarak Kanuni devri yeniçeri ağalarından Mehmed Efendi tarafından 1538'de mescid olarak yaptırıldığı iddia edilmektedir. Ancak bahsi geçen dönemde makamda Yusuf Ağa bulunmakla birlikte Mehmed Efendi'nin yeniçeri ağası olması ihtimali yoktur. Bkz. Övüç, **a.g.t**, s.351-352.

³⁷³ A.{DVN, 192/14, 29.Ca.1100 (21 Mart 1689); A.{DVNSMHM.d, 98/616, 10.B.1100 (30 Nisan 1689); Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâtî' Efendi, Süleymân Besîm Efendi, **Hadîkatü'l-Cevâmî': (İstanbul Câmileri ve Diğer Dîni-Sivil Mi'mârî yapılar)**, Hazırlayan: Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s.178.

³⁷⁴ Osman Keskiöğlu. "Bulgaristandaki Bazı Türk Vakıfları ve Abideleri", **Vakıflar Dergisi**, S.7, Ankara 1968, s.132; Aziz Altı, "Bulgaristan'daki Bektaşî Tekkeleri (17-18. Yüzyıllar)", **Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri**, c.II, Ankara 2017, s.744-745.

³⁷⁵ C.EV, 74/3685, 29.R.1211 (1 Kasım 1796); C.EV, 328/16657, 16.Ra.1199 (27 Ocak 1785).

³⁷⁶ AE.SABH.I. 290/19512, 15.B.1188 (21 Eylül 1774); Çeşmenin kitabesi için bkz. Keskiöğlu, **a.g.m**, s.132.

³⁷⁷ Altı, **a.g.m**, s.745.

yılında Müderris Şeyh Mehmed Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır³⁷⁸. Uzun süre Yeniçeri Ağası Muslu Ağa Mevlevihanesi olarak anılmaya devam eden³⁷⁹ yapı bugün *Tokat Mevlevî Kültürü ve Vakıf Eserleri Müzesi*'ne ev sahipliği yapmaktadır³⁸⁰.

Yeniçeri ağaları dini yapılar kadar inşa ettirdikleri içtimai eserler ile halkın sosyal hayatına katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın Limni Adası'nda bir medrese yaptırdığı 1752 tarihli vakfiyede görülmektedir³⁸¹. Yine İstanbul'da Yeniodalar yakınlarında Ferhad Ağa³⁸², İstanbul'da Molla Şeref Mescidi yanında Abdullah Ağa Paşa³⁸³, Kayseri'nin Gesi Karyesinde Mehmed Ağa³⁸⁴ mektep inşa ederek eğitime katkıda bulunanlardır. Yeniçeri ağalarından Sinan Ağa ise İnöz Kasabası'nda bulunan Yunus adındaki kaptanıderya ya da bir hazrete atfedilen³⁸⁵ türbenin ziyaretçilerinin kalması için odalar inşa ettirmiştir³⁸⁶. Bunların haricinde sosyal hayatta en büyük ihtiyaç olan suyun halka ulaşması için inşa edilmiş çeşmelerde de bani olarak ağaların isimlerine rastlanmaktadır. Yeniçeri Ağası Abdülbaki Ağa Kasımpaşa'da Sururi Mahallesinde³⁸⁷, İsmail Ağa ise Tepebaşı, Kemer Hatun

³⁷⁸ Mehmet Beşirli, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Tokat Mevlevîhânesi ve Gelirleri ile İlgili Sorunlar", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.XIII, S.2, Elazığ 2003, s.342-344, 363-365; Hasan Yüksel, "Tokat Mevlevihanesi", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, c.II, S.2, Konya 1996, s.64; Sevay Okay Atılğan, "Dünden Bugüne Tokat Mevlevihanesi", **Dinî Araştırmalar**, c.XIII, S.36, Ankara 2010, s.54.

³⁷⁹ AE.SOSM.III, 26/1842, 29.Z.1170 (1757); C.BLD, 146/7292, 29.M.1198 (24 Aralık 1783).

³⁸⁰ Atılğan, **a.g.m.**, s.60

³⁸¹ **Balkanlar'da Osmanlı Vakıfları: Vakfiyeler, Yunanistan**, Hazırlayanlar: Halit Eren, Mustafa Oğuz, Zekâi Mete, IRCICA, İstanbul 2017, c.3, s. 24-27.

³⁸² C.MF, 169/8442, 29.Ca.1185 (9 Eylül 1771)

³⁸³ Gökpinar, **a.g.m.**, s.570.

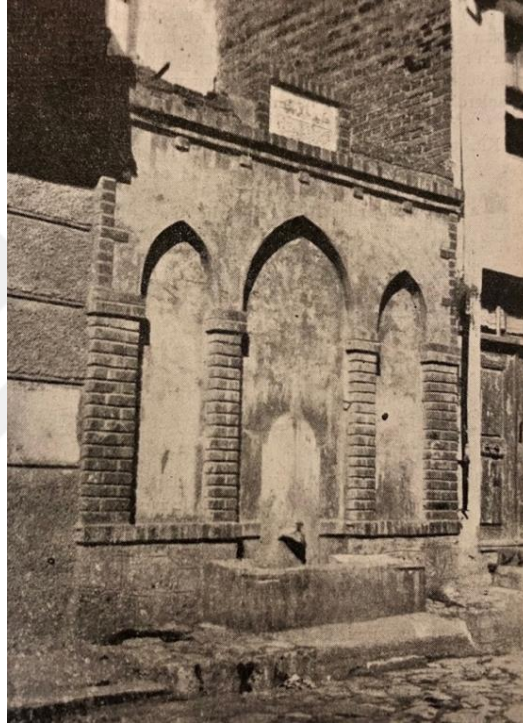
³⁸⁴ C.MF, 181/9005, 29.M.1158 (3 Mart 1745)

³⁸⁵ Semavi Eyice, "Enez'de Yunus Kaptan Türbesi ve Has Yunus Bey'in Mezarı Hakkında Bir Araştırma", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, c.XIII, S.17-18, İstanbul, 1962 / 1963, s.141-158.

³⁸⁶ Hafize Taşkın, **Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 1223 Numaralı Rumeli Hurufat Defteri (Sayfa 1-133 Arası Tahlil ve Transkripsiyon)**, Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yükseklik Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ercan Alan, Bitlis 2021, s.148.

³⁸⁷ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l-Cevâmî**, s.399; **Vakıf Su Defterleri: Halkalı Suları**, c.I, s.88; **Vakıf Su Defterleri: İlmühaber**, c.2, s.95.

mahallesinde bir çeşme yaptırmıştır³⁸⁸. Kitabesinden 1766 yılında yapıldığı anlaşılan Kadıköy'deki Yeniçeri Ağası Hüseyin Ağa çeşmesi ise metruk bir halde olsa da günümüze ulaşabilmiştir³⁸⁹. Bunların haricinde yeniçeri ağaları tarafından İstanbul'un suyollarına yakın bölgelerden ilave sular bağlandığı, hatta “katma” olarak ifade edildiği üzere bu sulardan, kendi haneleri ile birlikte birçok vakfın faydalandığı görülmektedir³⁹⁰.

Resim 13
Hüseyin Ağa Çeşmesi'nin Eski Bir Resmi
(Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, s.371)

³⁸⁸ Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi *Târihi Mür'i't-Tevârih*, c.I, s.31; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri: İstanbul Ciheti*, Maarif Matbaası, Ankara 1943, s.66; *Vakıf Su Defterleri: Halkalı Suları*, c.I, s.88; *Vakıf Su Defterleri: İlmühaber*, c.2, s.94.

³⁸⁹ Tanışık, *a.g.e.*, s.370; *Vakıf Su Tahlilleri XIX ve XX. Yüzyıllarda İstanbul Suları*, s.185.

³⁹⁰ *İstanbul Şer'iyeye Sicilleri Ma-i Leziz Defterleri*, c.VI, 30-31, 343, 378; c.VII, s.87; *Vakıf Su Tahlilleri XIX ve XX. Yüzyıllarda İstanbul Suları*, s.173; *Vakıf Su Defterleri: İlmühaber*, c.2, 117, 135; c.3, s.303, 304, 310.

E. MEKANI VE YARDIMCILARI

4. AĞA KAPISI

Osmanlı devlet yönetiminde büyük vazife üstlenen zümrelerin idarî merkezleri ve temsil makamları olarak teşkilatlandırılmış kurumları nitelendirmek için “kapı” ya da “bâb” tabirleri kullanılmıştır. Sadrazam, şeyhülislam gibi kendi alanlarının en üst temsilcisi kişilerin görev yerleri mahiyetindeki bu kapılardan bir tanesi de yeniçeri ağasına ait olan ve İstanbul’un Haliç silüetinde yaklaşık üç yüz yıl yer alan Ağa Kapısı’dır³⁹¹.

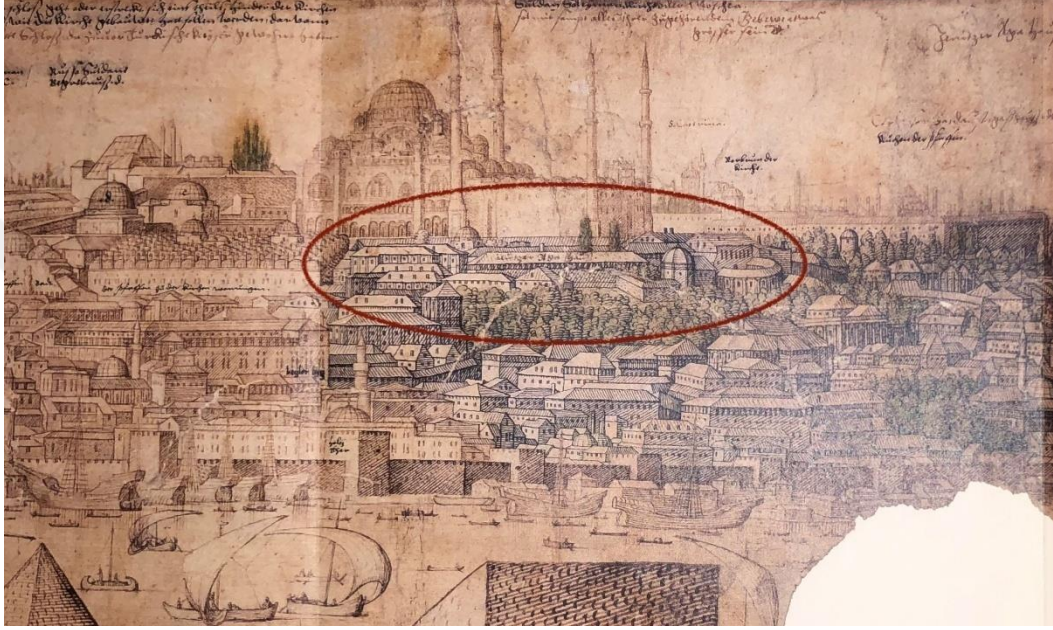
Devletin en kalabalık ve itibarlı askerî grubunun yönetim ve yargı merkezi statüsündeki Ağa Kapısı’nın inşa tarihi olarak net bir bilgi bulunmamaktadır. *Kavanin-i Yeniçeriyân*’da XVI. asrın başlarından itibaren yeniçeri ağalığı makamına getirilen kişilere Ağa Kapısı olan yerin vakfedildiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca satırların sahibi eserin kaleme alındığı XVII. asra işaret ederek artık makama kim getirilirse burada oturduğunu çünkü buranın hem Yeni ve Eski Odalara hem de divan-ı hümayûna yakın olduğunu da özellikle vurgulamaktadır³⁹². Yine aynı devrin yazarlarından Evliya Çelebi ise yapının tarihi için Sultan Süleyman devrini, inşa edeni ise Mimar Sinan olarak gösterse de malumdur ki Sinan’ın listelerinde bunu ispatlayan bir veri yer almamaktadır³⁹³. Ağa Kapısı’nın XVI. asırdaki varlığını ispatlayan en eski ve en kesin veri ise Prof. Dr. Semavi Eyice’nin de özellikle dikkat çektiği Melchior

³⁹¹ İstanbul’daki ağalık makamı haricinde Edirne kale içinde de bir Ağa Kapısı bulunduğu görülmektedir. Kuvvetle muhtemel XVIII. asırda yönetimin Edirne’de olduğu zaman diliminde aktif olarak kullanılan Ağa Kapısı, devletin idarecilerinin yeniden İstanbul’da bulunduğu dönemde yanarak harap duruma düşmüştür. Hatta 1712 yılında ağalara mahsus yapı geçirdiği yangından sonra içinde oturulamayacak durumda olduğundan şehirde bulunan Yeniçeri Ağası Mehmed Paşa’nın konaklaması için başka yerin tahsis edilmesi uygun görülmüştür. Bkz. A. {DVNSMHM.d, 119/1141, Evasıt.L.1124 (Kasım 1712); A. {DVNSMHM.d, 119/1240, Evahir.L.1124 (Kasım 1712). Ayrıca 1758 yılında Edirne Sarayı’nın tamirâtı sırasında Ağa Kapısı’nda da yenileme faaliyetleri gerçekleşmiştir. Bkz.C.AS. 927/40086, 3.S.1172 (6 Ekim 1758); C.DH, 340/16952, 29.S.1172 (1 Kasım 1758); C.AS. 770/32586, 15.Ra.1172 (16 Kasım 1758); TS.MA.d, 2030, 1172 (1758).

³⁹² Özbek, *Kavânin-i Yeniçeriyân*, s.189.

³⁹³ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, I.Kitap, s.128; Sâî Mustafa Çelebi, *Yapılar Kitabı, Tezkiretü’l-Bünyan ve Tezkiretü’l-Ebniye (Mimar Sinan’ın Anıları)*, Çeviren: Hayati Develi, Koçbank, İstanbul 2002, s.117-118.

Lorichs'in 1555'te çizdiği panoramasına dayanmaktadır³⁹⁴. Ressam Melchior Lorichs'in çizdiği İstanbul panoramasında “Yeniçeri Ağası Evi” ibaresi ile Süleymaniye'nin hemen altında birçok odadan müteşekkil, yüksek duvarlı ve önü ağaçlık bir kompleks gözükmektedir.

Resim 14
Melchior Lorichs'in Panoraması'nda Ağa Kapısı
(Fischer, *Melchior Lorck* , Vol 4, Leaf 10.)

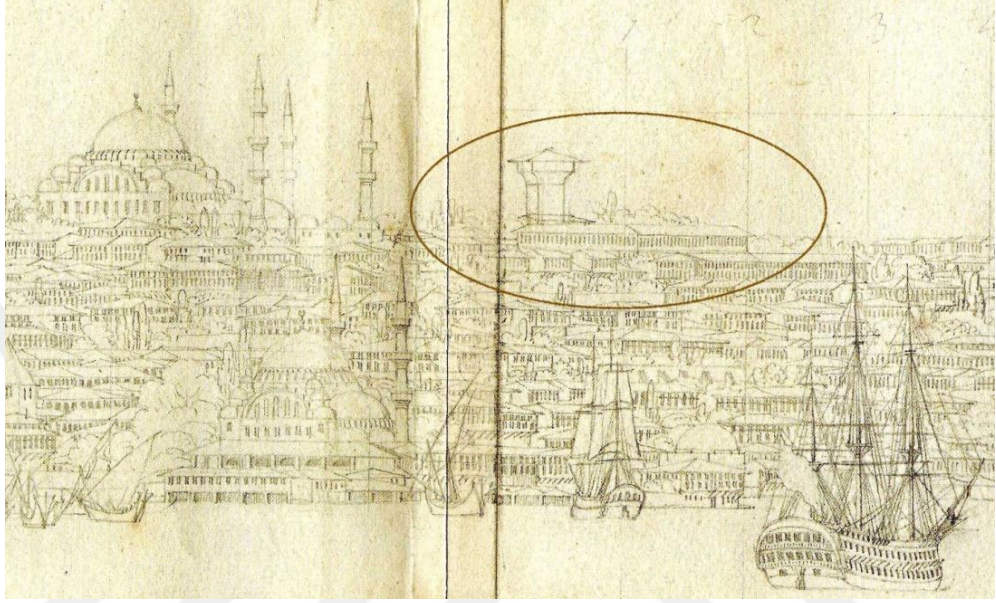
Erken tarihli kaynaklara dayanarak varlığı ve dış görüntüsü hakkında bilgi sahibi olunan Ağa Kapısı'nın içinde bulunan yapıların tamamına dair kesin bilgiler vermek mümkün değildir. Elbette siyasî hadiseler ve ziyafetlerde gördüğümüz Tekeli Mustafa Ağa tarafından yaptırılan bundan dolayı da Tekeli Köşkü³⁹⁵ denen yapının, yeniçeri ağasının divanı vesilesiyle divanhanenin ve burada mahkum edilenler nedeniyle hapishanenin ve 1749 Küçük Pazar yangınından sonra eklenen Harik Köşkü³⁹⁶'nın varlığı bilinmektedir. Ayrıca Ni'met Efendi gibi orta kapısına,

³⁹⁴ Semavi Eyice, “Ağakapısı”, *DİA*, c.1, s.462; Erik Fischer, *Melchior Lorck: Biography and Primary Sources*, Volume 4: The Constantinople Prospect, The Royal Library Vandkunsten Publishers, Copenhagen 2009.

³⁹⁵ *Tarih-i Yeniçeri*, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.98.

³⁹⁶ 1749'da Küçük Pazar yangını Ağa Kapısı'nın çehresini değiştirmiştir. Yanan yapı yeniden inşa edilirken, İstanbul'u cehenneme çeviren bu ateşleri erkenden tespit edebilmek için ahşaptan Harik

çeşmesine ya da Nil Nehri'ne benzer bir su akan şadırvanına methiyeler dizerek tarihe hoş kayıt bırakan şair ve tarihçiler vesilesiyle de bazı binalardan haberdar olunmaktadır³⁹⁷.

Resim 15
Melling'in XVIII. Asrın Sonlarında Resmettiği İstanbul Panoramasında
Ağa Kapısı ve Ahşap Yangın Kulesi
(Uzun Öyküler, 2010)

Yeniçeri ağasının adeta bir sarayı andıran Kapısı'nın içerisindeki diğer yapılar ve zaman içerisinde eklenenlere dair kesin bilgiler daha geç dönemli kayıtlardan özellikle de tamirler vesilesi ile yazılan evraklardan öğrenilmektedir. Tarih içerisindeki kayıtların bolluğundan da anlaşıldığı üzere bulunduğu bölgenin kaderi

Köşkü de denilen bir gözetleme kulesi yapılmıştır. Fakat şehrin yangınlarını gözlemek için yapılan bu bina da ateşten nasibini almış, 1774'te aldığı hasarın ardından yeniden ahşap olarak inşa edilmiştir. Bkz. Özkan Ertuğrul, "Beyazıt Yangın Kulesi", **DİA**, c.6, s.54. Ayrıca Ağa Kapısı'na Yangın Köşkü haricinde bir de yangın tulumbası yerleştirilmiştir. Harik tulumbasının harap hale geldikçe yeniçeri ağasının bildirmesi ile tamir edildiği devletin resmi kayıtlarında yer almıştır. Örneğin Ocak 1775'te Ağa Kapısı'nda bulunan bir çift büyük tulumba, yeniçeri ağası ilamı ile çıkan ferman üzerine tulumbacıbaşı tarafından 932,5 kuruşa (119.550 akçe) yenilenmiştir. Bkz. AE.SABH.I, 197/13191, 28.Za.1188 (30 Ocak 1775). Bu onarım faaliyeti haricinde geçirdiği diğer tamirler için ayrıca Bkz. AE.SABH.I, 112/7579, 6.Za.1199 (10 Eylül 1785); AE.SSLM.III, 166/9927, 14.L.1215 (28 Şubat 1801).

³⁹⁷ Tülay Artan, "Ayverdi'nin "19. Asırda İstanbul Haritası": Ağa Kapusu ve Civarı, 1650-1750", **Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Hâtrasına: Osmanlı Mimarlık Kültürü**, İstanbul 2016, s.140-149.

olan yangınlar başta olmak üzere, deprem ve şiddetli kış gibi birçok sebepten Ağa Kapısı defalarca tamir görmüştür³⁹⁸. Devletin resmi kayıtlarından XVIII. asra ait olanlar genellikle hazineden çıkan meblağa, yapılan ödemelere ya da onarımda kullanılan kereste, mermer, çivi, kireç gibi muhtelif malzemelere dairdir³⁹⁹.

Nadiren de olsa kompleksin içerisindeki Tekeli Köşkü, kış dairesi gibi bazı yapılar hakkında bilgi sahibi olduğumuz Ağa Kapısı'na geçirdiği onarım sırasında yeni eklemeler yapıldığını da görmekteyiz. Örneğin Sultan I. Abdülhamid'in de onayı ile 1789'da bazı yerlerinin yenilenmesine karar verilen Ağa Kapısı'na bir de havuz inşa ettirilmiştir⁴⁰⁰.

Yüz yıl sonuna kadar birkaç kez daha tamiri talep edilen⁴⁰¹ Ağa Kapısı'nın XIX. asırda geçirdiği onarımlar için düzenlenen keşif defterleri ise içerisinde bulunan yapılar hakkında detaylı bilgi ihtiva eden kayıtlardır. Buna örnek olarak 1803 yılında başlatılan tamir⁴⁰² dolayısı ile Baş Mimar İbrahim Kamî tarafından hazırlanan defter gösterilebilir⁴⁰³. Nitekim bu defterden Tekeli Köşkü ile birlikte, hamam, silahdar odası, fevkanî taht-ı hümayûn odası, çarşamba odası, ocak ağalarına mahsus kış odası;

³⁹⁸ TS.MA.d, 9916/0062, 9.Ş.1163 (14 Temmuz 1750); Deniz Mazlum, **1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Onarımları**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s.22, 33; Artan, **Ekrem a.g.m**, s.134, 137.

³⁹⁹ D.BŞM.d, 2566; C.BLD., 37/1834, 23.Z.1161 (13 Aralık 1748); TS.MA.e, 914/72, 29.Ş.1163 (3 Ağustos 1750); C.AS. 668/28086, 8.B.1188 (14 Eylül 1774); TS.MA.e, 526/51, 29.Z.1188 (2 Mart 1775); C.AS, 1073/47249, 29.Za.1193 (8 Aralık 1779); C.AS, 1072/47210, 22.Z.1193 (31 Aralık 1779); C.AS., 1164/51833, 25.L.1196 (3 Ekim 1782); C.AS., 1188/53034, 29.L.1196 (7 Ekim 1782); C.AS., 237/9995, 29.Ca.1200 (30 Mart 1786); C.AS, 607/25613, 15.Ş.1200 (13 Haziran 1786).

⁴⁰⁰ AE.SABH.I, 2/197, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); AE.SABH.I, 5/503, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); AE.SABH.I, 8/708, 10.B.1203 (6 Nisan 1789).

O dönem 2,500 kuruşa mal olan bu havuz için Ağa Kapısı'na gelen suyun yeterli gelmeyeceği anlaşıncı padişah hattı ile uygun mahalden su verilmesi emredilmiştir. Bkz. AE.SABH.I, 15/1319, 10.B.1203 (6 Nisan 1789).

⁴⁰¹ 1790'da yeniçeri ağası seferde olduğundan yerine vekalet eden sekbanbaşı, daha önce tamir edilmiş Ağa Kapısı'nın günden güne harap hale geldiğini ve yeniden ihyasının gerektiğini bildirmesi ile bir keşif başlatılmıştır. C.AS. 253/10570, 12.R.1205 (19 Aralık 1790); HAT, 195/9710; 1799'da ise Ağa Kapısı yandığından yeniden yapılması adına bir çalışma başlatılarak masrafinin da padişahın inayeti ile Enderun Hazinesi'nden karşılanması uygun görülmüştür. TS.MA.e, 684/8, 3.Ş.1214 (31 Aralık 1799).

⁴⁰² C.AS., 647/27224, 26.Za.1217 (20 Mart 1803); C.AS., 158/6981, 17.Z.1217 (10 Nisan 1803); C.ML, 18/842, 29.Ra.1218 (19 Temmuz 1803); C.AS, 357/14785, 3.C.1218 (20 Eylül 1803).

⁴⁰³ C.AS, 116/5221, 17.Za.1218 (28 Şubat 1804).

divanhane ve hazine odası; kul kethüdası, kethüdayeri, ocak baş çavuşu, sipah, silahdar, topçu ve top arabacı çavuşlarının odalarının varlıkları anlaşılmaktadır. Yine aynı deftere göre Ağa Kapısı içerisindeki diğer yapılar rahtvan ağa, vekilharc, zindan katibi, yazıcı efendi, serdalar katibi; karakulak ağa, mumcular, birinci ve beşinci kapı kethüdaları, beytûmalci, baş tüfekçi, baş yamak ve mirahur odaları; kahve odaları, büyüklü küçüklü mutfaklar ve kiler; baş aşçı, aşçılar, ekmekçi ve çorbacıların kaldıkları koğuşlar; nevbetçi ve hademe odaları; camekanlı salonlar ve sofalar; abdesthaneler ve memşalar; kârhane saraçbaşısı, kalfacılar, bazergan, hallaç, karcı, çadircı ve cebehane çavuşları odaları; Harik Kasrı, Ağa Kapısı Camii ve hapishane⁴⁰⁴; havuz ve şadırvanlı meydan; kışlaklar, yeniçeri ağası hayvanlarına mahsus ahır ile zanaat ve üretimin yapılan kârhanelerdir.

1803'teki bu onarımın beşinci senesinden itibaren kompleksin belli başlı yapılarında tahribatlar meydana gelmiş, bundan dolayı da muhtelif zamanlarda onarım görmeye devam etmiştir⁴⁰⁵.

Resim 16
Henry Aston Barker'ın 1813'de Galata'dan Resmettiği Ağa Kapısı
(British Library, K.Top.113.75.f.1)

⁴⁰⁴ Hapishanedeki mahkumların ayaklarına takılan bukağaların ana malzemesi Cebthane-i Âmire'den karşılanmakta olup, bunlar eskidikçe ilgili kurumdan temini için teşebbüslerde bulunulmuştur. Bkz. AE.SMST.III, 313/25146, 19.R.1183 (22 Ağustos 1769); C.AS, 1070/47129, 12.C.1234 (8 Nisan 1819)

⁴⁰⁵ C.AS, 191/8246, 6.L.1223 (25 Kasım 1808); C.AS., 1035/45438, 3.M.1224 (18 Şubat 1809); D.BŞM,d., 7760, 11.R.1225 (16 Mayıs 1810); C.AS, 765/32310, 26.Ş.1228 (24 Ağustos 1813)

Nihayetinde Sultan II. Mahmud, hatt-ı hümayûnu ile baştan inşa edileli kırk sene olmasına rağmen harabeye döndüğünü işaret ettiği Ağa Kapısı için bir onarım süreci başlatmıştır. Bunun için şehremini ve mimar-ı hassanın bina da incelemelerde bulunup ortaya çıkacak defterin tarafına gönderilmesini emretmiştir⁴⁰⁶. 1816'da 26,641.5 guruş masrafla tamir geçiren Ağa Kapısı için tutulan kayıtlardan⁴⁰⁷ ve 1819'da harap duruma düştüğü beyan edilerek yenilenmesi için başlatılan keşif çalışmalarından⁴⁰⁸ artık daha detaylı bilgiler gelmeye başlamaktadır. Daha önceki kayıtlarda yer almayan harem dairesi; kaftan ağası, kalem odası, ağa hasekisi, divan efendisi, mabeynci, mühürdar, mehterbaşı, falakacı, duhancıbaşı ve çamaşırcı odaları, mehter ve emektar koğuşları, sadırvan ve havuzun yer aldığı kum meydanı, Akşemsettin Makamı olarak adlandırılan türbe ve nisvana mahsus imamhane yani kadınlar için hapishaneye dair detaylar görülmektedir.

Burada özellikle belirtilmesi gereken bir unsur vardır ki o da Ağa Kapısı'ndaki harem dairesi meselesidir. Nitekim XVI. asrın ikinci yarısına ait bir kayıta yeniçeri ağalarının kendilerine ait hanelerinin olduğunu kirasının da devlet hazinesinden karşılandığı görülmektedir⁴⁰⁹. Yine tereke muamelelerinde ve bağlattıkları sular⁴¹⁰ vesilesi ile düşülen kayıtlarda da görüleceği üzere yeniçeri ağalarının makamları haricinde İstanbul'da konaklarının olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1766 tarihli bir masraf defterinde⁴¹¹ ve 1816'daki tamirde Ağa Kapısı'nda bir harem mahalli görülmektedir. Ancak 1819'daki tamir kararına binaen başlayan hazırlıklar⁴¹²

⁴⁰⁶ HAT, 524/25588.

⁴⁰⁷ KK.d., 6638, 1231; C.AS., 506/211, 17.Ca.1231 (15 Nisan 1816).

⁴⁰⁸ D.BŞM.BNE.d, 16235, 9.Ca.1234 (6 Mart 1819); Eyice, "Ağakapısı", s.463.

⁴⁰⁹ D.BŞM.ŞHE, 1/4, 14.Ra.997 (31 Ocak 1589)

⁴¹⁰ MFB, 1283, 20.Ra.1133 (19 Ocak 1721); **Vakıf Su Defterleri: Su Tahrirleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 2003, s.206; **Vakıf Su Defterleri: İlmühaber**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 1998, c.3, s.127; **Vakıf Su Defterleri: Avrupa Yakası Suları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 2002, c.1, s.186, 220; Aynı eser, c.3, s.159, 192.

⁴¹¹ D.BŞM.d, 3812, 9.Ra.1180 (15 Ağustos 1766).

⁴¹² C.AS, 295/12250, 27.R.1234 (23 Şubat 1819); C.EV, 505/25513, 29.C.1234 (25 Nisan 1819).

sırasında yeniçeri ağası, sadrazama Ağa Kapısı'nda bir harem mahalli olmadığı için civarda ev kiralayarak haremlerini buraya yerleştirdiklerinden dem vurarak bu seferki tamirde külliye yeni bir yapı eklenip ağa olanların bu gaileden kurtarılmasını talep etmiştir. Sadrazam tarafından yeniçeri ağasının arzusu padişaha iletilmiş ve olumlu karşılanmıştır. Genel olarak Kapı'nın onarım sürecinde bina eminliğine de Matbah-ı Âmire Emini Osman Ağa getirilmiştir⁴¹³. En nihayetinde şehremini ve mimar ağa tarafından harem de dahil olmak üzere yeni binaların eklenmesi, eskilerin onarılması için keşif defterleri hazırlanmıştır. İnşa ve yenileme süreci tamamlanarak Matbah-ı Âmire Emini Osman Ağa tarafından sadrazam haberdar edilmiştir. Devamında müneccimbaşının kutlu günü belirlenmesi ile Ağa Kapısı anahtarının yeniçeri ağasına verilmesi için padişaktan izin istenmiştir. Sultan II. Mahmud ise iyi dileklerde bulunup anahtarın da teslimine müsaade etmiştir⁴¹⁴.

Resim 17
İsveç Elçisi Carl Gustaf Löwenhielm'dan Ağa Kapısı ve Yangın Köşkü'nün 1820'lerdeki Hali
(Bir Zamanlar Türkiye: Carl Gustaf Löwenhielm Bir İsveç Elçisi'nin 1820'lerdeki Türkiye
Albümü)

⁴¹³ HAT, 596/29241

⁴¹⁴ HAT, 595/29174; HAT, 281/16696

Hazırlanmış tamir raporları vesilesi ile tıpkı bir saray gibi her ihtiyaca cevap veren yapı unsurlarına sahip olduğunu gördüğümüz Ağa Kapısı, asırlarca idare edildiği Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da ortadan kaldırılmasına müteakib Sultan II. Mahmud'un fermanı ile Bab-ı Meşihat'e verilmiştir. Ancak şeyhülislamlık makamı buraya hemen taşınamamış, Ağustos'ta meydana gelen Hocapaşa yangınında Bâbiâli'nin zarar görmesi üzerine geçici süreliğine sadaret Süleymaniye'ye yerleştirilmiştir. Yapılan onarım faaliyetlerinin ardından sadrazam makamının yerine dönmesi ile 22 Ekim 1827'de Ağakapısı meşihate teslim edilmiştir⁴¹⁵.

Muhtelif tamirler ile uzun yıllar varlığını koruyan Yangın Köşkü⁴¹⁶ ise 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte ortadan kaldırılmıştır. Ancak bir iki gün sonra çıkan yangında önemi anlaşılarak ocağın ortadan kaldırılması akabinde kurulan yeni askerî oluşumun idarî makamı ilan edilen ve Bâb-ı Seraskerî olarak adlandırılan Eski Saray'ın avlusuna ahşaptan bir kule dikilmiştir. Yapı kundaklanarak tahrip edilince yine Haziran 1826'da II. Mahmud tarafından Senekerim Balyan'a kargir olarak bugünkü kule inşa ettirilmiştir⁴¹⁷.

5. KAPI'NIN HİZMETKÂR VE ZANAATKÂRLARI

Var olan bilgiler ışığında da görüldüğü üzere Ağa Kapısı, ocak ve ocak idarecilerinin her türlü ihtiyacına cevap verebilecek kapasitede birçok birimden oluşan tam teşekküllü bir komplekstir. Yeniçeri Ocağı'nın idare edildiği böyle kalabalık ve büyük kompleksin yoğun işleyişi içerisinde farklı birimlerde muhtelif vazifeleri icra eden belli bir hizmetli kadrosunun varlığı söz konusudur. Bu zümrenin içerisinde bir grup da yeniçeri ağasının hizmetkârları olan *ağa gediklileridir*.

Ortaya çıkışları Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar dayandırılan bu grup diğer hizmetlilerden ayrılmak için bir tür sırmalı kuşak olan seraseri bellerine

⁴¹⁵ Eyice, "Ağakapısı", s.463.

⁴¹⁶ Ağa Kapısı kompleksinin top yekun yenileme çalışmaları haricinde Yangın Köşkü harap duruma düştükçe müstakil olarak onarım geçirmiştir. Bkz. C.BLD., 69/3438, 29.Ş.1215 (15 Ocak 1801); HAT, 307/18127 B, 9.N.1224 (1810); HAT, 299/17781, (1812-1813); C.BLD., 49/2405, 20.Ra.1233 (28 Ocak 1818); C.BLD., 45/2221, 4.N.1233 (8 Temmuz 1818).

⁴¹⁷ Ertuğrul, **a.g.m.**, s.54.

sardıklarından *seraser kuşaklı* olarak da adlandırılmışlardır. Sayıları on dokuzu bulan gedikli zümresinden bir kişi herhangi bir suçtan cezalandırıldıklarında bellerinden bu kuşak çıkartılarak ağanın hizmetinden alınırlardı. Belli bir yaşın üzerindeki ihtiyarlardan seçilen kişilerin oluşturduğu bu zümrenin başında yeniçeri ağasının en yakın hizmetkarı olan “baş mehter”⁴¹⁸ bulunmaktadır. Ondan sonra silsile ile Ağa Divanı’nın temizlik ve düzenini sağlayan orta mehter, Talimhane’den sorumlu küçük mehter gelmektedir. Yine ağa gediklileri arasında kortejlerde yeniçeri ağasının önünde yürüyüp, yapuk diye adlandırılan atlarının örtüsünü tutan serrac/saraç, kese ya da torbada ağanın kaputunu taşıyan çuhadar, elbisesini taşıyan câmedan, mataracı, tüfekçi, tuğcu, üç mumcu ve mızraklarını taşıyan dört gönderci bulunmaktadır⁴¹⁹.

Ağa Kapısı’nda “şagird” adı altında on kişilik bir katip sınıfı mevcuttu. Kanuni Sultan Süleyman devrinde ortaya çıktığı ifade edilen bu kalem ehlinin lideri Ağa Divanı katibidir. Ağa Kapısı’nın Kalem Odası’nda ulufe defterlerinin bir nüshası olan ve mükerrer adıyla ifade edilen defter ile beytülmal defteri burada tutulmaktaydı. Yine yeniçeri ve acemioğlan ocaklarına alınanların evraklarının yazılması gibi ocağa dair muhtelif tahrir işlemleri Kalem Odası’nda icra edilmekteydi. İçlerinden bir katip de yeniçeri ağasının üst makama sundukları arzlarını ve muhtelif yerlere gönderdiği mektuplarını yazmak ile görevliydi. Bunların haricinde yine yeniçeri ağasının kiler katibi, koyun katibi ve gemilerinin katipliğini yapan odun katibi bulunmaktaydı⁴²⁰.

Yeniçeri ağasının gedik ve şagirdleri haricinde bu büyük külliyeinin genelinde çeşitli vazifeleri icra eden hizmetlilerin varlığı bilinmektedir. Nitekim ağa hasekisi, divan efendisi, mabeynci, rahtvan, vekilharç, mühürdar, mirahur, baş tüfekçi, falakacı, çamaşırcı ve nöbetçi gibi hizmetlilerin Ağa Kapısı’nın geçirdiği tamirler konusunda değerlendirilen evraklarda odalarının dahi olduğu gözükmemektedir.

⁴¹⁸ Mehter, genellikle mûsiki takımı için kullanılsa da devlet teşkilatı içerisinde yüksek rütbeli hizmetli, Bâbîâlî çavuşu gibi birçok görevlinin de bu ifade ile anıldığı görülmektedir. Bkz. Nuri Özcan, “Mehter”, **DİA**, c.28, s.545.

⁴¹⁹Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.140, 155, 158-160; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.403-404.

⁴²⁰A.RSK.d, 1620, s.46, 14.S.1184 (9 Haziran 1770); Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.196-197, 209-210; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.399-400; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.111, 121-122.

Ağa Kapısı'nda hizmet ehli dışında zanaat sahibi kişiler bulunmakta ve mesleklerini “kârhâne” adı verilen mekanlarda icra etmekteydi. Başta Acemiocağı neferi olmak üzere belli bir mesleğe yeteneği olanların yerleştirildiği bu kârhânelerde çalışanlar aynı zamanda *ehl-i hiref* olarak da adlandırılmaktaydı. Topkapı Sarayı'nda bulunan teşkilatla aynı adı taşısa da bağlantısı bulunmamaktadır⁴²¹. Yeniçeri ehl-i hirefi ocağın birçok unsuru gibi kendine has kaideleri bulunan bir oluşumdur. Bir nevi yeniçeri ağasının maiyeti sayılan bu kişiler, başta ağa olmak üzere tüm ocak için üretim ve tamir hizmeti vermekteydiler. Terfi ve cezalandırma gibi tüm işlemleri ise kethüdayerinin mesuliyetindeydi. Mevacib defterlerinde de görüleceği üzere⁴²² nefer sayıları yıllar içerisinde farklılık gösteren her meslek grubunun başında ayrı ayrı kalfa ve ustalar bulunmaktaydı⁴²³.

Tablo 3: 1782 Yılında Ağa Kapısı Kârhânesinde Bulunan Meslek Gruplar ve Nefer Sayıları⁴²⁴

Meslek	Nefer Sayısı	Meslek	Nefer Sayısı
Saraç	45	Saka	44
Mûtemed	43	Sayis	37
Berber	38	Şamdânî	37
Aşçı	37	Gazzaz	35
Ekmekçi	34	Kırbacı	33
Bevvab	26	Kazgancı	34
Bekçi-i Köşk	35	Kuyumcu	29
Teğeltici	33	Kalaycı	33
Demirci	30	Karcı	32
Terzi	30	Kollukçıyan-ı Efendi	48
Cameşuy	34	Kollukçıyan-ı Fodula	18
Çizmecî	30	Keçeci	30
Çadırcı	32	Kılar	34
Cerrah	28	Muytab	37
Cebeci	33	Mumcu	35

⁴²¹ Sakine Akcan Ekici, *Ehl-i Hiref-i Hâssa Sanatkarları: III. Mehmed Dönemi (1596-1601)*, Lale Yayıncılık, İstanbul 2020, s.37.

⁴²² D.YNC, 30/76, 1070 (1660); D.YNC, 30/90, 11.S.1071 (16 Ekim 1660); D.YNC.d. 34712, 1203 (1789), s.13-15; D.YNC.d. 34721, s.15-17, 35-37; MAD.d, 17489, 1196 (1782).

⁴²³ Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, s.400-402; Ahmet Kal'a, “Esnaf”, *DİA*, c.11, s.424; Abdulkasım Gül, *18. Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2020, s.206-208.

⁴²⁴ MAD.d, 7441, 1196 (1782).

Hallaç	28	Meşkçi	36
Doğramacı	32	Nalbant	43
Semerci	31	Yaycı	33

Bir bedesten mahiyetinde ve oldukça geniş yelpazede zanaatın icra edildiği Ağa Kapısı kârhanesinde, yukarıdaki listede de görüldüğü üzere kuyumcu, berber, çizmeci, terzi, kalaycı, demirci, nalbant gibi muhtelif meslek grupları bulunmaktaydı. Bunlar içerisinde kalabalık cerrah grubunun varlığı ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim bu zümre içerisinde belli sayıdaki cerrah başlarında bulunan en kıdemlileri ile sefere katılır ve cephede nefere hizmet ederdi. Sefer sırasında onların temel gıda malzemeleri kasabbaşı ve nüzul emini, çadırları çavuş mehteri ve beygirleri de mekkareci tarafından karşılanırdı⁴²⁵.

6. YENİÇERİ OCAĞI ZABİTLERİ

Kendisine verilen yetkiler ile yönetim ve yargıda Yeniçeri Ocağı'nın en yetkili ismi statüsünde olan yeniçeri ağası, kapıkullarının idaresini üst düzey zabitler ile yürütmüştür. Devletin birçok kurumu gibi zaman içerisinde teşkilatlanan Yeniçeri Ocağı'nda sırasıyla sekbanbaşı, kul kethüdası, zağarcıbaşı, samsoncu/seksoncubaşı, turnacıbaşı, hasekiler şeklinde ilerleyen ocak rütbelileri başçavuş, muhzır ağa, kethüdayeri gibi zabitler ile devam etmekteydi. Kul kethüdası yeniçeri ağasının yerine atandığında diğerleri birer kademe yükseldiğinden bu zabitlere katar ağası da denmektedir⁴²⁶.

Yeniçeri ağasından sonra ocakta en yetkili isim sekbanbaşısıdır. 65. ortanın başı olan sekbanbaşı, yeniçeri ağası sefer dolayısıyla makamında bulunmadığında, ona

⁴²⁵ C.SH., 3/148. Naklen: Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.405-405.

⁴²⁶ Eyyubî Efendi **Kânûnnâmesi**, s.42; **Koçi Bey Risaleleri**, s.109; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s. 174-175; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.106-107; Pul, "Yeniçeri Teşkilatına Dair Bir Risale (Değerlendirme-Karşılaştırmalı Metin)", **Belleten**, C.LXXXIV, S.301, Ankara 2020, s.1013.

vekalet ederdi. Merasimlerde ağalık makamını temsil eden sekbanbaşılar ocağı idare eder, İstanbul'un asayişini kontrol altında tutardı⁴²⁷.

Sekbanbaşından sonraki görevli olan kul kethüdası, birinci Ağa Bölüğü'nün çorbacısıdır ve ocak en nüfuslusudur. Kul kethüdası, ocaktaki davaları dinlediği gibi ağa divanı günü yeniçeri ağası ile görüşmeleri organize ederdi. Muharebe zamanı askerî düzeninden, barış zamanı ise kulluklara nefer tayinine kadar bir çok konudan mesuldü⁴²⁸.

Kul kethüdasından sonra gelen zağarcıbaşı, samsoncubaşı ve turnacıbaşı, padişahın av hayvanlarını yetiştirmekle görevli 64, 71 ve 68. ortaların liderleridir. Ocağın 14, 49, 66 ve 67. ortalarının liderlerine ise haseki ismi verilmiştir. Bu dört kumandan da besledikleri hayvanlar ile padişahlara avlarda eşlik eder, cuma alaylarında yanında yürür bundan dolayı da "hünkar hasekisi" olarak anılırlardı⁴²⁹.

Ağa bölüklerinden beşincisinin kumandanı olan çavuşbaşı, kul kethüdasından sonra Yeniçeri Ocağı'nın en nüfuslusu görevlisidir. Tüm ocağın da baş çavuşu sayılan kumandan, muhtelif vakitlerde Ağa Kapısı merdivenlerinde durarak davası ya da bir meselesi olan kul kethüdasına bildirir, ağa divanı öncesinde duayı yapar, yeniçeri ağasının ocağa ilettiği emirleri Orta Camii'nde okur, yeniçerilerin talimlerinde hazır bulunurdu. Ulufe dağıtımı sırasında dahi hazırda bekleyen yeniçerilere, eteğini sallayarak keseleri kapmaları için işaret verirdi. Ocak'ta çavuşbaşı haricinde kıdem olarak aşağıda yer alan iki çavuş daha bulunmaktaydı. Orta çavuş ve küçük çavuş olarak bilinen bu zabitler yeniçerilerin cezalarının uygulanması ya da uyarılmalarından sorumluydu. Bunlardan orta çavuş, çavuşbaşı ile merasimlerde yeniçerileri düzene sokmaktaydı⁴³⁰.

Yeniçeri Ocağı'nın çavuşbaşından sonra en kıdemlisi olan muhızır ağa, yeniçeri ağasının yönetim ile bağlantısını sağlayan görevlidir. Divan-ı hümayûndan çıkmış

⁴²⁷Koçi Bey Risaleleri, s.113; Eyyubî Efendi Kânûnnâmesi, s.45; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, s. 193.

⁴²⁸Kavanin-i Yeniçeriyân, s.124-125; Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu*, s.113-114.

⁴²⁹Eyyubî Efendi Kânûnnâmesi, s.43-44; Özbek, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s.179-182.

⁴³⁰Eyyubî Efendi Kânûnnâmesi, s.42-43; Özbek, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s.142, 161; Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu*, s.117-118.

birçok emrin üzerinde “Muhzır’a verildi” ifadesinin yer almasından da anlaşılacağı üzere ağaya yazılan emirleri ve ayrıca sadrazamın ikindi divanında ocak için çıkan kararları yeniçeri ağasına iletmekle mükelleftir. Bunların haricinde sadrazam kola çıktığında hazır bulunmak, divan-ı hümayûn günü Yeniçeri Ocağı’nın hoşnutluğunu belirtmek üzere toplantıdan önce akide şekeri dağıtmak gibi birçok yerde vazife icra etmiştir⁴³¹.

Muhzırdan sonra gelen ocak zabiti ise kethüdayeridir. Sultan II. Bayezid zamanında kul kethüdasının sefere gitmesi ve baş bölükbaşının onun yerine vekaleten atanması ile ortaya çıkan ancak seferden sonra kaldırılmayarak teşkilat içerisine dahil edilen bir makamdır. Divan günleri haricinde Ağa Kapısı’ndaki tüm vazifelilerin disiplininden sorumlu olan kethüdayeri ağa divanı günleri haricinde yeniçeri ağası ile görüşmeleri ayarlamakta, ocaklı içerisinde davalıları dinlemekteydi. Ayrıca yeniçeri ağasını divan günlerinde atına bindirir divan alayında ağanın sağ tarafında atı ile ilerler, saraya yaklaştığında inerek yanında yürür, dönüşte de aynısı tatbik ederdi. Divan alayında ağanın sol tarafında yürüyen görevli bölükbaşısıdır. 61 odadan oluşan Ağa Bölüklerinin bölükbaşılarının en kıdemlisi olan zabittir. Bunun haricinde 101 bölükten oluşan yayabaşı bölüklerinin en kıdemlisi olan ser-piyadegân/yayaybaşı, deveci bölüklerinin lideri şütürban ağa/devecibaşı, tüfekçi bölüğünün kumandanı tüfekçibaşı ocak içerisinde yeniçeri ağasından sonra gelen rütbelilerdendir⁴³². Bununla birlikte 60, 61, 62 ve 63. bölükleri oluşturan ve padişahın muhafız alayını teşkil eden solakların baş kumandanı solakbaşı⁴³³, ocağa yeni girmiş nefere ok atmayı öğreten ve 54. ağa bölüğünün kumandanı ve çorbacısı olan talimhanecibaşı⁴³⁴ ve zemberek adı verilen tesirli bir ok kullandıklarından bu şekilde anılan 82. bölüğün kumarı zemberekçibaşı Yeniçeri Ocağı’nın zabitlerindendir⁴³⁵.

⁴³¹Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.142; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s. 208-209.

⁴³² Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.173-175; Nicolas de Nicolay, **Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda**, s.200; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.122-126.

⁴³³ Nicolas de Nicolay, **Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda**, s.204-206.

⁴³⁴Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.173.

⁴³⁵ Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügati**, s.585.

Yeniçeri Ocağı’nda üst düzey zabitlerin haricinde ortalarda idareden sorumlu birçok kumandan yer almaktaydı. Nitekim orta kumandanı olup odasındaki neferin tüm işlerinden ve düzeninden sorumlu

Yeniçeri Ocağı'nın üst düzey rütbelilerinden yeniçeri efendisi, ocağın katibi olarak ayrı bir statüde yer almaktadır. Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı'nın tüm mensuplarının künye ve maaş bilgilerini içeren defterlerini tutup, yeniçeri ağasının haber vermesi ile kapıya çıkanların kayıtlarını yapmaktaydı. Ayrıca belirli günlerde neferleri dinleyip gerektiğinde maruzatlarını yeniçeri ağasına bildirmektedir. Yeniçeri efendisinin ocak kaidelerine göre rütbesi sekbanbaşı ve kul kethüdası arasında sayılırken *Fatih Kanunnamesi*'nde reisülküttabdan sonra gösterilmektedir. Başlangıçta ocak subaylarından, Fatih devrinden ise itibaren katipler arasından makama atamalar yapılırken, daha ilerleyen devirlerde defterdarlıktan ve divan tarihçilerinden tayinler gerçekleştirmiştir⁴³⁶. Yine ocak içerisinde ayrı statüde bulunan bir başka kişi de Yeniçeri Ocağı İmamı'dır. Rütbe olarak hassekilerden sonra başçavuştan önce geldiği ifade edilen ocak imamı, 94. ortanın çorbacısıdır. Yayabaşı bölüklerinden seçilip, Orta Camii'ndeki müderrislerden ders alan müezzinler Ağa Kapısı'ndaki camide görevlendirilir, içlerinden baş müezzin imam olarak tayin edilirdi. Ağa Kapısı'nda kendine ait bir dairesi bulunur, yeniçeri ağasına imamlık yapar, sadrazam ziyaretlerinde ve seferlerde ağanın yanında olur ve bayramlarda da ocak imamı olarak devlet merasimindeki yerini alırdı⁴³⁷.

olan *çorbacılar*, yine oda hizmetlerinde görevli kul oğullarının düzeni, idaresi ve cezalandırılmasından sorumlu olan *oda kethüdası*, odaların liderlerinden olan *odabaşı* ve özellikle evli yeniçerilerin işlemleri ile ilgilenen *başodabaşı* ocak idaresinde görevlidirler. Yine ocağın iâşesinden sorumlu *vekilharç*, ortasının bayrağını taşıyan *bayraktar*, odasının en kıdemlisi olan *baş eski*, ortaların vakıf paralarının ve sandıkların mütevellileri, küçük çavuş olarak nitelendirilen *karakullukçu* idarede söz sahibi olanlardandır. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.234-237.

⁴³⁶Kanunnâme-i Âl-i Osman, s.10; Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.212-213; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.133-134.

⁴³⁷Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.189; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.232-233; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.133.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİÇERİ OCAĞI'NIN KUMANDANLIĞI

A. NEFER TEMİNİ VE TAYİNİ

1. DEVŞİRME

Tüm ağaların en büyüğü olarak işaret edilen yeniçeri ağasının idarî ve askerî görevlerinin başında, kul sistemi üzerine kurulan Osmanlı devlet teşkilatının⁴³⁸ temel nefer kaynağı “devşirme” gelmektedir. İhtiyaca binaen üç, beş ve yedi yılda bir oğlan toplama için gereken sayı miktarını gösteren arzı divan-ı hümayûna ileterek süreci başlatan yeniçeri ağası, devamında devşirmeye ya da bir başka deyişle “oğlan cem‘ine” gidecek kişiyi belirlemekteydi⁴³⁹. Başlarda bu işlem ilgili mahallin beylerbeyi, sancakbeyi ve kadısı ile yürütülmüşse de adı geçen idarecilerin adam kayırma ve rüşvet alma gibi suiistimalleri görülmesi üzerine merkezden solakbaşı, turnacıbaşı, zağarcıbaşı, saksoncubaşı, doğancıbaşı ve haseki gibi rütbeli yayabaşılardan görevli atama yoluna gidilmiştir⁴⁴⁰. Devşirme sırasında kanuna aykırı herhangi bir durum meydana gelmemesi adına yeniçeri ağasının *devşirme memuru* ya da *devşirme eminini* dürüst, dindar ve güvenilir kişilerden seçmesi gerekmekteydi⁴⁴¹. Aksi taktirde ileride görüleceği üzere bu noktada yaşanacak olumsuzluklar ağanın görevinden azledilmesine neden olmaktaydı.

Merkezden devşirme için memur seçilmesinin ardından bu kişiye işi nasıl icra edeceğini anlatan ferman ve ferman maiyetinde kadılara hitaben yazılmış yeniçeri

⁴³⁸ Halil İnalcık, “Devlet Teşkilâtında Kul Sistemi”, **Doğu Batı: Makaleler II**, Ankara 2008, s.154.

⁴³⁹ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.14; Özcan, “Devşirme”, s.254; Özdemir, **Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi**, s.87.

Venedik elçisi Bernardo Navagero raporunda, yeniçeri ağasının bizzat devşirme için İstanbul’dan ayrıldığından hatta seçilecek nefer kadar yanına kıyafet aldığından söz etse de bunu doğrulayan bir veriye rastlanmamıştır. Bkz. **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa**, s.16.

⁴⁴⁰ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.15; Özcan, “Devşirme”, s.254-255; Özdemir, **Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi**, s.87-88.

⁴⁴¹ Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.104-105.

ağasının mühürlü bir mektubu verilmekteydi⁴⁴². Hangi bölgeden⁴⁴³ ne kadar oğlan alacağı elindeki ferman ve ağa mektubu ile belirlenen memur, devşirme toplanacak mahalle ulaştığında tellallar dolaştırılır, 8-18 yaş arasındaki erkek çocuklar oranın dini temsilcisi olan papaz eşliğinde bir araya getirilirdi. Toplanılan alanda kadılar, sipahiler ve köy kethüdaları da hazır bulundurulurken herhangi bir suiistimal olmamasına dikkat edilmekteydi. Vaftiz defterleri incelenerek bilgileri kontrol edilen oğlanlardan kaidelere⁴⁴⁴ uygun olanları alınır; kendisinin ve babasının ismi, eşkali, alametleri, sancakları, köyleri eşkal defterine yazılırdı. Hazırlanan bu defterlerden bir tanesi sürü ile birlikte yeniçeri ağasına verilmek üzere devşirme memuruna teslim edilirdi⁴⁴⁵. Titizlikle yönetilen bu sürecin ardından toplanan çocuklara sarı renkli iç dolama üzerine kırmızı renkli lokma dikişli üst dolama (kızıl aba) ve külah giydirilirdi⁴⁴⁶.

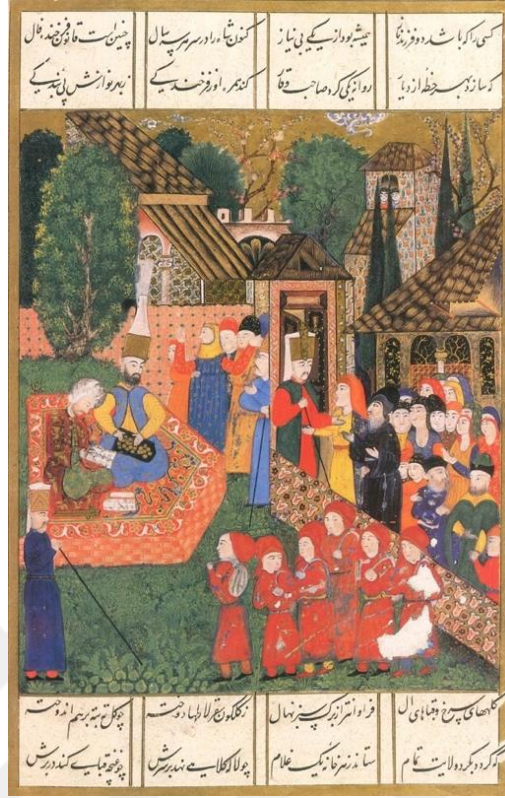
⁴⁴² **Osmanlı Kanunnâmeleri**, II. Kitap, s.123; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.15; Özdemir, **Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi**, s.88;

⁴⁴³ Devşirmeler genel kaidelere göre gayrimüslim tebaanın Rum ve Ermeni çocuklarından seçilmiş, Yahudiler daha çok ticaretle uğraştıkları gerekçesi ile tercih edilmemiştir. Türk, Kürt, Acem, Rus, Gürcü ve Çingene çocukları alınmamıştır. Dolayısıyla mahaller de buna göre belirlenmiş; Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Adalar, Sırbistan, Macaristan ve Anadolu'nun bazı bölgeleri devşirme için seçilmiştir. Bunun haricinde dönem dönem Trabzon Hristiyanlarından da devşirme yapılmış ancak ocak intizamını bozan olumsuz hallerinden dolayı daimi olmamıştır. Ayrıca istisnai olarak Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'yı fethine müteakip kendi isteği ile Müslüman olan halkın yine kendi istekleri üzerine çocukları devşirme olarak alınmaya başlanmıştır. Potur oğlan denilen bu çocuklar Saray ve Bostancı Ocağı'nda hizmete verilmiştir. Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.14-17; Özcan, "Devşirme", s.255; Özdemir, **Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi**, s.91-92.

⁴⁴⁴ Kanun ve kaidelerle 40 haneden bir çocuk oranı ile uygulanan bu sisteme göre iki çocuğu olanın biri, birkaç çocuğu olanın en sağlıklısı ve en güzeli alınmaktaydı. Bir oğlu olanın çocuğu ise bırakılmaktaydı. Kel, köse ve doğuştan sünnetli olmamasına dikkat edilen oğlanların daha çok orta boyluları tercih edilmekte, uzun boylu güzel endamlılar ise saray hizmeti için ayrılmaktaydı. Çocuklar seçilirken geldikleri aileler de çok önemliydi. Papazların ve iyi ailelerin çocukları alınırken, terbiye görmediği ve aç gözlü olabileceği gerekçesi ile köy kahyalarının, çobanların, sığırmaçların çocukları ve yetim çocuklar tercih edilmemekteydi. Bununla birlikte Türkçe bilen, Hristiyan iken evlenen, sanat sahibi olan ve İstanbul'a daha önce gelen gözü açıldığı gerekçesi ile alınmamaktaydı. Bkz: Özbek, **Kavân-i Yeniçeriyân**, s.103; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.18; Özdemir, **Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi**, s.91-92.

⁴⁴⁵ **Osmanlı Kanunnâmeleri**, II.Kitap, s.124.

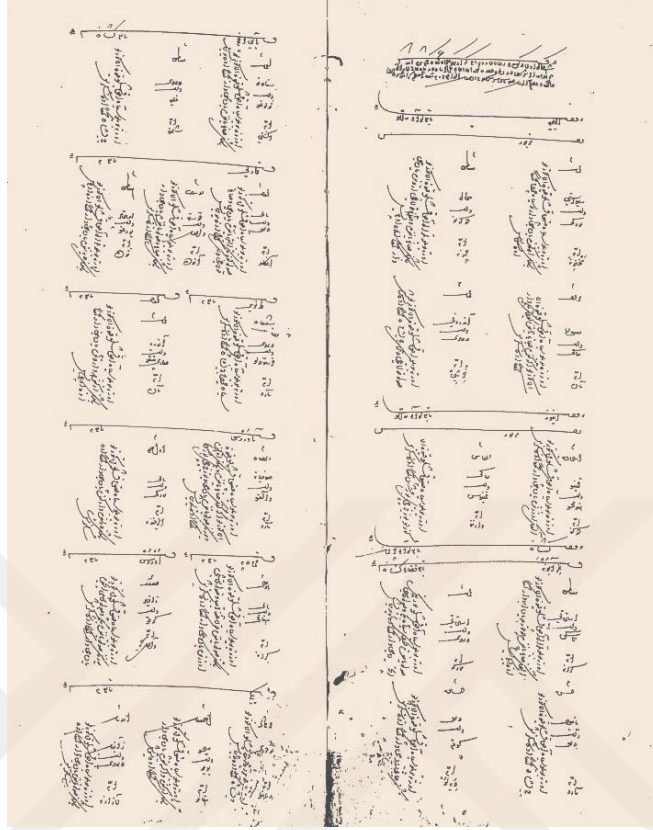
⁴⁴⁶ Özbek, **Kavân-i Yeniçeriyân**, s.103-104; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.18; Özdemir, **Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi**, s.92.

Resim 18
Devşirme Emni Başkanlığında Rumeli’de Yürütülen bir Devşirme İşlemi
 (Arifi Çelebi, *Süleymanname*, TSMK; Naklen Esin Atıl, *Süleymanname*, s.95)

Merkeze olan mesafeye göre gruplanan çocuklar, ‘sürü’ denen kabileler halinde yola çıkarlardı. Kaçmamaları, kaçırılmamaları veyahut yerlerine başkalarının geçirilmemesi için alınan güvenlik tedbirleri içerisinde başkente getirilen devşirmeler burada iki ya da üç gün istirahat ederlerdi. Daha sonra sağ ellerinin baş parmaklarını kaldırarak şehadet getirip Müslüman olur ve yine sürüler halinde yeniçeri ağasının huzuruna çıkarılırlardı⁴⁴⁷.

⁴⁴⁷A. {DVN, 47/25, 23.Za.1076 (27 Mayıs 1666); Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, s.23; Özcan, “Devşirme”, s.255; Özdemir, *Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi*, s.94.

Resim 19

Fermân-ı Âli ve Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa'nın Emriyle Rumeli ve Anadolu'dan Toplanan Devşirmelerin Bilgilerini İçeren 1604 Tarihli Bir Eşkâl Defteri

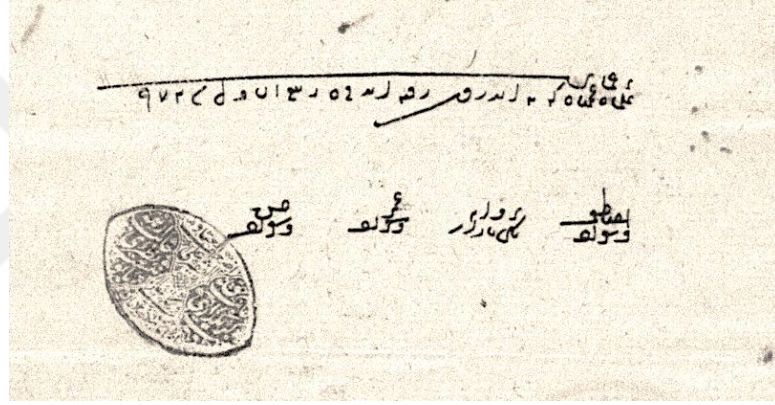
MAD.d.7600⁴⁴⁸

Venedik elçisi Bernardo Navagero ve Fransız Seyyah Clausier du Loir, sürü ile gelen çocukların tamamının yeniçeri ağası ile birlikte padişahın huzuruna getirildiğini ve en iyilerinin hünkar tarafından seçildiğini belirtseler⁴⁴⁹ de süreç böyle ilerlememektedir. Teamüllere göre gelen sürü önce Ağa Kapısı merdivenlerinde duran yeniçeri ağasının nezaretinde, cerrah tarafından muayene edilmekteydi. Sürü içerisinde bir çocuk yolda hastalanarak geri kalırsa, iyileşip gelir ve yine ağanın huzurunda muayene olurdu. Kanuna uyan ve eşkal defterindeki bilgilerle örtüşen sürüler deftere kaydedilip çocukların sünneti yapıldı. İçlerinde güzel ve yetenekli

⁴⁴⁸ Defterin ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Gülay Yılmaz, "The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4 A.D.", **Belleten**, Sayı: 286, Ankara, 2015, s.901-930.

⁴⁴⁹ Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa, s.17; Du Loir Seyahatnamesi, s.82.

olanlar ağanın da arzı ile saraya, gürbüzce olanlar Bostancı Ocağı'na gönderilirdi⁴⁵⁰. Eğer sürü içinde kanunlara uygun olmayan var ise o sürünün tamamı Tophane veya Cebehane'ye verilirdi. Nitekim Arnavutlardan oluşan sürü muayene edilirken bir çocuğun bazı hareketlerini gören Yeniçeri Ağası Pertev Paşa onun baba terbiyesi almadığından şüphelenmiştir. Hakikaten de yapılan tahkikatta çocuğun yetim olduğu ve dolayısıyla kanuna muhalif bir toplama gerçekleştiği anlaşılınca sürüden çocuk alınmamış, tamamı Tophane'ye verilmiştir. Sürünün çorbacısı ise yaptığı usulsüzlük nedeni ile Moton Kalesi dizdarlığına atanmış, katipler de timar verilerek ocaktan uzaklaştırılmışlardır⁴⁵¹.

Resim 20
Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın Muamelesiyle Enderun'a Gönderilen Gılmân-ı Acemiyân
(TSMA.e, 967/100)

Enderun ve Bostancı Ocağı için ayrılanların haricindekiler ise Türkçeyi, Türk-İslam gelenek ve göreneklerini öğrenip terbiye olmak üzere Anadolu ve Rumeli'deki Türk ailelerinin yanına verilirlerdi⁴⁵². Burada bir yandan eğitilen çocuklar küçük bir meblağ karşılığında çalıştırılarak üretime de katkı sağlanırdı. "Türk'e verme" olarak

⁴⁵⁰ TS.MA.d, 4072, 17.R.973 (11 Kasım 1565); TS.MA.d, 8151, 17.R.973 (11 Kasım 1565); Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.23; Özcan, "Devşirme", s.255; Özdemir, **Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi**, s.94; Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s.37.

⁴⁵¹ Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.108-109; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.25.

⁴⁵² Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa, s.17; Du Loir **Seyahatnamesi**, s.82-83.

ifade edilen bu uygulamanın süresi ise oğlanların yaş ve durumlarına göre üç ila sekiz yıl arasında değişmekteydi.

Kavanin-i Yeniçeriyân'a göre tüm işlemler tamamlandıktan sonra yeniçeri ağası tarafından oğlan toplanan beldelere görevliler gönderilip, herhangi bir haksızlık, usulsüzlük ve halka zulüm gibi kanuna aykırı hareket olup olmadığı denetlenir, suçu tespit edilen memurlar cezalandırılırdı⁴⁵³. Ancak daha önce belirtildiği üzere devşirme memurunun kanuna muhalif hareketleri yeniçeri ağasını da etkilemekteydi. Nitekim 1590 yılında Sultan III. Murad tarafından Yeniçeri Ağası Mahmud Ağa tam da bu sebepten görevinden alınmıştır. Zira Selanikî Mustafa Efendi'nin aktardığı üzere devşirme için seçilen kişiler reayaya zulmedip, rüşvet almakta ve fakir fukaranın yerini yurdunu yıkmaktadır. Ayrıca usule aykırı olarak Yahudi, Çingene, Rus ve Çerkes'den çocuklar deftere geçirilmiştir. Bu kötü durum padişaha bildirildiğinde ise Mahmud Ağa azledilip yerine Miralem Saatçi Hasan Ağa getirilirken, halka zulmedip para alanlar da görevlerinden uzaklaştırılmıştır⁴⁵⁴.

2. TÜRK ÜZERİNDEN HİZMETE VERME

Başkentte muayeneleri yapılan devşirme oğlanlar, gelenekleri ve dini kaideleri öğrenmeleri amacıyla *Türk'e verme* olarak adlandırılan uygulama doğrultusunda Müslüman köylerine gönderilmekteydi. Rumeli'den gelen Anadolu, Anadolu'dan alınan Rumeli'de bulunan ailelere emanet edilmekteydi. Anadolu ve Rumeli ağalarının sorumluluğunda olan oğlanlar, her yıl ağalar tarafından gönderilen kethüdalarca denetlenmekteydi⁴⁵⁵.

Eğitimleri yaş ve durumlarına göre üç ila sekiz yıl sürem devşirmeler, sadece askeri teşkilatın değil birçok teşekkülün de nefer kaynağıydı. Muhtelif kurumlarda nefer ihtiyacı hasıl olduğunda eksiğin tamamlaması ise yeniçeri ağasının sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu bağlamda divandan çıkmış birçok kayıta da

⁴⁵³ Özbek, *Kavânî-i Yeniçeriyân*, s.109-110.

⁴⁵⁴ *Tarih-i Selânikî*, s.220.

⁴⁵⁵ Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, s.26-29; Özdemir, *Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi*, s.95-96.

görülebileceği üzere hizmet edilecek saha ve burada çalışacak neferde gereken özellikler belirtilerek, Türk üzerindeki oğlanlardan kriterlere göre seçim yapılması emredilmiştir.

Türk üzerinde terbiye görmekte olan neferler özellikle sarayların hizmetli kaynağıdır⁴⁵⁶. İstihdam sahasının başında ise Matbah-ı Âmire gelmekte olup, süreç saray mutfağının yetkili isimlerinden kilercibaşının talebiyle başlamaktaydı. Devamında ise ihtiyacının Türk üzerindeki oğlanlardan karşılanması için yeniçeri ağasına hitaben emir çıkartılmaktaydı⁴⁵⁷. Daha önce de belirtildiği üzere bu emirler istenilen neferin nicelik ve nitelikleri belirtecek şekilde yazılmaktaydı. Örneğin 1570’de çıkarılan hükümde Matbah-ı Âmire’de yirmi nefer aşçı, beş nefer helvacı ihtiyacı olduğu belirtilerek, Türk üzerinden bu eksikliği tamamlaması istenmiştir⁴⁵⁸. 1583 tarihinde ise yine bazı oğlanların vefatı bazılarının ise tımara çıkmasından dolayı hassa ekmek ve fodula fırınındaki nefer eksikliğinin tamamlanması için on yedi ekmek fırınına, yirmi sekiz ise fodula fırınına Türk üzerinden atamalar yapılması⁴⁵⁹ emredilmiştir. Aynı şekilde 1586’da Matbah-ı Âmire ve hassa ekmek fırını için Anadolu devşirmelerinden yirmi, Rumeli devşirmelerinden yirmi beş nefer talep edilmiştir⁴⁶⁰. Sadece matbah değil 1564 tarihli hükümde de görülebileceği üzere saraya cameşuy, yularcı ve muhtab gerektiğinde, ihtiyacın Türk üzerindeki acemiden tamamlanması istenmiştir⁴⁶¹. Yine Edirne Sarayı’nın hizmetli ihtiyacı da yeniçeri ağası vasıtasıyla Türk üzerindeki neferler ile karşılanmıştır⁴⁶². Dahası bu neferler saraylara hizmet eden mandıra gibi teşekküllerin de kadrolarında yer almışlardır⁴⁶³.

⁴⁵⁶ Türk üzerindeki acemiler saraylarda istihdam edilseler de bir süre daha Yeniçeri Ocağı’nın neferi sayılmaktaydılar. Yaptıkları işte uzmanlaştıktan sonra ise ‘şakird’liğe geçmekteydiler. Artık şakird olan neferin ocakla bağlantısı kesilmekte, maaşı da piyade mukabelesinden verilmekteydi. Bkz. A. {DVNSMHH.d, 6/479, 8.Ca.972 (12 Aralık 1564); Arif Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, Kitabevi, İstanbul 2004, s.40.

⁴⁵⁷ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı**, s.40.

⁴⁵⁸ A. {DVNSMHH.d, 14/734, Ca.978 (Ekim 1570).

⁴⁵⁹ A. {DVNSMHH.d, 48/810, 6.M.991 (30 Ocak 1583).

⁴⁶⁰ A. {DVNSMHH.d, 61/314, Za.994 (Kasım 1586).

⁴⁶¹ A. {DVNSMHH.d, 6/284, 18.Ra.972 (14 Ekim 1564).

⁴⁶² A. {DVNSMHH.d, 62/292, L.995 (Ekim 1597).

⁴⁶³ A. {DVNSMHH.d, 34/115, 20.M.986 (29 Mart 1578).

Türk üzerindeki neferin doğrudan vazifelendirildiği istihdam sahaları buralar ile sınırlı değildir. Odun gemilerinde çalışan acemi oğlanlar eksildiğinde ya da yeni inşa edilen gemiler için nefer gerektiğinde, ihtiyacın Türk üzerindeki oğlanla karşılanması için yeniçeri ağasına hitaben emirler çıkarılmıştır⁴⁶⁴. Yine has bahçelerde nefer ihtiyacı ortaya çıktığında bu eksikliklerin Türk üzerindeki oğlanlardan tamamlanması ve bostancıbaşına teslim edilmesi istenmiştir⁴⁶⁵. Hatta bazı emirlerde nefer ihtiyacının Bosna'dan ya da Arnavutluk'tan toplananlar ile giderilmesinin özellikle istendiği görülmektedir⁴⁶⁶. Ayrıca Topçu Ocağı'nda dahi nefer eksildiğinde topçubaşının arz etmesiyle yeniçeri ağasından Türk üzerindeki acemilerden getirtip teslim etmesi istenmiştir⁴⁶⁷.

3. ACEMİ OCAĞINA NEFER TAYİN ETME

Yeniçeri ağasının devşirme oğlan üzerindeki bir başka yetkisi de Türk üzerinde terbiye olanlar içerisinde Acemi Ocağına nefer kayıt etmektir. Du Loir'ın, yeniçeri ağası için Türk üzerinde eğitim görmüş çocukları geri toplatır kendinden daha alt düzeyde olan başka bir ağanın disiplini altına verir şeklindeki ifadeleri neredeyse bunun en basit hali ile tanımlamasıdır⁴⁶⁸.

Kapıya çıkmalar ya da donanmada görevlendirilmeler dolayısıyla Acemi Ocağı'nın nüfusu azaldığında divan-ı hümayûndan emir çıkarılarak yeniçeri ağasından

⁴⁶⁴ A.{DVNSMHM.d, 7/2157, 5.R.976 (27 Eylül 1568); A.{DVNSMHM.d, 49/475, 26.C.991 (17 Temmuz 1583); A.{DVNSMHM.d, 70/346, 1000 (1592).

⁴⁶⁵ A.{DVNSMHM.d, 12/449, 10.Za.978 (5 Haziran 1571); 21/352, 4.Za.980 (8 Mart 1573); 47/374, 23.Ca.990 (15 Haziran 1582); A.{DVNSMHM.d, 55/227, 23.M.993; A.{DVNSMHM.d,61/315, 28.Za.994 (10 Kasım 1586); A.{DVNSMHM.d, 66/284; A.{DVNSMHM.d, 71/592; A.{DVNSMHM.d, 72/227; A.{DVNSMHM.d, 14-2/851, 5.C.978 (4 Kasım 1570).

⁴⁶⁶ A.{DVNSMHM.d, 7/1258, 13.L.975 (11 Nisan 1568); A.{DVNSMHM.d, 35/989, 8.L.986 (8 Aralık 1578); A.{DVNSMHM.d, 36/84, 19.11.986 (17 Ocak 1579).

⁴⁶⁷ A.{DVNSMHM.d, 6/401 15.R.972 (20 Kasım 1564); A.{DVNSMHM.d,10/125, 28.B.979 (16 Aralık 1571).

⁴⁶⁸ Du Loir Seyahatnamesi, s.83.

Türk üzerinden nefer tayin etmesi istenmekteydi⁴⁶⁹. Emre binaen Rumeli ve Anadolu'dan getirtilen oğlanlar, Ağa Kapısı'nda küçük bir muayeneden geçtikten sonra birer akçe yevmiye ile 'torbaya' bir başka ifade ile de 'ulufeye' kaydedilmekteydi⁴⁷⁰. En nihayetinde torbaya seçilen oğlanları, Acemi Ocağı katibi odalara dağıtılır, ağa divanı katibi bilgilerini yazar ve evrak yeniçeri ağası tarafından mühürlenirdi. Daha sonra yeniçeri katibine gönderilen bu evrakların maaş defterine kaydedilmesi ile işlem tamamlanırdı⁴⁷¹.

Acemi Ocağı'na nefer alımı belli kaidelere oturtulmuşken Sultan III. Murad döneminde bu çiğnenmiştir. Sultan III. Murad'ın oğulları için düzenlenen sünnet düğününde gösteri yapan bazı gayrimüslimler Müslüman olup, sultandan bunun karşılığında Türk üzerinde eğitim görmüş devşirme gibi Acemi Ocağı'na kayıt edilmek istemişlerdir. Padişah da uygun görerek Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa'ya bu kişileri deftere kayıt etmesini bildirmiştir. En nihayetinde padişahın emrine binaen yeniçeri ağası huzurunda kayıtları yapılırken, bu an sünnet düğününün görsel kaynaklarından Seyyid Lokman'ın *Şehenşâh-nâme*'sinde resmedilmiştir⁴⁷². Bu hadise *Kavânîn-i Yeniçeriyân* ve *Koçi Bey Risalesi*'nde ocağa dair bozulmanın başladığı nokta olarak işaret edilmektedir. Hatta bahsi geçen kaynaklara göre Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa, bunun hem ocağa hem devlete zararlarının dokunacağını padişaha arz etmiştir. Bu konudaki ısrarlar sürünce, onların kayıtlarını yapmaktansa azledilmeyi istemiştir. Yerine gelen Yusuf Ağa ise bu kişileri 'ağa çıkarağı' olarak kaydetmiş ve usulsüzlükler böylelikle başlamıştır⁴⁷³. Fakat devrin kaynaklarının da beyan ettiği üzere aslında Ferhad Ağa, düğün sırasında çıkan sipah-yeniçeri kavgasını bastırmak

⁴⁶⁹ A.{DVNSMHM.d, 48/472, 25.C.993 (24 Haziran 1584); A.{DVNSMHM.d, 14/1150, 03.N.978 (29 Ocak 1571); A.{DVNSMHM.d, 62/136, 16.Ca.995 (24 Nisan 1587); A.{DVNSMHM.d, 53/505, 29.N.992 (1 Ekim 1584).

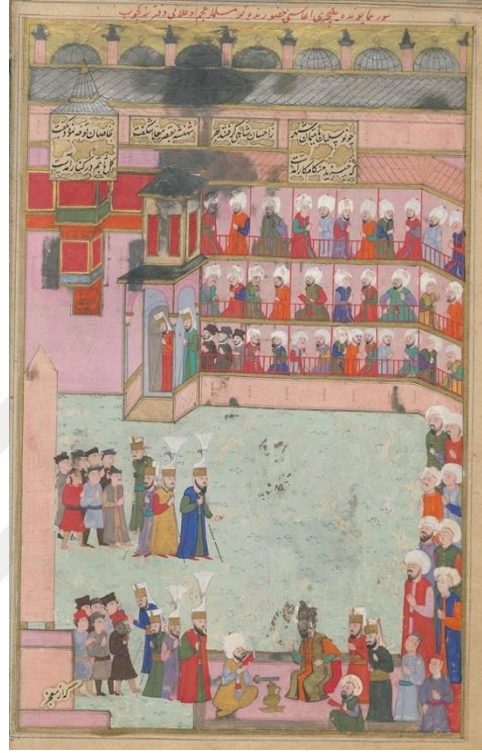
⁴⁷⁰ Oğlanlar bulundukları yerlerden Anadolu ve Rumeli ağası tezkireleri ile gelmektedir. Bundan dolayı deftere de kaydedilirken Anadolu'dan gelenler 'an t. amed', Rumeli'den gelenler 'an. m. amed' şeklinde belirtilmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.38

⁴⁷¹ A.{DVNSMHM.d, 14-1/482,12.Ra.978 (14 Ağustos 1570); Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.38-39.

⁴⁷² Seyyid Lokman, **Şehenşâh-nâme**, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdad No:200, 80b

⁴⁷³ Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.114-115; **Koçi Bey Risaleleri**, Yayına Hazırlayan: Seda Çakmacıoğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008. s.58.

isterken, onu gören askerlerin daha da galeyana gelmesi ve kayıpların artması nedeniyle azledilmiştir⁴⁷⁴. Şu da bir gerçektir ki kaideler padişah tarafından çiğnenmiş, ocağa usulsüz alım yapılmıştır.

Resim 21

Yeniçeri Ağası Huzurunda Yeni Müslüman Olmuş Kişilerin Acemi Defterine Kayıt Edilmesi
(Seyyid Lokman, Şehenshâh-nâme, TSMA, Bağdad No:200, 80b)

4. ACEMİ OCAĞI'NDAN HİZMETE VERME

Türk üzerinden acemi ocağına kaydedilen neferler burada bulundukları süre boyunca saraylarda, cami, çeşme, su yolu ve köprü gibi vakıf yapıların inşaatlarında, buz kayıklarında, odun ve at gemilerinde hizmete verilmişlerdir⁴⁷⁵. Acemi oğlanların ihtiyaç duyulan hizmet için vazifelendirilmesinden aslında İstanbul ağası sorumlu

⁴⁷⁴ Reinhold Lubenau Seyahatnamesi s. 453; Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, Hasan Bey-zâde Târîhi, Hazırlayan: Şevki Nezihi Aykut, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004, s.303; Solakzâde Tarihi, s.673; Akıllı, a.g.t., s.100-101; İntizâmî, 1582 Sûrnâme-i Hümâyûn: Dügün Kitabı, s.84.

⁴⁷⁵ Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları, s.40-41.

olup, yeniçeri ağaları da yer yer bu konuya dahil edilmişlerdir⁴⁷⁶. Örneğin 1552’de Üsküdar’da yapılmakta olan saray için arkçı lazım olduğunda yeniçeri ağasına bostancıbaşı ile konuşup ihtiyacı karşılayacak neferleri deftere kaydedip o yakaya geçirmesi için talimat verilmiştir⁴⁷⁷. Yine 1572 Ocak ayının sonlarında Tersane-i Âmire’de gemi inşasında çalışacak nefer ihtiyacı ortaya çıkınca yeniçeri ağasından acemi oğlanlar arasında dülgerlik ve kalafatçılık konusunda zanaat sahibi olanları göndermesi ve vazifelendirdiği kişileri kaydettiği defteri makama iletmesi istenmiştir⁴⁷⁸. Yirmi gün sonra ise ağaya, acemi oğlanlardan Tersane-i Âmire’ye yirmi beş neccar ve yirmi beş kalafatçı göndermesi emredilmiştir⁴⁷⁹.

XVI. asır sonlarına kadar sarayda hizmet eden nefer konusunda ihtiyaç hasıl olduğunda ağalık makamına başvurulmaya devam edilmiştir⁴⁸⁰. Nitekim 1584 yılının başında Şehzade Mehmed sancağa gönderilirken yanına fırından ekmekçi ve simitçi verilince, yeniçeri ağasından eksilen kadroyu ulufeli oğlanlardan tamamlaması istenmiştir⁴⁸¹. Ayrıca bıçkıcı, kemhacı, kolancı, sarraçlık gibi belli teknik bilgi gerektiren hizmetlerde açıklar ortaya çıktığında tamamlanması yeniçeri ağasından talep edilmiştir⁴⁸².

Acemi ocağından hizmete verilen neferlerin, bu görevleri sırasında yaptığı bazı uygunsuz davranışlar yeniçeri ağalarına hitaben divandan emirlerin çıkmasına sebep olmuştur. Öyle ki 1582 yılında Kite kadısı gönderdiği mektup ile oduna giden acemi oğlanların saraya ait narları ağaçta iken çalıp, miriye nar bırakmadıklarını haber

⁴⁷⁶ A.{DVNSMHH.d, 35/910, 9.N.986 (9 Kasım 1578); Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.42.

⁴⁷⁷ Yaşaroğlu, **888 Numaralı Mühimme Defteri**, s.210.

⁴⁷⁸ A.{DVNSMHH.d, 10/362, 4.N.979 (20 Ocak 1572).

⁴⁷⁹ A.{DVNSMHH.d, 18/114, 25.N.979 (10 Şubat 1572).

⁴⁸⁰ A.{DVNSMHH.d, 3/914, 4.B.967 (31 Mart 1560).

⁴⁸¹ A.{DVNSMHH.d, 52/527, 23.Za.991 (7 Ocak 1584); A.{DVNSMHH.d, 52/646, 15.M.992 (28 Ocak 1584)

⁴⁸² A.{DVNSMHH.d, 24/240, 3.M.982 (25 Nisan 1574); A.{DVNSMHH.d, 36/92, 19.Za.986 (17 Ocak 1579); A.{DVNSMHH.d, 36/960, 9.R.987 (5 Haziran 1579); A.{DVNSMHH.d, 40/285, 20.Ş.987 (12 Ekim 1579); **Topkapı Sarayı Arşivi H.951-952 tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, Yay. Haz. Halil Sahillioğlu, IRCICA, İstanbul 2002, s.218.

verince yeniçeri ağasına Kasım ayından önce oraya gemi ve acemi göndermemesi emredilmiştir⁴⁸³.

5. YENİÇERİ OCAĞI'NA NEFER KAYDETME

Teamüle uygun asker yetiştirmeye riayet edildiği Osmanlı Devleti'nin klasik çağında Gayrimüslim topraklarından devşirilen acemi oğlanın Müslüman aile yanına verilmesi *Türk'e verme*, Türk üzerinden acemi ocağı ya da herhangi bir göreve tayin edilmesine *ulufeye yazma*, en nihayetinde Yeniçeri Ocağı'na kaydedilmeleri ise *kapıya çıkma* ya da *bedergâh* olarak adlandırılmıştır⁴⁸⁴.

Yeniçeri Ocağı'na çıkmalar genellikle İstanbul ve Gelibolu acemi ocaklarında bulunan neferlerden gerçekleşmiştir. Ayrıca Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı ya da mirî gemi ve kayıklarda hizmet eden acemi oğlanlar da Yeniçeri Ocağı için tercih edilenler arasındadır⁴⁸⁵. Yine İstanbul ve çevresinde saray için mandıra hizmetinde bulunanlar, kasap ve sebzeçilik gibi meslekleri icra edenler, türbe hizmetinde olanlar ve valide sultan vakfı olan çiftliklerde çalışanlara kadar birçok alanda istihdam edilmiş acemi oğlanlar da Yeniçeri Ocağı'na terfi ettirilmiştir. Bunların haricinde bostancı neferlerinden de Yeniçeri Ocağı'na çıkmalar yapılmıştır⁴⁸⁶. Bostancı neferlerinin kapıya çıkma süreçleri bostancıbaşının içlerinden layık olanların belirtildiği tezkire⁴⁸⁷

⁴⁸³ A.{DVNSMHH.d, 48/398, 25.N.990 (23 Ekim 1582).

⁴⁸⁴ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.61; Abdülkadir Özcan, "Bedergâh", **DİA**, c.5, s.302.

⁴⁸⁵ A.{DVNSMHH.d, 31/747, 23.B.985 (6 Ekim 1677); A.{DVNSMHH.d, 33/143, 7.Ş.985 (20 Ekim 1577); A.{DVNSMHH.d, 64/119, 10.R.997 (26 Şubat 1589).

⁴⁸⁶ A.{DVNSMHH.d, 5/790, 9.C.973 (1 Ocak 1566); A.{DVNSMHH.d, 5/1552, 17.L.973 (7 Mayıs 1566); A.{DVNSMHH.d, 7/1260, 14.L.975 (12 Nisan 1568); A.{DVNSMHH.d, 12/1195, 15.Z.979 (29 Nisan 1572); A.{DVNSMHH.d, 10/255, 26.N.979 (11 Şubat 1572); A.{DVNSMHH.d, 33/752, 2.M.986 (11 Mart 1578); A.{DVNSMHH.d, 66/159, M.998 (Kasım 1589); A.{DVNSMHH.d, 69/399, Ra.1000 (Aralık 1591); Murat Yıldız, **Bahçivanlıktan Saray Muhafızlığına Bostancı Ocağı**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, s.70.

⁴⁸⁷ Divana sunulan bu arz tezkirelerinde nedenlerin mutlaka belirtilmesi gerekmekteydi. Aksi taktirde muamele gerçekleşmezdi. Örneğin Edirne bostancıbaşı kapıya çıkarmak istediği dokuz nefer hakkındaki tezkireyi yeniçeri ağasının huzuruna göndermiş ancak bunların neden çıkmaya layık görüldüğü belirtilmediğinden kabul edilmemiştir. Dahası yeniçeri ağasına tahkikat yapması ve bu kişileri denetlemesi emredilmiştir. Ayrıca eğer çıkmaya layık olmayıp da usulsüz bir muamele yapıyorsa bunu bildirmesi istenmiştir. Bkz. A.{DVNSMHH.d, 7/478, 1.C.975 (3 Aralık 1567)

ile başlamaktaaydı. Daha sonra belirtilen miktardaki nefer yeniçeri ağası tarafından kapıya çıkartılmaktaydı⁴⁸⁸.

Kapıya çıkma ya da bedergâhı gerektiren sebeplerin başında Yeniçeri Ocağı'nın nefer ihtiyacı gelmektedir. Ocakta nüfus azalmasına binaen yedi-sekiz yılda bir Acemi Ocağı'ndan Yeniçeri Ocağı'na çıkmalar yapılmaktaydı⁴⁸⁹. Yeniçeri Ocağı'nda asker ihtiyacı olduğu zaman durum yeniçeri ağası tarafından divana arz edilir, onay beyanında ne kadar nefer alınacağını belirten bir hüküm çıkarılırdı⁴⁹⁰. Doğrudan padişah emrine binaen de yeniçeri ağasından kanun-ı kadim üzerine belirtilen miktarda neferi kapıya çıkarması istenirdi⁴⁹¹. En nihayetinde kapıya çıkacak acemilerin isimlerinin yazıldığı evrak yeniçeri ağası tarafından mühürlenerek sadrazama sunulmaktaydı. Buradan da yeni neferler yeniçeri katibi tarafından maaş defterine kayıt edilmekteydi. Yeniçeri Ocağı'na terfi eden acemiye “düzen akçesi” olarak bir kereliğe mahsus iki altın verilmekteydi⁴⁹².

Yeniçeri Ocağı'nın ihtiyacı dışında saltanat değişikliklerinin ardından Acemi Oğlan neferine kapıya çıkma ihsan edilmiş buna da “umum çıkması” ya da “büyük çıkma” denmiştir⁴⁹³. Çıkmanın ihsan olarak gerçekleşmesindeki bir başka sebep de acemi oğlanın hizmetteki başarısıdır. Nitekim yeniçeri ağasına hitaben yazılan hükümlerde şehri sarsan yangınlardaki hizmetlerinin karşılığında acemilere kapıya çıkmanın bir ödül olarak verildiği görülmektedir. Örneğin 1571'deki yangında yüz elli acemi oğlan, yüz elli bostancı⁴⁹⁴ ocağa terfi ettirilmiştir. Yine 1576'daki Unkapanı

⁴⁸⁸ Yıldız, **Bostancı Ocağı**, s.70.

⁴⁸⁹ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.61; Abdülkadir Özcan, “Bedergâh”, **DİA**, c.5, s.302.

⁴⁹⁰ A.{DVNSMHM.d, 25/733, 1.Za.981 (22 Şubat 1574).

⁴⁹¹ A.{DVNSMHM.d, 52/729, 21.S.992 (4 Mart 1583); A.{DVNSMHM.d, 14/1336, 15.N.978 (10 Şubat 1571); A.{DVNSMHM.d, 142/1150, 3.N.978 (29 Ocak 1571); Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.62.

⁴⁹² Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.62-63; Özcan, “Bedergâh”, s.302.

⁴⁹³ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.61; Özcan, “Bedergâh”, s.302.

⁴⁹⁴ A.{DVNSMHM.d, 14/1662, 7.L.978 (4 Mart 1571).

yangınında on acemi⁴⁹⁵, 1577’de on acemi⁴⁹⁶, 1583’teki yangında elli acemi oğlan⁴⁹⁷, Ocak 1584’teki Saray-ı Atik yangınında otuz baltacı ve aşçılık hizmetindeki otuz acemi⁴⁹⁸, Ekim 1584’teki yangında iki yüz acemi⁴⁹⁹ gösterdikleri hizmete binaen kapıya çıkarılmıştır.

Yeniçeri Ocağı’nın ihtiyacı olsun ya da olmasın Acemi Ocağı haricinde saraylarda ya da has bahçelerde istihdam edilmiş neferler için kapıya çıkmak rutin bir uygulamadır. Bundandır ki belli periyodlar ile bedergâh yapılmaması ilgili kurumlarda birikmelere neden olduğunda mesele yeniçeri ağasına havale edilmiştir. 1588’de Galata Saray Ağası Ahmed Ağa’nın, uzun süredir baltacı, aşçı ve çamaşırcılardan çıkmalar yapılmadığından bu kişilerin hizmet ettikleri yerlerden kaçacaklarını bildirmesi üzerine yeniçeri ağasına hitaben emir çıkarılmıştır. Bu bağlamda üç ayda bir onlardan da çıkmalar yapılması istenmiştir⁵⁰⁰. 1589’da ise Galata Sarayı’nda ya da muhtelif yerlerde hizmet eden oğlanlardan üç ayda bir kapıya çıkma yapılması aynı muameleyi göremeyen İbrahim Paşa Sarayı’ndaki acemileri kızdırmış, haksızlık olduğundan yakınmışlardır. Bunun üzerine yeniçeri ağasına İbrahim Paşa Sarayı’ndaki çamaşırcı, ekmekçi ve aşçılardan her üç ayda bir usulünce çıkmalar yapması emredilmiştir⁵⁰¹. Aynı şekilde has bahçelerde de birikme huzursuzluğa yol açtığından böyle durumlarda bostancıbaşının “*nicesinin saç ve sakalı ağarup pîr olmuşdur*” gibi ifadeler içeren arzlarının neticesinde Yeniçeri Ocağı’na çıkmalar yapılmıştır⁵⁰².

Bazen de çıkmalar elindeki kalifiye elemanı kaybeden yetkiliyi rahatsız etmiştir. Örneğin 1584’te divandan çıkarılan bir emirde görüleceği üzere Galata

⁴⁹⁵ A. {DVNSMHHM.d, 27/748, Za.983 (Şubat 1576).

⁴⁹⁶ A. {DVNSMHHM.d, 30/396, 18.S.985 (7 Mayıs 1577).

⁴⁹⁷ A. {DVNSMHHM.d, 52/480, 16.Z.991 (31 Aralık 1583).

⁴⁹⁸ A. {DVNSMHHM.d, 49/205, Z.991 (Ocak 1584).

⁴⁹⁹ A. {DVNSMHHM.d, 53/505, 26.N.992 (1 Ekim 1584).

⁵⁰⁰ A. {DVNSMHHM.d, 64/373, Za.996 (Ekim 1588).

⁵⁰¹ A. {DVNSMHHM.d, 64/113, R.997 (Şubat 1589).

⁵⁰² A. {DVNSMHHM.d, 66/134 13.M.998 (22 Kasım 1589); A. {DVNSMHHM.d, 66/135, 13.M.998 (22 Kasım 1589); A. {DVNSMHHM.d, 71/345, 1.Ş.1001 (3 Mayıs 1593).

Sarayı’ndan üç ayda bir, bir nefer çıkarmak kanunken yüksek mevkideki bazı kişilerin ricasıyla daha fazla acemi bedergâh edilince, eli maharet kazanmış fırıncı oğlanlarını kaybeden Galata Saray ekmekçibaşısı durumdan şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine bu işin kaidelere göre yaptırılması, kanun üzere bir oğlan çıkarılıp yerine bir oğlan alınması ve kimseye de müdahale ettirilmemesi istenmiştir⁵⁰³.

Osmanlı tarihinde kapıya çıkmaya dair en ilginç hadiselerden biri XVIII. asrın başlarında yaşanmıştır. Ulufelerinin verilmesi için Saray’da isyan başlatan bostancılar, hünkâr nazarında büyük hayal kırıklığına sebep olmuştur. O zamana kadar her fitnede sarayı muhafaza eden bostancıların bu sadakatsiz tutumuna karşılık istedikleri ulufe verilmiş ve padişahın emretmesi ile yeniçeri ağası yedi yüz yetmiş üç neferi enselerine birer sille vurarak kapıya çıkartmıştır⁵⁰⁴.

⁵⁰³ A. {DVNSMHM.d, 55/111, 4.Z.992 (7 Aralık 1584).

⁵⁰⁴ 1703’teki Edirne vakasının hemen akabinde İstanbul’a hareket edileceği zaman bostancılara ‘kıst güzeşte mevaciblerinin’ İstanbul’da ödeneceğine dair hatt-ı hümayûn verilmiştir. Ancak İstanbul’da ödeme gecikince Edirneli Mehmed Ağa ve Balıkcıoğlu İbrahim’in kışkırtmasıyla yaklaşık üç yüz nefer ayaklanıp, Topkapı Sarayı’na gelerek III. Ahmed’i taşraya davet etmişlerdir. Padişah sakinleşmeleri için Silahdar Ağa’yı gönderse de ağayı değil ulufelerini istediklerini belirtmişlerdir. Bostancıların vazgeçmeyeceği anlaşılınca gece saat beşte hatt-ı hümayûn ile sadrazam ve yeniçeri ağası saraya çağırılmıştır. Sadrazam ve yeniçeri ağası isyankarlara isteklerinin yarın yerine getirileceği haberini gönderseler de bostancılar inatlarını sürdürmüşlerdir. Cezalandırılmalarının şart olduğunu düşünen sadrazam ve yeniçeri ağası sabahı beklemek üzere izin alıp makamlarına geri dönmüşlerdir. Sabah olduğunda padişah sofaya gelip sadrazam, yeniçeri ağası, şeyhülislam, fetva emini, bostancılar şeyhi ile meşveret yapmıştır. Toplantı sırasında bunlardan emin olmak zorunda olduklarını beyan eden Sultan Ahmed, ulufelerinin verilmesini, yeniçeri ağasına da bunların tamamını kapıya çıkarıp yerlerine kanun üzere Rumeli devşirmesi konulmasını emretmiştir. Sultanın fermanı üzerine Yeniçeri Ağası Çalık Ahmed Paşa, iki yüze yakın yeniçeri ile Yalıköşk’üne gelmiş ve ulufelerini dağıttıktan sonra yedi yüz yetmiş üç bostancıyı kapıya çıkartmıştır. Bkz. *Târih-i Râşid*, c.II, s.697-699; Öksüz, *Mür’i-t-Tevârih*, s.280.

Resim 22
Yeniçeri Ocağı'nın Kumandanı: Yeniçeri Ağası
(Österreichische Nationalbibliothek, c.8515)

B. YENİÇERİ OCAĞI'NIN İDARESİ

1. OCAKTA NİZAMIN KORUNMASI

Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühül Ahbar* isimli eserinde devleti kaptanlığını padişahın yaptığı bir gemiye benzetirken başta yeniçeri ağası olmak üzere üst düzey rütbelileri bu geminin hizmetçisi olarak göstermektedir. Ona göre hizmetliler görevlerini hakkıyla yerine getiren başarılı kimseler olursa rüzgar ne kadar muhalif eserse essin gemide oturanlar için sorun teşkil etmeyecektir⁵⁰⁵. Kurulmalarına müteakip büyük bir güç hale gelen Yeniçeri Ocağı'nın mensupları tarih içerisinde devlet aleyhine defalarca muhalif rüzgar estirmişlerdir. Padişahlar “Ocağ-ı Amîre” ismiyle teşkilat içerisinde ayrı bir yere konulan bu kudretli yapıyı güvendikleri kişilere emanet etmişlerdir. Bundandır ki yeniçeri ağalarından göreve geldikleri andan itibaren ocağa hakim olma ve idarede başarı göstermesini beklemişler, her fırsatta uyarılarını tekrarlamışlardır. Nitekim 26 Mayıs 1692’de Sultan Selim Camii’nde teravih

⁵⁰⁵ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühül-Ahbâr*, Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi, Nr.901, vr.649a-b.

namazına giden Sultan II. Ahmed'in, Hünkâr Kasrı'na kadar eşlik etmek üzere koltuğuna giren yeniçeri ağasına kendisinden iyi hizmet beklediğini beyanla ocaklı ile hoş geçinmesi, büyüklerine baba, yaştlarına kardeş, küçüklerine oğul gibi davranmasını tembihlemesi bunun en güzel örneklerinden biridir⁵⁰⁶.

Yeniçeri Ocağı'nın lideri olarak vazifeyi üstlenen yeniçeri ağaları, teşkilatta kendilerinden sonra en yetkili isim olan kul kethüdasından, et konusundan mesul seğırdim ustalarına kadar tüm memurların görevlerini layığı ile icra etmesinden mesuldür⁵⁰⁷. Bununla birlikte devletin yeniçeri ağalarından en büyük yeniçeriler üzerinde zabt u rabt sağlamaktır. Bundan dolayı sürekli teyakkuz halinde olan yönetim, menfi herhangi bir harekette derhal yeniçeri ağasını uyararak müdahale etmesi ve meseleyi ortadan kaldırmasını istemiştir. Devlet yönetimini huzursuz eden konulardan biri yeniçerilerin hoşnut olmadıkları durumu yazdıkları kağıdı, idari zümrenin ulaşacağı yerlere bırakmalarıdır. Tarihleri içerisinde birçok örneğinin görüldüğü kağıt bırakma hadiseleri idare ve yeniçeri ağaları arasında uzun yazışmalara neden olmuş, yapanları bulması için makam sahibi baskı altında tutulmuştur⁵⁰⁸. Bununla birlikte yeniçeri ağalarının sık sık uyarıldıkları konu ise neferlerindeki nizam ve asayiş bozan disiplinsiz hareketlerin bertaraf edilmesine dairdir. 1731 yılında yaşanmış hadiseler asker içerisindeki nizamın bozulması ile asayişin sarsılmasının ve en nihayetinde yeniçeri ağasının uyarılmasına giden sürecin iyi bir örneğidir. Keza bahsi geçen zaman zarfında yeniçeriler kendi oda ve kışlaları yerine han ve bekar odalarında kalmaya başlamış, dahası burada kimliği belirsiz kişilerin teşvikiyle kanunlarına aykırı hareket ederek halkın malını yağmalamış ve şehirde kargaşaya sebep olmuşlardır. Bunun üzerine derhal Yeniçeri Ağası Vezir Abdullah Paşa'ya ve ocak rütbelilerine hüküm yazılarak derhal durumu kontrol altına almaları, neferin kendi kışlasında kalmasını sağlamaları emredilmiştir⁵⁰⁹.

⁵⁰⁶ Türkal, **a.g.t.**, s.1430

⁵⁰⁷ HAT, 257/14761; HAT, 337/19309; TS.MA.e, 18/65; **Şânî-zâde Târîhi**, s.764

⁵⁰⁸ AE.SABH.I, 1/46, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); TS.MA.e, 527/52, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); **Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri**, s.37, 83-85.

⁵⁰⁹ A. {DVNSMHM.d, 136/1675, Evasıt.N.1143 (Mart 1731).

Ağalık makamdaki kişinin bu görevdeki başarısızlığı ise beraberinde azillerini getirmiştir⁵¹⁰. Zira görevden el çektirilme bahsinde de anlatıldığı üzere birçok ağanın azlinin sebebi padişah ve sadrazam arasındaki yazışmalarda “*idarede gevşekti*” ya da “*kudreti yoktu*” gibi ifadelerle yer etmiştir.

2. OCAK İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI

a. Yeniçeri Çuhası ve Astarının Üretim-Dağıtım Süreci’nin Takibi

Osmanlı merkezi ordusunun en kalabalık grubu ve hünkarın seçkin kulları olan yeniçeriler bilinen hali ile başlarına keçeden imal edilmiş börk takar, sırtlarına çuhadan yapılmış bir tür ceket ya da dolama giyer, bellerine kuşak sarar ve ayaklarında ise kademelerine göre kırmızı, sarı veya siyah çizme olurdu. Kendilerine has bu kıyafetleri ile şehrin bir unsuru haline gelen sultanın kulları, başta seyyahlar olmak üzere yabancı misafirler için hayli renkli görüntüler oluşturmuştur. Onlara hiçbir şekilde kayıtsız kalamayan yabancılar hatıralarını kaleme aldıklarında yeniçerilerden bahsederken Fransız soylu hanımların taktıkları *saperonaya* benzettikleri börkleri ve lacivert ya da menekşe renkli ceketlerine de mutlaka değinmişlerdir⁵¹¹.

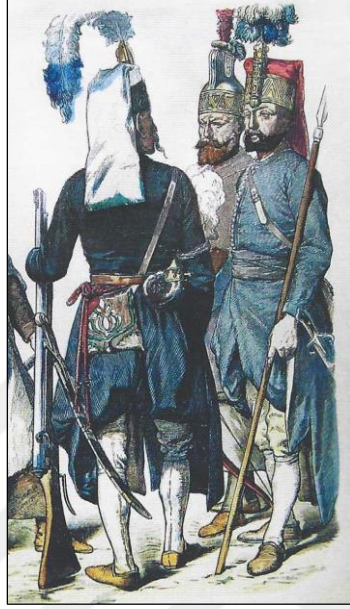
Yeniçerilerin üzerlerine giydikleri bu lacivert ceketin çuhası, Sultan II. Murad’ın Selanik’e hakim olmasından itibaren buradaki Yahudiler tarafından dokunmaya başlanmış ve kaldırıldıkları sürece kadar devam etmiştir⁵¹². Yılda bir kere yeniçerilere verilen Selanik çuhası, Sofya, Filibe, Selanik, Üsküp, Kavala ve Tırhala

⁵¹⁰ HAT, 339/19367; HAT, 654/31969; *Çeşmi-zâde Tarihi*, s.53

⁵¹¹ Pierre Belon, *Pierre Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu gözlemleri (1546-1549) Antakya, Adana, Konya, Afyon, Kütahya, Bursa*, Çeviri: Hazal Yalın, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020, s.165; FitzRoy, *Günde Beş Kuruşa Sultan’ın İstanbul’u*, s.67; Breüning *Seyahatnamesi*, s.96; Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu*, s.135-138.

⁵¹² Çuha üreticilerinin atölyeleri başlangıçta şehir içerisinde dağınık haldeyken, yeniçeri ağasının önerisi ve sadrazamın onay ile XVII. asrın ikinci yarısında Selanik Ayasofya’sı yakınında bir yerde toplanmıştır. Bkz. Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, s.276.

gibi şehirlerin iskele ve çiftliklerinden satın alınan ve yapağı denilen yün ile dokunmaktaydı⁵¹³.

Resim 23
Lacivert Kaputları ile Yeniçeriler
(Denizler Kitabevi Arşivi)

Bahsi geçen bölgeler yeniçeri çuhası için istenen yapağı miktarını tamamlamadıkça ellerindeki mallarını başka yerlere satamazlardı⁵¹⁴. Yapağının

⁵¹³ Halil Sahillioğlu, “Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid’in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.2-3, İstanbul 1973-1974, s.417-418; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları I**, s.273; Özgür Kolçak, **Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Feridun M. Emecen, İstanbul 2005, s.59-93.

Sultan II. Mahmud döneminde çuha üretimine Rumların da dahil edilmesine dair bir talepte bulunulmuştur. Ancak meseleye ihtiyatla yaklaşan padişah, yazdığı hatt-ı hümayûnunda bu bağlamda daha önce tutulmuş kayıtların incelenmesini beyan etmiştir. Ayrıca bu durumun Yahudi taifesini kızdırabileceği ihtimalini de sorgulayan Sultan Mahmud, yeniçeri ağası “*söz anlar adamdır*” ifadeleri ile kendisine danışılmasını eğer tasvip ederse emir yazılmasını isteyerek kararı ona bırakmıştır. HAT, 341/19514, 1229 (1814).

⁵¹⁴ Yün birçok kumaşın hammaddesi olduğundan ilgili bölgelerdeki yerli üreticilerin zaman zaman karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermiştir. Bunlardan bir tanesi de XVII. asırda “velençe” dokuyan Karaferyeli Yahudiler ile çuha üretenler arasında yaşanmıştır. Karaferyeli Yahudilerin velençe için en kaliteli yünü kullanmalarından dolayı gereken hammaddeyi tedarik edemeyen çuha dokumacıları, şikayetlerini Selanik yeniçeri ağası aracılığı ile merkeze ulaştırmıştır. Yönetim ise çuha üretimini aksatacak herhangi bir durumun kabul edilmeyeceğini bildirmiştir. Bkz. Eleni Gara, “Yeniçeriler İçin Çuha Yoksullar İçin Velençe: Selanik ve Karaferye Arasında Hammadde ve İş Gücü 1600-1650”,

toplanamaması çuha üretimini geciktireceğinden bu ve benzeri pürüzler ortaya çıktığında meselenin çözümü için yeniçeri ağası da dahil olmaktaydı⁵¹⁵. Özellikle ocağın taşra idarecileri olan ve ilgili bölgelerde vazife icra eden yeniçeri zabitlerinin üretimi aksatan sorunların bertaraf edilmesinde bulunmaları için divandan emir çıkartılmaktaydı⁵¹⁶. Örneğin 1701 yılının baharında bazı kişilerin muhalefet ederek ellerindeki malı başka iskelelere götürüp satmasından dolayı yeniçeri çuhası için gereken yapağı toplanamamıştır. Bunun üzerine Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa'nın mektubu ile Selanik kadısı ve Selanik yeniçeri zabıtine yazılan hükümde sebep olanlara engel olmaları ve yapağı tamam olmadıkça başkalarına sattırmamaları emredilmiştir. Zabite bu hususta kusuru olur ise hesabı sorulacağı ayrıca belirtilmiştir⁵¹⁷. Bununla birlikte özellikle Selanik'in Siroz ve Piravişte kazalarından alınacak yapağı konusunda usulsüzlük yapanın o bölgede bulunan ocak mensupları olduğu tespit edilince bu kişilerin Limni Kalesi'nde kalebend edilmeleri ve ferman gelmedikçe salınmamaları için yine İbrahim Ağa mektubu ile emir yazılmıştır⁵¹⁸. 1787 yılında ise Yenice-i Vardar'da bazı üreticilerin yeniçeri çuhası için kendi paylarına düşen yapağı humusunu vermeyi reddedip, metaı almaya gelen çuha çavuşunun adamlarını azarlayıp kovması üzerine yaşananların üretimi geciktirebileceği endişesi merkeze iletilmiştir. Yeniçeri Ağası Hasan Ağa tarafından haberdar edilen Sultan I. Abdülhamid ise derhal bir ferman yayınlamış ve emr-i şerifine muhalefet edenlerin yakalanıp kalebend ile *"te'dib ve güşmâl kılınıcakları"*nın kendilerine söylenmesini bildirmiştir⁵¹⁹.

Ortadoğu'da Zanaatlar ve Zanaatkârlar: Müslüman Bireyin Akdeniz'de Biçimlenmesi, İstanbul 2017, s.153-164.

⁵¹⁵ A.{DVNSMHHM.d, 138/792, Evahir.L.1144 (Mart 1732); **İstanbul Ahkâm Defterleri, Ticaret Tarihi**, I, s.323-324; **Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri**, s.250.

⁵¹⁶ A.{DVNSMHHM.d, 111/1085, Evail.Za.1111 (Nisan 1700); A.{DVNSMHHM.d, 149/306, Evahir.N.1155 (Kasım 1742).

⁵¹⁷ A.{DVNSMHHM.d, 111/1840, Evahir.L.1112 (31 Mart-8 Nisan 1701); 111/1848, Evahir.L.1112 (31 Mart-8 Nisan 1701).

⁵¹⁸ A.{DVNSMHHM.d, 111/1845, Evahir. L.1112 (31 Mart-8 Nisan 1701).

⁵¹⁹ C.AS., 1162/51724, 1201 (1787)

Selanik'teki dokuma süreci tamamlandığında çuhalar önce buradaki ambarda depolanmaktaydı. Buradan ya hayvanlara⁵²⁰ yüklenerek karayolundan ya da Selanik iskelesinden gemilere konularak denizden İstanbul'da getirilip, buradaki çuha ambarına yerleştirilmekteydi⁵²¹. Çuhaların en geç Kadir Gecesi'ne kadar getirilip ambara konulması gerekmekteydi. Bundandır ki sürecin en başından itibaren her aşamaya nezaret eden yeniçeri ağaları, gecikme yaşanmaması ve çuhaların Kadir Gecesi'ne kadar İstanbul'a getirilmesi için gerekli uyarıların yapılmasını sağlamaktaydı⁵²². Sağ salim İstanbul'a ulaşan ve ambara konulan kumaşlar, Kadir Gecesi tüm ocak rütbelilerinin huzurunda ve yeniçeri ağasının nezaretinde onar arşın çuha, birer de gömlek ve sarık astarı şeklinde nefere dağıtılmaktaydı⁵²³.

Tıpkı Selanik çuhasının dokunmasındaki gibi yine yeniçerilere dağıtılan siyah ve beyaz astarların Yenişehir-i Fener, Tırhala, Narde kazalarında işletilmesi süreci de yeniçeri ağasının gözetimindeydi⁵²⁴. Keza bu bölgelerde reayanın kumaş işleyip teslim etmesine mübaşeret edecek astar çavuşunun belirlenmesinden, bu kişinin teslim aldığı malı tam zamanında ambara götürmesi ve bu sürecin aksamaması için ilgili yerlere uyarıların gönderilmesine kadar birçok muamele yeniçeri ağası eliyle gerçekleşmekteydi⁵²⁵.

⁵²⁰ Çuhanın getirilmesi için Edirne ve Hayrabolu kışlalarından ya da İstabl-ı Âmire'den deve temin edildiği gibi Selanik ve çevresinden kiralanan hayvanlar da kullanılabilmekteydi. Bkz. C.AS., 1062/46748, 21.Za.1181 (9 Nisan 1768); Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.277; Kolçak, **Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)**, s.103-106.

⁵²¹ Kolçak, **Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)**, s. 106.

⁵²² A.{DVNSMHM.d, 111/1625, Evail.B.1112 (Ekim 1700)

⁵²³ **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Kitap: İstanbul**, s.258; Robert Mantran, **XVI-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat**, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1991, s.120-121; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.277.

⁵²⁴ A.{DVNSMHM.d,102/233, 20.L.1103 (5 Temmuz 1692); A.{DVNSMHM.d, 108/855, 29.Ş.1107 (1 Haziran 1696); A.{DVNSMHM.d, 111/1955, Evasıt.Z.1112 (Mayıs 1701); A.{DVNSMHM.d,114/212, 29.L.1114 (Mart 1703); A.{DVNSMHM.d, 120/438, Evahir.Z.1125 (Aralık 1713).

⁵²⁵ A.{DVNSMHM.d, 111/1839, Evahir.L.1112 (Nisan 1701); A.{DVNSMHM.d, 142/25. Evahir.C.1148 (Kasım 1735); A.{DVNSMHM.d, 142/876, Evasıt.L.1149 (Şubat 1737); A.{DVNSMHM.d, 149/419, Evasıt.Za.1155 (Ocak 1743).

b. Yeniçeri Kışlalarının Tamiri

Fethin ardından başkent hüviyeti kazanan İstanbul, idari ve sosyal yapılar ile yeniden imar edilirken, hünkar kulları yeniçeriler için de şehre iki kışla yaptırılmıştır. Yeniçeriler için inşa edilmiş ilk odalar olarak bilinen Edirne'deki kışla gibi İstanbul'dakiler de saraya yakın mevkilerde konumlandırılmıştır⁵²⁶. Fatih Sultan Mehmed zamanında yaptırılmış olan bu iki kışladan Şehzadebaşı'ndakinin yapımı daha önce bittiğinden Eski Odalar, Aksaray'daki ise ondan sonra tamamlandığından Yeni Odalar namını almıştır⁵²⁷.

Yeniçeri Ocağı ortadan kaldırılncaya kadar yüz yıllarca ayakta kalan odalar muhtelif zamanlarda yangınlar ya da şiddetli kışların etkisi ile harap olup tamir geçirmişlerdir⁵²⁸. Bu konuda ulaşılabilen evraklarda görüleceği üzere kışlalara dair tamir süreçleri yeniçeri ağasının Bâbîâli'ye bir takrir sunması ile başlamaktaydı. Yeniçeri ağasından gerekli bilgileri alan sadrazam ise tamir gerektiren yer ile ilgili detayları içeren bir telhisi huzura sunmaktaydı. Padişahın tamiri uygun görmesiyle ilgili yerde keşif yapılp bir defter hazırlanması için Mimar Ağa, bazen de onun ile birlikte şehremini görevlendirilmekteydi. Tamire dair tüm masrafı da ortaya çıkaran keşif defterinin sunulması ve Baş Muhasebe ile cereyan eden yazışmaların ardından yeniçeri kışlalarındaki tamirat gerçekleşmekteydi⁵²⁹. Tamamlanmasının ardından padişah haberdar edilerek anahtarların yeniçeri ağasına teslimi için izin istenmekteydi. En nihayetinde padişahın onayı ile anahtar yeniçeri ağasına verilmekteydi⁵³⁰.

⁵²⁶Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.238-239; Mehmet Mert Sunar, "XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyıl Başları Yeniçeri Kışlaları Üzerine Bir Değerlendirme", **Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneyisel Çalışmalar**, İstanbul 2013, s.252-254.

⁵²⁷ Sadece *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da yer alan ve ihtiyatla yaklaşılması gereken bilgiye göre Eski Odalar'ın yeri fethi müteakip şehre Unkapanı'ndan giren Mahmud Paşa komutasındaki bir grup yeniçerinin buraya bayrak dikmeleri ile belirlenmiştir. Yeni Odalar'ın yeri ise yeniçeri ağası ile şehre giren grubun bayrak dikmesi ile ganimet olarak seçilmiştir. Bkz. Özbek, **Kavânin-i Yeniçeriyân**, s.185; Sunar, "XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyıl Başları Yeniçeri Kışlaları...", s.254.

⁵²⁸ A.Süheyl Ünver, "Yeniçeri Kışlaları", **Belleten**, c.XL, S.160, Ankara 1976, s.590.

⁵²⁹ C.AS., 378/15642, 29.Z.1206 (18 Ağustos 1792); C.AS., 803/34062, 24.C.1230 (3 Haziran 1815); C.AS., 620/26178, 21.Ca.1233 (29 Mart 1818); C.AS., 170/7426, 23.Ra.1234 (20 Ocak 1819); HAT, 597/29323, 29.Z.1233 (30 Ekim 1818); HAT, 1270/49203, 29.Z.1235 (7 Ekim 1820)

⁵³⁰ D.BŞM.BNE., 23/28, 21.Ş.1197 (22 Temmuz 1782); HAT, 19/858, 1198 (1783); HAT, 1450/31, 1198 (1783); HAT, 596/29277, 1230 (1815); HAT, 1269/49184, 1232 (1817); HAT, 1269/49186, 1232 (1817); HAT, 276/16208, 1235 (1820); HAT, 665/32364, 1235 (1820); HAT, 1338/52243, 1238 (1823).

Zaman zaman kışlalarının keşif ve tamirine bizzat nezaret eden⁵³¹ yeniçeri ağaları, süreçlerin tamamlanması için teyakkuz halinde olmuştur. Örneğin 1789 yılında tamirata muhtaç hale gelen eski ve yeni odaların bazı bölümlerinin onarımı şiddetli kış nedeni ile ileri bir tarihe ertelenmiştir. Havaaların düzelmesine müteakip yeniçeri ağası derhal sadrazama başvurmuş ve onun telhisi ile padişaktan “yapılsın” onayı alınmıştır⁵³².

Hünkar kullarının odalarının tamir bedelleri ise genellikle miriden karşılanmakta olup bazen ocaklılar ve hatta yeniçeri ağaları da bu masrafa dahil edilmişlerdir. Öyle ki 1699 yılındaki yangında Yeni Odaların harap olan yerlerinin tamir bedeli için yüz kese sadrazam ve diğer devlet erkanından, kırk iki kese yeniçeri ağası, kul kethüdası ve diğer ocaklılardan, yetmiş kese ise miriden verilerek odaların gereği gibi yapılması emredilmiştir⁵³³.

Masrafin tamamen devletten karşılandığı örneklerin şimdilik sadece bir tanesinde bedelin tesliminde gerçekleşen seremoniye rastlanmaktadır. 1751 yılında çıkan büyük bir yangında yeniçeri odaları bir hayli zarar görmüş, Sultan I. Mahmud tarafından yeniden inşasının masraflarının hazineden karşılanması ve bu meblağın Ramazan’ın üçüncü günü Topkapı Sarayı’ndaki Eski Divanhane önünde ocaklıya teslim edilmesi emredilmiştir⁵³⁴. Buna göre belli bir protokol belirlenmiş, kul

⁵³¹ C.AS., 973/42391, 25.M.1153 (22 Nisan 1740); C.AS., 509/21260, 7.Ş.1231 (3 Temmuz 1816)

⁵³² HAT, 182/8396, 1203 (1789); Sunar, “XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyıl Başları Yeniçeri Kışlaları...”, s.272-273.

⁵³³ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s.679-680; *Uşşâkîzâde Târîhi*, s.379.

⁵³⁴ Belirlenen protokol gereğince akçelerin verileceği gün için mehteran-ı hayme neferleri, zabitleri ve veznederan-ı divan, bevveban-ı sultanîyeye sabaktan sarayda bulunmaları tembihlenmiştir. Eski Divanhane ise o gün Enderun Hazinesi’nden hazine kethüdası marifetiyle çıkarılmış minderler, ihramlar, yastıklar, kaliçeler ile donatılmıştır. Gündüz saat üçte defterdar efendi, çavuşbaşı ağa ve teşrifati ağa buradaki yerlerini almışlardır. Ardından Enderun-ı Hümayûn Hazinesi’nden hazineli ağalar keseleri divanhaneye getirip, tırabzanlı nişimen içine koymuş ve hep beraber ocaklıları beklemişlerdir. Öğle namazını Süleymaniye Camii’nde kılan kul kethüdası, zağarcıbaşı, saksoncubaşı, zabitler, odaları yanan ortaların çorbacıları, odabaşılar, neferler alay ile saraya gelip orta kapıdan girmişlerdir. Divanhaneye ilerleyen erkandan ocak baş yazıcısı elinde defter ile kapının önünde beklerken, diğerleri içeri geçip yerlerini almışlardır. Devamında hazineli ağalar tarafından sayılan kırk kese akçe divanhane ortasına konulmuştur. Ocaklı tarafından yeniden sayılan keseler, çağırılan ortanın neferleri tarafından tıpkı ulufe verilmesindeki gibi kapışılmıştır. Hazineli ağaların divanhane ortasına kese koyması ve neferlerin onları kapışması birkaç kez daha tekrarlanmıştır. En nihayetinde baş yazıcı efendi ve kul kethüdası, ihsan olunan altı yüz seksen dokuz kese akçeyi aldıklarını yazıp, defterini tatbik etmişlerdir. İşlemlerin tamamlanmasının ardından ocaklı ağalar, defterdar efendi ve hazine kethüdası ağaya veda

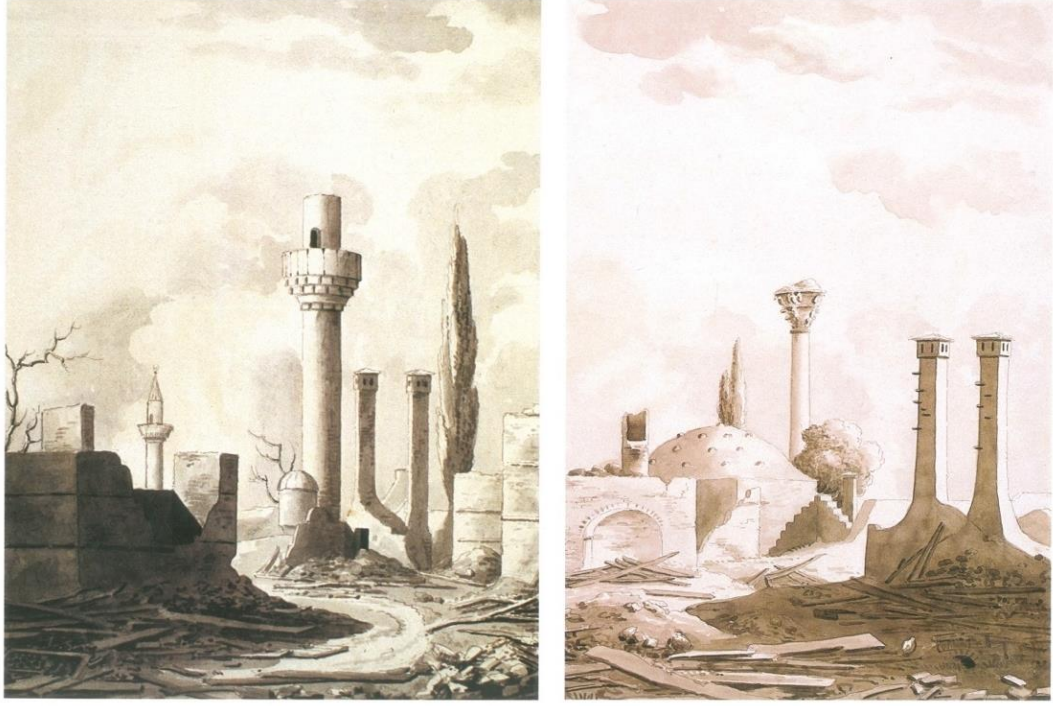
kethüdası ve ocak rütbelilerinin bulunduğu grup saraydan keseleri aldıktan sonra alaylar ile Ağa Kapısı'na gitmişlerdir. Kendileri için minderler, ihramlar ve kalıçeler ile donatılan Ağa Kapısı Divanhanesi'nde yeniçeri ağasının karşısında yerlerini aldıktan sonra sarayda sayılan keseler ağanın huzurunda bir kez daha sayılmıştır. İşlemin tamamlanıp dua edildikten sonra yeniçeri ağası kese yığının yanına gelip ocaklıyı yanına çağırmış, akçenin muhafazası ve tamir görevlerini sadakatle icra etmelerini tembihlemiştir. Devamında ise hamalların taşıdığı akçeler yeniçeri ağasının nezaretinde kul kethüdasının Süleymaniye Camii Hazinesi'nde hazırlattığı sandıklara konulmuş ve ağa da dahil ocak rütbelilerinin mühürleri ile mühürlenip muhafaza edilmiştir⁵³⁵.

Yeniçeri kışlalarının tamir süreçleri padişahlar tarafından da dikkatle takip edilmiştir. 1815'te yeniçeri ağasının Eski Odalar'da daha önceden tamir edilen bazı odaların ve çeşmelerin zamanla harap duruma düşmesi üzerine onarılmaları için Bâbîâli'ye başvurması sonucu olanlar bunun güzel bir örneğidir. Nitekim sadrazamın durumu padişaha bildirmesi üzerine Sultan II. Mahmud, keşif gereğince tamir edilip yenilenmesini emretmiştir. Ancak padişah bu emrini ihtiva eden hattında kışlaların sürekli onarımdan geçmesine rağmen sık sık içinde oturulmayacak hale geldiği ve tamirine ihtimam gösterilmediğine özellikle dikkat çekmiştir. Dahası tamir için hakkaniyetli ve çalışkan bir bina emini tayin etmek gerektiğini ifade edip, bunun için uygun gördüğü kişileri de ayrıca belirtmiştir⁵³⁶.

edip Orta Kapı'ya gelerek oturmuş, neferler iki taraflarından keseler ile yürüyerek çıkmışlardır. Neferlerin çıkmasının ardından ocaklı ağalar kapıdan çıkıp, atlarına binerek alay ile Ağa Kapısı'na gitmişlerdir. Bkz. TS.MA.e, 475/1, 8.N.1164 (31 Temmuz 1751).

⁵³⁵ TS.MA.E, 475/1, 8.N.1164 (31 Temmuz 1751).

⁵³⁶ HAT, 596/29258, 29.Z.1230 (2 Aralık 1815).

Resim 24-25
Löwenhielm'in Çizimleri ile 1826'da Et Meydanı'ndaki Yeni Odalar'ın Yıkıntıları
(Bir Zamanlar Türkiye: Carl Gustaf Löwenhielm Bir İsveç Elçisi'nin 1820'lerdeki Türkiye
Albümü, s.53)

3. TAYİN VE TERFİ İŞLEMLERİ

a. Ocak Zabitlerinin Tayin ve Terfileri

Ocağın en yetkili ismi olarak birçok idarî vazifeyi üstlenmiş olan yeniçeri ağaları, rütbe olarak kendilerinden sonra gelen kumandanların tayin ve terfilerinden de sorumlu tutulmuşlardır. Keza usule göre yeniçeri ağası uygun gördüğü kişileri mektubu ile sadrazama bildirir, tayinler buna göre yapılırdı⁵³⁷. Örneğin 1694 yılında Yeniçeri Ağası Murad Ağa'nın verdiği mühürlü mektup üzerine sekban cemaatinden

⁵³⁷ A.{DVNSMHM.d, 120/85, 20.N.1125 (10 Ekim 1713).

Sülayman sekbanbaşılığa⁵³⁸, Yeniçeri Ocağı eski başçavuşlarından Osman, emektarlığına binaen hak ettiği turnacıbaşılığa getirilmiştir⁵³⁹.

Yeniçeri ağalarının kul kethüdalarından seçilmeleri üzerine silsile usulü ya da bir başka deyişle katar sistemi ortaya çıkmıştır. Buna göre kul kethüdası yeniçeri ağalığına getirildikten sonra, alt kadrosundakiler genellikle *kethüdayeri* → *muhzır ağa* → *turnacıbaşı* → *samsoncubaşı* → *zağarcıbaşı* → *kul kethüdası* sıralaması ile birer kademe yükseltilmekteydi⁵⁴⁰. Bunun için de makama atanan yeniçeri ağası, silsile yapılacak ocak zabitlerinin isimlerini bir pusula ile sadrazama bildirir⁵⁴¹, Babıalî'ye davet edilen zabitlere terfilerine binaen hilatler giydirilirdi⁵⁴².

Bazen de silsileler ocak içerisinde ani bir değişim neticesinde gerçekleşmiştir. Örneğin 1811'de kul kethüdasının Serasker Hüsrev Paşa'nın maiyetine verilmesi ile başlayan süreçte makamın boş kalması adına onun yerine Zağarcıbaşı İbrahim Ağa'nın getirilmesi için yeniçeri ağası tarafından sadrazama mühürlü mektup yazılmıştır. İsteğin uygun görülmesine binaen İbrahim Ağa kul kethüdalığına getirilirken diğer ocak ağaları da gereği gibi terfi ettirilmiştir⁵⁴³.

⁵³⁸ A.{DVNSMHM.d, 105/150, 29.R.1106 (17 Aralık 1694).

Yeniçeri ağasının mektubu ile yapılan tevcihat için ayrıca bkz. A.{DVNSMHM.d,108/1314, 30.Za.1107 (1 Temmuz 1696); A.{DVNSMHM.d,110/905, 29.Ca.1109 (13 Aralık 1697).

⁵³⁹ A.{DVNSMHM.d, 105/212, 29.R.1106 (17 Aralık 1694).

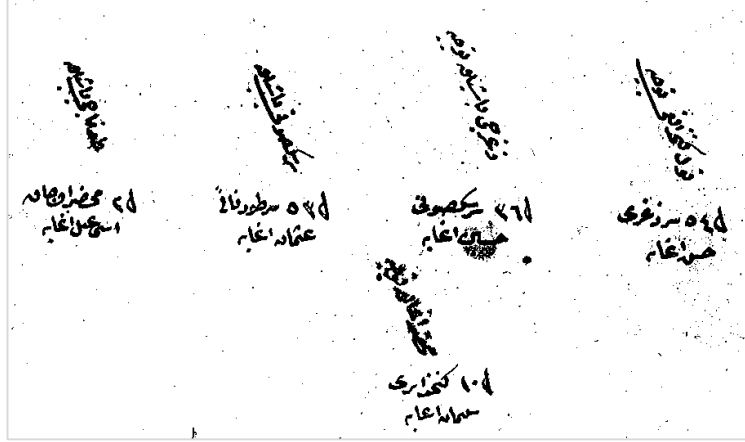
⁵⁴⁰ AE.SAMD.III, 226/21793, 19.Ra.1143 (2 Ekim 1730); A.{AMD, 23/58, 1195 (1781); TS.MA.e, 804/92, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); AE.SMHD.I, 259/21079, 10.S.1164 (8 Ocak 1751).

⁵⁴¹ HAT, 339/19387-A, 1232 (1817); HAT, 276/16204-A, 1240 (1825) .

Bu silsile için hazırlanan pusulaların arasında kethüdayeri ve bölükbaşı yazarlar da vardır. Örneğin 1821'de yeniçeri ağası olan Hasan Ağa'nın sunduğu pusulada kethüdayeri makamına getirilen Bölükbaşı Hasan Ağa ve onun yerine atanan Hüseyin Ağanın isimleri yer almaktadır. Hatta bu pusulada yeniçeri ağasının kardeşi İbrahim Ağa'ya da 54. bölük çorbacılığı verildiği görülmektedir. Bkz. 1261/48829A, 1236 (1821).

⁵⁴² HAT, 1358/53264, 1222 (1808); HAT, 287/17237, 1230 (1815); HAT, 341/19525, 1230 (1815); HAT, 339/19387, 1232 (1817); HAT, 339/19394, 1232 (1817); HAT, 341/19478, 1232 (1817); HAT, 1261/48830, 1235 (1820); HAT, 339/19373, 1238 (1823); HAT, 679/33134, 1239 (1824); HAT, 339/19408, 1241 (1826).

⁵⁴³ TS.MA.e, 657/34, 29.Z.1225 (25 Ocak 1811).

Resim 26
1820 Yılında Yeniçeri Ağalığı Makamına Getirilen
Ali Ağa'nın Sunduğu Silsile Üzeri Terfi Edecek Ocak Ağaları Listesi
(HAT, 1261/48830-A⁵⁴⁴)

Ocak içerisindeki terfiler Osmanlı sultanları tarafından da yakından takip edilmiştir. Nitekim 1774 yılında yeniçeri ağalığı makamına kul kethüdasının getirilmesi ile başlayan süreci telhis ile haber veren sadrazam, sunduğu evrakta samsoncubaşının kul kethüdalığına, zağarcıbaşının samsoncubaşılığa uygun görüldüğünü yazınca, sıralamanın yanlış olduğunu fark eden padişah tashih edin şeklinde uyarmıştır⁵⁴⁵. 1789'un Nisan ayında ise yeniçeri ağasının azl kararından sonraki işlemlerin haber verilmesi gecikince, padişah tarafından sadrazama tebdil ve silsilenin ne zaman yapıldığını bildirmesi emredilmiştir⁵⁴⁶. Bunun üzerine sadrazam tarafından yeni ağaya Bâbîâli'de saat onda hilat giydirildiği, ocaklı terfilerinin de gereği gibi yapıldığı bilgisi verilmiştir⁵⁴⁷.

Elbette bu terfiler sırasında istisnalar da yaşanmıştır. Örneğin 1823 yılında Sekbanbaşı Süleyman Ağa'nın görevinden alınması üzerine sadrazamdan yeniçeri

⁵⁴⁴ 54. Bölük Ser-Zağarî Hasan Ağa'ya Kul Kethüdalığı Tevcihi

36. Bölük Ser-Saksonî Hüseyin Ağa'ya zağarcıbaşılık Tevcihi

53. Bölük Ser-Turnaî Osman Ağa'ya Ser-Saksonî Başılık

2. Bölük Muhzır-ı Ocak İsmail Ağa'ya Turnacıbaşılık

10. Bölük Kethüdayeri Süleyman Ağa'ya Muhzır Ağalık tevcihi

⁵⁴⁵ TS.MA.e, 793/2, 8.Za.1187 (21 Ocak 1774).

⁵⁴⁶ TS.MA.e, 807/2, 10.B.1203 (6 Nisan 1789).

⁵⁴⁷ TS.MA.e, 804/30, 10.B.1203 (6 Nisan 1789).

ağası ile istişare yapıp makama ocak ağalarından birini seçmeleri istenmiştir. Bunun üzerine yeniçeri ağasının her zamanki gibi selamlık dönüşünde Bâbîâlî'ye uğradığı gün bu konu görüşülmüştür. Ağa tarafından Turnacıbaşı Abbas Ağa'nın uygun görülmesi ile yeni sekbanbaşı belirlenirken, ondan boşalan makama silsile üzere tayin yapılmış, en nihayetinde durum padişaha iletilerek onun da onayı alınmıştır⁵⁴⁸.

b. Yeniçerilerin Terfi ve Emeklilik Muameleleri

Devşirilip Türk yanında yetişen acemi oğlanlıktan kapıya çıkıp yeniçeri olan ve yoluyla terbiyeden geçen neferlerin bir sonraki merhalesi ocak içerisinde yükselmeleridir. Bu yükselmeler piyade cemaatleri arasında olduğu gibi bölüğe çıkma olarak ifade edilen süvari bölüklerine terfi şeklinde de yapılmaktaydı.

Yeniçerilerin kapıkulu ocakları içindeki terfileri genellikle ya yeniçeri ağaları tarafından ilgili makama nefer ile ilgili bir tezkire sunulması⁵⁴⁹ ya da hizmetlerindeki başarıların dolayı doğrudan padişah tarafından gönderilen emirler ile gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda yeniçeri ağalarına hitaben yazılmış özellikle XVI. asra ait kayıtlardaki yoğunluk da dikkate alındığında ocak neferlerinin terfi ile mükafatlandırılmasındaki en büyük etken İstanbul'un korkulu rüyası olan yangınların söndürülmesindeki faydalarıdır⁵⁵⁰. Ayrıca su yolu inşaatında çalışma⁵⁵¹ sur-ı

⁵⁴⁸ HAT, 279/16510, 29.Z.1238 (6 Eylül 1823).

Yine bir başka istisnai uygulama olarak 1799'da Yeniçeri Ağası Ömer Ağa'nın önermesi ile yapılan terfiler sırasında seksoncubaşılığa yükselen turnacıbaşının yerine İznikmid yeniçeri Zabiti Halil Ağa getirilmesi gösterilebilir. Bkz. HAT, 90/3680, 13.M.1214 (17 Haziran 1799) Naklen Ayşe Pul, **Yeniçeri Ocağı'nın 68. Ortası Turnacıbaşılık**, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s.97.

⁵⁴⁹ A. {DVNSMHHM.d, 2/1295, 9.L.963 (16 Ağustos 1556); A. {DVNSMHHM.d, 4/1950, 29.C.968 (17 Mart 1561); A. {DVNSMHHM.d, 25/3089, 1.L.981 (24 Ocak 1574).

⁵⁵⁰ 1574'deki Matbah-ı Âmire yangınının söndürülmesine hizmet edenler arasında bir yayabaşı, on solak ve bir sekban bölüğe çıkma verilmiştir. Bkz. A. {DVNSMHHM.d, 26/441, 3.Ca.982 (21 Ağustos 1574). 1576 Unkapanı yangınında bir yayabaşı çavuşluk ile terfi ettirilirken bir zağarcı da bölüğe çıkarılmıştır. Bkz. A. {DVNSMHHM.d, 27/748, 29.Za.983 (29 Şubat 1576). Yine 1583'de de Galata yangınında iki yeniçeri, 1587 Fener Kapısı Yangınında iki solak ve iki yeniçeri, 1588 Aşıkpaşa Mahallesi yangınında üç solak ve üç yeniçeri bölüğe çıkma ile mükafatlandırılmışlardır. Bkz. A. {DVNSMHHM.d, 52/480, 16.Z.991 (31 Aralık 1583); A. {DVNSMHHM.d, 62/114, 16.Ca.995 (24 Nisan 1587); A. {DVNSMHHM.d, 64/355, 29.Z.996 (19 Kasım 1588).

⁵⁵¹ A. {DVNSMHHM.d, 6/267, Ra.972 (Ekim 1564); A. {DVNSMHHM.d, 6/1300, Za.972 (Haziran 1565); A. {DVNSMHHM.d, 6/1292, Z.972 (Temmuz 1565).

hümâyûnda hizmet etme⁵⁵² gibi birçok sahada gösterdikleri çaba onlara terfi olarak geri dönmüştür. Tüm bunların haricinde yeniçeriler en nihayetinde bir asker olduğundan seferler gösterdikleri başarılar neticesinde de emredildiği üzere yeniçeri ağaları eliyle terfi edilmişlerdir⁵⁵³.

Yeniçeri ağalarının da göreve geldiklerinde ocakta terfiler yapma kaidesi bulunmaktadır. Bu bağlamda ağa değiştiğinde divandan çıkan hükümler ile gerekli terfilerin yapılması emredilmiştir⁵⁵⁴.

Terfi ve tayinlerde etkili olan bir diğer sebep ise muhtelif mevkilerdeki boşalmalardır. 1661'de Karaköy Kapısı'nın kapıcısının vefat etmesi örneğinde de görüleceği üzere vazifesi Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın arziyle elli dokuzuncu bölükten Hasan'a verilmiştir⁵⁵⁵. Bunun haricinde boşalan makama tayini için arzuhal sunan bir ocaklının talebinin uygun görülmesi neticesinde de gerçekleşebilirdi⁵⁵⁶.

Ocaklının tüm işlemleri gibi emeklilik işlemleri de ağa muamelesi ile yapılmaktaydı. Muharebelerde esir düşen, yaralanan ya da herhangi bir sebepten görevini yapamayacak durumda olan yeniçerinin aman dileyen arzuhalini sunmasının ardından yeniçeri ağasına bahsi geçen kişiyi kanun üzere tekaüt etmesi emredilirdi⁵⁵⁷.

⁵⁵² Sultan III. Murad'ın oğullarının sünnet düğününde hizmet eden yayabaşı, bölükbaşı, solaklardan ve yeniçerilerden on yedi nefere bölük çıkması uygun görülmüştür. Bkz. A.{DVNSMHM.d, 47/584, 1.B.990 (22 Temmuz 1582).

⁵⁵³ A.{DVNSMHM.d, 5/594, 4.Ca.973 (27 Kasım 1565); A.{DVNSMHM.d, 5/644, 17.Ca.973 (10 Aralık 1565); A.{DVNSMHM.d, 7/1565 19.Z.975 (15 Haziran 1568); A.{DVNSMHM.d, 35/903, 9.N.986 (9 Kasım 1578).

⁵⁵⁴ A.{DVNSMHM.d, 47/631, 8.B.990 (29 Temmuz 1582); A.{DVNSMHM.d, 52/161, 26.N.991 (13 Ekim 1583); A.{DVNSMHM.d, 55/9, 17.L.992 (22 Ekim 1584); A.{DVNSMHM.d, 69/257, 10.Za.1001.

⁵⁵⁵ KK.d, 217, s.173, G.Za.1071 (28 Haziran 1661)

⁵⁵⁶ D.YNC, 73/49, 18.Za.1133 (10 Eylül 1721); D.YNC., 73/50, 21.Za.1133 (13 Eylül 1721); D.YNC, 73/98, 22.M.1134 (12 Kasım 1721); D.YNC, 83/72, 1137 (1725).

⁵⁵⁷ D.YNC, 69/10, 27.M.1134 (17 Kasım 1721); D.YNC, 69/37, Ş.1134 (Haziran 1722); D.YNC, 73/41, 22.Ş.1133 (7 Haziran 1722); D.YNC, 73/62, 1134 (1722).

Erken tarihli bazı kayıtlardan da anlaşılacağı üzere ağalar sadece Yeniçeri Ocağı değil Acemioğlan Ocağı muamelelerine de yer yer müdahil olmuşlardır. Nitekim 1560 yılında acemioğlan Hamza'nın emekliliği için Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa mühürlü mektub göndermiştir. Bkz. A.{DVNSMHM.d, 4/38, 2.R.967 (1 Ocak 1560).

c. Yeniçeri Ocağı Neferini Timara Çıkarma

Devlet topraklarının askerî ve idarî hizmet karşılığında bir kişiye verilmesi demek olan timar, Osmanlı'nın kendisinden önce yaşamış uygarlıklardan devraldığı bir sistemdir. Bizans'ta "pronia", Selçuklularda "iktâ" ismi ile kendini gösteren bu sistem temelinde hazineden para çıkmadan asker yetiştirme ihtiyacının bir tezahürüdür⁵⁵⁸. Zaman içerisinde bu sistemi benimseyen ve geliştirip en mükemmel hali ile uygulayan Osmanlı Devleti, uzun yıllar boyunca hazinesinden para çıkmadan ordusunun önemli bir kısmına tekabül eden askeri desteği sağlamıştır.

Yıllık gelirlerine göre kendi içerisinde timar, zeamet ve has⁵⁵⁹ olarak üç ana gruba ayrılan ve genel olarak timar olarak adlandırılan devlet topraklarının dağıtımı kişilerin makam ve mevkilerine göre yapılmıştır. Bu sisteme dâhil olma yetkileri bulunan Yeniçeri Ocağı neferlerinin de alabileceği timarın derecesi kanunnamelerde belirlenmiştir. Örneğin bir yeniçeriye 9.000 akçelik timar verilmesi kanunken yayabaşı ve odabaşları 15.000 akçe olarak belirlenmiştir⁵⁶⁰.

Yeniçeri Ocağı'nda sadece yeniçerilerin değil solak, zağarcı, sekban bölüklerinde yer alan neferlerin ve hatta bölükbaşı, ser-piyade ya da yayabaşı denen kıdemlilerin timar işlemleri de yeniçeri ağası tarafından icra edilmekteydi⁵⁶¹.

Ocak neferlerinin timara çıkmaları yeniçeri ağasının bu kişiler hakkında bilgiler ihtiva eden bir arzı sunması neticesinde divan-ı hümayûn kararı doğrultusunda⁵⁶² ya da doğrudan padişah emretmesi ile yapılmaktaydı. Daha sonra

⁵⁵⁸ Fuad Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.98 vd; Yücel Öztürk, "Timar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi", **OTAM**, S. 31, s. 157-208. Coşkun Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatından Timarlar", **Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, s. 4, Ankara 1943, s. 534-535

⁵⁵⁹ Yıllık gelirlerine göre timarlar: timar (19.999 akçeye kadar), zeamet (20.000-99999 akçeye kadar), has (100000 akçe ve sonrası) olarak isimlendirilir. Bkz. Üçok, **a.g.m.**, s.536, 539.

⁵⁶⁰ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.351.

⁵⁶¹ A.{DVNSMHH.d, 2/, 24.S.964 (27 Aralık 1556); A.{DVNSMHH.d, 4/84, 14.R.967 (13 Ocak 1560); A.{DVNSMHH.d, 25/3968, 7.L.981 (30 Ocak 1574); A.{DVNSMHH.d, 4/122, 17.R.967 (16 Ocak 1560); A.{DVNSMHH.d, 2/1843, 24.S.964 (27 Aralık 1556); A.{DVNSMHH.d, 10/129, 20.Ş.979 (7 Ocak 1572); A.{DVNSMHH.d, 4/513, 18.B.967 (14 Nisan 1560)

⁵⁶² A.{DVNSMHH.d, 4/738, 22.Ş.967 (18 Mayıs 1560); A.{DVNSMHH.d, 4/1534, 14.B.968 (31 Mart 1561); A.{DVNSMHH.d, 25/3066, 1.N.981 (25 Aralık 1573); A.{DVNSMHH.d, 25/3067, 7.L.981 (30 Ocak 1574); A.{DVNSMHH.d, 25/3078, 24.L.981 (16 Şubat 1574); A.{DVNSMHH.d, 25/3073, 6.Za.981 (27 Şubat 1574).

yine aa tarafından kanunlar çerçevesinde timara çıkarılmış bu kişilerin isimleri deftere yazılıp mühürlenerek devlet makamına takdim edilmekteydi⁵⁶³. Devamında ise artık toprak sahibi olan neferinden vazifesi sırasında verilmiş olan tüfekler Cebahane-i mire’ye teslim edilmek üzere alırdı⁵⁶⁴.

Yeniçeri Ocağı neferlerinin timara çıkarılması belirli etkenler neticesinde olmaktadır. Bunların başında da yeniçeri ağısı değişiklikleri gelmekteydi. Nitekim yeniçeri ağıları vazifeye geldiğinde vermesi gereken vergilerden biri de ocak neferlerinden timara çıkmalar yapmaktır⁵⁶⁵. Ayrıca yangın sndrmedeki gayret⁵⁶⁶, Balyos’a hizmet⁵⁶⁷ ve muharebedeki bařarı⁵⁶⁸ gibi birçok sebepten yeniçeri ağısı eliyle ödül olarak da verildiği görülmektedir. Bununla birlikte “merd-i timar” ifadesi ile ocakla bağlantısı kesilmek istenen kişilere bir tür ceza olarak da verildiğini gösteren örnekler de bulunmaktadır⁵⁶⁹. XVII. asrın başlarından itibaren ise timarın önemini kaybetmesinden dolayı ocaktan çıkmalar da azalmıştır.

d. Yeniçerilerin Taşra Hizmetlerine Verilmesi

Yeniçerilerin başkent haricindeki görevi taşradaki kale ve şehirlerin muhafazalarına hizmet etmektir. Özellikle tehdit altındaki ya da önemli mevkilerdeki bölgelerin korunması için takviye g olarak talep edilmiřlerdir⁵⁷⁰. Taşrada muhafaza

⁵⁶³ A.{DVNSMHH.d, 16/506, 29.M.979 (23 Haziran 1571)

⁵⁶⁴ A.{DVNSMHH.d, 10/445, 18.N.979 (3 şubat 1572).

⁵⁶⁵ A.{DVNSMHH.d, 52/161, 26.N.991 (13 Ekim 1583); A.{DVNSMHH.d, 55/9, 17.L.992 (22 Ekim 1584).

⁵⁶⁶ A.{DVNSMHH.d, 26/441, 3.Ca.982 (21 Ağustos 1574); A.{DVNSMHH.d, 27/748, 29.Za.983 (29 şubat 1576).

⁵⁶⁷ A.{DVNSMHH.d, 25/3075, 24.L.981 (16 şubat 1574).

⁵⁶⁸ A.{DVNSMHH.d, 35/903, 9.N.986 (9 Kasım 1578).

⁵⁶⁹ Pul, “Yeniçeri Teşkilatına Dair Bir Risale”, s.1014; Gül, **18.Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı**, s.402

⁵⁷⁰ Hakan Engin, **Tuna Savunma Hattında Bir Osmanlı İstihkâmı: Askeri ve Mâli Yönleriyle İbrail Kalesi’nin Organizasyonu (1711-1829)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Cengiz Fedakar, Edirne 2022, s.332-333; mer Gezer, **Kale ve Nefer; Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020, s.95-98, 156-157; Mark L. Stein, **Osmanlı Kaleleri Avrupa’da Hudut Boyları**, ev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s.58.

için nefer gerektiğinde yeniçeri ağasına verilen emir ile istenen miktardaki asker hazırlanarak ilgili yere ulaştırılmaktaydı⁵⁷¹. Örneğin 1571 yılında Molova kadısı, düşman kadirgaları ile gelen haramilerin Midilli’de 40-50 Müslümanın evini yağmaladığını bildirmesi üzerine yeniçeri ağasına 200 yeniçeriye Midilli Muhafazasına göndermesi emredilmiştir⁵⁷². Bundan yaklaşık bir ay sonra ise Molova Kalesi’nin muhafazasının güçlendirilmesi için acilen nöbetçi gerektiği bildirilince, yeniçeri ağasından Midilli için tayin ettiği 200 yeniçeriden 50’sini kale hizmetine göndermesi istenmiştir⁵⁷³.

Muhafazadaki yeniçeriler azaldığında da bölgelerden gelen talep doğrultusunda ilgili yerlere ağalar tarafından nefer ikmal yapılmıştır. Nitekim 1571’de Kıbrıs Muhafazasında sadece 800 yeniçeri kaldığının haberinin gelmesi üzerine, yeniçeri ağasından eğer burada hizmete verilip de dönen varsa geri göndermesi, eksik varsa da bunu tamamlaması istenmiştir⁵⁷⁴. 1572 yılında Boğdan muhafazasında yeniçeriye ihtiyaç olduğunda⁵⁷⁵, Rodos’ta nefer azaldığında⁵⁷⁶ ve yine Kıbrıs’ta 80 asker eksik çıktığında⁵⁷⁷ ağalık makamından gereğini yapması istenmiştir.

Merkezden atamalar bir yana muhtelif kalelerde hizmette bulunan yeniçerilerin ihtiyaç duyulan bölgeye kaydırılması şeklinde de çözümler denenmiştir. 1568’de Şam muhafazası için Van ve Bitlis’te olan nöbetçi yeniçerilerden 300 nefer tayin edilmesi istenmiştir⁵⁷⁸. 1692’de Kutays Kalesi’den muhafızların alınması üzerine nefer

⁵⁷¹ A.{DVNSMHHM.d, 9/177, 15.L.977 (23 Mart 1579); A.{DVNSMHHM.d, 7/590, 28.C.975 (30 Aralık 1567); A.{DVNSMHHM.d, 32/461, 15.N.986 (15 Kasım 1578); A.{DVNSMHHM.d, 35/881, 9.N.986 (9 Kasım 1578).

⁵⁷² A.{DVNSMHHM.d, 18/184, 6.Ş.979 (24 Aralık 1571).

⁵⁷³ A.{DVNSMHHM.d, 10/381, 11.N.979 (27 Ocak 1572); A.{DVNSMHHM.d, 16/478, 12.N.979 (28 Ocak 1572).

⁵⁷⁴ A.{DVNSMHHM.d, 16/561, 12.C.979 (1 Kasım 1571).

⁵⁷⁵ A.{DVNSMHHM.d, 10/135, 25.Ş.979 (12 Ocak 1572).

⁵⁷⁶ A.{DVNSMHHM.d, 19/76, 13.M.980 (26 Mayıs 1572); A.{DVNSMHHM.d, 19/86, 14.M.980 (27 Mayıs 1572).

⁵⁷⁷ A.{DVNSMHHM.d, 19/396, 27.S.980 (9 Temmuz 1572).

⁵⁷⁸ A.{DVNSMHHM.d, 7/791, 5.Ş.975 (4 Şubat 1568).

eksilince Yeniçeri Ağası İsmail Paşa tarafından Ahışa Kalesi'nde bulunanlardan tamamlanması uygun görülmüş ve ilgili yerlere bunun için emirler yazılmıştır⁵⁷⁹.

Sefer zamanı ordunun nefer eksikliğinin giderilmesi için tercih edilen esamisi çalık yeniçeri ve kul-oğulları muhafaza hizmetinde de karşımıza çıkmaktadır⁵⁸⁰. Ayrıca yine kanuna aykırı olsa da kapıkulu eğitiminden geçmemiş kul-karındaşlarının acil durumlarda şehir ve kale muhafazasında nefer eksikliğini tamamlamak için yeniçeri olarak yazıldıkları da görülmektedir. Örneğin 1568 yılında muhafazasına hayli önem verilen Mısır için yeniçeri ağasından toplamda bin kul-karındaşı yazıp, her birine şehremininden birer tüfek verip gemiler ile göndermesi istenmiştir⁵⁸¹.

Nefer her ne kadar taşrada hizmette olsa da başkentteki yeniçeri ağasının gözetimindeydi. Bundandır ki nefer sayılarının takibi için yoklama defterlerinin gönderilmesi, yeniçeri ağalarının mühürlü mektubu ile ilgili bölgelerin muhafazasındaki zabıt ve çavuşlarından talep edilmekteydi⁵⁸². Bu aynı zamanda nizamı kontrol altında tutma amaçlı da olduğundan yoklama sırasında yeniçeriler arasına karışmış esamisiz kişilerin çıkarılıp reaya zümresine kaydedilmesi istenmekteydi⁵⁸³. Ayrıca muhafız olarak gönderilen yeniçerilerin hizmetleri bittiğinde ve kendilerine gerek kalmadığında bunların organize edilip İstanbul'a gönderilmesi sağlanmaktaydı⁵⁸⁴.

⁵⁷⁹ A.{DVNSMHHM.d, 104/91, Evasıt.N.1103 (Haziran 1692); A.{DVNSMHHM.d, 104/94, Evasıt.N.1103 (5 Haziran 1692)

⁵⁸⁰ A.{DVNSMHHM.d, 119/1284, Evail.Z.1124 (Aralık 1712)

⁵⁸¹ A.{DVNSMHHM.d, 7/685, 14.B.975 (14 Ocak 1568). Kul-karındaşlarının yeniçeri ağaları tarafından şehir ve kale muhafazalarında görevlendirilmeleri için ayrıca bkz. A. {DVNSMHHM.d, 19/390, 26.S.980 (8 Temmuz 1573); A.{DVNSMHHM.d, 26/235, 28.Ra.982 (18 Temmuz 1574); A.{DVNSMHHM.d, 26/869, 15.B.982 (31 Ekim 1574)

⁵⁸² A.{DVNSMHHM.d, 99/117, 15.Ra.1101 (27 Aralık 1689); A.{DVNSMHHM.d, 99/126, 15.Ra.1101 (27 Aralık 1689); A. {DVNSMHHM.d, 111/1613, Evail.B.1112 (Aralık 1700); A.{DVNSMHHM.d, 114/644, Evasıt.M.1115 (5 Haziran 1703)

⁵⁸³ A.{DVNSMHHM.d, 111/2189, Evahir.M.1113 (6 Temmuz 1701)

⁵⁸⁴ A.{DVNSMHHM.d, 7/1232, Ş.975 (Şubat 1568); A. {DVNSMHHM.d, 134/841, Evail.R.1140 (25 Kasım 1727).

e. Taşrada Yeniçeri Kumandanı Görevlendirme

Eyyubi Kanunnamesi'nde yer aldığı üzere yeniçeri serdarları ve dizdarların atamaları yeniçeri ağalarının arzı ile gerçekleşmekteydi⁵⁸⁵. Yeniçeri Ocağı'nın taşradaki temsilcilerinden serdarlar bulundukları yerdeki kapıkullarının idaresinden sorumlu tutulmuşlar, beytülmal işlemlerine kadar her türlü meselede merkezin en yetkili muhataplarından olmuşlardır⁵⁸⁶. Böyle önemli bir görevi icra eden yeniçeri serdarları herhangi bir sebepten makamlarında bulunmadığında tıpkı atamalarında olduğu gibi yerlerine yeniçeri ağası mektubu ile bir vekil atanmaktaydı⁵⁸⁷.

Dizdar ise önemli mevkilerde birer askeri üs vazifesi gören kalelerin idaresinden, bakımından, askerin ve mühimmatın düzeninden ve disiplininden sorumlu olan kişidir⁵⁸⁸. Bundandır ki kaleyi ve askeri başbuğsuz bırakmamak için dizdarın vefat etmesi, vazifesini icra edemeyecek halde olması⁵⁸⁹ ya da görevini kötüye kullanması⁵⁹⁰ gibi durumlar ortaya çıktığında derhal yeniçeri ağasının bu göreve layık görülen kişiyi arz etmesi ile atama yapılmaktaydı. Bu kişiler genellikle yayabaşı, sekban ve solak cemaatlerinde vazifeli neferlerden ve müteakidliğe ayrılmışlardan seçilmekteydi⁵⁹¹. Teamüller gereği dizdarlıklar bu şekilde dağıtıldığı halde 1590 yılının başında Diyarbekir Dizdarlığı Dergah-ı Ali Solaklarından Halil'e verilmişken, vazifeye Buhara'dan gelen elçinin adamlarından biri tayin edilmiştir. Duruma müdahalede bulunan yeniçeri ağası eskiden beri dizdardıklar ocaktan kişilere

⁵⁸⁵ *Eyyübi Efendi Kanunnamesi*, s.42.

⁵⁸⁶ A.{DVNSMHM.d,96/849, Z.1089 (Ocak 1679); Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.327.

⁵⁸⁷ **İstanbul Kadı Sicilleri: Kartal Mahkemesi 1**, 62/425, Evail.Ş.1130.

⁵⁸⁸ Engin, **a.g.t.**, s.271.

⁵⁸⁹ AE.SMMD.IV, 86/10322, 26.M.1097 (23 Aralık 1685); AE.SMST.II, 26/2504, 19.L.1112 (29 Mart 1701); İE.AS, 32/2819, 2.Za.1106 (14 Haziran 1695); İE.TCT, 8/888, 24.R.1112 (8 Ekim 1700); İE.TCT, 8/996, 28.B.1112 (8 Ocak 1701); İE.AS, 71/6377, 26.B.1118 (3 Kasım 1796); İE.AS, 60/5495, 28.S.1134 (18 Aralık 1721).

⁵⁹⁰ C.AS., 461/19221, 3.Ca.1103 (22 Ocak 1692); C.AS., 133/5932, 3.M.1122 (4 Mart 1710); C.AS., 929/40218, 26.R.1126 11 Mayıs 1714); İE.AS, 35/3196, 20.Za.1106 (2 Temmuz 1695); İE.AS, 71/6377, 26.B.1118 (3 Kasım 1706); İE.AS, 72/6502, 29.Z.1124 (27 Ocak 1713).

⁵⁹¹ KK.d, 217, lef.161, Selh.L.1071 (27 Haziran 1661); A.{DVNSMHM.d, 4/1041, 21.L.967 (15 Temmuz 1560); A.{DVNSMHM.d, 18/50, 29.N.979 (14 Şubat 1572); A.{DVNSMHM.d, 25/3096, 28.B.982 (13 Kasım 1574); A.{DVNSMHM.d, 25/3097, 28.B.982 (13 Kasım 1574); Yaşaroğlu, **888 Numaralı Mühimme Defteri**, s.79

verildiği halde, dışarıdan birinin tayini ile usule aykırı harekette bulunulduğuna işaret ederek durumun düzeltilmesini istemiştir. Bunun üzerine kendisine dizdarlıkların eskisi gibi ocaktan kişilere verilmesi ve kimi uygun görüyorsa onu vazifeye seçip arz etmesi bildirilmiştir⁵⁹².

Kanunnamelerde yer almasa da arşiv vesikalarında da görüleceği üzere taşrada ocak temsilcilerinden olan yeniçeri zabitlerinin tayin ve azilleri yeniçeri ağası eliyle yapılmaktadır. Kul kethüdası, zağarcıbaşı, samsoncubaşı, turnacıbaşı, haseki gibi ocak kıdemlilerden seçilmişlerdir⁵⁹³. Bulunduğu bölgenin muhafızı olarak nitelendirilen yeniçeri zabiti, neferin idaresinden, inzibattan ve merkezin talebi ile her türlü tahkimatı karşılamaktan sorumlu tutulmuşlardır. Örneğin 1724 yılında Batum ile Anakara arasında bulunan ve zaman içerisinde metruk bir hale bürünen Faş Kalesi'nin⁵⁹⁴ tamiri sırasında Gönye Sancağı'ndan taş kırıcı, kireç yakıcı, baltacı ve inşaat malzemeleri temin edilmesi gerekirken, Gönye Kalesi Yeniçeri Zabiti Mehmed'in buna engel olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'ya bu kişiyi Karahisar-ı Şarki'de kalebend, kaleye de yeni bir zabit tayin etmesi emredilmiştir⁵⁹⁵.

⁵⁹² A.{DVNSMHM.d, 66/283, Ra.998 (4 Şubat 1590); A.{DVNSMHM.d, 65/651, 998 (1590).

⁵⁹³ A.{DVNSMHM.d, 114/697, Evasıt.M.1115 (Haziran 1703); A.{DVNSMHM.d, 116/1441, Evail.S.1122 (Nisan 1710); A.{DVNSMHM.d, 119/1328, Evahir.Z.1124 (Ocak 1713); A.{DVNSMHM.d, 127/24, Evahir.Ra.1130 (Mart 1718); A.{DVNSMHM.d, 127/34, Evahir.Ra.1130 (1718).

⁵⁹⁴ Faş Kalesi, Gürcistan'ın alınmasından sonra asayişin korunması için 1579'da Batum ile Anakara arasına inşa edilmiş ve adını burada bulunan nehirden almıştır. Zaman içerisinde metruklaşan kale, Tiflis tarafından gelecek herhangi bir tehlikeye karşı hazır olması için 1723 yılının sonunda çalışmalara başlanmıştır. Ülke genelinde inşaat malzemesinden temininden tamiratta çalışacak kişilerin toparlanmasına kadar büyük bir hazırlık başlatılmıştır. Bkz. Mahir Aydın, **Kafkasya'da Osmanlı Tahkimatı ve Faş Kalesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ ve T.C Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Nejat Göyünç, İstanbul 1981, s.4, 7.

⁵⁹⁵ A.{DVNSMHM.d,131/1436, Evail.Ş.1136 (4 Mayıs 1724)

4. OCAĞIN MALİ İŞLEMLERİ

a. Esame ve Hazine Mande

Kapıya çıkan ve artık resmî olarak Yeniçeri Ocağı'nın parçası olan nefere, isminin ve bağlı bulunduğu cemaatin bilgilerini içeren bir evrak verilmekteydi. Üzerinde yeniçeri ağasının mührü bulunan ve *esame* olarak adlandırılan bu pusulalar nefer için hem bir hüviyet hem de maaş kayıt belgesi mahiyetindedir. Başta vefat olmak üzere herhangi bir sebepten boşta kalan esame ise *mahlûl* olarak nitelendirilmiştir⁵⁹⁶.

Teamüle göre mahlûl esameler, yeniçeri ağasının mühürlediği evraklar ile ocağın yeni neferine ya da var olanın maaşına terakki olarak verilmekteydi. Mahlûllerin fazla kalanı ise üçte ikisi devlet hazinesine (hazine-mande), üçte biri yeniçeri ağası ve ocak ağalarına olacak şekilde dağıtılmaktaydı. Tam da bu noktada esame, zaman içerisinde devlet ekonomisini sarsan ve hatta teşkilatın en çok suiistimal edilen meselesi haline gelmiştir. Öyle ki XVI. asırdan itibaren mahlûle kalan esamelerin önemli bir kısmı gizlenip, ocaklı olmanın getirilerinden faydalanmak isteyenlere satılır hale gelmiştir. Yüksek mevki sahipleri dahi maiyetlerindekiilere esame tezkiresi vererek maaşlarını devletten tahsil etme yoluna gitmişlerdir⁵⁹⁷. Jean-Baptiste Tavernier'e göre yeniçeri ağaları da birilerini yeniçeri olarak gösterme usulsüzlüğe katılmışlardı⁵⁹⁸.

Elden ele gezen esameler nedeniyle hiçbir şekilde azalmayan, seferlere rağmen artmaya devam eden yeniçeri nüfusu zaman içerisinde hazine için büyük bir yük haline gelmiştir. Bu bağlamda yeniçeri ağalarından gelen mahlûl esame listeleri memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim yeniçeri ağasının gönderdiği iki bin on altı mahlûllük esame listesi karşısında Sultan IV. Murad, *hoşnutluğunu "berhûdar ol, istikâmetinden hazz itdim"* sözleri ile dile getirmiştir. Ancak bir kişinin bile ulufesini

⁵⁹⁶ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.493; Abdülkadir Özcan, "Esame", *DİA*, c.11, s.355.

⁵⁹⁷ D'Ohsson, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, s.337; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.487; Abdülkadir Özcan, "Esame", s.355; Sunar, "Ocak-ı Âmire'den Ocak-ı Mülgâ'ya Doğru...", s.507-508.

⁵⁹⁸ Jean-Baptiste Tavernier, *17.Yüzyılda Topkapı Sarayı*, s.23.

haksız yere kesmemesini de yeniçeri ağasına özellikle tembihlemiştir⁵⁹⁹. Keza 1655 yılındaki ayaklanmada Yeniçeri Ağası Kenan Paşa ile askerler tam da bu sebepten karşı karşıya gelmiştir. Her ay kırk mahlûl hedefinden dolayı sağ olanları çalık gösterip mağdur etmekle suçladıkları Kenan Paşa'yı karşılarında gören isyankarlar, ağalarına saldırıp kaçırmışlardır⁶⁰⁰. Kenan Paşa'nın yaşadığı olay bir yana yeniçeri ağalarının göndereceği mahlûl, hazine için çok önemli olduğundan padişahların dikkati ocağın en yetkili isminin üzerine yönetilmekteydi. 1699 yılının sonunda Sultan II. Mustafa'ya sunulan, hazine mandeninin manasına ve mahlûl defterine dair bilgiler içeren hatta padişaha dört işlem ile ulufe hesaplamayı gösteren yazı bunun bir örneğidir. Nitekim kimin sunduğu şimdilik tespit edilememiş bu ilginç yazıda padişaha yeniçeri ağasına mahlûl konusunda dikkatli olması ve üç aydan üç aya rikab-ı hümayûna göndermesi için kat'i bir uyarıda bulunması önerilmiştir⁶⁰¹.

XVIII. asır ile birlikte yönetimde kontrolden çıkan esame meselesini çözümü ulaştırma adına girişimler başlamış, yeniçeri ağaları da burada yerlerini almışlardır. III. Ahmed döneminde yeniçeri ağasına hitaben yayımlanan fermanda da görüleceği üzere yönetim, suiistimal edilen bu meselenin bertarafı için önemli kararlar almıştır. Şubat 1728'de yayımlanan bu ferman rüşvet karşılığında genç yaştaki yeniçeriye koruculuk ve tekaütlük verilmemesi, ocağa girmesine müsaade edilmeyene esame yazılamaması, işlemlerin yeniçeri ağası listeleri ile kontrollü olarak yapılması gibi birçok hususu ihtiva etmektedir. Elden ele gezen esameleri ortadan kaldırmak için ise mahlûl bilgisi getirene 10'da 1 akçe oranında *ihbariye* ödülü verilmesi kararı alınmıştır⁶⁰². Sultan Ahmed'den sonra Sultan I. Mahmud da bu konuda çalışmalar yapmış ancak iki padişahın da girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁶⁰³.

Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yeniçeri Ocağı'nın en çok istismar edilen konusu olan esame için daha radikal adımlar atılmıştır. Öyle ki yapılan çalışmalarda

⁵⁹⁹ **Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayunları**, Suver-i Hutût-ı Hümayûn, Hazırlayan: Önder Bayar, Çamlıca, İstanbul 2014, s.174.

⁶⁰⁰ **Târih-i Na'îmâ**, s.1607-1613.

⁶⁰¹ TS.MA.e, 885/40, 9.B.1111 (31 Aralık 1699).

⁶⁰² İE.AS, 86/7745, Evail.B.1140 (Şubat 1728); Naklen: Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.491-493.

⁶⁰³ Ignatius Mouradgea D'Ohsson, **Tableau Général de l'Empire Othoman**, Paris 1788, c.7, s.338.

hazinede 40.000'den fazla kişi için ulufe çıkarken, gerçek yeniçeri miktarının sadece 7.000-10.000 arası bir sayıya denk geldiği görülmüştür. Bundan dolayı III. Mustafa döneminde daha sıkı tedbirler alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda üzerlerine düşeni yapan yeniçeri ağalarından gelen mahlller hazine-mande edilip, ruznamçe-i hümâyûn ve piyade mukabelesine *ilm u haberleri* gnderilmiřtir⁶⁰⁴. Ancak yapılan işlemler bundan haksız kazanç elde edenlerin muhalefetine neden olmuştur. Yeniçeri ağası ile bu konuda bir iştişare yapan Sultan Mustafa, Hüseyin Ağa'nın ulema, yönetici kadro ve saray ağalarının bundan büyük kazanç sağladıklarını ifade etmesi üzerine kökünden czlemeyen esame meselesinin arkasında kimler olduğu ile yzleřmiřtir⁶⁰⁵.

Hüseyin Ağa'nın bu tavrına karşılık, esamede ocak ağalarının da büyük usulsüzlük yaptığı bir gerçektir. Hatta Sultan I. Abdülhamid tarafından 1778 yılında yeniçeri ağalığından sadrazamlığa getirilen Kalafat Mehmed Paşa'nın terekesinden esame senetleri çıktığı beyan edilmektedir. Bununla birlikte I. Abdülhamid döneminde de bilhassa Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın sadaretinde bu konuda ciddi teşebbüslerde bulunulmuştur. Halil Hamid Paşa'nın radikal girişimleri ile esame alım-satımı yasaklanırken, bunların kimlere ait olduğunu tek tek araştırılmaya ve bilgiler kontrol edilmeye başlanmış, ayrıca mahlûl haberi getirene de önceki seferlerde görüldüğü üzere ödül vaat edilmiştir. Fakat uygulama olumlu sonuçlar verince, esameden haksız kazanç edenler bir hayli rahatsız olmuştur. Özellikle bazı kişilerin yaptığı aleyhte faaliyetler neticesinde Halil Hamid Paşa nce Gelibolu'ya sürülmüş, daha sonra Bozcaada da katledilmiřtir⁶⁰⁶.

⁶⁰⁴ AE.SMST.III, 73/5419, 6.Z.1185 (9 Mart 1772).

⁶⁰⁵ D'Ohsson, *Tableau Gnral de l'Empire Othoman*, c.7, s.338-339.

⁶⁰⁶ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s.495, 498; Kemal Beydilli, "Halil Hamid Paşa", *DA*, c.15, s.316-318.

Resim 27
Hazine-Mande Edilmiş 165 Mahlûl Esameyi Gösteren Bir Liste
(A. {RSK, 3393/52, 20 Eylül 1808)

Osmanlı askerî teşkilatında değişim ve dönüşümün öncüsü olan Sultan III. Selim, ideal ordu için yaptığı reformlar sırasında Yeniçeri Ocağı'nı da ıslah etme yolunda birçok adım atmıştır. Islah edilecek meselelerin başında ise devlet hazinesi için büyük sorun olan esame gelmektedir. Zira Sultan Selim tahta çıkmasının hemen akabinde hazineden çıkan yüklü miktarda ulufeye rağmen sefere gidecek nefer sayısının azlığı ile yüzleşmiş ve bu bağlamda engelleyici çalışmalar başlatmıştır. Fakat bu çalışmalar istenen neticeyi vermemiştir. Hatta mesele padişah huzuruna tıraş için gelen berberlerin ellerinde topçu esamesi olduğunu söylemesine kadar varmıştır⁶⁰⁷. Yaşananlar karşısında esame konusunda öfkesi daha da artan sultanın saltanatı boyunca bu suiistimali engellemeye yönelik faaliyetleri devam etmiş, yeniçeri ağaları

⁶⁰⁷ Sunar, “Ocak-ı Âmire’den Ocak-ı Mülgâ’ya Doğru...”, s.508-509; Yüksel Çelik, “Nizâm-ı Cedîd’in Niteliği ve III. Selim ile II. Mahmud Devri Askerî Reformlarına Dair Tespitler (1789-1839)”, **Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi**, İstanbul 2010, s.565-590.

tarafından ara ara gönderilen mahlûl esameler hazine-mande edilmiş⁶⁰⁸, fakat yine de istediği sonuca ulaşamamıştır. Ondan sonra gelen padişahlarca da mahlûl esame ve hazine-mande çalışmaları sürdürülmüştür⁶⁰⁹. Hatta Sultan II. Mahmud döneminde Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa tarafından bu sorunu tamamen ortadan kaldıracak uygulamalar yapılmak istenmiştir. Başlangıçta kimin gerçekten yeniçeri olduğunun anlaşılmadığı bu ortamda tüm esameleri feshetmeyi istemişse de Sultan Mahmud oluşacak tepkiyi düşünerek izin vermemiştir. Bunun üzerine sadrazam tarafından esamelerin el değiştirmesini yasaklayan ve mevcut olan mahlullerin devlet hazinesine devrini sağlayan kanun yürürlüğe konmuştur⁶¹⁰. Bu sırada yeniçeri ağası tarafından da sık sık mahlûller gelmiştir⁶¹¹. Ancak esame konusunda sürdürülen çalışmalar ve yeni kurulan askeri birlikler, yeniçerilerin dönemin sadrazamı Alemdar Mustafa Paşa'nın karşısında yer almalarına neden olmuştur. 15 Kasım 1808'de Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı bir ayaklanma başlatan yeniçeriler, önce Ağa Kapısı'nı basıp Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'yı parçalayarak öldürmüşlerdir. Devamında ise asıl hedef olan sadrazam için Bâbiâli'yi kuşatmışlarsa da Alemdar onlara fırsat vermeden içerisinde bulunduğu konağı havaya uçurmuştur⁶¹².

Alemdar'ın başına gelenler Sultan II. Mahmud'u esame konusundan vazgeçirmemiştir. Padişah bu konuda daha ihtiyatlı bir tavır benimserken, mahlûl esamelerin tespiti ve hazineye teslim edilmesi hususunda çalışmalar yürütülmeye

⁶⁰⁸ D.YNC.d, 34741; D.YNC.d, 34766; D.YNC.d, 34815; D.YNC.d,34824; D.YNC.d, 35855.

⁶⁰⁹ A. {RSK, 3393/11, 5.Ra.1223 (1 Mayıs 1808); A. {RSK, 3393/25, 1.R.1223 (27 Mayıs 1808).

⁶¹⁰ Yeşil, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu*, s.242.

⁶¹¹ A. {RSK, 3393/47, 21.B.1223 (12 Eylül 1808); A. {RSK, 3393/49, 25.B.1223 (16 Eylül 1808); A. {RSK, 3393; A. {RSK, 3393/79, 22.N.1223 (11 Kasım 1808).

⁶¹² *Câbî Târihi*, s.270-271; *Âsım Efendi Tarihi*, s.1386; *Tarih-i Cevdet*, TOBB, c.9, s.2537; Kalost Arapyan, *Rusçuk Âyânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, Çeviren: Esat Uras, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943, s.159; Fatih Ünal, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden "1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.I, S.4, 2008, s. 577, 582-583; Kemalettin Kuzucu, "Yeni Belgeler Işığında Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul Hayatı ve Bâbiâli Olayı" *CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları*, c.I, İstanbul 2014, s. 375, 379-380.

devam etmiştir⁶¹³. Ancak dönemin ulufe defterleri incelendiğinde esamelerin hala elden ele dolaştığı, bakkal, şekerçi, kayıkçı, su yolcu, nüzul katibi ve hatta sabık yeniçeri ağası gibi birçok kademedeki kişinin bunlardan kazanç sağlamaya devam ettiği görülmektedir⁶¹⁴. Hazineyi bu yükten kurtarmak için son teşebbüs ise Yeniçeri Ağası Hüseyin Paşa'dan gelecektir. 26 Şubat 1823'te makama gelen Ağa Paşa, ocağın bozulan yapısını düzeltmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan biri olan esame için devlet yönetimine raporlar sunarak Alemdar Mustafa Paşa'nınkine benzer bir yöntemi uygulamaya koymuştur. Esame alım-satımı yasaklanıp, yeniçeri harici kişilerin ellerinde bulunan senetlerin toplanmasını amaçlayan bu yöntemin en çarpıcı kaidesi esameye dair işlemlerin yeniçeri ağalarının elinden alınıp tamamen Bâbiâli'ye bırakılmasıdır. Fakat esame önceki satırlarda da görüldüğü üzere bıçak sırtı bir meseledir. Bundandır ki Ağa Paşa'nın yaptıkları esameden gelir sağlayanları bir hayli rahatsız etmiştir. Bir yandan esame konusundaki başarılı uygulamaları, diğer yandan ocağa zarar verdiğini düşündüğü kişileri görevden uzaklaştırması, yeniçeri ağasının canını tehlikeye sokmuştur. Durumun farkına varan yönetim Aralık 1823'te Hüseyin Paşa'yı suikasta uğramadan görevinden alıp, Boğaz Muhafızı olarak tayin etmiştir⁶¹⁵. Esame meselesi ise ocak kaldırılana kadar hazine için yük olmayı sürdürmüştür.

b. Yeniçerilere Verilen Bahşişlerin Dağıtılması

Kapıya çıktıklarında günlük iki ya da üç akçe üzerinden ulufeye bağlanan ve kıdemlerine göre maaşları on iki akçeye kadar arttırılan yeniçeriler için tek gelir bu değildir⁶¹⁶. Hükümdar değişikliklerinde ve sefere gidişlerinde aldıkları bahşişler ile maaşlarına ek gelirler elde etmişlerdir. Özellikle XVI. asırda yeniçeri ağası

⁶¹³ A.{RSK.d, 1631, 25-26.S.1225 (1-2 Nisan 1810); D.PYD.d, 35557, 13.Ş.1226 (2 Eylül 1811); C.AS, 41/1884, 12.C.1230 (22 Mayıs 1815); C.AS, 377/15593, 19.M.1233 (29 Kasım 1817); TS.MA.d, 721/51, 1234 (1818).

⁶¹⁴ D.YNC.d, 34902; D.YNC.d, 34900; D.YNC.d, 34982.

⁶¹⁵ HAT, 338/19321; HAT, 338/19360; HAT, 91/ 3738; HAT, 294/17480; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s. 3337, 3349; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.196; Yeşil, **İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu**, s.244

⁶¹⁶ Yeniçeriler ulufelerini üç ayda bir alırken bunların dağıtımında yeniçeri ağalarının herhangi bir rolü bulunmamaktadır.

değişikliklerinde padişahın inayeti üzerine dağıtılan akçeler bunlardan bir tanesidir. Keza birden fazla örnekte görüleceği üzere makama tayin edilen yeni ağaya hitaben divandan hüküm çıkarılarak bahşedilen parayı yeniçerilere adet ve kanuna göre dağıtması emredilmiştir⁶¹⁷. “*Kadimü ’l-eyyâmdan beri*” vurgusu ile yerine getirilen bu teamülün bahsi geçen yüzyıldan sonra uygulandığına dair bir evraka rastlanmamıştır. Bununla birlikte muhtelif hizmetleri karşılığında yeniçeri ağasına teslim edilen paralar ile hünkarları kullarını sık sık ödüllendirmiştir⁶¹⁸.

Yeniçeri ağasına yazılmış hükümlere bakıldığında ödüllendirme nedenlerinin başında askeri başarılar sayılabilir. Nitekim 1565’te Malta ve 1568’de Cezayir seferinde “yararlılık” gösteren neferlere dağıtılacak akçeler ağalarına teslim edilmiştir. Ayrıca barış zamanında yaptıkları tüfek talimlerinde başarılı olanların da bu şekilde ödüllendirildiği bilinmektedir⁶¹⁹.

Askerî vazifelerinin yanı sıra şehirdeki hizmetleri de karşılıksız bırakılmamıştır. Örneğin 1564 yılında yeniçeri ağası ile birlikte su yolu kemerleri inşasında çalışan neferlere padişah yine ağaları vasıtasıyla ihsanda bulunmuştur⁶²⁰. Fakat yeniçerilerin akçe ile ödüllendirilmesi konusunda genel olarak yapılan araştırmalarda da görüleceği üzere ağırlık hiç şüphesiz yangınların söndürülmesindedir. Sadece şehri tarumar edenlere değil sarayda çıkan yangınlara da yetişen yeniçerilerin bu gayretleri için hazineden sık sık para çıkmış ve hakkedenlere dağıtılmak üzere ağalarına teslim edilmiştir⁶²¹. Ulufelerinin gecikmesi, cülus bahşişlerin verilmemesi neticesinde defalarca ayaklanan yeniçeriler için hizmet

⁶¹⁷ A.{DVNSMHH.d, 52/161, 26.09.991 (13 Ekim 1583); A.{DVNSMHH.d, 69/257, 10.Za.1001 (Ağustos 1593); **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.17, 46.

⁶¹⁸ A.{DVNSMHH.d, 3/56, 20.N.966 (26 Haziran 1559); A.{DVNSMHH.d, 7/286, 23.Ra.975

⁶¹⁹ A.{DVNSMHH.d, 5/594, 4.Ca.973 (28 Kasım 1565); A.{DVNSMHH.d, 5/644, 17.Ca.973 (10 Aralık 1565); A.{DVNSMHH.d, 7/1549, Z.975 (Haziran 1568); A.{DVNSMHH.d, 7/1565, 19.Z.975 (15 Haziran 1568); Ayrıca bkz. A.{DVNSMHH.d, 32/465, 10.Ra.986 (17 Mayıs 1578); Kolçak, **Ok, Tüfek ve At**, s.282-283

⁶²⁰ A.{DVNSMHH.d, 6/267, 14.Ra.972 (20 Ekim 1564); A.{DVNSMHH.d, 6/1292, 21.Za.972 (20 Haziran 1564); A.{DVNSMHH.d, 6/1300, 21.Za.972 (20 Haziran 1564).

⁶²¹ A.{DVNSMHH.d, 7/792, 5.Ş.975; A.{DVNSMHH.d, 14/941, 8.B.978; A.{DVNSMHH.d, 26/441 3.Ca.982 (21 Ağustos 1574), 3.5.982; A.{DVNSMHH.d, 31/756, 23.7.985; A.{DVNSMHH.d, 53/387, 9.Ş.992.

karşılığında verilen paranın aksaması görmezden gelinecek bir hadise değildir. Hatta Sultan III. Murad döneminde yaşanan mali bunalım karşısında isyan etmeye yer arayan yeniçerinin bahanesini olmuştur. Haziran 1589'daki Tahtakale'de çıkan yangını etrafa sirayet etmeden söndüren yeniçeriler, eskiden bu hizmetlerine karşılık bahşiş verilirken, ocak ağalarının artık buna riayet etmediği konusunda yeniçeri ağası Hızır Ağa'ya sataşmışlardır. Dahası Ağa Kapısı'na geldiklerinde taşılayıp, ensesine ve başına dokunarak saygısızlık yapmışlardır. Ertesi gün ise bu fitnenin büyümemesi için Hızır Ağa azledilmiştir⁶²².

c. Yeniçeri Ocağı Beytûlmâlinin Nizamı ve Devlet Hazinesine Teslim Edilecek Kısımın Organizasyonu

Devletin mal varlığını içeren hazineyi ve bu hazineyi idare eden kurumu tanımlamak için kullanılmış olan *beytûlmâl*, kuruluşu Hz. Peygamber dönemine dayanan ve zaman içerisinde geliştirilerek teşkilatlandırılmış bir yapıdır. Kendisinden önce topraklarında hüküm sürmüş imparatorluklar ile aynı anlayışla devlet hazinesi sistemini benimseyen Osmanlı, bu yapıyı *Hazine-i Âmire* olarak adlandırırken⁶²³, beytûlmali daha çok vâriissiz vefat eden kişilerin terekelerinden elde edilen geliri tanımlamak için kullanmıştır⁶²⁴. Şer'i ve örfî kurallar çerçevesinde vâriissiz ölen kişilerin terekelerine el konularak satılması, ortaya çıkan masrafların giderildikten sonra kalanın devlet hazinesine ve ilgili makama aktarılması *beytûlmâl-i hassa ve amme* sorumluluğundadır⁶²⁵. Kendi içerisinde ikiye ayrılan bu oluşumdan *hassa*, mansıp, cihet ve berat sahibi olan askerî kesimin; *amme* ise sivil halkın tereke işlemleri

⁶²² **Tarih-i Selânikî**, s.213-214; **Hasan Bey-Zâde Târîhi**, s.359.

⁶²³ Devlet gelirlerinin toplandığı hazine için ayrıca divan-ı hümayun hazinesi, taşra hazinesi, birûn hazinesi ve maliye hazinesi ifadeleri de kullanılmaktadır. Bkz. Arzu Terzi, **Hazine-i Hassa Nezareti**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s.1.

⁶²⁴ Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, cilt.1, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.450; Ahmet Tabakoğlu, **Osmanlı Mâlî Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s.49, 59, 68, 96; Mehmet Erkal, "Beytûlmâl", **DİA**, c.6, s. 90-92.

⁶²⁵ Arif Bilgin, Fatih Bozkurt, "Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vâriissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytûlmâl Mukataaları", **Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri 1: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, İstanbul, 7-8 Eylül 2007, İstanbul 2010, s.249-251

ile ilgilenmektedir. Ancak genel hatları ile bahsettiğimiz *beytûlmâl-i hassa ve amme*, vâriissiz vefat etmiş her kişinin terekesine el koyma hakkına sahip değildir⁶²⁶ ki bunlardan biri konumuzu ihtiva eden yeniçerilerdir.

Var oldukları süreç boyunca kendilerine mahsus kural ve kaideler çerçevesinde yönetilen yeniçerilerin, vefatları dâhilinde ortaya çıkan tereke işlemleri de birçok konuda olduğu gibi ocak teamüllerine göre icra edilmiştir. Ocak içerisinde vefat eden neferlerin tereke işlemleri için *ocak beytûlmâlcisi* ya da *yeniçeri beytûlmâl emini* ismiyle anılan memur tayin edilmiştir.

Teamüle göre bir yeniçeri vefat ettiğinde ocak beytûlmâlcisi tarafından terekesine el koyulur; müfettiş, kâtip ve kassamdan oluşan bir heyet nezaretinde satılarak, teferruatı ile bir defter hazırlanırdı. Yeniçerinin taşrada vefat etmesi durumunda ise yeniçeri ağası tarafından buraya memurlar tayin edilerek neferin terekesi ya İstanbul'a getirilir ya da bulunduğu yerde satılır ve defteri tutulurdu. Bu defterler daha sonra Ağa Divanı günü yeniçeri ağasına verilirken, bir kopyası Ağa Kapısı'ndaki sandığa, bir tanesi de yeniçeri kâtibine teslim edilmekteydi. İşlemler hem yeniçeri ağası hem de bu muameleyi yapanlar için önemli bir tutanaktır. Bundandır ki *resid* yani hesabı kapatılarak sandığa teslim edilen defterler askerin adı, bölüğü, vefat ettiği yer ve tarihi, terekesinin ederi, sandığa kimin teslim ettiği ve o sırada makamda bulunan yeniçeri ağasının adı gibi ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir⁶²⁷.

Yeniçerinin terekesinden elde edilen gelir ile ilgili işlemler varisli ve vâriissiz olmasına göre yürütülmekteydi. Eğer yeniçerinin yetişkin varisi varsa terekesinden elde edilen gelirin onda biri yeniçeri ağası, beytûlmâlcisi, vefat edenin bağlı bulunduğu orta veya bölük kumandanı tarafından alınır, gerisi ailesine verilirdi. Ancak varis küçükse, parası babasının bağlı bulunduğu ortanın sandığına konur ve burada işletilerek elde edilen gelir kendisine nafaka olarak teslim edilirdi. Yaşı geldiğinde ise rüştünü ispat eder ve mirasını alırdı. Vefat eden kişinin sonradan alacaklısı ya da varisi

⁶²⁶ Nitekim Beytûlmâl-i Hassa ve Amme, vakıf dâhilinde yaşayanların, tekke ve zaviye ehlinin, gayrimüslimlerin, tüccarların da vefatları nihayetinde terekelerine el koyma hakkı yoktu. Bkz. Bilgin-Bozkurt, **a.g.m.**, s.258-261

⁶²⁷ TS.MA.d, 4060, 29.Ca.1055 (23 Temmuz 1645); Said Öztürk, **Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995, s.92-93.

çıkması durumunda ise kassam-ı askerî ve beytûlmâlcî huzurunda davası görülür, iddialarının ispatlanması ile kendilerine hüccet yazılır ve yeniçeri ağası huzurunda hakları verilir⁶²⁸.

Vârissiz vefat eden yeniçerinin terekesinin satışı ile elde edilen gelir ise hem devlet hazinesi hem de ocaktaki orta sandıkları için önemli bir yeri teşkil etmektedir⁶²⁹. Ancak özellikle belirtilmesi gereken bir mevzu vardır ki vârissiz vefat eden yeniçerilerin tereke işlemlerini kontrol etmek, varisi belli olan kadar kolay olmamıştır. Bunun için de vârissiz vefat etmiş kapıkullarının terekelerinin sadece yeniçeri beytûlmâlî tarafından zapt edilmesi ve muhtelif kişilerin buna müdahalesinin engellemesi için yeniçeri ağası ilamı ile İstanbul ve imparatorluk toprakları dâhilindeki ilgili kadılara, subaşılar ve yetkililere sık sık uyarılar yapılmıştır⁶³⁰. Dahası yeniçeri ağası tarafından en yetkili makama mühürlü mektupların sunulması ile beytûlmâle ait olan bu malların bir habbe ya da bir akçesine dokunulmaması ve ocaktan seçilmiş kişiye teslim edilmesi için merkezden kat'i emirler gönderilmiştir⁶³¹.

⁶²⁸ Öztürk, **İstanbul Tereke Defterleri**, s.94.

1549'da Taşra'dan bazı kişilerin akraba mallarının beytûlmâlce zapt edildiği şikâyetlerinin divana ulaşması üzerine konunun netliğe kavuşması için Şehremini'ne emir yazılmış ve bir nüshası da Yeniçeri Ağası'na gönderilmiştir. 12 Mart 1549 tarihli bu emirde zapt edilen mallarının ve ait olduğu kişinin kimlik bilgisinin ayrıntıları ile belirtildiği bir defter tutulup gönderilmesi istenmiştir. Böylelikle eğer dava eden olursa, kanun gereğince hak ettikleri de tespit edilirse kendilerine mallar teslim edileceği beyan edilmiştir. Bkz. **888 Numaralı Mühimme Defteri**, s.91

⁶²⁹ Yeniçeri beytûlmâl akçesi ocak neferlerinin ihtiyaçlarını karşılama, borç verme haricinde birçok alanda kullanılmıştır. Yeni tayin olmuş ağanın odasının döşenmesi, yine ağa ve ocak rütbelilerinin sünger, yağmurluk gibi bir takım ihtiyaçları, Ağa Kapısı'nın ve ortaların muhtelif masrafları, hatta bazı tekkelerin tamir masrafları buradan karşılanmıştır. Bkz. A.{DVNSMHHM.d, 58/17, 29.Z.993 (22 Aralık 1585); Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.191; Gül, **18.Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı**, s.756; Ali Şenyurt, "Yeniçeri Ortaları Yardımlaşma Sandıkları", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.33, Kocaeli 2016, s.164.

Yine aynı şekilde devlet hazinesinden çıkması gereken bazı ödemeler için doğrudan işaret edilen bir kaynaktır. Niteki Edirne'de yapılan bir camii için paraya ihtiyaç duyulduğunda bunun varsa yeniçerilerin beytûlmâlî ve Hassa Bostanlar mahsulünden karşılanmasının uygun olacağı beyan edilmiştir. **TS.MA.e, 1038**

⁶³⁰ A.{DVNSMHHM.d, 70/468, 1001; A.{DVNSMHHM.d, 95/267, 1.C.1075 (Aralık 1664); A.{DVNSMHHM.d, 95/503, Evail.Z.1075 (Haziran 1665); A.{DVNSMHHM.d, 106/1105, Evail.Ra.1107 (Ekim 1695); A.{DVNSMHHM.d, 119/719, 30.Ra.1124; A.{DVNSMHHM.d, 136/71, Evahir.Ca.1142; A.{DVNSMHHM.d, 148/218, Evail.C.1154 (Ağustos 1741).

⁶³¹ A.{DVN., 96/77, Evahir.N.1089 (14 Kasım 1678); A.{DVNSMHHM.d, 181, s.20, Evahir.Za.1184 (Mart 1771); C.ML., 53/2462, 5.L.1218 (18 Ocak 1804); **İstanbul Ahkam Defterleri, Sosyal Hayat I**,

Emir ve uyarılara sebep olanların başında ise beytûlmâl-i hassa ve amme ile ilgilenen kişiler gösterilebilir. Örneğin 1717’de Eyüp’te vefat etmiş bir yeniçerinin terekesini, Eyyüb-i Ensarî mütevellisi yeniçeri beytûlmâlî olmadığı iddiasıyla beytûlmâl-i amme ve hassa adına vakfetmesi üzerine yönetim duruma el koyarak derhal emr-i şerif çıkarılmış ve katiyen dokunulmaması ilan edilmiştir. Yine 1743 yılında vârisiz ölen yeniçeri Pireli Hacı Süleyman isimli şahsın Mihaliç’in Tuzla’da demirleyen bir gemide bulunan eşyalarına, Tuzla subaşı Hacı Hüseyin tarafından “*bu yeniçeri beytûlmâlî değildir*” denilerek beytû’l-mal-i hassa ve amme adına el konulmuştur. Bunun üzerine Yeniçeri Ağası Hasan Paşa duruma müdahale ederek divandan karar çıkarttırmıştır. Kartal Naibi ve Kartal Serdarı Hüseyin Çavuş’a hitaben yazılan hükümde Eyyüb-i Ensari mütevellisinin müdahalesi ve bu konudaki emr-i şerif hatırlatılarak Subaşı Hüseyin’in kanûn-ı kadîme ve hatt-ı hümayûna karşı geldiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte adı geçen neferin mallarının bu iş için gönderilen mübaşire teslim edilmesi, eğer subaşı buna itiraz eder ise yine mübaşir tarafından İstanbul’a getirilmesi emredilmiştir⁶³². Fakat mesele bir türlü yoluna konulamadığından 1746 yılının başında divan-ı hümayûndan İstanbul, Galata, Haslar, Üsküdar ve Kasımpaşa naiblerine hitaben uzunca bir emir çıkarılmıştır. Burada Eyyüb-i Ensari mütevellisinin yıllar önce yaptığı usulsüz muameleden dolayı çıkarılan emre değinilirken, sadece yeniçeri değil cebeci, topçu ve top arabacı, kuloğlu ve acemioğlanları nerede vefat ederse etsin, terekelerinin yeniçeri beytûlmâlîne ait olduğu söylenmiştir. Bu konu için yeniçeri ağalarının ilamı ile emirler çıkarıldığı ve bunların zaman zaman yenilendiğine ayrıca dikkat çekilerek, kanunlara riayet edilmesi ve emre aykırı hareket etmemeleri bildirilmiştir⁶³³.

Süreç içerisinde vakıf yetkilileri ve kaza görevlilerinin usulsüz muameleleri kadar yeniçeri terekesine “*varisiyim*” diyerek el koyanlar da görülmektedir. Nitekim 1763 yılında Terkos’ta vârisiz vefat eden Yeniçeri Hüseyin’den kalan iki yüz elli kuruşa varisi olduğunu iddia eden ortağı yeniçeri Deli Yusuf tarafından el konulunca, Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa derhal müdahale etmiştir. Ağanın mektubu gereğince

s.390.

⁶³²İstanbul Ahkam Defterleri, Sosyal Hayat I, s.51

⁶³³İstanbul Ahkam Defterleri, Sosyal Hayat I, s.221-224.

yazılıp Terkos naibine ve avcıbaşıya hitaben çıkarılan fermenda ocaktan tayin edilecek görevlinin mübaşeretini ve kanun ile vefat eden kişinin terekisinin bir habbe ve akçesine dokunulmadan defter edilerek beytûlmâl iletilmesi, muhalefet eder ise Deli Yusuf'un da İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir⁶³⁴.

Terekeye usulsüz yaklaşan bizzat ocağın en rütbelisi olsa dahi bu görevden el çektilirilmesi sebebi sayılmıştır. Nitekim 1719'da makamda bulunan Yeniçeri Ağası Derviş Ağa, uzun zamandan beri taşradan beytûlmâl gelmediğini belirterek, tahsil etmek için kendi adamlarını göndermek istediğinde ocak ileri gelenlerinin tepkisi ile karşılaşmıştır. Kendi adamını göndermesinin kanuna aykırı olduğunu söyleyen ocaklı karşısında Derviş Ağa'nın ağzından çıkan *"lanet olsun sizin ocağınıza ve beytûlmâlinize"* sözleri Sadrazam Mehmed Paşa'ya ulaşınca, aynı yılın Ekim ayında görevinden azledilmiştir⁶³⁵.

Yeniçeri ağalarını neferlerinin tereke süreçleri kadar uğraştıran bir diğer mesele, yeniçeri beytûlmâlinden devlet hazinesine yapacağı yıllık ödemedir⁶³⁶. Ağaların yıllık olarak teslim ettikleri bu meblağ Enderun Hazine'sine *irad* yani gelir olarak kaydedilmiştir. Beytûlmâlin kâfi miktarda toplanamadığı durumlarda ya da sefer gibi olağan dışı gelişmelerin yaşandığı dönemlerde ağaların arzları ya da doğrudan padişahların isteği ile paranın hazineye ait olan kısmı ocağa bırakılmıştır⁶³⁷.

Yeniçeri ağasının her yıl teslim etmesi gereken meblağ için başlangıçta net bir rakam vermek mümkün değildir. Zira 1512 yılında Mustafa Ağa, 33.900 akçe nakit ile dörder firengi filori, engürüs filori ve eşrefi'den oluşan 34.532 akçelik bir miktarı

⁶³⁴ İstanbul Ahkam Defterleri, Sosyal Hayat II, s.282

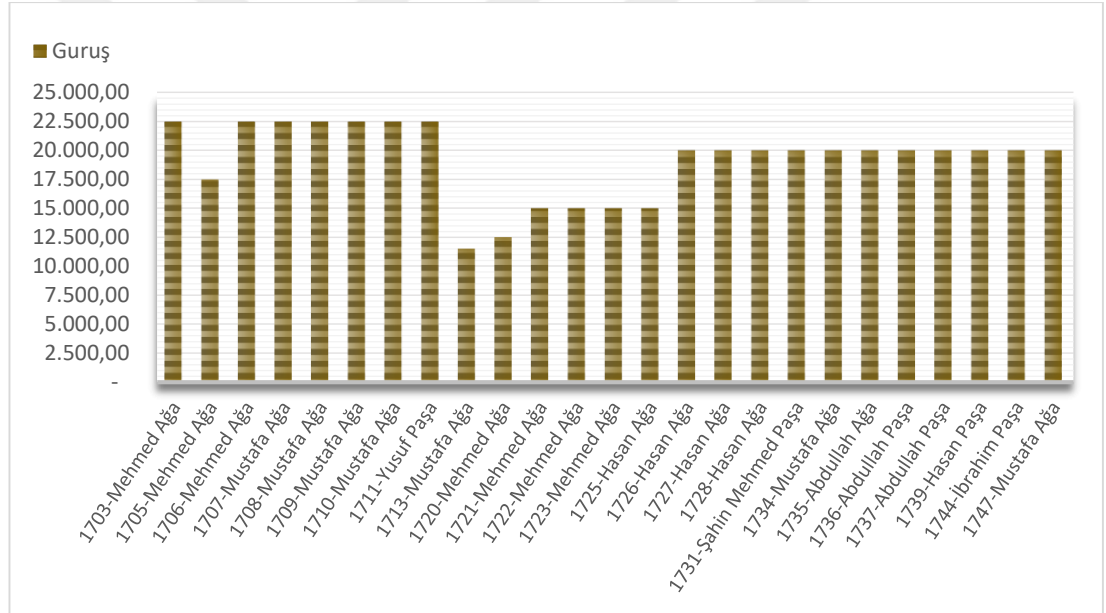
⁶³⁵ Hüseyin Tugi, *Musîbetnâme*, s.165-167.

⁶³⁶ Varissiz vefat eden yeniçeri terekelerinden elde edilen gelirin taksimi konusunda şimdilik net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Örneğin Kavanin-i Yeniçeriyân'da beytûlmalci tarafından terekenin satılması ile elde edilen gelirden binde yirmi beşer akçe alınıp gerisinin hazineye devredildiğinden bahsedilmektedir. Bkz. Özbek, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s.207. Bununla birlikte Uzunçarşılı tarafından, bu para eğer 10.000 guruşa kadarsa Yeniçeri Ağasına kaldığı, bunun onda birinin beytûlmalci ile orta kumandanına verildiği, bu meblağdan fazlası da devlet hazinesine aktarıldığı belirtilmişse de referans gösterilen mühimme hükmünde bu bilgiye rastlanamamıştır. Bkz. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.318n; Ayrıca bkz. A. {DVNSMHM.d, 23/728, 23.Za.981 (16 Mart 1574).

⁶³⁷ C.AS., 1005/43996, 13.Ş.1106 (29 Mart 1695); Gül, *18.Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı*, s.757

hazineye teslim etmiştir⁶³⁸. Ondan yaklaşık iki asır sonra ise Mustafa Ağa Paşa beytûlmâl akçesi olarak Hazine'ye on biner hasene yani altın şeklinde ödeme yapmıştır⁶³⁹. Zaman içerisinde nefer sayısının artması ile hazineye teslim edilen meblağ da yükselmiştir. Nitekim aşağıda yer alan ve yeniçeri beytûlmâlî ödemelerinin en güzel takip edildiği XVIII. asrın ilk yarısına ait grafikte de görüleceği üzere meblağ 22.500 guruşa yani 2.700.000 akçeye kadar çıkmış ve 1726'dan sonra 20.000 guruşa sabitlenmiştir⁶⁴⁰. Nitekim D'Ohsson da XVIII. asrın ikinci yarısında kaleme almış olduğu eserinde ağanın teslim ettiği parayı 20.000 olarak göstermektedir⁶⁴¹.

Grafik I: XVIII. Asrın İlk Yarısında Enderun Hazinesi'ne Kaydedilen Beytûlmâl Akçesi Ödemeleri

⁶³⁸ TS.MA.e, 672/20, 20.C.918 (2 Eylül 1512).

⁶³⁹ TS.MA.d.,13, lef 4, 7, 9.

⁶⁴⁰ TS.MA.d, 2352/189, 29.Z.1115; TS.MA.d. 2352/190, 29.Z.1117; TS.MA.d. 2351/191, 29.Z.1118; TS.MA.d. 2352/192, 10.Ş.1119; TS.MA.d. 2353/100, 6.L.1122; TS.MA.d. 2353/193, 7.N.1121; TS.MA.d., 2353/121, 25.Za.1123; TS.MA.e, 802/8, lef 10 10.B.1125 (2 Ağustos 1713); TS.MA.d, 2363/6, 29.Ca.1132; TS.MA.d, 2364/9, 29.Z.1133; TS.MA.d, 2365/9, 29.N.1134; TS.MA.d, 2366/10, 29.L.1135; TS.MA.d, 1103, lef.1, 13.S.1137; TS.MA.d, 2368/2, 29.S.1137; TS.MA.d, 2375/1, 29.Z.1144; TS.MA.d, 2376/11, 29.Z.1145; TS.MA.d 2377/11, 29.Z.1146; TS.MA.d, 2379/2, 29.Z.1148; TS.MA.d, 2384/10, 29.Z.1153; TS.MA.d, 2389/3, 29.Z.1158; TS.Ma.d., 2391/9, 29.Z.1160.

⁶⁴¹ D'Ohsson, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, c.7, s.335

Beytûlmâlin hazineye yıllık ödenmesi kanun olmasına rağmen istisnai muameleler de söz konusudur. Vazifede kısa süre bulunan ağaların yaptıkları teslimatlar bunlardan biridir. Nitekim 1719 yılında yaklaşık üç ay vazifede kalmış Ahmed Ağa, bu süreçte ortaya çıkan 1202,5 guruş 21 akçeyi yeniçeri beytûlmâli olarak hazineye teslim etmiştir⁶⁴². Bir diğeri ise ödemelerin zamanına dairdir. Örneğin 1727'nin 1728'de, 1728'inki 1729'da teslim edildiği dikkat çekmektedir⁶⁴³. Bunun haricinde ödemenin iki yıllık tutarının üçüncü yılda yapıldığı dönemler de olmuştur. Öyle ki Abdullah Paşa tarafından 1736 ve 1737 beytûlmâli 1738'de 40.000 guruş olarak 80 kese şeklinde ödenirken⁶⁴⁴, 1738 ve 1739'a ait olanların da böyle yapılacağı taahhüt edilmiştir⁶⁴⁵.

İşaret ettiğimiz dönem haricinde hazineye ait muhtelif defterler incelendiğinde yüz yılın ilk yarısında 20.000 guruşa sabitlenen ve gecikme olsa da yapılan ödemelere ikinci yarıda nadiren rastlanmaktadır. Keza 1753 ve 1754'te ödemeler yine kendi yılları içerisinde *kıstü'l-evvel* şeklinde 6.666,5 guruşluk meblağ ile kısım kısım yapılmıştır⁶⁴⁶. Buna rağmen 1759 yılı beytûlmâl akçesi 20.000 guruş olarak tam zamanında teslim edilmiştir⁶⁴⁷. Ancak yine Mehmed Ağa'nın dönemine ait olan 1760 ve 1761 senelerinin ödemeleri Cündî Mehmed Ağa ve damadı İbrahim Ağa mübaşeretiyle beş defada 15.000, 7.500, 7.000, 4.000, 1.019,5 şeklinde gelmiş, toplamda 34.519,5 guruş olarak Enderun Hazinesi'ne kaydı yapılmıştır⁶⁴⁸.

Hazine için önemli bir gelir olan beytûlmâli vazifesi sırasında teslim etmekle mükellef olan ağaların, uhdelerinde para kalarak görevden ayrılmaları yönetimi uğraştıran meselelerden olmuştur. Zira görevlerinden ayrılmalarının üzerinden yıllar

⁶⁴² TS.MA.d, 2363-0001, 29.M.1132 (12 Aralık 1719).

⁶⁴³ TS.MA.d, 2369/8, 29.N.1138 (31 Mayıs 1736); TS.MA.d, 2371/5, 29.N.1138 (31 Mayıs 1736); TS.MA.d, 2372/7, 29.Z.1141 (26 Temmuz 1729)

⁶⁴⁴ TS.MA.d, 2381/10, L.1150 (Şubat 1738)

⁶⁴⁵ TS.MA.e, 992/10, 18.L.1150 (8 Şubat 1738)

⁶⁴⁶ TS.MA.d, 2397/8, 29.Z.1166; TS.MA.d, 2398/8, 29.Z.1167 (17 Ekim 1754)

⁶⁴⁷ TS.MA.d, 2403/58 29.Z.1172 (23 Ağustos 1759)

⁶⁴⁸ TS.MA.d, 2404/57, 29.Z.1174 (1 Ağustos 1761); TS.MA.d 10457/206, 29.Z.1175 (21 Temmuz 1762); TS.MA.d, 2406/22, 29.Z.1175 (21 Temmuz 1762); TS.MA.d, 77/1, 29.M.1181 (27 Haziran 1767)

geçse dahi para tahsil edilmeye çalışılmıştır⁶⁴⁹. Örneğin zimmetinde 22.541,5 guruş kalan Tırhala Sancağı mutasarrıfı Vezir Ahmed Paşa'dan ağalık vazifesinden ayrılmasından dört yıl ⁶⁵⁰, Sivaslı Mehmed Ağa'dan ise görevi bırakmasından altı yıl sonra yeniçeri beytûlmâl akçesinden üzerlerinde kalan meblağı teslim etmeleri istenmiştir⁶⁵¹. Bu ağalar arasında Hüseyin Ağa gibi taksitle de olsa ödeme gayretinde olanlar vardır⁶⁵². Ancak tam tersi tereddüt gösteren ya da reddeden ağalar da bulunmaktadır ki böyle durumlarda merkezden kendilerine gönderilen fermanın üslubu bir hayli şiddetli olmaktadır. Nitekim Tekfurdağı'nda ikamet eden Yusuf Ağa, yeniçeri ağalığı zamanından üzerinde kalan 9.095,5 guruş 39 akçeyi vermeyi reddedince, bu iddiasını sürdürürse, ocaktan gönderilen mübaşir tarafından mallarının satılacağı, kendisinin de Limni Adası'nda kalebend edileceği, devlete ait para ödenmedikçe de serbest bırakılmayacağı iletilmiştir⁶⁵³. Yıllar sonra yine Tekfurdağı'nda ikamet eden Yusuf Ağa'dan zimmetinde kalan para istenince bir arzuhal yazarak beytûlmâl akçesinden bir habbe ve bir akçe dahi almadığını, bu konuda ne kadar hâsılat elde edildiyse beytûlmâl sandığında kaldığını ve kassam defterlerinde de kayıtlı bulunduğunu ifade etmiştir. Dahası bu defterlerin kontrol edilmesi ve beytûlmâlin kimin zimmetinde kaldığının bulunmasını istemiştir. Yusuf Ağa bu miktarı ödemeye kudreti bulunmadığını da ayrıca belirtmiştir. Hakikaten oraya teftişe giden memur, ağanın çiftliğini dağlı eşkıyaların basıp harap ettiğini ve nakdiyelerini ödemekten dahi aciz olduğunu beyan eden bir yazı ile durumu merkeze bildirmiştir⁶⁵⁴. Fakat Tekfurdağı'nda vefat eden Yusuf Ağa'nın zimmetinde kalan yeniçeri beytûlmâl akçesinin terekesinden tahsil edilmesi için çıkarılan emirde de

⁶⁴⁹ C.ML., 14/1900, 16.M.1175 (17 Ağustos 1761); C.AS., 516/21532, 17.M.1200 (20 Kasım 1785).

⁶⁵⁰ C.AS., 1141/50689, 8.N.1193 (19 Eylül 1779)

⁶⁵¹ AE.SSLM.III, 269/15563, 20.Ca.1206 (15 Ocak 1792)

⁶⁵² Üzerinde 42.484,5 guruş yeniçeri beytûlmâl parası kalan Hüseyin Ağa, borcu için iki kerede 7.500 ve 5.000 şeklinde ödemiştir. Bkz. TS.MA.d, 2412/48, 29.Z.1181 (17 Mayıs 1766).

⁶⁵³ C.ML., 53/2476, 22.M.1207 (9 Eylül 1792).

⁶⁵⁴ AE.SSLM.III, 83/4980, 19.M.1215 (12 Haziran 1800).

görülebileceği üzere devlet ne olursa olsun hazinenin gelirini ağalar üzerinde bırakmamaktadır⁶⁵⁵.

Resim 28
Hünkâr Kullarının Ağası
(Elbise-i Artika-i Osmaniye Risalesi,
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr. 09362)

5. OCAKTA ADALETİ SAĞLAMA

a. Ağa Divanı

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde sadrazam, kazasker, beylerbeyinden oluşan üst düzey rütbelilerin kendi konaklarında yürüttükleri⁶⁵⁶ gibi yeniçeri ağası da Ağa Kapısı'nda ocak meselelerinin görüşüldüğü divan akdedirdi.

Yeniçeri ağasının divanı konusunda eldeki kaynaklar oldukça sınırlı bilgi vermektedir. Bu kaynaklara göre divan-ı hümayûna gidişi gibi saraydan Ağa Kapısı'na

⁶⁵⁵ AE.SSLM.III, 242/14077, 29.Z.1216 (2 Mayıs 1802).

⁶⁵⁶ Mumcu, **a.g.e.**, s.126-139

dönüşü de merasim ile olan yeniçeri ağası atından inince orta-çavuş selamı alır, baş-çavuş duaya eder, yazıcı da yanında dururdu. Bu sırada ağa hariç çorbacılar ve odabaşılar ayakta dururlardı. Sultan Mehmed'den başlayıp, sırayla padişahların adları sayılıp, veziriazam ve ağanın selametine dua edilir ve en nihayetinde Hacı Bektaş ruhu için dendiğinde yeniçeri ağası da ayağa kalkardı. Duanın tamamlanması ile ağanın makamına çıkmasına müteakip çavuş “*maslahatlı var mı*” diyerek çağrıda bulunurdu.

Yeniçeri ağası divanda hazır olduğunda sağ yanında sekbanbaşı ve İstanbul Ağası oturmaktaydı. Kaynaklarda yerleri diğerleri gibi belirtilmese de yeniçeri kethüdası, yeniçeri katibi, fodla katibi de burada bulunmaktaydı⁶⁵⁷. Rumeli ve Anadolu ağaları da Ağa Divanı'na katılırlardı⁶⁵⁸. Yeniçeri ağasının seferde bulunduğu zamanlarda her alanda yerine vekillik yapan sekbanbaşı ya da kul kethüdası, divanda da onun yerine oturup, mektuplara mühür vururdu⁶⁵⁹.

b. Cezalandırma

Hünkarın seçkin kulu yeniçeriler herhangi bir suçta karıştığında teamüllere göre yargılanmaları ve cezalandırılmaları halk önünde aleni icra edilmezdi. Bu Osmanlı'nın başkentine ayak basmış yabancıların dahi bildiği bir uygulamaydı. Hatta onlara göre hükümdar tarafından yargılama ve cezalandırma konusunda yetki verilen tek kişi olan yeniçeri ağası, güç ve otoritesini bu noktadan almaktaydı⁶⁶⁰.

Suçu sabit olan nefer yargılanmadan önce meramını kethüda beye, onun olmadığı hallerde ise kethüdayeri ya da başçavuşa anlatırdı. Yeniçeriye dinleyen kişinin meseleyi Ağa Divanı'na arz etmesine müteakib yeniçeri ağasının emri ile bağlı bulunduğu odanın odabaşısı tarafından mahkemeye getirilir ve huzurda

⁶⁵⁷ Eyyübî Efendi *Kanûnnâmesi*, s.45; Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân*, s.149.

⁶⁵⁸ Özbek, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s.101.

⁶⁵⁹ Eyyübî Efendi *Kanûnnâmesi*, s.45; Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân*, s.149.

⁶⁶⁰ FitzRoy, *Günde Beş Kuruşa Sultan'ın İstanbul'u*, s.67; Federico Gravina, *İstanbul'un Anlatımı*, Çeviren: Yıldız Ersoy Canpolat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s.99; Thomas Thornton, *Bir İngiliz Tacirin İzlenimleriyle Osmanlıda Siyaset, Toplum, Din ve Yönetim (1793-1807)*, Çeviren: Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s.175; Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Ordusu*, s.142.

yargılanırlardı⁶⁶¹. Ağa Divanı'nda yargılanan yeniçeri suçunun derecesine göre değnek, hapis, ocaktan ihraç veya idam gibi cezalara çarptırılırken, bunların icrası ocağa has yöntemler ile olurdu. Nitekim bunlardan en hafifi olan değnek cezası neferin bağlı bulunduğu odanın odabaşısı ya da çavuşbaşı tarafından *meydan etme* adıyla ocaklı önünde icra edilirken, en ağırı olan idam cezası ise gece yarısı uygulanır, yeniçeri boğulup denize atılırdı⁶⁶².

Genellikle halk huzurunda cezalandırılmasından imtina edilen yeniçeriler için bazı istisnalar da yaşanmıştır. IV. Murad zamanında zabt u rabt altına girmeyip fitneye sebebiyet veren yeniçeriler içerisinde birkaçı ibret-i alem için Yeniçeri Ağası Şahin Ağa tarafından Parmakkapı'da astırılmıştır⁶⁶³.

İstanbul dışında bulunan yeniçerilerin cezalandırılmaları da yeniçeri ağasının bilgisi dahilinde icra edilmekteydi. Birini öldüren, başıboş gezen, eşkıyalık yapan ve de halka zarar veren yeniçerilerin haberleri merkeze ulaştığında yeniçeri ağası cezalarını belirleyip mühürlü mektubu ile durumu arz ederdi. Uygulama için ise ilgili yerdeki kadı, naib, kale muhafızı ve yeniçeri zabiti gibi yetkili kişilere hitaben divandan emirler gönderilirdi. Bu bağlamda çıkan kararlara göre taşrada adı suça karışmış nefer davası görülmek için ya başkente getirtilir⁶⁶⁴ ya da bulunduğu yerde

⁶⁶¹ Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Ordusu**, s.142.

⁶⁶² Değnek cezası odabaşı ya da çavuşbaşı tarafından ocak halkı önünde uygulanır, suçun derecesine göre en fazla seksen kere vurulurdu. Teamüllere göre cuma ve Ramazan geceleri nefer cezalandırılmazdı. İdam cezasına çarptırılan ve ismi yeniçeri defterinden silinen nefer ise önce Baba Cafer Zindanı'na ya da Rumeli Hisarı'na gönderilir, gece boğulup denize atılırdı. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.355-357.

⁶⁶³ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.361.

⁶⁶⁴ A.{DVNSMHHM.d, 58/311,17.Ca.993 (17 Mayıs 1585); A.{DVNSMHHM.d, 85/680, 11.Ş.1040 (15 Mart 1631); A.{DVNSMHHM.d, 93/7, Evasit.L.1069 (11 Temmuz 1659); A.{DVNSMHHM.d, 96/597, Evahir.B.1089 (Eylül 1678); A.{DVNSMHHM.d, 79/859, 14.Ra.1019 (6 Haziran 1610); A.{DVNSMHHM.d, 104/1203, Evail.Ş.1104; A.{DVNSMHHM.d, 106/480, Evahir.L.1106; A.{DVNSMHHM.d, 118/945, Evahir.Za.1123 (Ocak 1712).

kalebend⁶⁶⁵ veya idam cezasına⁶⁶⁶ çarptırılırdı. Ahalinin huzur ve güvenini tehdit eden bu kişilere başları olan yeniçeri serdarları da dahilse cezalardan onlar da paylarını almaktaydı⁶⁶⁷. Adı suça karışmış nefer belli bir araştırmaya tabii tutulduğundan askerlikten çıkarılmış olduğu ya da adının defterde yazmadığı tespit edildiğinde bu kişiler ilgili bölgenin yetkililerince reaya gibi yargılanmaktaydı⁶⁶⁸.

İstanbul'da ya da taşrada kalebend edilmiş kişinin serbest kalması da yeniçeri ağası eliyle yapılmaktaydı. Bunun için yeniçeri ağası, neferin hasta ve yaşlılığı, suçsuzluğunun ispatı ya da hapis kaldığı sürenin terbiye olmasına kifayeti gibi gerekçeleri belirten mühürlü bir mektubu üst makama sunmaktaydı. Devamında ise ilgili yerdeki görevliye divandan emir yazılır ve nefer serbest bırakılırdı⁶⁶⁹.

C. SEFERLERDEKİ YETKİ VE SORUMLULUKLARI

Osmanlı Devleti'nde daimi ordu ihtiyacına binaen ortaya çıkan yeniçerilerin kumandanının askerî teşkilat içerisinde önemli bir misyonu üstlendiği muhakkaktır. Nitekim Sultan I. Selim döneminde Yeniçeri Ağası Ayas Ağa'nın devletin resmî mühimmatına dair yaptığı tahkikatın ardından ortaya koyduğu top ve tüfek listesi

⁶⁶⁵ A.{DVNSMHHM.d, 107/3, Evasit.Za.1106 (Temmuz 1695); A.{DVNSMHHM.d, 107/19, Evahir.Za.1106 (Temmuz 1695); A.{DVNSMHHM.d, 107/21, Evahir.Za.1106 (Temmuz 1695); A.{DVNSMHHM.d, 114/866, Evasit.S.1115 Temmuz 1703); A.{DVNSMHHM.d, 114/888, Evahir.S.1115 (Temmuz 1703); A.{DVNSMHHM.d, 114/981, Evahir.Ra.1115 (Ağustos 1703); A.{DVNSMHHM.d, 114/1011, Evasit.Ra.1115 (Ağustos 1703); A.{DVNSMHHM.d, 114/1045, Evasit.Ra.1115 (Ağustos 1703).

⁶⁶⁶ A.{DVNSMHHM.d, 21/602, 3.Z.980 (5 Nisan 1573); A.{DVNSMHHM.d, 98/68, Evahir.M.1100 (23 Kasım 1688); A.{DVNSMHHM.d, 98/99, Evail.S.1100 (Aralık 1688); A.{DVNSMHHM.d, 98/510, Evail.C.1100 (1 Nisan 1689); A.{DVNSMHHM.d, 98/102, Evasit.S.1100 (Haziran 1689); A.{DVNSMHHM.d, 98/730, Evasit.Ş.1100 (Haziran 1689);

⁶⁶⁷ A.{DVNSMHHM.d, 114/968, Evail.Ra.1115 (24 Temmuz 1703).

⁶⁶⁸ A.{DVNSMHHM.d, 62/442, 18.S.996 (18 Ocak 1588).

⁶⁶⁹ AE.SMST.III, 26.Ca.1187 (15 Ağustos 1774); A.{DVNSMHHM.d, 57/74, 20.L.1127 (Ekim 1715); A.{DVNSMHHM.d, 107/53, Evahir.Z.1106 (Ağustos 1695); A.{DVNSMHHM.d, 114/998, Evahir.Ra.1115 (Ağustos 1703); A.{DVNSMHHM.d, 106/312, Evail.L.1106 (Mayıs 1695); A.{DVNSMHHM.d, 110/2658, Evasit.Ş.1110 (Şubat 1699); A.{DVNSMHHM.d, 114/788, Evahir.M.1115 (Haziran 1703); A.{DVNSMHHM.d, 133/562, Evasit.B.1138 (Mart 1726).

bugün hala türünün en eskisi olarak kabul edilmektedir⁶⁷⁰. Bu yeniçeri ağalığı tarihinde istisnai ve kıymetli bir örnektir⁶⁷¹. Bununla birlikte devam eden satırlarda da görüleceği üzere yeniçeri ağaları var oldukları süreç boyunca tarihin kırılma noktaları olan savaşların birçok merhalesinde ayrı ayrı vazife icra etmişlerdir.

1. YENİÇERİ AĞASININ SEFERE KATILMASI

Osmanlı devlet teşkilatına oldukça erken dönemlerde yerleşmiş bir kaide olarak padişah sefere katılırsa yeniçeri ağası onunla gider, aksi takdirde hükümdarın yanında kalırdı⁶⁷². Hatta kayıtlara geçmiş bir ifade ile sefer sırasında yeniçeri ağasının görülmesiyle Osmanlı sultanının geldiği anlaşılmaktaydı⁶⁷³.

Yeniçerilerin ağası olarak savaşta padişahın yanında yer almaları ocaklarının da kuruluşuna tekabül eden Sultan I. Murad devrine kadar inmektedir. Nitekim Kemalpaşazade, Çirmen Seferine yayabaşı olarak katılan Saruca Paşa'yı⁶⁷⁴, Osmanlı ve Karamanoğulları arasında meydana gelen Frenkyazısı Muharebesinde (1386/1387) yeniçeri ağası⁶⁷⁵ olarak göstermektedir. I. Murad'ın son savaşı olan I. Kosova'da ise muharebe nizamında padişahın önünde yeniçeri ağası olarak Mehmed Ağa durmuştur⁶⁷⁶.

⁶⁷⁰ Feridun M. Emecen – Erhan Afyoncu, **Savaşın Sultanları – I**, Bilge Yayın Habercilik, İstanbul 2018, s.54-55.

⁶⁷¹ Yine istisnai bir hadise olarak yeniçeri ağasının sefer sırasında dil göndermesi için bkz. C.AS, 401/16562, 11.R.1222 (18 Haziran 1807)

⁶⁷² Katib Çelebi, **Fezleke**, c.I, s.19; Bu kaide bir de defterhane için geçerliydi. Bkz. Feridun M. Emecen, “Sefere Götürülen Defterlerin Defteri”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul 1991, s.241-242.

⁶⁷³ Nicolae Jorga, **Fatih ve Dönemi: Büyük Türk**, Çeviren: Nilüfer Epçeli, Yeditepe, İstanbul 2011, s.281.

⁶⁷⁴ İdris Bostan, “Saruca Paşa”, **DİA**, c.36, s.168.

⁶⁷⁵ Kemalpaşazade (İbn Kemal), **Tevârih-i Âl-i Osman**, III. Defter, Hazırlayan: Abdullah Satun, Çamlıca, İstanbul 2014, s.62-64; Feridun M. Emecen, “Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi (1386/1387)”, **Osmanlı Araştırmaları**, S.49, s.77.

⁶⁷⁶ Feridun Bey, **Mecmua-i Münşeât**, c.I, s.115; Adnan Adıgüzel – Celalettin Mert, “Ali Haydar'ın “Kosova Meydan Muharebesi” Adlı Risalesinin Çeviri Metni”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.III, s.201.

Sultan I. Bayezid'in büyük zaferi olan Niğbolu'da⁶⁷⁷ da saltanatının sonu ve devletin fetretini getiren 1402 Ankara Savaşı'nda da yerlerini alan⁶⁷⁸ yeniçeri ağaları, Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının sonuna kadar düzenli olarak seferlere katılmışlardır⁶⁷⁹. Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar'da vefat etmesinin ardından Sultan II. Selim zamanında padişahların ordunun başında sefere gitmesi teamülü terkedilmiştir. Bundandır ki Sigetvar'da büyük başarı gösteren ve meşhur kumandan Mikloş Zrinyi'nin başının kesilip mızrağa geçirilmesi hadisesi ile tarihe geçen Ali Ağa'dan⁶⁸⁰ sonra yeniçeri ağaları sık sık padişahla İstanbul'da kalmışlardır. Fakat III. Murad zamanında Avusturya Seferi'nde bulunan Serdarıekrem Sinan Paşa'nın yeniçeri ağası ve defterhaneyi cepheye istemesi ile durum değişmiştir⁶⁸¹. Padişah sefere gitmedikçe yeniçeri ağası sefere katılmaz şeklindeki itirazlara rağmen Lala Mehmed Ağa orduya intikal etmiştir. Böylelikle yeniçeri ağaları için yerlerine vekil bırakarak padişahsız sefere katılma süreci başlamıştır⁶⁸². Uzun yıllar boyunca padişah seferde bulunsun ya da bulunmasın, önlerinde ağalık alameti iki tuğ ve bayrağı ile neferlerinin başında yerlerini almışlardır⁶⁸³.

Sonuçları itibari ile tarihin dönüm noktalarını oluşturan seferlerde yeniçeri ağaları ve neferlerinin gösterecekleri performans padişahlar tarafından yakinen takip edilmiştir. Keza IV. Murad'ın Revan Kalesi'nin muhasarası sırasında kurduğu divanda yeniçeri ağasına hitaben *“Baka ağa! İstanbul'da kol gezip sarhoş ve şehirli döğmek hüner değildir, işte erlik bunda belli olur. Cümle yeniçeri kullarımla metriste ne güne*

⁶⁷⁷ **Oruç Beğ Tarihi**, Hazırlayan: Prof. Dr. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

⁶⁷⁸ Behiştî Ahmed Çelebi, **Târîh-i Behiştî**, c.II, s.118; Müneccimbaşı Ahmed İbn Lütfullah, **Osmanlı Devletinin Kuruluş Tarihi Câmiü'd-düvel**, s.170

⁶⁷⁹ **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa**, s.77; Feridun Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.155, 209.

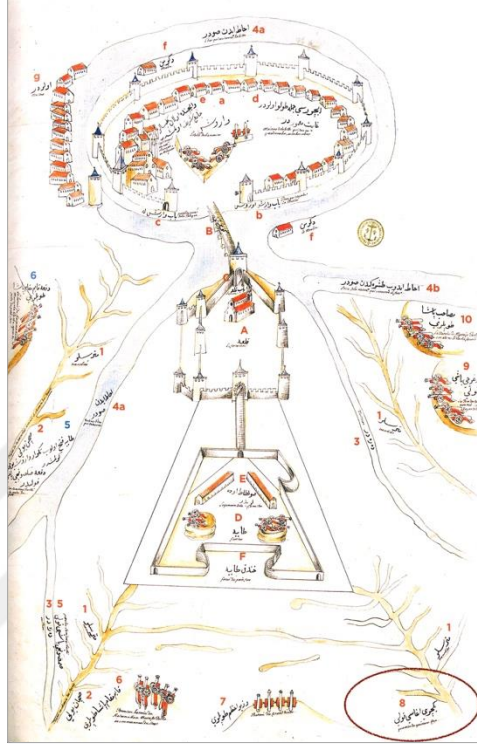
⁶⁸⁰ Ahmet Önal, **Kanunî'nin Son Seferi (Sigetvar 1566)**, Yeditepe, İstanbul 2019, s.305, 310-311.

⁶⁸¹ A.{DVNSMHM.d, 72/834, 26.Ca.1002 (17 Şubat 1594); A.{DVNSMHM.d, 72/883, 20.C.1002 (13 Mart 1594).

⁶⁸² **Târîh-i Na'îmâ**, s.70-71, **Solakzade**, s.675, 686; Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.187; Emecen, “Sefere Götürülen Defterlerin Defteri”, s.245

⁶⁸³ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.180.

ceng edib Revan'ı almakda ne mertebe hizmetin müşâhede olunur göreyim seni” demesi oldukça dikkat çekicidir⁶⁸⁴.

Resim 29
Kamanice'nin Kuşatma Planında Yeniçeri Ağası Kolunun Durduğu Yer
(Şakul, **Kamanice Kuşatması**, s.49)

Burada özellikle belirtmek gerekir ki yeniçeri ağaları, seferlerin sadece muharebe kısmında değil, güzergah üzerinde en kritik müdahalelerden biri olan köprü yapım faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Bu konudaki ilk örneklerden biri Sultan Süleyman'ın 1566 Sigetvar Seferi'nde meydana gelmiştir. Divan'dan çıkan karar ile Ösek'teki köprü'nün yapımı Beylerbeyi Zal Mahmud Paşa ve Yeniçeri Ağası Ali Ağa'ya verilmiş, daha sonra bir an önce tamamlanması için IV. Vezir Semiz Ahmed Paşa da konuya dahil edilmiştir. Yapımının tamamlanmasının ardından köprüyü inceleyen Kanuni, Ali Ağa'yı ödüllendirmiştir. Fakat kaynaklara göre Semiz Ahmed Paşa kendisinin de vazifelendirildiği köprü yapımında sadece Ali Ağa'nın ihsana nail

⁶⁸⁴Târih-i Na'imâ, c.III, s.814.

olmasına bir hayli gücenmiştir⁶⁸⁵. Yine 1596 Eğri Seferi'nde Tuna üzerine köprü yapılması gerekince Sultan III. Mehmed tarafından bu görev yeniçeri ağasına verilmiş ve inşası dört günde tamamlanmıştır. 30 Ağustos'ta asker Tuna'nın öteki tarafına geçtikten sonra yeniçeri ağasının bu iyi hizmeti padişah tarafından karşılıksız bırakılmayarak hilat giydirilmiştir⁶⁸⁶. Ayrıca 1683'te II. Viyana Seferi sırasında Beç Kalesi üzerine yapılacak harekat için Raba Nehri üzerinde inşa edilecek köprü hakkında tembihlenenler arasında birçok mevkii sahibi ile birlikte yeniçeri ağası da bulunmaktadır⁶⁸⁷. Sadece köprü yapmak değil ordunun buralardan güvenlik içerisinde geçmelerine nezaret etme ile de vazifelendirildikleri görülmektedir⁶⁸⁸.

Seferlerin her merhalesinde neferleri ile hizmet eden yeniçeri ağalarından bazıları şehit olarak tarihte yer etmişlerdir. 1456 Belgrad Kuşatması'nda Hasan Ağa⁶⁸⁹, 1526'da Segedin Kalesi'nin muhasarasında Kasım Ağa⁶⁹⁰, 1616 Revan Seferi'nde ise Mustafa Ağa⁶⁹¹ şehit olmuştur. 1664'te Raba nehri kenarında gerçekleşen savaşta Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa suda boğularak can vermiştir⁶⁹². 1692'de Varadin'deki muharebede Çik-oğlu Mehmed Ağa⁶⁹³ ve 1697 Avusturya Seferi'nde ise Delibaltazade Mahmud Paşa hayatlarını kaybetmişlerdir⁶⁹⁴.

⁶⁸⁵ Ahmet Önal, **Kanunî'nin Son Seferi (Sigetvar 1566)**, Yeditepe, İstanbul 2019, s.254-255.

⁶⁸⁶ **Târih-i Na'îmâ**, s.105; Börekçi, **Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi (1596)**, s.70,75.

⁶⁸⁷ **Târih-i Râşid**, s.241

⁶⁸⁸ Özgür Kolçak, **XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Feridun Emecen, İstanbul 2012, s.340.

⁶⁸⁹ Mevlânâ Mehmed Neşrî, **Cihannüma**, s.321.

⁶⁹⁰ Erkan, **Matrâkçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537)**, s.120; Çelik, **Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname**, s.81

⁶⁹¹ Mustafa Ağa'nın defin işlemleri için harcanan 50.000 akçe Revan seferi ordu hazinesinden tahsil edilmiştir. Bkz. Ömer İşbilir, **XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İaşe, İkmal ve Lojistik Meseleleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Feridun Emecen, İstanbul 1996, s.157.

⁶⁹² **İsâ-zâde Târîhi**, s.83.

⁶⁹³ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s. 403; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayü'l-fudala II-III**, s. 109.

⁶⁹⁴ **Anonim Osmanlı Tarihi**, TTK, Ankara 2000, s.121, 129; Öksüz, **a.g.t.**, s.261; Türkal, **a.g.t.**, s.844, 1385

Tablo 4. Bazı Önemli Savaşlar ve Bunlara Katılan Yeniçeri Ağaları

Sefer / Savaş	Katılan Yeniçeri Ağası	Not
FRENKYAZISI (1386/87)	Saruca Paşa	
I.KOSOVA(1389)	Mehmed Ağa	
BELGRAD (1456) ⁶⁹⁵	Hasan Ağa	Kuşatmada şehid olmuştur.
ÇALDIRAN (1514) ⁶⁹⁶	Ayas Paşa	
MERCİDABIK (1516)	Ayas Paşa	
RİDANİYE (1517)	Ayas Paşa	
RODOS (1522) ⁶⁹⁷	Bali Ağa	
ÜNGÜRÜS (1526) ⁶⁹⁸	Kasım Ağa	Segedin Kalesi muhasarasında şehid olmuştur.
IRAKEYN (1533-1536) ⁶⁹⁹	Mehmed Ağa	1534'te Haleb Sancakbeyliğine Tayin Edilmiştir.
	Ahmed Ağa	
SİKLOŞ (1543) ⁷⁰⁰	Ali Ağa	
ESTERGON (1543)	Ali Ağa	
İSTOLNİ BELGRAD (1543)	Ali Ağa	
NAHCİVAN (1553-1554) ⁷⁰¹	Pertev Ağa	
SİGETVAR (1566) ⁷⁰²	Müezzinzade Ali Ağa	
AVUSTURYA (1594) ⁷⁰³	Mehmed Ağa	
EĞRİ (1596) ⁷⁰⁴	Veli Ağa	22 Ekim'de seferdeki başarısından Rumeli Beylerbeyliği verilmiştir.
	Destarî Mustafa Ağa	27 Ekim'de azledilmiştir.
	Tırnakçı Hasan Ağa	
UYVAR (1600) ⁷⁰⁵	Tırnakçı Hasan Ağa	
KANİJE (1601) ⁷⁰⁶	Tırnakçı Hasan Ağa	
İSTOLNİ-BELGRAD (1601) ⁷⁰⁷	Ali Ağa	Ayşe Sultan ile nikahlanacak Yemişçi Hasan Paşa tarafından vekil tayin edilerek sefer sırasında İstanbul'a gönderilmiştir.
ESTERGON (1604-1605) ⁷⁰⁸	Nakkaş Hasan Paşa	25.B.1013'de Beylerbeyliği verilmiştir.

⁶⁹⁵ Mevlânâ Mehmed Neşrî, **Cihannüma**, s.321.

⁶⁹⁶ Feridun M. Emecen – Erhan Afyoncu, **Savaşın Sultanları – I**, s. 357, 382, 432.

⁶⁹⁷ **Celalzâde'nin Rodos Fetihnemesi**, Hazırlayan: Murat Yıldız, Libra Kitap, İstanbul 2013, s.116

⁶⁹⁸ Erkan, **Matrâkçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537)**, s.120; Çelik, **Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname**, s.81

⁶⁹⁹ Nâsuhü's-silâhî (Matrâkçı), **Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân**, Hazırlayan: Prof. Dr. Hüseyin G. Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.238.

⁷⁰⁰ Sinan Çavuş, **Tarih-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstol[n]i-Belgrad or Süleyman-name**, The Historical Research Foundation İstanbul Research Center, İstanbul 1987, vr.6b-7b, 120b-121b.

⁷⁰¹ Mehmet İpçioğlu, **Kanuni Sultan Süleyman'ın Nahçıvan Seferi**, Nobel Yayın, İstanbul 2004, s.94.

⁷⁰² Ahmet Önal, **Kanunî'nin Son Seferi (Sigetvar 1566)**, Yeditepe, İstanbul 2019, s.254-255.

⁷⁰³ A.{DVNSMHM.d, 72/824, 26.Ca.1002 (17.2.1594).

⁷⁰⁴ Börekçi, **Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi**, s.109, 115.

⁷⁰⁵ **Solakzâde Tarihi**, s.720-721

⁷⁰⁶ **Hasan Bey-zâde Târihi**, s.623; **Solakzâde Tarihi**, s.725

⁷⁰⁷ **Solakzâde Tarihi**, s.735

⁷⁰⁸ **Hasan Bey-zâde Târihi**, s.835; **Solakzâde Tarihi**, s.759-760

	Tırnakçı Biraderi Hüseyin Ağa	
REVAN (1616) ⁷⁰⁹	Mustafa Ağa	Şehid olmuştur.
BAĞDAD (1638) ⁷¹⁰	Hasan Ağa	3 Ocak'ta Bağdad Beylerbeyliği verilmiştir.
	Bıyıklı Uzun Mustafa Ağa	
UYVAR (1663) ⁷¹¹	Salih Ağa	
AVUSTURYA (1664) ⁷¹²	Mustafa Ağa	Raba Nehri'nde boğularak şehid olmuştur.
GİRİD (1666-1669) ⁷¹³	Arnavud Uzun İbrahim Paşa	
ÇEHRİN (1678) ⁷¹⁴	Kara Hasanzade Mustafa Ağa	24 Temmuz'da hizmette kusurdan azledilmiştir.
	İbrahim Ağa	
VİYANA (1684) ⁷¹⁵	Mustafa Paşa	
LEHİSTAN (1692) ⁷¹⁶	Çikzade Mehmed Ağa	Varadin'de şehid olmuştur.
II. AVUSTURYA (1696) ⁷¹⁷	Delibaltazade Mahmud Paşa	Sol kolundan yaralanmıştır
III. AVUSTURYA (1697)	Delibaltazade Mahmud Paşa	Zenta Muharebesi sırasında şehid olmuştur.
PRUT (1711) ⁷¹⁸	Gürcü Yusuf Paşa	20 Kasım'da sadrazam olmuştur.
	Hasan Ağa	Vekaleten ağalığa getirilmiştir.
MORA (1714-1716) ⁷¹⁹	Hasan Ağa	
VARADİN (1716) ⁷²⁰	Hüseyin Ağa	
RUSYA (1768-1774) ⁷²¹	Osman Paşa	1769'da Tırhala Sancağı'na atanmıştır.
	Süleyman Paşa	1770'de Hanya Mutasarrıfı olmuştur.
	Kapıkıran Mehmed Paşa	1770'de azledilmiştir.
	Mehmed Ağa	1770'de azledilmiştir.
	Süleyman Ağa	

⁷⁰⁹ **Târih-i Na'îmâ**, c.II, s.425-426; Öksüz, **Mür'i-t-Tevârih**, s.85

⁷¹⁰ Abdurrahman Hıbrî Efendi, **Târih-i Feth-i Bağdâd**, s.103; Songül Çolak, **IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzîlnâmesi (1638)**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2015, s.95.

⁷¹¹ Kahraman Şakul, **Uyvar Kuşatması 1663**, Timaş Tarih, İstanbul 2021, s.49, 63.

⁷¹² **İsâ-zâde Târihi**, s.83.

⁷¹³ Mustafa bin Musa, **Târih-i Sefer ve Feth-i Kandiye; Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit Seferi ve Kandiye'nin Fethi (1666-1669)**, Hazırlayan: Meltem Aydın, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016, s.44-45.

⁷¹⁴ Abdullah el-Hisari, **Gazâ-yı Feth-i Çehrin-i Makhûr ve Terceme-i Abdullâh el Hisârî**, s.42; Kahraman Şakul, **Çehrin Kuşatması 1678**, Timaş Tarih, İstanbul 2022 s.80

⁷¹⁵ Cevat Üstün, **1683 Viyana Seferi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1941, s.105.

⁷¹⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s. 393, 403; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayiü'l-fudala II-III**, s.55, 109; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Üsküdarî Abdullah Efendi, **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, Hazırlayan Erhan Afyoncu, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017, c.3, c.III, s.20.

⁷¹⁷ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.543; **Târih-i Râşid**, s.498, 550; Feridun M. Emecen – Erhan Afyoncu, **Savaşın Sultanları – II**, Bilge Yayın Habercilik, İstanbul 2018, s.248, 267, 342

⁷¹⁸ Yeniçeri Kâtibi Hasan, **Prut Seferi'ni Beyanımdır**, s.12, 23, 84; Akdes Nimet Kurat, **Prut Seferi ve Barışı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1951, c.1, s.244

⁷¹⁹ Mehmet Yaşar Ertaş, **Sultanın Ordusu (Mora Fethi Örneği 1714-1716)**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s.25.

⁷²⁰ Bekir Gökpınar, **Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Mehmet İnbaşı, Erzurum 2013, s.113, 115.

⁷²¹ Ahmed Vasıf Efendi, **Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar**, s. 402, 436, 448.

MISIR (1798-1802) ⁷²²	Vefalı Ömer Ağa	Ariş Kalesi Muhafızlığı ile Sultanönü Mutasarrıflığı'na tayin edilmiştir.
	Ahmed Ağa	
RUSYA (1806-1812) ⁷²³	Pehlevan Hüseyin Paşa	Ağustos 1807'de çadırında yeniçeriler tarafından katledilmiştir.

2. YENİÇERİLERİN SEFER İÇİN HAZIR TUTULMASI

Osmanlı ordusunun en itibarlı askerleri olan yeniçerilerin özellikle Osmanlı klasik döneminde seferlerin kazanılmasındaki en büyük katkıları tüfek kullanımındaki maharetleridir. Yeniçerilerin tüfek kullanmaya başlaması ise ateşli silahların tarihi konusunda yapılan çalışmaların ispatladığı üzere Sultan II. Murad zamanına kadar indirilmektedir⁷²⁴. Zamanla yeniçeri sınıfının içerisinde oluşturulan donatılmış silahlı birlikler ile içinde tüfek kullananların sayısı hayli artmış, dahası çağdaşları askerlerin aksine tüfeği vücutlarının bir uzvu gibi kullanabilir hale gelmişlerdir. Otlukbeli, Çaldıran, Mercidabık, Ridaniye gibi klasik çağın en önemli savaşlarında yaylım ateşi⁷²⁵ denilen seri atışlarla düşman karşısındaki başarıları, Kahire'deki sokak çarpışmalarında keskin nişancı avlamaları bu konuda ne kadar mahir olduklarının bir nevi örnekleridir⁷²⁶.

Şüphesiz savaşların etkili silahlarından olan tüfeğin kullanımındaki maharet barış zamanında talim yapma ile doğrudan bağlantılıdır. Bundan dolayı başkentte Ok Meydanı'nın yanı sıra yeniçeri kışlalarında bir talimhane yaptırılmıştır⁷²⁷. Başlarındaki en yetkili isim olan yeniçeri ağasına da askerine idman yaptırması için

⁷²² Darendeli İzzet Hasan Efendi, **Ziyânâme; Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı Mısır Seferi (1798-1802)**, Hazırlayan: M. İlkin Erkutun, Kitabevi İstanbul 2009, s.178; **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, 2017, s.452, 692; **Nuri Tarihi**, s.790-791.

⁷²³ **Âsım Efendi Tarihi**, s.389, 587, 605, 931; **Câbî Târihi**, s.117.

⁷²⁴ Ağoston, **Osmanlı'da Ateşli Silahlar**, s.158

⁷²⁵ Yaylım ateşi saflar halinde dizilen askerlerin, sıra ile yaptıkları seri atışlara verilen isimdir. Bu sisteme göre ön saftakiler atış yaptıktan sonra diz çöker, arkasındaki sıralar da seri şekilde aynısını tekrarlar. Kaynaklarda on kişiden oluşan safların sayısı padişahın katıldığı seferlerde dokuz, diğerlerinde ise üç olarak belirtilmektedir. Bkz. Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, s.56.

⁷²⁶ Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, s.36-38, 55; Ağoston, **Osmanlı'da Ateşli Silahlar**, s.56-58; Kolçak, **Ok, Tüfek ve At**, s.281.

⁷²⁷ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.332

sık sık emirler gönderilmiş, mesele padişahlar tarafından da yakinen takip edilmiştir. Nitekim eldeki kayıtlardan anlaşılabacağı üzere ocağın en parlak dönemlerinden olan Kanuni Sultan Süleyman devrinde yeniçeri ağasından defaten yeniçerilere tüfek atma talimleri yaptırmayı, her birinin bu konuda mahir ve kusursuz olmaları istenmiştir⁷²⁸. Kanuni devrine ait olduğu ifade edilen ve yeniçerilere dair bazı olayları ve merasimleri içeren bir mecmuada Sultan Süleyman'ın da bu talimlere ara ara katıldığı, isabetli vuruş yapanlara ihsanlarda bulunduğu görülmektedir. Hatta hünkarın huzurunda yeniçeri ağasının da yer öptükten sonra tüfekçilerinin uzattığı tüfek ile atış yaptığı, daha sonra sekbanbaşı, kul kethüdası, zağarcıbaşı ve saksoncubaşı sıralaması ile aynı şekilde nişana ateş edildiği ifadeleri yer almaktadır⁷²⁹. Kanuni'den sonra oğlu Sultan II. Selim de tüfek talimlerine ihtimam göstermiştir. Öyle ki Mayıs 1573'de tüfek atmaya ve savaşmanın ilmini kazanmaya talip olup, meydana giderek nişana atış yapanlar için padişah iki yüz akçe ihsan etmiş ve yeniçeri ağasından bunu hak edenlere dağıtması istenmiştir⁷³⁰. Yine aynı şekilde 1593-1606 gibi uzun bir süreye tekabül eden Osmanlı-Habsburg Savaşı boyunca yeniçeri ağalarına sık sık neferlere talim yaptırmaları için emirler verildiği görülmektedir⁷³¹.

Yeniçerilerin düzenli tüfek talimi yaptıklarına dair kayıtlar XVII. asra kadar ulaşmaktadır. Ondan sonrası için kaynaklar net bir bilgi vermemektedir. Ancak kesin olan bir durum vardır ki kanunsuz nefer alımı, esamilerin usulsüzce satılması, yeniçerinin esnaflaşması gibi sebeplerden ocakta savaşmakla alakası olmayanlar çoğalmıştır. Bir de buna devletin üst üste aldığı yenilgiler de eklenince XVIII. asrın sonlarına denk gelen askerî reformlardan yeniçeriler de nasibini almıştır.

Osmanlı'da modern ordu için atılmış ilk adımların sahibi Sultan III. Selim, askerî anlamda çağın getirdiklerine uygun yepyeni birlikler oluştururken, var olan

⁷²⁸ 888 Numaralı Mühimme Defteri, H.25, 29; Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, s.58.

⁷²⁹ Abdulkasım Gül, "Yeniçeri Teşrifat Mecmuası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)", *Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı: 1, Ankara 2020, s.50.

⁷³⁰ A.DVNSMHM.d, 21/653, 29.Z.980 (2 Mayıs 1573)

⁷³¹ *Tarih-i Selânikî*, c.I, 355; *Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadri) Efendi Tarihi*, s.111, 401, 480; Günhan Börekçi, "A Contribution to The Military Revolution Debate: The Janissaries Use of Volley Fire During The Long Ottoman-Habsburg War of 1593-1606 And The Problem of Origins", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.*, Volume 59 (4), s.422-423.

yapılara sırtını çevirmeyerek ıslah etme yoluna gitmiştir⁷³². Bu yolda hazırlanan ve Sultan Selim’e sunulan layihalarda Kanuni devrinde ocak neferlerine cenk talimleri yaptırıldığı vurgulanmıştır. Yukarıda da beyan edildiği üzere ocaklarının kuruluş amacından bir hayli uzaklaşmış yeniçerilerin bünyesinde bu anlamda yeni tüfekli birlikler oluşturularak maharet kazanmaları adına haftada iki kez talim yapmalarına karar verilmiştir. Hatta bu konuda yazdığı takririnde ocakta zabt u rabtı sağlama niyetinde olan sadrazam, mevcut yeniçeri ağasının boşboğazlığından ve bu görevi icra edemeyeceğinden dem vurarak azledilip, yerine liyakat sahibi bir kişinin atanmasını dahi istemiştir⁷³³.

Kış şartlarından dolayı bazı dönemler haftada bire düşürüldüğü görülen bu talimlerde kullanılan barut ve kurşun ya da nişan olarak kullanılacak testilerin parası yeniçeri ağalarının da başvuruları ile devlet tarafından karşılanmıştır⁷³⁴. Bu Sultan Selim’in istediği modern ordu anlayışı için tam bir kıstas olmasa da ocak neferlerinin sefere hazırlanması adına önemli bir adımdır. Fakat genel bir ifade ile belirtmek gerekirse Sultan Selim’in Yeniçeri Ocağı’na gösterdiği maddî ve manevî ilgi karşılık bulmamıştır. Başta maaşlarının tatmin edici bir miktarda olmaması olmak üzere muhtelif sebeplerden, padişahın bu reformunu benimsemeyen tüfekli yeniçerilerin talimleri sadece 1798’e kadar sürdürülebilmiştir⁷³⁵. Ancak Sultan III. Selim’in saltanatının sonlarına ait olduğu düşünülen bir evrakta yeniçeri ağasına gönderilen talim neferleri vesilesiyle bu konuda bazı çalışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır⁷³⁶.

Kadim usulleri testiye tüfek ile kurşun atmak, keçeye kılıç çalmak olan ve savaşmaktan bir hayli uzak hale gelen yeniçerilere modern talim yaptırmak için son girişim ise 1826’da ocağın sonunu da getirecek hadiselerle hamidir. Yıllar süren Mora İsyanı’nı Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa’nın düzenli askerlerinin bastırması bu girişimin fitilini ateşleyen hadiselerdendir. Zira yönetim merkezinde üst düzey devlet

⁷³² Yeşil, **İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu**, s.59-60; Sunar, “Ocak-ı Âmire’den Ocak-ı Mülgâ’ya Doğru...”, s.504.

⁷³³ HAT, 239/13323, 1210 (1796); Sunar, “Ocak-ı Âmire’den Ocak-ı Mülgâ’ya Doğru...”, s.504.

⁷³⁴ C.AS., 1202/53817, 5.Z.1208 (4 Temmuz 1794); C.AS., 277/11497, 23.B.1210 (2 Şubat 1796); C.AS., 120/5389, 29.B.1210 (8 Şubat 1796).

⁷³⁵ Sunar, “Ocak-ı Âmire’den Ocak-ı Mülgâ’ya Doğru...”, s.505.

⁷³⁶ TS.MA.e, 897/12, 21.Ra.1222 (29 Mayıs 1807)

ricalinin toplantılarından çıkan karar Mısır'da olduğu üzere İstanbul'da düzenli bir birlik oluşturmaktır. Bu bağlamda Mayıs 1826'da şeyhülislam konağında yeniçeri ağasının da katılımı ile gerçekleşen meşverette, cenk talimi için bir fetva alınmış, yeni talimin çerçevesi de çizilmiştir. Ancak ocak ileri gelenleri bu yeni talim aleyhinde faaliyetlere girişmiş, hatta en içlerinden bazıları meseleyi yeniçeri ağası huzurunda “*talimden murad gavur talimi midir?*” gibi sorular sormaya kadar götürmüştür. 12 Haziran 1826'da eşkinici talimi için Yeni Odalar'daki talim meydanına çıkılmıştır. Din büyüklerinin yaptığı konuşmanın ardından, fetva emini Besmele ile bir tüfeği alıp yeniçeri ağasına uzatmış, o da öpüp sekbanbaşına teslim etmiştir. Sekbanbaşı da katar ağalarına verdikten sonra eşkinciler birer adım öne çıkıp, ilk talimlerini yapmışlardır. Neferin sefere hazır olması için istenen bu talim diğerlerine nazaran o kadar kısa sürmüştür ki üç gün sonra daha önce bahsi geçen ocak ileri gelenlerinin fitnessi ile İstanbul son kez yeniçeri isyanı ile sarsılmış ve padişahın yaptığı “cihad” neticesinde ocak söndürülmüştür⁷³⁷.

3. SEFER İÇİN YENİÇERİ ORGANİZASYONU

Devlet nezdinde sefer kararı alındığında, eyaletten kazalara kadar tüm yetkili isimlere mektuplar gönderilip derhal asker ve mühimmat hazırlamaları emredilirdi. Osmanlı merkez kuvvetlerinin bir kolu olan yeniçerilerden de birlik oluşturulacağından seferberlik ilanı ile ocağın lideri yeniçeri ağası için yoğun süreç başlamaktaydı. Savaş kararı alınır alınmaz kendisine emirler gönderilerek istenen miktarda iyi tüfek kullanan, savaşıma kabiliyetli neferi organize etmesi ve hazır halde beklemesi istenmekteydi⁷³⁸. Yine aynı şekilde sefer sırasında takviye asker gerektiğinde yeniçeri ağasına, ihtiyaç miktarı neferi toparlayıp tüm teçhizatları ile ilgili bölgeye sevk etmesi emredilirdi⁷³⁹. Ayrıca yeniçeri ağası askerlerinin başında

⁷³⁷ Uzunçarşılı, **Kapukulu**, s.535-539, 544-546; Yeşil, **İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu**, s.337-347.

⁷³⁸ A.{DVNSMHHM.d, 7/1379; A.{DVNSMHHM.d,18/85, 22.N.979 (7 Şubat 1572); A.{DVNSMHHM.d, 38/149, 15.S.987 (13 Nisan 1579); **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.309.

⁷³⁹ A.{DVNSMHHM.d,10/409, 22.B.979 (10 Aralık 1571); Yaşaroğlu, **888 Numaralı Mühimme Defteri**, s.204, 292, 295, 345, 366.

seferdeyken böyle bir durum ortaya çıktığında merkezdeki yerinde vekili ile ihtiyaç olan bölgeye nefer gönderilmesini sağlamaktaydı⁷⁴⁰.

Yönetim ve yeniçeri ağaları arasında nefer organizasyonu hakkında yürütülen yazışmalarda sürece dair uyarı ve tehditler de görülmektedir. Sefer için görevlendirildikleri halde yerlerinde bulunmayan yeniçerilerin, bulundukları yerde siyaset edilip özürleri kabul edilmeyeceğinden ihraçları konusunda özen göstermesi⁷⁴¹ ya da neferin sefere gittiğini herkese bildirmemesi gibi detaylara rastlanmaktadır⁷⁴². Bazen de yeniçeri ağalarına bu bağlamda yapılan uyarılar neferlerinin şikayetleri doğrultusunda olmuştur. Nitekim 1572 yılında bir grup yeniçeri sundukları arzuhal ile seslerini padişaha duyurmuş ve kanunların çiğnenerek iki yüzden fazla genç ve savaşmaya kudretli yiğide koruculuk verilip, yaşlı ve malullere de sefer teklif edildiğinden şikayetçi olmuşlardır. Bunun üzerine yeniçeri ağası savaşmaya kudretli genç neferlerin koruculukla görevlendirilmemesi buralara yaşlı ve malullerin getirilmesi konusunda uyarılmıştır⁷⁴³.

Sultanın ordusu için hizmet edecek yeniçerilerin sadece İstanbul'dan toplanmadığı, taşrada muhafız olarak yer alan ocak mensuplarının da sefer ile görevlendirildiği bilinmektedir. Ordunun ihtiyacı olan neferin Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif bölgelerinde görevli olan yeniçerilerden sağlanması da ağaların mesuliyetindeydi. Sürecin doğrudan başında bulunan yeniçeri ağası aldığı emir ile ihtiyaç miktarı neferin nereden alınacağına dair bir organizasyon yaparak mühürlü mektubunu sunar ve ilgili bölgelerin yöneticilerine gerekli neferi göndermeleri için divan-ı hümayûndan karar çıkmasını sağladı. Bu bağlamda ağa mektubu gereğince yazılmış emre göre Anadolu ve Rumeli'den toplanan neferlerin silahları ile belirtilen

⁷⁴⁰ A.{DVNSMHM.d, 102/605, Evail.C.1103 (Şubat 1595).

⁷⁴¹ Yaşaroğlu, **888 Numaralı Mühimme Defteri**, 940, 20.Ca.959 (14 Mayıs 1552); 1028, G.C.959 (25 Mayıs 1552).

⁷⁴² Yaşaroğlu, **888 Numaralı Mühimme Defteri**, 397, 2.Ra.959 (27 Şubat 1552).

⁷⁴³ A.{DVNSMHM.d, 19/285, 26.S.980 (8 Temmuz 1572).

vakitte ve içinde bulunulan duruma göre İstanbul⁷⁴⁴, Edirne⁷⁴⁵ ya da doğrudan ordugahta hazır olması istenirdi⁷⁴⁶.

Yeniçeri ağası ordunun asker ihtiyacını karşılarlarken İstanbul'un güvenliğini de gözetmek zorundaydı. Bundan dolayı İstanbul'daki neferi sefere gittiğinde buradaki azalma şehrin güvenliği için bir sorun teşkil ettiğinden bu boşluğu kapatmak için taşradaki görevlilere emirler gönderttirerek kalelerdeki cemaatlerden, oturak ve koruculardan seçilenlerin başkente gelmesini sağlamaktaydı⁷⁴⁷.

Zaman içerisinde timar sisteminin bozulmasına paralel olarak sefer için gerekli sipahi dengesinin sağlanamaması yeniçeri ağalarının mesul tutulduğu *tashih ve be-dergâh* uygulamasını beraberinde getirmiştir. Nitekim devlet tarafından asker ihtiyacını karşılamak için herhangi bir sebepten adı defterden silinmiş ve *esamisi çalık* olarak nitelendirilen yeniçerilerin yeniden ocağa kaydedilmesi yoluna gidilmiştir. Tashih ve be-dergâh olarak adlandırılan bu uygulamada yeniçeri ağası tarafından ilgili yerlere mühürlü mektuplar gönderilerek esamisi çalıklar içinden yeniden yeniçeri yazıp, gereken miktarda neferi hazırlayarak bir an önce göndermeleri istenmekteydi⁷⁴⁸. Yeniçeri ağası orduda bulunduğu sırada ihtiyaç ortaya çıkarsa

⁷⁴⁴ A.{DVNSMHHM.d, 32/508, 28.Za.986 (26 Ocak 1579); A.{DVNSMHHM.d, 87/466, 01.Ş.1047 (19 Aralık 1637).

⁷⁴⁵ A.{DVNSMHHM.d, 104/543, Evail.Ca.1104 (Ocak 1693); A.{DVNSMHHM.d, 119/420, Evasıt.Za.1123 (Aralık 1711).

⁷⁴⁶ A.{MKT.d, 1025/25, 12.Ra.1205 (19 Kasım 1790); A.{DVNSMHHM.d, 73/141, 19.Za.1003 (26 Temmuz 1595); A.{DVNSMHHM.d, 87/533, 19.Za.1047 (4 Nisan 1638); A.{DVNSMHHM.d, 99/128, 15.Ra.1101 (27 Aralık 1689); A.{DVNSMHHM.d, 104/551, 10.Ca.1104; A.{DVNSMHHM.d, 104/628, 29.Ca.1104; A.{DVNSMHHM.d, 119/420, 20.Za.1123; A.{DVNSMHHM.d, 177/34, Evahir.Ş.1192 (Eylül 1778); A.{DVNSMHHM.d,190/60, Evasıt.B.1203 (Nisan 1789); Mustafa Kesbî, **İberetnümâ-yı Devlet**, s.358.

⁷⁴⁷ A.{DVNSMHHM.d, 87/466, 1.Ş.1047 (19 Aralık 1637); A.{DVNSMHHM.d, 131/491, Evahir.C.1138 (Mart 1726); A.{DVNSMHHM.d, 131/494, Evahir.C.1138 (Mart 1726); A.{DVNSMHHM.d,139/677, Evasıt.L.1145 (Nisan 1733).

⁷⁴⁸ A.{DVNSMHHM.d,104/1100, Evahir.Ş.1105 (Nisan 1694); A.{DVNSMHHM.d,104/1100, 126/239, Evahir.C.1129 (Haziran 1717); A.{DVNSMHHM.d,104/1100, 132/738, 1.Ca.1137 (16 Ocak 1725).

XVII. asra tekabül eden bu değişim sürecinde *tashih ve be-dergâh* ile yeniden asker sayılan neferler serdengeçti olarak da kayıt edilmeye başlanmıştır. Bu iş için vazifelendirilmiş kişilere gönderilen emirlerde de görüleceği üzere belirtilen miktardaki neferler ilgili bölgelerde hazırlanıp, serdengeçti ağalarının açtığı bayraklar altında toplanarak, görev mahallerine sevk edilirdi. Bununla birlikte neferler ilgili bölgeye intikal ettiklerinde orta ya da ağa sergisine kaydedildiğinde tekrardan serdengeçti bayrağı açılmasına müsaade edilmemekteydi. Bkz. A.{DVNSMHHM.d, 138/1094, Evahir.M.1145 (Temmuz

gönderdiği mühürlü mektubu ile makamında vekil olarak bulunandan İstanbul'da esamisi çalık neferler içerisinde tashih ve be-dergah yapıp hazırlaması istenmekteydi⁷⁴⁹. Genel olarak süreç ağı tarafından da yakından takip edildiğinden, gecikme durumunda gerekli bilgilendirmeleri yaparak derhal tashih ve be-dergaha memur olan kişiye emir çıkarttırmaktaydı⁷⁵⁰. Burada şunu da özellikle ifade etmek gerekir ki yeniçeri ağaları sistemin bozulduğu dönemde sadece esamisi çalıklardan değil, kale muhafazalarında kullanılan kuloğullarından da orduya nefer kaydetmişlerdir⁷⁵¹.

Yeniçeri Ocağı'nın lideri olarak seferde nefer organizasyonu için yüklendiği vazife, süreç içerisinde baskı ve tehditleri beraberinde getirmiştir. Buna dair Sigetvar'da yaşandığı düşünülen bir hadise kaynaklarda yer almaktadır. Menkıbeye göre Kanuni, yeniçeri ağasına Belgrad'da yapacağı yoklamada sefer için hazırlanan on iki bin yeniçeriden eksik çıkarsa hakkında geleceğini bildirmiş, o da odabaşı ağalara aynı minvalde uyarılarda bulunmuştur⁷⁵². Menkıbeye ihtiyatla yaklaşılması gerekse de padişahların nefer sayısındaki tutumu malumdur ve belki de bu konuda en şiddetlilerinden biri Sultan IV. Murad'a aittir. Revan için yapılan hazırlıklar sırasında yeniçeri ağasının huzurunda söylediklerinin arkasında duramayıp ordugaha az sayıda yeniçeri ile gittiğini haber alan Sultan Murad, ağaya hitaben bir hatt-ı hümayûn yazmıştır. Oldukça sert üslupla kaleme alınmış olan satırlarda Anadolu yeniçerisinin yanında olmaması ve iyi savaşmaması halinde kendisini bin parça edeceğini söyleyen padişah, yolda olduğunu ve geldiğinde ocağı istediği gibi bulamazsa kendisinin bileceğini beyan etmiştir. Yeniçeri ağası ve tüm ocaklı ağalara hitaben yazdığı bir başka hattında ise üslubunun şiddeti daha da artırarak Nevruz'da yanlarında olacağını,

1732); A.{DVNSMHHM.d, 139/353, Evasit.Ş.1145 (Şubat 1733); A.{DVNSMHHM.d, 140/70, Evail.C.1146 (Kasım 1733).

⁷⁴⁹ A.{DVNSMHHM.d, 102/736, Evahir. C.1103 (Mart 1692); A.{DVNSMHHM.d, 104/846, Evasit.L.1104 (Temmuz 1693).

⁷⁵⁰ A.{DVNSMHHM.d, 119/1432, Evail.S.1125 (Mart 1713); A.{DVNSMHHM.d,119/1681, Evahir.R.1125 (Mayıs 1713).

⁷⁵¹ A.{DVNSMHHM.d, 104/1100, Evahir.Ş.1104 (Mayıs 1693); A.{DVNSMHHM.d, 108/85, Evahir.Ca.1107 (Ocak 1696); A.{DVNSMHHM.d, 132/231, Evail.Z.1136 (Ağustos 1724); A.{DVNSMHHM.d, 132/783, Evasit.Ca.1137 (Şubat 1725).

⁷⁵² Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.145.

yenicherilerden bir kişi eksik olduğunda kendilerini otağ-ı hümâyûnu önüne getirip haklarından geleceğini belirtmiştir. Ayrıca bu hattında bütün kullarını böyle zamanlar için beslediğini ve seferinde olmayanın kulu da olmayacağını özellikle belirtmesi aslında padişahların neferlerinden en büyük beklentisinin çok net bir ifadesidir⁷⁵³.

4. SEFERE GİDEN YENİÇERİNİN MÜHİMMAT, SEYİSHANE VE İAŞE İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI

Sefere gönderilecek neferin belirlenip defterlerinin hazırlanmasının ardından yeniçeri ağaları için başkentte mühimmat hazırlıkları başlamaktaydı⁷⁵⁴. Yeniçeri ağasının, neferlerinin ihtiyacı olan mühimmat için bir mühürlü mektup sunmasıyla, bunların temini için yönetim tarafından cebecibaşı ve şehremini gibi görevlilere emirler gönderilirdi⁷⁵⁵. Örneğin Ağustos 1565'te donanma ile gönderilen yeniçeriler için yeniçeri ağasının mektubu ile başlatılan mühimmat hazırlıklarına bakıldığında cebecibaşının tüfek, tüfek fındığı, harbe, şayka topu ve penbe ipliği; harc-ı hassa emini ya da şehremininin ise barut-ı siyah ve fitil otu gibi metaların temin edilmesinden sorumlu tutulduğu görölmektedir⁷⁵⁶.

Sefere giden yeniçeri için bir diğer ihtiyaç seyishânedir. Ağırlık beygiri anlamındaki *seyishâne*⁷⁵⁷ neferin eşya ve erzaklarının taşınması ihtiyacını karşılamakta ve her on yeniçeriye bir tane gelecek şekilde organize edilmekteydi. Yeniçeri ağası için ise süreç sefere gidecek askerlerine seyishane tedarik etmesinin emredilmesiyle başladır. Bu emirlerde ağa, hayvan tedariki sırasında, bedellerin

⁷⁵³ Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümâyûnları, s.189, 193.

⁷⁵⁴ A.{DVNSMHM.d, 44/198, 20.N.990 (18 Ekim 1582).

⁷⁵⁵ Yaşaroğlu, 888 Numaralı Mühimme Defteri, s.294.

⁷⁵⁶ MAD.d, 2775, s.116, 141, 145, 640.

Burada iki görevli için kesin bir görev dağılımı olmadığını belirtmekte fayda vardır. Örneğin Şubat 1568'de Mısır mühimmatı için cephe hazırlamakla meşgul olan harc-ı hassa emininden yeniçeri ağasının yazacağı beş yüz kul-karındaşına beş yüz tüfek eksiksiz teslim etmesi emredilmiştir. Bkz. A.{DVNSMHM.d, 7/609, 7.Ş.975 (6 Şubat 1568)

⁷⁵⁷ Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lügati, s.488.

hakkıyla ödenmesi ve reayanın mağdur edilmemesi için özellikle uyarılmaktaydı⁷⁵⁸. Zira bu devletin özellikle üzerinde durduğu konulardandır. Öyle ki başlangıçta seyishâne ücreti orta sandıklarından karşılanırken, suiistimallerden ve halkın zor durumda bırakılmasından dolayı Eğri Seferi hazırlıklarından itibaren hazineden ya da muhtelif gelirlerden karşılanmasına başlanmıştır⁷⁵⁹. Bununla birlikte ordunun nakliyesinde sadece beygirler değil, özellikle güney yönlü seferlerde görüleceği üzere develer de kullanılmıştır. Yine ağalar tarafından yürütülen bu sürece develerin temini ve halkın mağdur edilmemesi için ilgili bölgenin yöneticileri de dahil edilmişlerdir⁷⁶⁰.

Yeniçeri ağaları tarafından mühürlenmiş listelerde de görülebileceği üzere sefere gidecek neferin barınacağı çadırlardan, su tulumu ve kilime kadar her türlü eşyasının organizesi ocağın en yetkili kişinin gözetiminde yapılmaktaydı⁷⁶¹. Bundan dolayı nefer için elzem olan bu araç-gerecin üretiminde yaşanan sorunların çözümünde dahi yer almışlardır. Örneğin XVIII. asrın ikinci yarısında çıkarılan kanuna göre sefer zamanı yeniçerinin kullandığı meşk yani su kabı, maslak ve oturakları için gereken kösele, kasap ve debbağ esnafı arasındaki organizasyon ile temin edilmekteydi. Ancak 1787 yılında sığır kasapları bu konuda ayak direyip nefer için gerekli olan araçların üretiminin ertelenmesine sebep olunca duruma müdahale edilmiştir. Yönetimin bu konudaki kat'i kararı yeniçeri ağasının hazır olduğu mecliste debbağ sınıfının kethüda, yiğitbaşları ve ustalarına okunarak, emirleri yerine getirmeleri için taahhütleri alınmıştır⁷⁶².

Neferin, ocak rütbelilerin ve hatta yeniçeri ağasının ihtiyacı olan et ve hububat gibi gıda maddeleri ve hayvanların yemleri⁷⁶³ ise ordunun birçok unsuru gibi devlet

⁷⁵⁸ A.{DVNSMHM.d, 32/203, 11.M.986 (20 Mart 1578); A.{DVNSMHM.d, 44/52, 13.S.989 (19 Mart 1581); Yaşaroğlu, **888 Numaralı Mühimme Defteri**, s.315

⁷⁵⁹ İE.ADL, 5/306, 28.Ş.1109 (11 Mart 1698); Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.365.

⁷⁶⁰ A.{DVNSMHM.d, 42/702, 9.S.989 (15 Mart 1581); A.{DVNSMHM.d, 42/687, 6.Ş.989 (5 Eylül 1581); A.{DVNSMHM.d, 48/521, 2.Za.990 (28 Kasım 1582).

⁷⁶¹ D.BŞM.d,1521, 25.Ca.1137 (9 Şubat 1725) yeniçeri ağasının seferde olduğu zamanlarda neferin çadır tedariki vekili sekbanbaşıya bu konu havale edilmiştir. Bkz. AE.SABH.I, 161/10723, 24.Ra.1203 (23 Aralık 1788)

⁷⁶² **İstanbul Mahkemesi 56**, 80/21, 19.M. 1202 (31 Ekim 1787).

⁷⁶³ Sefere götürülen hayvanlar ilgili düzenlenmiş bir kanuna göre ordu konakladığında onlar için verilen tayinatlar kesilir, ihtiyaçlarını karşılamak üzere çayırlara çıkarılırdı. Bundan dolayı 1739'da yeniçeri

tarafından mübayaa/satın alma yolu ile sefer güzergahı üzerindeki bölgelerden temin edilmekteydi⁷⁶⁴. Özellikle zahire sefer güzergâhındaki reayadan nüzul/nezil adı altında avarız vergisi olarak karşılanmakta ya da menzil eminine verilen para ile satın alınmaktaydı. Bunun için ordunun geçeceği yollar üzerindeki kadılara haber verilerek menzillerde zahirenin hazır edilmesi emredilirdi⁷⁶⁵. Devlet tarafından yürütülen bu çalışmada nadiren de olsa yeniçeri ağaları da yer almıştır. 1572 yılında Midilli ve Molova muhafazasına gönderilen yeniçerilere gereken zahirenin tedariki için Vezir Ferhad Paşa'ya bir gemi hazırlaması, elinde yoksa da Karadeniz'den getirtmesi emredilirken bu konuda ayrıca yeniçeri ağasına da hüküm yazıldığı belirtilip, beraber hareket etmeleri istenmiştir⁷⁶⁶. 1594'te Edirne kadısına yazılan bir hükümde ise sefer hazırlıkları çerçevesinde nefere zahire tedarik edilmesi için Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa eliyle emir çıkartıldığı görülmektedir⁷⁶⁷.

5. SEFER SIRASINDA YENİÇERİNİN DİSİPLİNİNİN SAĞLANMASI

İmparatorluğun geleceğini etkileyecek sefer için büyük bir organizasyon ile hazırlanan ordunun yürüyüş güzergahı ve konakladığı yer yakınında bulunan reayanın güvenliğine ihtimam gösterilmek zorundaydı⁷⁶⁸. Bu bağlamda daha baştan güvenlik tedbirleri alınarak hareket eden ordunun nizam ve disiplini buna şahit olmuş

ağası Hüseyin Ağa'ya gönderilen hükümle Sofya Sahrası'na ulaşıldığında hayvanların çayıra çıkarılması istenmiştir. Bkz. C..AS.,781/33071, 29.M.1152 (8 Mayıs 1739)

⁷⁶⁴ D.BŞM.d, 2164, 11.M.1151 (1 Mayıs 1738); C.AS.,805/34157, 29.Za.1184 (16 Mart 1771); C.AS, 38/1743, 12.Ca.1224 (25 Haziran 1809); C.AS, 749/31507, 24.Z.1224 (30 Ocak 1810); Hakan Yıldız, **Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi'nde Lojistik ve Organizasyon**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s.58-63; Serhat Kuzucu, **Osmanlı Ordusu ve Sefer Lojistiği (1453-1789)**, Kitabevi, İstanbul 2017, s.72-76.

⁷⁶⁵ A.{DVNSMHM.d, 72/824, 26.Ca.1002 (17 Şubat 1594); Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, s.373; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.390-391.

⁷⁶⁶ A.{DVNSMHM.d, 16/486, 12.N.979 (28 Ocak 1572).

⁷⁶⁷ A.{DVNSMHM.d, 72/322, 19.N.1002 (8 Haziran 1594).

⁷⁶⁸ Ertaş, **Sultanın Ordusu (Mora Fethi Örneği 1714-1716)**, s.211.

yabancıların satırlarında dahi yer almıştır⁷⁶⁹. Ancak ne kadar önlem alınırsa alınsın yürüyüş ya da konaklama sırasında askerin disiplin bozan hareketlerine ve halkın mağdur edilmesi hadiselerine birçok kez rastlanmıştır. Böyle durumlarda asayişli sağlayanlar arasında yeniçeri ağaları da bulunmaktadır. Nitekim 1566'da askerin reayanın harmanına müdahale etmesi, zahire ve arabalarını alıp parasını ödememesi üzerine, yeniçeri ağasına hitaben yazılan hükümle bir daha bunların yaşanmaması için neferin uğradığı yerlere yayabaşı ve yeniçeri konuşlandırılması; Varadin'e kadar üç konağa zahire ve ekmek konulacağından kadırlara yardımcı olmak için yine yeniçeriler vazifelendirilmesi istenmiştir⁷⁷⁰. 1588'de ise Giresun'a uğrayan seferli yeniçerilerin Müslüman ve Gayrimüslimlerin evlerini basıp, mallarını gasp ettikleri, şarap içip taşkınlıklar yaptıkları, dahası bu saldırılardan Giresun Voyvodası dahi nasibini alıp evinin yağmalandığı haberi gelince yeniçeri ağası tarafından sefer geçişi boyunca bölgenin korunması için bir zabıt tayin edilmiştir. Ayrıca orada bu hareketleri yapanlar kim ise isimleri tespit edilip yeniçeri ağasına haber verilmesi istenmiştir⁷⁷¹. Yine sefere giderken askere başbuğ edilmiş kişinin ve yeniçerinin geçeceği yerlerdeki serdarların dikkatli olması için uyarılması da ağanın mektubu ile olmuştur⁷⁷².

Yeniçerilerin ordu içerisinde disiplinsiz hareketleri ağalarının sert uyarılara maruz kalmasına sebep olmuştur. Öyle ki Şam tarafına gönderilmiş askerin halka yaptıklarını duyan Sultan IV. Murad, yeniçeri ağasına hitaben yazdığı hattı hümâyûnunda reayaya ve fukaraya hiçbir şekilde zulüm edilmesine rızası olmadığını vurgulayarak, buna aykırı harekette bulunulduğunda bedelini kendisinin ödeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca böyle şeylerin yaşanmaması adına yolları beklemek üzere adamlar yerleştirmesi konusunda ağayı tembihlemiştir. Devamındaki süreçte de sık sık neferin

⁷⁶⁹ Oghier Ghislain Busbecq, **Türk Mektupları: Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1522-1592)**, Çeviren: Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s.161-162; Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu**, s.434-436

⁷⁷⁰ A.{DVNSMHM.d, 5/1984, 3.Z.973 (21 Haziran 1566).

⁷⁷¹ A.{DVNSMHM.d, 64/221, Evahir.Z.996 (Kasım 1588).

⁷⁷² A.{DVNSMHM.d, 142/14, Evasıt.C.1148 (Kasım 1735); A.{DVNSMHM.d, 142/401, Evasıt.Za.1148 (Mayıs 1736).

ahaliye dokunmaya cesaret etmesine izin vermemesi, kontrol altında tutup hayır duasını alması için uyarmıştır⁷⁷³.

Sultan Murad'ın tehdit içerikli konuşmaları bir yana neferin reayaya müdahalesinin ağaların görevden alınmasına sebep olduğu da sabittir. Örneğin 1788 yılında ordugâhtaki yeniçeriler reayaya musallat olunca hesabı Yeniçeri Ağası Osman Ağa'dan sorulmuştur. Ağa ise o kişilerin yeniçeri değil kim oldukları meçhul gönüllüler olduğunu söyleyerek durumu inkar etmiştir. Ancak yeniçerilerin bu disiplinsiz hareketlerinin devam etmesi üzerine Kul Kethüdası Mehmed Emin Ağa sahraya davet edilerek yeniçeri ağalığı hilati giydirilmiştir⁷⁷⁴.

Sefer sırasında neferinin disiplinsiz hareketleri karşısında sert uyarılara maruz kalan, görevinden alınan yeniçeri ağaları haricinde, Pehlevan Hüseyin Ağa gibi reayaya dokunan ellere müdahale edip canından olan da vardır. Öyle ki 1807'de Rusya üzerine gönderilmiş ordudaki asker, işi Ulah reayasını yağmalamaya kadar götürmüştür. Bunun üzerine yeniçeri ağası durumu kontrol altına almak için askerlerine bu kişilerin kendilerine zahire vermekle görevli olduklarını ve metalarını nüzul eminine rayıcı mukabelesinde teslim ettiklerini, orduya hizmet için getirildiklerini söylemiştir. Yağmanın böyle olmayacağını belirten yeniçeri ağası, çapulcu askerlere gasp ettiklerinin bedelini ödeyerek davarları ve esir ettikleri reayayı onların gözü önünde serbest bırakmıştır. Ancak bu itaatsiz yeniçerileri sakinleştirmeye yetmemiştir. Gittikçe kontrolden çıkan tavırları karşısında Yeniçeri Ağası Pehlevan Hüseyin Paşa, bazılarını azalarmış bazılarını ise idam etmiştir. Bunun üzerine asiler yeniçeri ağasının çadırını basarak onu tüfek ve tabanca ile öldürmüşlerdir⁷⁷⁵.

Elbette reayanın güvenliği kadar askerin sefer sırasında kendi aralarındaki asayiş de yönetimin gözettiği meselelerdendir. Keza Haziran 1566'da sefer sırasında ordu içerisinde bir takım eşkıyalar ortaya çıkmış ve bazı askerlerin çadırlarındaki kıymetli silah ve elbiseleri çalınmıştır. Suçluların peşinde düşen Yeniçeri Ağası Ali Ağa, ocakta yasakçılık vazifesinde bulunan kişilerle görüşüp önemli kademeler vaat edince, eskiden beri namlarını duydukları hırsızları ağanın huzuruna getirmişlerdir. Bu

⁷⁷³Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları, s.145, 146-147,151

⁷⁷⁴ HAT, 1383/54730, 1202 (1787).

⁷⁷⁵ Câbî Târihi, s.115-117; Âsım Efendi Tarihi, s.931-932; Tarih-i Cevdet, TOBB, c.8, s.2385-2386.

sırada sadrazam da bir sipahi aracılığı ile bazı hırsızlara ulaşmıştır. Böylelikle hırsızların haklarından gelinerek asker arasında huzurun sağlanmasına vesile olmuşlardır⁷⁷⁶.

⁷⁷⁶Tarîh-i Selânikî, c.I, s.19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'UN ASAYİŞ VE DÜZENİNDE

YENİÇERİ AĞASI

A. ASAYİŞİN KORUNMASI

Osmanlı tarafından fethedildikten sonra yüzyıllarca imparatorluğa başkentlik yapan, idarî-askerî tüm birimleri bünyesinde barındıran ve konumundan dolayı ticaretin merkezi olan İstanbul gibi aktif ve yoğun bir şehrin daimi düzeninin korunması devletin üzerinde ihtimamla durduğu meselelerdendir. Bundandır ki şehrin yönetimi üst düzey memurlar tarafından icra edilirken, şer'i konular Rumeli kazaskeri ve İstanbul kadısına, örfi olanlar ise sadrazam ve yeniçeri ağasına bırakılmıştır⁷⁷⁷. Olağanüstü durumlarda kapıları kilitlenip anahtarlarının Kapısı'na bırakıldığı⁷⁷⁸ İstanbul'un idaresi, devletin en kalabalık askerî grubunun yönetimi ile birlikte büyük sorumluluk getirse de yeniçeri ağaları emrindeki kumandanlar ile birçok meselede şehrin düzenin korunması için yüzyıllarca hizmet vermişlerdir⁷⁷⁹.

1. GECELERİ KOL GEZME

İstanbul'un asayişinden sorumlu olan yeniçeri ağasının, bunun için bazı günler ve gecelerde devriye, tebdil ya da bir başka deyişle kol gezmesi teamülden olmuştur. Başçavuş, kethüda bey, kethüdayeri, muhızır başı, orta çavuş, küçük çavuş, ases başı, yeniçeri yoldaşlarından oluşan maiyeti ile kol gezen yeniçeri ağası bu sırada kanuna muhalif hareket edenleri gördüğünde falaka ile cezalandırmaktaydı⁷⁸⁰. Her gece

⁷⁷⁷ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.188.

⁷⁷⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretname**, s.748.

⁷⁷⁹ A.{DVNSMHM.d, 153/1118, Evail.B.1161 (Temmuz 1748); Hierosolimitano, **Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları**, s.159-160; Christoph Wilhelm Lüdeke, **Türklerde Din ve Devlet Yönetimi, İzmir, İstanbul 1759-1768**, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s.154.

⁷⁸⁰ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.187-188; Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul: Kent – Saray – Günlük Yaşam**, YKY Yayınları, İstanbul 2019, s.85.

ocaklıdan oluşturulan grupların devriye gezdiği İstanbul'da yeniçeri ağasının kola çıktığı günler *Kavanin-i Yeniçeriyan*'a göre çarşamba ve cumaydı⁷⁸¹.

XVII. asırda İstanbul'da bulunan ve devriyelere şahit olan Alman Diplomat Hiltebrant'ın ifadelerine göre yeniçeri ağasının belirli zamanlarda yaptığı bu geziler sırasında önden gidenlerin uyarması ile insanlar saklanır, kimse cüretkar davranmaya cesaret edemezdi. Suç üzerinde yakalananlar derhal kırmızı çuvalda taşınan malum falakaya bağlanır, yeniçeri ağasının yüzünde kafi olduğu ifadesi belirene kadar sopa ile vurulurdu. Hiltebrant, hatıralarında her ne kadar bu hadisenin oluşturduğu korku ve kaosa vurgu yapsa da bir keresinde kol gezmesi sırasında rastladığı yeniçeri ağasını Müslümanlar gibi göğüs vuruşu ile selamladığında onun gülümseyerek ve başını eğerek karşılık verdiğini de ayrıca belirtmiştir⁷⁸².

Resim 30
Gece Kol Gezen Yeniçeri Ağası ve Maiyeti
(Österreichische Nationalbibliothek, c.8626)

⁷⁸¹ Özbek, *Kavânin-i Yeniçeriyan*, s.137-138, 174.

⁷⁸² Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim, İstanbul 2003, s.517-518.

Devriye sırasında asayiş bozduğu tespit edilen kişiler sadece ahaliden değil askerî sınıflardan da olabilmekteydi. Yeniçeri ağasının kol gezme sırasında yakaladığı asker yeniçeriyse kendisi cezalandırmaktaydı. İdam gerekiyorsa cezayı uygulamadan önce sadrazam onayı ya da hükümdar fermanı alması şarttı. Suç işleyen asker diğer kapıkulu ocaklarındansa kendi yetkilisine havale edilmekteydi⁷⁸³. Ancak 1654 yılında vezaret ile Yeniçeri Ağalığı yapan Kenan Paşa bu teamülü çiğneyerek, kol gezdiği bir gün Ahırkapı'daki Şadırvan Gılmanı'ndan bir kişiyi duhan içerken görünce değnek ile vurmuş, haberi alan İstabl-ı Şadırvan Gılmanı'ndan neferler hesap sormak için olayın gerçekleştiği yere gelmiş fakat ağa çoktan gitmiş olduğundan bulamayıp geri dönmüşlerdir⁷⁸⁴.

Ağanın kol gezdiği zamanlarda asker ile karşı karşıya gelmeleri XIX. asrın ilk çeyreğinde Sultan II. Mahmud ve sadrazam arasında bir yazışmaya da konu olmuştur. Sadrazamın padişaha bildirdiği üzere Fener ve Yenikapı İskeleleri arasındaki Petro Kapısı'nda tebdil gezen yeniçeri ağası uygunsuz davranışlarda bulunan bazı insanları yakalamıştır. Onları kurtarmak için gelen askerî gruba mensup birkaç kişi ağanın yanında beş-on defa tabanca atmak gibi bir davranışta bulunmuştur. Sultan II. Mahmud ise takirde okuduklarından oldukça rahatsız olmuştur. Bu kişilerin piştov atarak adeta ağayı kaçırdıklarını, bunun hiç de basit bir hal olmadığını, kimseye herhangi bir şey olmasa da bu kadar adamın silahlı olmasına kimin izin verdiğini, yeniçeri ağası ve diğerlerinin araştırmasını ve kendisine cevap vermesini emretmiştir⁷⁸⁵.

Şehirdeki rutin devriyeler bir yana olağan dışı süreçler de yeniçeri ağalarını asayiş sağlamak için kol gezmek durumunda bırakmıştır. Hiç şüphesiz ki şehirde asayiş bozan olayların başında da askerî ayaklanmalar gelmektedir. Örneğin 1603'te çıkan sipahi isyanının bastırılması sırasında İstanbul kapıları kapatılıp, sadrazam Ağa Kapısı'na sığınırken Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa kola çıkmıştır. Silahlı yeniçeriler ile birlikte acemioğlanlar, cebeciler, topçular ve tersanelilerin oluşturduğu grup şehirde zorba aramaya başlamışlardır. Ferhad Ağa kol gezerken, asilerin mekânı olan

⁷⁸³ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.187-188.

⁷⁸⁴ **Târih-i Na'îmâ**, s.1552.

⁷⁸⁵ HAT, 337/19316, 1235(1820).

Kurşunlu Han'ı basıp, sipahiler yakalanmış ve büyük bir kıyımla olay bastırılmış, İstanbul'un kapıları bütün gece boyunca kilitli kalmıştır⁷⁸⁶. Bazı askerî ayaklanmalarda kol gezerken yeniçeri ağasına sadrazam da eşlik etmiştir⁷⁸⁷. 4 Ocak 1657 Perşembe günü mevacib bahanesiyle sipahiler At-Meydanı'nda toplanıp, ağalarının hanelerini taşıyıp sokaklarını kapatınca şehri zorbalardan temizlemek için sadrazam ve yeniçeri ağası kola binmiş İstanbul'da ve Üsküdar'da hanlar basılmış hayli insan katledilmiştir⁷⁸⁸.

Şehirde herhangi bir hareketlilik nihayetinde kapatılan dükkanların açılması için de yeniçeri ağalarının kola çıktıkları görülmektedir. 1643 yılında Haleb Beylerbeyi Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa'nın veziriazam ile davası olduğundan kalabalık bir grup asker ile geldiği dedikodusu yayılınca halk dükkanlarını kapatmıştır. Ancak sadrazam, yeniçeri ağasını kola çıkarttırarak dükkanları açtırmıştır⁷⁸⁹. Yine 1658 yılının Mart'ında yeniçerilerin hareketlenmesi neticesinde günlerce dükkanlar kapalı kalmıştır. Bunun üzerine padişah emri ile şehir sokaklarının ve dükkanların açılması için yeniçeri ağası kol gezmiştir⁷⁹⁰.

2. HIRSIZLIK VAKALARINI ENGELLEME

İstanbul'un yangınları bahsinde görüleceği üzere şehirde büyük kıyımlara yol açan ateşin önlenmesi ya da söndürülmesi ile hayli meşgul olan yeniçeri ağaları, yangından harap olan bölgelerde bizzat bekleyerek askerlerin halkın mallarını yağmalamasını engellemede mesuliyet üstlenmişlerdir. Böyle olağanüstü hadiselerin yaşandığı günler haricinde de genel olarak hırsızlık vakalarını önlemek yeniçeri ağasının görevidir⁷⁹¹. Nitekim 1579'da şehirde yaşanan hırsızlık vakalarının artması

⁷⁸⁶ *Târih-i Na'imâ*, s.221-223; *Hasan Bey-zâde Târîhi*, s.721.

⁷⁸⁷ *Hasan Bey-zâde Târîhi*, s.377.

⁷⁸⁸ Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi-Name*, s.102; *Târih-i Na'imâ*, c.VI, s.1724.

⁷⁸⁹ *Târih-i Na'imâ*, s.964.

⁷⁹⁰ *Târih-i Na'imâ*, s.1658.

⁷⁹¹ İstanbul'daki yeniçeri ağası gibi yerli yeniçeri ağalarının da hırsızlık konusunda bulundukları yerlerde engelleyici bir faktör olduğunu görmekteyiz. Örneğin Portekizli Seyyah António Tenreiro, Kahire'de bulunduğu esnada tuttuğu notlarında yerli yeniçeri ağasının bütün gece şehri dolaştığından,

üzerine sokak başlarına mahalle kapıları inşa edilerek buraların korunması amaçlanmıştır. Bunun için de İstanbul kadısına hüküm gönderilirken yeniçeri ağasına da bu konuda üzerine düşeni yapması, her mahalleye birer yaya başı tayin ederek sokakları ve köşerilerini “*sedd ü bend*” etmesi emredilmiştir⁷⁹². 1584 yılında ise İstanbul’da hırsızlık faaliyetlerine karışanların bir takım Eflak ve Boğdanlı kişiler olduğu tespit edilince yeniçeri ağasından bu türlü insanların derhal şehirden çıkarılarak yerlerine gönderilmesi istenmiştir⁷⁹³.

Engelleme çalışmaları kadar hırsızların bulunması da ağalık makamını meşgul etmiştir. Öyle ki Mart 1591’de İstanbul Bezzazistanı’nda bir sabah emanet sandıkları açılmış olarak bulununca, çarşı ahalisi çalınanların dışarı çıkarılmadığını düşünerek herkesin mahzen ve dolaplarının aranmasını istemiştir. Bunun üzerine İstanbul kadısı Çivizade Ali Çelebi, Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa ve Subaşı Rıdvan Çavuş on beş gün çarşayı açtırtmayıp büyük bir tahkikat başlatmışlardır. En nihayetinde Kuyumcular Kapısı’nda misk ve anber satan bir dükkanın altındaki mahzende çalınan paralar ve altınlar bulunmuştur. Kadı ve yeniçeri ağasının huzuruna çıkarılan mahzen sahibinin itirafıyla çarşı hırsızı yakalanmıştır⁷⁹⁴.

Bazı evraklarda karşılaşıldığı üzere hırsızların yakalanması durumunda tutanak tutan yine yeniçeri ağası olmuştur. 1789’da altı hırsız Daltaban Çeşmesi semtinde yakalandığında ellerindeki bu eşyalar yeniçeri ağası tarafından deftere yazılıp, ilgili makama sunulmuştur⁷⁹⁵.

Yeniçeri ağalarının şehre mal getirirken yolda soyguna uğrayan tüccarların meselelerine bir şekilde müdahil olduğu, ilgili yerlerdeki naib ve yeniçeri serdarlarının uyarılması için devlet makamına mühürlü mektup sunduğu görülmektedir. Zira böyle

bu sırada Müslüman bir hırsız yakalarsa hemen cezasını verdiğinden ve parçalayıp ibret için orada bıraktığından bahsetmektedir. Bkz. Salih Özbaran, **İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında Portekizli Seyyahlar**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s.62.

⁷⁹² A.{DVNSMHM.d, 36/611, 6.Ra.987 (3 Mayıs 1579).

⁷⁹³ A.{DVNSMHM.d, 53/166, 12.C.992 (12 Haziran 1584).

⁷⁹⁴ Selânikî’nin aktardığına göre subaşı hırsızın ‘eşedd-i siyaset’ ile katledilmesini uygun görmüştür. Ancak padişah mala hıyanet eden bu kişiyi merak ederek huzuruna getirilmesini istemiştir. Huzura çıkarılan kişinin aman dilemesi üzerine ise eşedd-i siyaset ile değil salb yani asarak idam edilmesi emredilmiştir. Bkz. **Tarîh-i Selânikî**, c.I, s.231-232.

⁷⁹⁵ AE.SABH.I, 11/1025, 10.B.1203 (6 Nisan 1789).

bir hadise Mayıs 1744'te Erzurum sakinlerinden tüccar Halil'in, Tuzla ve Pendik yakınlarındaki Taşköprü denilen yerde mallarının çalınması üzerine yaşanmıştır. Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa'nın üst makama mühürlü mektup göndermesi üzerine bölge naib ve yeniçeri serdarına hüküm yazılarak Halil'in mağduriyetinin giderilmesi ve halk üzerindeki töhmetin kaldırılması için tayin edilen mübaşir ile suçluların yakalanarak İstanbul'a nakledilmesi emredilmiştir⁷⁹⁶.

Hırsızlık vakalarında müdahil oldukları bir diğer konu ise çarşı, Pazar ve mahalle aralarında vazife yapan bekçilerin suiistimallerine engel olmaktır. Nitekim tarihsiz bir evrakta görüldüğü üzere çarşı hırsızlıkları üzerine tahkikat yapan yeniçeri ağası, sebebinin bekçilik hizmetine kabiliyetsiz kişilerin getirilmesi olduğunu tespit edince üst makamlara durumu bildirmiştir⁷⁹⁷. Bununla birlikte bekçibaşların tayin ve azillerinde de etkili olmuşlardır. 1796 yılının başında yine çarşıdaki hırsızlıkların bekçibaşların görevlerini icra etmedeki başarısızlıklardan kaynaklandığı anlaşıncı çarşı bekçibaşlığına Saraçhane bekçiler kethüdası olan elli dokuzuncu Bölük'ten İbrahim'in tayin edilmesi için yeniçeri ağası tarafından tahrir yazılmıştır⁷⁹⁸.

Devlet nazarında bu göreve riayet etmesi üzerinde ihtimamla durulmuş iken, İstanbul'da hırsızlık vakalarını önleyememek yeniçeri ağalarının görevden alınma sebebi olmuştur. Bunlardan biri olan Yeniçeri Ağası Yahya Ağa, başarısız yönetim, İstanbul'da hırsızların çoğalması, dükkan ve hanelerin soyulmaya başlanması gibi sebeplerle 15 Mart 1785'te azledilmiş, yerine Kul Kethüdası Ahmed Ağa getirilmiştir⁷⁹⁹.

3. HAN VE BEKAR ODALARI NİZAMI

İstanbul, asırlar boyunca iş imkanlarının bolluğu hasebiyle imparatorluğun her yerinden birçok insanın özellikle de bekarların kapısını çaldığı bir şehir olmuştur. 1500'lü yıllardan itibaren günlük işlerde çalışmak isteyen bekarlar şehre gelirken

⁷⁹⁶ İstanbul Ahkam Defterleri, Ticaret Tarihi I, s.25.

⁷⁹⁷ HAT, 238/13222.

⁷⁹⁸ AE.SSLM.III, 422/24216, 19.B.1210 (29 Ocak 1796).

⁷⁹⁹ Târîh-i Cevdet, TTK, c.III, s.142.

beraberlerinde barınma sorunlarını da getirmişlerdir. Başlangıçta vakıfların yaptırdığı odalar bunun için kullanılmışsa da zamanla sayılarının artması ile yeni mekânlar ortaya çıkmıştır⁸⁰⁰.

Zaruri bir ihtiyacın tezahürü olarak ortaya çıkan bekar odaları ve aynı amaç doğrultusunda kullanılan hanlar, bu konuda yapılmış araştırmaların ortaya koyduğu üzere halkın tereddütte yaklaştığı hatta mahallenin içerisinde olsa da dışında sayılan mekânlardır⁸⁰¹. Dahası Müslümanından Gayrimüslimine kadar düşük ücretler karşılığında muhtelif işlerde çalışan kişilerin barındığı bu türlü meskenler devletin de dikkatini esirgemediği yerlerdir. Genellemenin yapılması da en nihayetinde burada kalan bazı insanların adi suçlara bulaşması nedeniyle devletin en ufak bir olayda ilk baktıkları yerlerden olmuştur⁸⁰². Örneğin 1720 yılında İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına müşterek yazılmış bir hüküm tam olarak bu konuya değinmektedir ki İstanbul'da ve civarında eşkıyalık yaparak halkın huzurunu kaçıranların bulunması için tüm han ve bekar odalarının aranması emredilmiştir⁸⁰³.

Başlangıçta şehre maddi kazanç için gelen bekarlara barınak olan bu mekânlar adi suçlara karışanların haricinde içerisinde devlet aleyhinde faaliyette bulunanların da kaldığı yerler haline gelmiştir. Hatta Yeniçeri Ağası Şahin Mehmed Paşa'nın mektubu gereğince yazılan birkaç hükme göre han, hamam ve bekar odalarına yerleşen Arnavud, Laz ve Çift Bozan Türk tayfası 1731 yazında şehri kavuran Patrona İsyânı'nda yeniçeriler ile birlikte hareket edip işi halkın malını yağmalamaya, canına kastetmeye kadar götürmüşlerdir⁸⁰⁴. Bu olaydan çok kısa bir süre sonra bekar odaları konusunda düzenleme yapılarak başta İstanbul kadısı ve yeniçeri ağası olmak üzere şehremini ve hassa mimarbaşına müşterek emir gönderilmiştir. Emre göre birçok

⁸⁰⁰ Zübeyde Güneş Yağcı, “Osmanlı Toplumunda Mahallenin Dışındakiler: Bekar Odaları ve Bekarlar”, **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar**, Konya 2015, 19. sayı, s.67, 68.

⁸⁰¹ Güneş Yağcı, **a.g.m.**, s.69.

⁸⁰² Onur Gezer, “Çizginin Dışındakiler: Osmanlı İstanbul'unun Aykırı Bekârları ve Bekâr Girer “Melek Girmez” Odaları”, **Osmanlı İstanbulu II: II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 27-29 Mayıs 2014**, İstanbul 2014, s.531.

⁸⁰³ A. {DVNSMHM.d, 129/1353, Evahir.M.1133 (Kasım 1720).

⁸⁰⁴ A. {DVNSMHM.d, 138/28, Evail.Za.1143 (Mayıs 1731); A. {DVNSMHM.d, 138/29, Evail.Za.1143 (Mayıs 1731); A. {DVNSMHM.d, 138/254, Evail.M.1144 (Temmuz 1731).

milletten İstanbul'a gelip han ve bekar odalarında kalan kişilerin sayısındaki artış et ve zahire kıtlığına neden olup, halkı zor durumda bıraktığından bundan sonra kâgir ya da tahtadan bekar odaları inşa edilmeyecek, hanların içine yeniden odalar yapılmayacak ve dışarıdan arsa ilave edilerek genişletilmeyecek, nalband dükkanları gibi görünüp belli bir zaman sonra koltuk hanlara dönüşen mekânlarda kalanlar atılacak, buraların kapısı mühürlenecektir. Ayrıca bekar odalarının inşası ve tamir edilmesi dahi yasaklanırken, var olanların herhangi birinde uygunsuz hareketler yapan tespit edildiğinde bu kişi cezalandırılacağı gibi böylelerini mekânına alan hancı ve odacılar da gereği gibi uyarılacaktır⁸⁰⁵.

Temmuz 1735'de aynı minvalde hüküm yenilenirken⁸⁰⁶ bu türlü yapıların kiremit, sakıf, kepenk, pencere ve sıva gibi unsurlarının tamir edilememesi metruk bir görüntünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı 1742'de Yeniçeri Ağası Vezir Hasan Paşa, İstanbul kadısı, şehremini ve mimarbaşıya hitaben yayımlanan fermenda bir önceki emri şerifteki tamirat maddesi kaldırılmış, bekar odası, han ve nalband dükkanlarının tamire muhtaç unsurları aslî hallerine mutabık kalınarak ilave yapılmadan yenilenmesine müsaade edilmiştir. Herhangi bir suiistimal olmaması adına müşterek davranmaları, konuyu takip etmeleri ve verilen şartların dışına çıkılmasına izin vermemeleri istenmiştir⁸⁰⁷.

Padişah fermanıyla bekar odaları konusunda sadece yenilenme maddesi değiştirilip yeniden yapılmaları yasağı sürdürülmüşse de zaman zaman karar çiğnenmiş peşinden de devlet müdahalesi gelmiştir. Öyle ki 1764 yılının sonlarında İstanbul'da Dülgerzade Mahallisi ahalisi gelip Arnavut Mustafa isimli kişinin inşa ettiği binayı hana dönüştürüp, içerisinde kimliği belirsiz kişilerin kalmasına vesile olduğundan güvenleri kalmadığı gerekçesi ile şikayetçi olmuşlardır. Bunun üzerine yeniçeri ağasından kanuna karşı gelip de halkı huzursuz eden oluşumun ortadan kaldırılması, bu bekarların çıkarılarak binanın boşaltılması ve anahtarının da mahalle imamına teslim etmesi istenmiştir⁸⁰⁸. Ayrıca yeniçeri ağası da dahil birçok kişi bu

⁸⁰⁵ A.{DVNSMHH.d, 138/759, Evasıt.L.1144 (Nisan 1732).

⁸⁰⁶ A.{DVNSMHH.d, 141/13, Evahir.S.1148 (Temmuz 1735)

⁸⁰⁷ A.{DVNSMHH.d, 149/162, Evâil.C.1155 (Ağustos 1742)

⁸⁰⁸ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, İstanbul'da Sosyal Hayat II, s.390-391.

konuda uyarılmaya devam etmiştir. Temmuz 1807’de ise İstanbul, Eyüp, Galata, Üsküdar kadıları, yeniçeri ağası, bostancıbaşı, şehremini, mimarbaşı ve diğer memurlara hitaben, bekarların kalacağı yerlerin yapılmasına engel olunması, bu tarz binaya niyet edenlerin isim ve lakaplarıyla bildirilmesi, bunların inşa edilmesine müsamaha gösterenlerin cezalandırılması için bir emir çıkarılmıştır⁸⁰⁹. Yine yangınların engellenmesi için başta yeniçeri ağası olmak üzere muhtelif devlet görevlilerine yazılan bir fermanda “*günahkar insanların toplanma mekânı*” olan bu yerlerin yapılması yasaklanmışken, uyulmadığı tespit edildiğinden, kanunun uygulanması ve kişilerin cezalandırılması istenmiştir⁸¹⁰.

4. ŞEHRİN BAŞİBOŞ, KEFİLSİZ VE EŞKİYADAN TEMİZLENMESİ

İstanbul gerek iktisadi ve gerekse sosyal şartları dolayısıyla asırlar boyunca insanları kendisine çekerken, şehirde nizam ve güvenliği sağlamak için kefalet sistemi gibi kaideler oluşturulmuştur. Herhangi bir mahallede barınabilmek ya da bir meslekte çalışabilmek için birisinin kefaletinin gerektiği şehirde kefilsiz ve kim olduğu belirsiz kimsenin durması devlet nezdinde hiç hoş karşılanmamaktadır. Devletin şehirde işi olmayan asker konusundaki bakış açısı dahi aynıdır. Keza 1792’de Kaimakam Paşa’ya yazılan bir hattı hümayûnda görüldüğü üzere esaretten gelip de kışlalara yerleşen askerler için yeniçeri ağası ile istişare yapıp, hasta ve muhtaç durumdakiler haricindekilere yol harçlığı verilip memleketlerine “*def edilmesi*” emredilmiştir⁸¹¹.

Elbette sadece askerler değil genel olarak suça karışma ihtimali bulunan başıboş kişilerin yakalanmaları, nizama sokulmaları ya da şehirden çıkarılmaları yeniçeri ağalarını ilgilendiren bir meseledir. Öyle ki 1766 yılında viladet-i hümayûnu kutlamak üzere yapılan törenleri izlemek için gelip han, bekar odaları, dükkan ve mahzen altlarında kaldıkları tespit edilen başıboşların geri gönderilmesi adına yeniçeri ağasından gerekli kişileri tembihlemesi ve birkaç gün içerisinde bu kişilerin şehirden

⁸⁰⁹ Âsım Efendi Tarihi, s.358-360.

⁸¹⁰ Ahmed Refik, *Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı*, Kitabevi, İstanbul 2020, s.461.

⁸¹¹ HAT, 238/13265, 1206 (1792).

çıkarılmasına ihtimam ve nezaret etmesi istenmiştir⁸¹². Ayrıca böyle insanların şehre hiç girmemeleri adına İstanbul civarındaki bölgelerde bulunan yeniçeri zabıtlarının teyakkuz halinde olmaları için ağalar emirler çıkarttırmışlardır. Nitekim XVIII. asrın ilk yarısında Anadolu ve Rumeli’den bazı insanların muhtelif işlerde çalışıp para kazanmalarından etkilenecek şehre gelip, bekar odaları, hanlar ve kiralık evlere yerleşen kimliği meçhul kişilerin sayısındaki artış mahzurlu olduğu gibi iâşenin de azalmasına sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı İstanbul’a gelen yolcuların araştırılması ve bu türden insanların geri gönderilmesi için yeniçeri ağası, sunduğu mühürlü mektup ile divandan gerekli yerlere emir çıkarttırmıştır⁸¹³.

Yeniçeri ağaları İstanbul ile ilgili birçok konuda olduğu gibi bu konuda da sık sık devlet memurları ile birlikte hareket etmişlerdir. Özellikle bazı kayıtlarda görüldüğü üzere başıboş, kefilsiz ve serseri gezenler yeniçeri ağası ve İstanbul kadısı tarafından yakalanıp gümrüğe indirilirken, bu kişilerin kayıklara bindirilip şehirden çıkarılması organizasyonunu ise gümrük emini üstlenmiştir⁸¹⁴.

Kefilsiz ve başıboşlar kadar suça karışanların şehirden uzak tutulması da İstanbul’un asayiş ve düzeninden mesul memurları meşgul eden meselelerden olmuştur⁸¹⁵. Örneğin tarihsiz bir yeniçeri ağası tahririnde görüleceği üzere müneccimlik iddiasıyla bazı dükkan ve mahallerde karışıklığa sebep olan şahıs, Kürkçü Manol isimli bir zimminin dükkanında alıkonulduğundan bu kişinin Limni adasına sürülmesi için izin istenilmektedir⁸¹⁶. Eylül 1730’da ise Mısır, Şam ve Haleb gibi Arap vilayetlerinden İstanbul’a gelen ulema kıyafetli kişilerin, insanları kandırıp mallarını ellerinden aldığı tespit edilince, bu dolandırıcıların derhal yakalanıp

⁸¹² Ahmet Önal, **Osmanlı Bürokrasisi ve İstanbul Tarihine Dair Bir Kaynak; Buyuruldu Mecmuası**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019, s.222-223.

⁸¹³ A.{DVNSMHM.d, 138/1180, Evasıt.S.1145 (Temmuz 1732)

⁸¹⁴ C.BLD., 18/872, 15.B1217 (11 Kasım 1802); C.ZB, 53/2601, 6.B.1217 (2 Kasım 1802).

⁸¹⁵ Birebir müdahalelerinin dışında ahalinin mallarını çalan, kundak bırakmak gibi suçlara niyet eden başıboşların yakalanması adına yapılan tahkikatlarda bulunan kişileri raporlamak üzere mübaşirler tayin edilirken, yeniçeri ağası tarafından da ayrıca yazıcı vazifelendirilmiştir. Bkz. **İstanbul Kadı Sicilleri: Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H.1222-1223/M.1807-1809)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Nedim Pakırdağ-Abdullah Sivridağ, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.554-555, vr.99b-3, 11.C.1163.

⁸¹⁶ C.ZB, 69/3450

geldikleri yerlere gönderilmeleri için sadaret kaymakamı olan kaptanıderyaya, İstanbul kadısına ve yeniçeri ağasına hitaben emir çıkarılmıştır⁸¹⁷.

Yeniçeri ağasına yazılmış emirlerde suça karışan ve şehirden çıkarılması istenen etnik grupların varlıkları bir hayli dikkat çekicidir. Öyle ki 1584'te İstanbul'da hırsızlık yapanların Eflak ve Boğdanlı kişiler olduğu tespit edildiğinde, yeniçeri ağasına bu kişilerin derhal şehirden çıkarılıp yerlerine gönderilmesi emredilmiştir⁸¹⁸. Neredeyse iki yüz yıl sonra ise şehirden çıkarılması gereken unsurlar Arnavut milletinden bazı eşkıyalar olmuştur. Yeniçeri ağası, İstanbul kadısı ve bahçevanlar kethüdasına bir buyruldu yazılmıştır. İstanbul'da Yenibahçe, Langa Bostanları ve Bucak Bağ bostanlarında eşkıya saklandığı haber alındığından, kadılıktan bir naib, ocaktan ise yazıcı ve mübaşir atanarak, İstanbul içindeki bahçe ve bostanların tamamında ne kadar hizmetli varsa isim ve resimleri ile deftere kaydedilip, yanlarına dışarıdan misafir kabul etmemek şartıyla birbirlerine kefil edilmesi istenmiştir. Dahası bu defter dışında Arnavutlardan bahçe ve bostanlara bir ferd alınmaması için gereğinin yapılması da vurgulanmıştır⁸¹⁹. Arnavut taifesinden zararlı kişiler ile şehir arasındaki bağın kesilmesi için yapılan girişim bununla kalmamıştır. Divan'dan çıkan muhtelif kararlara bakıldığında önce Yeniçeri Ağası Abdülbaki Ağa'nın, daha sonra onun yerine gelen Mustafa Ağa'nın başvuruları sonucunda, parça parça ya da toplu bir şekilde sebep göstermeden Arnavut taifesinden bu türden insanların İstanbul'a gelmelerini engellemeleri için Ruscuk ve Kavala gibi civar vilayetlerin yüksek dereceli memurlarına emirler verilmiştir⁸²⁰. 1740'ta ise Kıpti ve Zülkadriye tayfasından bazı kişilerin Anadolu ve Rumeli'den İstanbul'a geldiği, insanların malı ve eşyasını gasp ettiği, dahası yangın çıktığında dahi asker kıyafetine bürünüp yağmada bulundukları anlaşıncı devreye yeniçeri ağası sokulmuştur. Ağa Paşa'ya hitaben yazılmış hüküm ile Tersane ve muhtelif ocaklarda hizmette olanlardan dört

⁸¹⁷ A.{DVNSMHM.d, 136/715, Evasıt.S.1143 (Eylül 1730)

⁸¹⁸ A.{DVNSMHM.d, 53/166, 12.C.992 (12 Haziran 1584)

⁸¹⁹ **İstanbul Kadı Sicilleri: Bab Mahkemesi 151 Numaralı Sicil (H.1143-1144/M.1731)**, Çeviri Yazı / Mukabele: Abdullah Sivridağ – Ali Coşkun, Kültür AŞ., İstanbul 2019, s.53, vr.2, 11.M.1144 (16 Temmuz 1731).

⁸²⁰ A.{DVNSMHM.d, 139/153, Evail.B.1145 (Aralık 1732); A.{DVNSMHM.d, 139/174, Evahir.B.1145 (Ocak 1733); A.{DVNSMHM.d, 139/711, Evahir.L.1145 (Nisan 1733).

yüz on bir kişi haricindeki Kıbtî ve Zülkadriye'nin dört beş gün içerisinde zabıtları, çeribaşları marifetiyle bulundukları yerlerden çıkarılması, emre aykırı gelenlerin küreğe konması, durumun daima zabıtlar tarafından kontrol edilmesi ve her şeye rağmen kanuna aykırı hareket eden olursa kefilleri ile cezalandırılmaları istenmiştir⁸²¹.

XIX. asır ile birlikte şehirden uzaklaştırılmaları gereken unsurlar arasında aleyhte faaliyetlerde bulunanlar da yer almaya başlamıştır. Özellikle 1820-1821 yıllarında şehirde bulunan Mora ve Agra falı Rumlar içerisinde bazı kişilerin Müslümanlar aleyhindeki faaliyetlerinden rahatsız olduğundan bekar bakkal ve yağcı gibi esnaf zümresine bağlı olan bu şahısların yakalanması ve gümrüğe getirilmesi istenmiştir. Buradan da gümrük emini marifetiyle İstanbul'dan çıkarılıp Anadolu'ya özellikle İznikmid'e gönderilmeleri emredilirken, yeniçeri ağası ve İstanbul kadısına da ayrıca buyuruldular yazılarak kararın uygulanmasını sağlamaları söylenmiştir⁸²².

Şehirde asayiş bozan insanların akıbetleri padişahlar cihetinde de merak edilen konular arasındadır. Nitekim bir hatt-ı hümayûnda Anadolu'ya gönderilecek Moralı ve Agra falı kişilerin ne olduğu hakkında herhangi bir bilgi verilmediği konusunda tepki gösteren II. Mahmud, bunların nereye götürüldüğünün ve başlarında kimin bulunduğu kendisine bildirilmesini istemiştir. Bunun üzerine sadrazam tarafından bir telhis yazılarak o zamana kadar altı-yedi yüz kişinin yeniçeri ağasının zabıtları aracılığıyla toplanıp gümrüğe indirildiği, buradan da gümrük emini tarafından kısım kısım kayıklara bindirilerek gönderildiği, ayrıca yerlerine vardıklarına dair de İznikmid'den ilamlar geldiği ifade edilmiştir⁸²³.

⁸²¹ **İstanbul Kadı Sicilleri: Bab Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H.1152-1153/M.1740)**, Çeviri Yazı / Mukabele: Sabri Atay – Salih Kahriman, Kültür AŞ., İstanbul 2019, s.364-365, vr.55b-3, 15.M.1153 (12 Nisan 1740).

⁸²² HAT, 1316/51330, 1235 (1820); **Şânî-zâde Târîhi**, s.1210

⁸²³ HAT, 845/37962, 1238 (1823).

5. AHLAKA AYKIRI MESELELERİN ÖNÜNE GEÇME

Toplum düzenini ve asayişin kontrol altında tutulması adına dikkat edilmesi gereken meselelerden bir tanesi de fuhuş olmuştur. Şer‘i kanunlara, ahlaka ve aile yapısına aykırı faaliyet olarak değerlendirilen bu suça karışanlara özellikle de kadınlara gereğinin yapılması bostancıbaşının vazifesidir⁸²⁴. Ancak yönetim tarafından bazı durumlarda İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasının da ahlakî düzeni bozan bu meseleye müdahil edildikleri görülmektedir⁸²⁵. 1581 yılının hemen başında fahişe ve iyi niyetli olmayan levend tayfasından kişilerin bazı mahallelere yerleşip, uygunsuz faaliyetlerde bulunduklarına dair şikayetler gelince durumun bertaraf edilmesi için İstanbul kadısı ve yeniçeri ağası görevlendirilmiştir⁸²⁶. Aldıkları emre göre mahallerde tahkikat başlatıp, “*fısk u fesad*” oldukları işaret edilen kadın ya da erkek ne kadar kişi varsa deftere kaydedilecek ve buralarda böyle insanlar bulunduğu halde haber vermeyip himaye eden mahalle imam ve müezzinleri de bildirileceklerdir. Ayrıca fahişe ve ergin levendlerin buralarda tutulmasına engel olunacak, bu türlü insanların ve kefilsizlerin bulunmasına izin vermemeleri için mahalle imam ve müezzinleri tembihlenecektir⁸²⁷.

Bu sadece Müslümanların değil Gayrimüslimlerin de yönetimden yardım istemesine neden olan konulardandır. Nitekim Yahudi cemaati ve Haham başılar tarafından 1786’da bir arzuhal yazılarak ne kadar çabalasalar da bazı çalgıcı ve

⁸²⁴ C.ZB., 27/1306, 29.R.1170 (22 Aralık 1756); C.ZB., 34/1675, 12.C.1226 (4 Temmuz 1811); HAT., 11/433, 1202 (1787); HAT., 19/911, 1203 (1788). Suçları tespit edilen hanımlar çoğunlukla sürgüne gönderilmiş ya da kısa süreli hapis cezasına çarptırılmıştır. Daha az görünen şekli ile ise ibret-i alem için idam edilmişlerdir. Bkz. Ali Karaca, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün”, **Hapishane Kitabı**, İstanbul 2010, s.161; Gültekin Yıldız, **Mapusane: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)**, Kitabevi, İstanbul 2012, s.18, 20-21.

⁸²⁵ Yeniçeri ağaları İstanbul’da bulunmadıklarında ise vekilleri olan Sekbanbaşılar ilgilenmiştir. Bkz. HAT, 13/496; HAT, 192/9402; HAT, 209/11176; HAT, 201/10308.

⁸²⁶ A.{DVNSMHM.d, 42/1002, 5.Z.988 (11 Ocak 1581)

⁸²⁷ 1747 yılında ise Eyüp’teki Zal Mahmud Paşa Camii’ndeki odalarda bulunan talebelerin buralara hanımlar getirerek uygunsuz davranışlarda bulundukları duyulunca yeniçeri ağası başta olmak üzere haslar naibi ve haslar ustasına bir buyuruldu yazılarak meselenin araştırılması ve bu mekânların temiz tutulması istenmiştir. Bkz. **İstanbul Kadı Sicilleri: Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (H.1154-1161/M.1741-1748)**, Çeviri Yazı / Mukabele: Abdülkadir Altın – Salih Kahrıman, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.194, vr.25a-1, 8.C.1160 (17 Haziran 1747).

dairezenlerin hanelere girip zina yapmalarını, “*kocaları mevcut olmayan*” Yahudi hanelerine girmelerini engelleyemediklerinden meselenin bostancıbaşı tarafından halledilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine çalgıcılık bahanesi ile evlere girilmemesi ve aykırı hareketlerin engellenip defedilmesi için konu bostancıbaşının yanı sıra yeniçeri ağası ve Galata voyvodasına havale edilmiştir⁸²⁸.

Yönetim tarafından görevlendirilmelerinin haricinde yeniçeri ağaları böyle durumları tespit ettiklerinde süreci başlatan kişi de olmuşlardır. Örneğin 1825 yılında ocağın kaldırılmasından aylar önce Çukurçeşme’de gayr-i ahlaki hadiselerin yaşandığını, bunun da burada inşa edilen ve hayrattan sayılan havuzdan kaynaklandığını saptayan yeniçeri ağası, durumu üst makamlara haber verirken eserin yıkılmasının da sonuçları hasebiyle bir hayır sayılacağını özellikle belirtilmiştir. Bunun üzerine konu ferman ile araştırılmaya tabii tutulmuştur. Mimar Ağa, halifeler ve taşçılar tarafından yapılan tahkikatta gelip gidenler dolayısıyla burasının gerçekten fena bir hal aldığı ve kullanılabilecek durumda da olmadığı anlaşıncı, çeşmenin ve havuzun tüm unsurlarının ortadan kaldırılması için gerekli yerler haberdar edilmiştir⁸²⁹.

6. ELÇİ GÜVENLİĞİ

Ülke topraklarında vazife icra edecek elçiler ve maiyetleri tüm İslam medeniyetlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de misafir sayılmışlardır. Devlet misafirleri olan bu kişilerin güvenliklerinin sağlanması için özel bir çaba harcanmış, bunun için yeniçeri ağasına da müracaat edilmiştir. Avusturya’nın 1587’de Osmanlı’ya gönderdiği elçilik heyetinde yer alan Reinhold Lubenau da tuttuğu günlüğünde yeniçeri ağasından bahsederken, birisi güvenlik için kendisinden yeniçeri talep ederse derhal bir nefer görevlendirdiğine değinmiştir. Hatta kendileri de Anadolu

⁸²⁸ C.ADL., 26/1533, 11.R.1200 (11 Şubat 1786).

⁸²⁹ C.BLD., 94/4663, 29.R.1241 (11 Aralık 1825).

gezisi sırasında yanlarına bir yeniçeri almış, yeniçeri ağasının görevlendirdiği bu nefer sayesinde hayli rahat etmişlerdir⁸³⁰.

Lubenau'nun satırlarından da anlaşılacağı üzere devletlerarası ilişkilerde önemli misyon üstlenen elçilerin karşılanması, ağırlanması ve gerektiğinde ihtiyaçlarının temin edilmesi gibi birçok konuda vazife üstlenen yeniçeri ağaları bu kıymetli misafirlerin korunmasında da sorumluluk sahibi olmuşlardır. Bundandır ki İran'dan gelen Şah Kulu, Edirne'de bulunan Sultan II. Selim'i ziyaret etmek için İstanbul'dan hareket edeceği zaman yeniçeri ağasından iyi bir yayabaşı liderliğindeki yeniçeri birliğini elçilik heyetinin yanına katması istenmiştir⁸³¹. Ayrıca Sultan II. Selim ile Edirne'de görüşen Şah Kulu Han'ın dönüş yolunda İstanbul'dan gemiler ile karşı yakaya geçirilmesi için de Piyale Paşa ve yeniçeri ağasına hükümler gönderilmiştir⁸³².

Elçi heyetlerinin güvenliklerinin teminine yeniçeriler ile destek veren yeniçeri ağaları, neferlerinin başarısızlıkları karşısında yönetimin uyarılarına maruz kalmıştır. Rusya Fevkalade Orta Elçisi Baron Stroganoff'un 1800'lü yılların ilk çeyreğinde İstanbul'da bulunduğu günlerde yaşanan hadiselerin neticesi de bunun örneğidir. Büyükdere civarında silahla gezen elli kişilik kale yamağı grubu Stroganoff'un hanesi etrafında naralar atarak taşkınlıklar yapmış, bunları engellemeye çalışan yeniçerilere saldırıp birinin başını yarmış, dahası ellerindeki silahları ateşleyerek bir hayli ileri gitmişlerdir. Yaşananlardan oldukça rahatsız olan elçi şikayetlerini tercümanı aracılığı ile yönetime bildirmiştir. Sadrazam ise tavrı ile meseleyi Sultan II. Mahmud'a aktarırken gerekli tedbirlerin alındığını, elçilerin devletin misafiri olduğunu, onlara karşı böyle şeyler yapılmasının engellenmesi ve bir daha yaşanmaması için çarşamba günü yeniçeri ağasının Bâbîâli'ye geldiğinde tembihlendiği belirtmiştir. Sultan Mahmud ise gerek elçinin arzuhalı gerekse sadrazamın tavrında yazanlardan hiç hoşlanmamıştır. Yeniçerilerin bu tarz olaylardaki kudretsizliklerine ve elçilerin yanında bu yaşananların bir rezalet olduğuna dem vurarak yeniçeri ağasının bir daha

⁸³⁰ Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, s.362-363.

⁸³¹ A.{DVNSMHM.d., 7/823, 7.Ş.975 (6 Şubat 1568); Feridun M. Emecen, **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – II**, İsam Yayınları, İstanbul 2016, s.26-28; Yıldırım, **a.g.e**, s.93-94.

⁸³² A.{DVNSMHM.d., 7/1231.

tembihlenmesini emretmiştir⁸³³. Sadrazam istediklerinin yerine getirildiğini bildirirken, padişah yeniçeri ağasının bu konuda tekrardan uyarılmasını istemiştir⁸³⁴.

7. GAYRİMÜSLİM MERASİMLERİNDE GÜVENLİK

Osmanlı Devleti'nin toplumsal huzurun sağlanması adına özellikle ihtimam gösterdiği konulardan bir tanesi de tebaasında yer alan Gayrimüslimlerin merasimlerini güvenlik içinde icra etmeleridir. Bunun için de Gayrimüslimler Stephen Gerlach'ın da ifade ettiği gibi merasimleri sırasında yeniçeri ağasından koruma amacıyla bir yeniçeri istemekteydiler⁸³⁵. Ondan neredeyse on yıl sonra bu topraklarda bulunmuş olan Reinhold Lubenau da hatıralarında Rum ve Ermenilerin yortu günlerini, toplantıları ve dini ayinlerini rahatlık içerisinde geçirebilmek için yeniçeri ağasına gidip bir ya da iki yeniçeri istediklerinden, görevlendirilen askerin ücret karşılığında kilise kapısında nöbet tuttuğundan, o zamana kadar da hiçbir olumsuz durum yaşamadığından bahsetmiştir. Dahası Lubenau, kafir dedikleri Türklerin muamelesine karşılık, Hristiyan topraklarında yaşayan bazı gruplar için böyle anlayışlı uygulamalar asla yapılamayacağını da ayrıca vurgulamıştır⁸³⁶.

Gayrimüslimler dini merasimlerinin yanı sıra düğünlerinde de güvenlik amacıyla aynı yönteme başvurmuşlardır. Düğün zamanı gelen Gayrimüslim bunun için kendilerine mahsus olan vergiyi⁸³⁷ ödeyip eline tezkiresini aldıktan sonra isterlerse İstanbul'dakilere yeniçeri ağası, civarındakilere ise bostancıbaşı tarafından günlük belli meblağ karşılığında bir kişi görevlendirilir ve bu kişiler tören bitene kadar beklerlerdi. Ancak 1760 tarihli yeniçeri ağası ve bostancıbaşına hitaben yazılan iki ahkam kaydından anlaşıldığı üzere *yasakçılık* denen bu vazife zaman zaman suiistimal edilen meselelerdendir. Öyle ki bahsi geçen dönemde yasakçılığı kendi uhdelere alan

⁸³³ HAT, 1164/46058; HAT, 1164/46058A, HAT, 1164/46058B.

⁸³⁴ HAT, 1164/46047

⁸³⁵ Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, s.675.

⁸³⁶ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, s.244.

⁸³⁷ Halil Sahillioğlu, "Arûs Resmi", *DİA*, c.3, s.422.

bir grup yeniçeri, küçük reaya çocukları için gıyabında düğün tezkiresi hazırlatıp, bunu bu işten sorumlu serracbaşıya mühürletmekteydiler. Çocukların evlenme zamanı geldiğinde bahsi geçen mühürlü tezkireleri kendilerine götürüp zorla yasakçılık yapmaktaydılar. Dahası kahve dağıtma, gülab serpme ve çiçek gönderme bahanesi ile insanlardan ziyadesiyle para istedikleri tespit edilmiştir. Bunun üzerine halkın mağdur olmaması adına vergisini verip mühürlü tezkiresini alan kişiye istediği taktirde yasakçı tayin edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca düğünün sonuna kadar bekleyen bu görevlinin verilen aidat haricinde bir şey isteyip insanları rencide etmemesi konusundaki padişah emri vurgulanarak yeniçeri ağalarından bu konuda gereğini yapmaları istenmiştir⁸³⁸.

8. GAYRİMÜSLİMLER ARASINDAKİ MESELELER

Osmanlı toprakları dahilinde yaşayan Gayrimüslim tebaaya din ve ibadet özgürlüğü tanındığı, buna zarar gelmemesi için devletin de özellikle ihtimam gösterdiği muhakkaktır. Dahası zaman zaman kendi aralarında meydana gelen hadiseler, uzun süre devam eden huzursuzluğa sebep olunca bunların giderilmesi adına yeniçeri ağası da dahil bazı üst düzey memurlar görevlendirilmiştir.

Gayrimüslimlerin aralarında yaşadıkları huzursuzlukları çözmek için devlet eliyle yapılan müdahalelerden bir tanesi XVIII. asırda Ermeni Patriği'nin sunduğu arzuhaller sonucunda yeniçeri ağasının da aralarında bulunduğu rütbelilere hitaben yazılan emirlerden takip edilebilmektedir. Zira bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere bir dönem Frenk din adamlarının faaliyetlerinden dolayı Ermeni vatandaşlardan bazıları gizli ya da aleni Frenk kiliselerine gitmekte ya da evlerinde ayinler yapmaktadırlar. Bundan dolayı da sebep olanların yeniçeri ağası ve Galata voyvodası aracılığıyla yakalanıp Tersane-i Âmire'ye götürülerek küreğe konduğu ve patriğin mühürlü arzuhali olmadıkça da serbest bırakılmalarına izin verilmediği dikkat çekmektedir⁸³⁹.

⁸³⁸ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Sosyal, c.II, s.189-190, 198-199.

⁸³⁹ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Sosyal, c.II, s.192-194, 246-248.

Ayrıca 1761 yılında Ermeni Patrik Agop'un yazdığı arzuhal ile Ermeni ahali arasında fitne çıkarmaya yönelik faaliyette bulunan Katolik Papaz ve Karabaşların engellenmesi adına yürütülen çalışmalar için Bkz. **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Sosyal, c.II, s.217.

Sadece Ermeniler değil Rumlar arasında da böyle meseleler ortaya çıktığında da aynı muamele yapılmıştır. Nitekim 1805 tarihli bir fermanla görüldüğü üzere keşiş, papaz ve ruhban gibi Rum din adamları, manastırlarını bırakıp İstanbul'a gelmiş buradaki din adamlarını ve kendi milletlerinden insanları taciz ederek rahatsızlık vermiştir. Bunun üzerine bu kişilerin yakalanıp kürek cezasına çarptırılmaları, fitnenin defedilmesi için de özellikle yeniçeri ağasına kollukları uyarması emredilmiştir. Ayrıca bu kişilerin küreğe konması ya da başka mahalle gönderilmesini engellemeye çalışanlara izin verilmemesi konusunda Kaptanıderya Vezîr İsmail Paşa, İstanbul ve bilâd-ı selase kadıları, yeniçeri ağası, bostancıbaşı, İstanbul gümrük emini, cebecibaşı, topcubaşı ve Çardak İskelesi zâbiti uyarılmıştır⁸⁴⁰.

Resim 31
Şehrin Örfi Hakimi: Yeniçeri Ağası
(Bibliothèque Nationale de France)

⁸⁴⁰ İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97, s.168-170, 3.Z.1219 (5 Mart 1805).

B. ŞEHİRDE NİZAMIN SAĞLANMASI

Daha önce de ifade edildiği üzere şehrin örfi hakimi ilan edilen yeniçeri ağası uhdesine aldığı bu misyonla İstanbul'un düzenine hizmet etmekle mükellef kılınmıştır. İstanbul'un fethindeki öneminden dolayı daima ayrı bir yerde tutulan Ok Meydanı'nın nizamını koruma ve buraya ahalice yapılan müdahaleleri engelleme⁸⁴¹ örneklerinde de görüleceği üzere vazifesi sadece suriçi ile sınırlı kalmamıştır. Oldukça geniş bir sahayı kaplayan görev alanında devlet tarafından konulan kuralların uygulamasını sağlamak, can ve mal kayıplarının önüne geçmek ve kamusal alanlarda düzeni korumak adına birçok alanda hizmet vermiştir.

1. YANGINLARIN SÖNDÜRÜLMESİ VE ÖNLENMESİ

Asırlar boyu birçok medeniyete ev sahipliği yapmış kadim şehir İstanbul'un en büyük imtihanlarından biri hiç şüphesiz yangınlardır. Evlerde yemek pişirme, ısınma ve aydınlatma sırasında yaşanan kazalar, yeniçerilerin kasıtlı olarak attıkları kundak ya da bir yere yıldırım düşmesi ile başlayan ateş İstanbul'da büyük yangınlar yaşanmasına sebep olmuştur⁸⁴². Muhtelif sebeplerle çıkan ateş, şehrin ahşap dokusu ve sık yapılaşma gibi birçok etkenle birleşerek; halkın ve şehrin maddi-manevi büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştur⁸⁴³. Padişah dahil olmak üzere idarî makamlar

⁸⁴¹ Ahmed Refik, *Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı*, s.325.

⁸⁴² FitzRoy, *Günde Beş Kuruşa Sultan'ın İstanbul'u*, s.21; Derviş Efendi-zâde Derviş Mustafa Efendi, *1782 Yılı Yangınları*, Hazırlayan: Hüsamettin Aksu, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, 50.sayfa., H. D. Andreasyan, "Eremya Çelebi'nin Yangınlar Tarihi", s.60; Kenan Yıldız, *1660 İstanbul Yangını ve Etkileri Vakıflar, Toplum ve Ekonomi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017, s.2-3.

⁸⁴³ FitzRoy, *Günde Beş Kuruşa Sultan'ın İstanbul'u*, s.21; Mustafa Cezar, "Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul 1963, s.327; Yıldız, *1660 İstanbul Yangını*, s.7-17; Ahmet Tekin, *Ottoman Istanbul in Flames: City Conflagrations, Governance and Society in The Early Modern Period*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2020, s.56-61.

tarafından yakinen takip edilen, sebepleri araştırılıp önleme adına bir takım tedbirler alınan⁸⁴⁴ yangınların söndürülmesi için ise yeniçeriler vazifelendirilmiştir⁸⁴⁵.

İstanbul'a ve onun halkına büyük kayıplar yaşatan yangınlarda yeniçeriler aktif rol oynarken⁸⁴⁶, ocağın en yetkili ismi olan yeniçeri ağası da aynı konuda büyük sorumluluk üstlenmiştir⁸⁴⁷. Bir yandan ateşin yayılmadan söndürülmesine, bir yandan da askerlerin yağmaya yeltenmemesine nezaret eden ağaların bu vazifesi şehre gelen yabancıların da dikkatini çekmiştir. Nitekim Stephan Gerlach ve Domenico Hierosolimitano, İstanbul'da bir yangın çıktığında hemen yeniçerileri toplayarak yangını söndürmeye gittiğinden bahsederken⁸⁴⁸, Salomon Schweigger yangınlara nezaret sırasında bir de yeniçerilerin yağma hareketlerini önlediğine satırlarında yer vermiştir⁸⁴⁹. Pavel Artemyeviç Levaşov ise hatıralarında yeniçeri ağasının sarayının avlusunda yer alan kuleden gece gündüz yangınları izlediğine değinmiştir⁸⁵⁰.

⁸⁴⁴ Hans Jacob Breüning, **Breüning Seyahatnamesi: Doğu Ülkelerine Yolculuk; İstanbul 1579**, Çeviri: Selma Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020, s.100-101; Yıldız, **1660 İstanbul Yangını**, s.17-20.

⁸⁴⁵ Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul**, s.89; Osmanlı Devleti'nde resmî olarak bir yangın söndürme teşkilatın kurulması 18. asra dayanmaktadır ki bunu gerçekleştiren Fransız asıllı bir mühendis olan David'dir. 1715 Venedik seferinden sonra ailesi ile birlikte İstanbul'a gelen ve Müslümanlığı seçerek Gerçek Davud ismi alan mühendis, Osmanlı Devleti'nde yangın söndürme amacıyla kullanılan tulumbayı imal eden de ilk kişidir. 1718 yılında meydana gelen Tüfenkhane ve Tersane yangınlarının, ayrıca 1720'de yaşanan Tophane yangının söndürülmesinde tulumbanın oldukça yararının görülmesinin ardından Gerçek Davud Ağa Tulumbacı Ocağı'nı kurmakla görevlendirilmiştir. 1720 yılında Gerçek Davud tarafından kurulan, başlangıçta altı zabıt ve elli neferi bulunan Dergâh-ı Âlî Yeniçerileri Tulumbacı Ocağı 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılana kadar varlığını geliştirerek korumuştur. Bkz. Yücel Çelik, "Tulumbacı", **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 41.cilt, 369-371.sayfa; Kenan Yıldız, "Yeni Belgeler Işığında Tulumbacıbaşı Gerçek Davud Ağa ve Tulumbacı Şeritçileri", **İsmail E. Erünsal'a Armağan 1**, Ülke Armağan, İstanbul 2014, 557-586.sayfa.

⁸⁴⁶ Edward Raczy **1814'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat**, Çeviren: Keman Turan, Tercüman, İstanbul 1980, s.44.

⁸⁴⁷ **Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri**, s.34-35.

⁸⁴⁸ Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, s.570; Domenico Hierosolimitano, **Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları**, Çeviren: Esmâ Selçuk Demir, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, s.101-102.

⁸⁴⁹ Schweigger, **Sultanlar Kentine Yolculuk: 1578-1581**, s.103.

⁸⁵⁰ **Esir Bir Rus Diplomatın Gözünden İstanbul: Pavel Artemyeviç Levaşov'un Hatıraları (1763-1771)**, Çeviren: İlyas Kemaloğlu (Kamalov) – Eduard Khusainov, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, s.44.

Yeniçeri ağasının yangınlara nezaret etmeye başladığı tarih hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat 1501 yılında Galata'daki Baruthane'ye yıldırım düşmesi sonucu çıkan yangına Yeniçeri Ağası Karagöz Ağa'nın, yeniçeri dilaverleri ve Mesih Paşa ile gitmesi ve ateşin söndürülmesine nezareti⁸⁵¹ sonrasında teamüle dönüştüğü rivayet edilmektedir⁸⁵². Yerleşen bu teamül ile sürekli teyakkuz halinde oldukları ve yangınlara dair en ufak bir haber alır almaz harekete geçtiklerine dair bir hayli örnek bulunmaktadır⁸⁵³. Keza 1568 tarihli bir hükme göre 18 Ocak'ta ikindi namazından sonra Asmalı Tekke yakınlarındaki Şahkulu Evleri deneni vakıf odalarda başlayan yangına yeniçeri ağasının yetişmesi ile yanan yerlerin etrafındaki odalar yıkılarak ateş söndürülmüştür⁸⁵⁴. Sadece şehir için değil sarayda meydana gelen yangınların söndürülmesinde dahi hizmette bulunmuşlardır. Buna örnek olarak da 1574 yılının yazının hemen başında Topkapı Sarayı mutfaklarının birinde çıkan ve hızla kilere, helvahaneye, hizmetkar odalarına yayılan yangın gösterilebilir. Öyle ki söndürmek için yeniçeri ağası ve vezirler hemen yetişmiş, yeniçeriler de büyük gayret göstermişse de yangın durdurulamamış, akşam saatlerine kadar sürmüş ve matbah-ı amire ağır hasar almıştır⁸⁵⁵.

⁸⁵¹ Yangın sırasında ateşin barut mahzenine sıçraması ile meydana gelen patlamada sadrazam Mesih Paşa ve Galata kadısının yaralandığı birkaç gün sonra vefat ettikleri ifade edilmektedir. Bkz. Hoca Mehmed Sadeddin, **Tâcü't-Tevârih**, İstanbul 1279, s.111; Bir *Anonim Tevârih-i Al-i Osman*'da ise bu yangında yaralanıp ve birkaç gün sonra vefat edenlerin arasında Karagöz Ağa'nın da olduğu yazmaktadır. Ancak Karagöz Ağa göreve devam etmiş daha sonra başka göreve tayin olmuştur. Bkz. Hüseyin Oğuz, **Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 376 Numarada Kayıtlı Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân (H.616-929 / M. 1219-1519) İnceleme-Metin**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Mehmet Taştamir, İstanbul 2013, s.131.

⁸⁵² İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, C.1, s.410.

⁸⁵³ Ancak yeniçeri ağasına gelen her yangın haberinin doğru olmadığı ve gereksiz bir hareketlenme yaşandığı da görülmektedir. Nitekim 25 Şubat 1759 Pazar günü gece saat üçte bekçiler tarafından yangın ihbarı verilmesi ile yeniçeri ağası, sadrazam ve ocak zabitanı derhal harekete geçip işaret edilen mahalle gittiklerinde Çengelköy'den Tophane hizasına kadar havada yangından ziyade bir ışık görüldüğünü anlayıp geri dönmüşlerdir. Yine 22 Şubat 1787'de gece saat yedi buçukta Üsküdar'da yangın alameti görüldüğü haberi gelince, yeniçeri ağası ve görevliler sandallara binerek karşı yakaya geçmiş ancak doğru olmadığı anlaşıncaya aynı durum yaşanmıştır. **Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi**, s.191-192

⁸⁵⁴ A.{DVNSMHM.d., 7/768, 7.Ş.975 (6 Şubat 1568)

⁸⁵⁵ Yangından birkaç gün sonra ise yeniçeri ağası, kaptanpaşa ve İstanbul ağasının bulunduğu heyet tarafından mutfakların yeniden inşa edilmesi için Mimar Sinan görevlendirilmiştir. Bkz. Arif Bilgin,

İstanbul'un yangınlarında bu kadar aktif çalışan yeniçeri ağaları için kazalar da kaçınılmaz olmuştur. Bunlardan biri 25 Mayıs 1720'de Kazasker Camii yakınlarında çıkan yangın sırasında yaşanmıştır. Yeniçeri ağasının da aralarında bulunduğu devlet ricali yangına nezaret ederken, üzerinde durdukları sakıf çökmüştür. Sadaret Kethüdası harici diğerleri kazayı hafif yaralı atlatmışlardır⁸⁵⁶. 1735 yılı yazında ise Unkapanı'nda başlayan ve dört saat süren yangının söndürülmesi sırasında Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa'nın parmakları yaralanmıştır. Bu gayreti padişah tarafından karşılıksız bırakılmamış ve taltif edilmiştir⁸⁵⁷. Yine 1762 yılının yazında⁸⁵⁸ Bayezıt-Desteciler'de yaşlı bir hanımın evinde başlayan ateş kısa sürede büyüyerek Divanyolu'ndaki dükkanları ve Tavşantaşı'ndaki evleri yaktıktan sonra Nişancı Çarşısı ve Langa Yeni Kapısı arasındaki bölgeye sıçramış ve sadrazam konağına kadar ulaşmıştır⁸⁵⁹. Otuz saat boyunca süren bu yangında elleri yanan yeniçeri ağası, gayretlerinden olayı sadrazam huzurunda hilat giydirilerek onurlandırılmıştır⁸⁶⁰. Bazı vakalarda ise yangınların ağanın hayatına mal olduğu görülmektedir. Nitekim 6 Kasım 1806 tarihinde Molla Aşkî Camii civarında Şeyh-zade namında bir kişinin evinde başlayıp mahalleye yayılan yangının söndürülme çalışmaları sırasında cansiperane çalışan yeniçeri ağası yanan bir evin duvarının üzerine yıkılması sonucu hayatını kaybetmiştir⁸⁶¹.

Osmanlı Saray Mutfığı (1453-1650), Kitabevi, İstanbul 2004, , s.28; Gülrü Necipoğlu, **15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı; Mimari, Tören ve İktidar**, Çeviren: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s.102.

⁸⁵⁶ **Târih-i Râşid**, s.1185; Öksüz, **Mür'i-t-Tevârih**, s.342; Cezar, "Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", s.349.

⁸⁵⁷ **Subhî Tarihi**, s.249; Cezar, "Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", s.356; Tekin, **Ottoman Istanbul in Flames**, s.66

⁸⁵⁸ Kaynaklar yangının çıktığı ay konusunda ihtilafli bilgi vermektedir. Zira Mehmed Hâkim Efendi, Şevval ayının 28'ini işaret ederken, Ahmed Vâsıf ve Şemdanizade Zilkadenin 28'ini göstermektedir. Bkz. Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi**, s.1075; Ahmed Vâsıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.230.

⁸⁵⁹ **Hâkim Efendi Tarihi**, s.1075; Ahmed Vâsıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.230, Cezar, "Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", s.361.

⁸⁶⁰ **Hâkim Efendi Tarihi**, s.1075-1076; Ahmed Vâsıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.230; **Şemdanizade**, Cilt II, s.48

⁸⁶¹ **Âsım Efendi Tarihi**, s.387.

Yukarıda yer alan birçok örnekte görüldüğü üzere sık sık sadrazam başta olmak üzere devlet ricalinden kimselerle⁸⁶² söndürme çalışmalarına katılan yeniçeri ağasının padişahla dahi yangına nezaret ettiği olmuştur. Öyle ki 9 Ağustos 1721’de Balat’taki Büyük Sinagog karşısında Yahudi terzinin dükkanında çıkan, mahalledeki büyük dükkanlara ve binalara sıçrayarak yayılan yangın mahalline padişah, içerisinde sadrazam, nişancı paşa ve yeniçeri ağasının bulunduğu Kancabaş adı verilen bir kayık ile gitmiştir⁸⁶³.

Yangınların çıkma sebebini araştırıp padişaha ve sadrazama bunun hakkında malumat vermek de yeniçeri ağalarını oldukça meşgul etmiştir. Keza sık sık yangınlar konusunda uyarılan yeniçeri ağalarının tahkikatları özellikle padişah tarafından yakinen takip edilmiştir. Örneğin bir gece çıkan yangının sebebini soran padişaha, yeniçeri ağasının muhallefat halifesinin evinin harem tarafında hane halkının söndürmeyi unuttuğu mumun sebep olduğu şeklindeki beyanı iletilmiştir⁸⁶⁴. Yine 10 Aralık 1544’te Gedik Ahmed Hamamı yakınında Eminsinan Mahallesi’nde çıkan yangının ardından yeniçeri ağası tarafından üç ocaklının evinin tutuştuğu fakat kimsenin evine zarar-ziyan olmadığına dair üst makam haberdar edilmiştir. Ancak yazı yönetimi tatmin etmemiş, kimin yaptığının bildirilmediği vurgulanarak ağadan bu durumu detaylı araştırması, hatalı kim ise cezalandırması istenmiştir⁸⁶⁵.

1591 Ramazan’ında Tophane-i Âmire yakınındaki birkaç dükkanda çıkan yangından dönen yeniçeriler, ağalarını evine ulaştırdıktan sonra alay ile odalarına gidecekken haksız yere bir ocaklının öldürülmesine sebep olduğunu düşündükleri Diyarbakır Beylerbeyi Deli İbrahim Paşa’nın Şehzade Sultan Mehmed Camii civarındaki konağına girmişlerdir. Ahırdaki otluğu ateşe verip yangın başlatmış ve “*fırsat ganimettir*” diyerek mallarını yağmalamışlardır. Ancak sadrazam ve yeniçeri ağasının yetişmesi ile yangın başka bir yere sıçramadan durdurulmuş, mahalle ve mahalleli korumaya alınmıştır⁸⁶⁶. Yangından sonra padişaha sebebi açıklanacağından

⁸⁶² C.BLD., 16/768, 29.Z.1255 (29 Şubat 1840)

⁸⁶³ **Târih-i Râşid**, cilt:II, s.1228; Cezar, **a.g.m.**, s.349.

⁸⁶⁴ A.{AMD, 18/9, 1186 (1772-1773)

⁸⁶⁵ **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.5-6

⁸⁶⁶ **Tarih-i Selânikî**, 248-249; Cezar, **a.g.m.**, 334.

Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa, sekbanbaşı, kul kethüdası ve ocak ağaları aralarında meşveret kurmuşlardır. Padişah sorduğunda ne cevap vereceklerini tartışan meclis ehli sonuç olarak her şeyin suçlusu olarak İbrahim Paşa'yı gösterip görevinden azledilmesine sebep olmuşlardır⁸⁶⁷.

1718'de ise Sadaret Kaymakamı Vezir Mustafa Paşa'ya ve Yeniçeri Ağası Vezir Abdullah Paşa'ya oldukça sert üslupla yazılan bir hükümde Petro Kapısı yakınındaki Yahudihane'de çıkan yangının nedeninin hala bilinmediği özellikle vurgulanmıştır. Dahası kundak ihtimali bulunduğu ve görevde ihmal olduğu işaret edilerek sebebinin tespiti, suçluların yakalanması emredilmiştir⁸⁶⁸. Tarihsiz bir evrakta görüldüğü üzere ardı ardına çıkan yangınlar için yine kundak dedikoduları yayılınca padişahın kararıyla başta yeniçeri ağası olmak üzere ocak ağaları uyarılmıştır. Bunun üzerine yeniçeri ağası yaptığı inceleme sonucunda yazdığı takririnde kundak söz konusu olmadığını Zindan Kapısı'ndakinin nalbur dükkanında, Molla Hüsrev Mahallesi'ndekinin ise vekilharç hanesinde yaşanan bir kazadan dolayı çıktığını beyan etmiştir⁸⁶⁹.

Yangınları İstanbul'a zarar vermeden söndürmek ve sebeplerini başta padişah olmak üzere üst makamlara açıklamak zorunluluğu bulunan yeniçeri ağaları, aynı şeylerin yaşanmaması için yönetim tarafından sık sık uyarılmışlardır. Nitekim kundak bırakma dedikodularının çıkmasına izin vermeme, neferlerini kontrol altında tutma, mahallelerin muhafazasına dikkat etme, gerekli mevkileri uyarma ve bu bağlamda çıkabilecek olumsuzlukları engelleme yeniçeri ağalarının en çok ihtar aldığı konulardır⁸⁷⁰. Yangınların yayılmasının sebebi olan birçok etkenin ortadan kaldırılması için de yine aynı minvalde emirler yazılmıştır. Örneğin bunun için Mayıs 1725'te İstanbul kadısı, mimarbaşı ağa ve yeniçeri ağasına hitaben yazılan bir hükümde hanların, dükkanların, mahzen ve bekar odalarının ahşap değil de kargir inşa edilmesi için gereğinin yapılması istenmiştir⁸⁷¹. Yine 1731 tarihinde Hasköy Şeriye

⁸⁶⁷ **Tarih-i Selânikî**, s.249-250.

⁸⁶⁸ A. {DVNSMHM.d, 127/1074, Evasıt.Za.1130 (Ekim 1718)

⁸⁶⁹ C. BLD., 35/1725

⁸⁷⁰ HAT, 525/25705, 1235 (1820); **Şânî-zâde Târîhi**, s.855.

⁸⁷¹ A. {DVNSMHM.d., 132/1020, Evail.N.1137 (Mayıs 1725)

Şicili'ndeki bir kayda göre bazı Yahudilerin Hasköy'de ve Piri Paşa Mahallesinde yaptıkları rakı üretiminin buradaki sık yapılaşma hasebiyle yangın açısından büyük bir tehlike arz ettiği düşünüldüğünden, meselenin tahkiki ve gerekenin yapılması için Eyüp kadısı ve yeniçeri ağasına talimat verilmiştir⁸⁷².

Yangınlar karşısındaki duruşu sürekli takip edilen ve gerektiğinde uyarılan yeniçeri ağaları da sürekli tedbir alıp, neferlerini bu anlamda kontrol altında tutmak için çabalamışlardır. Örneğin 29 Ekim 1785'te Üsküdar-Toptaşı'nda bir ekmekçi fırınında çıkan ve altı saat süren yangın haneler, dükkanlar ve değirmenlerin yanmasına neden olunca Yeniçeri Ağası Sivasî Mehmed Ağa tarafından buranın güvenliği için ortalar ve tulumbacılar tayin edilmiştir⁸⁷³. Bununla birlikte yeniçeri ağaları tarafından yangınlarda ihmali olan ocaklıların uyarıldığı, cezalandırıldığı ya da görevden alındığı birçok vaka da yaşanmıştır. Keza padişah ile birlikte Edirne'de bulunan Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa, yerine vekil olarak bıraktığı sekbanbaşının yangınlardaki başarısız idareciliği karşısında mühürlü mektup göndererek, onu daha dikkatli olmasını konusunda uyarmıştır⁸⁷⁴. 3 Ağustos 1786'da Rüstem Paşa Camii yanındaki nalburların birinde kundak bırakma sonucunda çıkan yangın ardından Ağa Kapısı'na toplana esnaf bunu yapanın "*Zindân Kapusunda Asesbaşı olan Kırkıncı bölüğün başeskisi ve neferi*" olduğunu söyleyince sorumlular yeniçeri ağası tarafından cezalandırılarak görevden alınmıştır⁸⁷⁵. Yine eski odaların altmış dört cemaati kışlasında çıkan yangının aslında ocak muhızı ve kışlanın odabaşısının planlaması

⁸⁷² Yıldız, **1660 İstanbul Yangını** s.20.

Yahudi Mahallesi'ndeki içki üretimi Evliya Çelebi'nin notlarına da yansımıştır. Hatta Yahudi Mahallesinde çıkan büyük bir yangını söndürmeye giden yeniçeri ağası ve bostancıbaşının yanlarına aldıkları birkaç ocak ferdiyle kezzapçı dükkanına girince, yüzlerce şişe içeni öldüren vücudu ateşle yakan rengarenk şarap bulduklarını mübalağalı üslubuyla anlatmıştır. Bkz. **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Kitap: İstanbul**, s.284.

⁸⁷³ Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, s.106.

⁸⁷⁴ A.{DVNSMHM.d., 119/1583, 30.Ra.1125 (26 Nisan 1713).

⁸⁷⁵ Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, s.159.

olduğu Yeniçeri Ağası Celaledin Ağa tarafından öğrenilince ikisi de cezalandırmıştır⁸⁷⁶.

İstanbul yangınları bazı yeniçeri ağalarının görevlerinin nihayete ermesine sebep olmuştur. Buna gösterilecek ilk ve belki de en meşhur olanı 1569 yılında Yahudi Mahallesi'nde gece başlayan yangındır. XVI. asrın en büyüğü sayılan bu yangına Yeniçeri Ağası Cafer Ağa hasta olduğundan nezaret edememiştir. Başlarında liderleri olmayan yeniçeriler de bu durumdan faydalanıp yağmada bulununca Cafer Ağa azledilip yerine Mirahur Siyavuş Ağa getirilmiştir⁸⁷⁷. Yeniçeri ağalığına 3 Şubat 1750'de ikinci defa gelen Kelleci Mustafa Ağa ise kaynaklara göre zaten yangınlar konusunda sabıkalı olan ve “*yangıncı ağa*” diye anılan biridir⁸⁷⁸. Keza daha göreve geldiğinin gecesinde Ayazma Kapısı-Küçükpazar'da bir yangın başlamış, rüzgar nedeni ile kısa sürede yayılıp, dükkânların, hanelerin ve Ağa Kapısı'nın yanmasına neden olmuştur. Devam eden iki ay boyunca da İstanbul'un muhtelif yerlerinde sürekli yangın çıkmasının neticesinde azledilerek Gelibolu'ya gönderilmiştir⁸⁷⁹.

19 Haziran 1752'de İstanbul Gedik Paşa'daki Sabuncu Han'da çıkan, kısa sürede Kumkapı'ya ulaşmış yirmi iki saat boyunca oldukça geniş alanda tahribata sebep olan⁸⁸⁰ başka bir yangın da hem sadrazamı hem de yeniçeri ağasını görevinden etmiştir. Bu olay önce sadrazam ile Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'yı karşı karşıya getirmiştir. Sebebi ise Ahmed Resmî Efendi'ye göre Divitdâr Mehmed Paşa'nın validesinin konağının, Şemdanizade Süleyman Efendi'ye göre ise Süleymaniye

⁸⁷⁶ Sahnâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle)**, 1237-1241 / 1821-1826, Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s.486.

⁸⁷⁷ **Tarih-i Selânikî**, s.76-77; Gelibolulu Mustafa Ali, **Künhü'l-Ahbâr**, s.879; Yılmaz, **Peçevi Tarihi (150b-184a)**, s.109; Cezar, **a.g.m.**, s.332; Tekin, **Ottoman Istanbul in Flames**, s.71-72.

⁸⁷⁸ **İzzi Tarihi**, s.729; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'î't-Tevârih**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1976, Cilt.I, 152.

⁸⁷⁹ **İzzi Tarihi**, s.771; Şemdanizade, I, 154; Göynüklü Ahmed Efendi, kendi namıyla anılan eserinde yangınlardan dolayı azledilen yeniçeri ağasının yerine getirilen kişinin Kul Kethüdası Emir İsmail olduğunu ifade ediyorsa da bu eldeki veriler makama getirilen kişinin Seyyid Ahmed Ağa olduğunu göstermektedir. Bkz. **Târîh-i Göynüklü**, s.507-508.

⁸⁸⁰ **İzzi Tarihi**, s.924-925; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'î't-Tevârih**, s.162-163; Cezar, “Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler”, s.359.

yakınındaki vezir sarayının yanmasıdır. Dahası sadrazam, Hasan Ağa'yı azarlayıp, yangınları söndürmedeki başarısızlıkları nedeniyle İstanbul'un yandığını söyleyince, o da elinden bu kadar geldiğini ifade etmiştir⁸⁸¹. Halk da her şeyin suçlusu olarak yeniçeri ağasını görse de yangının neticesinde Darüssaade ağası ve Hasan Ağa'nın işbirliği ile Divitdar Mehmed Paşa 1 Temmuz 1752'de görevinden azledilip Girit'teki Resmo Kalesine sürülmüştür⁸⁸². Ancak sadrazamın azlinden sonra da halk arasında yeniçeri ağası hakkındaki yangın çıkarttırma ve çıkan yangına müdahale etmeme gibi söylentiler durmamış, hatta gün geçtikçe artmıştır⁸⁸³. En nihayetinde bu dedikodulardan dolayı Hasan Ağa Bâb-ı Âsafî'ye çağırılarak görevden alınmıştır⁸⁸⁴. Hakikaten de hakkındaki çıkanlar doğruymuşçasına azlinden sonra İstanbul'daki yangınlar durmuş ve dedikodular son bulmuştur⁸⁸⁵.

Bunların haricinde 24 Temmuz 1782'de gece Balat-Fenerkapı'da bir Ermeni'nin evinde başlayan Hırka-i Şerif'e kadar yayılıp, binlerce hanenin yok olmasına sebep olan yangının ardından Yeniçeri Ağası Ali Ağa gevşeklik ve kusurlarından dolayı azledilmiştir⁸⁸⁶. Yine 13 Eylül 1792'de öğleden sonra Odunkapısı'nda helvacı dükkanında çıkan ateşin etrafa yayılıp Ağa Kapısı'na kadar ulaşmasıyla Düğmeciler, Tahtakale, Mercan Çarşısı, Tarakçılar ve Uzun Çarşı yanmış, buna müteakip Yeniçeri Ağası Said Ağa görevden el çektirilmiştir⁸⁸⁷.

Nadir bir örnek olsa da yeniçeri ağasının hakkında çıkan dedikodulardan sadrazam aracılığı ile kurtulup rütbesini koruduğu görülmüştür. 1789 yılının baharında

⁸⁸¹ Ahmed Resmî Efendi, **Hamîletü'l-Küberâ**, Hazırlayan: Ahmet Nezihi Turan, Kitabevi, İstanbul 2000, s.73; Şemdani-zade, s.163

⁸⁸² **İzzi Tarihi**, s.930; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't-Tevârih**, s.163; Abdülkadir Özcan, "Mehmed Emin Paşa, Devâtdâr", **DİA**, Ek-2, s.222.

⁸⁸³ **İzzi Tarihi**, s.926, 930; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't-Tevârih**, s.163

⁸⁸⁴ 21 Şaban 1165 (4 Temmuz 1752), **İzzi Tarihi**, s.930; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't-Tevârih**, s.163.

⁸⁸⁵ **İzzi Tarihi**, s.931; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't-Tevârih**, 163.

⁸⁸⁶ **Târîh-i Cevdet**, TTK s.179; Kenan Yıldız, "1782 İstanbul Yangını: Kadı Sicillerinden Tespit, Çıkarım ve Yorumlar", **II. Uluslararası Osmanlı İstanbullu Sempozyumu Bildirileri 27-29 Mayıs 2014**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul 2014, s.709.

⁸⁸⁷ **Târîh-i Cevdet**, TOBB, s.1631-1632.

Bayezid, Aksaray ve Kumkapı’da çıkan yangınların ardından sadrazam ve padişah arasında bir yazışma başlamıştır. Padişah bu yangınlara dair halk arasında kundak bırakma laflarının kol gezdiğinden ve yeniçeri ağasının da dile geldiğinden bahsederek, eğer tebdili gerekiyorsa değiştirilmesini, yoksa yangın ve kundak mevzusunun kapanması istemiştir. Sadrazam da detaylı bir tahkikat yapıp bu yangının kundak atılarak çıkartılmadığını tespit edince, bunu padişaha bildirmiş ve ağayı da görevden alınmaktan kurtarmıştır⁸⁸⁸.

2. ŞEHRİN TEMİZLİĞİ VE DÜZENİ

Âsitâne-i aliyye ve belde-i tayyibe gibi isimlerle büyüklüğü, güzelliği ve kutluluğuna vurgu yapılan İstanbul’da şehrin temizliği oldukça önemli bir mesele olmuştur. Meydanların, dini mekânların, bedestenlerin, dükkanların, mahalle ve sokakların temizliği için esnaf ve halkla işbirliği içerisinde olunmuş, ayrıca sadece bu iş için bir birlik de tayin edilmiştir. Nitekim İhtisab Nezareti kurulana kadar beledi vazifeler üstlenen kadılık makamına bağlı bulunan, *çöplük subaşı* ve *çerçöp subaşı* gibi isimlerle anılan birim şehrin temizliğinden sorumlu tutulmuştur. Çöplerin birikmemesi, kanalların tıkanmaması ve temizliğinden mesul olan teşkilat, bunun için yıllık belli bir ücret karşılığında kendi bünyelerinde bir *arayıcı* esnafı oluşturmuştur⁸⁸⁹. Ayrıca meydanların temizlenmesinde acemioğlanların da kullanıldığı, hatta bunların yeniçeri ağası, kadı, sadrazam ve padişah tarafından dahi denetlendiği ifade edilmektedir⁸⁹⁰.

Her ne kadar belli bir düzen içerisinde yürütölmeye çalışılsa da zaman zaman şehrin temizliğine ihtimam gösterilmediği, çöplerin ve hayvan ölülerinin sokaklarda biriktiği ya da bunların toplanıp uygunsuz yerlere döküldüğü durumlar ortaya

⁸⁸⁸ TS.MA,e, 804/19, 10.B.1203 (6 Nisan 1789); TS.MA.d, 807/14, 10.B.1203 (6 Nisan 1789)

⁸⁸⁹ Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 1995, c.II, s.906; Uzunçarşılı, **İlmiye Teşkilatı**, s.143; Ayşe Pul, “Osmanlı Sosyal Hayatı Figüranlarından Arayıcı Esnafı”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXIII. cilt, 1. sayı, s. 218, 223.

⁸⁹⁰ Pul, “Osmanlı Sosyal Hayatı Figüranlarından Arayıcı Esnafı”, s.222.

çıkıştır. Böyle durumlarda üst makamlarca uyarılan kişiler ise İstanbul kadısı ve en nihayetinde yeniçeri ağası olmuştur.

Yeniçeri ağalarının makam kaldırılana kadar şehrin nizamı konusunda üstlendiği vazife muhakkaktır. Eldeki kayıtlar incelendiğinde bu nizam içerisinde temizlikle ilgili de bir misyona sahip olduğu görülmektedir⁸⁹¹. Örneğin XVIII. asrın ikinci yarısında yazılmış bir buyrulduya göre İstanbul'un temizliğinin oldukça ihtimam gösterilen bir mesele olmasına rağmen cami avlularında, bazı evlerin etrafında, mahalle ve sokak aralarında çöp ve leşler birikmiştir. Temizlenmesi zaruri iken bu konuda mahallelerdeki kolluk çorbacıları ve özellikle de bu işten sorumlu olan çerçöp subaşı tembellik göstererek vazifesini yapmamıştır. Bundan dolayı da bu kişilerin vazifelerini icrada dikkatli davranması ve yeniçeri ağasından da bu konuda müsamaha göstermemesi istenmiştir⁸⁹². 1803 tarihli bir sicil kaydında ise sokak, çarşı ve pazarda süprüntülerin birikmiş, gelen-geçenin elbisesini kirletecek raddeye gelmiştir. Bunun üzerine çarşı ve pazarın temizliği konusunda yeniçeri ağasına emirler gönderilmiş, aynı şekilde imam ve esnaf kethüdalarının uyarılarak hane ve dükkan sahiplerinin mülklerinin etraflarını temiz tutmalarının sağlanması istenmiştir⁸⁹³. Yine sicile işlenen ve İstanbul kadısına hitaben düşülen 1824 tarihli bir kayıta İstanbul sokaklarının temiz olması için daha önce uyarıda bulunulmasına rağmen sokaklar yine süprüntü, kedi ve köpek ölüleri ile kirlenince bunlardan kaçınılması için yeniçeri ağası, cebecibaşı ağa ve çerçöp subaşısının ayrı ayrı fermanlar ile tembihlendiği görülmektedir⁸⁹⁴.

Sokak, çarşı ve pazarın yanı sıra çayırıların temizliği de yeniçeri ağasının vazifelerindendir. Örneğin Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'ya yazılan 1760 tarihli bir hükümde işaret edildiği üzere Topkapı'nın hemen yakınında bulunan ve Sultan

⁸⁹¹ Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, c.II, s.905, 907.

⁸⁹² Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.213.

⁸⁹³ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, s.114, 19.R.1218 (8 Ağustos 1803); Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, c.II, s.909.

⁸⁹⁴ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil (H.1237-1246/M.1822-1831)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Abdullah Sivridağ – Mustafa Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.164, vr.24a-4, 15.Z.1239 (11 Ağustos 1824)

Bayezid vakfından olan Yenibahçe Çayırı'nın dört bir yanı çöp ve hayvan ölüleri ile dolmuş, vakıf tarafından büyük bir masrafla temizlenmiştir. Ayrıca buradaki evlerin çayıra karşı açılan kapılarının kapatılması için de karar çıkartılmıştır. Ancak etraftaki mahallelerden ya da başka yerden insanlar gelip buralara çöplerini ve hayvan ölülerini atıp, çayırı atıl ve harab bir hale getirdikleri vakıf mütevellisi tarafından bildirilince devreye yeniçeri ağası sokulmuştur. Bu durumun engellenmesi için ağaya kulluk çorbacılarını uyarması, muhalefet edenler için gereğini yapması ve çayıra doğru açılmış yeni kapıların kapatılması emredilmiştir⁸⁹⁵.

İstanbul'da çöplerin toplanmasının yanı sıra bunların döküleceği yerler de belirli olduğundan nizama aykırı bir hareket yine İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasının uyarılmasına sebep olmuştur. Bununla ilgili en erken örnek ise İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına hitaben yazılmış 1582 tarihli bir mühimme kaydında görülmektedir. Yeniçerilerin kışlaları, acemioğlan ve sekbanların odaları temizlendikten sonra çıkan mezbelenin bu iş için tutulan memurlarca taşınıp Yenikapı'dan denize döküldüğü, halbuki bunun yasak olduğu, teamül üzerine Langa Kapı dışından dökülmesi gerektiği belirtilerek, eskisi neyse onu uygulattırmaları ve kimseye bu konuda muhalefet ettirmeleri istenmiştir⁸⁹⁶. Yine Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa'ya yazılan Nisan 1779 tarihli bir hükümden anlaşıldığı üzere zahire gemilerinin yanaştığı Unkapanı İskelesine mezbele nakli mahzurlu görüldüğünden, çöplerin burada biriktirilmeyerek her zamanki gibi Ayazma İskelesi'ne götürülmesi için gereken kişileri uyarması, aksinin yaşanmaması adına da dikkatli olması emredilmiştir⁸⁹⁷.

İstanbul'un düzeni içerisinde yönetimin ihtimamla üzerinde durduğu konulardan biri de şehir içerisinde hayvan kesimidir. Nitekim surlar ile çevrili İstanbul'da kurbanlık koyun ve pastırmalık sığır haricinde esnaf da dahil herhangi birinin hayvan kesmesi kesinlikle yasaktır. Kurban bayramı istisna olmak üzere Suriçi İstanbul'unda belgelerin diliyle “*hayvan boğazlamak*” yasak olup bunun için devlet tarafından Yedikule ve Edirnekapı'da yerler tayin edilmiştir. Ancak bazı dönemlerde

⁸⁹⁵ **İstanbul Ahkam Defterleri**, Sosyal Hayat, c.II, s.194-195.

⁸⁹⁶ A. {DVNSMHM.d, 58/551, 17.Ş.993 (14 Ağustos 1585); Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.66.

⁸⁹⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri**, Ticaret Tarihi, c.I, s.350.

buna muhalefet edenler ortaya çıktığında yeniçeri ağası konuya müdahil edilerek durumun bertarafı istenmiştir. Örneğin İstanbul'daki bazı kasapların şehir içerisinde hayvan kesmesinden başçılar esnafının şikayetçi olması üzerine 17 Mayıs 1585 tarihinde yeniçeri ağasına, belirlenen yerler haricinde İstanbul'da kurbanlık koyun ve pastırmalık sığır kestirmemesi emredilmiştir⁸⁹⁸. Birkaç ay sonra yazılmış hükümde de aynı şey vurgulanarak, bunun kanuna uygun mahallerde yapılmasını sağlaması söylenmiştir⁸⁹⁹.

3. BİNA NİZAM VE ONARIMLARI

Fethine müteakip Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul'da hızla artan nüfus, şehircilik anlamında kadim eserlerin etrafında büyük bir yapılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Ancak sonuçları hem kültürel mirasa hem de şehrin nizamına muhalefet eden konulardan biri haline gelmiştir. Tarihi eserlere zarar verme konusunda ilk akla gelenlerden biri surlar ve etrafındaki yapılaşmadır. Bizans'taki kullanım amacıyla aynı olmamakla birlikte kadim bir miras olarak benimsenen ve İstanbul Kalesi, Sur-ı Sultanî gibi ibareler ile nitelendirilen surlar daima korunmaya çalışılmıştır.

En nihayetinde İstanbul'un surlarının iç tarafının nizamından sorumlu tutulan yeniçeri ağaları bu konuda karşımıza çıkan vesikaların da işaret ettiği üzere düzeni bozan, yapıya zarar veren meselelerin ortadan kaldırılmasında hizmet vermiş, bunun için muhtelif kişiler ile müşterek hareket etmişlerdir. 1722'de İstanbul kadısı, yeniçeri ağası, bina emini, şehremini ve hassa mimarbaşından Ahırkapı'dan Yedikule'ye kadar olan surlarda eskiden beri yaşayanlar haricinde, surlarda inşa edilmiş tahtabent, kafes gibi yapıların yine surlara zarar veren bahçelerin ve ağaçların yıkılması istenmiştir⁹⁰⁰. Tarihsiz bir belgede yer aldığı üzere zaman içerisinde harap hale gelmiş İstanbul Kalesi duvarları tamir edilip, üzerinde yıkılması gerek binalar merhameten alıkonulmuşsa da mülk sahipleri yapışık oldukları duvarı onarmakla sorumlu

⁸⁹⁸ A.{DVNSMHM.d, 58/272, 17.Ca.993 (17 Mayıs 1585).

⁸⁹⁹ A.{DVNSMHM.d, 58/897, 8.L.993 (3 Ekim 1585).

⁹⁰⁰ A.{DVNSMHM.d 130/1129, Evasıt.Ş.1134 (Haziran 1722).

tutulmuştur. Bunların kontrolü de surların iç tarafında yeniçeri ağasına, dışında da bostancıbaşına bırakılmıştır⁹⁰¹.

Yönetim nezdinde şehrin düzenini etkileyen bir diğer mesele de binalardır. Keza daha önce de ifade edildiği üzere şehirdeki bekar sayısındaki artıştan kaynaklı olumsuzlukların giderilmesi adına onların kalabilecekleri binalar yapılması ile birlikte var olanların da tamirleri engellenmiş, ancak kanun bu türlü yapıların metruklaşmasına sebep olmuştur. Bu durumun ortadan kaldırılması için ise 1742’de yeniçeri ağası, İstanbul kadısı, şehremini ve mimarbaşıya hitaben yayımlanan fermanla divan-ı hümâyûna kayıtlı olan bir önceki emri şerifteki tamirat maddesi kaldırılmıştır. Bekar odası, han ve nalband dükkanlarının sıra, kiremit, pencere gibi tamire muhtaç unsurlarının mimarbaşı tarafından keşfedilip, asli halleri aşılmadan herhangi bir ilave yapılmadan yenilenmesine müsaade edilmiş, bu esnada suiistimal olmaması adına müşterek hareket etmeleri ve konunun takibi için devlet görevlileri uyarılmıştır⁹⁰². Bununla birlikte XIX. asrın başlarında İstanbul, Eyüp, Galata, Üsküdar kadıları, yeniçeri ağası, bostancıbaşı, şehremini, mimarbaşı ve diğer memurlara bekar odaları ile ilgili uyarılar tekrarlanırken binalar üzerine cihannüma, tahtessema, alçak şahnişin, dükkan kepenkleri üzerine peyke ve mastaba konulmasına izin verilmemesi aksi yaşanacak durumlarda bunun kendilerinden sorulacağını bilip ona göre hareket etmeleri istenmiştir⁹⁰³. Var olan binalara düzene aykırı unsurlar eklenmesinin engellenmesi gibi yeni yapılacaklar da şartlara uygun olması için takip edilmişlerdir. Keza Mart 1744’te Rumeli kazaskerinin şeriatcısı Abdülbaki’nin ilamıyla başlayan süreçte Balat Kapısı dışında oda sayısı ve yüksekliğinin belirtilerek inşasına izin verilen yehudihane binası için yeniçeri ağası ve bostancıbaşı görevlendirilerek belirtilen kaideler dışında müdahaleler olur ise gereğinin yapılarak yıkılması emredilmiştir⁹⁰⁴.

⁹⁰¹ C.BLD., 94/4655.

⁹⁰² A. {DVNSMHH.d, 149/162, Evâil.C.1155 (Ağustos 1742)

⁹⁰³ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, 97/83, s.228-232, 8.S.1221 (27 Nisan 1806); **Âsım Efendi Tarihi**, s.358-360.

⁹⁰⁴ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Sosyal Hayat, c.I, s.129.

Başta yeniçeri ağası olmak üzere yukarıda zikredilmiş birçok mevki sahibinin bu bağlamda sorumluluk aldıkları bir diğer konu doğal afetler ile sınanan İstanbul'da yapıların sebep olduğu meselelerin bertarafıdır. Öyle ki 1509 İstanbul Depremi'nde büyük hasar gören surların 1510 yılında tamamlanan tamiri Yeniçeri Ağası Yunus Ağa idaresinde, Mimarbaşı Ali bin Abdullah, Mimar Balî ve Mahmud tarafından gerçekleştirilmiştir⁹⁰⁵. 1766 İstanbul Depremi'nin ardından sadrazam tarafından İstanbul kadısı, yeniçeri ağası, Haremeyn ve Evkaf müfettişlerine yazılan bir buyruğuda ise mesele daha farklıdır. Zira deprem nedeniyle ağır hasar gören kargir han, dükkan ve minarelerden bazıları civarda olanlar için tehlike arz ettiğinden bu durumun ortadan kaldırılması ve insanların rahata erdirilmeleri için tehlikeli binaların yıkılması ve masraflarının da sahiplerinden karşılanması istenmiştir⁹⁰⁶. Ayrıca yine depremin oluşturduğu tahribatlar ve bunların ortadan kaldırılması adına kadılık ve mimarlık makamlarından tayin edilen kişiler ve yeniçeri ağasının görevlendirdiği yazıcı inceleme yaparak gerekli bilgiyi üst makamlara sunmaktaydılar⁹⁰⁷.

Bununla birlikte şehirde yapıların onarımları ve yeniden inşası üzerinde ehemmiyetle uğraşılırken bir yandan da yangın tehlikesinin de ortadan kaldırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bundan dolayı da deprem nedeni ile çarşı içinde ve civarında

⁹⁰⁵ Wiener Wolfgang Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası: 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul**, Çeviren: Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.294-295.

⁹⁰⁶ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H.1179-1180/M.1765-1767)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Salih Kahrman-Mümin Yıldıztaş, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.153, 14.Z.1179 (24 Mayıs 1766).

⁹⁰⁷ Depremde zarar gören ve yeniden yapılması ya da onarılması istenen Alaca Hamam yakınındaki Şişeciler Hanı karşısındaki Yarım Han'ın, Mercan'daki Çukur Han'ın Kalpakçılar Yolgeçen Hanı'nın, Sofçular Hanı karşısındaki Yağcı Han'ın teftişlerinde yeniçeri ağası tarafından Yazıcı Ebubekir Efendi görevlendirilmiştir. Yine depremden zarar gören ve yeniden inşası istenen Mercan'daki Örucüler Çarşısı'nın sokak kemerleri ve tavanlarının teftişi için Yazıcı Mustafa Efendi, Kumkapı'daki Nişancı Mehmed Paşa Camii vakıflarından Çifte hamamın duvar ve kubbeleri için de hamamlar konusunda memur olan Yazıcı Elli İki İbrahim Efendi yeniçeri ağası tarafından tayin edilmişlerdir. Bkz. **İstanbul Mahkemesi 25**, s.264, 2.Ra.1180; s.268, 5.Ra.1180; s.301-302, 24.Ra.1180; s.305-306, 26.Ra.1180; s.312-313, 29.Ra.1180; s.318, 6.R.1180.

Ayrıca depremin ardından Samatya ahalisinin başvurusuyla yıkılan ve enkazları ortada kalan Hacı Faik Camii'nin muhtelif unsurları, bekar odaları, sur duvarları, hisariçelerin kaldırılması için müracaatta bulunmuşlardır. Ahalinin isteği ile yapılacak işlemlerden önce kadılık makamından, hassa mimarlarından seçilenlerin yanında yeniçeri ağası tarafından görevlendirilen Tuğcu Mehmed Ağa bin Hüseyin yer almıştır. Bkz. **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25**, s.209-210, 26.Z.1179

yıkılan ya da zarar gören hanların tamamen ahşaptan yapılmasının engellenmesi için İstanbul kadısı ve mimar ağa ile birlikte yeniçeri ağasına da buyruldu yazılmıştır⁹⁰⁸. Yine 1725 yılında İstanbul yangınlarının en önemli etkeni olan ahşap yapılaşmanın ortadan kaldırılması için bir karar alınmıştır. Bu bağlamda İstanbul kadısı, yeniçeri ağası ve mimarbaşı ağaya aynı konuya işaret edilerek, han, dükkan, mahzen ve bekar odalarının ahşap değil de kâgir inşa edilmesi için gereğinin yapılması istenmiştir⁹⁰⁹.

XVIII. asrın sonlarında ise surdışından suriçine atlayan yangının bu şekilde yayılmasına duvara bitişik inşa edilmiş nizama aykırı yükseklikteki binaların sebep olduğu tespit edilince tehlikenin ortadan kaldırılması için yeniçeri ağası, bostancıbaşı, hassa mimarbaşı, emtia ve duhan gümrük eminlerine bir ferman yazılmıştır. Buna göre kaleye yapışık olanların yükseklikleri dört zirayı geçmeyecek, bundan sonra inşa edilecekler asla duvara yapışık olmayacak ve mesafeye dikkat edilecektir. Bununla birlikte suriçi ve surdışında binalar kendileri için belirlenen yükseklikte ve mesafede inşa edilirken ahşap ekleme yapılmayacak nizama aykırı hareket edenler de cezalandırılacaktır⁹¹⁰.

Devletin yangın konusunda aldığı tedbirler bazen esnafı memnun etmediğinde de yine ağalık makamı aracı kılınmıştır. 1766 depreminin ardından Sırıkçılar, Çadırcılar ve Muytapçılar çarşısında zarar gören dükkan ve kemerlerin kagir olarak yeniden inşasına karar verilmiştir. Ancak kemerlerin depremde yıkılıp dükkanlarına zarar verdiğini, buradan arabalar ve yüklü hayvanlar geçtiğini, kagir olarak inşa edilirse altında emniyetle duramayacaklarından endişe eden esnaftan bazı kişiler kethüdaları ile önce yeniçeri ağasına gitmişler, sonra onun aracılığı ile konuyu Meclis-i Şer'e taşımışlardır⁹¹¹.

⁹⁰⁸ İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25, s.224, 2.S.1180.

⁹⁰⁹ A.{DVNSMHM.d., 132/1020, Evail.N.1137 (Mayıs 1725)

⁹¹⁰ Ahmed Refik, Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı, s.461-462.

⁹¹¹ İstanbul Kadı Sicilleri, İstanbul Mahkemesi 25, s.185, 11.M.1180

4. KALDIRIMLARIN TAMİRİ

Fethin ardından büyük bir imar faaliyeti ile gelişen ve değişen İstanbul'da şehrin temizliği kadar ihtimam gösterilen bir diğer konu ise bozuk kaldırımların tamiridir. 1826 yılında İhtisap Nezareti kurulana kadar kaldırımların inşa ve onarımı başlarında bulunan kethüdaları ile tam bir esnaf teşkilatı olan *kaldırımcılar* ve hassa mimarlar ile yürütülmüştür⁹¹². Bununla birlikte özellikle beledî hizmetler konusunda üstlendiği vazife malum olan İstanbul kadıları ve yer yer şehremini de konuya müdahil olmuşlardır⁹¹³. İlerleyen zaman içerisinde yeniçeri ağaları tarafından ocaktan tayin edilen yazıcı ya da başka deyişle mübaşir de kaldırımların inşa ve tamirlerinde çalışmışlardır⁹¹⁴.

XVIII. asır ile birlikte teşkilatlanmaya gidilerek hassa mimar-başı daha aktif hale getirilmiş, işaret edilen mahalde bizzat keşif yapıp, harcanacak malzemeden kaldırımcılara verilecek ücrete kadar tespit edilerek iş başlamadan nizami yöntem izleme yoluna gidilmiştir⁹¹⁵. Hazırlanan bu keşif defterlerinin önemli bir kısmında dikkati çeken ise İstanbul'daki bozulan kaldırımların tamiri konusunda yeniçeri ağalarının üstlendiği vazifedir. Zira keşif defterlerin birçoğunda işaret edildiği üzere yeniçeri ağaları bozulan, halka zahmet veren ve tamir edilmesi gereken kaldırımların güzergahlarını ayrıntılı olarak belirttiği bir takriri Bâbiâli'ye sunarak süreci başlatmışlardır. Devamındaki süreçte ise üzerine yazılan buyrulduklar ile mübaşir ya da yazıcı tayin etmesi ve tamirin sorunsuz bir şekilde nihayete ermesinde ihtimam göstermeleri beklenmiştir⁹¹⁶. Dahası vazifeleri bununla da sınırlı kalmamıştır. Tamirin

⁹¹² Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, Derleyen: Salih Özbaran, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984, s.32.

⁹¹³ A.{DVNSMHM.d., 21/304, 20.L.980 (23 Şubat 1573); A.{DVNSMHM.d., 61/284, 20.Z.994 (2 Aralık 1586); A.{DVNSMHM.d., 72/675, 08.L.1002; A.{DVNSMHM.d., 111/280, 20.S.1111; AE.SAMD.I, 9/881, 25.Z.1023 (26 Ocak 1615).

⁹¹⁴ C.BLD., 106/5285, 22.Ş.1189 (18 Ekim 1775); C.BLD 67/3347, 22.Za.1218 (4 Mart 1804); C.BLD 2/84, 25.L.1224 (3 Aralık 1809); Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım**, s.38-39.

⁹¹⁵ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım**, s.37-38.

⁹¹⁶ C.BLD., 55/2710, 7.B.1200 (6 Mayıs 1786); C.BLD 36/1763 4.M.1218 (26 Nisan 1803); C.BLD 68/3382, 13.Z.1218 (25 Mart 1804); C.BLD., 127/6316, 12.Ca.1235 (26 Şubat 1820); C.BLD., 94/4652, 9.C.1237 (2 Mart 1822).

tamamlanmasının ardından ücretleri isteyen taşçı ve kaldırımcı esnafının arzuahallerindeki beyanlarının doğruluğunu tetkik ettirip makama bilgi vermeleri istenmiştir⁹¹⁷.

Prof. Dr. Cengiz Orhonlu da oldukça kapsamlı hazırladığı çalışmasında 1785 tarihli bir belge ile yeniçeri ağalarının özellikle kendi askerî bölgelerine yakın alanlardaki caddelerin kaldırımları ile ilgilendiğini vurgulamaktadır⁹¹⁸. Ancak Orhonlu'nun işaret ettiği evrakta yeniçeri ağasının kaldırımlarından sorumlu kılındığı yer Dolmabahçe'den başlayıp Tophane-i Âmire kışlası önünden geçen ve Galata Kapısı'na kadar giden yoldur⁹¹⁹. Bununla birlikte XVIII. asrın ikinci çeyreğinden neredeyse kurumun kaldırılışına kadar geçen süre zarfındaki birçok keşif defteri incelendiğinde ise Suriçi'nin belli bölgeleri; Fatih, Çarşamba, Nuruosmaniye, Zeyrek, Kadirga, Aksaray, Saraçhane, Süleymaniye, Vefa Meydanı, Atmeydanı, Divanyolu civarı ve buralardan kolluklara giden yolların ağırlıkta olduğu dikkati çekmektedir⁹²⁰. Örneğin 1796'da yeniçeri ağası Vefa Meydanı'ndaki Çörekçi Fırını önünden Koğacılar içinden, Dezgahcılar çarşısından Atpazarı kolluğu önüne giden yoldaki kaldırımların bozulup muhakkak tamir edilmesi gerektiğini beyan eden bir takrir sunmuştur. Nihayetinde esnaf ve devletin birlikte karşıladığı masrafla onarım tamamlanmıştır⁹²¹. Yine 1802'de Sultanahmed Camii civarı, Sedefçiler Çarşısı, Irgad Pazarı, Yusuf Paşa Çeşmesi, Molla Gürani Çarşısı, Topkapı, Ahmed Paşa Camii, Yenibahçe Kulluğu, Salma Tomruk Kulluğu ve Başeski Kulluğu'na⁹²²; 1805'de ise Fatih Camii'nin Çörekçi Kapısı'ndan, Taşçılar Hanı ve Nişancı Paşa Camii Şerifi önünden geçip Çukurbastan başına, buradan da Edirnekapı'ya giden kaldırımlar bozulduğundan tamir ettirilmesi için yeniçeri ağaları tarafından takrirler kaleme

⁹¹⁷ D.YNC, 388/84, 5.C.1200 (5 Nisan 1786); D.YNC, 388/116, 20.N.1200 (17 Temmuz 1786).

⁹¹⁸ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım**, s.38.

⁹¹⁹ C.BLD., 112/5567, Lef 2, 13.B.1199 (22 Mayıs 1785).

⁹²⁰ C.BLD., 77/3826, 3.M.1207 (21 Mayıs 1792); C.BLD., 49/2422, 20.S.1217 (22 Haziran 1802); C.BLD 67/3347, 22.Za.1218 (4 Mart 1804); C.BLD 67/3332, 25.N.1223 (14 Kasım 1808); C.BLD 95/4741, 29.S.1237 (25 Kasım 1821); C.BLD 33/1636, 5.Za.1237 (25 Kasım 1822); C.BLD., 70/3474, 17.C.1240 (6 Şubat 1825).

⁹²¹ C.BLD 46/2291, 28.Za.1210 (4 Haziran 1796).

⁹²² AE.SSLM.III 107/6479, 11.Ra.1217 (12 Temmuz 1802).

alınmıştır⁹²³. Sadece Suriçi değil, yeniçeri ağaları yine Eyüp'te kulluğa, türbeye ve mezarlığa kadar giden yollar ile de ilgilenmişlerdir⁹²⁴.

Yeniçeri ağaları bazen de doğrudan sadrazamın talebiyle kaldırımların tamirinde vazife almışlardır. XVIII. asrın ikinci yarısına ait bir buyrulda İstanbul surları içerisinde sokakların kaldırımları bozulduğundan insanların ve hayvanlar gelip geçerken zorluk yaşadıkları, böyle kaldırımların zaman zaman yeniçeri ağaları marifetiyle yaptırıldığı vurgulanarak, masrafları hane ve hayır sahiplerinden alınmak şartıyla kısa sürede bozulmayacak ve miriyi ziyana sokmayacak şekilde yine ağa tarafından tamir ettirilmesi istenmiştir⁹²⁵. Başka bir buyruldu ise Edirnekapı dışından Eğrikapı tarafına giden yolda kaldırımın iki tarafındaki yolda meydana gelen çukurların çamur ve bataklık oluşturması, bunun da insan ve hayvana gelip geçerken zahmet vermesi üzerine yazılmıştır. Bu bağlamda da ağadan etraftaki kale hendeklerindeki molozlar ile buraların kapatılması için hem bir adam tayin etmesi, hem de Eyüp subaşı, yasakçısı ve bostanlar kethüdası marifetiyle Yedikule - Eyüp arasındaki bostan amelesinden birer, ikişer adam ayarlanması, yolları gereği gibi temizlettirmesi, tamirin tamamlanmasına ihtimam göstermesi istenmiştir⁹²⁶.

Bunların haricinde ise yine önemli olaylar vesilesi ile ağaların kaldırım tamirlerine müdahil oldukları görülmektedir. Örneğin Eylül 1742'de Kırım Hanı'nın İstanbul'a gelmesi ile Topkapı dışından, Şehremini, Aksaray, Divanyolu ve en nihayetinde Alay Köşkü'ne kadar gelen yoldaki kaldırımların tamiri konusunda da yeniçeri ağası görev üstlenmiştir⁹²⁷. Ayrıca Temmuz 1808'de gerçekleşecek Kılıç Alayı nedeni ile başta Divan Yolu olmak üzere Bab-ı Hümayûn'dan Edirnekapı'ya

⁹²³ C.BLD 79/3913, 20.C.1220, (15 Eylül 1805); Bu konudaki daha fazla örnek için ayrıca bkz. C.BLD 27/1311, 8.N.1208 (9 Nisan 1794); C.BLD 130/6476, 22.R.1211 (25 Ekim 1796); C.BLD 84/4168, 11.B.1211 (10 Ocak 1797); C.BLD., 88/4374, 6.M.1219 (17 Nisan 1804); C.BLD 27/1313, 24.L.1220 (15 Ocak 1806).

⁹²⁴ C.BLD 60/2971, 6.B.1237 (29 Mart 1822).

⁹²⁵ Önal, **Buyruldu Mecmuası**, s.215.

⁹²⁶ Önal, **Buyruldu Mecmuası**, s.214-215.

⁹²⁷ C.BLD 139/6933, 29.B.1155 (29 Eylül 1742).

kadar giden caddenin kaldırımlarının yapılmasında titizlik göstermesi konusunda ağaya bir buyuruldu gönderilmiştir⁹²⁸.

5. KILIK-KIYAFET DÜZENİ

Kuruluştan Fatih devrine kadar genel olarak devletin kıyafet konusuna müdahil olduğuna dair herhangi bir girişime rastlanılmasa da sınırların genişlemesi, birçok kültürün bir arada yaşaması ve zaman içerisinde elbise üretilen malzemenin çeşitlenmesi bazı tedbirleri beraberinde getirmiştir. Toplum yaşantısı ve düzenin korunması açısından bakıldığında tebaaların kültürel değerlere ve dini unsurlara uygun giymesi amaçlanmış, mesele denetime tabii tutulmuş ve ihtisab ağasının sorumluluğuna bırakılmıştır⁹²⁹. Aksi durumlar söz konusu olduğunda devlet, başta kanun uygulayıcı misyonuyla yeniçeri ağası olmak üzere memurlarını bu iş için kullanarak toplum içerisinde düzeni korumaya çalışmıştır⁹³⁰. Örneğin 21 Mart 1580’de İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına Yahudi ve Hristiyanların, Müslümanlar gibi sarık sarmayıp onun yerine şapka kullanmalarının dellallar aracılığı ile duyurulması emredilmiştir⁹³¹. Ondan birkaç gün sonra yine yeniçeri ağasına hitaben başka bir emir çıkarılarak Fatih Sultan Mehmed zamanında belirlendiği üzere Yahudilerin kırmızı, Hristiyanların siyah şapka takması kaidesine dikkat etmesi, bunların tülbent sarınmalarına izin verilmemesi, bahsedilen kıyafetle gezdirilmeleri konusunda uyarılmıştır⁹³². Bu mesele ara ara gündeme gelmeye devam etmiştir. Öyle ki 1730’da yönetimin İstanbul’da olmamasından dolayı bazı Gayrimüslimler ehl-i İslam kıyafeti giyerek haddini aşmış, özellikle de tercüman gibi bazı kişiler Müslüman elbisesine bürünüp mümkün

⁹²⁸ C.BLD 150/7454, 14.Ca.1223 (8 Temmuz 1808).

⁹²⁹ Ziya Kazıcı, **Osmanlı’da İhtisab Müessesesi : (Yerel Yönetim)**, Bilge Yayınları, İstanbul 2006, s.219-225.

⁹³⁰ Rahmi Tekin, **İstanbul’da Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamı (1520-1670)**, Birleşik Yayınevi, Ankara 2014, s.62, 66.

⁹³¹ A.{DVNSMHM.d, 39/525 4.S.988 (21 Mart 1580).

⁹³² A.{DVNSMHM.d, 39/556 7.S.988 (25 Mart 1580); Tekin, **İstanbul’da Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamı**, s.62-63.

olmayacak yerlere gidip uygunsuz hareketlerde bulunmuştur. Bunların engellenmesi için Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa, kaptan paşa ve cebecibaşı ağaya beyaz üzerine fermanlar yazılması teklif edilmiş, padişah da üzerine yazdığı hat ile gereğinin yapılmasını emretmiştir⁹³³. İstanbul kadısı, yeniçeri ağası, bostancıbaşına yazılmış Haziran 1757 tarihli bir kayıta ise Yahudi ve Hristiyan taifesinden bazı kişilerin vaşak, kakum, su samuru kürk, sof, hindikarî şal gibi Müslümanlara mahsus malzemeden kıyafet giydikleri, en önemlisi de kadime aykırı uzun kalpak taktıkları, ayrıca emri-i şerife sahip olmayanların üç çifte kayığa bindiklerine dikkat çekilerek bunların men edilmesinin istendiği görülmektedir. Ayrıca bu bağlamda Gayrimüslim tebaaya kanun-ı kadim üzere mavi veya mor çukadan elbise giymelerinin ve kısa kalpak takmalarının bildirilmesi, ortalıkla dolanan uzun kalpakların ise üretilmemesi için kalpakçı esnafının tembihlenmesi ve eğer dükkanlarında var ise kaldırılması istenmiş, bu konuda ihmal, rehavet, müsamaha ve gafletten kaçınmaları da ayrıca belirtilmiştir⁹³⁴. Bir istisna olsa da önemli devlet adamlarının tabiiyetlerinden olan bazı Gayrimüslimler bu yasaklardan muaf tutulmuştur. Örneğin eski Kırım Hanı Kaplan Giray Han'ın gönderdiği mektup üzerine tebaasından Koskalı Yahudi tabibin sarı mest ve papuç giymesine müdahale edilmemesi için Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'ya emir yazılmıştır⁹³⁵.

Devletin kıyafet konusundaki nizam hassasiyeti elbette Müslümanlar için de geçerli olmuştur. Eldeki kayıtlar incelendiğinde özellikle de İslam dinine mensup kadınların kıyafetleri konusunda büyük bir hassasiyet olduğu görülmektedir. Hatta bilhassa Lale Devri'nden sonra meydana gelen Müslüman kadınların kıyafetlerindeki bir takım değişimlere, hem dine uymadığı hem de aile içinde huzursuzluklara yol açtığı gerekçesi yöneticiler müdahil olmuşlardır. Burada ön plana çıkan konu ise Müslüman kadınların giydikleri feracelerdeki değişiminin kurallara uymamasıdır. Bu bağlamda hem Kadı Siciller hem de arşiv vesikalarına baktığımızda XVIII. asrın ilk çeyreğinde yönetimin Edirne'de bulunması ve yaklaşan seferler ile meşgul olmasından faydalanan

⁹³³ AE.SAMD.III, 222/21414, 18.Ra.1143 (1 Ekim 1730).

⁹³⁴ Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.395-396.

⁹³⁵ A.{DVNSMHM.d., 133/65, Evahir.S.1138 (Ekim-Kasım 1725); Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.297.

İstanbul'daki bazı hanımlar Gayrimüslimlere özenip, feracelerinde ve serpuşlarında şer'î kuralları gözetmeksizin süslü ve gösterişli modeller tercih etmeye başlamışlardır. Kayıtlara göre bu durum toplum düzeninin yanı sıra aile içerisinde huzuru bozmakta, eşleri boşanma raddesine getirmektedir. Bu durumdan rahatsız olan yönetim yetkililerden derhal hareket geçerek tedbirler almalarını, buna mahal verecek bir üretim yapmamaları konusunda terzi ve şeritçilerin de uyarılmasını istemiştir. Dahası bunu sağlayacak olan yeniçeri ağası da dahil birçok memura bu konuda tembellik yaparlarsa cezalandırılacakları belirtilerek ona göre davranmaları işaret edilmiştir⁹³⁶.

III. Selim zamanında ise engüri şalisi denilen ince kumaştan dikilen ferace, hanımların örtünmesine kafi gelmediği ve feracesiz gezmekten farkı olmadığı gerekçesi ile bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim yeniçeri ağası, terzibaşı, İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılarına hitaben 22 Nisan 1792'de bir hüküm yazılarak kadınları bu kumaştan diktirdikleri kıyafetleri giymemeleri, terzileri de bunları dikmemeleri konusunda uymaları ve dikkatli olmaları istenmiştir⁹³⁷. III. Selim saltanatının ilerleyen dönemlerinde feracelerin yine gündeme geldiği sadrazamın yazdığı bir telhiste görülmektedir. Bu telhise göre kadınların haddinden fazla büyük yakalı ve acık renkli ferace giymeleri yasaklanarak, yakalandıklarında yakalarının kesilmesi konusunda emir yayımlanmıştır. Ancak her şeye rağmen bu durum ortadan kaldırılamamış, dahası terzilere de böyle feraceler dikilmesi yasaklandığı halde kadınlar bir şekilde istedikleri gibi yaptırmaya devam etmişlerdir. Bunu üzerine gereğinin yapılması için dört kadılığa, yeniçeri ağası, bostancıbaşı, cebecibaşı, topçubaşı, kaptanpaşa gibi görevlilere fermanlar gönderilerek böyle feraceler giyen her kim olursa olsun yakasının kesilmesi emredilmiştir. Ayrıca yeniçeri ağası ve bostancıbaşının tebdillere çıkmasıyla da kanun pekiştirilmiş, terzi esnafı da yeniden uyarılmış ve herkesin “*edebiyile gezdirilmesi*” hususunda kontrol sağlanmıştır. Durumu bildiren sadrazamın telhisinde okuduklarından hoşnut kalan III. Selim bunu “*devamına imtina oluna*” şeklindeki ifadesi ile belli etmiştir⁹³⁸.

⁹³⁶ İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (H.1138-1151/M.1726-1738), İSAM, İstanbul 2010, s.97-99, vr.12a.-1, L.1138; A.{DVNSMHHM.d., 133/812, Evail.L.1138 (Haziran 1726); Ahmed Refik, *Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı*, s.299-301.

⁹³⁷ Ahmed Refik, *Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı*, s.456.

⁹³⁸ HAT, 1408/57104, 23.N.1211 (22 Mart 1797).

Müslümanların kıyafetlerindeki nizamsızlık Sultan II. Mahmud döneminde de ağılık makamının gündeminde olmuştur. XIX. asrın başlarında cereyan eden hadiselerden anlaşıldığı üzere kadınların açık renk giyinmeleri ve erkeklerin başlarına şal sarmalarından rahatsızlık duyularak bunun engellenmesi için bir müzakere yapılmış ve bu konudaki karar ferman olarak camilerde okutulmuştur. Ancak kararın uygulanmadığını gören Sultan Mahmud, sadrazama hitaben sert bir hatt-ı hümayun yazmıştır. Bu konuda daha önce yeniçeri ağası ve kaptan paşanın uyarılacağının konuşulduğunu, tembihlendilerse insanların neden hala böyle gezdiğini, söylenmedi ise ertelemeindeki sebebin ne olduğunu ifade etmesini istemiştir. Sadrazam ise yeniçeri ağası, kaptan paşa, bostancıbaşı, cebeci ve topçubaşı ağalara ayrı ayrı buyrulduklarını gönderilerek ihtimam göstermeleri için uyarıldıklarını, kendisinin dahi tebdillere çıktığında oldukça dikkatli olduğunu, yasağa uymayana gereğinin yapıldığını belirterek özellikle şal konusunda gerekli kişilere yeniden ihtarlar da bulunacağını beyan etmiştir. Padişah ise buna dikkat edilmedikçe halkın yeniden yapacağını vurgulamış ve bu konuda uyarılarını yinelemiştir⁹³⁹.

6. ŞEHİR İÇERİSİNDE AT KULLANIMI NİZAMI

Osmanlı devlet teşkilatında Gayrimüslimler birçok konuda serbest bırakılırken şehir içerisinde at binneleri yasaklanmıştır⁹⁴⁰. İstanbul'un fethinden önce Bizans döneminde dahi Konstantinopolis'te at binmenin Hristiyanlara mahsus olduğu sadece Yahudi bir hekime izin verildiği bilinmektedir⁹⁴¹. Osmanlı'da da divan-ı hümayûn tercümanı olarak bulunan Rumlar bu ayrıcalığa sahip olup, şehir içerisinde ata binnelerine izin verilmiştir⁹⁴².

Zaman içerisinde Gayrimüslimler arasından bazı kişilerin özellikle sağlık sorunları nedeniyle at binme ayrıcalığına sahip olduğu görülmektedir. Şehir içerisinde

⁹³⁹ HAT, 278/16336, 1225 (1811); HAT, 1313/51154, 1230 (1815).

⁹⁴⁰ Tekin, *İstanbul'da Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamı*, s.63.

⁹⁴¹ Nicholas de Lange, "Konstantinopolis Yahudileri", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Din*, c.V, s.165.

⁹⁴² Tekin, *İstanbul'da Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamı*, s.146.

at binme imtiyazını elde edene zabitlerin karışmasının engellenmesi ise yeniçeri ağası ve İstanbul kadısının sorumluluğuna bırakılmıştır. Keza Mart 1743'te Yeniçeri Ağası Vezir Hasan Paşa ve İstanbul kadısına hitaben yazılmış bir hükümde görüldüğü üzere, İstanbul'daki tüccarlardan Agop'un hastalığı ve yürümekte zorlanması hasebiyle at kullanmasına izin verilip, zabitlerin buna müdahalede bulunmaması emredilmiştir⁹⁴³. Nisan 1756'da Sadaret Kaymakamı Yeniçeri Ağası İbrahim Paşa ve İstanbul kadısına yazılan ahkam kaydına göre ihtiyar ve rahatsız olduğu gerekçesi ile yeniçeri ocağı bezirganlarından⁹⁴⁴ Levi isimli Yahudi, menzilinden Ağa Kapısı tarafına gitmesi gerektiğinde ata binmeye muhtaç olduğunu belirtip buna müdahale edilmemesini rica edince, yeniçeri ağasından gereğinin yapılması istenmiştir⁹⁴⁵. Bundan dört yıl sonra cülus münasebetiyle Bezirgan Levi, ata binmesinin engellenmemesi ve Sultan III. Osman zamanında aldığı emr-i şerifin yenilenmesi için arzuhal verince yine yeniçeri ağası da dahil devlet memurlarına hitaben ferman çıkarılmıştır⁹⁴⁶.

7. MEYHANE NİZAMI

İstanbul'un fethi ile birlikte büyük bir Gayrimüslim nüfusu tebaasına katan Osmanlı Devleti, kendisinden önceki Türk-İslam Devletleri gibi onları şer'î ve örfî kurallar dahilinde özgür bıraktığı konulardan biri de meyhanelerdir. Bu konuda yapılan tüm çalışmaların da ispatladığı üzere üretimden tüketime kadar vergisini verip kurallara uyduğu müddetçe Gayrimüslimler meyhane açma ve işletmede imtiyaz

⁹⁴³ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Sosyal Hayat, c.I, s.55.

⁹⁴⁴ Yeniçeri ocağının gayrimüslim hizmetlilerinden olan Yahudi Bezirganlar, Sultan II. Mustafa zamanına kadar ocak baş-yazıcılarının icra ettikleri askerin ihtiyaç duyduğu nakdi para ve malzemenin temini gibi meseleleri kendi uhdelere almışlardır. Büyük servet sahibi olan bezirganlarının, başta Valide Han olmak üzere büyük hanlarda bulunan odalarında ocağa ait paralar, emtia, vergiler ve defterler saklanırdı. İktisadi anlamda önemli bir vazifeyi üstlenen bezirganlar, görevlerinin icrası sırasında herhangi bir suiistimalleri görüldüğünde idam ile cezalandırılmışlardır. Babadan oğula geçen ve oldukça karlı bir iş olarak görülen Ocak Bezirganlığı 1826'da yeniçeriliğin kaldırılması ile nihayete ermiştir. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.407; Süleyman Kaya, "Yeniçeri Ocağı Bezirganlığının Hukuki Statüsü", **Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri 2: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, İstanbul, 7-8 Eylül 2007, İstanbul 2010, s.81-82.

⁹⁴⁵ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Ticaret Tarihi, c.I, s.101.

⁹⁴⁶ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Ticaret Tarihi, c.I, s.140.

sahibi olmuşlardır⁹⁴⁷. Meyhanenin İslam mabetlerine yakın yerde açılmaması, dini günlerde hizmet vermemesi, seferberlik zamanı kapalı olması, evlerin bu tarz mekânlar haline getirilmemesi, gece geç saatlere kadar açık kalmaması, gürültü yapılmaması ve en önemlisi Müslüman'a satış yapılmaması bu kuralların başında gelmektedir⁹⁴⁸.

Tamamen toplum düzeni gözetilerek getirilmiş olan bu kurallar ihlal edildiğinde ise devlet memurları devreye sokularak böyle durumların engellenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki de Müslümana içki satılmasıdır. Kendi dini müsaade ettiği nispette Gayrimüslimin içki içmesine karışılmadığı gibi Müslümanın aynı maddeyi kullanması yasaklanmıştır. Böyle bir durumda meyhaneye giden ya da içkiyi alan Müslüman cezalandırıldığı⁹⁴⁹ gibi satan da uyarılmakta ve engellenmeye çalışılmaktadır. Örneğin erken dönem bir mühimme kaydında İstanbul'da geceleri asayişin sağlanmasında özel bir misyonu olan yeniçeri ağasının meyhanelerde Müslümana şarap satılmasına müsaade etmemesi konusunda uyarıldığı dikkat çekmektedir⁹⁵⁰.

Sadece bu konuda değil meyhanelere dair alınan kararların uygulanmasında ya da genel olarak bu konuda düzeni bozan hadiselerin ortadan kaldırılmasında yeniçeri ağalarına görev düşmüştür⁹⁵¹. Bu vazifenin mahiyeti de 1595 yılında Eski Haslar Kadısı Mevlana Müslühiddin'in gönderdiği mektuplar üzerine İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına müşterek yazılan hükümlerde görülmektedir. Bunlardan birinde

⁹⁴⁷ İhsan Erdinçli, **Keyif, Günah ve Suç Arasında Osmanlı'da Meyhaneler ve Müdavimleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2021, s.61, 108, 115, 214-215.

⁹⁴⁸ Erdinçli, **a.g.e.**, s.172-173; Derviş Tuğrul Koyuncu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alkollü İçeceklerin (Arak ve Şarap) Üretimi, Ticareti ve Tüketimi: 1792-1839 İstanbul Örneği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu, İstanbul 2019, s.43-44.

⁹⁴⁹ Erdinçli, **a.g.e.**, s.143-144; Koyuncu, **a.g.t.**, 24-25.

⁹⁵⁰ **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.334-335.

⁹⁵¹ A.{DVNSMHM.d., 48/968, 19.S.991 (14 Mart 1583); A.{DVNSMHM.d., 58/834, 17.N.993 (12 Eylül 1585); A.{DVNSMHM.d.,70/481, 24.R.1001 (28 Ocak 1593).

Yerli yeniçeri ağaları da bulundukları şehrin asayiş konusunda bir görev üstlendiklerinden zaman zaman yasaklanan hamr ve arak gibi maddeleri satanların yakalanıp cezalandırılmasında yer almışlardır. Bkz. A.{DVNSMHM.d., 110/2596, 10.B.1110 (12 Ocak 1699).

Eyüpkapı yakınında pazarcı dükkanları şarap getirip satmaya başladığından, buralarda içki içenlerin hanımları ve Müslümanları taciz edip, içki teklifinde bulunduğundan engel olunması istenmiştir⁹⁵². Bir diğesinde de Ayakapı haricinde ortaya çıkan meyhaneler yüzünden bıçaklı sarhoşların mahalle aralarında gezdiği, hanımlara musallat olduğu, cami sofasında namaz kılınan hasır üzerinde içkili eğlenceler yapıldığı, bundan dolayı da mescidin kapanıp namaz kılınmaz hale geldiği gerekçesiyle buralardaki meyhanelerin derhal men edilmesinin emredildiği görülmektedir⁹⁵³.

XVIII. asrın ikinci yarısında İstanbul'da Yavuz Selim civarındaki Nişancı Paşa Camii'nin karşısındaki Hürmüz ve Sakızlı meyhanelerinde yapılan uygunsuz alemlerden rahatsız olan Tevki Cafer Çelebi Mahallesi sakinleri tarafından verilen arzuhaller neticesinde İstanbul Kadısı Mehmed Salih ilamıyla kapatılmış ancak birkaç gün sonra yeniden açılarak eşkıyalar toplanıp aynı hadiseler cereyan etmeye başlamıştır. Bunun üzerine buradaki iki meyhanenin yıkıldığı ve içindeki malzemelerin boşaltıldığını bildiren Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'dan bunun bir daha tekrarlanmaması için tedbirlerin alınması ve gereğinin yapılması istenmiştir⁹⁵⁴. Yine aynı dönemde Hekimoğlu Ali Paşa Camii, Davudpaşa Camii ve Hacı Timur Camii yakınındaki Yeni Mahalle'de bulunan beş meyhanenin kapatılması için mahalle ahalisi ne kadar arzuhaller yazdıysa da başarılı olamamıştır. Dahası bu süreçte alkol satışı da devam etmiştir. En nihayetinde yeniçeri ağasına eski ve yeni ne kadar meyhane varsa bir daha açılmamak üzere kapatılması, içindeki alkolün dökülmesi ve karara uymayıp yeniden açmaları durumunda cezalandırılarak dükkanlarının yıkılması emredilmiştir⁹⁵⁵.

Yönetim her ne kadar toplumsal nizamı koruma ve meyhanelerin yol açtığı huzursuzlukları giderme adına ihtimam gösterse de bazen istenmeyen hadiselerin yaşanmasına engel olunamamıştır. Öyle ki Atik Ali Paşa Mahallesi'ndeki Ebu Said El-Hudrî Türbesi yanındaki şerbethanenin yıkılmasına karar çıkmış, yeniçeri ağası ve

⁹⁵² A. {DVNSMHM.d., 73/765, 6.Z.1003 (12 Ağustos 1595)

⁹⁵³ A. {DVNSMHM.d., 73/767, 4.Z.1003 (10 Ağustos 1595)

⁹⁵⁴ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Sosyal Hayat, c.II, s.26-27.

⁹⁵⁵ Erdinçli, **a.g.e.**, s.179.

İstanbul kadısı gibi görevliler bu işlemin gerçekleşmesi için adamlar tayin etmişlerdir. Ancak burada bulunan yaklaşık yüz elli-iki yüz kadın yıkım işlemini beklemeden birkaç kişinin tahrikiyle şerbethaneye saldırıp içerisindeki eşyaları sokağa attıkları gibi dükkan sahiplerini de dövüp kaçırmış, mevcut kargaşada iki kişi vefat etmiştir. Sadrazam tarafından bildirilen bu durum padişahın hiç hoşuna gitmemiştir. Yazdığı hatt-ı hümayûnda mahalle ahalisinin yaptığı hareketin bi-edep ve yolsuzca olduğunu betirtmekle beraber meyhanenin gediğini başka mahallede bulunan şerbethanelerden birinin gediğine nakl etmek üzere ruhsat verilmesini aksi takdirde fesadın kalkmayacağını beyan etmiştir⁹⁵⁶.

Burada şunu da belirtmek lazımdır ki her şikayet meyhane yıkılmasına sebep olmamıştır. Nitekim XIX. asır başlarında Ebubekir Paşa, Davud Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Katib Müslihiddin, Sormagir ve Hacı Timur mahalleleri ahalisinin Gayrmüslimlerin yaşadığı Yenimahalle’de meyhanelerin açılmasından şikayet etmeleri üzerine büyük bir tahkikat başlatılmış ve yeniçeri ağasından da kesin bilgi istenmiştir. En nihayetinde mahallelinin şikayet ettiği yerde Nikolay Koltuğu adıyla bilinen meyhanenin Hazine-i Âmire’de muhafaza edilen muhasebe defterinde kayıtlı bulunduğu, ancak 7-8 meyhanenin ise kaçak olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine Mebto ve Vasil’in meyhane ve koltuklarının kapatılması, Nikolay Koltuğu’na ise ruhsatı bulunduğu ve Müslüman mahallesine zararı olmadığından dokunulmaması kararı çıkmış, yeniçeri ağasına da bu konuda emr-i şerif verilmiştir⁹⁵⁷. İlerleyen yıllarda ise Sarı Demir Mahallesi’nin Müslüman halkı, Kanbur Hanı’nda bulunan koltuk meyhanedeki eğlenceler yüzünden halkın camiye gidemediği ve çocuklar için de gayri ahlaki bir durum ortaya çıkardığı gerekçesi ile kapatılması istemiştir. Halkın iddiaları yeniçeri ağası tarafından araştırılıp, bunların dayanağının olmadığı anlaşılınca meyhanenin kapatılması yönünde bir karar çıkmamıştır⁹⁵⁸. Bir sonraki yılın sonuna doğru Sarı Timur Mahallesi ahalisi bir kez daha arzuhal sunarak, Kanbur Han’ındaki meyhanede sarhoşların arbede ve şamatalarının, yakınında bulunan camide namaz kılıp kuran okuyan Müslümanlara rahatsızlık verdiği ve malum

⁹⁵⁶ HAT, 1345/52566; HAT., 278/16369

⁹⁵⁷ C.BLD., 57/2819, 18.B.1221 (1 Ekim 1806); Koyuncu, **a.g.t.**, 82-83.

⁹⁵⁸ Koyuncu, **a.g.t.**, 82-83.

manzaralardan dolayı evlatlarının da han önünden geçemedikleri gerekçesi ile sahibinin burayı daha uygun bir yere taşımalarını istemişlerdir. Ancak ağa tarafından yapılan araştırmada kanuna aykırı bir durum bulunmayarak, halk lehine bir karar çıkmamıştır⁹⁵⁹.

Meyhane dışında şehre alkol getiren ve satanlar arasındaki ücret anlaşmazlığı yaşandığı bazı dönemlerde iskelelerde de satış yapılmasına izin verildiği gibi aralarında asayiş bozacak olaylar yaşanmaması için yeniçeri ağaları görevlendirmiştir. 1816'da İstanbul'a kayıkla alkol getiren reayanın, ellerindeki malları iskelede satmalarına müsaade edildiği ve şehrin güvenliğinden sorumlu yeniçeri ağası da dahil kaptanıderya, Galata Voyvodası, bostancıbaşı ve topcubaşına bu kişilere meyhanecilerin müdahale etmesine engel olunması için emirler yazılmıştır⁹⁶⁰.

Yukarıda birçok kez işaret edildiği üzere Rum ve Ermenilere ait olan bu gedikli alkol mekânları devlet nazarında vergiye tabii olduklarından hepsinin Başmuhasabe'de yer alan defterde kayıtları bulunmaktaydı. 1807'de gedikli mekânlar konusundaki emr-i şerifin yenilenmesi için yapılan müracaattan da anlaşıldığı üzere bu meyhane ve şerbethaneler yeniçeri ağasının tahkikatına tabii tutulup onun mühürlü ilamıyla Başmuhasabeye kaydedilmekteydi⁹⁶¹. Ayrıca gelir kısmında da belirtildiği üzere ağalık makamı meyhanelerden nezaret için belli bir aidat almaktaydı. Ancak bu para bazı zamanlar ağaların başını ağrıtmıştır. 1654 yılında Yeniçeri Ağası Kenan Paşa'nın kol gezdiği bir gece Sultanahmet Camii Hanı'na uğrayıp duhan içerken yakaladığı sipahilere müdahale edip, han girişinde tütün, çubuk ve lüle satan esnafın mallarını ziyan ettiği sırada askerlerin tepkisi ile karşılaşmış ve buradan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu hadiseden sonra sipahiler çavuşları ile haber gönderip, yeniçeri ağasının meyhane ve bozahanelerden aldığı paradan dolayı onlara müdahale etmediğini, bundan dolayı da ortalığı sarhoş naraları kapladığını belirterek bir daha

⁹⁵⁹ HAT, 626/30951, 3.Ra.1235 (20 Aralık 1819)

⁹⁶⁰ Koyuncu, **a.g.t.**, 145.

⁹⁶¹ C.BLD 15/735, 12.C.1222 (17 Ağustos 1807)

kendilerine bulaşırsa ortalığı karıştıracaklarına dair tehditte bulunmuşlardır. Kenan Paşa duyduklarına çok sinirlense de nihayetinde hiçbir şey yapamamıştır⁹⁶².

8. GAYRİMÜSLİMLERİN EVLERİNE ÜZÜM VE ŞARAP NAKLİ

Meyhaneler bahsinde de işaret edildiği üzere Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan Gayrimüslim nüfus şer'i ve örfi kurallara uydukları müddetçe içki tüketiminde serbest bırakılmışlardır. Bu evlerine içki ve içki üretmeye yarayan maddeler taşımalarında da geçerli olmuştur. Elbette bu kişiler nakliyeyi İstanbul'da sur kapılarından geçirip şehir içerisinde yapacaklarından, devlet tarafından ellerine vergi ya da hizmet karşılığında izin mahiyetinde emirli beratlar verilmekteydi. Ayrıca şehrin asayiş amiri statüsündeki yeniçeri ağası da bu kişilerin ellerinde berat olduğu konusunda haberdar edilerek herhangi birinin buna muhalefet ve müdahalesinin önlenmesi istenmekteydi⁹⁶³. Nitekim Ağustos 1742'de Karabed oğlu Parsih daha önce nakli için izin aldığı şarabı Samatya Kapısı'ndan sokup hanesine nakledince tüccarlardan bazıları aynısını yapmak istemiş, yeniçeri ağası ve hassa bostancıbaşıya iki hüküm yazılmıştır. Adı geçen şahsın elindeki berata işaret edilerek nakletmesine müdahale ettirilmemesi ve bunun haricinde bir nakle izin verilmemesi emredilmiştir⁹⁶⁴.

Yeniçeri ağası ve müştereken bostancıbaşına çıkarılan emirlerde şarap naklinin engellenmemesi istenenlerin başında elçi, tercüman, Eflak ve Boğdan Kapıkethüdarları gibi kişiler gelmektedir⁹⁶⁵. Bununla birlikte padişah ve valide

⁹⁶² *Târih-i Na'îmâ*, s.1552; Koyuncu, *a.g.t.*, 62.

⁹⁶³ İstanbul haricinde de durum aynı olduğu Edirne'de yeniçeri ağası vekiline yazılan hükümlerden anlaşılmaktadır. İçki üretim malzemesi olduğundan, Lui isimli saray hekiminin pekmez, reçel ve ilaç yapmak için aldığı altı araba üzümün nakline müdahale edilmemesi için yeniçeri ağası vekili ve Edirne Kaymakamı'na emir verilmiştir. Bkz. A.{DVNSMHM.d, 106/410, Evasıt.L.1106; A.{DVNSMHM.d, 106/834, Evail.M.1107; A.{DVNSMHM.d, 108/1421, Evail.Z.1107

⁹⁶⁴ *İstanbul Ahkâm Defterleri; İstanbul Ticaret Tarihi*, s.17-18

⁹⁶⁵ A.{DVNSMHM.d, 130/69, Evahir.Ra.1133 (Ocak 1721); A.{DVNSMHM.d, 132/318, Evail.B.1137 (Mart 1725); A.{DVNSMHM.d, 136/40, Evail.C.1142 (Aralık 1729); A.{DVNSMHM.d, 138/92, Evasıt.Za.1143 (Mayıs 1731); A.{DVNSMHM.d, 140/215, Evahir.Z.1146 (Mayıs 1734); A.{DVNSMHM.d, 140/1237, Evail.Za.1147 (Nisan 1735); A.{DVNSMHM.d, 149/177, Evail.C.1155;

sultanın terzibaşısı, saray kuyumcusu, valide sultan hizmetkarı, Enderun-ı Hümâyûn nakkaşları, neccar kalfalar, sur-ı hümâyûnda görev yapanlar ve hassa balıkçılar gibi saray ile intisabı bulunanlar; ayrıca darphane çalışanı, bostancı ocağı kasapbaşısı⁹⁶⁶, Kudus-i Şerif Patriği, Ermeni Patriği ve diğer din adamları bu kişilerin arasında yer almışlardır⁹⁶⁷. Ayrıca yine yeniçeri ağasına hitaben yazılan hükümlere bakıldığında bunlar arasında gayrimüslimlerin de bulunduğu⁹⁶⁸ hatta bazılarının bu imtiyazı Ağa Kapısı divanhanesi ve mescidindeki kandillere zeytinyağı vererek elde ettikleri anlaşılmaktadır⁹⁶⁹. Dahası izni bizzat yeniçeri ağasının ilamıyla aldığı görülmektedir. Latyo veled Yanaki⁹⁷⁰ ve Şahin veled İlya⁹⁷¹ Ağa Kapısı'nda bulunan divanhane ve mescid kandilleri için gerekli olan zeytin yağını karşılamak şartıyla ve yeniçeri ağası ilamıyla ihtiyaçları olan şarap ve şırayı evlerine götürmek için müsaade almış kişilerdendir. Yine Orta Camii'nin, yeniçeri kışlalarındaki bazı bölüklerin orta ve oda

A.{DVNSMHM.d, 149/254, Evahir.Ş.1155; İE.HR. 11/1098, 29.Z.1135; A.{DVNSMHM.d, 130/1315, Evahir.Z.1134; A.{DVNSMHM.d, 131/725, 10.M.1136; A.{DVNSMHM.d, 131/1353, 20.B.1136; A.{DVNSMHM.d, 133/1205, Evasıt.Ra.1139; A.{DVNSMHM.d, 138/566, Evahir.C.1144; **İstanbul Kadı Sicilleri: Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H.1137-1138/M.1724-1725)**, çeviri yazı/mukabele: Hüseyin Kılıç-Salih Kahriman, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.385, vr.68b-3, Evasıt.Za.1137 (Temmuz 1725); s.398, vr.71b-1, 5.B.1137 (20 Mart 1725); s.403, vr.72b-3, 2.Ş.1138 (5 Nisan 1726).

⁹⁶⁶ C.ZB., 4/197, 16.Ş.1143 (24 Şubat 1731); A.{DVNSMHM.d, 131/86, Evasıt.R.1135 (28 Ocak 1723); A.{DVNSMHM.d, 134/615, Evahir.Z.1139; A.{DVNSMHM.d, 136/100, Evail.C.1142 (Aralık 1729); A.{DVNSMHM.d, 136/168, Evail.N.1142 (Mart 1740); A.{DVNSMHM.d, 137/86, Evahir.Ş.1142; A.{DVNSMHM.d, 140/731, Evasıt.C.1147 (Kasım 1734); A.{DVNSMHM.d, 132/531, Evahir.S.1137 (Kasım 1724); A.{DVNSMHM.d, 140/1301, Evail.Za.1147 (Mart-Nisan 1735); A.{DVNSMHM.d, 141/341, Evasıt.Z.1148 (Mayıs 1736).

⁹⁶⁷ A.{DVNSMHM.d, 119/1085, 20.Ş.1124 (22 Eylül 1712); A.{DVNSMHM.d, 140/1328, Evasıt.Z.1147 (Mayıs 1735).

⁹⁶⁸ A.{DVNSMHM.d, 134/803, Evahir.Ra.1140 (Kasım 1727); A.{DVNSMHM.d, 138/584, Evail.B.1144 (Ocak 1732); **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Ticaret Tarihi, c.I s.119.

⁹⁶⁹ AE.SAMD.III, 182/17738, 10.S.1139 (7 Ekim 1726) ; A.{DVNSMHM.d, 130/1304, Evahir.Z.1134 (Ekim 1722); A.{DVNSMHM.d, 131/779, Evail.S.1136 (Kasım 1723); A.{DVNSMHM.d, 134/565, Evail.Z.1139 (Temmuz 1727); A.{DVNSMHM.d, 136/753, Evahir.S.1143 (Ağustos 1730); A.{DVNSMHM.d, 138/488, Evail.Ca.1144 (Kasım 1731).

⁹⁷⁰ **İstanbul Ahkâm Defterleri; Sosyal Hayat-II**, s.118-119

⁹⁷¹ A.{DVNSMHM.d, 142/402, 20.Za.1148 (2 Nisan 1736)

kandillerinin zeytin yağını karşılama kaydıyla izin alanlar da bulunmaktadır⁹⁷². Bazıları da bu iltimasa yaptıkları muhtelif hizmetlerin karşılığında kavuşmuşlardır. Örneğin Atanaşko veled Sobri sınırda çok emeği geçip, düşman elindeki Müslüman esirlerin ve reayanın kurtarılmasında büyük hizmet gösterince bu iltiması almıştır⁹⁷³. Bunların haricinde şehirde meyhanelerin yasaklandığı dönemde Yahudilere istekleri doğrultusunda aralarında meyhaneci olmaması kaidesi ile kendileri için aldıkları şarabı evlerine götürmede mani olunmaması için ağaya hitaben emir yazıldığı görülmektedir⁹⁷⁴.

Şehir içerisinde içki nakliyesi yapacak kişilerin ellerinde bulunan emirli kağıtlar dönem dönem maliye ya da divan-ı hümayûndan verilmekteydi. Bu kağıtların verildiği mercii değiştiğinde, şehrin nizamından sorumlu olan kişiler haberdar edilmekteydi. Nitekim 1734 yılında maliyeden şarap nakliyesi için verilen emirlerin divan-ı hümayûndan yazılmasına karar verilmiş bu durum başta yeniçeri ağası olmak üzere bostancıbaşı, topçubaşı ve Galata Voyvodası'na bildirilmiştir⁹⁷⁵. Ayrıca yeniçeri ağasına hamr konusundaki emirlerin artık divan-ı hümayûndan yazılacağı beyan edilerek, elinde maliyeden yazılma emir bulunanların bu türlü madde nakletmesine izin vermemesi bildirilmiştir⁹⁷⁶.

9. ESNAF NİZAMI

Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısı içerisinde aynı mesleği ve sanatı icra eden kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları esnaf grupları, toplumun tüm unsurları ile yoğrulup, zamanla kendine has kural ve kaideler ile teşkilatını oluşturan bir yapıya

⁹⁷² A.{DVNSMHM.d, 131/845, Evail.Ra.1136; A.{DVNSMHM.d, 131/1209, Evail.Ra.1136; A.{DVNSMHM.d, 133/1072, Evail.M.1139; A.{DVNSMHM.d, 134/48, Evahir.B.1139.

⁹⁷³ A.{DVNSMHM.d, 108/884, 10.C.1124 (15 Temmuz 1712)

⁹⁷⁴ A.{DVNSMHM.d, 138/621, Evahir.B.1144 (Ocak 1732); Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.332

⁹⁷⁵ A.{DVNSMHM.d, 140/1, Evail.Ra.1147 (Ağustos 1734); A.{DVNSMHM.d, 140/2, Evail.Ra.1147 (Ağustos 1734); A.{DVNSMHM.d, 140/3, Evail.Ra.1147 (Ağustos 1734).

⁹⁷⁶ A.{DVNSMHM.d, 140/478, Evail.Ra.1147 (Ağustos 1734)

sahiptir. Teşkilatları içerisinde nizamlarından sorumlu şeyh, naib, kethüda, yiğitbaşı gibi birçok yöneticileri bulunmuş hatta bazı esnaf gruplarında kendi iş kollarına münhasır idareciler de yer almıştır. Bu yöneticiler haricinde Müslüman ve Gayrimüslimler olarak beraber icra ettikleri mesleklerine halel getirmemek, üretimde kaliteyi bozmamak, haksız rekabet etmemek ve aralarına ehliyetsiz insanları sokmamak için bir nevi özdenetim mekanizmalarını kurmuşlardır. Temelinde bu anlayış ile idare edilen teşkilatta sayılan unsurların korunması için kadı huzurunda ya da onun görevlendirdiği birinin yanında birbirine kefil olan kişilerin bilgileri ve taahhütlerinin yer aldığı defterler hazırlanmakta, bunlar birer nizamname hüviyetinde hem Kadı Sicillerine hem de Başmuhasebe'ye kayıt edilmekteydi⁹⁷⁷.

Kendi nizamları çerçevesinde kadı ve sadrazam gözetiminde mesleklerini icra eden esnaf grupları üzerinde XVIII. asırdan itibaren yeniçeri ağaları da yetki sahibi olmuşlardır. Hatta esnaf gruplarının nizamlarının olduğu meclislerde ağalık makamı hazır bulunmuş⁹⁷⁸, ortaya çıkan kefalet defterlerinin birer kopyası ise gerektiğinde müracaat etmek üzere Ağa Kapısı'na da konulmuştur⁹⁷⁹. Bununla birlikte esnafın elindeki ferman, cülus ya da herhangi bir sebepten yenilenirse veya yeni bir dükkan açılmasına izin verilirse yeniçeri ağası da haberdar edilmekteydi⁹⁸⁰.

⁹⁷⁷ **İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları**, Hazırlayan: Ahmet Kal'a, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, c.1, İstanbul 1998, s.114, 118.

⁹⁷⁸ Sultan III. Selim'in çilingirlik ile ilgili kat'i emirleri içeren ferman hazırlanarak bunun ilgili esnafa bildirilmesi istenince Kadı ve yeniçeri ağasının bulunduğu bir meclis kurulmuştur. Mecliste yer alan çilingirler kethüdası, çilingir esnafından yiğitbaşı, çilingir, hanlar hancıları, odabaşları, esnaf kethüdaları, söz sahipleri kendilerine okunan ferman gereğince kim olduğu belirsiz kişilere anahtar yapmamaya, böylelerine dolap, kapı ve dükkan açtırmamaya, tanımadıklarına cevap bile vermemeye ve anahtar yapımında ederinden fazla ücret talep etmemeye taahhüt etmişlerdir. Bkz. **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (H.1216-1217/M.1801-1803)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Ayhan Işık-Esra Yıldız, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.367-368, vr.61a-2, G.Ca.1217 (30 Ağustos1802)

Taşçı Esnafı örneğinde de görüleceği üzere bazı kefalet ve nizam görüşmeleri doğrudan yeniçeri ağasının huzurunda gerçekleşmekteydi. Bkz. **İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi**, c.II, s.313-314.

⁹⁷⁹ XVIII. asrın ilk yarısında birer kopyası yeniçeri ağasına teslim edilmiş Sur ziği ve etrafındaki kasap, debbağ, mumcu gibi esnaf gruplarının defterleri için bkz. **İstanbul Mahkemesi 24**, s.347-351, 5.N.1140; s.354-362, 7.N.1140; s.368-376; s.376-382, 7.Ş.1140.

⁹⁸⁰ **İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi**, c.II, 162-163, 299-300

Birbirine kefil olup mesleklerini layıkıyla icra edeceklerini taahhüt eden esnafın, yaptıkları işi zarara sokanlara engel olmak, meseleleri kanunlar çerçevesinde halletmek için en üst mercilere kadar yaptıkları başvurular, yeniçeri ağalarını ilgilendirmiştir. Herhangi bir şikayette tahkikat yaptırma⁹⁸¹, şikayet meclise taşındığında davacı olunanları getirme⁹⁸² gibi meselelerle muhatap olmuşlardır.

Yeniçeri ağalarının esnaf üzerinde en büyük vazifesi ise kanunların uygulanmasını sağlamaktır. Bu konuda en başta gelen problemlerden biri esnaf gruplarının arasına ehliyetsiz ve kefilsiz kişilerin girmesidir. 1776 ve 1808 yıllarında 81 Müslüman, 21 zimmi ve 19 Yahudi'den oluşan şerbetçi esnafı, aralarına karışan kefilsiz insanların, sanatlarını ve nizamlarını bozmalarından şikayetçi olunca ağalık makamına bu kişilerin def edilmesi için emir yazılmıştır⁹⁸³. Yeniçeri ağasından müdahale etmesi istenen bir başka grup da çörek, lokmacı ve gözlemeci esnafı

⁹⁸¹ **İstanbul Mahkemesi 25**, s.426-427, 1.Za.1179

⁹⁸² **İstanbul Ahkâm Defterleri; Esnaf Tarihi II**, s.152-153, 239

⁹⁸³ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (H.1222-1223/M.1807-1809)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Salih Kahriman-Yılmaz Karaca, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.283-284, 3.Ra.1223 (29 Nisan 1808); **İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi II**, s.265-266.

XVIII. asrın ikinci yarısında böyle bir hadise İstanbul arabacı esnafı arasında da yaşanmıştır. Yeniçeri ağası tarafından birbirlerine kefil olmuş bargirli koçi arabacıları mesleklerini icra ederlerken bir dönem Rumeli'den kim oldukları belirsiz eşkıya minvalinde kişiler İstanbul'da arabacı tayfasının nizamı bozuldu diyerek gelip sadece sur dışında değil sur içine de girerek arabacılık yapmaya ve insanların haremlerine musallat olmaya başlamıştır. Esnafın şikayetleri yönetime ulaşmış, yeniçeri ağası tarafından duruma müdahale edilmiştir. Yirmi yedi arabacı sur dışında kapılara konuşlandırılmış, üzerlerine koçi arabacı kethüdası ve yiğitbaşı görevlendirip bunlara nizam vererek bu nizamı da baş muhasebeye kaydettirmiştir. Ancak 1765 yılına gelindiğinde bu sefer de elliye yakın kırmızı puşideli, boyalı, nakışlı talikalar ortaya çıkmıştır. Nizam bozulup mesele yeniden yönetime intikal edince yeniçeri ağasına daha önce kaydedilmiş yirmi yedi talikanın haricindekileri men edilmesi için hüküm verilmiştir⁹⁸³. **İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi II**, s.90-91; Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.190-191.

Aynı mesele defalarca dökmeci esnafı arasında da yaşanmış aralarına giren ve sanatlarını bozan ehliyetsiz kişiler yeniçeri ağası tarafından Kapıya çağırılıp tembihlenerek uzaklaştırılmıştır. Ancak 1777 yılına gelindiğinde aynı şeyler yeniden yaşanıp nizam bozulunca Ağa Paşa, Sultan Mahmud zamanında dökmeciler için verilmiş emrin yenilenmesini istemiştir. Bkz. **İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi II**, s.266-267.

Yine esir getirecek kişi dahi kefalet sistemine dahil olduğundan, Esirbazarı kethüdasının deftere kayıtlı olanlar haricinde bazı kadınların kendini esir tellalı olarak tanıtip han ve konaklarda kalması, pazarda getirdiği esirleri satması üzerine nizamın korunması hem de bu konuda daha önce verilmiş emrin yenilenmesine muhalif bir durum yoksa gereğini yerine getirmesi istenmiştir. **İstanbul Ahkâm Defterleri, Ticaret Tarihi I**, s.92-93.

olmuştur. Elllerinde bulunan defterleri haricinde gözleme, çörek ve lokmacı dükkanı açmak hem nizam hem de yangın çıkma tehlikesinden dolayı yasak olmasına rağmen mahalle aralarında bu tarz yerler açılınca kethüdaları aracılığıyla mesele kadı meclisine taşınmıştır. Dahası bu mecliste nizamı bozanlara yeniçeri ağası müdahalesini, bizzat bu esnaf grubunun kethüdaları ve ihtiyarları talep etmişlerdir⁹⁸⁴.

Esnafların yaşadığı ve yönetimin çözüm için dahil olduğu bir sorun da ortak alanların kullanılmasına dairdir. Örnek vermek gerekirse 1766 yılının yazında çürükçü tayfasından bazı kişilerin gemilerden aldıkları çürük darı, buğday ve arpayı kurutmak için Kapan İskelesi önüne sererek tüccar, hamal ve gelip geçen herkese zorluk çıkarması üzerine mesele şer'i meclise taşınmıştır. Aralarında Unkapını tüccarları, ekmekçiler kethüdası, hamallar kethüdası, reisler kethüdası gibi kişilerin olduğu meclise yeniçeri ağası tarafından bu nizamsızlığa sebep olan çürükçüler getirtilmiş, bahsi geçen konunun tekrarlanmayacağına dair taahhüt alınmıştır⁹⁸⁵. Yine aynı yılın sonbaharında İznikmid ve muhtelif yerlerden gelen kerestelerin Odunkapısı ve Çöplük İskelesi meydanlarına konulmasından rahatsız olan hamallar şikayetlerini yeniçeri ağasının vazifelendirdiği ocak yazıcısı İbrahim'in desteği ile mahkemeye duyurmuşlardır. Bunun neticesinde keresteci esnafı meydanı işgal etmeyeceklerine dair söz vermişlerdir. Dahası aynı meselelerin yaşanmaması, yaşanırsa da gereğinin yapılması için yeniçeri ağasının tayin ettiği mübaşir yazıcı ile bahsi geçen meydanlara nezaret etmesi uygun görülmüştür⁹⁸⁶.

Meydanların kullanımı kadar iskeleye yanaşma konusu kayıkçı esnafı arasında sorunlar yaşanmasına sebep olmakta meselenin çözümü yer yer yeniçeri ağalarına bırakılmaktaydı⁹⁸⁷. Nitekim Karamürsel'den odun ve kömür getiren gemiler ile Galata'ya işleyen piyade kayıkçıları arasındaki Hasır İskelesi'ne yanaşma konusundaki anlaşmazlıklar sadrazamın Çarşamba divanına taşınmıştır. Çıkan kararın neticesinde birbirlerinin haklarına girmeden iskeleye yanaşma konusunda yapılan

⁹⁸⁴ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi II, s.229-230.

⁹⁸⁵ **İstanbul Mahkemesi 25**, s.215-216, Selh.M.1180 (8 Temmuz 1766).

⁹⁸⁶ **İstanbul Mahkemesi 25**, s.357-358, vr.176-3, 6.Ca.1180 (10 Ekim 1766)

⁹⁸⁷ **İstanbul Mahkemesi 25**, s.321, vr.154-3, 9.R.1180 (14 Eylül 1766); Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.189-190; Nejdettin Ertuğ, **Osmanlı Döneminde İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar**, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s.39.

düzenleme yeniçeri ağasına bildirilip, gözetmesi istenirken, olur da içlerinden biri kanuna muhalif davranışta bulunursa kalebend edilmesi emredilmiştir⁹⁸⁸.

Esnaf topluluklarının şikayetine sebep olan bir diğer mesele kendilerine verilen resmi evraka rağmen yapılan aykırı muamelelerdir⁹⁸⁹. Örneğin koyun ve keçi yünlerinin keçeci esnafına verilmesi, onların da imal ettikleri keçeleri cebehane, tophane, İstabl-ı Âmireye ve seferlerde orduya hatta serhadlere ücreti mukabilinde teslim etmesi kanun haline getirilmiştir. Ancak 1776'da debbağlar imal ettikleri yünleri istedikleri fiyata başkalarına satınca bunun önlenmesi için İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına nizamı korumaları için emir yazılmıştır⁹⁹⁰. Bu bağlamda ağalık makamının müdahil edildiği konular oldukça çeşitli ve ilginçtir. Buna turşu ve asma yaprağı satmak sebzeçilere mahsusken bu ürünleri müşterilerine sunan bakkalların engellenmesi⁹⁹¹, İstanbul'a gemiler ile getirilen üzümün iskelelerde manavlara ve meyhanecilere satılmasına müsaade edilmemesi gibi birçok misal verilebilir⁹⁹². Ayrıca aynı durum devlet memurlarının esnafa yaptıkları haksız müdahalelerde de söz konusudur. Esnafın İstanbul ahalisi için getirdiği malları sur kapılarından geçirirken kolluklar tarafından müdahale edilip usulsüzce ellerindeki mallardan alınmasının önlenmesi bunlardan biridir⁹⁹³. Yine ekmekçi esnafına mahsus Kocaeli ve Karasu kazasında gürgen ağacından kesilen *elleme* denilen odunlara İstanbul ağasının

⁹⁸⁸ Yeniçeri ağasına yazılan hükme göre malum iskelenin büyük gümrük tarafına her zamanki gibi Yeniköy ve Bey Bahçesi pazar kayıkları, Yemiş İskelesi tarafına ise Karamürsel ve piyade kayıkçılar yanaşacaktır. Ayrıca Karamürsel sefinelerinden müşteriye yalnızca iki zembil ya da iki çuval numune çıkarılacak, piyade kayıklarından da yalnızca iki kayık yanaşıp birbirleri ile asla tartışmayacaklardır. Bkz. **İstanbul Ahkâm Defterleri, Ticaret Tarihi I**, s.244-245.

⁹⁸⁹ Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.344.

⁹⁹⁰ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.257-258.

⁹⁹¹ AE.SMHD.I, 67/4377, Evasıt.S.1146

⁹⁹² **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.282

Bu konuda ilginç bir örneklerden biri de İşkembeci Esnafı ile ilgilidir. İşkembecilerin kuralı işkembe ve şırdanı sirke ve sarımsakla pişiriyorken, aşçı tayfası aldıkları emir ile sirkersiz ve sarımsaksız pişirip satmaya başlayıp onlara engel olunmuştur. Bu sefer İşkembeciler şikayetlerini meclise taşıyıp haklarındaki emrin yenilenmesini talep edince İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasından yenilenmesinde bir mahsur yoksa ona göre hareket etmeleri istenmiştir. **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi II, s.167-168. Ayrıca Bkz. **İstanbul Mahkemesi 94**, s.538-539, vr. 77b-3, 29.B.1223.

⁹⁹³ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.37-38; **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Ticaret Tarihi I, s.309-310

müdahale etmesinin engellenmesi için yeniçeri ağasına hitaben çıkarılan hükümler de görülmektedir⁹⁹⁴.

Yeniçeri ağalarının şehre etin gelmesinden, adaletli bir şekilde dağıtılmasına; belirlenen yerlerde kesilmesi ve ahalinin mağdur olmayacağı şekilde narha da riayet edilerek satılmasına kadar sürecin sorunsuz ilerlemesindeki sorumluluğu muhakkaktır. Bundandır ki yeniçeri ağalarının sık sık müdahil olmaları istenen konulardan en önemlilerinden biri de et ve et ürünleri satan esnafın sorunlarıdır. Özellikle yeniçeri ağasına gönderilen emirlerin bir çoğunda görüleceği üzere İstanbul'a sürüler halinde getirilmesi, ilgili yerlere dağıtılması kanun ve kaideler ile belirlenmiş hayvanlara dair sık sık suiistimaller yaşanmıştır⁹⁹⁵. Örneğin İstanbul'a getirilen sığır, manda ve inek sürüleri öncelikle Yedikule yakınlarına getirilip yüz sığırdan on beşi Yahudi kasaplara verilir, kalanının diğer sığır kasaplara bölüştürülmesi gibi bir kaide konulmuştur. Ancak muhtelif yıllarda Yahudi kasaplardan bazıları sürüyü Çorlu ve Bergos'da karşılayıp yüksek meblağdan hayvanları alarak Müslümanların et sıkıntısı yaşamasına sebep olmuşlardır. Her müdahalenin ardından sığır kasapları ellerindeki emirler ile şikayetçi olunca yeniçeri ağası ve İstanbul kadısına hitaben çıkarılan fermanlar ile bahsi geçen hayvanların Tokad denen yere getirilip burada dağıtılması ve bu konuda nizamı korumaları emredilmiştir⁹⁹⁶. Bunun haricinde Müslüman ve

⁹⁹⁴ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Ticaret Tarihi I, s.311-312.

⁹⁹⁵ **İstanbul Mahkemesi 25**, s.365-366, vr.181-2, 15.Ca.1180.

⁹⁹⁶ **Bab Mahkemesi 197**, s.330-331, vr.51b-5, 14.L.1162; **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.191-196.

Sığır kasaplarının şikayetçi oldukları bir başka konu ise semizde bekleyen hayvanların vaktinden önce fahiş fiyatlar ile alınıp tüketilmesidir. 1775 yılının sonbaharında İstanbul ve çevresinde beslenen semiz büyük baş hayvanların sahiplerinden alıp yüksek meblağlara ahaliye et sattıklarını belirterek, Sığır kasapları bunun da daha kış gelmeden hayvanları tüketip kıtlığa sebebiyet vereceklerinden şikayet edince, yeniçeri ağası ve Bostancıbaşı devreye sokularak kanuna aykırı bu hareketlerin önüne geçmeleri istenmiştir. **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.233-234

Ayrıca sürülere şehre gelmeden müdahale edilmesi konusunda şikayetçi olan grup sadece büyük baş hayvan eti satanlar değildir. Koyun ve kuzuların Rumeli'den sürüler ile Kara Ahmedlü denen yere getirilerek yeniçeri ağası, Kasabbaşı ve Kethüdalar ile kasaplara ve çaryekçilere dağıtılırken, 1764 yılının yazında bazı kişilerin bu sürüleri karşılayıp yüksek fiyata hayvanları satın alıp şehirde et sıkıntısı yaşanmasına sebep olunca Çaryekçi esnafı kethüdası mevzuyla ilgili makama iletmışlerdir. Bunun üzerine bu hadisenin tekrarlanmaması ve nizamın uygulanması için yeniçeri ağası ve İstanbul kadısına emir yazılmıştır. **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.51.

Gayrimüslimlerden bazı kişilerin yine İstanbul yakınlarında celebleri karşılayarak aldıkları hayvanların şehre gelene kadar fiyatını arttırmaları kasapların ve halkın mağdur olmasına sebep olmaktadır. Bundandır ki 1787 yılında kasapların şikayetinin konuşulduğu şer‘i meclisin sonucunda hayvanların İstanbul’a gelmesi sırasında yaşanan bu usulsüzlüklerin önüne geçilmesi için İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına emir yazılmıştır⁹⁹⁷. Bu konuda en ilginç hadiselerden biri ise 1803 yılında yaşanmıştır. Kurban Bayramı vesilesi ile getirilen hayvanlar usulsüzce elden ele geçirilip fiyatlar arttırılınca devlet müdahalesi gelmiştir. Kasap ya da celep her kim isterse elden ele geçirip fiyat arttırmamak şartıyla İstanbul’a koyun getirip çarşıda pazarda uygun paraya halka satmasına izin verilmiş onlara müdahale edilmemesi için de yeniçeri ağası, bostancıbaşı ve kasabbaşı haberdar edilmiştir⁹⁹⁸.

Bu konuda bir diğer husus ise kasapların mesleklerine hile katmalarıdır. Öyle ki genellikle keçi eti koyun etinden iki akçe eksik fiyata ayrı ayrı satılması kaidesi bulunmaktaydı. Ancak 1764’te kasapların keçi eti ile koyun etini karıştırdıkları tespit edilmiştir. Halka koyun eti parası ile karışık et satılmasına engel olunması ve düzenin korunması adına sığır için olduğu gibi keçi kesimhanesi ve kasabı açılmasına karar verilerek uygulama için İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına emir yazılmıştır⁹⁹⁹. İstanbul kadısı, yeniçeri ağası ve kasabbaşı ağaya hitaben yazılan 8 Mayıs 1806 tarihli başka bir hükümde görüldüğü üzere kasap esnafının emir ve tembihlere uymayarak narhtan yüksek fiyata et sattıkları tespit edilmiştir. Dahası ruz-ı hızırdan bir gün önce dahi beyaz üzerine emirler çıkarılarak tembihte bulunulmuş ise de uymadıkları gibi Sultan Bayezid kasaplarından Kasab Mustafa, hiç olmayacak şekilde kuzuları dükkan

⁹⁹⁷ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.360-361.

⁹⁹⁸ **İstanbul Mahkemesi 97**, s.87-88, vr.8b-1, 2.Z.1217 (26 Mart 1803)

Devletin aldığı bu önlem istisna olsa da tek değildir. İstanbul kadısına ve yeniçeri ağasına hitaben yazılan hükümde İstanbul’a çevre kazalardan meyve getirmeleri nizamnameye bağlanmış olan yetmiş altı kişilik sermayeci esnafı, malın getirilmesinin ertelenmesi ya da yüksek fiyata satış gibi usulsüzlüklerle halka zorluk yaşatınca, çıkarılan ferman ile dileyenlerin şehre meyve getirip satmalarına müsaade edilmiş ve kimsenin onlara engel olmaması emredilmiştir. Bkz. **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.31-32,

⁹⁹⁹ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Esnaf Tarihi, c.II, s.62.

Aynı müdahalenin tütünlere armut kurusu ve incir yaprağı karıştıran esnafa da yapılması için bkz. İE.DH., 30/2710

vitrinine asmayıp gizlice daha fazla fiyata satarken yakalanmışlardır. Bunlardan dolayı narhtan fazla fiyat koyan ya da gizlice satanların cezaları derhal verileceğinden bunu bilip de bilmedim demesinler diye yeniçeri ağasına ve memurlara tüm kasapları bunu konuda uyarmaları buyurulmuştur¹⁰⁰⁰.

Esnafın İstanbul'a getirilen hayvanları kesme meselesi de şehrin düzeni ve temizliği adına ayrı bir önem taşımaktaydı. Bunun için inşa edilmiş olan salhâneler konumları ile defterlere kayıt edilmekte, esnaf dükkanları ile aynı muameleye tabii tutulmaktaydı. Buralar harici şehir içinde hayvan kesimi kesinlikle yasak olmasına rağmen esnaf yeni kesim yerleri ortaya çıkarma ya da mevcut salhaneyi başka başka yerlere taşıma gibi kuralları ihlal eden davranışlarda bulunmuşlardır. Bu şehir nizamını bozduğu gibi salhânelerde kesilen hayvanların derilerini alan debbağlardan, yağlarını kullanan mumcular ve vergi verdikleri vakıflara kadar birçok unsuru olumsuz etkilemekteydi. Bundan dolayı devlet tarafından müdahale edilerek salhâne nizamının korunması için yeniçeri ağasına, kadılar ve voyvodalar ile müşterek emirler yazılmaktaydı¹⁰⁰¹.

Salhânelerde kesilecek hayvanların hangi kasaba dağıtılacağı, çıkan deri ve yağların da kimlere verileceği işaret edildiği üzere defterlerde bellidir. Ancak 1764'te Eyüp debbağları, Eğrikapı, Defterdar ve Eyüp iskelelerindeki salhânelerde kesilen hayvanların derilerinin kendilerine ve yağlarının ise mumculara verilmesi kanun iken bunun çiğnenerek Yedikule debbağ ve mumcularına satılmasından şikayetçi olmuşlardır. Bunun üzerine İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasından bahsi geçen selhânedekilerin ellerindeki emre göre hareket etmeleri konusunda tembihlenmesi ve nizamı korumaları istenmiştir¹⁰⁰².

Söz konusu kamu düzeninin korunması olduğundan devlet çıkardığı kaideler ve sık yapılan denetimler ile esnaf üzerinde kontrol sağlamaya çalışmıştır. Bundan dolayı nizam bozulduğunda memurlarını meselenin çözümü için görevlendirmektedir. Bu memurlardan biri de yeniçeri ağasıdır. Nitekim bunun örnekleri mirî tuz varken

¹⁰⁰⁰ İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97, s.237-238, 19.S.1221 (8 Mayıs 1806)

¹⁰⁰¹ İstanbul Kadı Sicilleri: Galata Mahkemesi 259, s.382-383, vr. 68a-1, G.Z.1137 (11 Ağustos 1725); İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 24, s.328-329, vr.73a-2, 29.L.1138 (30 Haziran 1726); İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi II, s.161.

¹⁰⁰² İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi II, s.59-61.

halka tüccar tuzunun satılmasına izin verilmemesi¹⁰⁰³, sur içinde üretilen ekmeklerin tekne, tabla ve sepet gibi araçlar ile sur dışına çıkarılıp satılmasının engellemesi¹⁰⁰⁴, at ve arka sakalarının ağırlık sınırını ihlal etmemeleri için kantar emini ağanın darb etmediği damgasız kırbalar ile satış yapılmasına müsaade göstermemesi¹⁰⁰⁵, at hamallarının ve merkebcilerin şehir içerisinde halkı rahatsızlık vermeden hayvanlara da zulmetmeden işlerini yapmalarının sağlanması¹⁰⁰⁶, amele ücretlerinde devletin yaptığı düzenlemenin korunması¹⁰⁰⁷ şeklinde sayılabilir. Yine yönetim tarafın üretimi yasaklanan bir eşya olduğunda ilgili esnafa bildirilip üretmeyeceğine dair taahhüt alınması da ağalık makamı ilgilendirmiştir. 1726'da *penyal* adı verilen bıçak üretimi yasaklanınca yeniçeri ağası tarafından görevlendirilen mumcu mübaşeretiyile, Balıkpazarı ve Simkeşhane yanındaki bıçakçı esnafından Müslüman ve

¹⁰⁰³ **İstanbul Kadı Sicilleri: Kartal Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (H.1128-1133/M.1716-1721)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Rasim Erol-Sabri Atay, Kültür AŞ, İstanbul 2019, s.234-235, vr.64b-1.

¹⁰⁰⁴ 1765 yılında bu kanun bazı ekmekçiler tarafından çiğnenip surdan dışarı ekmek çıkarıp sattıkları konusunda şikayetler gelmiştir. Bazı ekmekçiler sorgulandıklarında inkar etseler de yeniçeri ağası ve İstanbul kadısından bu konudaki nizamın korunması ve muhalif hareket etmeye cesaret eden olursa gerekli uyarı ve cezanın verilmesi istenmiştir. AE.SMST.III, 313/25138, Evail.Ca.1179; **İstanbul Ahkâm Defterleri, Esnaf Tarihi II**, s.96-97.

¹⁰⁰⁵ Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.196

¹⁰⁰⁶ İstanbul ve civarında at hamalları konusundaki düzenlemeye göre beygirlerin cuma günleri işlemesi, diğer günlerde ise ikindi ezanından sonra kullanması yasaklanmıştır. Bununla birlikte hayvanların yük taşıırken semerlerinin üzerine kadim usulde yerli demir koyulması şartı bulunmaktadır. Ancak XIX. asrın başlarında hamal tayfasından bazıları hakkında sadece vakit ve semer kurallarını ihlal etmekle kalmayıp yüklerini iskeleden mahallerine taşıdıktan sonra yollarda kadın, çocuk, ihtiyar dinlemeyip süratle sürdükleri hayvanlar ile çamur ve pislikleri halkın üzerine sıçratarak insanların kıyafetlerini kirllettikleri şeklinde şikayetler artınca İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına müşterek yazılan hükümle duruma müdahale edilmiştir. Buna göre sadece at hamalları değil merkebciler, cuma günü tamamen, diğer günler ise ikindiden sonra hayvanlarını çalıştırmayıp ahır ya da hanlara koyarak dinlendirmeleri, şehir içerisinde ortalama bir hızla seyretmeleri için kethüdaları tarafından uyarılırlarken, ağa da bu konuda kanunu çiğneyen olursa tutulup terbiyeleri için huzura getirmeleri konusunda sur içinde kolluk bekleyen çorbacılar ve kol çukadarlarına tembihte bulunacaktır. Bkz. **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, s.225, 11.S.1221 (30 Nisan 1806); Ayrıca Bkz. Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.194.

¹⁰⁰⁷ 1814 yılında dülger, sıvacı, nakkaş, hamamcı, duvarcı, rençber ve muhlelif binalarda çalışan amelenin gündeliklerindeki keyfi fahiş artışa müdahale edilerek çalışanlara iş koluna göre belli bir ücret verilmesi şeklinde düzenleme yapılmıştır. Bu durum onlarla sürekli çalışma halinde olan şehremini ve mimar ağaya bildirilirken, nizamın korunması için birçok rütbeli gibi yeniçeri ağasına da bir ferman yazılmıştır. Bkz. Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.472-474.

Gayrimüslimler bunu üretip satmayacaklarına taahhüt alınmış kethüdaları da bunu onaylamıştır¹⁰⁰⁸.

Yönetimi bu bağlamda rahatsız eden bir diğer konu ise seyyar satıcılar olup yeniçeri ağasına havale edilen en ilginç mesele ise küfecilere dairdir. XVIII. asırda Anadolu ve Rumeli’de işlerini bırakıp da İstanbul’a gelip küfecilik yapanların sayısı kontrolsüz bir şekilde artınca devlet müdahalesi gelmiştir. Zaten İstanbul’un her köşesi ve her mahallesinde bakkal ve sebzeciler olduğuna binaen küfecilerin mallarını gezdirerek satış yapmalarının hem usule aykırı olması hem de buna gerek olmaması gerekçesi ile düzenin sağlanması için yeniçeri ağasına emirler verilmiştir¹⁰⁰⁹.

Yeniçeri ağalarının esnaf üzerindeki bir diğer yetkisi kanuna aykırı hareketleri engellemeye yöneliktir. Örneğin birçok hükümde de görüldüğü üzere hamamlarda başkalarına ait odunları çalan, tarife dışında para isteyen ve huzursuzluk çıkaranlar konusunda dikkatli olmaları için uyarılmış, suçu sabit olanların ve insanlara rahatsızlık verenlerin derhal bertaraf edilmesinde¹⁰¹⁰ görevlendirilmiştir. Esnafın nizamına aykırı hareket edip hapse atılmasına karar verilenlerin cezasının da yeniçeri ağaları tarafından uygulandığı dair örnekler bulunmaktadır¹⁰¹¹. 1766 yılında Yeni Camii Avlusu Çeyrekçi Esnafından Mustafa, Rumeli’den İstanbul’a getirilen koyunları yolda alarak kanuna aykırı davranınca Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa tarafından Seddülbahir Kalesi’nde hapsedilmesine karar verilmiştir¹⁰¹². Ağanın uygulayacağı bu ceza esnafı caydırma unsuru olarak gerekli mercilerde yerini almıştır. Keza 1766 yılında Hasır İskelesi’ne pazar ve piyade kayıkçılarının yanaşma nizamları belirlenirken taahhüdü

¹⁰⁰⁸ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 24**, s.190, vr.33b-2, 24, 27.Za.1138; vr.34a-1, 27.Za.1138.

¹⁰⁰⁹ A. {DVNSMHH.d, 140/473, Evail.Ra.1147 (Ağustos 1734); C.ZB., 31/1544, 9.Za.1147 (2 Nisan 1735).

¹⁰¹⁰ HAT, 341/19464, Naklen: Ertuğ, a.g.e., s.98; **İstanbul Kadı Sicilleri: Bab Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (H.1120-1121/M.1709)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Nedim Pakırdağ-Abdullah Sivridağ, Kültür AŞ, 2019, 545-546; **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, s.292, 23.Ca.1221 (8 Ağustos 1806).

¹⁰¹¹ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25**, s.199-200, 15.B.1179; Mehmet Demirtaş, **Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza: İstanbul Örneği H 1100-1200/M 1688-1786**, Birleşik Yayınları, Ankara 2010, s.330, 334.

¹⁰¹² **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25**, s.199-200, 21.M.1180 (29 Haziran 1766); s.205-206, 23. M.1180 (1 Temmuz 1766).

bozan ve kanuna aykırı hareket edenin yeniçeri ağası marifetiyle kaleye konulacağına razı oldukları beyan edilmiştir¹⁰¹³.

Buraya kadar konuların aydınlatılması için verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere yeniçeri ağaları XVIII. asırdan itibaren esnaf üzerinde kuralları denetleyen, nizamın korunması için vazifelendiren, cezaları uygulayan hatta vergi tahsillerinde¹⁰¹⁴ bile sorumluluk üstlenen bir makam olmuştur. Bu yetki öyle bir hale gelmiştir ki Taşçı Esnafı'nın nizamının belirlendiği görüşmelerin nihayetinde bahsi geçen grubun isteğiyle yeniçeri ağasından başka kimsenin kendilerine karışmamasına dair bir madde konulmuştur¹⁰¹⁵.

10. TOPLUM DÜZENİNİN KORUNMASI

Farklı inanışlara sahip insanların bir arada yaşadığı çok katmanlı Osmanlı şehirlerinde, toplumun huzur içerisinde hayatını sürdürmesi için görünmez sınırlar ve belli kurallar konulmuştur. Bu sınırların ve kuralların çiğnenmesi huzuru bozan hareketleri beraberinde getirdiğinden böyle durumlar yaşandığında devlet, ilgili meselenin çözümü için üst düzey memurlarını görevlendirmekteydi. Öyle ki 1587 yılında Kasımpaşa halkının Yahudi taifesinin kabristanına yaptığı tecavüzleri durdurmak için sadrazam, müftü ve kazaskerler bahsi geçen yerde tahkikat yaptırıp, sökülen taşlar yerine dikilip, herkesin alanı ölçülüp defterler hazırlanmış ve mesele kaidelere bağlanmıştır. Ancak Kasımpaşa halkı kanunu hiçe sayarak mezar taşlarının kimini bütün şekilde binalarına koyup kimilerini parçalayıp, kabir yerlerini de işgal etmiştir. Kanuna muhalefete kanunla müdahale etmek üzere ferman çıkarılıp kimsenin bunu çiğnemesine izin verilmemesi ve bu konuda ne gerekiyorsa yapmaları için

¹⁰¹³ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25**, s.236-237, 14.S.1180 (22 Temmuz 1766)

¹⁰¹⁴ AE.SMHD.I, 11/724,10.C.1151(25 Eylül 1738); **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 24**, s.136-137, 1.Za.1138 (1 Temmuz 1726); **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 94**, s.427-428, 3.C.1223 (27 Temmuz 1808); **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, s.434-435, 6.M.1224 (21 Şubat 1809).

¹⁰¹⁵ Yüksel Çelik – Murat Uluskan, “İstanbul Ahkâm Defterlerine Göre Osmanlı Başkentinde İnşaat Esnafı (XVIII. Yüzyıl)”, **XVI. Türk Tarih Kongresi 20-24 Eylül 2010, Ankara Kongreye Sunulan Bildiriler: İstanbul**, c.VI, s.241.

Kaptanıderya İbrahim Paşa, Galata kadısı, Müderris Sunullah Efendi ve yeniçeri ağası sorumlu tutulmuştur¹⁰¹⁶.

1762 yılının sonbaharında da Ayvansaray Hoca Ali Mahallesi ahalisi, Lonca Odaları denen yerde oturan kıbtı taifesinin kalabalıklaşmasından, kendi yerleri ile yetinmeyip Müslüman mahallesi olan Hoca Ali'den yüksek fiyata yerler kiralayıp arabalar ile funda taşımalarından ve oynatmak için hayvan yetiştirmelerinden şikayetçi olmuşlardır. Fundaların yangın için büyük tehlike oluşturduğuna, besledikleri hayvanların çıkardıkları çirkin seslerden ahalinin muzdarib olduğuna dahası burada Sahabe ve Evliya makamlarının bulunduğu işaret ederek bu Müslüman mahallesinden kıbtilerin çıkarılmasını istemişlerdir. İstanbul kadısının ricası üzerine yeniçeri ağasına bu kişilerin eski mevziilerini aşmalarına mani olması ve bahsi geçenlerin Müslüman mahallesinden çıkarılıp kendi mahallerine gönderilmesi için emir yazılmıştır¹⁰¹⁷. Ancak Müslüman mahallesinden kıbtı çıkarılması bir takım garip hadiseleri de beraberinde getirmiştir. 1763 yılının başında Hoca Ali Mahallesinde ikamet eden Mustafa isimli bir şahıs mahalle imamı ve birkaç kişi tarafından aslında kıbtı olduğu iddia edilerek oturduğu yerden çıkarılmak istenmiştir. Bunun üzerine ailesinin bulunduğu Balaban Ağa Mahallesi ve Şehzade Camii'nden getirilen şahitler ve elindeki fetva ile kıbtı olmadığını ispatlayan bu kişinin mahalledeki ikametine karışılmaması için konu yine yeniçeri ağası ve İstanbul kadısına teslim edilmiştir¹⁰¹⁸.

Böyle konularda mahkemelerde tarafları hazır bulundurma¹⁰¹⁹ gibi meselelerde vazife alan yeniçeri ağaları bazen de bizatihi olay yerinde meselenin

¹⁰¹⁶ A. {DVNSMHHM.d, 62/347, 10.M.996 (11 Aralık 1587); A. {DVNSMHHM.d, 62/358, 10.M.996 (11 Aralık 1587).

¹⁰¹⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri**, Sosyal Tarih II, s.273-275

¹⁰¹⁸ **İstanbul Ahkam Defterleri**, Sosyal Tarih II, s.273-275

1727 yılında ise yine kanun çiğnenmesi dolayısı ile müdahale gelmiş ve uygulamada yeniçeri ağası da sorumlu tutulmuştur. Eminönü'nde Vali Sultan Camii yakınlarında Balıkpazarı kapısı dışında deniz kenarında bulunan Yahudihaneler bölgesinde Müslümanlara şarap ve arak satıldığı öğrenilince duruma müdahale edilmiştir. Yahudilerin buradan çıkarılmasına karar verilmiş, kendilerine tahsis olan yere iskan ettirilmeleri ve kararın uygulanması için İstanbul kadısı, yeniçeri ağası ve çavuşbaşı ağaya ferman yazılmıştır. Bkz. A. {DVNSMHHM.d, 134/396, Evahir.L.1139 (Haziran 1727); **Târîh-i Râşid**, s.1545.

¹⁰¹⁹ **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.288.

çözümüne katkı sağlamışlardır¹⁰²⁰. Keza 15 Kasım 1805’de Vezneciler Hamamı hizasında tütüncü zimmi ile bir Müslüman arasında çıkan kavga için olay mahalline giderek tahkikat yapan yeniçeri ağası, olayın şahitlerini dinledikten sonra zimmiyi derhal yakalatarak Bâbîâli’ye göndermiştir¹⁰²¹.

Birbirinden farklı unsurlar konusunda en büyük sorumluluklarından biri de bunun fesada yol açmasını önlemektir. Öyle ki 1809 yılının Şubat ayında İstanbul’da bazı semtlerde Rum, Ermeni, Yahudilere ait hanelerin ve ibadet yerlerinin kapılarına geceleri tebeşir ve bıçakla yeniçeri nişanları yapılmaya başlanmıştır. Edirnekapı, Eğrikapı ve Yedikule’de ortaya çıkan bu durum Süleymaniye ve Ayasofya’ya kadar yayılmıştır. Bu tehlike arz eden mesele karşısında yetkililer harekete geçmiş, yeniçeri ağası istişare için ocaklısını kapısına toplamıştır. Bu hadisenin fesada dönüşmemesi için sabaha kadar kol gezilmesini ve suçluların yakalanmasını emretmiştir. Ancak alınan tedbirlere rağmen kapılara nişanlar çizilmeye devam edince ocağın üzerine atılan bu töhmeti temizlemek için yapanı yakalayıp Ağa Kapısı’na getirene 2.500 guruş ödül vereceğini duyurmuştur. Sabahında ise Bâbîâli’ye sadrazam Yusuf Ziya Paşa’yı istemedikleri ve kılıçlarından kan damlayacağını beyan eden bir kağıt bırakılmıştır. Aynı günün gecesi yeniçeriler bir ayaklanma teşebbüsünde bulunmuşlarsa da bertaraf edilmiştir. Ağa ise takip eden günlerde büyük fesada sebebiyet verecek bu hadisenin ortadan kaldırılması için din büyükleri tarafından dahi uyarılmıştır¹⁰²².

Çok uluslu bir şehirde tehlike doğuracak hadiselerin engellemesi konusunda yeniçeri ağasının üzerine aldığı sorumluluk için belki de en dikkat çekici örnek 1821

¹⁰²⁰ Doğrudan Ağa müdahalesi olmasa da bu minvalde garip bir hadise Haziran 1640 yılında askerî ayaklanmanın bastırılması sırasında, Mercan’da bir Müslümanın hakkını talep ettiği Yahudi tarafından zorba olarak işaret edilmesi ile yaşanmıştır. Yahudi’nin feryadları sırasında yeniçeri ağası adamları ile orada bulunmakta olup, Salma-çuhadarı tarafından Müslüman tutulacakken kaçmış arkasından derhal adamlar koşmuş ve o birçok hadisede duyulan “bre urun” sedası ile Mercan Çarşısı’nda kepenk sırtıkları ile ahali tarafından helak edilmiştir. Bkz. **Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür’î’t-Tevârih**, c.I, s.97-98.

¹⁰²¹ **Âsım Efendi Tarihi**, s.154.

¹⁰²² **Câbî Târihi**, s.408-410.

Mora İsyanı'nın¹⁰²³ sırasında yaşanmıştır. İstanbul'da adeta olağan üstü hal ilan edilerek üst düzey memurların tamamı Rumlar ve Müslümanlar arasında herhangi bir hadise yaşanmaması için teyakkuza geçirilmişlerdir. Bunlardan biri olan yeniçeri ağası 1821 yılının Mart'ına denk gelen cuma selamlığının ardından sadrazam ve şeyhülislam ile birlikte huzura çağırılmıştır. Reayanın durumu ve şehirde kol gezen fitne hakkında yapılan toplantıda “*Rum reayasına katliam olunmamak*” için İstanbul ve çevresindeki ahalî üzerine yeniçeri ağası memur edilmiştir¹⁰²⁴. Toplantıdan sonraki zaman dilimi içerisinde gece ve gündüz silahlı askerler ile devriye gezmeleri adına İstanbul için yeniçeri ağasına, sur dışı ve Boğaziçi için bostancıbaşına ayrı ayrı fermanlar yazılmıştır¹⁰²⁵. Ayrıca bu bağlamda gelecek saldırılar için devlet Babadağı'na asker ikmali yaptığı zaman yeniçeri ağasına seksoncubaşını başbuğ tayin edip beş bin yeniçeriye bahsi geçen yere göndermesi emredilmiştir¹⁰²⁶. Devamındaki süreçte de şehrin muhafazası, sur kapılarından kim olduğu belirsiz kişilerin girip çıkmasının engellenmesi, ahalinin evlerinde silah bulundurmaması ve temelinde İslam'a karşı olan bu hareket karşısında dikkatli olunması için yinelenen uyarılar ile karşı karşıya kalmıştır¹⁰²⁷.

İsyanın getirdiği gergin hal, dini ritüellerin de aksamasına neden olmuştur. Öyle ki her yıl Paskalya için toplanan Gayrimüslim reayanın, 1821 Nisan'ında malum fesad sebebi ile kalabalık oluşturmaları mahsurlu görünerek toplanmalarının engellenmesi adına yeniçeri ağası, bostancıbaşı, topçubaşı, kaptanpaşa ve patriklere emirler gönderilmiştir¹⁰²⁸. Aynı mesele Ramazan'da devlet ricalinin bayram tebrikleşmesini de etkilemiş ve bu konuda yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre

¹⁰²³ Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, **Şânî-zâde Târîhî, (1223-1237 / 1808-1821)**, Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Çamlıca, I.cilt, İstanbul 2008, s.1250-1251; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, V.cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s.112-113.

¹⁰²⁴ **Târîh-i Cevdet**, TOBB, c.11, s.3141; **Şânî-zâde Târîhî**, s.1072.

¹⁰²⁵ Aynı şekilde topcubaşına Beyoğlu, tersane başçavuşuna Galata, kaptanıderyaya ise Tersane ve çevresini muhafaza etme ile sorumlu kılınarak fermanları yazılmıştır. Bkz. **Şânî-zâde Târîhî**, s.1075-1076.

¹⁰²⁶ **Târîh-i Cevdet**, c.11, s.3257-3258; **Şânî-zâde Târîhî**, s.1098-99.

¹⁰²⁷ **Şânî-zâde Târîhî**, s. 1100, 1117, 1260.

¹⁰²⁸ **Şânî-zâde Târîhî**, s.1118.

bayramlaşma merasimi için geceden kimse saraya gitmeyecek, Ayasofya Camii'nde kıldıkları namazdan sonra sarayda padişahla bayramlaşma muayedesini gerçekleştirecek ve herkes işinin başına geri dönecektir. Ayrıca bayramlaşma için yazılan davet tezkirelerinde devlet erkanına geldiklerinde yerlerinin boş olduğu anlaşılmaması diye makamlarına birer vekil koyması istenmiş, yeniçeri ağasının da yerine kul kethüdasını bırakması uygun görülmüştür¹⁰²⁹.

C. İAŞE NİZAMI VE KONTROLÜ

Yeniçeri ağalarının İstanbul'a dair üstlendikleri görevlerden biri de kıtlıkların önüne geçmek ve halkın ihtiyacı olana kolayca ulaşımını sağlamaktır. Bu bağlamda devlet tarafından kanun uygulayıcı olarak atanan yeniçeri ağaları, şehir halkının günlük hayatını idame etmesi için elzem olan temel tüketim maddelerine ulaşabilmeleri adına büyük bir misyon üstlenmişlerdir. Hatta 1751 yılında halk için üretilen mumların yapımında kullanılan don yağları ile iskelelerdeki piyade kayıklarının yağlanması bir kıtlık yaşanmasına sebebiyet verdiğinde dahi mesele bostancıbaşı ile birlikte yeniçeri ağasına havale edilmiştir. İskelelerde devlete ya da muhtelif kişilere ait ne kadar kayık varsa don yağı ile yağlanmasını engellenmeleri istenmiştir¹⁰³⁰. Böyle istisnai meseleler dışında devam eden satırlarda da görüleceği üzere yeniçeri ağaları genellikle temel tüketim mallarına kolayca ulaşılması ve yoksunluk yaşanmamasından mesul tutulmuşlardır.

1. NARH'IN BELİRLENMESİ VE KONTROL EDİLMESİ

Lugât karşılığı zarurî gıda ürünlerine devlet tarafından fiyat biçilmesi demek olan narh, Osmanlı devlet teşkilatında para ile alınan birçok metaa üzerinde geçerli kılınmış önemli bir uygulamadır¹⁰³¹. Hem alıcının hem de satıcının hakkı gözetilerek

¹⁰²⁹ Şânî-zâde Târîhî, s.1251-1252.

¹⁰³⁰ Ayrıca hükmün devamında kayıkçılık kayıkların iç ve dışlarını yaldızlıkladıkları bunun da engellenmesi için kayık yapanları ve nakkaşların uyarılması istenmiştir Bkz. Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.384

¹⁰³¹ Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.3; Davut Ayduz, **İslam İktisadında Narh ve Osmanlı Devletinde Narh Uygulaması**, Işık Yayınları, İzmir 1994, s.3-4; Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı

yılın belli zamanlarında rutin olarak belirlenen narh üzerinde yaşanan bazı afaki gelişmelere göre de düzenlemeler yapılmaktaydı. Buna göre sebze ve meyvelerinki yetiştirme merhalelerine göre, etinki ruz-ı hızırda gerçekleşen ilk kuzu kesiminden birkaç gün önce, süt ve mamullerinki ilk ve son baharda belirlenmekte ayrıca Ramazan'ın rahat geçirilmesi için bir ay önceden fiyatlarda düzenleme yapılmaktaydı. Bununla birlikte savaş, seferberlik, kuraklık, aşırı yağış, şiddetli kış neticesinde ürünün azalması durumunda, tam tersi mahsulün bol olması ve şehre getirilen koyun sayısının fazla olması halinde ya da paranın ayarındaki bozulma neticesinde de ürünler üzerinde fiyat kontrolü sağlamak için narh tespit edilmekteydi. Dahası narhın miktarından memnun olmayan esnafın müracaatı ile yeniden düzenlenebilir ve hatta padişahın hatt-ı hümayûnu ile bir ürünün fiyatı belirlenebilirdi¹⁰³².

Narhın tespiti İstanbul kadısının sorumluluğunda olup bunun için fiyatları belirlenecek malları ve bunu gerektiren sebepleri açıklayan bir tahriri sadrazama iletir, sadrazam ise telhisle padişaha sunardı¹⁰³³. Padişahın da uygun görmesi ile narhın tespiti için kadı huzurunda bir meclis kurulur, fiyatı belirlenecek ürünün ilgili kişiler ile müzakeresi yapılırdı¹⁰³⁴. Nitekim ruz-ı hızırda kesilecek kuzu fiyatının tespiti için kurulan mecliste yeniçeri ağası, hassa kassabbaşı ile hazır bulunur, kasaplar kethüdası, mandıracı ve çiftlik sahipleri ile narh için görüşmeler yapılırdı¹⁰³⁵. Keza *İstanbul Kadı Sicilleri* içerisinde yer alan 18 Nisan 1766 tarihli bir kayıta da görüleceği üzere her sene ruz-ı hızırdan önce kuzu kesimine izin ve ruhsat vermek kaide olduğundan yeniçeri ağası marifetiyle kasabbaşı ağa, kasap ustaları, çeyrekçi ustaları meclise

Ekonomisinde Narh Uygulamaları”, **Toplu Makaleler I: İktisat Tarihi**, Kitabevi, İstanbul 2005, s.156.

¹⁰³² Halil Sahillioğlu, “Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul’da Fiyatlar”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, İstanbul 1967, 2. sayı, s.36; Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.9-12; Tabakoğlu, *Osmanlı Ekonomisinde Narh Uygulamaları*, s.158.

¹⁰³³ Sahillioğlu, “Osmanlılarda Narh Müessesesi”, s.37-38; Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.12-13.

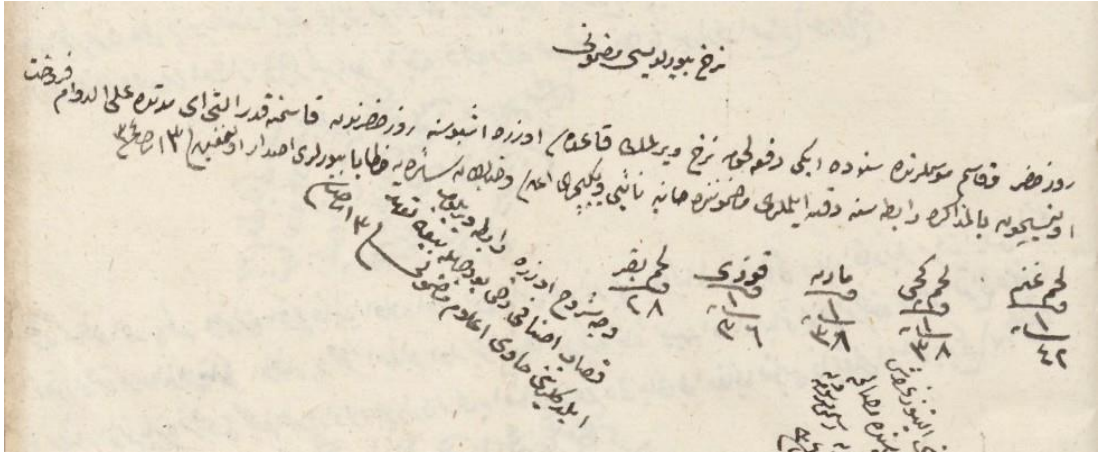
¹⁰³⁴ Sahillioğlu, “Osmanlılarda Narh Müessesesi”, s.38; Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.13; Tabakoğlu, *Osmanlı Ekonomisinde Narh Uygulamaları*, s.158; Taşrada ise kadı, ayan ve şehrin ileri gelenleri ile istişare eder, ayrıca pazarcıbaşı da fiyatın belirlenmesinde etkili olurdu. Yine narhın uygulanacağı bölgeye göre vali ve muhafız gibi mevki sahibi kişilerden de onayı alınırdı. Bkz. Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.14.

¹⁰³⁵ Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.13-14.

getirilerek baş ve ciğerleri ile kuzu etinin her vukiyesi yirmi dört akçe olarak belirlenmiş, 23 Nisan 1765 itibari ile tayin edilen fiyat üzere kuzu kesimine ve satımına izin verilmiştir.

Bazı durumlarda ise celebin verdiği arzuhalin de fiyat belirlemede etkili olduğu ve bu konuda kadı ve yeniçeri ağasının uyarıldıkları olmuştur. Örneğin koyun getiren kışlakçı bir celebin arzuhalı üzerine yeniçeri ağası ve İstanbul kadısına hitaben düşülen kayıta bunun halka hizmete dair bir mesele olduğu vurgulanarak gereği gibi “çaşni tutulup” hak ve adalet ile narh belirleyip durumun bildirilmesi istenmiştir¹⁰³⁶. Ayrıca ruz-ı hızır haricinde şehre koyunun fazla gelmesine müteakip et fiyatı üzerinde yine aynı kişilerin uyarıldıkları görülmektedir. Kadı Sicili’nde yer 24 Mayıs 1809 tarihli İstanbul kadısı, yeniçeri ağası ve kassabbaşı efendiye yazılan bir hükümde Rumeli ve Anadolu eyaletlerinden fazlaca koyun geldiğinden fiyatının ortalama bir şekilde azaltılarak yeniden düzenlenip bildirilmesi emredilmiştir¹⁰³⁷.

Genel olarak ürünler hakkında satıcılarla mutabakata varılmasının ardından Baş Muhasabe’ye kaydedilen fiyatlar diğer kadılıklara iletilir, listeler sicillere kaydedilir ve tellallar ile yeni fiyatlar hem halka hem de esnafa duyurulurdu¹⁰³⁸.

Resim 32
29 Nisan 1722’de Belirlenen ve Altı Ay Geçerli Olacak Et Fiyatlarını Gösteren Kayıt
(A. {DVN.ŞKT.d, 1014, s.9)

¹⁰³⁶ İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 24, s.399, vr.88-3.

¹⁰³⁷ İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97, s.455, 9.R.1224 (24 Mayıs 1809).

¹⁰³⁸ Kütükoğlu, Osmanlılarda Narh Müessesesi, s.17.

Amaç çarşı ve pazarda düzeni sağlamak olduğundan alınan bu kararlara uyulup uyulmadığı, ürünlerde kaliteyi bozan ve hileye başvuran olup olmadığı sıklıkla denetlenmekteydi. Padişahın dahi tebdil-i kıyafet ile gizliden yaptığı bu denetim, resmi olarak muhtesibin göreviydi. Sadrazam da gerekli gördüğü takdirde *kola çıkma* olarak adlandırılan ve daha törensel niteliklere sahip olan bir alay ile denetim yapardı¹⁰³⁹. Nitekim subaşı, çavuşbaşı, İstanbul kadısı, yeniçeri ağası¹⁰⁴⁰ gibi mevki sahibi kişilerin bulunduğu bu alay Paşakapısı'ndan belirli bir düzen içerisinde çıkar, sahil yolundan Unkapanı'na gelirdi¹⁰⁴¹. Burada yapılan zahire kontrolü sırasında sadrazam atından inmesi gerekirse, bazı merasimlerde olduğu gibi yeniçeri ağası indirir ve ihtisab ağasının elindeki değneği alarak kendisine verirdi¹⁰⁴². Zahire yoklamasından sonra alay Zeyrek güzergahından devam ederdi. Herhangi bir yerde denetim amacıyla durulduğunda kadı ve yeniçeri ağası, sadrazamın tam karşısına atının başına geçerlerdi. Kendilerine bir şey sorulmadığı müddetçe konuşmazlardı. Teamüle göre denetim sırasında tek söz sahibi olan sadrazam, yeri geldikçe kortejdeki ilgili kişilere sualler yöneltirdi. Kasap dükkanlarında denetim yapıldığında etin miktarı ve kalitesi ile ilgili olumsuz bir durum görüldüğünde bu yeniçeri ağasından sorulurdu¹⁰⁴³. Teftiş sırasında sattığı malda narha riayet etmeyen, hileye başvuran ve kaliteyi bozan esnaf

¹⁰³⁹ **Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri**, s.130; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.141-321; Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.19-20; Tabakoğlu, *Osmanlı Ekonomisinde Narh Uygulamaları*", s.161.

¹⁰⁴⁰ Eğer sadrazam makamında olmaz yerinde Sadararet Kaymakamı bulunursa, yeniçeri ağası yerine sekbanbaşı vekalet ederdi. Bkz. **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.28.

¹⁰⁴¹ Alay şu şekilde tertip edilirdi: Yoldaşlar; Subaşı - Asesbaşı; Dergâh-ı Âli Çavuşları; Çavuşbaşı; Kadı; **Yeniçeri Ağası**; Kapı Kethüdalrı; Mumcular - Kuloğlanları - Mumcular; Şatırlar-Saracbaşı-Terazi Taşıyan-Şatırlar; İhtisab ağası; Bostancılar Odabaşısı-sadrazam-Muhzır Ağa; Muhzır Yoldaşları; Kethüda Yerleri-Cebeci Çavuşları-Topçu Çavuşları. Bkz. **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.27-28; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.141-142; Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.19-20.

¹⁰⁴² **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.27; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.143.

¹⁰⁴³ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.27; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.141.

tespit edildiğinde cezalandırılırdı¹⁰⁴⁴. Teftişin bitmesi ile sarayına dönen sadrazam bir telhis ile durumu padişaha iletirdi¹⁰⁴⁵.

Denetiminin haricinde satış fiyatları ile ilgili herhangi olumsuz bir durumda da düzenin sağlanması için yeniçeri ağasına hitaben emirleri çıkarıldığı görülmektedir. Daha önce esnaf bahsinde de belirtildiği üzere kasap esnafının emir ve tembihlere uymayarak narhtan yüksek fiyata satış yaptıkları, içlerinden bazılarının da kuzuları dükkan yüzüne asmayıp zembil içinde gizlice sattıkları tespit edilince 8 Mayıs 1806'da yeniçeri ağası da dahil ilgililere hitaben ferman çıkarılıp engellemeleri istenmiştir¹⁰⁴⁶.

Yeniçeri ağalarına narh konusunda yapılan uyarılar sadece et ile ilgili değildir. Öyle ki 1595 yılında yazılan hükümde bazı satıcıların eksik kantar ile ahaliye odun sattıkları, ayrıca yine Odunkapısı'ndaki hamallar da narhtan daha fazla fiyat koydukları saptanınca İstanbul kadısından Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ile istişare yaparak, bu konudan sorumlu olan Süleyman Çavuş'un yanına bir takım güvenilir kollukçular tayin edip nizamın sağlanması istenmiştir¹⁰⁴⁷. Yine çarşı ve pazarlarda Hint ve Halep'ten getirilen beldâr, çiçekli germesud, kutnî, destar, şal gibi kumaşlar yüksek meblağlara satılarak halk alış-verişte zarara sokulunca İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına 16 Aralık 1754 tarihli bir buyruldu yazılmıştır. Buna göre çarşı ve dükkanlarda bu eşyaları satan esnaf ve tüccarı fiyat konusunda uyarmaları ve halkın zarara uğramaması için nizamı korumaları emredilmiştir¹⁰⁴⁸. Bununla birlikte İstanbul iskelelerine satılmak üzere getirilen odunu sahiplerinden alan bazı komisyoncu ve aracılardan bunları ahaliye satarken işe hile karıştırdıkları, yarım çekiyi bir çeki saydıkları ve insanları büyük zarara soktukları ihbarı alınınca derhal İstanbul kadısı ve yeniçeri ağası devreye sokulmuştur. Buna göre kendilerinden yapanları tespit edip,

¹⁰⁴⁴ Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.144; Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.20.

¹⁰⁴⁵ Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.144.

Örneğin 8 Ağustos 1648 tarihinde yazılan bir telhisle sadrazam, İstanbul kadısı ve yeniçeri ağası ile mutad üzere kola çıkarak şehrin dolaşıldığını, teftiş sırasında narh ve diğer hususlarda her şeyin yerli yerinde olduğunu, düzene muhalif bir durum olmadığını bildirmiştir. Bkz. TS.MA.e, 797/39, 18.B.1058 (8 Ağustos 1648).

¹⁰⁴⁶ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, s.237-238, 19.S.1221 (8 Mayıs 1806)

¹⁰⁴⁷ A.{DVNSMHH.d, 73/527, 25.N.1003 (3 Haziran 1595)

¹⁰⁴⁸ Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.234-235.

terbiye için Bâbîâli'ye göndermeleri ve durumu araştırıp bilgi vermeleri istenmiştir¹⁰⁴⁹. Ayrıca halat teli fiyatında bazı muhtekirlerin hile yaparak yüksek meblağa satmalarından şikayet edilmesi üzerine yeniçeri ağası, İstanbul ve Galata kadılarına gemiler için lazım olan bu telin belirlenen fiyattan satılması, hamal, kantarcı ve tüccardan muhalefet eden olursa cezalandırılacağının bildirilmesi, nizam ve intizamı sağlamaları için hüküm yazılmıştır¹⁰⁵⁰.

Tüketim ürünlerinde yapılan usulsüzlükleri engellemek kadar nakliye ve ulaşım konusunda hizmet verenlerin haksız muamelelerinin bertarafı da yeniçeri ağalarını meşgul etmiştir. Bu bağlamda İstanbul'da kereste gibi ürünlerin nakline hizmet eden sırik hamalları ücretlerine razı olmayıp halktan haksız yere fazladan para alınca İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasından arka hamallara verilen fiyata göre bir meblağ belirlenmesi, bunun haricinde bir şey istemelerinin engellenmesi istenmiştir¹⁰⁵¹. Aynı hadiselerin bir benzeri de koçu arabacıları ile yaşanmıştır. İstanbul'da koçu arabacıları tayfası Bahçekapısı'ndan Yedikule, Eyyûb Ensârî, Sultân Mehmed, Aksaray ve diğer mahallere yapacakları nakliye için belirlenen tarifenin dışına çıkmayacaklarını taahhüt etmişlerse de aralarından bazıları bunu bozup insanlardan fazladan para istemiştir. Bunun üzerine yeniçeri ağası ve İstanbul kadısına bir buyruldu yazılarak duruma müdahale etmeleri emredilmiştir¹⁰⁵².

Narh sadece ahali ve esnafın değil devlet toprakları içerisinde yaşayan herkesin uyması gereken önemli ve kat'î bir kuraldı. Hatta bu konuda yeniçerilere narhtan bir akçe eksik fiyata et verilmesini teklif eden sadrazama Yavuz Sultan Selim'in böyle bir şey olduğunda onu katledeceğini söylediği kayıtlara geçmiştir¹⁰⁵³. Aslında yeniçerilerin et iaşesinde sıkıntı çekmemesi için Fatih Sultan Mehmed sübvance sistemi uygulanmaya sokmuştur. Etin fiyatı ne kadar artarsa artsın yeniçeri neferine et üç akçeye verilip, aradaki fark Fatih Sultan Mehmed'in vakfettiği 4.000 altından

¹⁰⁴⁹ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, s.461, 19.R.1224 (3 Haziran 1809)

¹⁰⁵⁰ **İstanbul Ahkâm Defterleri; Ticaret Tarihi 1**, s.257-258.

¹⁰⁵¹ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25**, s.179, 5.M.1180 (13 Haziran 1766).

¹⁰⁵² **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 25**, s.488, 19.N.1179 (1 Mart 1766)

¹⁰⁵³ Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi**, s.20;

karşılacaktır¹⁰⁵⁴. Dolayısıyla aslında Sultan Selim burada aslında vakıf yararına olabilecek bir teklifi reddetmiştir. Bununla birlikte özellikle arşiv kayıtları da incelendiğinde ocak ya da saray için gereken metaların narh üzerinden alınması için uyarılar yapıldığı dikkat çekmektedir. Edirne'den İstanbul'a gerçekleşecek hareket-i hümâyûnda Istabl-ı Âmire davarları, yeniçeriler ve muhtelif tayinatlar için gereken arpa, saman, un ve hatab gibi zahirenin Bergos Menzili'nden günlük narh üzerinden alınmasının belirtilmesi oldukça dikkat çekicidir¹⁰⁵⁵. Bu konuda yeniçeri ağasının da uyarıldığı görülmektedir. Örneğin Mehmed Ağa'ya yazılan hükümde yeniçerilere tayin edilen orduların koyunları celeblerden yirmi-yirmi beş akçeye alırken üzerine fazla fiyat koydukları tespit edilince zarar-ı kasab adı altında ilaveler yapılmadan koyunların narh üzere alınması ve kanuna muhalefet gösterilmemesi emredilmiştir¹⁰⁵⁶. Yeniçeri ağasının ihtiyaçları karşılanırken de kanuna muhalefet edilmemesi konusunda ihtimam gösterilmiştir. Gümülcine kadısına yazılan bir hükümde Yeniçeri Ağası Sinan Ağa'ya gereken yüz müdd arpa ve altmış müdd buğdayın kazasındaki esnaftan narh üzerine alınması ve satıcıya parasının tamamının ödenmesi emredilmiştir¹⁰⁵⁷.

2. ZAHİRE VE ET ÜRÜNLERİNİN NİZAMI

Fethine müteakip gelişen ve buna bağlı olarak kalabalıklaşan İstanbul'da halkın temel besin maddelerinde yokluk yaşamaması hassasiyetle üzerinde durulan konulardandır. Bu bağlamda gerek iklim sorunları gerek seferler gibi olağan dışı durumlarda kıtlık baş gösterdiğinde halkın başta zahire olmak üzere gıda maddelerine ulaşabilmesi adına çözüm yolları bulmak yönetimi bir hayli uğraştırmıştır¹⁰⁵⁸.

¹⁰⁵⁴ Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.144.

¹⁰⁵⁵ AE.SMST.II, 40/3974, 28.Za.1107 (22 Haziran 1696)

¹⁰⁵⁶ A.{DVNSMHH.d, 72/768, 18.C.1002

¹⁰⁵⁷ A.{DVNSMHH.d, 28/238, 25.B.984 (18 Ekim 1576).

¹⁰⁵⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, "İstanbul'da Ekmeğin Temininde Devletin Rolü (XVIII-XIX. Yüzyıllar Arşiv Kaynakları)", **Ata Dergisi**, Sayı 7, s. 55-56; Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Döneminde İstanbul İaşesi", **Osmanlı İstanbulu II: II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri**, 27-29 Mayıs 2014, s.124; Arif Kolay, "İstanbul'un İaşesinde Deniz Ulaşımının Önemi", **VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, Bildiriler Kitabı**, 27-28 Mayıs 2016, İstanbul 2016, s.174-176.

Şehirde hububat gibi metaların varlığını kontrol altında tutmak ve getirileceği yerleri tespit etmek doğrudan yönetimin sorumluluğunda iken bunların şehre ulaştırılması genel olarak tüccarların mesuliyetine bırakılmıştır¹⁰⁵⁹. İstanbul'a zahire getirilmesinde coğrafi konumunun elverişliliği ve maliyetteki uygunluk dolayısıyla deniz taşımacılığı bir hayli ön plana çıkmıştır¹⁰⁶⁰. Gemilerin kışlağa bağlanmadığı güzel havaları işaret eden Nevruz'dan Kasım'a kadarki "*derya mevsimi*" süresince Karadeniz, Akdeniz ve Ege'den zahire taşınarak İstanbul'un iâşesi sağlanmıştır¹⁰⁶¹.

Zahirenin şehre getirilmesiyle ilgilenenlere ait olan ve tezkireli, defterli ya da kapan sefinesi gibi isimler ile anılan bu gemilerin yetemediği dönemlerde donanma-i hümâyûna ya da yabancı tüccarlara ait gemiler de kullanılmıştır¹⁰⁶². Nitekim böyle zor zamanların yaşandığı dönemlerde yeniçeri ağaları da zahirenin nakli için gemi organizasyonu konusunda görev üstlenmişlerdir¹⁰⁶³. 1573 yılının Aralık ayında zahire azlığı dolayısıyla yaşanan sıkıntıyı önlemek için kaptan paşa ve yeniçeri ağasına yazılan hükümlerde Kazıklı değirmenlerinden İstanbul'a un nakletmek üzere birer kadirga ve kalita donatıp reisleri ile teslim edilmesi emredilip, zahire meselesinin çok önemli olduğundan ihtimam göstermeleri konusunda uyarıldıkları görülmektedir¹⁰⁶⁴. Devamında süreçte de sıkıntıyı gidermek için Yalak taraflarından un nakledilmesi

¹⁰⁵⁹ Tabakoğlu, "Osmanlı Döneminde İstanbul İâşesi", s.107-117; Kolay, **a.g.m.**, s.175-176.

¹⁰⁶⁰ Salih Aynural, **İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti (1740-1840)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s.16; Lütfi Güçer, **XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul 1964, s.32-33.

¹⁰⁶¹ Güçer, **a.g.e.**, s.33-34.

¹⁰⁶² Aynural, **a.g.e.**, s.17.

¹⁰⁶³ Sadece İstanbul'da değil taşrada bulunan ağa vekillerinin de zor durumlarda müdahil olduğu arşiv kayıtlarında görülmektedir. 1731 yılının Kasım ayında Edirne'deki ekmekçiler buğdayın az olmasında dolayı şikâyetçi olunca Edirne'ye buğday getirilerek bu müşkülâtın giderilmesi için Edirne kadısı, bostancıbaşı, yeniçeri ağası vekiline hüküm yazılmıştır. Bkz. A. {DVNSMHM.d, 138/495, Evasıt.Ca.1144 (Kasım 1731).

¹⁰⁶⁴ A. {DVNSMHM.d, 23/407, 8.Ş.981 (3 Aralık 1573); A. {DVNSMHM.d, 23/408, 8.Ş.981 (3 Aralık 1573).

adına gemi istediğinde ertelemeyen derhal yerine getirip, reisleri ile teslim edilmesi emredilmiştir¹⁰⁶⁵.

Erken tarihli bu örnekler haricinde XVIII. asır da sadrazam buyrukları ile zahire sıkıntılarının giderilmesi için yeniçeri ağaları konuya müdahil edilmişlerdir. Öyle ki 1765 yılında zahire mübaşiri tarafından Burgôs ve Varna ambarlarında fazlaca zahire bulunduğu ancak gemi bekledikleri bildirilince sadrazam yeniçeri ağasından Boğaziçi ve kalafat yerindeki sefinelere adamlar tayin ederek iskelelere göndermesini istemiştir. Hatta İstanbul Kapan'daki sefineleri de zahireleri boşaltıldıkça kışlağa bağlatmadan, aralarında tamir edilmesi gerekenler varsa da derhal onararak, gerekli iskelelere göndermesi bildirilmiştir. Ayrıca nakliye vazife yapacak gemi mürettebatının açgözlülük ile usulsüzlük yapmamaları konusunda tembihlenmesi ve süreci dikkatle takip etmesi konusunda da uyarılmıştır¹⁰⁶⁶. Yine aynı yıl Karadeniz'deki Alçaklar İskeleyi'nden İstanbul'a zahire nakliyesi yapan bazı reisler kış mevsiminin başlamasını ileri sürerek sefinelerini limana bağlayınca yeniçeri ağası ve gümrük emini devreye sokulmuştur. İkisine müşterek yazılan buyurulduda havalar güzel gittiğinden erbain yani 22 Aralık – 31 Ocak arasındaki kışın en soğuk zamanı başlamadan limana bağlanmış ne kadar sefine varsa adamlar tayin ederek, zahire getirilmesi için gerekli iskelelere göndermeleri, erbain girene kadar limana bir tane sefine bile bağlanmamasına ve nakliyata ihtimam göstermeleri istenmiştir¹⁰⁶⁷. Ayrıca yeniçeri ağasına hitaben yazılmış başka buyruklarda da havalar müsait olduğundan Kapan-ı Dakik, Ayakapı, Fener, Balat, Hasköy, Tophane ve Boğaziçi'nden Kavak'a kadar Anadolu ve Rumeli Sahillerinde çekelve, çenber ya da muhtelif zahire, odun ve kömür nakleden ne kadar sefine ve kayık varsa kışlağa bağlanmayıp, İstanbul'dakilerin de boşaltılıp derhal nakliye yapılacak iskelelere göndermesi emredilmiştir. Dahası nakliye sırasında yaşanacak uygunsuzluklar neticesinde başlarına geleceklerin gemi reislerine bildirilmesi, bu hususu asla boş bırakmaması, emre hilaf gösterenin Kavak'ta Kalebend edilmesi ve düzenin korunması konusunda

¹⁰⁶⁵ A. {DVNSMHH.d, 23/414, 8.Ş.981 (3 Aralık 1573); A. {DVNSMHH.d, 23/415, 8.Ş.981 (3 Aralık 1573).

¹⁰⁶⁶ Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.142-143.

¹⁰⁶⁷ Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.151-152.

oldukça dikkatli olması için tembihlenmiştir¹⁰⁶⁸. İstanbul'a gelip giden gemilerin kışlağa bağlanmasının yasak olduğu bir başka dönemde de zahire nakli yapmakla görevli reisler gemilerini Boğaziçi İstinye'de kışlağa bağlayıp kaçınca yeniçeri ağasına bu kişilerin yakalanıp İstanbul'a getirilmelerini sağlaması emredilmiştir¹⁰⁶⁹.

Zahirenin şehre getirilmesi kadar şehirde muhafaza edilmesi de yeniçeri ağalarını meşgul eden konulardandır. Yönetimin halkın iâşesi konusundaki tutumu ve bu anlamda yöneticilerini konuya müdahil etmesi 1734'te İstanbul ahalisinin ihtiyacı olan ve Anadolu sahillerinden getirilen zahirenin ecnebi sefinelerine satılmasına müteakip yaşananlarda oldukça net görülmektedir. Bu şekilde zahire yüklü bir gemi bulunduğu durumda sadece yakalanan değil, satanın katli ve zahirenin yüklenildiği yerin kadısının dahi sert bir cezaya tabii tutulacağı beyan edildiği gibi yeniçeri ağasına da bu konuda dikkatli olması konusunda emirler gönderilmiştir¹⁰⁷⁰. Yine İstanbul'a Akdeniz ve Karadeniz'den getirilen zahirenin sur kapılarından çıkarılarak, kayık ya da binek hayvanlarıyla muhtelif mahallere taşındığının tespit edildiği bir dönemde ağalık makamı devreye sokulmuştur. Sur dışındaki fırınlara tayinatından fazla un kaçırılmasının önlenmesi, gizli ya da aleni "*bir habbe ya da bir tane bile*" zahire çıkarılmasının engellenmesi istenmiştir. Ayrıca bu kaçakçılığı yapanlar her kimse yakalayarak hapsedmesi, kale kapılarındaki kolluk çorbacıların yani zabitlerin şiddet ile uyarılması, kendisinin de bu konuda teyakkuzda bulunması emredilmiştir¹⁰⁷¹.

Yönetimin bu konuda yeniçeri ağalarından beklediği bir başka görev ise emrindeki neferleri de teyakkuz halinde tutmasıdır. Bu bağlamda yazılan bir buyruğuda da görüleceği üzere İstanbul'daki bazı sefine reislerinin ticaret umuduyla kendilerine fazladan verilen ekmeği ve yine İstanbul'dan nakli yasak olan pirinç ve zahireyi başka sahillere sattıkları tespit edilmiştir. Bunun üzerine bunlara ihtiyaçları olan kumanyalarından fazla ekmek verilmemesi, zahireyi de naklettirmemek için kapılardaki çorbacıların tembihlenmesi ve aksi davranışa her kim cesaret ederse yakalanması istenmiştir. Eğer kapılardaki görevliler içerisinde buna müsamaha

¹⁰⁶⁸ Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.155-157.

¹⁰⁶⁹ **İstanbul Ahkam Defterleri**, Ticaret Tarihi, c.I, s.48-49.

¹⁰⁷⁰ C.DH, 335/16722, 29.L.1146 (4 Nisan 1734).

¹⁰⁷¹ Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.141.

gösteren olduğu fark edilirse derhal görevinden alınarak yerine daha güvenilir insanlar tayin etmede ve “*emr-i âlî’yi*” uygulamada ihtimam göstermesi de özellikle belirtilmiştir¹⁰⁷². Bununla birlikte bu işi yapanlar ocaktan kişiler ise cezalandırılmaları da yine ağa eliyle olmuştur. Zira 1798 tarihli bir arşiv vesikasına göre büyük bir suç olan İstanbul’dan taşraya zahire gönderilmesinde ocaktan elli altılıların baş yasakçısının da dahli olduğu tespit edilince yeniçeri ağasına onu *bilâd-ı baide* yani uzak belgelerden birine sürmesi emredilmiştir¹⁰⁷³.

İstanbul’un zahiresi daha önce de beyan edildiği üzere yeniçeri ağalarının görevlerinden azledilmelerine dahi dolaylı olarak sebep olmuştur. 1758 yılının Ramazan ayı için Şaban’da halkın pirinç kıtlığı yaşamaması adına, herkesin sadece ikişer vukıyye alabilmesi konusu nizama bağlanmıştır. Ancak henüz Şaban ayının başında gümrük önündeki bir pirinççi Gayrimüslimin mahzenine hanımlar toplanıp, içlerinden biri bıçak çıkararak sahibi zimmiyi kaçırmış ve dükkânı yağlamışlardır. Haberi alan Yeniçeri Ağası Nalband Mehmed Paşa durumu engellemek için olay yerine gittiğinde hanımlar ağaya küfürler ederek kötü bir duruma düşürmüş, kargaşayı önleyememek Ağa Paşa’nın itibarının zedelenmesine ve görevinden azledilmesine sebep olmuştur¹⁰⁷⁴.

Yeniçeri ağalarını en az zahire kadar uğraştıran bir diğer konu ise İstanbul’daki et iaşesi ve nizamıdır. İstanbul’a koyun getirilmesi koyun emininin sorumluluğunda olup bu vazife celep denilen kişiler tarafından icra edilmiştir¹⁰⁷⁵. Yeniçeri ağaları ise

¹⁰⁷² Önal, **Buyuruldu Mecmuası**, s.150.

¹⁰⁷³ C.BLD, 28/1394; 21.Za.1212 (7 Mayıs 1798)

¹⁰⁷⁴ Şem’dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi’nin satırlarına göre Yeniçeri Ağası Nalband Mehmed Paşa, hanımların ortaya çıkardığı bu durumu bertaraf edemeyince, Kuzucu Mehmed Ağa’yı sadrazama göndermiştir. O sırada eğlence üzerine olan sadrazam, halini bozmayıp kul kethüdasını olay yerine göndermiş, onu gören hanımlar dağılmışlardır. Ancak bu durum nihayetinde Ağa Paşa’nın görevinde durması uygun görülmeyle azledilmiş yerine olayı dağıtan kul kethüdası Vefalı Mehmed Ağa getirilmiştir. Bkz. **Şem’dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür’î’t-Tevârih**, c. II.A, s.16.

¹⁰⁷⁵ Osmanlı Devleti’nde zaman içerisindeki müesseseleşmenin bir tezahürü olarak ortaya çıkan celepkeşan sistemine göre koyun toplaması için seçilen bölgenin yerel kadısına bir hüküm gönderilerek haber verilirdi. Ayrıca bunun için bir de merkezden Dergâh-ı Mualla Çavuşu da görevlendirilirdi. Bu iki vazifelinin gözetiminde celepler tarafından daha önceden belirtilen miktarda koyun İstanbul’a götürülmek üzere toplanırdı. İşlem tamamlandıktan sonra üç defter hazırlanırdı; bunlardan biri yerel kadıda, biri İstanbul’daki koyun eminine teslim edilmek üzere merkezden gönderilen çavuşta ve sonuncusu da sürüyü götürecektir olanda kalırdı. Toplanan koyunlar da celepler ya da kendi aralarında

sürecin aksaması ya da herhangi bir usulsüzlük yaşanmamasından mesul tutulmuşlardır. XVI. asrın sonlarına ait mühimme defterinde yer alan kayda göre İstanbul'da gizlice koltuk kasaplara koyun satılması kılığa sebep olunca yeniçeri ağasına bunların külliye kaldırılması konusunda kendisine güvenildiği beyan edilerek, İstanbul'da bunlardan ne kadar varsa yakalayıp, şehirden çıkarması, sayılarını ve bunların kimler olduğunu arz etmesi istenmiştir. Ayrıca kasapları da bu konuda uyarması istenmiş, “sonra özrün makbul olmaz” sözleri ile de aksi yaşanabilecek durumlarda bahanesinin kabul edilmeyeceği beyan edilmiştir¹⁰⁷⁶. 1732’de ise İznikmidli Hacı Ahmed ve ortakları, kışlaklarındaki koyunlardan meydana gelen kuzuları ihtiyaç dahilinde İstanbul’daki kasaplara göndermeyi taahhüt ettikleri halde, kasabbaşı tarafından vazifelendirilen kişiye zorluk çıkarmışlardır. Bunun üzere Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa’nın mektubu gereğince hüküm yazılarak İznikmid kadısı ve İznikmid yeniçeri zabıtine, Hacı Ahmed ve ortaklarının vadettikleri kuzuları kasabbaşının tayin ettin ettiği vazifeliye teslimi ve şehre gönderilmesini sağlamaları emredilmiştir¹⁰⁷⁷. Bundan dört yıl sonra şiddetli kış şartlarından dolayı Rumeli’den şehre koyun getirilemediğinden ihtiyacın İstanbul’a yakın yerlerde kışlayan Arnavut celeplerden karşılanması için Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa’nın mektubu gereğince Çorlu, Saray, Bergos, Baba-yı atık, Hayrabolu kadıları ve naiblerine ve yine aynı kazalarda bulunan yeniçeri serdarları ve diğer zabıtlere bir emir çıkarılmıştır¹⁰⁷⁸.

Nisan 1806 tarihinde celeplerin getirdiği az miktardaki koyun İstanbul’da et hususunda darlığa sebep olması üzerine İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasına yazılmış bir emirde bu konuda oldukça dikkat çekici ayrıntılar mevcuttur. Et kıtlığının önlenmesi için Eyüp, Kasımpaşa, Galata kasapları ve kalyoncuları, Beşiktaş, Boğazın iki tarafı ve Üsküdar’daki kasaplara Yedikule’de kasaplar kethüdası, ustalar ve

seçtikleri sürücüler ile şehre nakledilirdi. İstanbul’a getirilen sürü eldeki evraklara göre kontrol edildikten sonra ya selhanede kesilip ya da canlı olarak belirlenen narh üzerinden kasaplara dağıtılırdı. Bkz. Ahmet Kal’a, **Osmanlı Devleti’nde İstanbul’un Et İhtiyacının Temini için Kurulan Kasap ve Celep Teşkilatları; XVI, XVII Ve XVIII. Asırlarda**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Özdeğer, İstanbul 1985, s. 29, 35, 38, 42; M. Sait Türkhan, “Celeb”, **DİA**, c.EK-1, s.253-254.

¹⁰⁷⁶ A.{DVNSMHH.d, 66/253

¹⁰⁷⁷ A.{DVNSMHH.d, 138/793, Evahir.L.1144 (Nisan 1732)

¹⁰⁷⁸ A.{DVNSMHH.d, 142/323, Evahir.L.1148 (Mart 1736)

memurlar nezaretinde adaletli bir şekilde taksim edilecek, gelecek bütün kuzuların tamamı dağıtım yeri olan Yedikule'ye götürülecektir. Kuzu ve koyunlar Fil Köprüsü, Belgradköy, Bahçeköy taraflarından ve Büyükdere çevresi ve belli yollardan Yedikule'deki toplanma mahalline getirilecektir. Bunların haricinde başka yerden kuzu geçirilir ise “*göremedik, gaflet olundu*” şeklindeki özürlerine itibar olunmayacak, kuzuların toplanma akçesi canib-i miri için alınacak, kendileri de hapse atılacaklardır. Ayrıca Eyüp, Kâğıthane, Alibeyköy, Topcular, Davutpaşa ustaları ve saya bölükbaşısı ittifak ile rûz-ı hızırdan iki gün önce zikr edilen mahalleri, kemerleri, koyun ve kuzu geçirilen tüm yolları kontrol altına alacaklardır. Bu memurların yönetimin aldığı kararları uygulaması için bostancıbaşı, kasabbaşı ve kaptanpaşaya ayrı ayrı beyaz üzerine emirler yazılmıştır. Yeniçeri ağası ve İstanbul kadısına da tüm süreci kontrol altında tutmaları buyurulmuştur¹⁰⁷⁹.

Normal zamandakinin yanı sıra kurban bayramı geldiğinde dini vecibelerini yerine getirmek isteyen Müslümanlar için şehirde bu anlamda özel bir hareketlilik yaşanmaktadır¹⁰⁸⁰. Şehre kurbanlık olarak getirilen koyunlar kasaplar tarafından halka satılmaktaydı. Ancak bazı durumlarda bu düzene muhalif hadiseler meydana gelmiştir. Bunlardan bir tanesi de 18 Kasım 1585'te yaşanmış, İstanbul'da koyun satışına yeniçeri ocağından bazı kişiler karışmıştır. Bunun üzerine konuya mukayyet olması emredilen yeniçeri ağasından, koyunların ferman gereğince sadece İstanbul kasaplarınca satılması, İstanbul, Rumeli ve Anadolu ağaları, dahası ocaktan herhangi bir ferdin bu satışa karıştırılmaması, karışan olursa gereği gibi uyarması istenmiştir¹⁰⁸¹. Bazen de İstanbul'a bayram için getirilen koyun bazı fırsatçılar tarafından suiistimale uğramıştır. Zira 1730'da Kurban Bayramı için İstanbul'a getirilen koyunlardan kalanlar fazla para elde etme düşüncesi ile Anadolu tarafına geçirilmek istenince, yeniçeri ağası başta olmak üzere Boğaziçi'nden Gelibolu'ya muhtelif yerlerin naibleri

¹⁰⁷⁹ **İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 97**, s.238-239, 8.S.1221 (27 Nisan 1806)

¹⁰⁸⁰ Mehmet Sait Türkhan, **18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İdaresinin Temini: Hassa Kasabbaşı Kurumu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu, İstanbul 2006, s.31.

¹⁰⁸¹ A. {DVNSMHH.d, 60/164, 25.Za.993 (18 Kasım 1585).

ve iskele eminlerine hükümler yazılarak bu durumun önlenmesi ve koyunların İstanbul'da kalmasının sağlanması emredilmiştir¹⁰⁸².

Devlet nazarında mesele halkın et sıkıntısı çekmemesi olduğundan yeniçeri ağaları dahi kendi ihtiyaçlarını karşılarken bunu gözetmek zorundaydılar. Keza yeniçeri ağası İbrahim Ağa'nın kendisi için Boğdan'dan koyun getirilmesi için emr-i şerif talep etmesi üzerine yazılan hüküm devletin halkın et ihtiyacı konusunda nereden baktığının açık bir delili sayılabilir. Nitekim Boğdan, İstanbul halkının koyun ihtiyacını karşılayan bölgelerden biridir. Emir de ona göre yazılmış İstanbul ahali için toplanan koyunlardan değil de kalanlardan istenilen miktarda ve ücreti mukabilinde koyun alınabilmesi için izin verilmiştir¹⁰⁸³.

3. ODUN İHTİYACININ KARŞILANMASI

İstanbul halkının bir başka zarurî ihtiyacı olan odun, genellikle şehre yakın bölgelerden temin edilmekle beraber, herhangi bir yetersizlik durumunda uzak mesafelerden de karşılanmıştır. Zaman içerisinde yerleşmiş kaidelerle halkın ihtiyacı olan odun şehre birkaç yöntemle getirilmiştir. Bu işi meslek edinmiş kişilerin köylere gidip odunculardan alması, köylerde bu işle uğrasan kişilerin odunu belirlenen iskelelere taşıyıp oradan gemi reislerine satmaları ya da İstanbul'a yakın yerlerden köylünün kendisinin getirmesi ile halka ulaştırılmıştır¹⁰⁸⁴.

Tespit edilen az sayıda belgeye bakıldığında tıpkı zahire konusunda olduğu gibi sürecin aksaması ya da işe hile katılması gibi durumlarda çözüm yeniçeri ağalarından beklenmiştir. Örneğin Haziran 1583'te bazı kişiler Karadeniz'den gelen odun gemilerinden usulsüzce malzeme alınca şehirde odun sıkıntısı yaşanmasına sebep olmuş, yeniçeri ağasından güzergah üzerinde belli yerlere adamlar koyarak

¹⁰⁸² A.{DVNSMHHM.d, 136/344, Evasıt, Za.1142 (Mayıs-Haziran 1730); A.{DVNSMHHM.d, 136/345, Evasıt, Za.1142 (Mayıs-Haziran 1730).

¹⁰⁸³ A.{DVNSMHHM.d, 42/541, 24.Z.989 (19 Ocak 1583).

¹⁰⁸⁴ Salih Aynural, "XVIII. Yüzyılda İstanbul'un Odun ve Kömür İhtiyacının Karşılanması", **Osmanlı Toplum**, V. cilt, Ankara 1999, s.563-564; Ahmet Uzun, "İstanbul'un İaşesi", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: İktisat, Ulaşım ve Haberleşme**, c.VI., s.74.

odunun eksiksiz bir şekilde iskeleye gelmesini sağlaması istenmiştir¹⁰⁸⁵. 1727'de ise İstanbul'da kereste oldukça pahalı satıldığından meslek erbabı odun yerine kereste getirmeye başlayınca şehirde yine odun sıkıntısı baş göstermiştir. Sorunun çözümü için yeniçeri ağasına Ahtapolu'daki ve İstanbul Çöplük İskelesi'ndeki Ahtapolu sefinelerinin rûz-ı Kasım'dan önce ikişer sefer odun getirip parası ile ahaliye satmaları, aksini yapıp da kereste getirenlerin gemilerinin Tersane-i Âmire'ye bağlanıp, reislerinin de cezalandırılması emredilmiştir¹⁰⁸⁶.

Neferlerin sebep olduğu durumların çözümü de yeniçeri ağaları için bir meşguliyet konusudur. 1572'de Ahyolu kadısı, miri gemilerle odun yüklemeye gelen acemioğlanların halka zulm ettiklerini, odunu mutad olan dışında bir kantar ile tarttıklarını bildirmiştir. Bunun üzerine yeniçeri ağasına, karaya reislerden başka kimsenin çıkmaması ve halka zulm edilmemesi için yayabaşılarını uyarması bildirilmiştir¹⁰⁸⁷. Yine 1718'de İstanbul'da odun sıkıntısı üzerine Matbah-ı Âmire'nin odun mahallerinde İstanbul ağasının tayin ettiği kişilerin alım-satımda usulsüzlükler yaptıkları, ayrıca yeniçerilerden bazılarının İstanbul'un odun gelen kapılarında, gemi reisleri ve satıcıların ticaretlerine izin vermeyip, odunu alıp diledikleri fiyata halka sattıkları tespit edilmiştir. Bunun üzerine ağadan reaya ya da gemi reislerinin getirdiği odunlara kolcu ve yeniçerilerden kimsenin müdahale etmemesi, gelen odunun halka tüccar ya da malın sahibi tarafından satılması istenmiştir¹⁰⁸⁸.

1545'te yeniçeri ağasına yazılan emirlerden İstanbul'a odun getirilmesi için emrine verilmiş gemiler bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bahsi geçen yılda tersanede gemi inşa ve onarım konusunda bir hareketlilik başlamıştır. Mevcut gemiler yetmeyeceğinden odun getirmek için elinde yirmi beş gemi bulunan yeniçeri ağasına bir hüküm yazılmıştır. Gemi inşa faaliyetlerinin daha önemli olduğu vurgulanarak,

¹⁰⁸⁵ A.{DVNSMHH.d, 49/282, 13.Ca.991 (4 Haziran 1583).

¹⁰⁸⁶ A.{DVNSMHH.d, 134/698, Evasıt.S.1140 (Eylül-Ekim 1727); Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s. 309.

¹⁰⁸⁷ A.{DVNSMHH.d, 19/400, 28.S.980 (10 Temmuz 1572).

¹⁰⁸⁸ A.{DVNSMHH.d, 127/1077, Evasıt.Za.1130 (Ekim 1718).

odun meselesini erteleyip elindeki gemileri bu iş için tayin etmesi emredilmiştir. Bu mesele halledildikten sonra bir kısmını yine odun için kullanabileceği belirtilmiştir¹⁰⁸⁹.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki sarayın odun ihtiyacını karşılamak İstanbul ağasının vazifesi iken yaşanan olağan dışı durumlarda yeniçeri ağaları meseleye dahil olmuşlardır¹⁰⁹⁰. 1545’de sarayda odun kıtlığı yaşanınca yeniçeri ağasına, Cezayir Beylerbeyi Hayreddin’e verdiği yirmi beş aded hassa odun gemisinden bazılarını geri alarak odun için görevlendirmesi ve bu konuda sıkıntı yaşanmaması emredilmiştir¹⁰⁹¹. Mart 1683’te Matbah-ı Âmire’nin odun ihtiyacının giderilmesi adına Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa’nın mühürlü mektubu ile Akhisar, Akyazı ve çevresinde avarız olarak kayıtlı olan yerlerden çekisi dörder akçeden alınması için ilgili bölgelerin kadıları, kethüda yerlerine ve serdarlarına hitaben emr-i şerif yazılmasına karar verilmiştir¹⁰⁹². 1735 yılında ise yeniçeri ağasına hitaben hüküm yazılarak başta Saray-ı Cedid ve Saray-ı Âmire olmak üzere muhtelif yerlerin ihtiyacı olan odunun toplanıp şehre getirilmesi, vazifesini icra eden gümrük emini ve İstanbul ağasının yanına yeniçeri çavuşlarından birini tayin etmesi, tüm süreci yönetip kontrol altında tutması emredilmiştir¹⁰⁹³.

Bununla birlikte erken devirli kayıtlarda bazı kişilerin ve vakıfların odun tayinatının da yeniçeri ağası eliyle yapıldığı görülmektedir. İngiltere Kraliçesi’nin

¹⁰⁸⁹ Bahsi geçen yılda tersanede bulunan gemiler eski, denizdekiler de seferden dönüp tamire muhtaç bir halde bulunduğundan Cezayir Beylerbeyi Hayreddin Paşa’nın organizasyonu ile bunların yapım ve onarım faaliyetleri başlamıştır. Gereken ağaç vb. malzemelerin daha uyguna mal olacağından İğneada ve İznikmid’den getirilmesine karar verilmiştir. Bunun için de beylerbeyinin elindeki araçlar yetmeyeceğinden elinde yirmi beş gemi bulunan yeniçeri ağasına bir hüküm yazılmıştır. Bu meselenin daha önemli olduğu, bundan dolayı da odun meselesini erteleyip elindeki gemilerle derhal İznikmid ve İğneada’dan gelecek malzemeleri Tersane-i Âmire’ye getirtmesi emredilmiştir. Bu mesele halledildikten sonra Cezayir Beylerbeyi Hayreddin Paşa’ya on gemi yeteceğinden, ihtiyacı olursa yine verip kalanıyla yine odun için kullanabileceği belirtilmiştir. Bkz. **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.70, 94-96.

Ayrıca şehreminine yazılan hükümle yeniçeri ağasının elindekiler haricinde Cezayir Beylerbeyi, kendisinden gemi istediğinde itiraz etmemesi emredilmiştir. **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.95-96.

¹⁰⁹⁰ Abdülkadir Özcan, “İstanbul Ağası”, **DİA**, c.23, s.302

¹⁰⁹¹ **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.202-203.

¹⁰⁹² D.MKF, 321/97, 17.Ra.1094 (16 Mart 1683).

¹⁰⁹³ C.AS, 179/8997, 29.Z.1147 (22 Mayıs 1735).

İstanbul'da bulunan elçisine¹⁰⁹⁴, III. Murad'ın emriyle kız kardeşi Gevher Sultan'a¹⁰⁹⁵, Saray İmamına¹⁰⁹⁶, Sultan III. Murad ve I. Ahmed'in fermanları ile Gül Camii Mahallesi'ndeki Yorgancı Şeyh Zaviyesine¹⁰⁹⁷ odununun verilmesi için yeniçeri ağasına emirler yazılmıştır.

D. OLAĞAN DIŞI HALLERDE ÜSTLENDİĞİ VAZİFELER

Makamın ortaya çıkışından itibaren zaman içerisinde askerî vazifelerinin haricinde yeniçeri ağalarının sosyal hayatta birçok alanda yetki ve sorumluluğunun olduğu görülmüştür. Tüm bunların haricinde olağan akışta yaşanan afaki durumlarda vazife icra etmiştir. Örneğin 1513'te İstanbul'da yaşanan veba salgını sırasında yeniçeri ağası tarafından günlük ölen kişileri gösteren listeler hazırlanmış, dahası bu konuda saraya bir rapor sunmuştur¹⁰⁹⁸. 1774 yılının kışında hava şartları dolayısıyla günden güne hastalıkların artıp yayılması üzerine sadrazam tarafından yeniçeri ağası uyarılmıştır¹⁰⁹⁹. Bu istisnai örnekler haricinde yeniçeri ağaları saraya ve donanmaya dair yaşanan olağandışı durumlarda resmi makamlar tarafından meselelerin çözümü ile görevlendirilmişlerdir.

Yeniçeri ağalarından daimi görevleri dışında müdahalesi istenilen meselelerin başında saraya ait olanlar gelmektedir. Nitekim 1571 yılında Edirne Sarayı'nda ortaya çıkan buz ihtiyacını gidermek üzere Bursa kadısı ve harc-ı hassa emininin tedarik edeceği yüz yük buzun şehre getirilmesi için yeniçeri ağasına bir hüküm yazılmıştır. İstanbul'da kimin fırkatesi varsa içerisine miriden esir kürekçiler koyup Bursa'ya göndermesi, buz yüklendikten sonra da Rodoscuk iskelesine getirtip Edirne'ye iletmesi emredilmiştir. Buz, Rodoscuk'ta miri katırlara yüklenip Edirne'ye

¹⁰⁹⁴ A.{DVNSMHHM.d, 51/144, 14.B.991 (3 Ağustos 1583).

¹⁰⁹⁵ A.{DVNSMHHM.d, 52/627, 19.M.992 (1 Şubat 1584).

¹⁰⁹⁶ A.{DVNSMHHM.d, 49/329, 23.Ca.991 (14 Haziran 1583).

¹⁰⁹⁷ A.{DVNSMHHM.d, 61/73, 13.B.994 (30 Haziran 1586); TS.MA.e, 722/9, 10.Ş.994 (27 Temmuz 1586); TS.MA.e, 282/6, 29.Za.1025 (8 Aralık 1616).

¹⁰⁹⁸ Nükhet Varlık, **Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba 1347-1600**, Çeviri: Hazal Yalın, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s.316, 319.

¹⁰⁹⁹ TS.MA.e, 708/11, 8.Za.1187 (21 Ocak 1774).

iletileceğinden katır gelmemesi durumunda kiralanan davarlara konulup gönderilmesi için Rodoscuk kadısının haberdar edildiği belirtilerek kendisinin bilahire tembihlemesi istenmiştir. Ayrıca fırkatelerdeki miri esir kürekçilerin başına da yeterli miktarda kişiler koyması, buzun da acilen Edirne'ye getirilmesine özen göstermesi için uyarılmıştır¹¹⁰⁰.

XVIII. asrın ikinci yarısında İstabl-ı Âmire ve muhtelif kurumlar için Kartal'dan Mudanya ve Mihaliç'e kadar olan yerlerden getirilen ve Ambar-ı Âmire'ye konulan saman konusunda gemi reislerinin suiistimallerinden dolayı darlık yaşanınca başta yine yeniçeri ağası olmak üzere adı geçen bölgelerin kadıları bu sorunun çözümü ile görevlendirilmişlerdir. Öyle ki bahsi geçen memurlara Ambar-ı Âmire'ye saman getiren on dokuz gemi reisine müdahale edilmemesi, gemicilerin saman getirmede gevşeklik göstermelerine ya da başka yere götürmelerine isin verilmemesi, bu sucu işlemeye devam eden olursa uyarılmaları emredilmiştir¹¹⁰¹.

Saray haricinde vakıf inşaatların ihtiyaçlarının tedarikinde de bulunmuşlardır. 1540'lı yıllarda İstanbul'da devlet tarafından yaptırılan bir imaretin inşa süreci boyunca malzeme tedarikinden nefer tayinine kadar birçok konuda yeniçeri ağasına yazılan emirler bunun en iyi örneklerindendir. Öyle ki binanın kemerlerinin yapımı sırasında kireç lazım olduğunda, bunun yarısının Anadolu'da yarısının ise Rumeli'de yakılması için 1545 yılının Ocak ayında yeniçeri ağasına emir gönderilmiştir¹¹⁰². Yeniçeri ağası ise Anadolu'da yakılan kirecin binanın sadece temelinde işe yarayacağından kemerler için ayrıca Rumeli'de kireç yakılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine divandan kendisine cevap mahiyetinde emir gönderilerek duruma göre hareket etmesini eğer kemerler için ayrıca kirece ihtiyaç olursa Rumeli ve Üsküdar'da yaktırarak ihtiyacı tamamlaması istenmiştir¹¹⁰³. Yeniçeri ağasının İmare-i Âmire binası konusunda halletmesi gereken bir başka mesele de inşaya lazım olan taşın şehre

¹¹⁰⁰ A.{DVNSMHM.d, 16/118, 28.C.979; Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, s.5.

Yeniçeri ağasına gönderilen hüküm ile ilgili Rodoscuk ve Bursa Kadıları da haberdar edilmişlerdir. Bkz. A.{DVNSMHM.d, 16/119, 28.C.979; A.{DVNSMHM.d, 16/120, 28.C.979

¹¹⁰¹ **İstanbul Ahkâm Defterleri**, Ticaret Tarihi I, s.126-127, 158-159, 226-227, 250-251.

¹¹⁰² **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.41

¹¹⁰³ **E-12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s.203.

getirilmesi olmuştur. Azadlu Deresi denilen mevkide yüzeyde bulunan taşlar için eski yeniçeri ağası bir tahkikat yaparak; bunlar yeni oluşum olduğundan kesilip çıkarılmasının ve havalar müsaitken karadan götürülmesinin daha iyi olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine makamda bulunan yeniçeri ağası, bina emini ve mimara müşterek hüküm yazılarak bir dakika bekletilmeden gereken taşların kesilip, gerektiği gibi getirilmesinin sağlanması emredilmiştir¹¹⁰⁴. Ayrıca taş kesmek ve kireç yakmak için neferi organize etmesi de istenen yeniçeri ağasından, bina emini ve mimar ağa ile birlikte sürece dair bilgilendirmeler yapması da beklenmiştir¹¹⁰⁵.

Kendi tarihleri içerisinde yönetim tarafından birçok kez kilit meselelerde müdahalesi istenen yeniçeri ağalarının yerleşmiş vazifelerinin dışında zaman zaman sorumluluk aldığı alanlardan biri de tersane ve donanma ile ilgili olanlardır¹¹⁰⁶. Öyle ki 1522 yılında Tersane-i Âmire’de kürek sıkıntısı yaşanmaya başlayınca bunların iskelelerde bulunan odun ve ağaç gemilerinden temin edilmesi için şehremini ve Galata eminine emirler gönderilmiştir. Yeniçeri ağasına da bu meselenin ne kadar önemli olduğu vurgulanarak odun gemileri ya da diğer miri gemilerden ne kadar tedarik edilebilirse kürekleri alıp bu eksikliği gidermesi istenmiştir¹¹⁰⁷.

Yeniçeri ağasının tersaneye dair üstlendiği vazifeye en iyi örnek iste 1571 yılının sonlarına doğru yaşanmıştır. 7 Ekim 1571’de İnebahtı Deniz Savaşı’nda Haçlı ittifakı karşısında ağır bir yenilgi alan ve donanmasının büyük kısmını kaybeden Osmanlı Devleti, aynı ay içerisinde tersanede onlarca gemi inşasını başlatmıştır¹¹⁰⁸. 1572 yılının baharından önce hazır olması planlanan donanma için başlatılan bu hummalı çalışmanın İstanbul ayağında yeniçeri ağasına büyük bir misyon yüklenmiş, hem Tersane-i Âmire’de gemilerin inşasında ve malzeme tedarikinde hem de Tophane-i Âmire’de mevcut mühimmatın envanterini çıkarma ve yeni topların

¹¹⁰⁴ E-12321 Numaralı Mühimme Defteri, s.50

¹¹⁰⁵ E-12321 Numaralı Mühimme Defteri, s.91-92, 111-112

¹¹⁰⁶ Koca Sinan Paşa’nın Telhisleri, s.118.

¹¹⁰⁷ Yaşaroğlu, 888 Numaralı Mühimme Defteri, s.458

¹¹⁰⁸ İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz: Deniz Organizasyonu Teşkilat Gemiler**, Küre Yayınları, İstanbul 2007, s.38-41.

dökülmesinde görevlendirilmiştir¹¹⁰⁹. Bu dönemde yeniçeri ağasının iş yükü o denli artmıştır ki vezirlikten emekliliğe ayrılmış Ferhad Paşa şehir muhafazası, tophane ve tersane görevlerinde kendisine yardımcı olarak tayin edilmiştir¹¹¹⁰. Ayrıca yine ağaya bildirildiği üzere yüz kadırgaya yetecek topun dökümüne lazım olan malzemenin tedariki için şehremini ve topçubaşına da emirler yazılmıştır¹¹¹¹.

Üzerine aldığı bu vazife sırasında gece gündüz çalışılıp gemilerin bitirilmesi ve mühimmatın hazırlanması için büyük bir gayret içerisinde olması ve her hafta süreçle ilgili rapor sunması beklenen yeniçeri ağası, ihtiyaç olan alet edevatın¹¹¹², özellikle de kerestenin şehre getirilmesi ve nakliye hizmetinde kullanılacak gemilerin organizasyonu ile bir hayli ilgilenmiştir¹¹¹³. Ayrıca yönetim yeniçeri ağasından sürecin sorunsuz ilerlemesi için gemileri inşa edecek kişilerin sıkı takibini de beklemiştir¹¹¹⁴. Öyle ki Kavala kapudanlığı karşılığında beş kadırgayı yüz floriye inşa edeceğini taahhüt eden hassa reislerinden Cihan Kethüda oğlu Mehmed'e, bu konuda nezaretle bahsi geçen kişinin bu süreci suiistimal etmesine izin vermemesi, gemilerin bir an önce bitirilmesi emredilmiştir¹¹¹⁵. Ayrıca Tersane-i Âmire haricinde diğer bölgelerde inşa edilen gemiler ile ilgili süreçlerin aksamasına neden olan sorunların

¹¹⁰⁹ A.{DVNSMHH.d, 16/141, 3.C.979 (24 Ekim 1571).

¹¹¹⁰ A.{DVNSMHH.d,16/154, 4.C.979 (25 Ekim 1571); A.{DVNSMHH.d, 16/157, 7.C.979 (27 Ekim 1571); A.{DVNSMHH.d, 16/158, 7.C.979 (27 Ekim 1571).

¹¹¹¹ A.{DVNSMHH.d, 16/158, 7.C.979 (27 Ekim 1571).

Bu çalışmalar sırasında Tersane-i Âmire için gerekli olan balta ve keser kullanmaya kadir kişilerin bulunup görevlendirilmesinden de cebecibaşı ve şehremini sorumlu tutulmuşlardır. Bkz. A.{DVNSMHH.d, 16/152, 3.C.979 (23 Ekim 1571).

¹¹¹² Yeniçeri ağasına bu bağlamda yazılan bir hükümde gereken alet ve edevatı Anbar-ı Âmire'den karşılaması, mevcut değilse temin etmesi; elzem olan beş kantar lengerin İstanbul ya da Galata'dan para ile satın alınmasını sağlaması yine bulunmaması durumunda acilen demir alınarak işletilmesi ve bu şekilde ihtiyaçların karşılanması istenmiştir. Ayrıca hükmün devamında İnebahtı tarafına acilen mühimmat ulaşması gerektiğinden bin kabza tüfek, yirmi kantar barut ve kundakları ile kira davarlarına konulup, başlarına da İstanbul'daki bölük kethüdalarından beş-altısını yoldaş edip gönderilmesi için Harc-ı Hassa Emîni Ali'ye hüküm verildiği belirtilerek kendisinden de bu konuda gereğini yapması emredilmiştir. Bkz. A.{DVNSMHH.d, 16/559, 11.C.979 (31 Ekim 1571). Harc-ı Hassa Emîni Ali Bey'e gönderilen hüküm için ayrıca bkz. A.{DVNSMHH.d, 16/553, 11.C.979 (31 Ekim 1571)

¹¹¹³ A.{DVNSMHH.d, 10/446, 18.B.979 (6 Aralık 1571); A.{DVNSMHH.d, 10/486, 6.Ş.979 (24 Aralık 1571).

¹¹¹⁴ A.{DVNSMHH.d, 10/410, 22.B.979 (10 Aralık 1571).

¹¹¹⁵ A.{DVNSMHH.d, 16/75, 23.C.979 (12 Kasım 1571).

ortadan kaldırması istenmiştir. Öyle ki Aralık başında Biga Beyi Ahmed, Kemer’de inşa olan kadırgalar için Molova, Midilli ve Sakız kadılıklarından neccar ve kalafatçı getirtmek gerektiğini arz edince yeniçeri ağasına hitaben bir emir yazılmıştır. Buna göre yeniçeri ağasından bir fırkata donatması, güvendiği bir çavuşu bu işe tayin edip kalifiye elemanları kazalardan toplatıp Ahmed Bey’e teslim ettirmesi; görevlendirdiği kişiyi ise vazifesine ihtimam göstermesi ve reayadan da bir şey almamasını için uyarması istenmiştir¹¹¹⁶. Bunun haricinde 1743 yılının başında Tersane-i Âmire için kereste temin edilen Kocaeli kazalarında kanuna aykırı hareketlerden kaçınmaları ve kerestenin şehre sorunsuz bir şekilde getirilmesi için Yeniçeri Ağası Hasan Paşa tarafından mektup verilerek gerekli kişiler uyarılmıştır¹¹¹⁷.

¹¹¹⁶ A. {DVNSMHM.d, 10/425, 18.B.979 (6 Aralık 1571); A. {DVNSMHM.d, 10/453, 17.B.979 (5 Aralık 1571).

Bunun haricinde Yalakabad’da yürütülen inşa faaliyetleri sırasında kereste ihtiyacı ortaya çıkınca yeniçeri ağasından o gemiler için de malzeme temin etmesi ve bunların da acilen tamamlanması istenmiştir. Bkz. A. {DVNSMHM.d, 10/410, 22.B.979 (10 Aralık 1571).

¹¹¹⁷ A. {DVNSMHM.d, 149/384, Evasıt.Za.1155 (Ocak 1743)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜROKRASİ, MERASİM VE İSYAN

A. DEVLET YÖNETİMİNİN KARAR ALMA MERCİİLERİNDEKİ YERİ

Yerleşmiş kaidelere göre her çarşamba maiyeti ile birlikte sadrazamın Kapısı'na giden yeniçeri ağası, burada padişahın devlet yönetiminde en yetkili kıldığı kişi ile ocak da dahil olmak üzere muhtelif konularda görüşmelerde bulunmaktaydı¹¹¹⁸. Yine cuma selamlığının ardından sadrazamın yanına gitmesi zamanla teamül haline gelmiş bir hadisedir¹¹¹⁹. Bunların haricinde yeniçeri ağası, idarî ve askerî birçok meseleye dair görüşmelerin yapıldığı ve kararlar alındığı devlet toplantılarında da yer almışlardır.

Resim 33
Sadrazam Huzurunda Yeniçeri Ağası ve Solakbaşı
(The New York Public Library Digital Collections, No:418616)

¹¹¹⁸ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, s.79; Uzunçarşılı, *Merkez Teşkilatı*, s.114; Uslu, *III. Ahmed Devri Tefrifatı*, s.15-16.

¹¹¹⁹ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.518

1. DİVAN-I HÜMÂYÛN

Yüksek rütbeli devlet adamlarından oluşan bir meclisin idari ve içtimai tüm devlet işlerini görüşüp ve karara bağladığı yer olarak tanımlanabilecek divan ilk Türk-İslam devletlerinden Osmanlı'ya geçmiş bir müessesedir¹¹²⁰. Henüz devletin bir beylik olduğu dönemlerden itibaren toplandığı ifade edilen ve zaman içerisinde devletin büyümesine bağlı olarak gelişen divan, II. Murad döneminde belirli bir şekle sokulmuş, kural ve kaideleri belirlenmiştir. Fatih Sultan Mehmed döneminde ise yayımlanan kanunname ile kaideleri iyiden iyiye şekillenen bu yapı, klasik formuna kavuşmuştur. Fatih döneminden itibaren ise padişahın divana başkanlık yapması kaldırılmış, hünkarın bu toplantıları *kasr-ı adl* denilen bir pencereden takip etme usulü getirilmiştir. II. Bayezid ve Yavuz Selim dönemlerinde de gelişmesini sürdüren divan-ı hümâyûn, Kanuni Sultan Süleyman zamanında en iyi dönemini yaşamıştır. Ancak daha sonra sadrazamların kendi konaklarında yaptıkları meclisin ön plana çıkması ile bu müessesenin yavaş yavaş önemi azalmıştır¹¹²¹.

Divan-ı hümâyûnun asli üyeleri sadrazam, sayıları üç-yedi arasında değişen vezirler, Rumeli ve Anadolu kazaskeri, nişancı, Rumeli ve Anadolu defterdarı, İstanbul'da bulunduğu zamanlarda Rumeli beylerbeyi ve vezaret rütbesi bulunduğu müddetçe kaptanıderya ve yeniçeri ağasıydı¹¹²².

Divan günü erkenden yeniçerileri ile birlikte sarayın önüne gelen yeniçeri ağalarının vezirlik rütbesi ile hangi tarihten itibaren divana girmeye başladıkları hakkında net bir bilgi yoktur. Hatta uzun yıllar vezaret verilmeyen ağalara teşkilatlı yapının bozulmaların ortaya çıktığı dönemde bu payenin verilmeye başlandığı bunun da oldukça geç bir döneme tekabül ettiği ifade edilmektedir¹¹²³. Divan-ı hümâyûnun asli üyesi olan vezirler nişancıların iş yüklerinin arttığı hallerde, sadrazamın da izin vermesi ile fermanlara tuğra çekebilmekteydi¹¹²⁴. Ancak kendi divanlarında tuğra

¹¹²⁰ Recep Ahışhalı, "Divan-ı Hümâyûn Teşkilatı", **Osmanlı: Teşkilat**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, 6.cilt, s. 24.

¹¹²¹ Ahışhalı, **a.g.m.**, s.24-25; Ahmet Mumcu, **Divan-ı Hümâyûn**, Phoenix, Ankara 2007, s.1-10

¹¹²² Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilâtı**, s.4; Ahışhalı, **a.g.m.**, s.29-30; Mumcu, **a.g.e.**, s.19-36.

¹¹²³ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.183; Mumcu, **a.g.e.**, s.34.

¹¹²⁴ Ahışhalı, **a.g.m.**, s.29.

çekme yetkisi olan yeniçerilerin ağasına divan-ı hümâyunda izin verilmediği belirtilmektedir¹¹²⁵.

2. ARZA ÇIKMA

Fatih Sultan Mehmed döneminde padişahın divan-ı hümâyun toplantılarına katılması usulünün terkedilmesi, alınan kararları bildirmek ve müzakere etmek için “arza çıkma” uygulamasını beraberinde getirmiştir. Buna göre sadrazamın başkanlığında yapılan divan-ı hümâyun toplantısı bittiğinde yemek yenir, ardından devlet ricali belli bir düzene göre Bâbüssaâde kapısının hemen önündeki Arz Odası’nda padişahın huzuruna kabul edilirdi¹¹²⁶. Huzura kabul edilen ilk görevli ise yeniçeri ağasıdır¹¹²⁷. Teşrifat kaidelerine göre yemekten sonra yeniçeri ağası matbah önünden geçip, Bâbüssaâde’ye gelirdi. Burada biraz oturur ve izin verildikten sonra huzura girerdi. Yalnız başına hükümdarın huzurunda bulunan ağa, genellikle ocak hakkında bilgi verirdi. İstanbul’da yaşanan bir olumsuzluk hakkında görüştükleri de olurdu. Bu görüşmelerin ardından padişahın gerekli uyarıları alan yeniçeri ağası arzdan çıkardı. Yeniçeri ağasının vezareti yoksa alay ile sarayına dönerdi. Eğer ağanın vezaret rütbesi varsa ağa paşa olarak diğer vezirler ile birlikte yeniden huzura girmektedir. Böylelikle arza iki kere çıkan tek devlet görevlisi statüsüne sahipti¹¹²⁸.

Yeniçeri ağasının arza girmesi sırasında uygulanan belli teşrifat kaideleri bulunmaktadır. Nitekim kanun üzerine arza hil’atini giyip giren ağa, arzın ardından

¹¹²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu bilgiyi kendi kütüphanesinde bulunduğunu ifade ettiği Nimetî Efendi Kanunnâmesi’nden iletmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.183. Bu konuda ulaşılabilmiş tek orijinal kaynak olan Tevki Abdurrahman Paşa Kanun-namesi’nde ise “*Ve vezâreti olan ağâ sâ’ir viizarâ-yı i’zam gibi evinde tuğra çeker ammâ Dîvân-ı Hümâyûn’a vardıkda ağâ makamında oturur...*” ibaresi yer almaktadır. Bkz. **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.47; Mumcu, **a.g.e.**, s.34.

¹¹²⁶ Mumcu, **Divan-ı Hümâyun**, s.114-116; Mübahat S. Kütükoğlu, “Minyatürlerde Divân-ı Humâyûn ve Arz Odası”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul 1998, 16. sayı, s.53; Ahışhalı, “Divan-ı Hümâyun Teşkilatı”, s.24.

¹¹²⁷ Arza girme Fatih devrinde dört gündür. Fakat XVI. asırda divan toplantıları cumartesi, pazar, pazartesi, salı olarak dört güne düşürülünce, arz da pazar ve salı olmak üzere iki güne, XVII. asır sonlarından itibaren ise sadece Salı günleri olmak üzere bir güne indirilmiştir. Mumcu, **Divan-ı Hümâyun**, s.115-116; Kütükoğlu, “Arz”, **DİA**, 3.cilt, s.439; Ahışhalı, **a.g.m**, s.25.

¹¹²⁸ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.77; Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.94.

Babüssaade’de hil’atini çıkarırdı. Eğer ağanın vezareti var ise sadrazamdan önceki girişinde serâser kürk giymez sonra sadrazam ile girdiğinde giyerdi¹¹²⁹. Arza giren yeniçeri ağası çıktıktan sonra Babüssaade’de kapıcıbaşılar ile beklerdi. Vezirler de çıktıktan sonra ağanın yanına geçerlerdi. En son arzdan çıkan sadrazam kapının sağ ve sol tarafındakileri selamlardı¹¹³⁰.

Yeniçeri ağalarının teamüllere aykırı olarak arza çıkma taleplerinde bulundukları da görülmektedir. Bir örneği Yemişçi Hasan Paşa’nın katli öncesinde yaşanmıştır. Nitekim İstanbul’da 1603 yılında yeniçeriler ile sipahiler arasında baş gösteren fitne önce Yemişçi Hasan Paşa lehine çözülmüştür. Ancak iki askeri grup arasında gerilim sürerken yeniçerilerin desteğini alan Hasan Paşa’nın usulsüz hareketlerinin devamı devlet ricalini oldukça rahatsız etmiştir. Aralarında yapılan görüşme neticesinde divan toplantısının ardından Yeniçeri Ağası Kasım Ağa padişahın huzuruna çıkıp durumu anlatmak için bir tezkire yazarak cumartesi günü yeniçeri ağalarının arza girmesinin düzene aykırı olduğunu, ancak acil ve mühim bir haberi bulunduğunu, ihmalin büyük fitneye sebebiyet vereceğini ifade etmiştir¹¹³¹. Kasım Ağa’ya olumlu cevap gelmiş ve padişahın huzurunda meramını iletmiştir. Nitekim ağanın teamüle aykırı arza çıkması Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa’nın da dikkatini çekmiştir. Kapıcılar kethüdasından ağanın huzura çıktığı haberini alınca “*Bu gün sebt günü değil midir? Ağa-yı yeniçeriyan arza girmek neden oldu?*” şeklinde beyanda bulunduğu kayıtlara geçmiştir¹¹³². Ancak talepleri her zaman olumlu karşılık almamıştır. Örneğin 8 Kasım 1687 tarihli bir arşiv vesikasında arza çıkmak isteyen

¹¹²⁹ Mehmed Es’ad Efendi’nin Teşrifat-ı Kadime’si, s.125-130; Çevik, Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat, s.97, 102-103; Uslu, III. Ahmed Devri Teşrifatı, s.199.

¹¹³⁰ Çevik, Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat, s.95-96.

¹¹³¹ Orhan F. Köprülü, “Hasan Paşa, Yemişçi”, **DİA**, c.16.cilt; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, III/2, s.359-360.

¹¹³² Hasan Bey-zâde’nin de aktardığı üzere Kasım Ağa “*Eger, alâ vechi’l icâle, tedâriiki görilmezse, yeniçerilere telkin eylediği fesâdun zuhûra karîn olması mukarrredür...Alâ tarîkı’l-ımtihân, mühr-i şerîf-i vekâlet-nişânunuzu taleb buyurun, vormeyüp, umûmen, yeniçeri cerîlerini ayağa kaldurup, envâ’-ı fesâd cereyanına bâdî olmazsa, bana cezâmı virün*” sözleri ile padişahı sadrazamı denemesini istemiştir. Fakat mühür sadrazama verilince yeniçeriler ayaklanmıştır. Dahası ağalarını Ağa Kapısı’na hapsedmiş ve mühürün geri verilmesini talep etmişlerdir. Böylelikle Yemişçi Hasan Paşa sınavı geçememiş yeniçeriler de vezaret konusunda ısrar etmemiş ve nihayetinde Yemişçi Hasa Paşa 16 Ekim 1603’te öldürülmüştür. Bkz. **Hasan Bey-zâde Târîhi**, s.742-743.

yeniçeri ağasının talebini padişah “*bugün arza çıkılmaz*” sözleri ile geri çevirip pazar gününü işaret etmiştir¹¹³³.

Elçiler ya da herhangi bir sebeple şehirde bulunan yabancılar, özellikle divan görüşmelerinin olduğu gün saraya davet edildiklerinden burada bulundukları sürede cereyan eden teşrifata da şahit olmuşlardır. Nitekim divan-ı hümayun gibi arza çıkma hadisesi dikkatlerini çekmiş, bu esnada gördükleri ve öğrenebildiklerini yazıya geçirmişlerdir¹¹³⁴. Örneğin 1532-1540 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu’nda bulunan Venedikli Luigi Bassano, yeniçeri ağasının arza katıldığını, Anadolu beylerbeyinin de onunla birlikte savaş işleriyle ilgili görüş bildirdiğini beyan etmektedir¹¹³⁵. İstanbul Elçisi Domenico Trevisano da 1554 tarihli raporunda yeniçeri ağasının her divan gününde sultanın huzurunda çıkmadığını, bunun için belirli bir zaman olmadığını, gerektiğinde sultan ile görüşebildiğini belirtmektedir¹¹³⁶.

Bu kişiler arasında bulunan Stephan Gerlach’ın ise biraz daha teşrifat kurallarına hakim olduğunu görmekteyiz. 1578’de elçi divanın olduğu bir zaman sarayda bulunan Gerlach, divanın ardından yemek yendikten sonra padişahın huzuruna çıkan ilk kişinin yeniçeri ağası olduğunu, daha sonra sırayla kazaskerlerin ve vezirlerin girdiğini satırlarına aktarmıştır. Yine 1578’de bir divan günü sarayda bulunan Gerlach, padişahın huzuruna önce ağanın girdiğini, bütün saray hizmetlilerinin onun önünde eğilirken onun da onlara doğru eğilerek selam verdiğini kaydetmiştir¹¹³⁷.

Arza girmeye şahit olanlar bu kadarla sınırlı değildir. Keza 1574-1595 yılları arasında III. Murad’ın hekimliğini yapan Yahudi Doktor Domenico Hierosolimitano, arza yeniçeri ağasının yalnız girdiğine ve raporunu sunup gittiğine satırlarında yer vermiştir¹¹³⁸. 1592’de İstanbul’da olan Venedik Elçisi Lorenzo Bernardo, cumartesi, pazar, pazartesi ve salı günleri divan toplandığını, pazar ve salı günleri yemeğin

¹¹³³ TS.MA.e, 780/59, 2.M.1099 (8 Kasım 1687)

¹¹³⁴ John Freely, **Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü**, Çeviren: Ayşegül Çetin, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s.102; Gravina, **İstanbul’un Anlatımı**, s.97.

¹¹³⁵ Luigi Bassano, **Kanunî Dönemi Osmanlı İmparatorluğu’nda Gündelik Hayat**, Çeviri: Selma Cangi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s.72.

¹¹³⁶ **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa**, s.133

¹¹³⁷ Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, s. 721, 796.

¹¹³⁸ Hierosolimitano, **Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları**, s.67-68.

ardından adet üzerine arza girildiğini ifade ederken sıralamayı ve kimlerin huzura çıktığını biraz karıştırmıştır. Öyle ki önce kazaskerin, yeniçeri ağalarının, beylerbeylerin, sonra da bütün muhteşem paşaların hükümdarın elini öpmek için geldiğinden bahsetmiştir¹¹³⁹.

IV. Murad döneminde şehirde bulunan Fransız Seyyah Clausier du Loir, sadrazamdan padişahın huzuruna çıkmak için izin alan yeniçeri ağasının, çavuşbaşı ve kapıcıbaşı ağa tarafından büyük bir ciddiyetle hükümdarın odasına götürüldüğünü satırlarına kaydetmiştir. Burada hükümdardan görevlerini öğrenen ağanın atına bindiği ve askerlerin onun önünde yürüdüğünü de ayrıca belirtmiştir¹¹⁴⁰. 1600'lerin başında Venedik Büyükelçisi olarak vazife yapan Ottaviano Bon ise yeniçeri ağasının divanda oturmadığını, ikinci kapıda sağ taraftaki galeride oturduğunu, olağanüstü durumlarda huzura girdiğini ve böyle durumlarda da önce onun girdiğinden bahsetmektedir¹¹⁴¹.

3. MEŞVERET MECLİSLERİ

Osmanlı devlet teşkilatında konuşulması ve halledilmesi acil olan meseleler için padişah, sadrazam ya da şeyhülislam başkanlığında yapılan toplantılar, *meşveret meclisi*, *meşveret-i meclis*, *meclis-i müşavere* gibi birçok isimle anılmıştır. Devlet kademesinde söz sahibi olan üst düzey yöneticilerin katıldığı bu meclisler sarayda, sadrazam ve şeyhülislam makamlarında, Tersane ve Ağa Kapısı'nda hatta sefer sırasında çadırda dahi yapılmıştır¹¹⁴². Hem asayiş hem de askerî meselelerde söz sahibi olan yeniçeri ağaları da bu meşveretlerde yerlerini almışlardır¹¹⁴³.

Padişah, sadrazam ya da şeyhülislamın huzurunda yeniçeri ağası gibi üst düzey devlet ricalinin toplanmasına sebep olan meselelerden biri yukarıda da işaret edildiği

¹¹³⁹ Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı'nın İhtişamlı Yılları, Editörler: Ahmet Önal, Erhan Afyoncu; Çeviren: Erendiz Özbayoğlu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, s.110.

¹¹⁴⁰ Du Loir Seyahatnamesi, s.73.

¹¹⁴¹ Robert Withers, Büyük Efendi'nin Sarayı, Çeviren: Cahit Kaya, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1996, s.24.

¹¹⁴² Ali Akyıldız, "Meclis-i Meşveret", DİA, c.28, s.248-249

¹¹⁴³ Üsküdarî Abdullah Efendi, Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c.I, s.194; Şânî-zâde Târîhi, s.73, 911; Târîh-i Göynüklü, s.137

üzere seferlerdir. Ülke topraklarına karşı tehdit oluşturan herhangi bir durumda yönetim derhal toparlanarak gelişmeler müzakere edilmiştir. Padişahlar bizatihi katılmalarının yanı sıra perde arkasından¹¹⁴⁴ iştirak ettikleri gibi katılmadıkları toplantılara hatt-ı hümayun göndererek neticenin bildirilmesini emretmişlerdir¹¹⁴⁵. Bu bağlamda sık sık sefer kararı¹¹⁴⁶ ya da sefer sırasında strateji belirleme, mühimmat tedarik etme, izlenecek yolu ve hareket zamanlarını görüşmek için yöneticiler ile müzakereler düzenlemiştir¹¹⁴⁷. Ayrıca yine sefer sırasında başkentte padişahlar ve hatta kaymakamlar huzurunda, serdarıekrem, serasker ve valilerden gelen kaimeler okunup bu konuda görüşmelerin yapıldığı meşveretler de bulunmaktadır. Yeniçeri ağaları da bu toplantılarda hazır bulunmuştur¹¹⁴⁸.

Devletin geleceğini ilgilendiren bu önemli görüşmeler içerisinde yeniçeri ağası açısından ilginç diyalogların yaşandığı meşveretler bulunmaktadır. 1652 yılında toplanan bir meşverette kazasker ile yeniçeri ağası arasında yaşananlar buna örnektir. Padişah tarafından surrenin çıktığı gün sefer meşvereti yapılmasının emredilmesi

¹¹⁴⁴ 1679'da Baba Dağı'nda olan Serasker Vezir Kara Mehmed Paşa'dan ve Kırım Hanı'ndan gelen mektuplarda, Özi Suyu üzerinde kalelerin inşasının tamamlandığı bununla birlikte Moskov tarafından aleyhe hareketler olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine Ramazan'ın üçüncü gününe denk gelen 8 Ekim'de meşveret yapılmak üzere, aralarında yeniçeri ağasının da bulunduğu devlet erkanına selimileriyle Çadır Köşkü'nde olmaları emredilmiştir. Padişahın perde arkasından dinlediği bu toplantının sonucunda Moskov üzerine sefere çıkılması kararına varılmıştır. Bkz. Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-Nâme*, s.473-474.

¹¹⁴⁵ 1742'de İran tarafından yapılan aleyhte faaliyetler sefer ihtimalini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 14 Nisan 1742'de Yeniçeri Ağası Vezir Hüseyin Paşa'nın ve üst düzey devlet ricalinin katılımıyla Sadr-ı Ali'de meşveret toplanmıştır¹¹⁴⁵. Buraya hatt-ı hümayun gönderen I. Mahmud, Acem Şahı'nın mezalimini dünyanın duyduğunu, bu zulmün de nihayetini olmadığını beyanla bu meseleyi meşveret etmelerini ve görüşüleni huzura iletmelerini istemiştir. Bkz. *Târih-i Göynüklü*, s.447.

¹¹⁴⁶ 23 Nisan 1713 Cumartesi günü davet üzerine vezirler, şeyhülislam, kazasker, yeniçeri ağası ve bölük ağaları sadrazam sarayında toplanmıştır. Sadrazam İbrahim Paşa koynundan hatt-ı hümayunu çıkarıp Reisülküttab Kerim Bey'e vermiş ve okunmaya başlanmıştır. Moskov üzerine sefer-i hümayun olduğunu, bu konuda müşavere edip, gerekenin ne olduğunu huzura arz ve ilam etmelerini istemiştir. *Târih-i Göynüklü*, s.134.

¹¹⁴⁷ Mühürdar Ali Efendi, *Vak'anâme-i Ca'fer Paşa, Koca Cafer Paşa'nın Serhad Yılları (1688-1697)*, Hazırlayan: Abdulhadi Uysal, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021, s. 287-288; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-Nâme*, s.97; *Târih-i Râşid*, s.237, 353, 368; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s.143, 308; *Târih-i Göynüklü*, s.57.

¹¹⁴⁸ Âsım Efendi *Tarihi*, s.453; *Târih-i Na'imâ*, s.1222-1223; *Târih-i Göynüklü*, s.334-336, 340, 381-382, 420.

üzerine Yalı Köşkü'ne toplanan devlet erkânı arasında görevde bulunmasından bir hayli rahatsızlık duyulan Kazasker Mesud Efendi de bulunmaktadır. Vezirler ile mütalaa sırasında donanma hakkındaki mesnetsiz konuşmaları karşısında yeniçeri ağasının “*Efendi hiç sen deryâ seferi ettin mi? Kalyon olmayınca kalyona nice varılır*” diye sormaktan kendini alamaması tarihi kayıtlarda yer bulmuştur¹¹⁴⁹. Yine İngilizlerin 1806'da donanmasını Çanakkale'ye getirmesinin muhtemel savaşın çok yakında olduğuna işaret etmesi üzerine Osmanlı Devleti teyakkuza geçmiştir. Bu hareketlenme karşısında Boğazlardaki kaleler ve toplar tüm ihtimaller için hazırlanmıştır¹¹⁵⁰. Organizasyonu yakından takip eden Sultan III. Selim bir gün huzuruna sadrazam ve Yeniçeri Ağası Pehlevan Ağa'yı davet etmiş ve Ağa'ya “*Ağa ne dersin? Küffâr bizden İstanbul'u istiyorlar ve almak kasd edeyorlar, verelim mi, ne yapalım?*” şeklinde kinayeli sualler sormuştur. Ağa ise “*Şevketlu Pâdişahım! Uğur-ı hümmâyûnda bi'l-cümle Ocaklu'dan mâ'ada 'âmme-i halk mün'adim olmadıkca, bir taşı düşmene verilmek ne ihtimâldir. Her ne gûne emr u fermân buyurulur ise ol vechile 'amel etmeğe cümlemiz hâzır u âmâdeyiz*” sözleriyle cevap vermiştir¹¹⁵¹.

Sefer meşveretleri aynı zamanda yeniçeri ağalarının ocak ve asker hakkında da sorgulandıkları yerlerdir¹¹⁵². XVIII. asrın ilk yarısında Avusturya seferlerinin sürdüğü bir dönemde Kırım Hanı'nın topladığı Tatar askeri ile takviye kuvvet sağlayabileceğini bildirmesinin ardından başkentte bir meşveret düzenlenmiştir. Yeniçeri Ağası Vezir Hüseyin Paşa, nazarında iyi bir intibaa uyandırmamış Tatar askerlerinin memleket dahilinde kışlamamalarının, aksi taktirde reayanın hayvanlarını yağmalayıp mallarını telef edeceğinin üzerinde durmuştur. Bu askerlerin Bucak tarafında kışlamalarını ve gerekirse orduya dahil olmalarını önermiştir. Meşveretin devamında yeniden söz aldığında da kendi askeri hakkındaki olumlu ifadelerine, padişah da dahil olmak üzere devlet erkânının kışlama yerleri ve mühimmat tedariki

¹¹⁴⁹ **Târih-i Na'îmâ**, s.1400

¹¹⁵⁰ Fatih Yeşil, “İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasî ve Askerî Anatomisi”, **Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi**, İSAM, İstanbul 2010, s.409-421.

¹¹⁵¹ **Âsım Efendi Tarihi**, s.490.

¹¹⁵² Ahmed Vasıf Efendi, **Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar**, 1994, s.32

konusundaki fikirleri ile devam etmiştir¹¹⁵³. Yine Prusya ile ittifak ilişkileri ve Rusya'nın ilhakına uğrayan Kırım için atılması düşünülen adımların müzakere edilmesi¹¹⁵⁴ adına 29 Kasım 1783'te şeyhülislam konağında sadrazam, kaptanıderya, vezirler, ulema ve yeniçeri ağasının katılımı ile bir meşveret düzenlenmiştir. Uzun süren bu toplantıda sadrazam yeniçeri ağasına ocak ile ilgili sorular sormuş, esame ve ulufe gibi meseleler görüşülmüştür¹¹⁵⁵.

Sefer gibi barış görüşmeleri de bu meşveretlerin konusunu teşkil etmiştir. 4 Aralık 1731'de Hekimoğlu Ali Paşa'nın Tebriz'i almasının¹¹⁵⁶ ardından Acem tarafından gelen sulh talebi üzerine İncili Köşk'te Sultan I. Mahmud'un huzurunda toplanan Meşveret-i Acem'de yeniçeri ağası da hazır bulunmuştur¹¹⁵⁷.

Şehri kasıp kavuran fitne hareketleri de bu meşveretlerin toplanmasına sebep olan hadiselerdendir. XVIII. asrın hemen başlarında devlet yönetiminin Edirne'de bulunduğu sıralarda İstanbul'da meydana gelen askerî hareketlilik esnafın korkudan dükkan açmamasına sebep olmuştur. Meşhur Edirne Vakası'nın ayak sesleri olan bu hadiseler neticesinde Yeniçeri Ağası Trabluslu Osman Ağa'nın da katıldığı birçok meşveret düzenlenmiştir¹¹⁵⁸.

1695 Nisan'ında ise Belgrad Muhafazası için görevlendirilen askerî birlik Haseki Kara Havyar Süleyman Ağa kumandasında alay ile padişah huzurundan geçmiş ancak Mustafa Paşa Köprüsü olarak adlandırılan yerde bahşiş hasebiyle ayaklanmış, dahası civardaki kasabaya gidip huzursuzluğa sebep olmuşlardır. Durumun çözümü için , vezirleri, ulemayı, yeniçeri ağasını ve kul kethüdasını çağıran padişah Has Oda'da bir meşveret yapmışsa da hadisenin bertaraf edilmesi birkaç gün sürmüştür. Askerin köprüdeki hareketine bir hayli üzülen padişah, bu fitnede tahriki olduğunu düşündüğü Sadrazam Ali Paşa'yı aynı zamanda Anadolu'da muhtelif

¹¹⁵³ **Tarih-i Göynüklü**, s.282-283

¹¹⁵⁴ Kemal Beydilli, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1985, s.131

¹¹⁵⁵ **Târîh-i Cevdet**, TTK, c.III, s.16-22.

¹¹⁵⁶ Uğur Kurtaran, **Sultan I. Mahmud**, Atıf Yayınları, Ankara 2014, s.150

¹¹⁵⁷ **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'î't-Tevârih**, c.I, s.27

¹¹⁵⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.735-736; **Târîh-i Râşid**, s.667-668; **Mü'minzâde, Ravzatü'l-Küberâ**, s.48

mahallerden zulüm ile akçe ve adam toplaması hasebiyle sarayda çavuşbaşı aracılığıyla kapı arasına hapsetmiştir. Ardından şeyhülislam, nakibüleşraf, kazaskerler, yeniçeri ağası ve ocak kıdemlilerini huzura çağırması ve yapılan meşveret neticesinde herkesin de ittifakıyla orada bulunan Vezir Elmas Mehmed Paşa'ya sadaret mührü teslim edilmiştir¹¹⁵⁹.

Yeniçeri ağaları, sefer, ocak ve İstanbul'daki asayiş konuları dışında çözümünü elzem olan meseleler için yapılan meşveretlerin de davetlisi olmuştur. 1622'de şehirde ortaya çıkan eşkıyaların geceleri hırsızlık yapması üzerine 28 Ekim günü ulema, vezirler, yeniçeri ağası, bölük ağaları ve ocak ağalarının katılımıyla eşkıyanın zabt olunması ve durumun kontrol altına alınması için toplantı düzenlenmiştir¹¹⁶⁰. 10 Şubat 1691'de ise Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın katıldığı sadrazam huzurundaki üç saatlik toplantıda Saray-ı Atik ve Saray-ı Âmire mutfakları, Istabl-ı Âmire gibi makamların ve devletin muhtelif masrafları görüşülmüştür¹¹⁶¹. Yine kafilelerin yolda yaşadıkları sorunlardan dolayı, Kasım 1757'de hacıların güvenlikle gitmeleri için huzur-ı hümayunda, şeyhülislam, kazaskerler, nakibüleşraf, yeniçeri ağası, defterdar gibi görevlilerin katılımıyla sarayda meşveret yapılması uygun görülmüştür. Önce Bâbîâli'de toplanan devlet erkânı öğle namazının ardından saraya gitmiş, Sünnet Odası'nda dinlendikten sonra silahdar ağa vesilesi ile toplantı için Revan Odası'na geçilmiştir¹¹⁶².

4. AYAK DİVANI

Belirli bir düzen dahilinde devlet işlerinin görüşüldüğü divan-ı hümayunun haricinde önemli bir meselenin halledilmesi için toplanan Ayak Divanı, sadece toplantıya başkanlık yapan padişah ya da sadrazamın oturması, diğerlerinin ayakta durmasından dolayı bu isimle anılmıştır. Meselelerin bir an önce halledilmesi için için bizatihi padişahın topladığı ayak divanları imparatorluğun en erken tarihlerinden

¹¹⁵⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.97, 99

¹¹⁶⁰ Hüseyin Tugi, **Musibetnâme**, s.171.

¹¹⁶¹ Üsküdarî Abdullah Efendi, **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, c.II, s.150-151

¹¹⁶² Ahmed Vâsıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.111.

itibaren görülmüştür¹¹⁶³. Yeniçeri ağalarının da iştirak ettiği bu divanlardan bir tanesi 15 Ekim 1658’de Edirne Solak Çeşmesi yakınındaki otağ-ı hümayunda kurulmuştur¹¹⁶⁴. Abaza Hasan’ın devlet aleyhine yaptıklarından dolayı üzerine sefer gerçekleştirmeye karar veren IV. Mehmed, hazır bulunan ricale kendilerinin de bu harekata katılmaları konusundaki isteğini “*gitmeniz me’mûl-i hümayûnumdur gider misiz?*” cümleleri ile iletmiştir¹¹⁶⁵. Sefer için ayak divanı ferman eden bir diğer padişah da Sultan II. Süleyman’dır. Padişahın emri ile vezirler, ulema ve ocaklıların hepsi divan kıyafetleri ile saraya gelmişlerdir. Yeniçeri ağası da merasim kıyafetleriyle hazır bulunmuş her birine huzurda hilat giydirilmiştir¹¹⁶⁶.

Tarih içerisinde gerçekten devlet meselesi haline gelmiş önemli konuların görüldüğü ayak divanlarını, muhtelif sebeplerle isyan çıkaran kapıkullarının isteklerini kabul ettirmek için keyfi bir vaziyete getirdikleri muhakkaktır. Keza 1632’de yaşanan isyanda asilerin Sultan IV. Murad’ı defalarca ayak divanına zorlaması bunun sadece bir örneğidir¹¹⁶⁷.

Asilerin bu keyfi istekleri ocak ağalarını zor durumda bırakarak azillerine sebep olmuştur. Nitekim ulufelerini alamayan sipahiler, yeniçeriler ile görüşerek ayaklanma başlatmış ve 2 Mart 1656 Cuma günü ayak divanı istemişlerdir. Bunun üzerine, ocak ağaları kusurlu bulunarak azledilirken, yeniçeri ağalığı da sekbanbaşı Mehmed Ağa’ya verilmiştir¹¹⁶⁸.

¹¹⁶³ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.214; Mübahat Kütükoğlu, “Ayak Divanı”, **DİA**, c.3, s.192; Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s.140-141.

¹¹⁶⁴ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.215, 217; Kütükoğlu, “Ayak Divanı”, s.192.

¹¹⁶⁵ **Târih-i Na’îmâ**, s.1805-1806.

¹¹⁶⁶ A.}d., 356/96-97; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.164-165.

¹¹⁶⁷ **Târih-i Na’îmâ**, s.699-701.

¹¹⁶⁸ **Târih-i Na’îmâ**, s.1650-1651; M. Münir Aktepe, “Çınar Vak’ası”, **DİA**, c.8, s. 301-302; **Mür’i-t-Tevârih**, s.186-187.

B. YENİÇERİ AĞASI VE DEVLET PROTOKOLİ

Osmanlı Devleti'nde icra edilecek her merasim belli teşrifat kuralları içerisinde gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda törenlerin icrası sırasında uygulanacak program için ayrı ayrı kaideler oluşturulurken, bunlar içerisinde devlet erkanının geleceği saatten giyeceği kıyafete ve hatta duracağı yere kadar tek tek belirtilirdi. Bu bağlamda tutulmuş kayıtlarda görüleceği üzere yeniçeri ağası merasimlerin bir parçasıdır ve ona dair tüm detaylar kaide olarak yerleşmiştir.

1. RESMİ MERASİMLER

Taht değişiklikleri, devletler arası görüşmeler için elçilerin şehre gelmesi, ordunun sefere gitmesi, savaşlarda en önemli ihtiyaç olan donanmaya gemi inşa edilmesi ya da mühimmat için top dökülmesi gibi kritik hadiseler beraberinde padişahın ve devlet ricalinin katıldığı büyük merasimleri getirmiştir. 1635'de fethine müteakip Revan Kalesi'nin anahtarının saraya getirilmesinde¹¹⁶⁹ görüleceği üzere zaman zaman bazı önemli hadiseler için ayrıca merasimler de yapılmıştır. Yeniçeri ağaları da resmi merasimlerde devlet ileri gelenlerinin yanlarında yerlerini almışlardır.

a. Cülus-Biat-Kılıç Kuşanma Töreni

Osmanlı devlet teşkilatında vefat eden ya da siyasi sebeplerden dolayı tahtı bırakmak zorunda kalan padişahların hemen ardından devletin başına geçen kişinin ilan edildiği cülus törenleri oldukça önem taşımaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar'da vefatının hemen ardından şehzadesi Selim'in Belgrad'da cülus ilan etmesi

¹¹⁶⁹ Revan Kalesi'nin anahtarının götürüleceği gün yeniçeri ağasının da aralarında bulunduğu devlet erkanı Bâb-ı Âsafi'de toplanmış, buradan alay ile saraya geçmişlerdir. Revan Köşkü'nde erkânı kabul eden IV. Murad'ın huzuruna sadrazam, şeyhülislam ve ulemadan sonra yeniçeri ağası gelmiştir. Yeniçeri ağası o gün tüm rütbeliler gibi ruz-merre destar ve erkân kürkü ile merasime katılmıştır. Bkz. A.}d, 356, 83b-84a.

gibi istisna hadiseler dışında merasimler genellikle sarayda belli teşrifat kaideleri çerçevesinde yapılmıştır¹¹⁷⁰.

Taht-ı Al-i Baht-ı Osmanî'nin ilan edileceği gün Topkapı Sarayı'nda yapılacak tören için olağanüstü bir durum¹¹⁷¹ olmadığı sürece tüm devlet ricali gibi yeniçeri ağası da merasim kıyafetleri, askerleri ile saraya gelirdi. Tahta çıkacak şehzade önce Hırka-i Saadet dairesine giderek şükür namazı kılar ve burada Has Odalı yakın hizmetkarlar kendisine biat ederdi. Bu sırada Babussaade önünde taht hazırlanırdı. Tören için defterdar, vezirler, beylerbeyi, kazasker, yeniçeri ağası gibi devlet erkanı ve ulema teşrifat sıralarına göre tahtın karşısında dizilirler, sadece sadrazam ve şeyhülislam Kubbealtı'nda beklerlerdi. Herkesin hazır olmasından sonra padişah tahtına oturur, nakibüleşrafın duasının ardından merasim başlar ve davetliler teşrifat sıralarına göre gelip padişahın elini, tahtın ayağını ya da yeri öperek biat ederlerdi. Teşrifat sırasında yeniçeri ağası vezareti varsa vezirlerin arasında durur, biat sırası yeniçeri ocağına geldiğinde ağa da vezirlerin sırasından çıkıp ocağının başına geçerdi. En son teşrifatî efendinin biat etmesi ile merasim biter ve padişah hareme girerdi¹¹⁷².

Cülus ve biat merasimlerini takip eden günler içerisinde yeni padişah kılıç kuşanma için devlet ileri gelenlerinin katıldığı büyük bir alay ile Eyüp Sultan'a giderdi. Padişah bu tören için denizden giderse karadan, karadan giderse denizden dönerdi. Denizden gidildiğinde padişahın kayığını bostancıbaşı kullanır, karşısında ise silahdar ve çukadarı bulunurdu. Dârüssaâde ve bâbüssaâde ağaları kendi kayıkları ile eşlik ederken devlet erkanı karadan Eyüp'e ulaşırdı. Padişah iskeleye ulaştığında onu

¹¹⁷⁰ Arzu Terzi, "Sultan Abdülaziz'in Kılıç Kuşanma Merasimi", **Osmanlı'nın İzinde Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı**, İstanbul 2013, c.II, s.465-466; Zeynep Tarım-Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", **Osmanlı**, IX, s.137.

¹¹⁷¹ Osmanlı-Rusya savaşı sırasında yaşanan kayıpların üzüntüsünden hastalanıp vefat eden I. Abdülhamid'in yerine 7 Nisan 1789'da tahta çıkan Sultan III. Selim'in cülus merasimi yeniçeri ağası da dahil birçok memur seferde olduğundan diğerleri gibi kalabalık olmamıştır. Bkz. A.}d., 350, s.39b-40a; **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.145.

¹¹⁷² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiat**, s.814; Ahmed Vâsıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.103; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.47; Abdülkadir Özcan, "İstanbul'da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim-2, Demografi**, c.III, s.384; Tarım-Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.138; Ali Akyıldız, **Kral Öldü Yaşasın Kral, Osmanlı'da Cülus, Veraset ve Meşrutiyet**, Timaş Tarih, İstanbul 2021, s.61, 64, 93; Ağca-Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s. 109-110.

sadrazam, vezirler, şeyhülislam, kazaskerler, defterdar, yeniçeri ağası, rikab ağaları ve kapıcıbaşılar karşılardı¹¹⁷³. Sağ koltuğuna sadrazam sol koltuğuna ise darüssaade ağası girer, ata bindirirler ve alay tertibi ile türbeye geçerlerdi¹¹⁷⁴.

Eyüb'e karadan gidecekse yine büyük bir alay¹¹⁷⁵ oluşturulurdu. Yeniçeri, cebeci ve diğer ocak neferleri saraydan Eyüb'e kadar alayın geçeceği güzergâhta saflar halinde dizilirlerdi¹¹⁷⁶. Yeni padişah saraydan Edirnekapi'ya doğru ilerlerken atalarının türbelerini ziyaret ederdi. Bu esnada atından indiği zaman yeniçeri ağası hemen orada hazır bulunurdu. Örneğin Sultan III. Mustafa'nın alayında da görüleceği üzere Fatih Sultan Mehmed'in türbesine gelindiğinde padişah atından indiğinde sadrazam ve yeniçeri ağası koltuklarına girmiştir. Yine Sultan III. Mustafa Eyüb'e gelince de koltuklarına sadrazam ve yeniçeri ağası girmiş ve türbeye geçilmiştir¹¹⁷⁷.

Tahtın yeni sahibi Eyüp Sultan Türbesine girdiğinde, önceden hazırlanan yerine oturur, sadrazam, şeyhülislam, yeniçeri ağası yerlerini aldıktan sonra Fetih Suresi okunur, şeyhülislam, nakibüleşraf ve bazı din büyükleri dualar ederdi. Öğle namazının kılınmasının ardından padişah iki rekat namaz kılar seçilen kılıç devlet erkanının huzurunda şeyhülislam, nakibüleşraf ve ulemadan biri tarafından padişaha

¹¹⁷³ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.184; Özcan, "İstanbul'da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri", s.388; Tarım-Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.139.

¹¹⁷⁴ Eğer erken gelinmişse burada daha önceden hazır bulunan konaklardan birinde dinlenip yemek yer oradan alay tertibi ile geçerdi. Bkz. Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.185.

¹¹⁷⁵ Sultan III. Mustafa'nın 4 Kasım 1757'de Kılıç Kuşanma için Eyüp'e gittiği yeniçeri ağasının da tören kıyafetleri ile yer aldığı alay şu şekildedir. *Kılavuz Çavuş – Ases-başı, Subaşı ve neferleri – Divan Çavuşlar – Sipah ve Silahdar Çavuşları – Gedikli Çavuşlar – Müteferrikalar – Arabacı, Topçu, Cebeci ocakları kethüda ve katipleri – Arabacıbaşı Ağa, Dört Bölük ağaları ve katipleri – Sipah ve Silahdar Katipleri ve Kethüdaları – Cebecibaşı ve Topçubaşı – yeniçeri Ocağı ağaları – Sipah ve Silahdar Ağalar – Meşayih-i Selatin Efendiler – Divan Hacegamı – Şikar-ı Hümayun ve Kapıcıbaşı Ağalar – Mevali-i İzam – Şikk-ı Salis ve Defter Emini – Nilancı ve Şikk-ı Sani – Defterdar Efendi – Yeniçeri Ağası – İstanbul Kadısı ve Payelileri – kazaskerler – Çavuşlar Katibi ve Emini – Kapıcılar Kethüdası ve Selam ağası – Mektubi Efendi ve Teşrifati – Tezkire-i evvel ve sani – Reisülküttab ve Çavuşbaşı – sadrazam ve şeyhülislam – Rikab-ı Hümayun ağaları, Solakbaşı Ağalar, Emin-i Şa'ir, Kethüday-ı Şehr, Bostancıbaşı – Sultan III. Mustafa – Daire-i Hümayun Hademeleri – Miralem Ağa ve Mehterhane. Bkz. Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi**, s.471-472.*

¹¹⁷⁶ **Hâkim Efendi Tarihi**, s.471; Tarım-Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.139.

¹¹⁷⁷ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.186-187; Akyıldız, **Kral Öldü Yaşasın Kral**, s.311-312; Özcan, "İstanbul'da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri", s.390.

kuşandırılırdı¹¹⁷⁸. Bazı askeri ayaklanmaların nihayetinde gerçekleşen taht değişikliklerinde yeniçeri ağalarının da bu kişilere eşlik ettiği görülmektedir. Nitekim II. Süleyman’a Şeyhülislam Debbağ-zade Mehmed Efendi ve Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa, III. Ahmed’e ise nakibüleşraf, silahdar ağa ve yeniçeri ağası beraber kılıç kuşandırmışlardır¹¹⁷⁹.

Kara yolundan gelen padişah deniz yolundan geri döneceğinden türbeden iskeleye yine alay ile götürülürdü. Bostan İskelesinde atından inen padişahın sağ koltuğunda sadrazam sol koltuğunda ise yeniçeri ağası olduğu halde kayığına kadar ilerler sadrazam burada zemin bus eder ve saltanat sahibi saraya geçerdi¹¹⁸⁰.

Karadan dönüldüğünde ise yeniçeri ağasının¹¹⁸¹ da bulunduğu alay Edirnekapı’dan girerdi ve padişah atalarının türbelerini ziyaret ederdi. Sırayla Yavuz Sultan Selim, Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, II. Bayezid türbeleri ziyaret edildikten sonra Eski Odalar’ın bulunduğu yere gelindiğinde padişaha şerbet ikram edilirdi¹¹⁸². Alay saraya geldiğinde padişahı atından yeniçeri ağası indirirdi¹¹⁸³.

b. Divan-ı Hümayûn Merasimi

Venedik Elçisi Domenico Trevisano, 1554’te kaleme aldığı raporunda divan-ı hümayunun yapılacağı gün yeniçeri ağasının yeniçeriler ile birlikte erkenden gelip buranın güvenliğini sağladığından bahsederken, onların burada bulunmasının divana ayrıca önem ve saygınlık kattığını vurgulamıştır¹¹⁸⁴. Hakikaten de divan-ı hümayun üyesi olsun ya da olmasın yeniçeri ağası toplantının önemli bir parçasıdır.

¹¹⁷⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiat**, s.822; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.188; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.185; Özcan, “İstanbul’da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri”, s.388; Tarım-Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, s.139

¹¹⁷⁹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiat**, s.822; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.180; Özcan, “İstanbul’da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri”, s.388; Öksüz, **Mür’i-t-Tevârih**, s.279.

¹¹⁸⁰ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.187; Özcan, “İstanbul’da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri”, s.390.

¹¹⁸¹ A.}d., 357/40; **Du Loir Seyahatnamesi**, s.104.

¹¹⁸² Giderken kara yolu kullanılması durumunda, Eski Odalardaki şerbet merasimi kılıç kuşanmadan önce yapılmaktaydı. Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.186.

¹¹⁸³ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.185; Özcan, “İstanbul’da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri”, s.389;

¹¹⁸⁴ **Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa**, s.132.

Divan günü samur kaplı seraser, vüzera tarzı müvecceze, abayi giyinen yeniçeri ağası, sekbanbaşının, bölükbaşların ve yeniçerilerin¹¹⁸⁵ de bulunduğu kalabalık bir alay ile sarayın önüne gelir, yüzlerini Ayasofya'ya dönerek Bab-ı Hümâyûn önüne dizilirlerdi¹¹⁸⁶.

Ayasofya'da sabah namazının kılınmasından sonra divan erkânı caminin Bab-ı Hümâyûn'a bakan minaresi önünde toplanmaktaydı. Teşrifata uygun olarak toplanan divan-ı hümâyûn üyelerine en son vezirler katılırdı. Yeniçeri ağası sırayla gelen vezirleri atını üç-dört adım ileri sürerek selamlar ve yerine geçerci. Üyeler tamamlandıktan sonra meydan duacısı sebil tarafında bulunan yeniçeri ağasının önündeki küçük taş çıkarak yüksek sesle dua ettikten sonra hep birlikte Fatiha okunur, Bab-ı Hümâyûn açılır ve yine teşrifat sırasına göre içeri girilirdi¹¹⁸⁷.

Vezir yolunu takip ederek Kubbealtı'na gelen divan ehli selamlaşma ritüellerinin ardından divanhaneye geçerci. Divan'ın hazır olduğu haberinin iletilmesi üzerine sadrazam sarayından kalabalık bir alay ile çıkar ve orta kapıya gelince atından inerdi. Sipah, silahdar ve çorbacı ağaları selamladıktan sonra ilerler ve yolun ortasındaki somaki taş geldiğinde bir adım miktarı yeniçeri ağasına yaklaşır onu selamlardı. İkinci selam taşına geldiğinde yeniçerileri selamlar ve devam ederdi¹¹⁸⁸. Aynı şey Bâbüssaâde'ye kadar olan görevlilere karşı da sürdürülürdü. En nihayetinde sadrazamın Babüssâade'yi ve Kubbealtı'nda bekleyenleri de selamlamasının ardından

¹¹⁸⁵ Saraya getirilen yeniçeri miktarı divanın statüsüne göre değişmekteydi. Örneğin bu bir "Galebe Divanı" ise saraya normal divandan daha fazla yeniçeri getirilmekteydi. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.322.

¹¹⁸⁶ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.145; Özbek, **Kavânîn-i Yeniçeriyân**, s.165, 222; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.14-15; Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.134.

¹¹⁸⁷ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.29-30; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.121; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.14-15; Ahışhalı, "Divan-ı Hümâyûn Teşkilatı", c.6., s. 26; Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.135.

¹¹⁸⁸ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan**, s. 75; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, s.83; **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.29-30; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.16; Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.321.

divanhane'ye geilirdi¹¹⁸⁹. Yeniçeri ağası eğer vezaret payesine sahip değilse divana giremez ve orta kapıdan girildiğinde sağ tarafta beklerdi¹¹⁹⁰.

Hazine önünde Fetih Suresi'nin okunması sırasında Muhzır Ağa tarafından kapıkulu askerlerinin memnuniyetlerini göstermek adına divan ehline akide şekeri dağıtılır ve surenin bitiminin ardından yeniçerilere çorbaları verilirdi¹¹⁹¹. Sadrazamın yanına sırasıyla reisülküttabın telhis kesesini, devatdar efendinin ise devat, devat makremesi ve sadaka olarak dağıtılmak üzere bir kese il altın bırakmasının ardından avuşbaşının elindeki asayı yere vurması ile divan başlardı. Divanın bitiminde yine avuşbaşının asasını vurmasına müteakip öğlen yemeği için sofra kurulurdu. Eğer ulufe divanı ise yemek ulufenin dağıtımından sonra yenirdi¹¹⁹².

Yeniçeri ağasına divan günü bir sofraya verilmekteydi¹¹⁹³. Matbah eminine hitaben yazılan 1584 tarihli hükümde Yeniçeri Ağası Mehmed Ağaya divan-ı hümâyûna geldiğinde vezirlerinki gibi bir sofraya hazırlaması ve vermesi emredilmiştir¹¹⁹⁴. Yeniçeri ağasının bu yemeği divanda değil de atlı bölüklerin ağaları ile sütunlu avluda yediği kayıtlarda yer almaktadır¹¹⁹⁵. Bazı kaynaklarda bu masanın daha eski olan sekbanbaşına ait olduğu, sonradan yeniçeri ağasına verildiğine dair bilgiler de bulunmaktadır¹¹⁹⁶.

¹¹⁸⁹ Tarım Ertuğ, Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s. 135; Ahışalı, "Divan-ı Hümâyûn Teşkilatı", s.26-27.

¹¹⁹⁰ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan**, s.57; Necipoğlu, **15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı**, s.110.

Yeniçeri ağasının divan-ı hümâyûnda durduğu yerin tamirine dair ayrıcaık bkz. D.BŞM.ŞHE, 2/99, 25.N.1088 (21 Kasım 1677); D.BŞM.ŞHE, 4/14, 1.R.1111 (26 Eylül 1699).

¹¹⁹¹ Yeniçerilerin orba içme ritüelleri bazen protestonun bir gösterisine dönüşmüştür. Öyle ki herhangi bir durumda çorba içmeyerek hoşnutsuzluklarını belirtmişlerdir. Gerek padişahı gerekse devlet erkanını oldukça huzursuz eden bu eylem bazen telkin yolu ile halledilse de, daha büyük olayların bir başlangıcı da olmuştur. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.322.

¹¹⁹² Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s. 136; Ahışalı, "Divan-ı Hümâyûn Teşkilatı", s.27-28.

¹¹⁹³ Kütükoğlu, **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, s.198.

¹¹⁹⁴ A. {DVNSMHM.d, 53/315, 27.B.992 (4 Ağustos 1584); Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.194.

¹¹⁹⁵ Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.27-28.

¹¹⁹⁶ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan**, s.146.

Yemeğin ardından arz günü değilse önce yeniçeri ağası devamında bölük ağaları ve kazaskerler saraydan ayrılırdı. Yeniçeri ağası divandan Ağa Kapısı'na döndüğünde atından inince orta çavuş selamını alır, baş çavuş dua ederdi. Dua seremonisi tamam olunca ağa da makamına çıkardı¹¹⁹⁷.

c. Elçi Karşılama Töreni

Cülus tebriki, name takdimi, anlaşma görüşmeleri ya da vergi teslimi gibi meseleler için büyük heyet ile bu topraklara ayak basmış *fevkalade* elçilerin karşılanması devlet teşrifatında oldukça önemli bir yeri teşkil etmiştir. Kısa bir süreliğine de olsa ülke topraklarında bulunacak fevkalade elçiler ve maiyetleri diğer İslam devletlerindeki gibi henüz başkente ulaşmadan topraklara girer girmez misafir olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda kendilerine mihmandarlar tayin edilip, güvenlikleri, masrafları devlet tarafından sağlanmaktaydı. Onları başkentte karşılamak için ise günler öncesinden devlet cihetinde hazırlıklar başlamakta gerekli uyarılar ilgililere iletilmekteydi¹¹⁹⁸.

Şüphesiz başkente girişlerini kendilerini de ispatlayacak bir gösteriye çeviren elçilerin tavırları devletlerinin o dönemki durumlarına ve 'büyük elçi, orta elçi' gibi derecelerine göre olmaktaydı. Osmanlı yönetimi de buna aynı minvalde karşılık vererek törenle karşılanan heyetin çavuşlardan oluşan gösterişli bir alay ile şehre

Yeniçeri ağası İstanbul'da değilse bu sofraya vekili olan sekbanbaşına verilir. Bkz. Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan**, s.149; Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s.194, 322.

¹¹⁹⁷ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.34; Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan**, s.149; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.26, Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.136.

¹¹⁹⁸ Mehmet İpşirli, "Elçi", **DİA**, 11.cilt, s. 8; Mübahat S., Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması", **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXVII. cilt, 1 - 2. sayı [Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan] , Ankara, 1989, s.199; Mustafa Can, **Sultanın Kapısında: Kudret-Heybet-Adalet (Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler)**, Gazi Kitabevi, Ankara 2019, 105-108, 149-150.

girişleri gerçekleştirilirdi¹¹⁹⁹. Devamında ise halkın seyrinde büyük debdebe ile konaklama için kendilerine tahsis edilen mekanlara götürülürlerdi¹²⁰⁰.

Bir elçi heyetinin alayında devlet kademesinden birinin bulunması da statülerine göre olurdu. Bu bağlamda doğudan gelen özellikle kıdemli İran elçilerinin karşılanmasında “*kanun-ı kadim*” üzere bizatihi yeniçeri ağasının bulunduğu görülmektedir¹²⁰¹. Nitekim XVI. asrın ikinci yarısında bu topraklara ayak basacak olan Safevî Elçisi Şah Kulu Han için her elçide olduğu gibi günlerce öncesinden hazırlıklar başlamış, yeniçeri ağasına da bu konuda talimatlar verilmiştir. Üsküdar’dan İstanbul’a geçecek elçiyi, silahlarını kuşanmış ve iskelede sıralanmış yeniçeriler ile karşılaması, alay ile konaklayacağı yere giderken atı ile yanında gitmesi asla önüne geçmemesi tembihlenmiştir¹²⁰².

Yukarıdaki talimatta ifade edildiği üzere yeniçeri ağasının elçi ile at başı yürütmesi aslında bir teamüldür ve çiğneyen karşı taraf dahi olsa buna izin verilmemiştir. 1578’de Sultan Murad’ın zamanında gelen elçi heyetinde yaşananlar bunun güzel bir örneğidir. Üsküdar’dan İstanbul’a geçen İran elçisini sahilde iki taraflı dizilmiş yüzlerce yeniçeri ile oldukça güzel ve Schweigger’e göre krallara layık bir atın üzerinde yeniçeri ağası karşılamıştır. Alay ile götürülecek elçi için donatılmış bir at getirilmişse de kadırgasından indirilen oldukça değerli kumaş ve taşlarla donatılmış katırına binmeyi tercih etmiştir. Teamül gereği alayda yeniçeri ağası atı ile elçinin yanında ilerleyecekken elçi oldukça kibirli bir davranışla görmezden gelip önünden

¹¹⁹⁹ Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, s.466; Can, **a.g.e.**, s.184-198; İbrahim Yıldırım, **Osmanlı Devleti’nde Elçi Kabulleri**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.48.

¹²⁰⁰ Kütükoğlu, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması”, s.203-204; Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlılar’da Teşrifat”, **Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi**, İstanbul 1999, I.cilt, s.466; Can, **a.g.e.**, 184-198.

¹²⁰¹ İran elçileri içerisinde “Han” unvanını taşıyanlar Osmanlı devlet teşkilatındaki üç tuğlu vezire denk düşmekteydi. Bundan dolayıdır ki özellikle onların bulunduğu elçi heyetlerinin İstanbul’a geldiğinde oldukça gösterişli törenler düzenlenmekteydi. Han unvanını taşımayan elçiler için daha sade törenler hazırlanmaktaydı. Bkz. Kütükoğlu, **a.g.m.**, s.212-213.

¹²⁰² A.{DVNSMHM.d, 7/594, 28.C.975 (30 Aralık 1567); A.{DVNSMHM.d, 7/619, 29.C.975 (31 Aralık 1567); A.{DVNSMHM.d, 7/733, 16.B.975 (16 Ocak 1568); Can, **a.g.e.**, s.190-191; Yıldırım, **a.g.e.**, s.93.

gitmiş ancak protokolde bulunan bir kişi tarafından uyarılınca ağanın yaklaşmasını beklemiştir¹²⁰³.

İran elçilerinin şehre gelmeleri adına düzenlenen gösterişli törenlerinden bir diğeri de 30 Ağustos 1591'de gerçekleşmiştir. Şah Abbas'ın namesi ile İstanbul'a gelen Kara Ahmed Bey isimli elçiyi karşılamaya "*kanun üzerine*" yeniçeri ağası, rikâb-ı hümayun ağaları ve çavuşbaşı ile gitmiştir¹²⁰⁴. Ayrıca yine Sultan I. Mustafa zamanında Ekim 1622'de İstanbul'a gelen Şah Abbas'ın Ağa Rıza isimli elçisi için bölük ağaları ve kapıcıbaşılar, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, sipah, yeniçeri, cebeci, topçu, acemi oğlanlardan oluşan oldukça büyük bir alay düzenlenmiştir. Yeniçeri Ağası Derviş Ağa ile at başı ilerleyen elçinin korteji Alay Köşkü'nün altından geçirilmiş ve padişah da izlemiştir. Daha sonra elçi Vefa'da bulunan Kızılbaş Hasan'ın hanesine yerleştirilmiştir¹²⁰⁵.

Doğu'dan gelip de ağa tarafından karşılanmış bir başka elçi de Semerkand ve Buhara hakiminiştir. 5 Ocak 1594'te Abdullah Han'ın namesi elçisi Er-taş Bahadır Ağa tarafından getirilmiştir. Elçi heyeti "*kanun-ı kadim*" üzere yeniçeri ağası, rikab-ı hümayûn ağaları, çavuşbaşı ve cebecibaşının gösterişli alayı ile karşılanmış ve kasr-ı aliden padişah bu kortejin geçişini izlemiştir¹²⁰⁶.

d. Sefere Uğurlama ve Karşılama Merasimleri

Siyasi dönüm noktalarının en büyük etkeni olan savaşlar için seferberlik ile başlayan yoğun hazırlıkların nihayeti merkez ordusunun İstanbul'dan çıkarılmasıdır. Bir nevi seferin başladığının işareti olan bu hadise, günlerce süren uğurlama seremonilerine sahne olurken, merhaleleri padişahın bizzat sefere katılıp katılmamasına göre değişmiştir.

Padişahın katılacağı sefer için ilk yapılan tören düşman sınırına kadar ordunun önünde ilerleyecek olan tuğların Bâbüssaâde'ye çıkarılmasıdır. *İhrac-ı Tuğ* olarak

¹²⁰³ Schweigiger, **Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1582**, s.95; Yıldırım, **a.g.e.**, s.100

¹²⁰⁴ **Tarih-i Selânikî**, s.251-252.

¹²⁰⁵ Hüseyin Tugî, **Musîbetnâme**, s.165.

¹²⁰⁶ **Tarih-i Selânikî**, s.350

adlandırılan bu merasimden bir gün evvel tezkireler yazılarak sadrazam, vezirler, şeyhülislam, nişancı, kazasker ve yeniçeri ağası gibi devlet görevlileri saraya davet edilirdi¹²⁰⁷. Padişah tuğlarının çıkarılacağı gün herkes sabah namazından sonra tören kıyafetleri ile gelir, yeniçeri ağası da selimi, erkan kürkü ve divân rahtlı atı ile orta kapıda hazır olurdu¹²⁰⁸. Devlet erkanı ve saltanat hizmetkarlarının hazır olduğunun haber verilmesinin ardından saraya gelen sadrazam ile Bâbüssaâde'ye geçilir ve burada bulunan sofada belli bir tertip üzerine oturlardı. Hassa müezzinleri Fetih Suresi okuduktan sonra arz ağalarının çıkardıkları tuğları sadrazam ve şeyhülislam, bazen vezir, kazasker gibi kıdemliler¹²⁰⁹ alır Bâbüssaâde önünde uygun mahallere dikerlerdi. Şeyhülislam ve nakibüleşrafın dualarının ardından saraydaki merasim sonlanırdı. Saray'daki törenin ardından devlet ricalinden tuğ sahibi olanlarınki saray ve konaklarının kapılarına çıkarılmaktaydı. Bu bağlamda yeniçeri ağasının tuğu da Ağa Kapısı'na dikilmekteydi¹²¹⁰.

Tuğların çıkarılmasının ardından sadrazam, vezirler, defterdar, yeniçeri ağası, diğer bölük ağaları ve çadır mehterbaşısından oluşan bir heyet otağın kurulacağı yeri belirlemekteydi. Bunun için yönetimin İstanbul'da olduğu dönemlerde seferin yönüne göre Davutpaşa, Çırpıcı Çayırı veya Üsküdar'a, Edirne'de ise Kabak Meydanı'na gidilmekteydi¹²¹¹. Yer belirlendikten sonra tuğlar ve otağ-ı hümayûn belirlenen bu yere götürülürdü. Öncelikle devlet ricalinin tuğları, tuğcular tarafından Bâbiâli'ye getirilir, hilatler giydirildikten sonra alay ile Topkapı Sarayı'na geçilir, buradan

¹²⁰⁷ A.}d., 356, s.64b; **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.52; Alikılıç, **a.g.e.**, s.83; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.411; Zarif Orgun, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuğ ve Sancak", **Tarih Vesikaları**, İstanbul 1941, cilt I, sayı 4, s.246.

¹²⁰⁸ D.TŞF., 1/292; **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.52; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.255.

¹²⁰⁹ Antoine Galland 1 Haziran Perşembe günü düzenlenen törende tuğlardan birini sadrazam ve Rumeli kazaskerinin diğerini ise defterdar ve yeniçeri ağasının taşıdığını ifade eder. Bkz. Antoine Galland, **İstanbul'a Ait Günlük Anılar: 1672-1673**, Çeviren: Nahid Sırrı Örik, Şerhlerle yayınlayan: Charles Schefer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1973, c.2, s.57.

¹²¹⁰ Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, **Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin) 1731**, Hazırlayan: Nevzat Kaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.297; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.257; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.411.

¹²¹¹ A.}d., 356, s.65a; Galland, **İstanbul'a Ait Günlük Anılar**, s.57; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.259; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.412; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.129.

padişah tuğları alınırdı. Devamında Bayezid'da bulunan Çadır Mehteri kışlasından otağ-ı hümayûn alınır, yine alay ile *tetimgâh* denen bu yere gidilir, padişahınki¹²¹² ile birlikte rütbelilerin de çadırları kurulup tuğları dikilirdi¹²¹³.

Otağın kurulması ve tuğların dikilmesinin ardından askerler padişah ve şehir halkının da izlediği alaylar eşliğinde gruplar halinde ordugaha giderlerdi. İlk olarak orduca esnafının oluşturduğu alay, sonraki gün yeniçeri ağasının da içinde bulunduğu yeniçeri alayı geçerd¹²¹⁴. Yeniçeri ağası kendi askerlerinin geçişinde Alay Köşkü'ne gelmeden önce Soğuk Çeşme ya da Demirkapı'da atından inerdi. Çavuşbaşı ağa ve kapıcılar kethüdasının arkasında yürüyerek padişahın huzuruna girer ve burada kendisine hilat giydirildikten sonra yine önünde aynı görevliler olduğu halde kapıdan çıkarak atına binip alayına katılırd¹²¹⁵.

Askerlerin otağa yerleşmelerinin ardından başkentte sefer için son ve büyük bir alay düzenlenirdi. Bu alay için de bir gün önceden tezkireler yazılarak devlet ricali saraya davet edilirdi. Tüm devlet erkanının o gün sarayda hazır olmasından sonra sadrazamın gelmesi ile herkes Bâbüssaâdeye geçer ve burada beklerdi. Selimisi ve feracesini giymiş yeniçeri ağasının buradaki yeri Babüssaade'nin iç tarafında sağ taraftaki sofadaydı. Hırka-i Saadet dairesinde bulunan padişah, burada okunan Fetih Suresi'nin ardından bizzat kendisi Hz. Peygamber'in Sancak-ı Şerifi'ni yerinden alarak omuzuna koyardı. Dualar eşliğinde Arzodası'na getirilen sancak, tahtın sütununa dikilirdi. Sancak, merasimin ardından başka yoldan gönderilsin ya da

¹²¹² Antoine Galland, 28 Haziran Çarşamba günü Padişah çadırını merasimle yeniçeri ağasının götürdüğünden bahsetmektedir. Bkz. Galland, **İstanbul'a Ait Günlük Anılar**, s.76

¹²¹³ **Târîh-i Göynüklü**, s.153; Abdurrahman Abdi Paşa, **Vekâyi-Name**, s.137.

¹²¹⁴ Askerlerin alaylar göstererek geçeceği yol güzergahı bellidir. Örneğin Rusya üzerine yapılacak seferde Davutpaşa otak mahalline giderken uygulanacak merasimi gösteren ve Sultan II. Mahmud'un "*tertib olunduğu üzere alay resminin icrasına izn-i hümayûnum olmuştur*" diye onayladığı teşrifat kaydına göre 2 Temmuz 1809'da Ağa Kapısı'ndan çıkan alay Divanyolu'ndan Soğukçeşme önüne gelmiştir. Burada hilatler giydirildikten sonra Hocapaşa, Kantarcılar istikametinden Zeyrek'e oradan da Aksaray, Murad Paşa, Yusuf Paşa Çeşmesi önünden Molla Gürani'den Şehremini'ne geçerek Topkapı'dan çıkılmış ve kendilerine mahsus olan yere yerleşmişlerdir. Bkz. KK.d, 676/5.

¹²¹⁵ KK.d, 676/4; KK.d, 696, s.99b-100a; A.}d., 356, s.66b-67a; Yeniçeri Kâtibi Hasan, **Prut Seferi'ni Beyanımdır**, s.12; **Müellifi Meçhul Bir Rûznâme: Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)**, Neşre Hazırlayan: Süleyman Göksu, Çamlıca, İstanbul 2016, s.2; **Târîh-i Na'îmâ**, s.421; Mustafa Kesbî, **İberetnümâ-yı Devlet**, s.112; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.131-132.

gönderilmesin adıyla bir büyük bir alay düzenlenerek otağ mahalline gidilirdi¹²¹⁶. Teşrifat defterlerinde padişahların yer aldığı bu son alayın tertibinde yeniçeri ağasının adı zikredilmese de 1678 Moskov seferi için saraydan alay ile çıkan IV. Mehmed'in kortejinde selimi, seraser ve kadife şalvar ile bulunduğu bilinmektedir¹²¹⁷. Hazerfen Hüseyin Efendi de bu alaylarda yeniçeri ağasının yer aldığını belirtmektedir¹²¹⁸. Sancağın otağına yerleştirilmesinden sonra kendi çadırına yerleşen sadrazamın huzuruna ulema, devlet erkanı ve yeniçeri ağasının ile ocak ağaları birer birer gelip etek öperlerdi¹²¹⁹.

Padişahın katılmadığı sefere sadrazam serdarıekrem olarak atandığında bu merasimler Bâb-ı Âsafî'ye hatt-ı şerif ve kılıç gönderilmesi ile başlardı¹²²⁰. Bir gün önceden kethüda bey tarafından davet tezkireleri yazılarak yeniçeri ağası, sipah, silahdar, cebeci, topçu ocakları, defterdar ve divan katiplerine Bâb-ı Âsafî'de hazır olmaları belirtilirdi. Merasim günü Bâb-ı Âsafî'ye gelen davetlilerden yeniçeri ağası diğer ocak ağaları, katipleri bir sofada; defterdar ve diğer davetliler ise başka bir sofada otururlardı. Saraydan serdarıekrem için gönderilenler ulaştığında tüm rical Bâb-ı Âsafî'nin merdivenlerine dizilir, sadrazamın sağında yeniçeri ağası solunda ise defterdarla dururdu. Hatt-ı Şerif ve mücevher kaplı bir kılıç teslim edildikten sonra tebrik için yeniçeri ağası ve ocaklısı olmak üzere sıra ile arz odasına geçilirdi. Hatt ve kılıç getiren kişi saraya döndükten sonra sadaret kethüdası, reisülküttab, defterdar ve yeniçeri ağasına sadrazam tarafından samur kürk giydirilirdi¹²²¹. Ayrıca yine serdarıekrem olan sadrazam için de Bâb-ı Âsafî'de tuğ merasimi yapıldı. Bir gün önceden davet tezkireleri gönderilen şeyhülislam, defterdar, nişancı ve yeniçeri ağası gibi devlet ricali belirtilen saatte Bâb-ı Âsafî'ye gelir, herkes toplanana kadar

¹²¹⁶ A.}d., 356, s.68b-69a; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.412; Zarif Orgun, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuğ ve Sancak", **Tarih Vesikaları**, İstanbul 1941, cilt I, sayı 4, s.251-252; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.136-137.

¹²¹⁷ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.53.

¹²¹⁸ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.175.

¹²¹⁹ A.}d., 356, s.70b; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.137.

¹²²⁰ Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.412.

¹²²¹ Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.432-434.

kendilerine kahve ikramı yapılırdı¹²²². Daha sonra hep beraber Bâb-ı Âsafî'deki Arz Odası ya da Divanhane'ye geçildiğinde imamlar tarafından Yasin ve Fetih Sureleri okunur, meşayihden vaiz ve şeyhler dua ederdi. Devamında yeniçeri ağası, kethüda bey, sipah ve silahdar ağalar, cebeci, topçu, arabacıbaşı ağalar, hazine odasından çıkarılan sadrazam tuğunu elden ele uzatarak merdiven başına getirip yerine koyarlardı. Kurbanlar kesilip, tuğun yeri sağlamlaştırıldıktan sonra mutad üzerine hilatler giydirilirdi¹²²³.

Serdariekrem olan sadrazamın otağ yerini bakmaya ise yeniçeri ağası kethüdası, dört bölük kethüdası, cebeci, topçu, arabacı ocağı çavuşu gibi görevliler gider ve yer belirlerdi¹²²⁴. Sadrazam otağı ve tuğunun çıkarılacağı gün yeniçeri ağası ve ocaklı ağalar da dahil tüm tuğ sahiplerinin tuğları Bâb-ı Âsafî'de toplanır¹²²⁵ buradan konakçılar ile otak mahalline götürülürdü¹²²⁶. Sadrazam otağı ve tuğlarının yerleştirilmesinden sonraki günlerde kademe kademe askerler yine padişahın ve şehir halkının da izlediği alaylar ile ordugaha giderlerdi. Ziyareti sırasında yeniçeri ağasına da hilat giydirilirdi¹²²⁷.

Askerlerin otaklarına yerleşmesinin ardından padişah tarafından sadrazama sancak teslim edilirdi¹²²⁸. Bunun için bir gün önceden devlet erkanına tezkireler

¹²²² Zarif Orgun, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuğ ve Sancak", **Tarih Vesikaları**, İstanbul 1941, cilt I, sayı 4, s.250.

¹²²³ KK.d., 696/94a-94b, 95a; **Âsım Efendi Tarihi**, s.465-466; **Taylesanizâde Hâfız Ahmed Efendi Tarihi**, s.256; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.128-129, 144-145; Zarif Orgun, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuğ ve Sancak", **Tarih Vesikaları**, İstanbul 1941, cilt I, sayı 4, s.251.

¹²²⁴ **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, II.A., s.116; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.145; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.23.

¹²²⁵ Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.25; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.145.

¹²²⁶ D.TŞF.d., 26051/2; **Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi**, s.264.

10 Mart 1624'te Bağdat ve etrafında devlet aleyhine faaliyetlerde bulunan Bekir Ağa üzerine yapılacak sefer için sadrazam Ali Paşa ve Yeniçeri Ağası Hüsrev Ağa'nın otağları kurulmuştur. Bkz. **Anonim Bir İbrabîce Kroniğe Göre 1622-1624 Yıllarında Osmanlı Devleti ve İstanbul**, s.66.

¹²²⁷ **Târîh-i Göynüklü**, s.41; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, II.A., s.117-118; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.27.

¹²²⁸ Padişahın sefere katılmadığı dönemlerde belli bir yere kadar ordu ile gittiği ve serdariekreme sancağın burada teslim edildiği zamanlar da olmuştur. Örneğin 1683 Avusturya Seferi'nde IV. Mehmed ordu ile Belgrad'a kadar gitmiş burada yapılan merasimle Sancak-ı Şerifi Serdariekrem Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya teslim etmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.244.

yazılarak saraya davet edilirdi. Belirtilen saatte yeniçeri ağası gibi devlet ricali, Bab-ı Hümâyün önünde toplanır, ardından gelen sadrazamı selamlarlar ve atlarından inerek Babüssaade'den içeri girerlerdi. Hilat giydirilen şeyhülislam ve sadrazam huzura çıkarken kaymakam, vezirler ve yeniçeri ağası Bâbüssaâde'nin iç tarafında ve sağ taraftaki sofada oturur beklerlerdi¹²²⁹.

Padişahın elleri ile sadrazama teslim ettiği Sancak-ı Şerif Babüssaade'den çıkarılıp onu taşıma ile görevli kişiye teslim edilirdi. Daha önce de ifade edildiği gibi sancak genel olarak alaydan önce başka bir yoldan gönderilse de büyük alayla ordugaha gönderilip has obaya yerleştirildiği de olmaktadır¹²³⁰. Sefer için düzenlenen bu son büyük alaya yeniçeri ağası vezareti varsa katılabilir¹²³¹ yoksa Sancak-ı Şerif orta kapıya geldiğinde saraydan ayrılıp otak mahalline geçer ve burada alayı karşılardı¹²³². Sadrazam çadırına yerleştikten sonra ulema ve devlet erkânı sırayla damen-bûs yani etek öperlerdi. Bu seremoniye yeniçeri ağası ve diğer ocaklı ağalar da katılır kendilerine hilat giydirilirdi¹²³³.

¹²²⁹ A.}d., 356, s.76b-77a; KK.d., 696/95b-96a; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.147-148; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.29-30.

Fındıklılı Süleyman Efendi'nin bildirdiğine göre bu alayda yeniçeri ağası ruz-merre destar ve al çuha ile kaplı, kapaniçe yakalı, uzun ferace yenli, muvahhadi resminde vaşak kürk, silah ve bisat ile bulunurdu. Bkz. **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, II.A., s.118-119.

¹²³⁰ **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, II.A., s.120; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.30-31.

¹²³¹ 11 Nisan 1718'de saraydan otak mahalline giden büyük alayda sadrazam, defter emini, nişancı, defterdar, Anadolu ve Rumeli kazaskeri, şeyhülislam, kaymakam paşa, nakibüleşraf gibi devlet ileri gelenleri ile Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa da yerini almıştır. Bkz. Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.30-31.

¹²³² Zarif Orgun, "Osmanlı İmparatorluğunda Tuğ ve Sancak", **Tarih Vesikaları**, I. cilt, İstanbul 1942, 5. sayı, s.346; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.147, 149.

26 Mart 1769 günü düzenlene Sancak-ı Şerif alayı Davutpaşa ordugahına ulaştığında hazır bekleyen yeniçeri ağası korteji selamlamıştır. Bkz. **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, II.A., s.121.

¹²³³ A.}d., 356, s.78a.

e. Donanma Merasimleri

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde deniz gücünün tam karşılığı olan donanma için inşa edilmiş geminin suya indirilmesi kendine has özellikler ile icra edilen bir merasime tabiydi. Tersane-i Âmire’de yapılp seferlere hizmet edecek kalyon ve firkateyn¹²³⁴ gibi parçaların suya indirilmesine özellikle bir kutsiyet yüklenmiş, merasim sıradan bir gün yerine müneccim başının belirlediği vakitte yapılmıştır¹²³⁵.

Geminin denize indirileceği uğurlu günün müneccimbaşı tarafından belirlenmesinin ardından tören için yazılan davet tezkireleri ile devlet erkanı haberdar edilmekteydi. Bunlar padişahın törene katılacağı saate göre kendilerine törenden iki saat önce tersanede bulunmaları için kethüda bey tarafından yazılmaktaydı¹²³⁶. Kanuni Sultan Süleyman’dan itibaren bizzat padişahların katıldığı merasimde de görüleceği üzere o gün tersaneye önce yeniçeri ağası ve defterdar gelmektedir¹²³⁷. Dolayısıyla geliş saatleri de buna göre yazılmıştır. Örneğin 11 Şubat 1772’de kalyon törenine hünkarın 4’te katılacağı planlanarak, yeniçeri ağası ve defterdarın saat ikide maiyetleri ile gelmeleri, yine 18 Kasım 1818’deki merasime için padişahın 7.30’da iştirak edeceği düşünülerek ağa ve defterdarın 5.30’da hazır bulunmaları kethüda bey tarafından yazılan tezkireler ile haber verilmiştir¹²³⁸. Her törende olduğu gibi yeniçeri ağasının makamında bulunmaması durumunda yerine sekbanbaşı vekalet ettiğinden, davet tezkireleri de buna göre yazılmıştır¹²³⁹.

¹²³⁴ Kalyon, özellikle XVII-XIX. yüzyılları arasında donanmanın belkemiğini oluşturan yelkenli savaş gemileridir. Firkateyn ise ondan daha küçük gemilere verilen isimdir. Bkz. İdris Bostan, **Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri**, Bilge, İstanbul 2005, s.105, 111, 359.

¹²³⁵ Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s.115; Karaöz, **a.g.t.**, s.46.

¹²³⁶ KK.d. 969, s.296, 14.M.1170 (9 Ekim 1756).

¹²³⁷ A.}d., 356, s.50a-b; Orhan Şaik Gökyay, “Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya ile İlgili Teşrifat Hakkında Belgeler”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, 12.sayı , İstanbul 1981/1982, s.51, 57; Karaöz, **a.g.t.**, s.47.

Bazı kayıtlarda “kapudane odasında” hazır bulunmaları işaret edilmektedir. Bkz. A.}d., 437, s.41b, 1.Ş.1235 (14 Mayıs 1820).

¹²³⁸ KK.d., 696 / 64, 7.Z.1185 (11 Şubat 1772); A.}d., 38, s.37b, 27.M.1234 (18 Kasım 1818); Bu konudaki örnekler hakkında ayrıca bkz. D.TŞF.d., 26085 /7, 19.M.1224; 12, 21.Ş.1229; KK.d., 696/301, 7.Za.1180 (6 Nisan 1767); A.}d., 437, s.49b, 1820; Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.151.

¹²³⁹ D.TŞF.d, 26085/2, 6.Ca.1222 (12 Temmuz 1807); TS.MA.e, 1024/16, 4.Ş.1214 (1 Ocak 1800)

İnşası biten gemi merasim için önceden donatılıp süslenirken, bunun için padişah, valide sultan, hanım sultanlar ve devlet ricalinin hediye ettiği kumaşlar kullanılırdı¹²⁴⁰. *Askı* adı verilen iplere dizilmek üzere hediye edilen bu kumaşlara yeniçeri ağaları da katkıda bulunmaktaydı. Örneğin 1797'deki askı ritüeli için yeniçeri ağası tarafından çuka, üsküfe, diba, telli hatayî hediye edilmiştir¹²⁴¹.

Geminin suya indirileceği merasim günü kendilerine yazılan davetiyede de belirtildiği gibi yeniçeri ağası ve defterdar erkenden tersanedeki yerlerini alır, onların ardından yarımşar saat ara ile şeyhülislam ve sadrazam maiyetleri ile gelirlerdi. Sadrazam özellikle kaptanıderya, yeniçeri ağası, defterdar ve tersane emini tarafından karşılanır, selamlaşmanın ardından hazırlanan mahalle geçerek burada bir yandan padişahı beklerlerken bir yandan da kendilerine kahve ve şerbet ikram edilirdi. Deniz yolu ile gelen padişah için tersane ve tophaneden atışlar yapılırken, sadrazam, yeniçeri ağası, defterdar, reisülküttab, rikab-ı hümayun ağaları ve çavuşbaşı iskelede hazır beklerlerdi¹²⁴².

Sandalından inip iskeleye çıkan padişah, devlet ricali tarafından teşrifat sıralarına göre selamlandıktan sonra sadrazam ve kaptanıderyanın koltuklarına girmesi ile yerine geçerdi¹²⁴³. “*Şeref-i hidmet-i bagal-gir*” yani koltuğuna girme vazifesine yeniçeri ağasının da eriştiği, sadrazam ile birlikte eşlik ederlerken kaptanıderyanın hemen arkalarından takip ederek bu şekilde padişah için hazırlanan gölgeliğe geçildiği de görülmektedir¹²⁴⁴. Burada kaptanıderya ile yeniçeri ağası padişahı selamlayıp sadrazamın gölgeliğine çekilir, şeyhülislam ve sadrazam ise bir miktar daha hünkarın yanında kaldıktan sonra kendi mekanına gelirdi¹²⁴⁵. Kaptanıderya ve tersane emininin kalyonun yanına geçmesi ve padişahın izin vermesi ile dualar edilir, kurbanlar kesilir

¹²⁴⁰ Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.490; Aydın, **Sultanın Kalyonları**, 115; Karaöz, **a.g.t.**, s.47

¹²⁴¹ Aydın, **Sultanın Kalyonları**, 115; Karaöz, **a.g.t.**, s.47.

¹²⁴² A.}d., 356, s.50b; Karaöz, **a.g.t.**, s.48.

¹²⁴³ Gökyay, “Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya ...”, s.51.

¹²⁴⁴ KK.d.,696/65, 7.Z.1185 (11 Şubat 1772); 696/302, 7.Za.1180 (6 Nisan 1767); Gökyay, “Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya”, s.53; Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.151.

¹²⁴⁵ KK.d.,696/65, 7.Z.1185 (11 Şubat 1772); Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.151.

ve kalyon denize indirilirdi¹²⁴⁶. Merasimin ardından tersanede padişah huzurunda sadrazama, şeyhülislama ve kaptanıderyaya hilatler giydirilirdi¹²⁴⁷. Yeniçeri ağası buradaki merasime davet edilmezdi¹²⁴⁸.

Törende hilatlerin dışında kaptanıderyanın da devlet ricaline ve gemi inşasında hizmeti geçenlere hediye takdim etmesi mutattı. Teşrifat kayıtlarında zaman zaman yeniçeri ağasının da bu hediyelere nail olduğu görülmektedir¹²⁴⁹.

Kalyon merasiminin bitmesinin ardından padişah saraya gitmek üzere makamından kalktığında, tıpkı karşıladığı zamanlardaki gibi yeniçeri ağası ve sadrazam koltuklarına girerek kendisine sandalına kadar eşlik ederdi¹²⁵⁰.

Donanmanın denize açılması da belli bir merasime tabiiydi. Bunun için tayin edilen günde şeyhülislam, vezirler, nişancı, kazaskerler, defterdar ve yeniçeri ağası sabah namazından sonra kendi kayıklarıyla erkenden Tersane'ye gelir ve kaptan paşanın odasında oturur, her zaman olduğu gibi sadrazam da en son onlara katılırdı¹²⁵¹. Kesilen kurbanlar ve edilen duaların ardından Tersane'den çıkan donanma halkın da ilgiyle takip ettiği büyük ve gösterişli bir alay düzeni ile denize açılırdı¹²⁵².

¹²⁴⁶ Aydın, **Sultanın Kalyonları**, 116.

¹²⁴⁷ Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s.490; Karaöz, **a.g.t.**, s.48.

¹²⁴⁸ KK.d., 696/67, 7.Za.1180 (6 Nisan 1676); Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.152.

¹²⁴⁹ KK.d, 696, s.67, 7.Za.1180 (6 Nisan 1676); KK.d., 696, s.296, 298, 13.M.1170 (8 Ekim 1756).

¹²⁵⁰ KK.d., 696/303, 7.Za.1180; Güner-Keleş, Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.152; Gökyay, "Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya", s.77.

¹²⁵¹ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.58; Gökyay, "Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya", s.30; Karaöz, **a.g.t.**, s.67.

¹²⁵² Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, 438-441; Gökyay, "Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya", s.30-31; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.413; Karaöz, **a.g.t.**, s.68-71.

f. Top Dökümü Merasimi

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinin ardından temelleri inşa edilen ve ilerleyen yıllarda daha teşekküllü bir müessese haline getirilen Tophane-i Âmire'de top dökümü dualar eşliğinde merasimle yapılmıştır¹²⁵³. Genellikle padişahın da katıldığı bu törende sadrazam, şeyhülislam ve yeniçeri ağası da hazır bulunmuştur¹²⁵⁴.

Teşrifat defterlerine göre Tophane'de top döküleceği günün seherinde sadrazam, şeyhülislam, vezirler, defterdar, yeniçeri ağası ve diğer rütbeliler merasim kıyafetleri ile Tophane Âmire'ye gelir, hünkarı karşılamak üzere kapının içinde sağ tarafta dizilirlerdi. Filikası ile tophane iskelesine gelen padişahı önce defterdar, reisülküttab ve çavuşbaşı ağa selamlardı. Daha sonra atına binen padişah, önünde yeniçeri ağası yürüdüğü halde top dökülecek mahalle yakın yere hazırlanmış mekana geçmek üzere devam ederdi. Tophane Camii Kapısı'nda kaptan paşa, Tophane Kapısı'nda sadrazam, top dökülecek yere çıkan yokuşun aşağısında da şeyhülislam tarafından karşılanan padişah kendisi için hazırlanmış mahalle geçer top döküm vakti beklenirdi. Edilen duaların ardından top dökümünün gerçekleşmesi ile sadrazama ve şeyhülislama makamlarına uygun kürkler giydirilir, tophane hizmetlilerine ihsan dağıtılır ve hazırlanan ziyafet için kışla içerisindeki fevkani köşke geçilirdi. Yemeğin ardından iskeleye geçmek üzere atına binen padişahın yirmi-otuz metre önüne geçen kaptan paşa yer öper ve alkış olurdu. Onun on beş adım ilerisinde ise yeniçeri ağası yer öper, vezareti varsa alkış yapılırdı. Gelindiği gibi yine yeniçeri ağası atın önüne geçer, padişah kayığına bindikten sonra ağa tekrar selam verip sadrazamın yanına döner, en nihayetinde izin verilmesi ile herkes tören mahallini terk edip makamlarına geçerdi¹²⁵⁵.

Yeniçeri ağasının İstanbul'da bulunmadığı tüm zamanlarda olduğu gibi top dökümünde de makamını sekbanbaşı temsil etmiştir. Örneğin 5 Temmuz 1738'de Tobhâne-i Âmire'de on üç büyük top döküleceğinden İstanbul'da bulunmayan yeniçeri ağası ve sadrazam yerine sekbanbaşı ve kaymakam paşa seher vakti

¹²⁵³ Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadî Yapısı*, s.413-414.

¹²⁵⁴ Seyyid Hasan Muradi, *Bir Katibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı (1754-1766)*, s.55-56.

¹²⁵⁵ A.}d., 356, s.54a-54b; Çevik, *Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat*, s.112-113.

gelmişlerdir¹²⁵⁶. Ancak sekbanbaşının da bu merasime iştirak edemediği zamanlar olmuştur. Keza 24 Ağustos 1737'deki top döküm törenine yeniçeri ağası vekili olan sekbanbaşı İstanbul'da kalması gerektiğinden katılmamıştır¹²⁵⁷.

2. DİNİ MERASİMLER

Teşkilat ve teşrifat kaideleri içerisinde yerleşmiş hadiselerden de anlaşılabileceği üzere Osmanlı Devleti'nde Türk-İslam Medeniyetinin bir getirisi olarak kutlu günlerin taçlandırılması için merasimler düzenlenmiştir¹²⁵⁸. Padişahı ve devlet ricalini bir araya getiren bu merasimler kendilerine has özellikler ile icra edilmiş, yeniçeri ağaları da bunların bir parçası olmuşlardır¹²⁵⁹.

a. Cuma Selamlığı

Padişahların cuma namazlarını eda etmek için, oldukça görkemli alay ile selatin camilerden birine gitmesi *cuma selamlığı* ya da *selamlık resmi* olarak adlandırılmıştır¹²⁶⁰. Her milletten ve her dinden insanın padişah ile bir araya

¹²⁵⁶ Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.112-113.

¹²⁵⁷ A.}d., 348, s.4.

¹²⁵⁸ Dini günler için düzenli olarak yapılan merasimler haricinde, bazı önemli günler daha farklı yad edilmiştir ki bunlardan biri Muharrem'in 10'udur. Helvacıbaşı nezaretinde pişirile aşure Muharrem'in onuncu gününde özenle hazırlanmış kaplar ile devlet kademesindeki önemli kişilere gönderilirdi. Hazırlanan defterlere göre dağıtılan bu aşureleri kime hangi görevlilerin götüreceği de bellidir. Aşure takdim edilen kişilerden biri olan yeniçeri ağasına genellikle başkuşçu aşure götürmektedir. D.TŞF 6/227; D.TŞF, 13/31, 1192; D.TŞF 14/14, 1193; D.TŞF 14/140, 1194; D.TŞF, 15/108, 1196; D.TŞF 16/35, 1196; D.TŞF 16/132, 1197; D.TŞF 17/2, 1199; D.TŞF, 17/6, 1199; D.TŞF 17/41, 1200; Ayrıca bkz. Fatma Ünyay Açıkgöz, “Osmanlı Sarayında Aşure Yapımı ve Dağıtımı (XVIII.-XIX. Yüzyıllar)”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.90, Ankara 2019, s.100-103; Maria Pia Pedani, **Osmanlı'nın Büyük Mutfağı Tat ve Kültür Tarihi**, İtalyancadan Çeviren: Gökçen Karaca Şahin, Hece Yayınları, İstanbul 2018, s.119.

¹²⁵⁹ Kabe Örtüsü'nün İstanbul'da imal edilmesine müteakib yapılanda da görüleceği üzere ek organizasyonlar gerçekleşmiştir. Yeniçeri ağalığı makamı burada da temsil edilmiştir. Bkz. A.}d.355, s.57b-58b

¹²⁶⁰ Mehmet İpşirli, “Cuma Selamlığı”, **DİA**, 8. Cilt, s.90.

gelebildiği tören olan Selamlık Resmi'ne, aksi durum olmadığı müddetçe riayet edilmiştir¹²⁶¹.

Selamlık için padişahın dışarı çıkacak olması ve bunu duyanların da oldukça büyük kalabalık oluşturması asayiş konusunu beraberinde getirmiştir. Bu güvenliğin sağlanması da yeniçeri ağası ve yanındaki yeniçerilerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bundan dolayıdır ki ağa selamlık başlamadan önce seçilen camiye önceden giderek hünkar mahfiline padişahın seccadesini serdirir ve kontrol sağlardı. Padişah camiye ulaştığında, koltuğuna girer atından indirirdi. Ağanın vezareti var ise vezirlerin yanına dahil olurdu¹²⁶². Cuma selamlığının nihayete ermesinin ardından teamül gereği yeniçeri ağası sadrazamın yanına giderdi¹²⁶³.

Cuma selamlığı devlet merasimleri içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Bunun sebebi de halkın isteklerini ve herhangi bir konudan duydukları rahatsızlıklarını padişaha doğrudan sözlü veya yazılı olarak bu vesile ile iletebilmeleridir. Padişaha dileklerini yazılı olarak söylemek isteyenlerin dilekçeleri bu iş için görevlendirilmiş olan hizmetlilerce toplanmaktaydı¹²⁶⁴. Bazen devletin üst düzey rütbelileri kendilerinden şikayetçi oldukları halkın padişaha arzuallerini iletmesine engel olsa da maruzatı olan bir sopanın ucuna bez parçası veya hasır bağlayıp yakarak dikkat çekirdi. Bunun üzerine görevliler o kişinin yanına gider maruzatını duyurmasını sağlardı. Daha sonraki dönemlerde *maruzat-ı rikâbiyye* adı verilen bu dilekçeler

¹²⁶¹ Şehirde bir sebeple huzursuzluk baş göstermesi ve asayişin bozulmasından dolayı selamlığın yapılamadığı dönemler olmuştur. Bununla birlikte padişahların bazı kişilerin telkinleri veyahut bizatihi sebepler öne sürerek cuma selamlıklarına çıkmadıkları, bunun sonucunda da ağır şekilde eleştirildikleri görülmektedir. İpşirli, “Cuma Selamlığı”, **DİA**, 8. Cilt, s.91; Tarım, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, s.140.

¹²⁶² **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.53; İpşirli, “Cuma Selamlığı”, **DİA**, 8. Cilt, s.91; Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, I, s.130.

¹²⁶³ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, s.518, 528.

¹²⁶⁴ Bu dilekçeler önceleri kapıcılar kethüdası, çavuşlar yahut solaklar tarafından toplanmış, daha sonra sadece bu iş için memurlar tayin edilmiştir. İpşirli, “Cuma Selamlığı”, **DİA**, 8. Cilt, s.91; Tarım, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, s.140; Güliden Sarıyıldız, **Sokak Yazıcıları, Osmanlılarda Arzualler ve Arzuhalciler**, Derlem Yayınları, İstanbul 2010, s.13-14.

padişaha sunulduktan sonra başta sadrazam olmak üzere muhataplara gönderilir ve dilekçenin sahibine mümkün olabildiğince en kısa sürede cevap verilir¹²⁶⁵.

Halkın maruzatını iletmesi oldukça ehemmiyetli iken engellenmesi hoş karşılanmamış hatta bir yeniçeri ağasının dahi azline sebep olmuştur. Nitekim Ayasofya Camii'nde düzenlenen bir cuma selamlığında Silistre ve Rusçuk'ta yaşananlardan dolayı mağdur olmuş bazı kimseler dertlerini feryad figan bir halde padişaha iletme istemişlerdir. Alayda bulunan çavuşlardan biri “*Ne asl kimsesin, haberün nedir?*” diye sorduğunda orada bulunan yeniçeriler “*Ne sorarsın*” diyerek çavuşa taş atmışlardır. Bu hadiseyi bizatihi gören padişah Yeniçeri Ağası Yemişçi Hasan Ağa'yı görevinden azletmiştir¹²⁶⁶.

Padişahın, tören kıyafetleri içerisinde birçok kademedeki kişilerin oluşturduğu bu gösterişli alay ile namaza gitmesi şehre gelen yabancıların da oldukça dikkatini çekmiştir. Bir çoğu eserlerinde buna yer verirken, bazılarının notlarında yeniçeri ağaları da bulunmaktadır¹²⁶⁷. Bunlardan biri olan Fresne-Canaye alayı tasvir ederken ordunun en yüksek rütbeli subayı olan yeniçeri ağasına ve ona eşlik eden çok sayıda yeniçeriye de yer vermiştir¹²⁶⁸. Lady Mary Montagu da arkadaşına yazdığı 1 Nisan 1717 tarihli mektubunda Edirne'de Sultan III. Ahmed'in cuma namazı için camiye gidişini izlediğinden bahsetmektedir. Satırlarında Lale bahçesini andıran bu alayda iki kölenin atını çektiği yeniçeri ağasına da değinmiştir¹²⁶⁹.

Merasim yeniçeri ağası için yönetsel detayları da ihtiva etmekteydi. Keza yeniçeri ağası ocakla ilgili herhangi bir meseleyi cuma selamlığı sırasında ve ya

¹²⁶⁵ İpşirli “Osmanlılarda Cuma Selâmlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s.465-466.

¹²⁶⁶ **Tarih-i Selânikî**, II.Cilt, s.463; İpşirli “Osmanlılarda Cuma Selâmlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, s.465

¹²⁶⁷ Ancak bazen yanlış bilgiler de göze çarpmaktadır. Nitekim Crailsheimli Adam Werner 'de İstanbul'da bulunduğu sırada bir cuma selamlığına denk gelmiştir. İnsanların haykırıları arasında ilerleyen alaydakileri zikrederken üç yeniçeri ağası bulunduğunu söylemesi dikkat çekicidir. Crailsheimli Adam Werner, **Padişahın Huzurunda**, s.64.

¹²⁶⁸ **Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573**, s.79.

¹²⁶⁹ John Freely, **Osmanlı Sarayı**, s.209-210.

merasim bittikten sonra padişah ile görüşebilirdi¹²⁷⁰. Örneğin Edirne Ağalığı vazifesine getirilen Mustafa Ağa'nın yeniçeriler cihetince kabul edilmemesi huzursuzluğa yol açınca yeniçeri ağası bir namaz sırasında durumu padişah ile konuşarak maruzatını bildirmiştir¹²⁷¹.

Ocakla ilgili görüşmelerinin haricinde ağaya bir vazife tevcihinin dahi bu selamlık sırasında tebliğ edildiği görülmektedir. 1823 yılında Ağa Hüseyin Paşa'nın aleyhine ocakta hareketlenmeler olunca, Bursa ve Kocaeli sancakları tevcih edilerek Boğaz muhafızlığına getirilmesine karar verilmiştir. Vazife tebliği ise cuma selamlığında yapılmıştır¹²⁷².

b. Bayram Merasimi

Osmanlı Devleti'nde *İd-i Fıtr* adı verilen Ramazan Bayramı ve *İd-i Adha* olarak anılan Kurban Bayramı, büyük tebrikleşme merasimlerine vesile olmuştur. Özellikle Ramazan'da bu süreç daha yoğun yaşanmış devlet ricali arasında iftarlar düzenlenmiştir. Sadrazamın sarayında neredeyse ramazanın sonuna kadar hergün belli bir gruba iftar verilmekteydi. Ramazan'ın yirminci gecesini de yeniçeri ağası, ocaklısı ile davet edilmekteydi. Bunun için Arz Odası'nda iki sofraya kurulmaktaydı. Yeniçeri ağası, sekbanbaşı, kul kethüdası ağalar ve yeniçeri efendisi sadrazamın sofrasında; saksoncibaşı, zağarcıbaşı ağalar, İstanbul ağası, turnacıbaşı ağa ve ocak imâmı efendi diğer sofrada oturmaktaydı. Kalan ocak ricali için de misafirhanede iki sofraya kurulmaktaydı¹²⁷³.

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde bayramlaşmalar Ramazan ayının 25. ya da 26. günü, Kurban Bayramı için ise Zilhiccenin 5. gününde şeyhülislam ve sadrazamın

¹²⁷⁰ İpşirli, "Cuma Selamlığı", *DİA*, c.8, s.90.

¹²⁷¹ Sultan II. Mahmud bu durumu daha sonra sadrazama yazarak, Mustafa Ağa'nın ocaktaki görevlilerce ısrar edilmesinde onun verdiği hediyelerin etkisi olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca sadece yeniçeri ağasının namaz sırasında söylediklerinin yeterli olmayacağını, meselenin eski yeniçeri ağası İsmail Ağa'dan ya da ocaktan çıkma Zağarcıbaşı Hüseyin Ağa'dan da sorulmasını istemiştir. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s.518-519

¹²⁷² Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s.525-528.

¹²⁷³ Mehmed Es'ad Efendi'nin *Teşrifat-ı Kadime'si*, s.68.

tebrikleşmesi başlamaktaydı¹²⁷⁴. Devamında sırayla devlet ricali sadrazamın sarayına gelirlerdi¹²⁷⁵. Yeniçeri ağası ise divan-ı hümâyun esvabı ile bayramdan iki gün önce sadrazam sarayına giderdi. Bu sırada yeniçeri ağasının vezareti varsa önce çavuşbaşı ağanın odasında dinlenip sonra divanhaneye geçebilirdi¹²⁷⁶. Sadrazam divanhaneye çıktıktan sonra ocaklısı ile gelen yeniçeri ağasına selam verir, selam çavuşu selamını alır, makamına otururdu. Önce ağa etek öper ve ocağının tebriklerinin tamamlanmasına kadar tezkireci efendinin durduğu taraftan sadrazamın eteğini tutarak ayakta beklerdi¹²⁷⁷. Sekbanbaşı ve diğer ağalar beklemez öpüp giderken, yeniçeri kethüdası bus ettikten sonra gitmez ve ağanın yanında dururdu. Herkes etek öptükten sonra önce yeniçeri kethüdası sonra da ağası tekrar bus edip oradan ayrılırdı¹²⁷⁸. Ancak ağanın vezareti var ise gitmez, busdan sonra yeniden yerinde durur ve sadrazam oturursa o da otururdu¹²⁷⁹. Ocakların tamamı sadrazamdan çıktıktan sonra, şeyhülislama, vezirlere ve kazaskerlere giderdi¹²⁸⁰. Yeniçeri ağasının bayram tebrikleşmesi için sadrazamdan sonraki ziyareti vezirlereydi. Divan-ı hümâyun üslubu ile giden ağayı, vezir selimi karşılardı. Eğer nişancı ve defterdarın payesi var ise yeniçeri ağası onlara da uğrardı. Ancak payeleri yoksa ya da yeniçeri ağasının vezareti varsa böyle bir şey gerçekleşmezdi¹²⁸¹.

Dışarıda bu tebrikleşmeler yapılırken saray da bayrama hazırlanırdı. Bir yandan yemekler ve hediyeler hazırlanırken, diğer yandan bayram günü kimlerin kaçta

¹²⁷⁴ XVI. asırda şeyhülislamin sadrazamın sarayına tebriğe gelmesi kuralken, ilerleyen zaman içerisinde sadrazam maiyeti ile birlikte büyük bir alay oluşturarak şeyhülislam'a gitmeye başlamıştır. Zeynep Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı-Sarayı'nda Bayram Törenleri", **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006, s.584-585.

¹²⁷⁵ Tarım Ertuğ, "Osmanlılar'da Teşrifat", s.459; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.426.

¹²⁷⁶ **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.75

¹²⁷⁷ **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, II-A, s.81,83; Can Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat (Metin-Değerlendirme)**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Ürekli, İstanbul 2018, s.26-27; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.148-149.

¹²⁷⁸ **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.76

¹²⁷⁹ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.41.

¹²⁸⁰ **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih**, II-A, s.81.

¹²⁸¹ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.41-43.

geleceğini gösteren davetiyeler iletilirdi. Olağanüstü durumlar haricinde bayram gecesi meşalelerle aydınlatılmış sarayın kapıları açılır ve davetliler gelmeye başlardı. En son sadrazam gelir bir süre Devat Odası'nda dinlendikten sonra Kubbealtı'na geçerdi ve teşrifat sırasına göre sadrazamla ile bayramlaşma başlardı. Ocaklısının önünde gelen yeniçeri ağası sadrazamın eteğini öptükten sonra ocaklısının bayramlaşması tamam oluncaya kadar beklerdi. Eğer vezir payesi varsa ocaklısının tamam olmasını sadrazamın sağ tarafında durarak beklerdi ve vezirler safında otururdu¹²⁸².

Bayram sabahı Has Oda'ya gelen padişah ise sabah namazını kıldıktan sonra sarayın iç halkı ile bayramlaşır. En nihayetinde tahtın Bâbüssaâde önüne çıkarılması ile devlet erkânı tahtın yanında teşrifata uygun dizilir. Yeniçeri ağası vezareti varsa vezirler safında yerini alırdı, yoksa sekbânbaşının önünde dururdu. Davetliler kademelerine göre sıralandıktan sonra silahtar ağa tarafından haber verilir. Dışarı çıkan padişah selam verir, çavuşlar alkış ile selam alıp dua eder. Nakibüleşrafın gelip dua etmesi ile *tecdid-i biat* adı da verilen bayramlaşma merasim başlar¹²⁸³. Vezirler, beylerbeyiler, nişancı, defterdar gibi görevliler teşrifata göre padişah ile bayramlaşırlardı. Bayramlaşmada en son kutlamaya gelen ocaklısının başında yeniçeri ağasıydı¹²⁸⁴. Vezareti varsa önce vezirlerle padişahın yanına gelirdi¹²⁸⁵.

Yeniçeri Ocağı'nın bayramlaşmasından sonra huzurdakileri selamlayan padişah, Has Oda'ya geçip bir müddet istirahat eder, devamında büyük bir alay ile genellikle Ayasofya ve Sultan Ahmet olmak üzere selatin camilerden birine namaza giderdi¹²⁸⁶.

¹²⁸² **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.47; **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.83-84; Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı-Saray'ında Bayram Törenleri", s.581-583; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.426.

¹²⁸³ **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.84; Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı-Saray'ında Bayram Törenleri", s. 583-585; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.426; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.31.

¹²⁸⁴ Ali Ufkî Bey / Albertus Bobovius, **Saray-ı Enderun; Topkapı Sarayı'nda Yaşam**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s.42; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.197.

¹²⁸⁵ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.46-47; **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.89; Çevik, **a.g.e.**, s.33.

¹²⁸⁶ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.80; Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı-Saray'ında Bayram Törenleri", s. 586-587; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.426.

Yeniçerileri ile bu görkemli alayda yer alan yeniçeri ağası¹²⁸⁷, sultanın camiye yaklaştığı sırada binek taşına gider, koltuğuna girerek atından indirir ve sadrazam ile birlikte namaz kılacağı mahfile kadar eşlik ederdi¹²⁸⁸. Bayram namazının kılınmasının ardından yeniçeri ağası askerleri ile birlikte önden saraya giderek padişahı karşıladı ve yemeğin ardından ocaklısı ile makamına dönerdi¹²⁸⁹. Muayedenin ardında yeniçeri ağası kapısına geldiğinde derisi yüzülmüş koyunlar Şadırvan Meydanı'na konulur ve yeniçeriler de bunları kapardı¹²⁹⁰.

Bayramın ikinci günü ise *Gülhane Resmi* adı ile bir merasim yapılmaktaydı¹²⁹¹. Çoğunlukla Gülhane'de yapılan ancak ilerleyen zamanlarda muhtelif kasırlarda icra edildiği görülen bu törene devlet ricalinden sadrazam, şeyhülislam ile birlikte katılmaktaydı. Bunun için de sadrazam bir gün önceden bir takrir ile hangi kasra geleceklerini sorar padişah da kendisine yeri bildirirdi¹²⁹². Bu törene yeniçeri ağasının katıldığına dair hiçbir kayıt bulunamamıştır. Öyle ki bir evrakta görüldüğü Gülhane Resmi'nin hangi kasırdaki olacağını soran sadrazam, yeniçeri ağalarının bu merasimde bulunup bulunmamasına dair teşrifat kayıtlarında bir bilgi yer almadığını belirterek Hüseyin Ağa Paşa'nın da gelmesi için padişahı müsaade istemiştir. Sultan II. Mahmud ise tören için devlet erkanını Dolmabahçe'deki kasrına çağırırken, yeniçeri

¹²⁸⁷ Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si, s.94; D'Ohsson, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, c.2, s.367-368; Özdemir Nutku, "Bayram Alayı", *DİA*, c.5, s.265.

Fransız gezgin ve diplomat Chevalier d'Arvieux, Sultan IV. Mehmed'in 1672 senesinde Edirne Selimiye Camii'nde kılacağı bayram namazı için düzenlenen alayda yeniçeriler ile ilerleyen yeniçeri ağasından bahseder. Bkz. Hrand D. Andreasyan, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi 1608-1619*, Baha Matbaası, İstanbul 1964, s.165-166.

¹²⁸⁸ Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi, s.47; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.180; Çevik, *a.g.e.*, s.35; Nutku, *a.g.m.*, s.265.

Padişah bayram ve cuma namazlarına çıkmadığında yeniçeri ağasının da çıkmadığı belirtilse de Sadrazam Mustafa Paşa sadaretinde teamül değişmiştir. Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi, s.46-47.

¹²⁸⁹ Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si, s.94-95; Çevik, *a.g.e.*, s.36; Nutku, *a.g.m.*, s.266; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.427

¹²⁹⁰ Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'î't-Tevârih, II-A, s.84.

¹²⁹¹ Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.427.

¹²⁹² AE.SABH.I, 5/480; HAT., 1399/56297; HAT., 282/16762.

ağasının gelmesi konusunun ihtilafa yol açmaması için gizlice müzakere yapıp hangisi uygun görülürse ona göre hareket etmesini söylemiştir¹²⁹³.

Özellikle Ramazan Bayramı'nda teamül haline gelmiş bir başka uygulama ise bayramın üçüncü günü yeniçeri ağasının sadrazam için ziyafet vermesidir¹²⁹⁴. Eyüb'deki Nakkaş Paşa Sarayı'nda ya da Ağa Kapısı'nda¹²⁹⁵ yapılan ziyafetin ardından sadrazam büyük bir alay ile sarayına götürülmekteydi. Alayın önünde ise yeniçeri ağası selimi ve erkân kürkü ve divan rahtı ile yer alırdı¹²⁹⁶. Alay Şehzade Camii'nin bulunduğu yerdeki Eski Odalar'a geldiğinde, Altmış bir solaklarının oda başısı bir kase şerbet ikram eder ve sadrazam tarafından kaseye altın konulurdu¹²⁹⁷. Önceleri yeniçeri ağası, yeniçeri kethüdası ve başçavuş buradan sadrazamı selamlayarak ayrılmakta; sadrazamı sarayına mumcular, bölükbaşılar, ve orta çavuşu gibi görevliler götürmekteydi. Ancak ilerleyen zamanlarda yeniçeri ağasının da alaydan ayrılmadığı, sadrazamı Paşa Kapısı'na kadar götürdüğü görülmektedir. Sadrazam konağına ulaştığında yeniçeri ağasına samur kürk hediye etmesi de kayıtlar ile bakidir¹²⁹⁸.

¹²⁹³ HAT., 279/16539, 1238 (1823); HAT fonundaki 1426/58416 numaralı evrak yine Aynı konu ile ilgili olup, üzerine “ceride-i teşrifatdan mahreç pusuladır” notu düşülmüştür.

¹²⁹⁴ **Târîh-i Râşid**, s. 1228, 1292, 1293, 1320-21; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.133-134,147.

¹²⁹⁵ Ziyafet yaz mevsimine geldiğinde Eyüb'de, kış mevsimine ise Ağa Kapısı'nda verildiği şeklinde bilgiler vardır. Ancak eldeki kayıtlara göre yaz mevsiminde Ağa Kapısı'nda yapılmış ziyafetler bulunmaktadır. **Târîh-i Râşid**, s.1493, 1542; Önal, “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri”, s.428; Necdet Sakaoğlu, “Bayram Alayı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c.2, s.100.

¹²⁹⁶ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.43; Tarım Ertuğ, “Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı-Sarayı'nda Bayram Törenleri”, s.591.

¹²⁹⁷ Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.144; Tarım Ertuğ, “Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı-Sarayı'nda Bayram Törenleri”, s.591; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.134.

¹²⁹⁸ **Târîh-i Râşid**, s.1320-21, 1493, 1542-43; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, s.144; Öksüz, **Mür'i-t-Tevârih**, s.353, 364; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.135;

c. Hırka-i Şerif Ziyareti

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesinin ardından Mekke Şerifi Berekat'ın oğlu Ebu Nüme, babasının bağlılığının bir nişanesi olarak, Temmuz 1517'de Kahire'de bulunan padişaha Kabe anahtarı ile birlikte kutsal emanetleri sunmuştur¹²⁹⁹. Yavuz Sultan Selim'in İstanbul'a getirdiği bu emanetler, Topkapı Sarayı'nda önce Harem'de muhafaza edilmiş, daha sonra Fatih Sultan Mehmed zamanında yaptırılan Has Oda'ya taşınmıştır. Sultan I. Selim'in getirdiği emanetlerin sayısı zaman içerisinde artmıştır¹³⁰⁰.

Topkapı Sarayı'nın kıymetli emanetlerde dolu bu odası yılın belli zamanı devlet ricalinin katılımıyla ve büyük bir törenle ziyaret edilmiştir. Hırka-i Şerif töreni genel olarak Ramazan'ın on beşinde gerçekleşmekle birlikte farklı günler de yapıldığı olmuştur¹³⁰¹. Tören için daha önceden sadrazam ve şeyhülislam tarafından düzenlenen defterlere göre Mektubî Kalemi'nde davetiyeler hazırlanırdı. Yeniçeri ağası da dahil olmak üzere devletin yüksek dereceli memurlarına ve ulemaya hazırlanan davetiyeler çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gözetiminde çavuşlar tarafından götürülürdü¹³⁰².

Törenin yapılacağı gün Ayasofya Camii'nde öğle namazını kılan davetliler Bâbüssaâde önünde toplanırlardı. Teşrifata göre Bâbüssaâde'nin solunda yeniçeri ağası, ocak ağaları ve diğer davetliler, sağında vezirler ve ulema, beklerdi. Herkesin

¹²⁹⁹ Tahsin Öz, **Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese**, İsmail Akgün Matbaası İstanbul 1953, s.5; Tarım, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul 1998, sayı: 16, s.38; Feridun M. Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, Kapı Yayınları, İstanbul 2017, s.315; Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s.109.

¹³⁰⁰ Başlangıçta Hz. Peygamber'in Uhud Savaşı'nda kırılan dişinin bir parçası, Sakal-ı Şerif'inden bir parça ve Kabe anahtarları olduğu belirtilmektedir 1594'te Sancak, Sultan III. Mustafa zamanında Hz. Peygamber'e ait olan kılıç, I. Ahmed döneminde padişahın altın ile değiştirdiği Kabenin gümüş yağmur oluğu, eskimiş duvardan çıkarılmış ahşapla yapılma asa, Ravza-i Mutahhara'dan yerine elmaslı mücevher konularak alınan incilerle süslenmiş atın bir levha, daha sonra gönderilen Ravza-i Mutahhara örtüleri, Kabe anahtarları ve örtüleri, Hulefa-i Raşidin'e ait eşyalar, Sahabe-i Kiram'a ait eşyalar, Hz. Fatma'nın hırkası eklenmiştir. Bkz. Necipoğlu, **15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı**, s.195; Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s.120-125.

¹³⁰¹ Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s.128-129.

¹³⁰² **Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si**, s.50; Tarım, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", s.41; Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.64,159.

toplanmasının ardından sadrazam ve şeyhülislam gelmesi ile yeniçeri ağasının da içerisinde bulunduğu bu erkân rütbelerine göre sırayla Has Oda'ya girerlerdi. Hırka-ı Saadet'in başında padişah bekler, merasim onun huzurunda gerçekleşirdi. Teşrifat gereğince sıra ile sadrazam, şeyhülislam, vezirler, ulema, yeniçeri ağası, defterdar, reisülküttab, çavuşbaşı, tezkireci, mektubi efendi, ser gulam ve teşrifati efendi Hırka-i Şerif'e yüz sürüp öptükten sonra oda içerisindeki yerlerine geçerlerdi. Teşrifata dair yazılmış bazı kaynaklarda ulemadan sonra yeniçeri ağasından önce, mir-i mirmiran payesi varsa kaptan paşanın geldiği belirtilmektedir¹³⁰³. Ancak bazen teşrifat sırasının karıştığı da görülmektedir. Nitekim Taylesanizade'nin bildirdiğine göre 1785 yılında gerçekleşen Hırka-i Şerif ziyaretinde yeniçeri ağasından önce girmesi gereken şeyh efendiler, kendi hatalarından dolayı yeniçeri ağası ve devlet kademesinin diğer mensuplarının arkasında kalmışlardır¹³⁰⁴.

Hırka-i Şerif'in yüz sürülen kısmı ise altın kabın içinde yıkanıp, ud ve anber yakılarak kurutulurdu¹³⁰⁵. Kabın içerisindeki su ise çoğaltılarak, şişelere konur ve mevki sahibi kişilere dağıtılırdı. İlerleyen dönemlerde ise hırkanın düğmesinin ıslatıldığı suyun çoğaltılarak dağıtıldığı görülmektedir. Hırka-i Şerif şişesi verilenlerin listelerine göre yeniçeri ağasına da dört adet götürülmesi teamüldendir¹³⁰⁶.

¹³⁰³ Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si, s.52; Tarım, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", s.41-42; Güner Keleş, Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri İşığında Merasimler, s.65.

¹³⁰⁴ Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, s.82,

¹³⁰⁵ Çevik, Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat,s.20

¹³⁰⁶ D.TŞF, 13/28; D.TŞF, 15/174; D.TŞF, 15/177; D.TŞF, 15/180; D.TŞF, 16/24,119, 173; D.TŞF.d, 26064; D.TŞF.d, 26065; Mustafa Kesbî, İberetnümâ-yı Devlet, Hazırlayan: Ahmet Öğreten, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002, s.289-290; Tarım, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", s.43; Ağca Diker, Has Oda ve Teşkilatı, s.129-130.

d. Mevlîd-i Şerif

Hz. Peygamber'in doğduğu gün olan Rebiyülevvel'in on ikinci günü yapılan Mevlid-i Şerif, Osmanlı devlet törenleri kapsamında Hırka-i Şerif Ziyareti gibi kendine has özelliklere sahip bir merasimdir¹³⁰⁷. Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerinden beri Hz. Peygamber'in doğduğu gün özel olarak anılmış, Kanuni Sultan Süleyman saltanatında sarayda merasim haline gelmiş ve III. Murad döneminde resmiyet kazanmıştır¹³⁰⁸.

Ağırlıklı olarak Sultan Ahmet Camii'nde yapılan Mevlid-i Şerif töreni için diğer Osmanlı devlet merasimlerinde olduğu gibi katılacaklara, gelecekleri yeri ve saati bildiren davetiyeler gönderilmekteydi. Yeniçeri ağasının da içinde bulunduğu devlet ricalinin davetiyeleri çavuşbaşı ağa tarafından yazılır, divan çavuşları ile iletildi¹³⁰⁹.

Mevlid-i Şerif günü tören kıyafetleri ile yerlerini alan devlet erkânına şeyhülislamın katılmasının ardından, sadrazam da reisülküttap, çavuşbaşı ağa ve tezkirecilerin içinde bulunduğu bir alayla sarayından çıkarak camiye gelirdi. Cami içerisinde herkes yerini alırken selîmî ve erkan feracesi giymiş yeniçeri ağası padişah gelmeden yerine oturmaz, onu selamlamak için caminin dışında hazır bulunurdu¹³¹⁰. Bu sırada camide Fetih Suresi okunmaya başlar, padişah büyük bir alay ile saraydan çıkardı. Camiye geldiğinde tüm alaylarda olduğu gibi padişahı atından yeniçeri ağası

¹³⁰⁷ Mevlid-i Şerif töreninin hac kafilesinin saldırıya uğraması, müjdecilerin gelememesi ya da padişahın katılamaması nedeni ile ertelendiği olmuştur. Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.422.

¹³⁰⁸ Abdülkadir Özcan, "Osmanlılar'da Kandil Geceleri", **Tarih ve Medeniyet**, 6.sayı, İstanbul 1994, s.45; Mehmet Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı]**, XXXV. cilt, 1. sayı, Ankara 1999, s.29; Ahmet Önal, a.g.m, s.420.

¹³⁰⁹ **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.37; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.30; Özcan, **a.g.m.**, s.45.

¹³¹⁰ **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.56-57; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.30; Önal, a.g.m., s.422.

indirirdi¹³¹¹. Dışarıda padişahı karşılayan yeniçeri ağası içeriye girdiğinde sadrazamı selamlayıp yerine geçerd¹³¹².

Camide oturuş sırası da teşrifat kaidelerine göre belirlenmiştir. Nitekim sadrazam, mihrabın hemen karşısında, ulema minberin hemen yanında, şeyhülislam ulema ile sadrazam arasına yerleştirilmiş seccadelere oturmaktaydı. Sadrazamın sol tarafına yani hünkar mahfilinin hemen altına gelecek vaziyette vezirler, vezirlerin altında yeniçeri ağası, nişancı, defterdar, miralem ağa, rikab-ı hümayun ve diğer bölük ağaları diziliyorlardı¹³¹³. Eğer yeniçeri ağasının vezareti varsa, vezirlerle aynı safta otururdu. Bununla birlikte kaptan paşa da teamüllere göre Mevlid-i Şerif'e davet edildiyse yeniçeri ağasından üst kademe oturması gerekmekteydi¹³¹⁴. Fakat 1719 yılında gerçekleşen Mevlid-i Şerif töreninde dışarıda padişahı selamlayan Yeniçeri Ağası Vezîr Abdullah Paşa daha eski olduğundan dolayı Kapudan Vezîr Süleymân Paşa'nın üst tarafına oturmuştur¹³¹⁵.

Herkesin yerini almasına müteakip Hz. Peygamberi anlatan ta'rif okunur, devamında sırayla Ayasofya, Sultan Ahmet ve nöbetçi Şeyh vaaz verirdi. Bu sırada devlet ricaline zülüflüler tarafından üçer kez şerbet ve buhur ikram edilirdi. Daha sonra müjdecibaşı Mekke Emiri'nin mektubu ve hurma kutusunu sadrazama teslim eder, reisülküttab da bu emanetleri huzura götürürdü. Reisülküttab tarafından mektubun okunmasından sonra, Mekke'den gelen hurmalardan bir miktarını padişah, gümüş bir tabağa konmuş şeklide peşkir ağası ile sadrazama gönderirdi. İki tane kendisine alıp iki tanesini de şeyhülislama veren sadrazam, teşrifatî efendiden hurmanın

¹³¹¹ Yeniçeri ağasının İstanbul'da olmadığı zamanlarda padişahı selamlama ve attan indirip bindirme, yerine vekalet eden Sekbanbaşı'nın görevidir. **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.48; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.31

¹³¹² **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.39; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.69; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.31; Özcan, "Osmanlılar'da Kandil Geceleri", s.45; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.422.

¹³¹³ **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.38; **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.57; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.31.

¹³¹⁴ **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.38; **Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi**, s.57; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.31; Güner Keleş, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, s.115-116.

¹³¹⁵ Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.60.

dağıtılmasını isterdi. Bunun üzerine hurma birer tane olacak şekilde vezirlere, kazaskerlere, yeniçeri ağasına, diğer ulema ve ricale dağıtılırdı¹³¹⁶.

Hurma dağıtımı sonrasında okuma sırası üçüncü mevlithana geldiğinde, Sultan Ahmet Camii mütevellisi sadrazama, Ayasofya mütevellisi şeyhülislama ve diğer vakıf mütevellileri tarafından da ricalin önüne içerisinde şeker bulunan tablalar konurdu¹³¹⁷. En nihayetinde kanunlara göre törenin ardından padişahı yine yeniçeri ağası ata bindirir ve kapıcıbaşının olduğu alay ile sultan saraya dönerdi¹³¹⁸. Fakat şerbet dağıtımının cami içerisinde belli kargaşaya sebep olduğu, bu bağlamda yeniçeri ağasına uyarılar yapıldığı anlaşılmaktadır. Keza 1786 yılında Sultan Ahmet Camii'nde yapılacak Mevlid-i Şerif töreninde şeker ve şerbet dağıtımı sırasında kargaşa çıkmaması için bir gün önceden yeniçeri ağası tembihlenmiştir. Ağa da bunun için ocağın mumcularını görevlendirmiş, caminin kapıları kapatılmış ve üç vakit namaz kılınmamıştır. Ancak ne kadar tedbir alınırsa alınsın Mevlid günü camiide büyük bir kalabalık toplanmış, şeker ve şerbet töreninde kargaşa olmuş ve büyük bir kavga çıkmıştır¹³¹⁹. Hatta bu kavga sırasında caminin de camları kırılmış, halıları kirlenmiştir¹³²⁰.

¹³¹⁶ **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.42; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.31-32;

¹³¹⁷ Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.32-33.

¹³¹⁸ **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.43; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı (A.d.347: 1718-1725)**, s.62, 95; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.70; Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", s.33.

¹³¹⁹ **Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi**, s.112.

¹³²⁰ Şeker dağıtımı ile ilgili problemler padişahları da meşgul etmiştir. Bu, Mevlid-i Şerif vaktinin gelmesi üzerine Kaimakam Paşa'ya hitaben beyaz üzerine yazılan tarihsiz bir hatt-ı hümayundan anlaşılmaktadır. Nitekim padişah bir önceki mevlid sırasında yeniçeri ve softaların arasında meydana gelen kavganın sebebi şeker olduğundan, bu sefer şekerin herkesin evine gönderilmesi ve bu sene camiye tablalar konulmaması konusunda Galata voyvodasının uyarılmasını istemiş, kendisinin de dârüssaâde ağasını tembihleyeceğini bildirmiştir (HAT, 191/9282; HAT, 210/11321). Padişahın bu fermanından şeyhülislam haberdar edilmiştir. Ancak şeyhülislam, Mevlid'e mevalinin cümlesi davet edildiği halde içlerinden yirmi beş - otuzunun geldiğini, şekerlerin de yalnızca gelenlere verildiğini, gelmeyenlere verilmediğini, şekerin evlere gittiğinde bununla başa çıkılamayacağını, ayrıca şekerin ikram değil Mevlid-i Şerife hürmet için dağıtıldığını belirtmiştir. Bundan dolayı da şeker hiç verilmemeli ve evlerine dahi gönderilmemelidir. Verilecekse Mevlid-i Şerif'e hürmeten yine yeniçeri ve softaların mansıplarına, rütbelerine dikkat edilmelidir. Dahası şeyhülislam, caminin kapıları kapatılarak, softaların ulemanın büyükleri tarafından görevlendirilecek kişilerin nezaretinde meyyit kapısından, diğer kişilerin de Sekbanbaşı'nın koruyacağı bir kapıdan içeriye alınacağını, bu şekilde softaların edepsizlik yapamayacağını garanti etmiştir. Şeyhülislamın bu görüşü kaymakam paşa

3. HANEDAN MERASİMLERİ

a. Cenaze Törenleri

Saray'da vefat eden padişahların defin işlemleri yönetimi aksatmayacak şekilde teşrifat kayıtlarında dayer aldığı üzere diğer törenler gibi belli bir sistem üzerinedir. Dârüssaâde ağası padişahın vefat haberini sadrazama iletir, o da hemen devletin ileri gelenlerini kendi sarayına davet ederdi¹³²¹. Defterdar, şehremini ve mimar ağa kabir işleri ile ilgilenirlerken; sadrazamın davetiyle yeniçeri ağası da dahil devletin ileri gelenleri Bâb-ı Âsafî'de toplanırdı. İzin gelmesi ile tertib üzere kallavi, örf, selimi ve mücevvezeleri, divan rahatlı atlar ve feraceler ile saraya giderlerdi¹³²².

Vefat eden padişah ya da şehzade gasledilmeden önce, tahtın yeni sahibinin uygun gördüğü yerde yeniçeri ağası, sekbanbaşı ve kul kethüdası tarafından bir suikast olup olmadığı konusunda muayene edilmekteydi¹³²³. Yine yeniçeri ağası, sekbanbaşı ve kulkethüdası cenaze gasledilmek üzere teneşire konduğunda dua ve helalleşme kısmına bulunurlardı. Dârüssaâde ağasının nezaretinde sadrazam ve şeyhülislamın da katıldığı gasledilme ve kefenlenmenin ardından padişahın naaşı vezirler, ulema ve diğer devlet ricali tarafından Bâbüssaâde önündeki musallaya ya da Has Oda önündeki sekiye konurdu. Bir mani olmadığı sürece şeyhülislamın kıldırıldığı cenaze namazının ardından ekabir orta kapıya geldiğinde yeniçeri ağası ve diğer ocaklılar ayrılıp türbe

tarafından padişaha iletilmiştir. Padişah ise şeker şerbetin içeriye tabla ile konmayıp evlerine gönderilmesindeki ısrarını sürdürmüştür (HAT, 210/11321).

¹³²¹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.47; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.447; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.124; DüNDAR Alikılıç, **İmparatorluk Seremonisi : Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004, s.161-162.

¹³²² Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.447; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.124.

¹³²³ Cenazenin Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenleri tarafından muayene edilmesi Sultan İbrahim'in sarayda idam edilmesinin ardından mutad hale gelmiş ve ocağın lağvedilmesine kadar sürdürülmüştür. Bkz. Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.47; Akyıldız, **Kral Öldü Yaşasın Kral**, s.130; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.447; Ağca-Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s.118; Ahmed Vâsîf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.104.

giderlerdi. Atlarına binen devlet erkanı cenazenin önünde alay düzeni ile türbeye gelir ve defin işleminin tamamlanmasına kadar beklerdi¹³²⁴.

Tahtın varisi olan şehzadelerin cenazeleri de belli bir teşrifat üzerine saraydan çıkarılır ve defnedilirdi. Şehzade cenazesinin kaldırılması için devlet erkanı Bâb-ı Âsâfî’de toplanır, daha sonra tören kıyafetleri içerisinde saraya giderlerdi. Şehzade ve valide sultan cenazelerine yeniçeri ağasının selîmî, erkan kürkü ve divan-bisatlı at ve ocak zabıtları ile katılması teşrifat defterlerinde kanun-ı kadim olarak gözükmektedir. Ancak Sultan III. Ahmed’in 20 Şubat 1718’de oğlu Şehzade Selim vefat ettiğinde, yeniçeri ağasının da bulunduğu devlet erkanı “*destar-ı adi ve erkan kürkü*” ile gelmeleri konusunda uyarılmıştır¹³²⁵.

Şehzade cenazesi Harem Kapısı’na ulaştığında adet üzerine padişahlarda olduğu gibi yeniçeri ağası ve ocaklılar gelip cenazeyi tahkik ederlerdi. Harem Kapısı’nın karşısında ya da Hırka-i Şerif Odası’nın önünde kurulan otağda gasledilip kefenlenen cenaze, devlet erkanı tarafından taşınır ve Alay Köşkü’nün iç tarafında bulunan musallaya ya da Bâbüssaâde’de bir iskemle üzerine konularak cenaze namazı kılınırdı¹³²⁶. Saray-ı Atik taberdarları tarafından taşınan tabutun önünde¹³²⁷ yeniçeri

¹³²⁴ Mehmed Es’ad Efendi, **Teşrifât-ı Kadime**, s.147; Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi**, s.474; Önal, “Payitaht İstanbul’da Osmanlı Merasimleri”, s.447; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.124-125; Ağca-Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s.118; Alikılıç, **a.g.e.**, s.161-162.

¹³²⁵ A.}d., 360, s.34a; Mehmed Es’ad Efendi, **Teşrifât-ı Kadime**, s.156-157; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.126; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.18.

¹³²⁶ A.}d., 360, s.34b; Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi**, s.426; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.126.

¹³²⁷ Bab-ı Defteri Teşrifat Dosyasında yer alan bir pusulada I.Abdülhamid’in oğlu Şehzade Murad cenazesinin taşınması sırasında uyulması için tertib edilen alay düzeni şu şekildedir:

*Tertib-i alay nakl-i naaş-ı şerif şehzade Sultan Murad Fi 11 R sene 1199 (21 Şubat 1785) Çavuşan-ı Divan, Çavuşlar Katibi ve Emni ve kapıcılar kethüdası ve selam ağası – Arabacıbaşı ağa – Cebecibaşı ve Topcubaşı Ağalar – Selatin Cevami Meşayih Efendiler – Haremeynü’l-Şerifeyn Takımı davet olundular ise – Miralem Ağa ve Kapıcıbaşı Ağalar – Sipah ve Silahdar Ağalar – Selatin-i İzam Kethüdarları – Sekbanbaşı ve Kul Kethüdası Ağalar ve yeniçeri Efendisi – Rikab-ı Hümayun ağaları – Mektubi Efendi ve Teşrifati Efendi – Tezkire-i evvel ve sani efendiler – Baş muhasebe ve Ruznamçe-i evvel – Şikkeyn Efendiler – Tevki’ ve Defteremini Efendiler – Reisülküttab Efendi ve Çavuşbaşı Ağa – **Yeniçeri Ağası** ve Defterdar Efendi – İmam-ı evvel ve sani Şehriyari Efendiler Bulunur ise – İstanbul Kadısı Efendi – Anadolu payesi olan Müftizade faziletli Ahmed Efendi Hazretleri – Sadr-ı Rum ve Sadr-ı Anadolu Efendiler Hazeratı – Sabika Sadr-ı Rum ve Reisü’l-ulema Ataullah Efendi Hazretleri – Devletli sadrazam ve Semahalu şeyhülislam Efendi Hazretleri – Dârüssaâde-i Şerfide ağası Hazretleri – Naaş-ı Mağfiret-nişan – Hazine Kethüdası Ağa. Bkz. D.TŞF., 15/29.*

ağasının da hazır bulunduğu devlet erkanı yürür, defin işlemi tamamlanıncaya kadar bekler bu arada Müezzîn-i Hassa da Kuran okurdu¹³²⁸.

Padişah kızlarının cenazesi ise yine makamlarına yakışır şekilde defnedilirlerdi. Sarayda vefat eden sultan için şeyhülislam, kazaskerler, nakibüleşraf, İstanbul kadısı, kaptanıderya ve yeniçeri ağası gibi devlet memurları merasim kıyafetleri saraya gelirlerdi¹³²⁹. Nakibüleşraf, İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasını şeyhülislam davet eder ya da kethüda bey tarafından tezkire yazılırdı. Kul kethüdasına ise yeniçeri ağası haber verirdi¹³³⁰. Sultan cenazeleri için tutulan teşrifat kayıtlarında genellikle günlük sarıkları, bol yenli kürkleri ya da feraceleri ve kemer rahatlı atları ile gelmeleri konusunda tembihlenen devlet ricali Kubbe-i Hümayun'a gelip yerlerinde bekler, bazen de dârüssaâde ağasının misafir odasında toplanırdı¹³³¹. Sultanın cenazesi haremden çıkarılır, taberdaran-ı hassa alır ve Bâbüssaâde'deki musalla taşına konulurdu. Burada cenaze namazının kılınmasının¹³³² ardından devlet ricalinin oluşturduğu alay¹³³³ ile tayin edilen makama götürülür ve defnedilirdi¹³³⁴. İmparatorluğun yabancı misafirleri şehirde bulundukları süre boyunca birçok merasim gibi cenaze törenlerine de rastlanmışlar ve bunları satırlarına taşımışlardır. Sultan II.

¹³²⁸ A.}d., 360, s.34b; Çevik, Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.126.

¹³²⁹ A.}d., 350, s.33b; KK.d, 696 / 123

¹³³⁰ Mehmed Es'ad Efendi, **Teşrifât-ı Kadime**, s.153.

¹³³¹ KK.d, 696 / 123; Mehmed Es'ad Efendi, **Teşrifât-ı Kadime**, s.153-154; Uslu, **Ahmed Devri Teşrifatı**, s.87.

¹³³² Cenaze namazları genellikle şeyhülislam tarafından kılınırsa da III. Ahmed'in 13 Aralık 1719'da vefat eden kızı Reyhan Sultan'ın cenaze namazına Rumeli kazaskeri imamlık yapmıştır. Bkz. Uslu, **Ahmed Devri Teşrifatı**, s.87.

¹³³³ 23 Şubat 1769'da vefat eden Mihrişah Sultan'ın cenaze alayı şu tertib üzerinedir.

Kulağuz Ağa – Selatin Kethüdaları – Miralem ve bil-cümle Kapıcıbaşı Ağalar – Arabacı ve Topçu ve Cebecibaşı Ağalar – Sipah ve Silahdar Ağalar – Mirahur-ı evvel ve sanî ağalar – Kul Kethüdası Ağa – Çavuşbaşı ve Kethüda-yı bevvabın-i şehriyari ağalar – Defterdar Efendi ve Reisü'l-küttab Efendi – Yeniçeri Ağası – İki Nefer Selatin-i Meşayih Efendi – İstanbul Kadısı ve Nakibü'l-eşraf ve Sadreyn-i Muhteremeyn Efendiler Hazeratı – Vezir-i mükerrer Kaimakam Mehmed Paşa Hazretleri – Devletlu sadrazam ve Semahatlu şeyhülislam Efendi Hazeratı (Semahatlu şeyhülislam Efendi anet-i vücudlarından naşi alayda yürümemişlerdir) – Dârüssaâdeti'ş-şerife ağası hazretleri – Naaş-ı Rahmet Nakş Sultan – Hazine Kethüdası ağa iki canibine para nisar ederek. Bkz. KK.d. 696 / 124.

¹³³⁴ KK.d. 696 / 123-124; A.}d., 350, s.34a-b; Mehmed Es'ad Efendi, **Teşrifât-ı Kadime**, s.153-154; Uslu, **Ahmed Devri Teşrifatı**, s.87-88.

Selim'in Zal Mahmud Paşa ile evli olan kızı Şah Sultan'ın cenaze törenini gören Stephan Gerlach, yeniçeri ağasının da bulunduğu alayda devlet ricalinin at üzerinde ve siyah giysiler içerisinde cenazeyi takip ettiklerini belirtmektedir¹³³⁵.

Teşrifatî Selman Efendi'nin defterindeki notlardan defin merasiminde dahi belli bir duruş düzeni olduğu görülmektedir. Öyle ki III. Ahmed'in kızı Reyhan Sultan'ın vefatını anlattığı kısma düştüğü derkenarında sadrazam olmadığından yeri boş kalıp, sağ tarafa sırasıyla kaptanıderya, nişancı, kethüda bey, kazaskerler, İstanbul kadısı ve nakibüleşraf, yeniçeri ağası ve defterdar; sol tarafına ise dârüssaâde ağası, sipah ve silahdar ağalar oturduğundan bahsetmektedir¹³³⁶.

Tüm devler erkanı ile birlikte yeniçeri ağaları sadece taht sahibinin sarayda hayatını kaybeden kızı için değil babası ölmüş padişah kızları için de yapılan merasimlerde yerlerini almışlardır. Örneğin 26 Eylül 1752'de Sultan Mustafa'nın I. Mahmud zamanında vefat eden kızı Ayşe Sultan'ın Valide Camii Türbesi'ne defnedilmesi için emir verilmiştir. Cenaze namazı için sadrazam, şeyhülislam, kazaskerler, İstanbul kadısı, nakibüleşraf, yeniçeri ağası ve üst düzey yöneticiler Valide Camii'ne destar-ı adi ve kemer rahtlı at ile gelip öğle namazını kılarak ve türbede merhumenin naaşını beklemişlerdir. Sultanın naaşı kafesli bir sandal ile gelip Kireç İskeleyi'ne yanaşmış, şeyhülislam tarafından kaldırılan cenaze namazının ardından Valide Camii türbesine defnedilmiştir¹³³⁷.

Devlet erkanının tam tekmil katıldığı hanedan cenazelerinden biri de valide sultanlar için olanıdır. Cenaze namazının kılınması ve naaşın nakledilmesi için yeniçeri ağası, nişancı, defterdar, sipah ve silahdar ağa gibi saltana hizmet edenler, yazılan tezkireler doğrultusunda saraya giderlerdi¹³³⁸. Dârüssaâde ağası nezaretinde haremde çıkarılan validenin cenazesi musallaya taşınır ve bir manisi olmadığı sürece şeyhülislam tarafından cenaze namazı kılınırdı¹³³⁹. Örf, selimi, mücevveze ve feraceler

¹³³⁵ Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, s.668.

¹³³⁶ Uslu, *Ahmed Devri Teşrifatı*, s.87.

¹³³⁷ Güner Keleş, *Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler*, s.100.

¹³³⁸ A.ş.d., 350 /59b; Çevik, Çevik, *Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat*, s.125,

¹³³⁹ Hanedan cenaze namazını bir mani olmadığı sürece şeyhülislam tarafından kaldırıldığı malumdur. Ancak I. Mahmud'un 21 Eylül 1739'da vefat eden annesi Saliha Sultan'ın cenaze namazını Reisü'l-

giyinmiş devlet erkânı ikişer ikişer alay tertibinde yürüyerek cenazeyi türbeye götürür ve müezzinlerin okudukları dualar ile defnedilirdi¹³⁴⁰. Buradan da anlaşılacağı üzere daha önce şehzade ve sultan cenazelerinde sade gelmeleri konusunda uyarılanlar valide sultan cenazelerinde daha gösterişli giyinmekteydi. Öyle ki Sultan III. Selim'in 18 Ekim 1805'te vefat eden annesi Mihrişah Valide Sultan'ın cenazesinde, en az oğlu tahta çıkmış bir annenin saraya getirilmesi için düzenlenen gibi¹³⁴¹ yeniçeri ağasının da hazır bulunduğu görkemli bir alay tertip edilmiştir¹³⁴².

b. Valide Alayı

Sultan III. Murad'ın saltanatı sırasında harem Eski Saray'dan Topkapı Sarayı'na taşınınca teşrifata yeni bir tören eklenmiştir. Bu da taht değişikliğinde eski padişahın haremî Topkapı Sarayı'ndan Eski Saray'a taşınırken yeni padişahın haremînin ise Eski Saray'dan Yeni Saray'a getirilmesidir. Bu törenin ön plana çıkması ise şüphesiz haremînin en yetkili kişisi olan valide sultan unvanına sahip padişahın annesidir¹³⁴³. Tahta çıkmış hükümdarın birkaç gün sonra validesinin Topkapı Sarayı'na getirilmesini istemesi ile valide alayı için hazırlıklar başladı¹³⁴⁴. Törene

Ulema Rumeli Kazaskeri es-Seyyid Zeynel'abidin Efendi kıldırılmıştır. Bkz. Mehmed Es'ad Efendi, **Teşrifât-ı Kadime**, s.151.

¹³⁴⁰ A.}d., 350, s.58b-59b; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s.125, 127.

¹³⁴¹ A.}d., 350, s. 58b-59b.

¹³⁴² Yeniçeri ağalarının katıldığı cenaze merasimleri hanedan üyeleri ile sınırlı kalmamıştır. Örneğin bir şeyhülislam cenaze merasimine şahit olan Stephan Gerlach, birçok din adamının dualar okuyup ilahiler söyleyerek Eyüp mezarlığına götürülen naaşı vezirlerin, Rumeli beylerbeyinin ve yeniçeri ağasının takip ettiğinden bahsetmektedir. Bkz. Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, s.652.

¹³⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.140; Çağatay Uluçay, **Harem II**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s.62; Arzu Terzi, **Bezmîâlem Valide Sultan**, Timaş, İstanbul 2018, s.36-37.

¹³⁴⁴ İlk valide alayı Sultan I. Ahmed'in annesi Handan Sultan için yapılmış olup, II. Mahmud zamanında Eski Saray'ın terk edilmesine kadar devam etmiştir. Bkz. Önal, **a.g.m.**, s.431.

Tahta bir diğer oğlu geçen valide için düzenlenmezdi. Valide Sultan'ın vefat etmesi durumunda unvan padişahın süt annesine, üvey annelerinden birine, hazinedar ustaya verilebilirdi. Fakat onlar için bu alay düzenlenmezdi. Bkz. Önal, **a.g.m.**, s.431.

katılacak kişilere tezkireler gönderilerek merasim kıyafetleri ile Eski Saray önüne gelmeleri istenirdi¹³⁴⁵.

Tören zamanı yeniçeriler Bayezid'den Topkapı Sarayı'na giden yolun iki tarafına sıralanırlardı. Valide sultan araba veya tahtırevana, sultan ve cariyeler de diğer arabalara bindirilir, alay saraya doğru yola çıkardı. Şimkeşhane'deki Bayezid Kolluğu'na gelindiğinde yeniçeri ağasının yer öpüp, valide sultanı selamlamasının ardından ağaya hilat giydirilir, ona ve maiyetine atıyyeler verilirdi. Buradan devam eden kortej yol üzerindeki yeniçeri, cebeci, acemioğlan kolluklarını selamlayıp bahşişler dağıtarak Topkapı Sarayı'na gelir ve Bab-ı Hümâyûn'dan girerdi. Has Fırın önünde validenin arabasını karşılayan padişahın annesini temanna ile selamlaması ve Valide Sultan'ın orta kapıdan girmesinin ardından alay dağılırdı¹³⁴⁶.

c. Veladet-i Hümâyûn

Saltanat sahibi padişahın çocuğunun olması, hazırlıklarına bizzat valide sultanın da katıldığı merasimlere vesile olmuştur. Doğum gerçekleştiğinde ilk olarak darüssaade ağası tarafından haber gönderilen silahdar ağa, müjdeyi saraya duyururdu. Enderun'da bulunan her odada erkekse beş kız ise üçer kurban kesilirdi¹³⁴⁷. Yazılan bir hatt-ı hümâyûn ile sadrazama müjde bildirilirken, şeyhülislam, vezirler, kaptanıderya, defterdar, reisülküttab ve yeniçeri ağasına da haber iletilirdi. Her biri haber getiren kişiye atıyyeler verirdi¹³⁴⁸.

Sadrazamlık makamından yazılan tezkireler doğrultusunda şeyhülislam, kaptanıderya, kazaskerler ve yeniçeri ağası Bâb-ı Âsafî'ye gelir Arzodası'nda toplanırlardı. Öğle namazının ardından sırayla yeniçeri ağası, kaptanıderya, kazasker efendiler, kapı halkı ile sadrazam ve şeyhülislam yan yana ilerleyerek saraya gelirler,

¹³⁴⁵ Uluçay, **Harem II**, s.63; Önal, **a.g.m.**, s.431.

¹³⁴⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 140-141; Önal, **a.g.m.**, s.431-432.

¹³⁴⁷ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.153; Merve Çakır, "Osmanlı Hânedanında Doğum: Velâdet-i Hümâyûn", **Topkapı Harem-i Hümâyûnu: Harem Padişahın Evi**, İstanbul 2012, s.64.

¹³⁴⁸ KK.d., 676-1, s.98; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.153;

dârüssaâde ağasının odasında dinlenip tebrik için huzura çıkarlardı¹³⁴⁹. Devlet ricali taltif edilirken, yeniçeri ağasına da bol yenli yeşil çukaya kaplı bir kürk giydirilirdi¹³⁵⁰. Nadiren de olsa sultan doğumlarında tebrik için gelenlere kürk giydirilmediği de olmaktaydı¹³⁵¹.

Devamında ise Topkapı Sarayı, Yedikule, Kızkulesi ve Boğaziçi'ndeki Anadolu ve Rumeli Hisarlarından bebeğin cinsiyetini belli edecek şekilde top atılır, tellallar dolaştırılır, fişek şenliği düzenlenir ayrıca şehir ışıklarla süslenerek şehrayın ya da başka bir deyişle donanma yapıldı¹³⁵². Donanmada yeniçeri ve cebehane kışla kapıları, tersane, gümrük, çarşı-pazar gibi mekanların yanı sıra sadrazam, şeyhülislam, defterdar, yeniçeri ağası gibi devlet ricalinin kapıları da ışık ve kandillerle süslenirdi¹³⁵³. Ayrıca mehterler çalınırdı¹³⁵⁴. Doğumun üçüncü günü sadrazama şerbet gönderilmesi adetti¹³⁵⁵. Zaman içerisinde bazen yeniçeri ağası gibi diğer devlet ricalinden kişilere de şerbet gönderilmiş olduğu ve getirene bahşişler verildiği görülmektedir¹³⁵⁶.

Yine doğumdan birkaç gün sonra valide sultan ve sadrazam tarafından kıymetli taşlar ve mücevherlerle bezenmiş iki beşik hazırlanırdı. Eski Saray'dan ve Bâb-ı Âsafî'den çıkarılan bu iki beşik şehir halkının da seyrettiği *alay-ı gehvâre* ya da

¹³⁴⁹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.153; **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s.56, 90; Alıkcı, **a.g.e.**, s.170.

¹³⁵⁰ D.TŞF, 9/18, Ca.1180 (Ekim 1766); D.TŞF, 12/2, 5.Ş.1190 (19 Eylül 1776); KK.d, 696, s.114-115; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'î't-Tevârih**, s.95; **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s. 106; Ahmed Vâsıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.304; Yeniçeri ağasının seferde olduğunda yerine vekalet eden sekbanbaşı, tüm merasimlerde olduğu gibi valide alayında da makamı temsil edip bu hediyelere mazhar olmuştur. Bkz. Akyıldız, **Kral Öldü Yaşasın Kral**, s.145.

¹³⁵¹ KK.d, 696 / 82; Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.121.

¹³⁵² Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.156; Tarım-Ertuğ, "Osmanlı Devleti'nde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.141; Çakır, **a.g.m.**, s.64; Mehmet Arslan, "Osmanlı Döneminde Padişah Çocuklarının Doğumları Münasebetiyle Yapılan Şenlikler ve Vilâdet- Nâme-i Hadice Sultân", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 4. sayı, Sivas 1997, s.29.

¹³⁵³ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s.88, 103; Arslan, **a.g.m.** s.,44, 50.

¹³⁵⁴ KK.d, 696/108.

¹³⁵⁵ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.157;

¹³⁵⁶ D.TŞF., 16/13; KK.d., 676-1, s.98

başka değişle *beşik alayı* ile saraya gönderilmekteydi¹³⁵⁷. Beşik alayından önceki günlerde sadrazam, şeyhülislam, vezirler, kaptanıderya, defterdar, sadaret kethüdası, reisülküttab ve yeniçeri ağasının haremli lohusa ziyareti için saraya davet edilirdi. Bu davetiyeleri getiren kişilere de atiyeler verilirdi¹³⁵⁸. Sultanların kına gecelerinde olduğu gibi sadrazam sarayında toplanan hanımlar buradan arabalar ile Harem'e geçip lohusa ziyaretinde bulunurlardı¹³⁵⁹.

d. Bed-i Besmele ve Kuran-ı Kerim Hatmi Merasimi

Padişah çocuklarının doğumları gibi eğitime başlamaları da belli bir merasime tabiydi. Sultanları sarayda yapılırken şehzadelerinki devlet erkânının katıldığı bir tören ile saray dışında icra edilir, buna *bed-i besmele* denirdi. Şehzade'nin eğitime başlayacağı bed-i besmele için başta İncili Köşk olmak üzere saray etrafındaki köşklardan biri tayin edilirdi¹³⁶⁰.

Bed-i Besmele için hazırlıklar günler öncesinden başlardı. Zira bir gün öncesinden törene katılacak olan yeniçeri ağası da dahil devlet ricali ve ulemaya davetiyeler gönderilirdi¹³⁶¹. Güneşin doğumunun ardından davetiye gönderilmiş kişiler saraya gelip¹³⁶² sadrazam otağına geçtikten sonra taberdarlar tarafından kahve ve tatlı ikram edilir, devamında yemek sofraları kurulurdu. Sadrazam, şeyhülislam ve dârüssaâde ağası bazen bir sofrada oturur, yeniçeri ağası ise yemek için kedisine

¹³⁵⁷ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.154-5; Tarım-Ertuğ, "Osmanlı Devleti'nde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s.140; Çakır, **a.g.m.**, s.64.

¹³⁵⁸ KK.d., 676-1, s.98

¹³⁵⁹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.154;

¹³⁶⁰ Terzi, **Bezmiâlem Valide Sultan**, s.88-89; Talip Mert, "III. Selim'in İlk Besmelesi", **Musiki Mecmuası**, LIII. cilt, 470. sayı, s.20; Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", s. 141; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.439-440.

¹³⁶¹ D.TŞF, 16/45, 5.Ra.1198 (28 Ocak 1784).

¹³⁶² Sultan III. Ahmed'in oğlu Şehzade Numan'ın Kuran talimine başladığı 12 Şubat 1723 cuma günü sadrazam, şeyhülislam, vezirler, kazaskerler, nakibüleşraf, Ayasofya Şeyhi, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, defterdar efendi, reisülküttab, çavuşbaşı ve tezkireciler sabah namazını Ayasofya'da kıldıktan sonra saraya geçmişlerdir. Ortakapı'da kapıcıbaşı ağalara mahsus yerde dinlendikten sonra tören kıyafetleri içerisindeki erkan Bâbüssaâde yanından geçip oradaki sofalarda şehzadenin çıkmasını beklemişlerdir. Bkz. **Tarih-i Raşid**, c.III, s.1560.

ayrılan çadıra geçerdi¹³⁶³. Yenilen yemeğin ardından, padişah sağında rikab ağaları solunda ise silahdar ile törenin yapılacağı yere geldiğinde, yeniçeri ağasının da bulunduğu kalabalık ayakta kendisini karşılardı. Yerine geçen padişahın şehzadenin getirilmesine izin vermesinin ardından, davetliler alaylar¹³⁶⁴ oluşturarak Ortakapı'ya oradan da Bâbüssaâde'ye gider, tulanî sofalarda oturup şehzadenin gelmesini beklerlerdi¹³⁶⁵.

At üzerinde gelen şehzade, sadrazam tarafından indirilir ve padişahın eli öptürülürdü ve yine sadrazam tarafından rahlenin önüne oturtulurdu. Şehzadenin karşısına oturan şeyhülislam harflerden başlayarak tekrar ettirdi. Bu sırada ulema otururken, yeniçeri ağası, defterdar, reisülküttap, çavuşbaşı ağa, teşrifatçı tezkire-i evvel ve sanî ayakta durmaktaydı¹³⁶⁶.

İlk dersini almış olan şehzadeye padişah ilk cüzü ve cüz kesesini verirken davetlilere de hilatler takdim edilirdi. Sadrazam, şeyhülislam, kaptan paşa, dârüssaâde ağasının içinde bulunduğu gruba padişahın huzurunda kürk, yeniçeri ağası, defterdar ve reisülküttabın içinde bulunduğu gruba ise sadrazam huzurunda hilat giydirilirdi. Hilat ve hediyelerin dağıtılmasının ardından şehzade aynı alay ile saraya dönerdi¹³⁶⁷.

Şehzadelerin Kuran-ı Kerim talimine başlamaları gibi ilk hatimleri de kutlamaya değer görülen bir hadisedir. Sultan Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mustafa Kuran-ı Kerim'i ilk defa hatmettiğinde sadrazam, şeyhülislam, kazaskerler,

¹³⁶³ KK.d., 696, s.163; Mert, **a.g.m.**, s.20.

Ayrıca yeniçeri ağası'na müstakil sofraya kurulduğu Sultan I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mehmed'in Bed-i Besmele törenindeki yemek düzeni için bkz. D.TŞF, 14/8, 1193 (1779/1780).

¹³⁶⁴ I. Abdülhamid'in şehzadesi için yapılacak alay düzeni şu şekilde planlanmıştır: Klavuz Çavuş ve Divan Çavuşları – Gedikli Dergah-ı Ali Müteferrikalar ve Gedikli Çavuşlar ve *Gedikli Katibi ve Emini Ağâ – Kapıcıbaşı Ağalar ve Miralem – Kapıcılar Kethüdası ve Mirahur Ağâ – Bostancıbaşı Ağâ ve Mirahur-ı Evvel – Yeniçeri Ağası ve Defterdar Efendi – Ayasofya Şeyhi – Birinci ve İkinci İmamlar – Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri – Vezir Mustafa Paşa önünde Kethüda ve Selam ağaları ile – Vezir Kaptanıderya önünde Kethüda ve Selam ağaları ile – Çavuşlar Katibi ve Emini – Sadrazam Kapıcılar Kethüdası ve Selam Ağası – Sadrazam Mektubcusu ve Teşrifatçısı– Birinci ve İkinci Tezkireciler – Reisülküttap ve Çavuşbaşı Ağâ – sadrazam ve şeyhülislam*. Bkz. D.TŞF, 16/46, 5.Ra.1198 (28 Ocak 1784)

¹³⁶⁵ D.TŞF, 9/65, 1181 (1767/1768).

¹³⁶⁶ D.TŞF, 9/65.

¹³⁶⁷ Mert, **a.g.m.** s.62; Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, s. 141; Önal, “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri”, s.441.

nakibüleşraf, defterdar ve yeniçeri ağası gibi devlet ileri gelenleri saraya davet edilmiştir. 2 Mart 1786 Perşembe günü yapılacak tören için Topkapı Sarayı'na geçip padişahın da bulunduğu, Hırka-i Saadet önüne serili olan ihramların üzerine oturmuşlardır. Şehzadenin de hazır bulunduğu mecliste birinci ve ikinci imamların okudukları Hatm-ı Şerife'den sonra Ayasofya Şeyhi Sırrı Efendi hatim duasını etmiştir. İmamlar ve Ayasofya Şeyhine samur kürkleri giydirilirken, devlet ricali de şehzadeye hediyelerini takdim etmişler ve merasim son bulmuştur. Ertesi gün ise bu vesile ile Topkapı Sarayı'nda pişirilen pilav ve zerde büyük alaylarla bütün ocaklara dağıtılmıştır¹³⁶⁸.

e. Sünnet Düğünleri

Osmanlı devlet törenleri içerisinde halka açık en büyük şenlik hiç şüphesiz *sûr-ı hitân* yani şehzadelerin sünnet düğünleridir. Taht sahibinin oğlu için yaptığı sünnet düğünleri diğer merasimler gibi bariz teşrifat kurallarına bağlı olmayıp her biri kendi dönemleri içerisinde farklı özellikler göstermişlerdir. İstanbul'da At Meydanı ve Ok Meydanı, Edirne'deki Sırık Meydanı gibi umuma açık alanlar bu şenlikler için hazırlanmış, günlerce sürecektir eğlenceler için imparatorluğun her bir yerinden hüner sahipleri gelip gösteriler yapmıştır¹³⁶⁹.

Şehzadenin sünnet yerine getirildiği alaylar, düğünlerin olmazsa olması nahl ve şeker bahçelerinin şenlik alanına taşınması, geçitler, gösteriler ve ziyafet yemekleri büyük bir planlama gerektirmekteydi. Bu kadar kalabalık topluluğun katıldığı düğünün sorunsuz geçmesi için bir sur emini belirlenirdi. Ayrıca alaylarda boy gösteren üst düzey memurlar da törenin muhtelif safhalarında yardım ederlerdi. Yeniçeri ağaları da bu sünnet düğünlerinde nahl taşınmasından şehzade alayına, ziyafetten hediye takdimine ve en nihayetinde hizmet edenlere hilat giydirilmesine kadar birçok noktada görülmektedir. Bunlardan biri de Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadeleri Selim, Mehmed ve Mustafa için 27 Haziran 1530'da başlayıp 3 hafta

¹³⁶⁸ Taylesanizâde, *İstanbul'un Uzun Dört Yılı*, s.135-136; Terzi, *Bezmiâlem Valide Sultan*, s.92.

¹³⁶⁹ Terzi, *Bezmiâlem Valide Sultan*, s.94-95; Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", s.439.

süren sünnet düğünüdür¹³⁷⁰. At Meydanı'nda padişah için bir köşk yapılırken rical için de mekanlar hazırlanmıştır. Tüm hazırlıkların nihayetinde Sultan Süleyman devlet ricali ile Atmeydanı'na alay ile gelmiş, meydanda yeniçeri ağasının da bulunduğu grup tarafından karşılanıp makamına geçmesi ile sünnet düğünü başlamıştır¹³⁷¹. 3 Temmuz günü yeniçeri ağası, ocaklısı ile atlanıp Mustafa Ali'nin ifadesi ile *sünnet mumlarını* getirmiştir¹³⁷². Günlerce süren ziyafet ve gösterilerin ardından 14 Temmuz'da şehzadeler İbrahim Paşa Sarayı Divanhanesi'nde sünnet edilmiş, yönetici zümre için eğlence düzenlenmiş ve sabah kadar eğlenceler sürmüştür¹³⁷³.

Sünnet düğünleri içerisinde en dikkat çekicilerinden biri şüphesiz Sultan III. Murad'ın oğlu Mehmed için düzenlediğidir. 1582 Mayıs sonu Haziran başı gibi başlayıp, 22 Temmuz'da son bulan 52-55 gün sürdüğü ifade edilen¹³⁷⁴ bu düğün öncesi ve sonrasında yapılanlara nazaran ayrı bir yere konmaktadır¹³⁷⁵. At Meydanı'nda günlerce sürecektir bu eğlence için İbrahim Paşa Sarayı tamir edilirken, misafirler için de Kılıç Ali Paşa'nın adamları tarafından üç katlı ahşap seyirlik bir bina yapılmıştır¹³⁷⁶. Tüm bu hazırlıklarda devlet kadrosu da görev almış, hatta malzeme konusu kaptan paşa ve yeniçeri ağasına teslim edilmiştir¹³⁷⁷. Bununla birlikte yine görevler

¹³⁷⁰ And, 16. Yüzyılda İstanbul, s.142.

¹³⁷¹ Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühü'l-Ahbâr*, s.577; Önal, “Şenlik ve Siyaset: Şehzadelerin Doğum ve Sünnet Şenlikleri”, s.34; Gürışık, *a.g.t.*, s.65.

¹³⁷² Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühü'l-Ahbâr*, s.578; Gelibolulu Mustafa 'Âli, *Câmi'ü'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr*, s.279.

¹³⁷³ Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühü'l-Ahbâr*, s.580;

¹³⁷⁴ Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü için yazılan surnamelerde genel olarak şenlikteki program akışı birbirine paralel gitse de tarihlendirmede aynı uyum söz konusu değildir. Nitekim surname yazarlarından Ferahi 27 Mayıs 1582'de, yine İntizamî ise 6 Haziran 1582'de düğünü başlatmakta, bu durum tüm program akışında devam etmiştir. Bkz. Ferâhî, *Sûrnâme*, s.49; “İntizamî Sûrnâmesi”, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.2., s.121.

¹³⁷⁵ İntizamî, 1582 *Sûrnâme-i Hümayûn: Düğün Kitabı*, s.22; *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.2., s.10; And, 16. Yüzyılda İstanbul, s.145.

¹³⁷⁶ İntizamî, 1582 *Sûrnâme-i Hümayûn: Düğün Kitabı*, s.30; “İntizamî Sûrnâmesi”, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.2., s.509.

¹³⁷⁷ “İntizamî Sûrnâmesi”, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.2., s. 509.

dağıtılırken yeniçeri ağasına da sünnetin muhafızbaşılığının verildiğine dair de bilgiler bulunmaktadır¹³⁷⁸.

Hazırlık aşamasında bilfiil yer alan yeniçeri ağası sünnet düğünün başlamasının ardından yapılan muhteşem şenliklerde de makamına yakışır temsillerde bulunmuştur. Nitekim düğünün yedinci günü herkesi hayran bırakan, neredeyse göğü yaktığı belirtilen görkemli bir havai fişek gösterisi yaptırmıştır¹³⁷⁹.

Resim 34
Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa'nın Organize Ettiği Gösteri
(Seyyid Lokman, Şehinşâh-nâmesi, TSMA, Bağdad No:200, 68b)

¹³⁷⁸ Hilmi Uran, **Üçüncü Sultan Mehmed'in Düğünü**, Kâatçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul 1942, s.16.

¹³⁷⁹ Ferâhî, **Sûrnâme**, s.209; Nurhan Atasoy, "III. Murad Şehinşahnamesi, Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa", **İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı**, 5. sayı, İstanbul 1972-1973, s.369; Nevin Özkan, "Bir İtalyan Arşiv Belgesine Göre Şehzade Mehmed'in Sünnet Düğünü", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.IV, S.4, s.95.

Takip eden günlerde ise nahl ve şeker alaylarında yer almıştır. Öyle ki ilk olarak üst düzey devlet görevlilerinin ve kaptan paşanın sarayında hazırlanan şekerden yapılma eşyalar, hayvan figürleri ve meyveler, yeniçeri ağasının da bulunduğu bir alay ile Atmeydanı'na getirilmiştir¹³⁸⁰. Birkaç gün sonra ise bu şeker işleri yine merasimle Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa, Rumeli Beylerbeyi İbrahim Paşa ve Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa tarafından Eski Saray'a götürülmüştür. Daha sonra kendileri için hazırlanmış olan bir gölgelikte yirmi sofralık bir yemek düzenlenmiştir. Bu sofralardan birinde yeniçeri ağası ise Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa'nın masasında onun sağ tarafında Rumeli beylerbeyi ve kaptan paşadan sonra oturmuştur¹³⁸¹. Bu yeniçeri ağasının bulunduğu tek ziyafet değildir. Nitekim şenliği takip eden günlerden birinde gelenek olarak padişah tarafından üst düzey devlet ricali için bir yemek organize edilmiştir. İbrahim Paşa Sarayı'nda verildiği bilinen bu ziyafet yemeğinde Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa, sadrazamın sağ tarafında vezirler, beylerbeyleri ve padişah lalasından sonra oturmuştur¹³⁸².

Her şenlikte olduğu gibi devlet ricali padişaha düğün vesilesi ile oldukça kıymetli hediyeler takdim etmişlerdir. Gerek arşiv vesikalarından gerek şenlik kayıtlarından öğrendiğimize göre Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa da bu düğün vesilesi ile bir Kuran-ı Kerim, bir saat, üç gılman; ayrıca birer şâhbenek-i İslambol, erguvanî üzre şahbenek, çatma-i İslambol, ikişerden benek-i Burusa (dış hazineye), kemha-i dü-renk, üçerden seraser, çatma-i Burusa ve ayrıca yedi kemha-i Frengi kumaştan meydana gelen hediyelerini takdim etmiştir¹³⁸³. Padişah tarafından da devlet adamlarına hilatler ve hediyeler verilmiştir. Yeniçeri ağasına da hilat ile birlikte gümüş kemerle donatılmış at hediye edilmiştir¹³⁸⁴.

¹³⁸⁰ Ferâhî, *Sûrnâme*, s.223; “İntizâmî Sûrnâmesi”, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.2., s. 128.

¹³⁸¹ Ferâhî, *Sûrnâme*, s.237; Gelibolulu Mustafa ‘Âlî, *Câmi‘u’l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr*, s.107.

¹³⁸² Gelibolulu Mustafa ‘Âlî, *Câmi‘u’l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr*, s.246; Uran, *a.g.e.*, s.42

¹³⁸³ TSMA.d., 9641/4, 23.Ra.990 (17 Nisan 1582); TSMA.d., 5649/1, 29.Z.990 (24 Ocak 1583); Ferâhî, *Sûrnâme*, s.73-74; Gelibolulu Mustafa ‘Âlî, *Câmi‘u’l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr*, s.147.

¹³⁸⁴ Gelibolulu Mustafa ‘Âlî, *Câmi‘u’l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr*, s.258-260.

Resim 35
Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa'nın Katıldığı Ziyafet
 (Seyyid Lokman, Şehinşâh-nâmesi, TSMA, Bağdad No:200, 47b-48a)

Osmanlı Devleti'nde İstanbul dışında yapılan en büyük sünnet düğünü Sultan IV. Mehmed'in oğulları Mustafa ve Ahmed için Edirne'de yapılan şenliktir. Altı aylık çalışmanın ardından 1675 yılının ilkbaharında on beş gün süren bir şenlik yapılmıştır¹³⁸⁵. Şenlik alanı için Edirne Yeni Sarayı'nın önündeki Cirit ya da Sırık Meydanı denilen mahal belirlenmiş ve çadırlar hilal düzenine göre kurulmuştur. Hilalin ortasına padişahın otağı bulunmaktadır. Sağ tarafına sırayla sadrazam, II. vezir, kaymakam, defterdar, diğer vezirlerin otağlarının ardından hilalin en sonuna ve Abdi'nin ifadesiyle Paşa Mezarlığı olarak adlandırılan yere yeniçeri ağasının ocaklısı ile bulunacağı çadırı yerleştirilmiştir¹³⁸⁶.

Şenliğin başladığı birinci gün devlet ricali tören kıyafetleri ile padişah huzuruna çıkmıştır. Tüm rütbelilerin ardından her merasimdeki gibi en son yeniçeri ve sipah ağaları, ocaklıları el öptükten sonra padişah otağ-ı hümayyununa geçmiştir.

¹³⁸⁵ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.4-5, s.483; Özdemir Nutku, **IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s.42.

¹³⁸⁶ "Abdi Sûrnâmesi", **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.4-5, s.492; Nutku, **IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)**, s.45-46.

Sofralar kurulmuş ve bir gelenek olarak yeniçerilere yemekleri yağma izni çıkmıştır¹³⁸⁷.

Sünnet düğününün beşinci günü yeniçerilere yağma için birkaç bin koyun ile on-on beş bin kadar toprak tabak ve çanaklık yemek hazırlanmıştır. Yine o gün sadrazam ve ocak ileri gelenleri için de ziyafet verilmişse de hasta olduğu belirtilen yeniçeri ağası yemekte bulunmamıştır. Aynı zamanda yeniçeri ağasının, ocak rütbelilerinin, Basra Muhafızı ve Bağdad Valisi'nin hediyeleri padişaha takdim edilmiştir. Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın hediyeleri; zer-muraassa Kuran-ı Kerim, yaldızlarla süslü saat, semmur kürk, dörderden seraser-i İstanbul, diba-yi Şamî, telli Hatayî, telli kadife, kitresiz atlas ve sade Hatayî'den oluşmaktadır¹³⁸⁸.

Merasimin on birinci günü ise şehzadeyi Yeni Saray'a götürmek üzere saltanat hizmetkarları Eski Saray önünde hazır bulunmuşlardır. Nahılların, şekerden tasvirlerin ve maharet sergileyenlerin yürüdüğü; vezirler, kazaskerler, şeyhülislam gibi rütbelilerin bulunduğu, halkın ve yabancı misafirlerin seyrettiği büyük bir alay ile Sırk Meydanı'na gelmişlerdir. Bunlardan biri olan John Covell'in alaydan bahsettiği satırlarında yeniçeri ağası da yerini almıştır¹³⁸⁹.

Merasimlerin Mevlid Kandiline geldiği gün¹³⁹⁰ padişah ve devlet ricali Sultan Selim Camii'ne gitmiş, okunan Mevlid'in ardından herkes divanhane denen otağda toplanmıştır. Kahve ve şerbet ikramından sonra huzurdakiler için yemekler tertip edilmiş, yeniçeri ağasına da burada bir "mükemmel" sofrası verilmiştir¹³⁹¹. Yemek ikramından sonra sadrazam, vezirler, yeniçeri ağası ve ocak rütbelilerine hilatler

¹³⁸⁷ Nutku, **IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)**, s.54-55.

¹³⁸⁸ TSMA.d., 7857/5, 26.Ra.1086 (20 Haziran 1675); TSMA.d., 154/31, 26.Ra.1086 (20 Haziran 1675); Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.217; "Abdi Sûnâmesi", **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.4-5, s.499-500; Nutku, **IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)**, s.55.

¹³⁸⁹ Covell, **Bir Papazın Osmanlı Günlüğü**, s.122-123; "Abdi Sûnâmesi", **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.4-5, s.505.

¹³⁹⁰ Mevlid Kandili'nin şenliğin 12. yada 13. gününe gelmesi hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Bkz. Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.233-234; "Abdi Sûnâmesi", **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.4-5, s.508; Nutku, **IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)**, s.56.

¹³⁹¹ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.233-234; "Abdi Sûnâmesi", **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.4-5, s.508.

giydirilmiştir¹³⁹². Takip eden günlerde yemek tertibleri ve hediye takdimleri sürerken şenliğin sonunda Edirne halkına da ziyafetler verilmiş, düğünün bitmesi ile de Sırık Meydanı'ndaki çadırlar sökülüştür¹³⁹³.

Tüm bu sünnet merasimleri içerisinde en gösterişlilerinden biri de III. Ahmed'in oğulları Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid için 18 Eylül 1720'de başlayıp yirmi üç gün süren düğündür. Sünnet düğününün saraydan uzakta Okmeydanı'nda yapılması uygun görüldüğünden 8 Eylül 1720'de Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa, sadrazam kethüdası, defterdar, başbakı kulu, Mehterbaşı Abdullah Ağa, sipahiler ağası, cebecibaşı, topçubaşı ve sur emini gidip, otağ-ı hümayun ve diğer çadırlar için yer tayin etmişlerdir. Ayın on ikisinde ise otağ-ı hümayun ve diğer devlet ricalinin otakları yerleştirilirken, düğün mahallinin Kağıthane yolunun sağ tarafına denk gelen ve "Ağalar Menzili" olarak isimlendirilen yerine de yeniçeri ağası ve ocaklıların çadırları kurulmuştur¹³⁹⁴.

18 Eylül'de resmi olarak başlayan sünnet eğlenceleri ile birlikte bir biri ardına ziyafet yemekleri düzenlenmekte ve hediye takdimleri yapılmaktaydı. Bu ziyafetlerden bir tanesi de şenliğin ve eğlencenin oldukça yoğun olduğu yedinci günde yeniçeri ocağı için düzenlenmiştir. Sadrazam tarafından bu yemeğe davet edilen yeniçeri ağası, ağalar menzilineki çadırından divan-ı hümayun tertibi ile çıkıp ziyafet otağına gelmiştir. Burada yine sadrazamın masasında silahdar, nişancı, İstanbul ağası, yeniçeri efendisi, kul kethüdası sekbanbaşı ile birlikte oturmuştur¹³⁹⁵.

¹³⁹² Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânî-i Âl-i Osmân*, s.234; "Abdi Sûrnâmesi", *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.4-5, s.509.

¹³⁹³ Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, s.57.

¹³⁹⁴ Vehbî, *Sûrnâme; Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, Hazırlayan: Prof. Dr. Mertol Tulum, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008, s. 41-43, 474-477; "Vehbi Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümayûn)", *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.3, s.148; Hâfız Mehmed Efendi, *1720 Şehzâdelerin Sünnet Düğünü, Sûr-ı Hümayûn*, s.43, 189-190; "Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi", *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.5, s.358-360.

¹³⁹⁵ Vehbî, *Sûrnâme; Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, s. 254, 255, 260-261, 584, 588-589; "Vehbi Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümayûn)", *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.3, s.162, 266; Hâfız Mehmed Efendi, *1720 Şehzâdelerin Sünnet Düğünü, Sûr-ı Hümayûn*, s.103; "Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi", *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.5, s.386-387.

Resim 36

Vezir Mehmed Paşa'nın Sadrazam Huzurunda Kabul Edilişinde Çadır Dışında Bekleyenler Arasında Yeniçeri Ağası
(Vehbi, Sûrnâme, s.64)

Şenliğin 27 Eylül'e denk gelen onuncu günde sadrazam huzurunda cambazların ve hünar sahiplerinin gösterilerini sergilediği bir ziyafet organize edilmiştir. Bu yemeğin davetlilerinden olmayan Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa hem ziyaret hem de bazı meseleleri iletmek için sadrazam otağına gelmiş ve davetliler arasına katılmıştır. Vehbi, *Surname*'sinde yeniçeri ağasının şanını yüceltmek adına ziyafette kendisine yer verildiğini belirtirken¹³⁹⁶, Hâfız Mehmed Efendi ise eserinde ağanın çadıra gelmesinden ve sofralarda kendisine yer verilmesinden hiç bahsetmemiştir¹³⁹⁷. 2 Ekim şenliğin on beşinci günü yarışları izleyen padişah cirit oyunlarının ardından at yarışlarının yapılmasını buyurmuştur. O gün yarışanlar arasında yeniçeri ağasının doru atı da bulunmaktadır¹³⁹⁸.

¹³⁹⁶ Vehbî, *Sûrnâme; Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, s.336, 635; "Vehbi Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümayûn)", *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.3, s.316-317.

¹³⁹⁷ Hâfız Mehmed Efendi, *1720 Şehzâdelerin Sünnet Düğünü, Sûr-ı Hümayûn*, s.130, 221.

¹³⁹⁸ Hâfız Mehmed Efendi, *1720 Şehzâdelerin Sünnet Düğünü, Sûr-ı Hümayûn*, s.150; "Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnamesi", *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.5, s.412; Vehbî, *Sûrnâme; Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, s.391.

Resim 37
Padişahın Huzuruna Çıkmak İçin Otağ-ı Hümayun Dışında Bekleyenler
Arasında Yeniçeri Ağası
(Vehbi, Sûrnâme, s.79)

9 Ekim’de düğün için Eski Saray’da hazırlanan şeker bahçeleri ve nahılların, şehzadeler ile Yeni Saray’a getirilmesi emredilmiştir. Bunun için tüm idareciler gibi yeniçeri ağası da alaylarda giydiği gösterişli kıyafeti ile kortej için sabah erkenden Eski Saray kapısında hazır bulunmuştur. Emredildiği üzere Eski Saray’dan hareket eden sünnet alayı halkın ve yol kenarına sıralanmış yeniçerilerin arasından geçerek Yeni Saray’a ulaşmıştır¹³⁹⁹.

Şehzadelerin sünnet edileceği ve düğünün de sonu olan 10 Ekim Perşembe günü, şeyhülislam, vezirler, kazaskerler, defterdar, yeniçeri ağası ve ocak rütbelileri sadrazam makamında toplandıktan sonra önce yeniçeri ocağı mensupları en son sadrazam olmak üzere sırayla hepsi saraya gidip orta kapının iç tarafında beklemeye başlamışlardır. Enderun-ı Hümayun’a gelme izinleri çıktığında hep birlikte arz odasının kapısına gidip şeyhülislam ve sadrazam içeri girerken, yeniçeri ağası, vezirler, kazaskerler, defterdar ve diğerleri kapının iki tarafında beklemişlerdir. Şehzadelerin sünneti top atışları ile ilan edilirken aynı zamanda arz odasındaki

¹³⁹⁹ Vehbî, Sûrnâme; Sultan Ahmet’in Düğün Kitabı, s.399-401; “Vehbi Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümayûn)”, Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, c.3, s.365-366; Hâfız Mehmed Efendi, 1720 Şehzâdelerin Sünnet Düğünü, Sûr-ı Hümayûn, s.163-165; “Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi”, Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, c.5, s.416-417.

şeyhülislam, sadrazam ve kapı arasında olan defterdar, yeniçeri ağası ve ocak rütbelilerine hilatler giydirilmiş, her biri ikinci kapıdan girip zemin-bûs ederek çıkmışlardır¹⁴⁰⁰.

Resim 38
Düğün Alayı'nda Merasim Kıyafetleri ile Askerleri
Arasında Yürüyen Yeniçeri Ağası
(Vehbi, Sûrnâme, s.414)

1720 sünnet düğününde şehzadelerden başka Sadrazam İbrahim Paşa'nın ayrıca düzenlediği eğlencede oğlu Mehmed ile birlikte Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'nın on yaşındaki ortanca oğlu İbrahim sünnet edilmiştir. İkisi için de nahıllar hazırlanmıştır¹⁴⁰¹.

Yeniçeri ağaları sadece şehzadelerin değil devlet erkanından birinin oğullarının da sünnetlerinde de yer almışlardır. Nitekim sabık sadrazam Hekimbaşızâde Ali Paşa'nın vefat etmesinden çok kısa bir süre sonra vasiyeti gereği oğulları Hasan ve Süleyman'ın sünnet edilmesi vesilesi ile Bâb-ı Âsafî'de bir merasim yapılmıştır. 9-13 Ekim 1758 tarihlerinde dört gün süren merasim boyunca devlet ileri gelenlerine

¹⁴⁰⁰ Vehbî, Sûrnâme; Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı, s. 410-412; "Vehbi Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümayûn)", Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, c.3, s.373-374; Hâfız Mehmed Efendi, 1720 Şehzâdelerin Sünnet Düğünü, Sûr-ı Hümayûn, s.175-177; "Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi", Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, c.5, s.425-426.

¹⁴⁰¹ Târih-i Râşid, c.II, s.1211; Vehbî, Sûrnâme; Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı, s.39, 474; "Vehbi Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümayûn)", Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, c.3, s.146.

ziyafetler verilirken, 10 Ekim akşamında yeniçeri ağası için de hususi bir yemek tertip edilmiştir¹⁴⁰².

f. Sultan Düğünleri

Hünkar kızları ve kız kardeşleri olarak hanedan içerisinde özel bir mevkie sahip olan sultanlar, kendileri için uygun vakit tayin edildiğinde sadrazam, vezir, kaptanıderya, silahdar ve yeniçeri ağası gibi üst düzey yöneticiler ile evlendirilir, onların bugünleri için statülerine yakışan şekilde düğünler yapılırdı¹⁴⁰³. Sultanın evleneceği kişi belirlendikten sonra padişah tarafından gönderilen bir ferman ile damada haber verilir, gelin ve damat tarafında hazırlıklara başlanırdı. Bazı teşrifat kayıtlarında bu karara müteakip yeniçeri ağası da dahil devlet ricalinden bazı kişilerin padişaha, valide sultana ve diğer sultanlara kıymetli hediyeler sunduğu görülmektedir¹⁴⁰⁴.

Nişanın yapılacağı gün yeniçeri ağası seraser üst ve mücevveze ile sarayda hazır olurdu¹⁴⁰⁵. Nişanın ilan edilmesi için saraydan büyük bir alay damada hediyeler götürürken, damat da buna aynı şekilde cevap verirdi. Saray ve damat arasında cereyan eden bu merasime halk ve şehre gelen yabancılar da şahit olurdu¹⁴⁰⁶. Bu yabancılardan biri olan İngiliz John Covel, Hatice Sultan ile Musahip Mustafa Paşa'nın nişan

¹⁴⁰² Hâkim Efendi Tarihi, s.607-608.

¹⁴⁰³ Çağatay Uluçay, **Harem II**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s.89; Metin And, **40 Gün 40 Gece Osmanlı Düğünleri Şenlikleri Geçit alayları**, Toprak Bank, İstanbul 2000, s.34-35; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.145; Kütükoğlu, **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, s.117; Zeynep Tarım-Ertuğ, "Osmanlılar'da Teşrifat", s.457.

¹⁴⁰⁴ Fatma Sultan ile Silahdar Ali Paşa'nın nişan zamanı Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa tarafından verilen hediyeler: Padişaha 48'şer ziradan, Diba-i Acem, Nev-zuhur Hatayî, Telli Hatayî, Taraklı Atlas; Valide Sultana 36'şar ziradan Diba-i Acem, Nev-zuhur Hatayî, Sade Hatayî, Taraklı Atlas; Fatma Sultan'a 36'şar ziradan Diba-i Acem, Nev-zuhur Hatayî, Sade Hatayî, Taraklı Atlas; Ümmü Gülsüm Sultan'a 36'şar ziradan Diba-i Acem, Nev-zuhur Hatayî, Sade Hatayî, Taraklı Atlas; Baş Kadın Efendiye 36'şar ziradan Diba-i Acem, Nev-zuhur Hatayî, Sade Hatayî, Taraklı Atlas; Dârüssaâde ağasına 36'şar ziradan Diba-i Acem, Nev-zuhur Hatayî, Sade Hatayî, Taraklı Atlas. Bkz. **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.7, s.340-341.

¹⁴⁰⁵ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-İ Âl-i Osmân**, s.238.

¹⁴⁰⁶ Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-İ Âl-i Osmân**, s.239; Uluçay, **Harem II**, s.93-95, 100-101; Tarım-Ertuğ, "Osmanlılar'da Teşrifat", s.457; And, **40 Gün 40 Gece...**, s.33.

hediyelerini taşıyan alayda altın işlemeli kıyafetle yeniçeri ağasının da yer aldığını belirtmektedir¹⁴⁰⁷.

Nişanın ardından eğer hazırsa sultanın çeyizi saraydaki bir odaya serilir ve burada seyre sunulurdu. Örneğin IV. Mehmed'in, Musahib Mustafa Paşa ile evlenen kızı Hatice Sultan'ın çeyizi Has Oda'ya serilmiş, padişahın izni ile vezirler, ulema, yeniçeri ağası ve bölük ağaları göz kamaştırıcı çeyizi izlemişlerdir¹⁴⁰⁸. Yine III. Ahmed'in Silahdar Ali Paşa ile evlenecek olan kızı Fatma Sultan'ın çeyizi Sofa Köşkü'ne serilmiş ve divan üyeleri de seyre çağırılmıştır. Davete icabet eden sadrazam, şeyhülislam, kaptanıderya, kazasker ve defterdar gibi üst düzey devlet ricali armağanlarını sultanın kıymetli eşyaların arasına katarlarken, Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa da bir adet murassa kuşağı hediye olarak çeyize eklemiştir¹⁴⁰⁹.

Nikah kıyılacağı zaman sadrazam makamında şeyhülislam, defterdar efendi ve yeniçeri ağası hazır olur, belli bir alay tertibiyle saraya gelirlerdi¹⁴¹⁰. Nikahın kıyılması için Divanhane'ye geçildiğinde sadrazamın sağ tarafına şeyhülislam, sol tarafına dârüssaâde ağası, vezirler, kaptan paşa, yeniçeri ağası otururdu. Nikah akdinin ardından şeyhülslama, dârüssaâde ağasına, damadın sağdıcına ve yeniçeri ağasına hilat giydirilir, devamında orada bulunan herkese gül-ab ve buhur ikram edilirdi¹⁴¹¹. Bazı nikah merasimlerinin ardından gül-ab ve buhur resmine müteakib sofralar kurulduğu, bu sofralardan birinde yeniçeri ağası, kul kethüdası, sekbanbaşı, yeniçeri efendisi, cebecibaşı ve topçubaşı beraber oturduğu görülmektedir¹⁴¹².

¹⁴⁰⁷ John Covel, **Bir Papazın Osmanlı Günlüğü**, s.147.

¹⁴⁰⁸ Abdurrahman Abdi Paşa, **Vekâyi'-Nâme**, s.44; **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s. 347; Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, s.109.

¹⁴⁰⁹ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s. 348; Uluçay, **Harem II**, s.102.

¹⁴¹⁰ Ümmü Gülsüm Sultan, Hatice Sultan ve Atike Sultan'ın nikahlarının kıyılacağı 20 Şubat 1724 günü –ki nişanları da aynı gün ilan edilmiştir - sadrazam saat üçte sarayından şu tertib üzerine ayrılmıştır: *Kılavuz Çavuş; Çavuş Katibi ve eminleri beraber; Reis Efendi; Çavuşbaşı Ağa; Yeniçeri Ağası ve Defterdar Efendi beraber; Seyhülislam ve Sadrazam beraber*. Bkz. Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.178

¹⁴¹¹ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.5, s.524; Aynı eser, c.6-7, s. 348-349, 415-416; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifatı**, s.120; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.178.

¹⁴¹² **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s. 349; Uluçay, **Harem II**, s.104.

Nikahın ardından sultan için kına gecesi yapılırdı. Sadrazam, şeyhülislam, kaptanıderya, kethüda bey, yeniçeri ağası, defterdar efendi, reisülküttab gibi üst düzey yöneticilerin haremli kına gecesine katılmak için harem-i hümayuna davet edilirdi. Buna göre hepsi önce sadrazam konağında toplanır, oradan saraya geçerlerdi¹⁴¹³. Bahsi geçen kişiler teamüllere göre *saçı* namıyla takdim etmek üzere yanlarında birer ikişer kese, padişaha, şehzade ve sultanlara da bir takım hediyeler getirirlerdi. Keza Silahdar Mustafa Paşa ile evlenen Beyhan Sultan'ın kına gecesinde yeniçeri ağası tarafından gelen 1500 guruş teşrifat kayıtlarına *cariye-baha* adıyla kaydedilmiştir¹⁴¹⁴.

Nikah ve kınandan sonra sultanın çeyizinin yeni evine götürülmesi esnasında *cihaz alayı* adıyla büyük bir tören gerçekleşirdi. Bu alaya katılacak kişilere bir gün önceden çavuşbaşı ya da kethüda bey tarafından tezkireler gönderilerek haber verilirdi¹⁴¹⁵. Davetiyede belirtildiği üzere sabah erkenden selimi, erkan kürkü ve divan rahtı ile sarayda hazır olan yeniçeri ağası ve diğer rical bir müddet orta kapıda çeyiz alayının hazırlanmasını beklerlerdi¹⁴¹⁶. Fakat 28 Şubat 1724 Pazartesi, II. Mustafa'nın kızı Ümmü Gülsüm Sultan'ın çeyizinin saraydan çıkarılacağı gün sabah erkenden saraya gelen yeniçeri ağasının da bulunduğu devlet erkanı çeyiz hazırlanırken dârüssaâde ağasının Misafir Odası'nda ağırlanmış, tatlı ve kahve ikramında bulunulmuştur¹⁴¹⁷.

Çeyizin hazır olmasından sonra orta kapıda alay düzenine geçerdi. Kılavuz çavuş önderliğinde kapıkulu ocaklarının kıdemlileri, divan hocaları, imrahor, tevkî'î, defter emîni ve defterdarın yer aldığı büyük bir kortej oluşturulurdu¹⁴¹⁸. Padişahın da

¹⁴¹³ Uluçay, **Harem II**, s.97-98; Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.97,

¹⁴¹⁴ Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.97, 216, 239, 240; Aynı kına gecesi için kaptanpaşa, kethüda bey, defterdar efendi ve reisülküttab da 1500 kuruş cariye-baha vermişlerdir. Bu meblağın üçer kese olarak gösterildiği kayıtlar da vardır. Bkz. Uluçay, **Harem II**, s.98.

¹⁴¹⁵ Uluçay, **Harem II**, s.104; Kütükoğlu, **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, s.120; Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.97, 230; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.180.

¹⁴¹⁶ **Târih-i Göynüklü**, s.483-485; Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, s.240-241; **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.7, s. 371; Uluçay, **Harem II**, s.102; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.118-119.

¹⁴¹⁷ Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.180-181.

¹⁴¹⁸ Çeyiz alayı düzeninde zaman zaman değişiklik olsa genellikle şu şekildedir: *Kılavuz Çavuş; Asesbaşı, Subaşı ve neferleri; Dîvân Çavuşları, Dört Bölük Çavuşları, Sipâh ve Silahdâr Çavuşları; Dört Bölük Kethudaları; Gedikli Müteferrika ve Gedikli Çavuşları; Sipâh ve Silahdâr Kethudaları;*

izlediği bu alayda yeniçeri ağası bazen defterdar efendiden sonra bazen de onunla yan yana yürürdü¹⁴¹⁹. Genellikle öğleden sonra ikindiye doğru saraydan çıkarılan çeyiz alayı sultan sarayına vardığında defter emîni, defterdâr efendi, ve yeniçeri ağası, damadın odasına çıkar tatlı, kahve, şerbet, gül-ab ve buhur ikramı yapılırdı. Damat sağdıçının¹⁴²⁰ içinde bulunduğu ekabir ise alayın son bulmasını ve çeyizin sultanın sarayındaki ağalara teslimine kadar bekledikten sonra damadın odasına geçerdi¹⁴²¹.

Çeyiz alayının ertesi günü ise düzenlenen *arus alayı* ya da *gelin alayı* ile sultan yeni sarayına götürülürdü. Bu alay için de önceden haberdar edilen devlet erkânı bertilen saatte gelir ve sarayın orta kapısında beklerlerdi¹⁴²². Çeyiz alayından daha kalabalık ve gösterişli olan gelin alayı¹⁴²³, çeyizin geçtiği güzergahtan sarayına

Hanım Sultân kethudâları; Cizye Başbakıkulu Ağa ve Dîvân Hocaları, eminleri ve nazırları; Arabacıbaşı Ağa; Dört Bölük ağaları; Topçubaşı Ağa; Cebecibaşı Ağa; Kul Kethudâsı Ağa; Yeniçeri Efendisi, Sekbanbaşı Ağa; Sipâh ve Silahdâr ağaları; Kapucubaşı Ağalar, Rûznâmçe-i Evvel ve Muhâsebe-i Evvel; Tersâne Emîni Efendi; Şikkeyn Efendiler; Tevkî'i ve Defter Emîni Efendiler; Yeniçeri Ağası ve Defterdâr Efendi; önlerinde alayın başçavuşu ile Kethudâ Beğ; Selâtîn-i i'zâm Kethudâları; Sultânın Kethudâsı ve Teşrifâtî Efendi; Mîrâhûr-ı Evvel ve Sâni Ağalar; Bevvâbân-ı Hâssa neferâtı piyâde ve ağababası nân-ı aziz (ekmek) ile; Oda Lâlâsı Ağa; Baltacılar Kethudâsı ve Yazıcı Efendi; Teberdârlar; Hayme-i Hâssa Mehterbaşısı Ağa ve Odabaşılar; Hayme Mehteriyle çeyiz katârları; çeyizler; önünde çavuş ile Mîr-i alem Ağa; Mehterhâne-i tabl ü alem-i Husrevânî. Bkz. Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, c.6-7, s. 417; Başkurt, 351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri, s. 99, 195.

¹⁴¹⁹ *Târih-i Râşid*, s.1351-1352; *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.6-7, s. 350, 371; Başkurt, 351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri, s.195, 230; Uslu, III. Ahmed Devri Teşrifatı, s. 118-119, 181; Çevik, Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat, s.121.

¹⁴²⁰ Damat sağdıçını yeniçeri ağasının attan indirdiği olmuştur. Musul Valisi Sirke Osman Paşa ile evlenen II. Mustafa'nın Emine Sultan'ın 13 Kasım 1720'de çeyizini getiren alay Ağa Kapısı yakınında bulunan saraya vardığında damadın sağdıçı Nişancı Vezir Mustafa Paşa'yı indirmek için binek taşında yeniçeri ağası hazır olmuş ve onu atından indirmiştir. Bkz. Uslu, III. Ahmed Devri Teşrifatı, s.119.

¹⁴²¹ Uslu, III. Ahmed Devri Teşrifatı, s.119, 180-182; Başkurt, 351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri, s.230.

¹⁴²² Hazerfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-İ Âl-i Osmân*, s.242-243; *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c.6-7, s. 326, 351; And, 40 Gün 40 Gece, s.35; Uluçay, Harem II, s.105; Uslu, III. Ahmed Devri Teşrifatı, s.120.

¹⁴²³ Çeyiz için olana kıyasla bu alayda daha yüksek rütbeli rical bulmaktaydı. Nitekim bir çoğunda yeniçeri ağasından sonraki sıralama şu şekilde devam etmekteydi: *Haremeyni's-şerîfeyn müfettişi efendi; Nakîbü'l-eşrâf ve İstanbul Kādısı Efendi; Sadreyn efendiler; vezirler, kaptanıderya, reîs efendi ve çavuşbaşı ağa, yanında muhız ağa, silahdarı ve mühürdarı ve şeyhülislam ile sadrazam; muhız ağa tâifesi; teşrifâtî-i Dîvân-ı Hümâyûn; dâmâd paşa hazretlerinin kethüdâsı ve sultân kethüdâsı; dâl-fes iki sıra birkaç yüz Tersane bahâdırıları ve sonlarında kapudânları - ellerinde nîze-i hadrâ ile; mimâr ağa, neccârlar; iki adet büyük nahl ve büyük nahl emîni olan Matbah-ı Âmire emîni ve Tersane*

götürülürdü. Padişah da bu alayı tıpkı çeyiz alayında olduğu gibi Alay Köşkü'nden, ya da görebileceği uygun bir yerden seyrederdi¹⁴²⁴. Bu gösterişli alayda erkan kürkü ile yerini alan yeniçeri ağası, çeyiz alayındaki gibi genellikle defterdar efendiden sonra ya da onunla yürümekte olup bazı arus alaylarında kaptanıderya ile yan yana ilerledikleri de görülmektedir¹⁴²⁵.

Sultan alay ile yeni sarayına ulaşınca, tıpkı çeyiz alayında olduğu gibi yeniçeri ağası ve defterdar efendilere ek olarak ulemanın da dahil olması ile bu grup belirlenen bir odada yerlerini alırlardı. Daha sonra sultanın hareme girmesi ile şeyhülislam, kethüda bey ve sağdıçtan oluşan devlet erkânı damad paşa ile ağanın bulunduğu odaya geçerdi. Tatlı, kahve, şerbet ve buhur ikram edilir, ardından damat paşa tarafından aralarında yeniçeri ağasının da bulunduğu erkana hilat giydirilirdi¹⁴²⁶. Gelinin, sarayına gelmesi ve düğünün sona ermesinden birkaç gün sonra damad paşa tarafından, sadrazam, dârüssaâde ağası, vezir, kazasker, defterdar ve yeniçeri ağası gibi ileri gelenlere bohçalar gönderilmekteydi. Öyle ki Ümmü Gülsüm Sultan ile evlenen Ali Paşa mirahuru, Beyhan Sultan ile evlenen Silahdar Mustafa Paşa ise mühürdarı ile bir aded bohçayı yeniçeri ağasına takdim etmiştir¹⁴²⁷.

g. Biniş-i Hümayun

Osmanlı sultanlarının muhtelif zamanlarda at ve ya sandal ile çıktıkları kısa süreli gezilere *biniş-i hümayun* adı verilmiştir. Padişahların tebdil yani kıyafet değiştirerek dolaşmaları da bu isimle anılmakla birlikte tabir genel olarak eğlence

kethüdâsı paşa; mîrâhûr-ı evvel ve mîrâhûr-ı sâni ağa; her birinin yanlarında rikâb solâkları ile şehzadeler; Dârüssaâde ağası; altı adet küçük til nahl; bir adet sîm nahl; gelini taşıyan araba; sultanların arabaları, mehterhâne-i mîralem. Bkz. **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.7, s.409, 419; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.183-184.

¹⁴²⁴ **Târîh-i Göynüklü**, s.485-6.

¹⁴²⁵ **Târîh-i Râşid**, c.6-7, s.372; **Târîh-i Göynüklü**, s.485; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.183-184, 120; Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.100, 197-198; Çevik, **Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat**, s. 122.

¹⁴²⁶ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s.372, 427; Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.101-102, 196; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s. 122, 194-195.

¹⁴²⁷ **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c.6-7, s.422; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.187; Başkurt, **351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri**, s.104, 219.

amaçlı alenî yaptıkları kısa süreli geziler için kullanılmıştır¹⁴²⁸. Padişahın bu gezilerinde yanında maiyetinden peyk, solak ve çuhadarları olmaktaydı. Ayrıca yeniçeri ağası ya da devlet ricalinden birilerinin yanında gelmesini isterse silahdar ağa aracılığıyla bu kişiler durumdan haberdar edilirdi¹⁴²⁹.

h. Vakıf Bina Açılışları

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde merasime tabii olan bir hadise de şehre naksettirilen ve halkın hizmetine sunulan vakıf binaların açılışlarıdır. Bilhassa padişah ve hanedan üyelerinin yaptırdıkları camilerin açılışları bir hayli gösterişli olmuş, tüm idari makamlar ile birlikte yeniçeri ağası da bu merasimlerde yerini almıştır.

Nisan 1598’de Eminönü Bahçekapı’da inşasına başlanıp, Ekim 1665’te tamamlanan ve banisi sebebiyle Valide Sultan Camii ya da daha çok bilinen adıyla Yeni Camii, 30 Ekim 1665’te padişahın da katıldığı cuma namazı ile açılmıştır. Caminin ibadete açılışı vesilesi ile yapılan merasimde vezirler ve ulemanın yanında yeniçeri ağası da ocaklısı ile tam takım olarak bulunmuştur. Ve yine o gün tüm emeği geçenlere hilatler giydirilmiştir. Dahası oradaki kalabalık rical içerisinde vezirlerden ve ulemadan başka kürk giyen tek kişi yeniçeri ağası olmuştur¹⁴³⁰.

Sultan I. Mahmud tarafından 19 Ocak 1749’da temeli attırılan ancak Sultan III. Osman tarafından bitirilen Nuruosmaniye Camii 5 Aralık 1755’te padişahın da katıldığı cuma namazı ile açılmıştır. Birçok merasimde olduğu gibi bu açılış için de önceden bir program yapılmıştır. Teşrifat dosyalarından çıkan evraklarda da görüldüğü üzere caminin açılışına görkemli alay ile gidileceğinden, bir gün önceden yeniçeri ağası da dahil devlet ricaline sarayda toplanması için tezkireler yazılmıştır. 5 Aralık günü alay için belirtilen saatte sarayda olacak erkâna önce mükemmel sofralar kurulmuştur. Yeniçeri ağası da bu yemeğe kapıcıbaşı ağalar, sipah ve silahdar ağaları, ile divan-ı hümayunda muayyen olan mahallerinde kurulmuş sofrada iştirak etmiştir.

¹⁴²⁸ Abdülkadir Özcan, “Biniş”, **DİA**, c.6, s.184; Önal, “Payitaht İstanbul’da Osmanlı Merasimleri”, s.404;

¹⁴²⁹ Önal, “Payitaht İstanbul’da Osmanlı Merasimleri”, s.404; Alıkcı, **a.g.e.**, s.185.

¹⁴³⁰ D.TŞF., 1/20; **Târîh-i Râşid**, c.I, s.69-70

Yemeğin ardından planlandığı üzere divani elbisesini giymiş yeniçeri ağası, önünde defterdar ve valide kethüdası, arkasında kaptanıderya olduğu şekilde yolun iki tarafında selama duran yeniçerilerin arasından geçerek camiye gitmiştir. Caminin köşesinde kapıcıbaşı ağalar, rikab-ı hümayun ağaları, defterdar efendi, reisülküttab efendi ve çavuşbaşı ağa ile padişahı karşılayan yeniçeri ağası, hünkarının atının yanında kapıya kadar yürüyerek eşlik etmiştir. Kapıda sadrazam tarafından karşılanan padişahın içeri girmesi ve izin vermesi ile herkes seccadelerine geçmiş ve namaz kılınmıştır. Namazın ardından aynı alay tertibi ile saraya dönülmüştür. Camiden çıkan padişahı yeniçeri ağası atına bindirmiş, camii kapısına kadar yine yanında yürümüştür. Kapıdan çıktıktan sonra hünkarın izni ile atına binmiştir. Ayrıca caminin açılışı dolayısıyla tüm idareciler ve ocaklılar gibi yeniçeri ağasına da hilat giydirilmiştir¹⁴³¹.

Sultan III. Mustafa tarafından inşa ettirilen Laleli Camii'nin 1764'te tamamlanmasına müteakip yapılan merasimde hazır bulunan yeniçeri ağası¹⁴³², sadece padişah ve hanedan üyelerinin değil farklı makamdaki kişilerin vakfettikleri binaların da açılışlarında yer almışlardır. Yeniçeri Katibi Mehmed Çelebi'nin Yenikapı'da inşa ettirdiği tekke ve Mevlevihane'nin Mart 1598'deki açılışına yeniçeri ağası da katılmıştır¹⁴³³. Yine Sadrazam İbrahim Paşa'nın Şehzade Camii civarında Eski Odalar karşısında yeniden inşa ve ihya ettirdiği türbedeki Darü'l-hadis'in Mayıs 1720'deki açılışı ve ders başlangıcına tüm üst düzey yöneticiler ile birlikte Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa da davet edilmiştir. Darü'l-Hadis'in açılışında kahve, şerbet ve buhur ikramının ardından meşayihin en üstleri tarafından süreler okunmuştur. Sadrazam huzurunda toplanan bu mecliste yeniçeri ağası nişancı paşanın alt tarafında oturmuştur¹⁴³⁴.

¹⁴³¹ D.TŞF., 4/73, 1.Ra.1169 (5 Aralık 1755); D.TŞF., 4/187, 1.Ra.1169 (5 Aralık 1755); D.TŞF., 7/55, 6.N.1177 (9 Mart 1764); Ali Öngül, "Tarih-i Câmî-i Nuruosmânî", **Vakıflar Dergisi**, 24. sayı, Ankara 1994, s.143.

¹⁴³² D.TŞF., 7/55, 6.N.1177 (9 Mart 1764); Ahmed Vâsîf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.254.

¹⁴³³ **Tarih-i Selânikî**, s.730.

¹⁴³⁴ **Târîh-i Râşid**, s.1184; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.113.

4. YENİÇERİLERİN AĞASI OLARAK DÜZENLEDİKLERİ ZİYAFETLER

Devlet teşkilatı içerisinde önemli günler için düzenlenen merasimlerde rütbelerini tüm gösterişleriyle temsil eden yeniçeri ağaları, tarihi kayıtlarda da görüleceği üzere makamlarına yakışır şekilde ziyafetler vermişlerdir. Bunların başında devletler arası ilişkilerde önemli bir vazifeyi icra eden elçiler için düzenledikleri gösterilebilir. Örneğin 1720’de şehirden ayrılmak üzere olan Nemçe elçisi için kendi hanelerinde sıra ile ziyafet verip, hediyeler sunan sadrazam, kaptanıderya, nişancı, sadrazam kethüdası gibi devlet adamları arasında yeniçeri ağası da bulunmaktadır¹⁴³⁵. 1777’de yılının hemen başında İstanbul’da bulunan Rusya sefiri¹⁴³⁶, 1784’te Fas hakiminin sefiri de yeniçeri ağası tarafından makamında ziyafetle ağırlanmıştır¹⁴³⁷. Sadece makamlarında değil ağalar tarafından farklı yerlerde de elçilere ziyafet düzenlenmiştir. Nitekim 11 Ekim 1740’ta Yeniçeri Ağası Vezir Hüseyin Paşa tarafından Nemçe elçisine Tırnakçı Yalısı’nda ziyafet verilmiştir¹⁴³⁸. Yine Mayıs 1741’de Acem elçisine Davudpaşa’da, Ağustos 1741’de ise Moskov elçisine Sadabad’da ziyafet tertip etmiştir¹⁴³⁹. Ayrıca Ağaların ziyafet tertip ettiği kişiler arasında Tatar Hanı¹⁴⁴⁰ ve Acem Şahı Şah Hüseyin’in oğlu Şehzade Safi¹⁴⁴¹ gibi hanedan üyeleri de bulunmaktadır.

Yeniçeri ağaları imparatorluğun yabancı misafirlerini rütbelerine yakışır şekilde ağırladıkları gibi yönetimde padişah’tan sonra en yetkili isim olan sadrazamlar için de ziyafetler organize etmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de Ramazan Bayramı’nın üçüncü günü yapılan ve kendine has seremonisi dahi bulunan ziyafettir. Yeniçeri ağalarının Eyüp tarafında düzenlediği ve ne zaman başladığı bilinmeyen bu tertip,

¹⁴³⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname*, s.1112-1113; *Târîh-i Göynüklü*, s.313; Çevik, *Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat*, s.205.

¹⁴³⁶ Ahmed Vasıf Efendi, *Mehasinü’l-Asar Ve Hakaikü’l-Ahbar*, Haz. Mücteba İlgürel, s.57.

¹⁴³⁷ *Târîh-i Cevdet*, s.88; Ahmed Vasıf Efendi, *Mehasinü’l-Asar Ve Hakaikü’l-Ahbar*, 994, s.198.

¹⁴³⁸ MAD.d., 23771, s.16, 20.B.1153 (11 Ekim 1740)

¹⁴³⁹ *Mür’î’t-Tevârih*, c.I, s.99, 108; *Târîh-i Göynüklü*, s.459, 473, 488

¹⁴⁴⁰ *Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür’î’t-Tevârih*, c.I, s.131

¹⁴⁴¹ *Târîh-i Göynüklü*, s.488.

Sultan III. Ahmed dönemine ait bir teşrifat defterinde yer aldığı üzere 1679'ya kadar terkedilmemiş, bu tarihten sonra merkezin Edirne'ye taşınması ve seferler olması münasebetiyle uygulanmamıştır. Fakat devletin sulh içerisinde olduğu ve Amcazade Hüseyin Paşa sadarete bulunduğu 1700'de yapıldığı teşrifat kayıtlarında tespit edilmektedir. Bununla birlikte 28 Temmuz 1721'de bayramın üçüncü gününde yeniçeri ağasının Eyüp Taşlıca Burnu'ndaki Kara Mustafa Paşa yalısında sadrazama ziyafet vermesi ile tam olarak yeniden başlamıştır¹⁴⁴². 17 Temmuz 1722 ve 7 Temmuz 1723'te de yeniçeri ağası tarafından Eyüp'teki Nakkaş Paşa Sarayı'nda sadrazama ziyafet verilmiştir¹⁴⁴³. Ziyafet yaz mevsimine geldiğinde Eyüp'te, kış mevsimine ise Ağa Kapısı'nda verildiği şeklinde bilgiler vardır¹⁴⁴⁴. Ancak 1726 yılından itibaren takip edildiğinde ziyafetler yaz mevsimine denk geldiği halde Ağa Kapısı'nda da yapıldığı görülmektedir¹⁴⁴⁵. Nerede yapırlarsa yapılsın ziyafetten sonra sadrazamı Bâb-ı Âsafî'ye götürmek için İstanbul ahalisinin seyredeceği görkemli alaylar düzenlenmiştir.

Sadrazamlar için Şevval ayının üçüncü gününe denk getirilen bu ziyafet, XVIII. asrın ikinci yarısına doğru bayramın hemen ardından gerçekleşen memuriyetlerdeki tayin ve terfi işlemlerinden sonra Ağa Kapısı'nda özellikle de Tekeli Köşkü'nde yapılmaya başlanmıştır. Ancak bunların ardından sadrazamların o görkemli alayları gerçekleşmemiştir. Ziyafetlerde ağalar sadrazama hediyelerini takdim ederlerken kendilerine de ağalık hilatı giydirilmiştir¹⁴⁴⁶. Yüzyılın ikinci yarısının ardından metruk kalmış olan bu adet Aralık 1775'te Mustafa Ağa tarafından

¹⁴⁴² **Târîh-i Râşid**, s.1228; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s.133-134; Öksüz, **Mür'i-t-Tevârih**, s.347.

¹⁴⁴³ **Târîh-i Râşid**, c.II, s.1293; c.III, s.1320; **Târîh-i Göynüklü**, s.333-334, 338; Öksüz, **Mür'i-t-Tevârih**, s.353; Uslu, **III. Ahmed Devri Teşrifatı**, s. 147.

¹⁴⁴⁴ Önal, **a.g.m.**, s.428; Sakaoğlu, "Bayram Alayı", s.100.

¹⁴⁴⁵ **Târîh-i Râşid**, c.III s.1493, 1542, 1621; **Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i-t-Tevârih**, c.I, s.103, 114, 171, 182.

¹⁴⁴⁶ Seyyid Hasan Muradi, **Bir Katibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı (1754-1766)**, s.5; **Subhî Tarihi**, s.728; Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi**, s.53, 141, 279; **Târîh-i Göynüklü**, s.534; Ahmed Vâsîf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.20, 38, 66.

elçi ziyafeti gibi gösterişli olarak yeniden ihya edilmiştir. Fakat devamındaki süreçte Kasım 1776'da yapıldığını gösteren kayıttan hariç bir bilgiye ulaşılamamıştır¹⁴⁴⁷.

Yeniçeri ağaları sadrazamlara ayrıca Nevruz vesilesiyle de ziyafetler düzenlemişlerdir. Kaynakların, Mart 1726, Mart 1728 ve Nisan 1727'de yeniçeri ağasının Nevruzîye dolayısıyla Ağa Kapısı'nda tertip ettiği, sadrazam ve vezir gibi devletin en üst merciinden kişilerin katıldığı bu ziyafet için adet ve kaide üzerine gibi ifadeler kullanmaları bunun da yerleşmiş bir gelenek olduğuna işaret etmektedir¹⁴⁴⁸. Bunların haricinde 18 Nisan 1742'de kuşluk yemeğini Tersane'de yiyen sadrazam için ikindide Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa tarafından ziyafet verilmiştir¹⁴⁴⁹. Ayrıca İran üzerine sefer olduğu bir dönem olan 19 Eylül 1636'da yeniçeri ağası tarafından sultan sekisi denilen yerde serdara bir ziyafet tertip edilmiştir¹⁴⁵⁰. Tüm bunların haricinde kendi düğünleri vesilesi ile Ağa Kapısı'nda günlerce davetler düzenlemişlerdir. Bunlardan biri olan Süleyman Ağa Paşa 1652 baharındaki düğünü vesilesi ile kapısında devlet adamlarına ziyafet vermiştir.¹⁴⁵¹

Yeniçeri ağalarının düzenledikleri ziyafetler içerisinde şüphesiz en önemli ve dikkat çeken padişahlar için olanlardır. En meşhuru da Çalık Ahmed Ağa'nındır. Sultan Ahmed'in Bayezid-ı Veli Camii'nde kıldığı cuma namazının sonrasında yeniçeri ağası onu atına bindirmek için yanaştığında, padişah için pek ferah olduğunu duyduğu Ağa Kapısı'na bir cuma uğrayalım demiş ertesi cuma hemen ziyafet tertip edilmiştir¹⁴⁵². Padişaha ziyafet verme ayrıcalığına erişen bir diğer yeniçeri ağası da Mustafa Ağa Paşa'dır. Sultan IV. Mehmed'e İstanbul ağasının

¹⁴⁴⁷ **Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar**, 2014, s.46, 63; **Târîh-i Cevdet**, c.II/I, s.29.

¹⁴⁴⁸ **Tarih-i Raşid**, s.1486, 1537, 1588; Öksüz, **a.g.t.**, s.375

¹⁴⁴⁹ **Târîh-i Göynüklü**, s.481

¹⁴⁵⁰ Katib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.775; **Târîh-i Na'imâ**, c.III, s.834

¹⁴⁵¹ Naima'nın eserinde yer verdiği üzere davet için adamlarını göndermesine rağmen "*Ağalıktan içeriden çıktık da bizim ziyaretimize gelmedi*" şeklindeki beyanıyla Anadolu kazaskeri gelmediği gibi müftüye kendisinin de gitmemesi konusunda haber göndermiştir. Ancak müftü "*Davet olduğunuzda icabet ediniz*" hadisine binaen bu tertibe katılmıştır. Bkz. **Târîh-i Na'imâ**, c.V, s.1384

¹⁴⁵² **Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)**, s.262.

Sarıyer'deki¹⁴⁵³, mirahur-ı evvelin Arnavudköy'deki¹⁴⁵⁴ yalısında ve Baruthane'de¹⁴⁵⁵ ziyafetler düzenlemiştir. Yine Yeniçeri Ağası Mehmed Paşa tarafından Sultan III. Ahmed'e Ağa Kapısı'nda ziyafetler tertip edilmiştir¹⁴⁵⁶. Bununla birlikte Avusturya Seferi sırasında Tımiş Nehri civarında 2 Eylül 1695'te yeniçeri ağası tarafından kendi sayebanında Sultan II. Mustafa ve sadrazamın katıldığı bir ziyafet düzenlenmiştir. Burada padişaha at veren yeniçeri ağasına yeşil çukaya kaplı samur kürk ve kethüdasıyla altı nefere hilat giydirilmiştir¹⁴⁵⁷.

C. KUL İSYANLARI KARŞISINDA YENİÇERİ AĞALARI

1. ASKERE İSYAN ETME İLE GELEN GÜÇ

Var oldukları süre boyunca birçok isyanın başrolü olan yeniçerilerin ilk ayaklanması 1446 yılında Edirne'de gerçekleşen Buçuktepe Vakası'dır. Sultan II. Murad, Varna Savaşı'ndan sonra tahtı oğlu II. Mehmed'e bırakmışsa da durumdan memnun olamayan Çandarlı Halil Paşa, hali hazırda akçenin ayarının düşürülmesi nedeni ile huzursuz olan yeniçerileri kışkırtarak bir ayaklanmaya sebep olmuştur. Büyük kargaşaya yol açarak, şehrin doğusunda bulunan tepeye konuşlanan askerler ulufelerine yapılan yarım/buçuk akçelik zam ile yatıştırılmıştır. Bundan dolayı tarihe "Buçuktepe Vakası" olarak geçen bu olayın nihayetinde Çandarlı amacına ulaşmış, Sultan II. Murad yeniden Osmanlı tahtına oturmuştur¹⁴⁵⁸. Ancak devrik sultan bu olayın arkasındakileri unutmamıştır. Öyle ki 1451 yılında yeniden tahta çıkan Sultan II. Mehmed, Karaman Seferi'nin dönüşünde yolun iki yanına dizilen yeniçerilerin arasından geçerken askerin, ilk seferi olduğundan ihsanda bulunması gerektiği sözlerine maruz kalmıştır. Duyduklarına bir hayli gücenen sultan, askere ihsanda

¹⁴⁵³ TS.MA.d, 14, lef.9, 21.Ca.1092 (8 Haziran 1681), lef.21, 3.C.1093 (9 Haziran 1682)

¹⁴⁵⁴ TS.MA.d, 14, lef.20, 15.Ca.1093 (22 Mayıs 1682)

¹⁴⁵⁵ TS.MA.d, 14, lef.24, 27.Ş.1093 (31 Ağustos 1682)

¹⁴⁵⁶ TS.MA.d, 2353-0136, 29.B.1124 (1 Eylül 1712); TS.MA.d, 16, lef. 77, 29.B.1123 (12 Eylül 1711).

¹⁴⁵⁷ Nustretname, s.144

¹⁴⁵⁸ Halil İnalçık, **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.94-95; Abdülkadir Özcan, "Bucuktepe Vak'ası", **DİA**, 6.cilt, s.343-344.

bulunmuş ancak bedelini rütbelilere ödetmiştir. Zaten Buçuktepe Vakası'nda Candarlı Halil Paşa ile işbirliği yaparak yeniçerileri ayaklandırıp, saltanatına mani olduğunu bildiği Yeniçeri Ağası Kurtçu Doğan'ı bu vesile ile falakaya yatırmış, görevinden azlederek Amasya'ya sürgün etmiştir¹⁴⁵⁹.

Bu tarihten itibaren kronolojik olarak yer vereceğimiz isyanlarda yeniçeri ağalarının birbirinden farklı tutum sergiledikleri görülecektir. Keza Fatih Sultan Mehmed'in 1481'de Hünkar Çayırı'nda vefat etmesinin ardından çıkan isyanı Şehzade Bayezid lehinde destekleyen Yeniçeri Ağası Kasım Ağa onun tahta çıkmasına vesile olanlardan biridir¹⁴⁶⁰. Devamındaki süreçte ise taht iddiasından vazgeçmeyen Cem Sultan'ın faaliyetleri karşısında Sultan II. Bayezid'in, kardeşinin destekçisi olduğunu düşündüğü vezirlerinden Gedik Ahmed Paşa'yı hapsedmesi ile şehirde bir yeniçeri isyanı başlamıştır. Yeniçeri Ocağı içerisinde oldukça nüfuslu olan Ahmed Paşa'nın hapsi karşısında ayaklanan askeri yeni ağaları Rüstem Ağa durdurmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. İsyancılar padişahın odasına doğru yürüyüp, paşanın serbest bırakılmasını istemişlerdir. Bu baskı işe yaramış, devlet adamlarının da olumlu görüşleri sonucunda Gedik Ahmed Paşa serbest bırakılmıştır. Ancak Sultan II. Bayezid bu olayın bütün sorumluluğunu damatları Mustafa Bey ve yeniçeri ağası Rüstem Ağa'ya yüklemiş, onlar tarafında yanlış bilgilendirildiğini beyan etmiştir. Padişahın hedef gösterdiği kişilerden Rüstem Ağa kaçarak kurtulurken, Hamzabeyoğlu Mustafa Bey yakalanıp Rumeli Hisarı'na kapatılmıştır¹⁴⁶¹.

Sultan II. Bayezid'in tahta geçmesi gibi devretmesi de yeniçeriler eliyle olmuştur. Taht için tüm oklar Şehzade Ahmed'i gösterirken, Şehzade Selim bu sırada

¹⁴⁵⁹ Ayrıca yeniçerilerin yayabaşlarına da falaka cezası vermiş, daha önce tahttan inmesine sebep olan askerler Fatih'in saltanatı boyunca bir daha ayaklanamamışlardır. Bkz. İbn Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman**, VII. Defter, Hazırlayan: Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1957, s.19-20; Tursun Beğ, **Târîh-i Ebü'l-Feth; Fetih Babası'nın Tarihi**, Hazırlayan: Mertol Tulum, Ketebe, İstanbul 2020, s.34; Mehmed Neşri, **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, II.cilt, s.685, 687; İnalcık, **Fatih Devri Üzerinde...**, s.118-120.

¹⁴⁶⁰ Şehabeddin Tekindağ, "Bayezid II.'nin Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hâdiseler Üzerine Notlar", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, X. cilt, 14. sayı, İstanbul, 1959, s.87-93; Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi**, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2018, s.181-182.

¹⁴⁶¹ Giovan Maria Angiolello, **Fatih Sultan Mehmed**, s.178; Reindl, **II. Bayezid ve Çevresi**, s.100, 225.

yaptığı temaslar ile yeniçerileri, yeniçeri ağasını ve de önemli mevkideki kişileri yanına çekmiştir. Sultan Bayezid'in tahta çıkarmak için İstanbul'a çağırdığı oğlu Ahmed'in Üsküdar'a ulaşması ise olayları başka bir boyuta getirmiştir. Hem Ahmed'in geldiğini hem de devlet adamlarının *"it ağzında kemik tutar, bunlara kemik atalım"* sözlerini duyan Şehzade Selim taraftarı yeniçeriler 21 Eylül 1511'de sokaklara çıkarak büyük bir isyana başlamışlardır¹⁴⁶². Bu sırada Yusuf isimli biri tarafından Selim'e yazılmış bir mektupta başkentte bulunan yeniçerilerin, onun serdar tayin ettirilmesi için kendi ağalarına dahi baskı yaptıklarını, padişahın da buna itirazı olmadığını, bazı vezirlerle birlikte yeniçeri ağasının da onun tarafında yer aldığı belirtilmiştir¹⁴⁶³. Selim, babasının teklifi üzerine ordunun başına geçmek için İstanbul'a doğru hareketemiştir. Şehre girmeden önce Rumeli beylerbeyi ve Yeniçeri Ağası Ferhad Paşa'yı yanına çağırdıysa da ağa askerleri bırakamayacağını, ortalık karışık olduğundan İstanbul'u harabeye çevirebileceklerini beyan ederek şehzadenin yanına gidememiş, sekbanbaşını ile üç bin yeniçeriye kendisine göndermiştir¹⁴⁶⁴. Huzura çıkan Şehzade Selim babasının elini öpüp bağlılığını bildirdikten sonra Yenibahçe'deki otağına geçmişse de asker bununla yetinmemiştir. Saraya giderek içlerinden seçtikleri on kişiyi divana çıkarıp Selim'in saltanatını istemişlerdir. Aylardır süren bu hareketliliğin nihayetin Sultan II. Bayezid 24 Nisan 1512'de yeniçeri baskısıyla saltanatı oğluna bırakmıştır¹⁴⁶⁵.

Yeniçerilerin vesilesi ile saltanat sahibi olan Sultan Selim ise Çaldıran Seferi'nin hemen ardından asker ile karşı karşıya gelmiştir. Zira Selim, kazandığı zaferin ardından İran üzerine devam etmek istese de zahire eksikliğinden huzursuz olan yeniçeriler devlet adamlarının tahriki ile padişaha başkaldırmışlardır¹⁴⁶⁶.

¹⁴⁶² 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi (1373-1512), Haz. Şerif Başstav, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1973, s.184, 185; Feridun M. Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, Kapı Yayınları, İstanbul 2017, s.55-60; H. Erdem Çipa, **Yavuz'un Kavgası I. Selim'in Saltanat Mücadelesi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s.52-58.

¹⁴⁶³ BOA., TS.MA.e, 812/27, 29.Z.917 (18 Mart 1512); Uluçay, **Sancaktan Saraya**, s.72; Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, s.64; Çipa, **Yavuz'un Kavgası**, s.61.

¹⁴⁶⁴ Uluçay, **Sancaktan Saraya**, s.76; Çipa, **Yavuz'un Kavgası**, s.61.

¹⁴⁶⁵ Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, s.68-69; Uluçay, **Sancaktan Saraya**, s.76; Çipa, **Yavuz'un Kavgası**, s.61.

¹⁴⁶⁶ Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, s.156-157.

Nihayetinde Temmuz 1515'te İstanbul'a çıkan sultan, 6 Ağustos'tan itibaren peş peşe düzenlediği divanlar ile yeniçerilerdeki bu hareketlenmenin müsebbiplerini bulmak için devlet adamlarına baskı yapmıştır. Failleri bulamadıkça üslubunu daha da ağırlaştıran Yavuz'dan yeniçeri ağası da nasibini almıştır. 13 Ağustos'taki divanda paşalardan sonra yeniçeri ağasını davet edip, huzurunda tek başında görüşmüştür. Durumun kötüye gittiğinin farkında olan yeniçeriler, ağaları vasıtasıyla padişaha affedilme dileklerini sundularsa da Sultan Selim bunu suçluları ele vermemek için yapılan bir girişim olarak değerlendirip konudaki tavrını daha da sertleştirmiştir. Nihayetinde Ağa Kapısı'nda yapılan toplantının ardından 18 Ağustos'ta yeniçeri ağası ve yanındaki yayabaşılar Yavuz'un huzuruna çıkarak ayaklanmanın perde arkasındaki isimleri söylemişlerdir. O gün faillerden Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa huzura çıkarılmıştır. O ve diğer paşalar padişahın yanındayken yeniçeri ağası da divana çağırılmış, bir müddet kaldıktan sonra evine gitmiştir. En nihayetinde suçları sabit kılınlar idam edilirken, Yavuz, yeniçeri ağasını bir kez daha huzuruna çağırarak askerlerin bu konudaki tepkisini ölçmüştür¹⁴⁶⁷.

1515'teki bu isyanın ardından Yavuz'un saltanatı sırasında bir daha sesleri çıkmayan yeniçeriler, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yine devlet adamlarının kışkırtmasıyla İstanbul'u sarsmışlardır. Sadrazam İbrahim Paşa'ya muhalif olan devlet adamları tarafından kışkırtılan askerler, paşanın Mısır'a gitmesi Sultan Süleyman'ın da İstanbul dışında bulunmasını fırsat bilerek 1525 yılının Mart'ında büyük bir isyan ve yağmaya başlamışlardır. Olayı duyan Kanuni süratle sarayına dönmüş ve bir soruşturma yapmıştır. Nihayetinde isyanın perde arkasında bulunan Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa, Reisülküttap Haydar Efendi ve birkaç devlet adamı idam edilmiştir¹⁴⁶⁸.

Yeniçeri ağasının canına mal olan bu olayın ardından Sultan Süleyman'ın uzun saltanat süresi birkaç küçük hareketlenme ile geçmiş, II. Selim'in tahta çıkmasına müteakip bu sessizlik bozulmuştur. Sebebi ise Eylül 1566'da tahtın sahibi olan Sultan Selim'in maiyetindekileri dinleyerek nefere cülus bahşişi vermemesidir. Öyle ki

¹⁴⁶⁷ Feridun Bey, *Münşeatü's-selâtin*, c.I, s. 467; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi*, c.II, s.20; Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s.180-183.

¹⁴⁶⁸ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi*, c.II, s.106-107; M.Tayyib Gökbilgin, *Kanuni Sultan Süleyman*, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s.27-28.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 8 Eylül 1566'da Sigetvar Kalesi'nin fethedildiğini göremeden vefat etmesinin ardından cülusunu ilan eden II. Selim, babasının cenaze namazı kılındıktan sonra herkesi selamlayıp ordugâhtaki çadırına geçmiştir. Bu cülus bahşişi bekleyen yeniçerinin hiç hoşuna gitmemiş, bizzat Sokullu'ya İstanbul'a gidildiği gün neler yapacaklarını işaret eden tehditkar sözler kullanmışlardır¹⁴⁶⁹. Gerçekten de başkente girdikleri gibi kademe kademe yolları kapatarak kortejin yürümesini güçleştirmişler. Dahası kendilerini engellemeye çalışan idarecilere hakaretlerde bulunmuşlardır. Bu sırada tüm bu hakareten nasibi alan Yeniçeri Ağası Ali Ağa, *“Hay meded yoldaşlar, bana kıydınız, niçün böyle idersiz. Lutf ve ihsân eylen”* sözleri ile aman dilese de *“sen bize su yolunda çok şekerli beksimed yedürdün ammâ yeni padişâhımıza ve Mehmed Paşa'ya hazîne kurtarmak istersin, olmaz olmaz ve belki sen de kurtulamazsın, katlan göresin”* cevabıyla karşılaşmıştır. En nihayetinde yeniçeriler Sultan II. Selim'e en başta yapması gerekeni yaptırtmış askere bahşişi verilerek fitne dağıtılmıştır¹⁴⁷⁰.

Yaşanan hadiseden neredeyse bir yıl sonra Sultan Selim'in şehzadeliğinden beri maiyetinde bulunanları kanuna aykırı olarak bazı mevkilere yerleştirmesi yeniçerileri rahatsız etmiştir. Zira Selim'in bu icraatları neticesinde güç bulan Sekbanbaşı Ali Ağa'nın padişahın türbeler ziyaretinde yeniçeri ağasının yerinde, askerlerinin ise solakların önünde yürümesi yeniçerileri daha da kızdırmıştır. Ağalarına ve kendilerine yapılanı hakaret sayan yeniçeriler, *“Gözümüz yevmlileri görmesün, yohsa bunları şeytan alur”* ifadeleri ile malum grubun başına gelebilecekleri alenen dile getirmişlerdir¹⁴⁷¹.

Sultan III. Murad'ın saltanat yılları ise ayaklanmalar ile geçmiş, bunlar yeniçeri ağalarına aziller getirmiştir. İlki de 1583'te oğlu için düzenlediği sünnet düğününde yaşanmıştır. Düğün sırasında sipahilerin odalarında içkili eğlence yaptıklarına duyan subaşı yanına aldığı yeniçeriler ile o mekanları basmıştır. Sipahiler bu baskına karşılık verince çıkan arbede de bir sipahi hayatını kaybetmiş ve olaylar şenlik alanına

¹⁴⁶⁹Solakzâde Tarihi, s.638, 642-645; Tarih-i Selânikî, s.48-51; Emecen, İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları II, s.23-25.

¹⁴⁷⁰Tarih-i Selânikî, s.51, 55-56.

¹⁴⁷¹Tarih-i Selânikî, s.60.

taşınmıştır. Askeri sakinleştirmek için meydana inen Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa'yı karşılarında gören yeniçeriler daha da galeyana gelmiş sipahiler iki kayıp daha vermiştir. Tüm bu yaşananlar Sadrazam Sinan Paşa'yı oldukça sinirlendirmiş ve ağayı olay yerinden kovmuştur. İsyan bastırılrsa da Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa, sipahi ağası ve silahdarbaşı görevinden azledilmiştir¹⁴⁷².

Daha önce yangınlar bahsinde de değinildiği üzere Haziran 1589'da Tahtakale'de çıkan bir yangının söndürülmesinden dönen yeniçeriler, Ağa Yokuşu'nu çıkarırken, eskiden hizmetleri için bahşış verildiğini ancak ocak rütbelilerin bu eski adeti uygulamadıkları gerekçesi ile ayaklanma başlatmışlardır. Ertesi gün bu fitnenin büyümemesi için Yeniçeri Ağası Hızır Ağa Rumeli beylerbeyliğine atanırken, yeri Miralem Mahmud Ağa'ya verilmiştir. Ancak vazifesine getirilişinin senesi dolmadan devşirmede yapılan usulsüzlükler nedeni ile azledilip yerine Miralem Saatçi Hasan Ağa tayin edilmiştir¹⁴⁷³. Fakat yeniçerilerin Apostol¹⁴⁷⁴ lakabını verdikleri Mahmud Ağa'nın azli yeni bir fitneyi beraberinde getirmiştir. Eski ağanın taraftarları, İstanbul'un muhtelif yerlerinde yangınlar çıkararak yeni bir hareketlenme başlatmışlardır. Her ne kadar sebep olarak görülen eski Yeniçeri Ağası Mahmud Ağa İstanbul'dan sürülmüşse de ocakta yanan isyan ateşi bununla nihayete ermemiştir. Orta Mescid'ine bir takım kağıtlar bırakarak sürdürdükleri fitne neticesinde Şubat 1591'de Hasan Ağa Rumeli beylerbeyliği ile görevinden uzaklaştırılmış, yerine Mirahur Mehmed Ağa getirilmiştir¹⁴⁷⁵.

Bir yıl sonra İran üzerine yapılan seferin ardından Erzurum'da ahali tarafından mallarının yağmaladığını söyleyen askerler ile askerlerin kendilerine zulüm ettiğini söyleyen halk arasında meydana gelen hadiseler İstanbul'a taşmış, başkent yeniden hareketlenmiştir. Her ne kadar Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa beyanları ile askeri

¹⁴⁷² Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, s. 453; Tarih-i Selânikî, s.135; Hasan Bey-Zâde Târîhi, s.303; Solakzâde Tarihi, s.673; Özkan, a.g.m., s.94; Akıllı, a.g.t., s.100-101; İntizâmî, 1582 Sûrnâme-i Hümayûn: Dügün Kitabı, s.84.

¹⁴⁷³ Tarih-i Selânikî, s.213-214, 220-221; Hasan Bey-Zâde Târîhi, s.359.

¹⁴⁷⁴ Selânikî'nin açıkladığı üzere Apostol, Süryanicede gaybdan haber veren, müneccim, kahin gibi anlamlara gelmekte olup, burada ise daha çok alçaklık ve kötülük yapan kişi için kullanılmaktadır. Bkz. Tarih-i Selânikî, c.II, s.881-882.

¹⁴⁷⁵ Tarih-i Selânikî, s.231.

desteklemiş ve ahaliden suçlu olanlar cezalandırılmış ise de bu yeniçerileri durdurmamıştır. 4 Nisan 1592 günü divan için saraya hareket eden Sadrazam Ferhad Paşa'ya sözle sataşp saldırmak istemişlerdir. Ayrıca Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa, Sekbanbaşı Ömer Ağa, Kethüda Mahmud Bey askeri yatıştırmaya çalışmışlarsa da birçoğu divan sırasında kendilerine sunulan çorbalarını içmeyerek protestolarını sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine padişah ile divandaki sadrazam arasında yazışmalar başlamış¹⁴⁷⁶ ve Mehmed Ağa azledilip Anadolu beylerbeyliğine, Silahdar Halil Ağa ise yeniçeri ağalığına getirilmiştir¹⁴⁷⁷.

Sultan III. Murad saltanatı sırasında defalarca imtihan olduğu isyanların sonuncusunda sipahiler ile karşı karşıya kalmıştır. 27 Ocak 1593'te saraya ulufelerini almak üzere gelen kapıkullarından yeniçerilerinki tam ödenirken sipahilerin sadece bir kısmının verilmesi askeri grubun ayaklanmasına sebep olmuştur. Hatta olayı eksik ödemenin sorumlusu olarak gördükleri kişilerin kellesini istemeye kadar götürmüşlerdir. Kellesini istediklerinden birinin bir seyyid olduğu hatırlatıldığında ise “*Gerekse Hasan ve Hüseyin'in başı olsun*” cevabıyla karşılılık vermişlerdir. Bunun üzerine yeniçeri ağası yazılan hatt-ı hümayûnla divana davet edilmiştir. Sarayın avlusu iyiden iyiye karışmışken, işitilen “*bre urun*” nidasıyla divan ve matbah hizmetlileri odun, bahçe parmaklığı ve mutfak aleti gibi o an ellerine geçirdikleri ile isyancılara saldırmışlardır. Bu hengamede saraya odun getiren arabaların çıkış kapısını kapatması üzerine asiler izdihamdan birbirini ezmiştir. Dışarı çıkmayı başaranların peşine askerleri ile birlikte yeniçeri ağası düşmüş, yakaladıklarını değnek ile perişan etmiştir. İsyanın bastırılmasının ardından saraya dönen yeniçeri ağası kalabalığı dağıtıp yolu

¹⁴⁷⁶ Katib Çelebi, padişahın divandaki sadrazama gönderdiği yazıda durumun ahvalini sorduğunu, sadrazamın da ağalarından şikayetleri vardı, def oldu şeklinde yanıtladığından bahsetmektedir. Bkz. Katib Çelebi, **Fezleke**, c.I, s.6.

¹⁴⁷⁷ **Tarih-i Selânikî**, c.I, s.263-264; **Târih-i Na'îmâ**, c.I, s.50; Katib Çelebi, **Fezleke**, c.I, s.6.

Selânikî'ye göre padişah Mehmed Ağa'nın mazul olmasını istemiş ancak Ferhad Paşa'nın bunun uygun olmayacağını en azından Anadolu Beylerbeyliği verilmesini beyan etmesi ile terfi yapılmıştır. Yine onun satırlarında yer aldığı üzere azledilen Mehmed Ağa, evine gittiğinde padişaha “İrk-ı saltanatı tahrik ider kul ta'ifesiün yarınki gün bu veçhile ittfâkları mukarrerdür” ifadelerinin yer aldığı ve asıl sorumlunun Ferhad Paşa olduğunu işaret ettiği bir yazı göndermiş ve nihayetinde sadaret mührü Siyavuş Paşa'ya verilmiştir.

Bkz. **Tarih-i Selânikî**, c.I, s.263-265

açmış, bu sayede divan ehli üst düzey rütbeliler de çıkıp hanelerine geçebilmişlerdir¹⁴⁷⁸.

Sultan III. Murad'dan sonra Ocak 1595'te tahta çıkan III. Mehmed'in de saltanat yılları sipahiler vesilesi ile oldukça hareketli başlamıştır. Nisan 1595'te alamadıkları paraları nedeni ile ayaklanan sipahiler 22 Nisan 1595'te Haseki Hamamı önünde Sadrazam Ferhad Paşa'nın karşısına çıkarak paralarını talep etmişlerdir. Olumlu cevap alamayınca ise işi saraya dayanmaya kadar götürmüşlerdir. Asilerin sakinleşmesi için ulufe keseleri çıkarılmış fakat kimse almaya gelmemiştir. Israrla Ferhad Paşa'nın başını isteyen asiler kendileri ile konuşmaya gelen divan ehlini de taşıyarak yaralamışlardır. Yaralanan devlet ricali divana dönerken, olanlar karşısında tahammülü kalmayan Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa, değnekleri ve askerleri ile isyancıları dağıtmıştır. Bunun üzerine hem ağa hem de askerleri ödüllendirilmişlerdir¹⁴⁷⁹.

Dört yıl sonra yine Sultan III. Mehmed'in saltanatı sırasında ve yine sipahiler tarafından maaşlarının ayarı düşürülmüş akçeyle ödendiğini ve buna da Safiye Sultan'ın ekonomik danışmanı statüsündeki Yahudi Kira Kadın Esperanzo Malchi'nin sebep olduğu gerekçesi ile ayaklanma başlatılmıştır. Sipahiler Kira Kadın'ı aramak için İstanbul'u yangın yerine çevirirken, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa kötü bir durum yaşanmaması adına kethüda bey, baş çavuş ve ocak ağalarını kollara çıkarıp Yahudi mahallelerinde ve muhtelif yerlerde asayiş sağlaması için çaba göstermiştir. Kira Kadın her ne kadar kaçsa da asilerce bulunup feci şekilde parçalanmış ve cesedi At Meydanı'na atılmıştır¹⁴⁸⁰. 1603 yılında ise yine ekonomik sebeplerden rahatsız olan sipahiler Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'ya muhalefet eden devlet adamlarının kışkırtmaları ile ayaklanmışlarsa da kısa bir süreliğine bertaraf edilmiştir. Ancak İstanbul'da aleyhinde yaşananları duyan ve Belgrad'da bulunan Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın asilerden gizli başkente gelmesi yeni olayların başlangıcı olmuştur. İstanbul'a geldikten sonra padişaha yazdığı telhisle olayların arkasındaki ismin

¹⁴⁷⁸Tarih-i Selânikî, c.I, s.301-303; Târih-i Na'îmâ, c.I, s.58-59.

¹⁴⁷⁹Tarih-i Selânikî, c.I, s.468-473; Târih-i Na'îmâ, c.I, s.89; Öksüz, a.g.t., s.58

¹⁴⁸⁰ Lello, *The report of Lello*, s.46-48; Tarih-i Selânikî, c.I, s.854-855; Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – II*, s.118.

Mahmud Paşa'nın olduğunu belirtip sipahilere 30.000 filori dağıtarak kışkırttığını, bu konuda yeniçerilerin de kendisinin yanında olduğunu beyan etmiştir. Yemişçi'nin katli haberini bekleyen sipahiler karşısında, yeniçeri üzerindeki nüfusunu kullanan sadrazamın Ağa Kapısı'na sığınması rüzgarı tamamen tersine çevirmiştir¹⁴⁸¹. Padişah Ağa Kapısı'na bir hatt-ı hümayûn göndermiş, Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa ile birlikte neferlere okunmuştur. Yeniçerilere padişahın sadrazamın yanında olduğu bildirilip, zorbaların bastırılmasında yardımları istemiştir¹⁴⁸². Elini gittikçe güçlendiren sadrazam, Arslanhane önünde toplanmış olan sipahilerden elebaşlarını söylemelerini istemiştir. Ancak asilerin buna olumsuz cevap vermesi 1603 Sipahi İsyanı'nın sonunu getirmiştir. İstanbul kapıları kapatılıp, yeniçeriler ortaya çıkarılmış ve şehirde büyük bir hareketlilik başlamıştır. Bu sırada Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa Kurşunlu Han'ı basmış, sipahiler yakalanmış ve büyük bir kıyım yaşanarak isyan bastırılmıştır¹⁴⁸³.

2. AĞALAR İÇİN KONTROLÜN ZORLAŞMASI

Kapıkullarından yeniçerilerin çıkardıkları en vehim isyan Sultan II. Osman'ın döneminde yaşanmıştır. Başarısız geçen Hotin Seferi'nin ardından Hacca gitmeye niyet eden Sultan Osman'ın bu istediği hoş görülmemiştir. Devrin ulemasının padişahların Kabe'ye gitmesinin farz olmadığı beyanlarına da riayet etmeyerek hazırlıklarını sürdürmüştür. Bu sırada Sultan II. Osman'a muhalif olan kişiler tarafından çıkarılan Şam ve Mısır Askeri ile yeniçerilerin ortadan kaldırılacağı, başkentin Bursa ya da Kahire'ye taşınacağı şeklinde dedikodular şehrin dört bir yanına yayılmıştır. 19 Mayıs 1622'de padişahın otağının şehirden çıkmasına fırsat bile olamadan yeniçeriler isyanı başlatmışlardır¹⁴⁸⁴. Esnaf dükkanlarını kapatırken, halk sokaklardan çekilmiştir. En nihayetinde saray kapısına dayanan asi elebaşları, padişahların Hacca gitmediğini, Sultan Osman'ın kendilerinden nefret ettiği ve asıl

¹⁴⁸¹Târih-i Na'imâ, c.I, s.217-220; Hasan Bey-zâde Târîhi, s.704; Emecen, İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – II, s.121-123; Orhan F. Köprülü, “Hasan Paşa, Yemişçi”, DİA, c.16, s.342-343;

¹⁴⁸²Târih-i Na'imâ, c.I, s.221; Hasan Bey-zâde Târîhi, s.710.

¹⁴⁸³Târih-i Na'imâ, c.I, s.221-223; Hasan Bey-zâde Târîhi, s.721.

¹⁴⁸⁴ Emecen, İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – II, s.233-238; Fatih Yılmaz, Sultan Genç Osman Hayatı ve Şehâdeti, Çamlıca, İstanbul 2015, s.74-78.

niyetin başka olduğu mealindeki sözlerini dile getirmişlerdir. Şeyhülislam Esad Efendi'nin de fitneye sebep olanların katledilmesi yönündeki fetvaları askeri iyice galeyana getirmiştir. Gittikçe kontrolden çıkan olaylar karşısında kendileri ile görüşmeye gelen ocak rütbelilerini taşıyarak kaçırmışlardır. Bunun üzerine yeniçeri ağası duruma müdahale etmek istemişse de başarılı olamamış o da aynı sert tepki ile karşılaşmıştır¹⁴⁸⁵.

Olayların vahametini gören Sultan Osman, asilere Kabe'ye gitmekten vazgeçtiğini beyan etse asiler durulmamıştır. Dahası kontrolden çıkan isyancılar Saray'da hapis tutulan devrik sultan, I. Mustafa'yı bulup ona önce Arzodası'nda biat etmişler, buradan Eski Saray'a götürmüşlerdir¹⁴⁸⁶.

Osmanlı saltanatında görülmemiş hadiseler cereyan ederken Sultan Osman olayların yatıştırılması için askerin istediği isimlerden sadrazam ve dârüssaâde ağasını teslim ettiyse de işe yaramamıştır. Bu arada vezaret Hüseyin Paşa'ya, yeniçeri ağalığı da Kapıcıbaşı Kara Ali Ağa'ya verilmiştir. Baba Cafer ve Galata zindanlarındaki, taş gemilerindeki suçluları serbest bırakıp, evleri yağmalayan asiler yeniçeri ağalığının, Kara Ali Ağa'ya verildiğini duyunca, kendisine daha önceki vazifeleri sırasında yaptıklarından dolayı kızgın olduklarından durumu kabullenmeyip, ağayı “*paralamaya*” gitmişlerdir. Yolda yeni ağayı tebrike giden Sekbanbaşı Nasuh Ağa ve kethüda beye rastlayan askerler onları taşıyıp kaçırmışlardır. Evini basan asiler bir yandan hanesini yağmalayıp bir yandan onu ararlarken, Kara Ali Ağa firar edip canını zor kurtarmıştır¹⁴⁸⁷. Askerin fitnessi sırasında Sultan Osman'ın bostancılar ile Eski Saray'ı basacağı haberinin yayılması üzerine Sultan I. Mustafa'yı Orta Camii'ne götürmüşlerdir. Sultan Mustafa'nın Orta Camii'ne getirilmesinin ardından Ali Ağa'ya Orta Camii'ne gelmesini emreden bir ferman gönderilmiştir. Zira Eski Saray'da iken yeniçeri ağalığını yeniden ona verip davet gönderdiğinde Ali Ağa, padişahın kimin olduğu konusunda ki belirsizlik nedeni ile tereddüt ettiğinden bu davete de

¹⁴⁸⁵ Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.22; Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.549; **Târih-i Na'imâ**, c.II, s.479-480.

¹⁴⁸⁶ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.550-554; **Târih-i Na'imâ**, c.II, s.481-484.

¹⁴⁸⁷ Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.65-68; Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.555; **Târih-i Na'imâ**, c.II, s.484-485; **Solakzâde Tarihi**, s.789

gitmemiştir. Fakat Orta Camii'ndeki odabaşılardan yazılan bir davetname ile derhal Sultan I. Mustafa'nın huzuruna çıkmış ve ağalık hilatini giymiştir¹⁴⁸⁸.

Artık başkentte duramayacağını anlayan Sultan Osman, şehri terk edip Bursa'ya gitmeye niyet etmiş, aslında çok açık olan sebeplerden kayık bulamamış ve maiyetini dinleyerek sonunun başlangıcı için yanına aldığı bir miktar para ile Ağa Kapısı'na sığınmıştır. Orta Camii'nde Sultan I. Mustafa'nın yanında olan Yeniçeri Ağası Ali Ağa haberi alır almaz Ağa Kapısı'na geçmiş, hatta Tugi'nin ifadeleri ile padişahın halini görüp ağlamıştır. Burada Sultan Osman ile askeri sakinleştirme adına neler yapabileceklerini görüşen Ali Ağa, durumu ocaklılar ile paylaşmış, onlar da ses çıkarmayıp kabul eder gibi davranmışlardır. Fakat bu görüşmenin ertesi günü Orta Camii'ne gelen ve burada askere seslenen Ali Ağa, *“Yoldaşlar padişahınız mübarek ola. Amma hâli belli Sultan Osman da kapıya geldi, ocağınıza sığındı”* dedikten sonra padişahın vaatlerini sıralayacakken buna fırsat vermeyen biri eteğinden çekip onu aşağı düşürmüştür. Ağa burada parçalanarak katledilmiş, cesedi sürüklenerek Aksaray'a getirilmiş ve dört yol ortasında bırakılmıştır. Anonim bir kroniğe göre asiler katlettikleri kişiler içerisinde bir tek yeniçeri ağasının gömülmesine izin vermiş, diğerlerinin cesetleri ortalıkta bekletilmiştir¹⁴⁸⁹. Olayların akabinde boşalan makamı ise Silahdar Derviş Ağa'ya verilirken, sadrazamlığa da I. Mustafa'nın annesinin istediği ile Damad Davud Paşa atanmıştır¹⁴⁹⁰.

Sultan Osman'ın Ağa Kapısı'nda olduğunu öğrenen asiler derhal onun yanına gitmiş, devrik padişahı bulup, üzerinde beyaz kıyafet ve başı açık bir halde at sırtında, ağır hakaretler eşliğinde Orta Camii'ne, Sultan I. Mustafa'nın olduğu yere getirmişlerdir. Burada sadece Sultan I. Mustafa değil, devrik padişahın canının peşinde olan Valide Sultan ve damadı Sadrazam Davud Paşa da vardır. Ancak emellerine hemen orada ulaşamayacaklardır. Çünkü askerin Sultan Osman'ın canına kasıtları yoktur. Hatta tam o gün cuma salâsı verildiğinde bunun Sultan Osman'ın öldürüldüğü anlamına geldiğini sanarak ayaklanınca, sadrazam Osman Han'ı camdan gösterip

¹⁴⁸⁸ Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.69-73.

¹⁴⁸⁹ Anonim Bir İbrâbîce Kroniğe Göre 1622-1624 Yıllarında Osmanlı Devleti ve İstanbul, s.37-38.

¹⁴⁹⁰ Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.77-84; Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.556-557; **Târih-i Na'îmâ**, c.II, s.485-487; Karayurt, **Peçevî Tarihi (317b - 351a)**, s.25; **Solakzâde Tarihi**, s.789-791.

onları sakinleştirmiştir. Askerden gizli burada birkaç defa denemişlerse de öldürememişlerdir¹⁴⁹¹. Bunun üzerine I. Mustafa'yı saraya götürdükten Sonra Yeniçeri Ağası Derviş Ağa ve Sadrazam Davud Paşa geri dönerek caminin bir hapishane olamayacağını beyanla Sultan Osman'ın Yedikule'ye götürülmesi için ocak rütbelilerini ikna etmiştir. Sultan Osman bir pazar arabasında büyük hakaretlere uğrayarak Yedikule'ye götürülmüş, kulelerden birine kapatılmış ve burada katledilmiştir¹⁴⁹².

Yukarı da beyan edildiği üzere yeniçeriler Sultan II. Osman'ın canına değil sadece tahtına kastetmişlerdir. Bundan dolayı padişahın kanına giren Sadrazam Davud Paşa'ya da sadaretinde rahat vermemişlerdir. Baskıların nihayetinde makamını Mere Hüseyin Paşa'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak yeni sadrazamın, Yeniçeri Ağası Derviş Ağa'yı Karaman Beylerbeyliği'ne¹⁴⁹³ tayin edip Mudanya Kayığı'na bindirmesi, yerine Silahdar Bayram Ağa'yı getirmesi sadaret süresini kısaltmıştır. Zira bu sefer de ortalıkta Sadrazam Mere Hüseyin Paşa'nın Derviş Ağa'yı katlettiği haberi yayılmış ve yeni bir askeri hareketlilik başlamıştır. At Meydanı'na toplanmış kılıklı yeniçeri ve sipahlar, padişaha suçsuz ağalarını katleden Mere'yi istemediklerini beyan eden bir arzuhal göndermişlerdir. Bunun üzerine Sultan I. Mustafa, askerlere dârüssaâde ağası ile hatt-ı hümayûn göndererek Davud Paşa, Gürcü Mehmed Paşa ve Lefkeli Mustafa Paşa'dan hangisini seçerlerse onu sadrazam yapacağını bildirmiştir. Elbette böyle bir durumda askerin ortak paydada buluşması kolay olmamış ve en nihayetinde ocakların sözü gecen ihtiyarlarının da ittifakıyla Lefkeli Mustafa Paşa sadarete getirilmiştir. Başkentte bunlar yaşanırken Mere Hüseyin'in gönderdiği Derviş Ağa'nın kayığı bir görevlinin peşinden yetişmesi ile geri çevrilmiştir. Askerin isteği ile Derviş Ağa vezaretle yeniçeri ağalığına geri getirilirken Bayram Ağa Bosna

¹⁴⁹¹ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.559-560; **Târih-i Na'imâ**, c.II, s.489-490.

¹⁴⁹² Hüseyin Tugî, **Musîbetnâme**, s.103; Emecen, **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – II**, s.240-242; Yılmaz, **a.g.e.**, s.94-99.

¹⁴⁹³ Kronikte bir karışıklık yapılarak Derviş Ağa'nın bu sırada Budin Valiliği'ne tayin edildiği beyan edilmiştir. Ancak hadiselerin devamında da görüleceği üzere ikinci kez görevi elinden alındıktan sonra Budin'e gönderilmiştir. **Anonim Bir İbrabîce Kroniğe Göre 1622-1624 Yıllarında Osmanlı Devleti ve İstanbul**, s.45.

beylerbeyliğine tayin edilmiştir¹⁴⁹⁴. Olayın akabinde Derviş Ağa Paşa, Ağa Kapısı'na odabaşları ve çobacıları toplayıp yeniçerilerden bu olaya karışanlar olup olmadığını sorgulamıştır¹⁴⁹⁵.

İstanbul'da bunlar yaşanırken Kaptanıderya Halil Paşa'nın yeniçeri ağalığı zamanında yanına alıp yetiştirdiği Erzurum Beylerbeyi Abaza Mehmed Paşa, Genç Osman'ın intikamını almak için harekete geçmiştir. Şehirde büyük bir ayaklanma başlatan Abaza Paşa, iç-kaleye girip, sekban yazmaya başlayıp Erzurum'daki yeniçerileri ihraç etmiştir. Kaptanıderya Halil Paşa ise mektuplar yazıp kaleden çıkmasını rica ettiyse de çabaları sonuçsuz kalmıştır. 23 Kasım 1622'de yeniçeri ağası sadrazamın huzuruna çıkarak Abaza'nın bu hareketlerdeki asıl hedefinin İstanbul'daki Gürcü Mehmed Paşa ve Halil Paşa olduğunu bildirmiştir. Bununla kalmamış Bâbîâli'den Ağa Kapısı'na geçtiği sırada karşılaştığı Halil Paşa'ya oğulluğunun ona güvenerek bu ihaneti yaptığını, sadrazamın da yine onun hatırına sesini çıkarmadığını işaret eden sert sözler kullanmıştır. Bu sırada Sadaret Kethüdası Çeşteci Ali Ağa yetişip araya girmiş ve tarafları uzaklaştırmıştır. Meselenin bertaraf edilmesi için ise padişah tarafından Halil Paşa'nın bu meselede bir dahli olmadığı ve kendisinin incitilmemesini beyan eden bir hatt-ı hümayûn Ağa Kapısı'na gönderilmiştir¹⁴⁹⁶. Fakat ortalık bir kere Genç Osman'ın katillerinin bedel ödemesi için hareketlenmiştir. Nitekim 1623 yılının hemen başında divanda toplanan sipahlar Orta Camii'nde emanet verdikleri padişahın neden öldürüldüğünü padişaha sorarak Sultan II. Osman'ın katillerini istemişlerdir. Sultan I. Mustafa ise askerlere hatt-ı hümayûn göndererek Sultan Osman'ın katline rıza vermediğini beyanla kim öldürdüyse hakkından gelinmesini emretmiştir. Sultan Mustafa'nın da emri ile padişahın vebaline girenler için son başlamıştır. Dört bir yana dağılan askerler Sultan Osman'ın katillerinden önce cebecibaşayı kaçarken yakalayıp bir çeşmenin önünde boynunu vurarak katletmişlerdir. Davud Paşa ve Kilindir Uğursu denilen Subaşı'yı da Yedikule'ye hapsetmişlerdir. Tam bu sırada kargaşa çıkmaması için yeniçeri ağası, Orta Camii'nde

¹⁴⁹⁴ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.567; **Târih-i Na'îmâ**, c.II, s.489-490; Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.141-148; **Hasan Bey-Zâde Tarihi**, s.951

¹⁴⁹⁵ Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.160-162.

¹⁴⁹⁶ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.498, 575-576; **Târih-i Na'îmâ**, c.II, s.498-499, 503; Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.184-186; **Hasan Bey-Zâde Tarihi**, s.951

Davud Paşa'nın ele geçirildiğini, kararın padişah tarafından verileceğini beyan edip ocaklıyı uyarmıştır. Davud Paşa'nın Orta Camii'ne getirilip, idamının engellenmesi için girişimlerde bulunulmuşsa da *Müsibetnâme*'de görüldüğü üzere padişah duruma bir hayli sinirlenmiş ve derhal hatt-ı hümayûn göndermiştir. Yeniçeri ağasına ocaklısı ile Davud Paşa'yı Orta Camii'nden alıp Yedikule'ye götürmesini emretmiştir. En nihayetinde eski sadrazama Genç Osman'ın maruz kaldığı pazar arabasına bindirilmesi hadisesi de dahil yaşattıkları yaşatılmış ve aynı odada boğularak öldürülmüştür. Kelender Uğrusu'nun da akıbeti aynı olurken sıra devrin Yeniçeri Ağası Derviş Ağa'ya gelmiştir. Kendisi her ne kadar Tıмышvar beylerbeyliğine terfi etmiş olsa da Sultan Osman için nükseden adalet gereği katli amacıyla bulunduğu yere kapıcıbaşı gönderilmiştir¹⁴⁹⁷.

Başkentte Sultan Osman'ın intikamının alınmasının ardından ortalık durulmamıştır. Eski sadrazam Mere Hüseyin'in yeniden sadarete gelmek için kışkırttığı sipah ileri gelenleri Ağa Kapısı'ndaki divanda yeniçeri ağasının önüne gelip, sadrazamdan rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Bunun üzerine yeniçeri ağası sadrazama sipah arasındaki konuşmaları bildirmiş, Gürcü Mehmed Paşa ise sadaret mührünü çıkarıp kapıcılar kethüdasına vererek kendi kendini azletmiş ve divandan kalkıp gitmiştir. Mere Hüseyin makamını garanti altına almak için Yeniçeri Ocağı ile arasını iyi tutarken, devrin tarih yazarlarının da ifadesi ile sadaretinde hayli sert bir tutum sürdürmüştür. Bu ise sipahi ve ulemanın muhalefetine neden olmuştur. Fatih Camii'nde toplanan ve isyan bayrağını açan ulema sadrazam aleyhine konuşmalar yaparken, Mere Hüseyin Ağa Kapısı'na sığınmıştır. Yapılan müzakereler neticesinde mesele çözülememiş, ancak Yeniçeri Ağası Kara Mustafa Ağa ve Kethüda Çeşteci Ali Ağa'nın silahlı neferler ile çıktığı duyulunca ulemada çözümler olmuş bazıları evlerine dağılmıştır. Bu sırada akşam namazını Şehzade Camii'nde kılan yeniçeri ağası aheste aheste Fatih Camii'ne doğru yürürken yakalananlar cezalandırılmış ve İstanbul'un alışkın olmadığı isyan bastırılmıştır. Sadaret mührünü vermek istemeyen

¹⁴⁹⁷ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.577-578; **Târih-i Na'îmâ**, c.II, s.504-506; Hüseyin Tugi, **Müsibetnâme**, s.201.

Mere Hüseyin Paşa ise başlangıçta yeniçeri ağasının sayesinde kurtulmuşsa da Sadrazam Kemankeş Ali Paşa'nın aramaları sonucunda bulunup katledilmiştir¹⁴⁹⁸.

Kapıkullarının bir sonraki ayaklanması küçük yaşta tahta geçen IV. Murad'ın zamanında yaşanmıştır. Sadaret mührünün kendisine verilmesini bekleyen kaimakam Recep Paşa, Hafız Ahmed Paşa'nın sadrazam olmasını kaldıramayıp, sipahileri örgütleyerek onun aleyhinde faaliyetlere başlamıştır¹⁴⁹⁹. At meydanında toplanan asiler padişahın içlerinde şeyhülislam, sadrazam ve yeniçeri ağasının da bulunduğu on yedi kişinin kendilerine teslimini istemişlerdir. Sultan, asiler ile müzakere yoluna gitmek istemişse de başarılı olamamış, durumu gören Hafız Ahmed Paşa, kendini feda ederek isyancıların arasına girmiş ve paramparça edilmiştir. Hafız Ahmed Paşa'yı katleden asiler kısa süre sessiz kalsa da bir bahane ile 11 Mart 1632'de yine isyan hareketi başlatmışlardır. At Meydanı'nda toplanan asiler, saraya yönelerek padişahı ayak divanına zorlamışlar, Defterdar Mustafa Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve Musahib Musa Çelebi'nin kellelerini istemişlerdir. Ancak istedikleri kişileri sarayda bulamayan asiler onları İstanbul'da aramaya başlamışlar ve hepsi birer birer bulunup katledilmişlerdir. Fakat bu sefer de Sultan Murad kendisini kahreden ve Hafız Ahmed Paşa'nın öldürülmesi ile sonuçlanan olayın peşini bırakmamış, Rum Mehmed Paşa ve Yeniçeri Ağası Köse Mehmed Ağa ile huzurunda görüşme yapmıştır. Neticede tüm bu olaylarda dahli olduğundan emin olduğu Sadrazam Recep Paşa'yı 20 Mart 1632'de saraya çağırıp boğdurmuştur. Recep Paşa'nın öldürülmesi üzerine sipahi zorbalarını yeniden harekete geçip toplanmaya başlamıştır. Bu sırada yeniçerilerin de kendilerine katılmasını istemişlerse de onlar ağalarının sözünden çıkmayacaklarını ve Sultan Murad'a sadık kalacaklarını beyan etmişlerdir. Yeniçerilerden destek bulamayan sipahilerin isyanı çözülmüş padişah otoritesi korunmuştur¹⁵⁰⁰.

Sultan İbrahim döneminde ise kendi tarihlerinde bir ilk yaşanacaktır. Sultan İbrahim'in sadrazamı Ahmed Paşa, bazı keyfi harcamaların bedelini Yeniçeri Ocağı'ndan tahsil etmek isteyince Bektaş Muslihuddin, Kara Murad, Kara Çavuş ve

¹⁴⁹⁸ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.578-579, 580-581; **Târih-i Na'îmâ**, s.506-507, 509-511; Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme**, s.205-208; Fikret Sarıcaoğlu, "Hüseyin Paşa, Mere", **DİA**, c.19, s.9.

¹⁴⁹⁹ **Hadikatü'l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları**, s.100; **Târih-i Na'îmâ**, s.699.

¹⁵⁰⁰ **Târih-i Na'îmâ**, s.699-701, 708-710, 716-719; Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s.216-217; Kütükoğlu, "Ayak Divanı", s.192.

Mustafa Ağa gibi söz sahibi ağalar ile karşı karşıya gelmiştir. Dahası sadrazamın oğlu Baki Bey'in düğününde bu kişileri öldürme planı yaptığının anlaşılması Sultan İbrahim'in sonunu getirecek hadiselerin fitilini ateşlemiştir. Bu konuda Kösem Sultan da destekçidir. Askerler gizliden hazırlıklarını yaparken, Sultan İbrahim de her şeyden habersiz fakat yaşananlardan tedirgin iç-halkı ve bostancıların silahları ile hazır olmasını tembihlemiştir. Hatta bu olaylar yaşanırken yeniçeri ağasını da huzura çağırıp, “*sen benim çerağım değil misin? Benim için nice çalışırsın göreyim seni*” dediğinde, ağa rahatlatıcı beyanlarda bulunmuştur. Sultan İbrahim'in tedbirleri bir yana 8 Ağustos 1648'de Kösem Sultan'ın haber göndermesi ile saraya giren asiler Şehzade Mehmed'i tahta çıkarıp biat etmişlerdir. Sultan İbrahim bir hücreye hapsedilmişse de on gün sonra herhangi bir fitneye sebep olabileceği ve tahta yeniden çıkarılabileceği ihtimaline binaen şeyhülislam, sadrazam ve yeniçeri ağasının şahitliğinde Kara Ali isimli birinin “*mübaşeret*” ile öldürülmüştür¹⁵⁰¹.

Sultan İbrahim'in katli ile tahta oturan IV. Mehmed'in saltanat yılları da ayaklanmalar konusunda bir hayli hareketli geçmiştir. Bunlardan ilki de 25 Eylül 1648'de ulufelerini alamadıkları gerekçesi ile sipahilerin başlattığı, saraylardaki acemilerin de katıldığı ayaklanmadır. İsyankarları dağıtmak için üzerlerine yeniçeri ağası gönderilmişse de başarılı olunamamıştır. Dahası ayaklanma At Meydanı ile sınırlı kalmamış, Elçi Han da dahil birçok bina kuşatılmış, acemi ve sipahilerin zorbalıkları tüm şehri sarmıştır. 28 Ekim 1648'de isyankarların ayak divanı talepleri reddedilince olaylar daha da büyümüştür. Sultan IV. Mehmed askerlerinin birbirlerine kılıç çekmesine razı olamasa da en nihayetinde silahlandırılmış yeniçeriler büyük bir alay ile Sultanahmet'e gelmiştir. Burada ok yağmuruna tutulan yeniçeriler adeta bozguna uğramış, yeniçeri ağası dahi bir an tereddütte kalıp atak yapamamıştır. Bunun üzerine ocak ileri gelenlerinden Koca Muslihiddin Ağa onu “*bre korkak geri dur*” diyerek azarlamış ve yeniçerileri önüne katıp taarruza geçmiştir. Sultanahmet o gece tarihinin en kanlı çarpışmalarından birine daha şahit olmuştur. Tüfek mermilerinden nasibini alıp tahrip olan camiinin içinde ve etrafında büyük bir sipahi kıyımı yaşanmış, isyan sona ermiştir¹⁵⁰².

¹⁵⁰¹ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.984-989; **Târih-i Na'îmâ**, c.IV, s.1142-1169;

¹⁵⁰² Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.995-999; **Târih-i Na'îmâ**, c.IV, s. 1181-1185, 1186-1194.

XVII. asrın ikinci yarısına kadar askerî sınıftan birçok kesimin ayaklanmasına şahit olan İstanbul, bir kez de esnafın isyanı ile sarsılmıştır. 1651 Ramazan'ının dördüncü günü Saraçhane'de esnafa seslenen Bezzazistan kethüdası ellerindeki değerli paralara el konulacağını bildirmiştir. Ekonomik sıkıntılardan dolayı dayanacak gücü kalmayan esnaf ise söyleneni kabullenmemiş, sadrazam ve şeyhülislamdan yardım istedilerse de umduklarını bulamamışlardır. Bunun üzerine on binlerce esnaf dükkanını kapatıp sarayın etrafında toplanırken, ocaklı ağalar ise yeniçeriler ile At Meydanı'nda yerlerini almışlardır. Rüzgarın sadrazam aleyhine estiğini gören ocaklılar durumdan faydalanarak Yeniçeri Ağası Kara Mustafa Ağa'ya sadaret mührünün verilmesi ile cemiyetin dağılacağını ifade etmişlerdir. Ancak sadarete davet edilen ağa tereddüt gösterince mühür Siyavuş Paşa'ya verilmiştir. İsyan bastırılırken, esnafın dükkanlarını açmaları için çabalar başlamış, hatta bunun için bir teşebbüs de yeniçeri ağasından gelmiştir. Yanına aldığı neferleri ile Saraçhane'ye giderek esnaftan dükkanlarını açmasını istemiştir. Saraçhane kapılarının birer kanatları açılmış fakat devamı getirilmemiştir. Bunun üzerine ağa tellal çıkarmışsa da “*Ağa yabana söylemiş hatt-ı hümayûnsuz dükkanlar açılmaz*” diyerek çağrıda bulunan kişiye saldırıp kaçırmışlardır¹⁵⁰³.

İstanbul esnaf isyanı ile çalkalanırken, Kösem Sultan, yeniçeri ağası da dahil olmak üzere ocak ileri gelenleri ile anlaşarak IV. Mehmed'i indirip, Şehzade Süleyman'ı taht çıkartmayı planlamıştır. Ancak yeniçerileri saraya alıp IV. Mehmed'i devireceği gün planlarının ortaya çıkması ile kendi canından olmuştur. Sarayda Kösem Sultan için can pazarı yaşanırken yeniçeri ağası ve ocaklı ağalar Ağa Kapısı'nda Tekeli Köşkü'ndeydi. Bahsi geçen noktadan Topkapı Sarayı'nın üst tarafı görünmekteydi. Kaynaklara göre saraydan çıkan ışık gökyüzünü öyle bir aydınlatmaktaydı ki bu aydınlık yeniçeri ağası da dahil orada bulunanları endişeye düşürmüştür. Kösem Sultan'ın öldüğü haberinin gelmesi üzerine şeyhülislam, kazasker ve İstanbul kadısı da Ağa Kapısı'na gitmiş, ağa ile ahval hakkında müzakere yapmışlardır. Yeniçeri ağası Mustafa Ağa, Ağa Kapısı'nda oturmayı uygun görmemiş, onları da yanına alıp, etrafında silahlı yeniçeriler olduğu halde alay ile Orta Camii'ne gitmiştir. Validesi Turhan Sultan'ın sayesinde katliamdan kurtulup elini iyice güçlendiren Sultan IV.

¹⁵⁰³ Kâtib Çelebi, **Fezleke**, c.II, s.1044-1046; **Târih-i Na'îmâ**, c.V, s.1319-1324

Mehmed, *münadî* yani tellallar çıkararak herkesi birlik için Sancak-ı Şerif'in altına çağırması, Orta Camii'ne giden olursa onların hain sayılacağını belirtmiştir. Bu duyurunun ardından devlet ricali, ulema ve halk saray tarafında yer almış, yeniçeriler de Orta Camii'ne gitmemiştir. Birkaç gün sonra Şeyhülislam Ebu Sa'id Efendi'nin fikriyle ağaları saraya davet etmek için Orta Camii'ne bir hatt- hümayûn gönderilmiştir. *"Siz ki yeniçeri ağalarından yeniçeri ağası, kul kethüdası ve Bektaş ağasız. Gerekir ki ayak divânına hazır olasız. Muhâlefet ederseniz hakkınızdan gelinir"* yazılı hattı okuyan ocak ağalarının şaşkınlıklarına bir de korku eklenmiştir. Bu hal içerisinde Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa, yerlerinden ayrılmayacaklarını ancak padişaha da asi gelmeyeceklerini belirten bir cevap vermiştir. Cevabın saraya ulaşmasının ardından yine Ebu Sa'id Efendi'nin telkinleri ile sakin davranılmış ve üzerlerine gidilmemiştir¹⁵⁰⁴. Dahası cevabı duyan yeniçeriler çözülüp sancak altına gitmeye karar vermişlerdir. Yeniçeri ağası ile birlikte ocağın ileri gelen ağaları bir grup destekçileri ile makamda yalnız kalmıştır. O sırada Samsoncu Ömer'den olayları kendi lehlerine çevirmek için şehri ateşe verip, yeniçerilerin evleri yağmalamasına izni verilmesi teklifi gelmiştir. Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa ise birkaç günlük ömür için kafirler gibi ihanet etmenin, bir can için devlete ve halka suikast düzenlemenin layık olmadığını beyanla onu azarlamıştır¹⁵⁰⁵.

Ocaklıların beyhude çabaları bir yana Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa, Ebu Sa'id Efendi'ye aciziyetini yansıtan bir name kaleme alarak, sultanın sadık bir kölesi olduğunu, ağalığı dilediği kişiye vermesini ve kendilerinin de affedilmesini istemiştir. Ağanın arzuhalinin akabinde yeniçeri ağalığı Sekbanbaşı Hüseyin Ağa'ya verilirken, fitneye sebep olan ağalar bir süre serbest bırakılıp dokunulmamış ancak daha sonra teker teker katledilmişlerdir. Bunlardan biri de Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'dır. Naima'nın aktardığı kadarıyla fitnenin akabinde Tımsıvar Eyaleti verilen Mustafa

¹⁵⁰⁴ **Târih-i Na'îmâ**, s.1335-1338.

¹⁵⁰⁵ Mustafa Ağa'nın samsoncu Ömer'e hitabı tam olarak şu şekildedir. *"Bre Ömer bre eşek bu senin söylediğin söz ne asıl sözdür, sus ol makule türrehâtı ağzına alma birkaç günlük ömr için dîn u devlete a'da vü küffar gibi ihanet mi edelim. Ve cihân durdukça siper-i la'net ve ocağımızın temeli münhedim ve muzmahill olmağa sebeb ve illet mi olalım? Bi-hamdi'llâhi te'âlâ Müslimanız nizâ' ve gavgamız devlet-i dünyaya müte'allıktır, sözümüz oldu ne güzel, olmadı emr Allâh'ındır kazâyâ rızâ ibtidâ beni ve ba'dehu sizi öldürürler. Bir can için devlete ve ibâdu'llâha sû'ikâsd lâyıktır"* Bkz. **Târih-i Na'îmâ**, c.V, s.1339.

Ağa, gerçekten affedildiğini sanarak şehirden ayrılmıştır. Fakat görev yerine ulaşmadan altmış kişilik nefer ile Boyacı Hasan Ağa onu “*padişah emri*” diyerek saraya getirmiş, huzura çıkarılmıştır. Padişahın “*yeniçeri ağası sen misin?*” suali karşısında benim diyerek yer öpen Mustafa Ağa için sonu malum olan bir sorgu başlamıştır. Neden fitne çıkardığı sorusuna, kendisinin değil Bektaş Ağa ve kul kethüdasının yaptığı; sen ağa değil miydin sorusuna onların sözüne muhalefet edecek gücü olmadığı; kendisine defalarca hatt gönderildiği halde neden gelmediğine ise onların engellediği minvalinde cevap vermiştir. En nihayetinde padişahın “*kaldırın*” emri ile Mustafa Ağa dışarı çıkarılıp bostancıbaşına teslim edilmiş 14 Eylül 1651’de boğularak öldürülmüştür¹⁵⁰⁶.

Bu olaydan dört yıl sonra 8 Mayıs 1655’te Sadrazam İpşir Paşa’nın faaliyetlerinden rahatsız olan sipahilerin başını çektiği, yeniçerilerin ise onlara eşlik ettiği bir ayaklanma başlamıştır. İstanbul’da asayiş namına bir şey bırakmayan asiler evleri basıp yağlamadıkları gibi sadrazam ve kethüdasının da kendilerine teslimini istemişlerdir. Padişah, İbşir Paşa’yı İstanbul’dan sürerek mührü başkasına vereceği haberini vermek üzere Yeniçeri Ağası Kenan Paşa’yı onlara göndermiştir. Asiler her ne kadar ferman padişahımızın deseler de esamelerde yaptığı muamelelerden neticesinde bir çok neferi mağdur ettiğini düşündükleri Kenan Paşa’ya saldırmış, yeniçeri ağası at sırtında kendini saraya zor atmıştır. Durumun tamamen kontrolden çıkması bir yana asilerin kellesi alınmadan dağılmayacağını bildirmeleri üzerine İpşir Paşa katledilmiştir¹⁵⁰⁷.

Ne yazık ki isyanlardan hırpalanan İstanbul’da sular durulmamıştır. Ulufelerini alamayan sipahiler, mevcut durumdan memnun olmayan yeniçeriler ile görüşerek isyan başlatmış ve 2 Mart 1656 Cuma günü ayak divanı talep etmişlerdir. Askerlerin bu tutumu karşısında ise başarısızlığına binaen Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa görevinden alınarak yerine Sekbanbaşı Mehmed Ağa getirilmiştir. Ancak sakinleşmeyen asiler ayak divanı konusundaki ısrarlarını sürdürmüşlerdir. Yaklaşık otuz kişinin katledilmesini isteyen asiler ile müzakere yoluna gitmeye çalışan padişah

¹⁵⁰⁶ **Târih-i Na’îmâ**, s.1341-1347; Râlamb, **İstanbul’a Bir Yolculuk 1657-1658**, s.73

¹⁵⁰⁷ Münir Aktepe, “İpşir Mustafa Paşa”, **DİA**, c.22, s.375-376.

başarılı olamamıştır. İsimlerini listeledikleri o otuz kişi yakalandıkça katledilmiş, her birinin cenazesi At Meydanı'ndaki çınar ağaçlarına asılarak sallandırılmıştır¹⁵⁰⁸.

Tarihe Çınar Vakası olarak geçen bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra malî sorunlardan dolayı maaşları tam ödenemeyen sipahilerin fitnesi patlak vermiştir. Önce her şeyden sorumlu tuttıkları Defterdar Divrikli Mehmed Paşa'nın daha sonra ağalarının hanelerine saldırıp taşıyan sipahiler, yanlarına yeniçerileri de katmak için bir hayli çaba gösterecekler de başarılı olamamışlardır. Asilerin yeniçerileri yanlarına çekmeye çalıştıkları, şehirde kargaşa çıkartıp dükkanları kapattırdıkları sadrazam tarafından padişaha haber verilince, yeniçeri ağası ve kul kethüdası huzura çağırılarak cemiyetin derhal def edilmesi gerektiği söylenmiştir. Alınan önlemlerle öncelikle yeniçerinin bu olaya dahil olması tamamen engellenmiş, asiler ise bunun karşısında çaresiz kalmış ve saklanmışlardır. Ancak mesele burada kalmamış, fitneye sebep olanlar için katl fermanı çıkmıştır. Gecesinde sadrazam, yeniçeri ağası, çorbacılar kola çıkmışlar, adet olmadığı halde fermanla bölük ağaları ve cebecibaşı dahi buna katılmışlardır. Sipahilerin mekanı olan Sultan Ahmed Hanı, Elçi Hanı ve hatta Üsküdar hanları basılarak yakalanan asiler katledilmiştir¹⁵⁰⁹.

1657'nin başında kanlı olarak bastırılan bu olaydan sonra bir süre sessizlik hakim olmuştur. Ancak Kasım 1687'de Sultan IV. Mehmed'in yerine kardeşi Sultan II. Süleyman'ın tahta geçmesi ile sessizlik bozulmuştur. Cülus bahşişi için hareketlenen sipahi ve yeniçeriler yaptıkları eşkıyalıklar ile şehirde asayiş namına bir şey bırakmadıkları gibi beraber hareket edip şikayetçi oldukları Yeniçeri Ağası Cadı Yusuf Ağa'yı azlettirmişlerdir. Askerlerin bahşişi verilmiş, Sultan Süleyman'a Eyüp'te kılıç kuşandırılmış ancak asiler üzerinde zabt u rabt sağlanamamıştır. Fitnenin tamamen def için yeni ağa Cerrah Mustafa'dan bu işin arkasında yer alan Baş Çavuş Fetvacı Hüseyin ve Hacı Ali isimli kişilerin ortadan kaldırılması istenmiştir. Ancak yeniçeri ağası, bundan kaçınmış ve adeta azlini istemiştir. Nitekim Sekbanbaşı Harputlu Ali Ağa bu vazifeyi icra etmeyi kabul edip yeniçeri ağalığı

¹⁵⁰⁸ **Târih-i Na'îmâ**, s. 1607-1613; 1650-1655; M. Münir Aktepe, "Çınar Vak'ası", **DİA**, c.8, s. 301-302; Öksüz, **Mür'i-t-Tevârih**, s.186-187; Hrand D. Andreasyan, "Çınar Vak'ası (Eremya Çelebi Kömürçiyani'ye Göre)" Çeviri: Fahri Derin, **İstanbul Enstitüsü Dergisi**, S.3, İstanbul,1957, s.58-59.

¹⁵⁰⁹ **Târih-i Na'îmâ**, s.1719-1724; Karaçay-Türkal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke**, s.78-80.

makamına getirilmiştir¹⁵¹⁰. Yapılan bu değişim isyankarlar arasında hoş karşılanmamıştır. Fetvacı Hüseyn ve Hacı Ali'nin kışkırttığı asiler meydanlara dökölürken, elebaşlar sadrazam ve yeniçeri ağasının canı için planlar yapmıştır. Bunları duyan Yeniçeri Ağası Ali Ağa ise Fetvacı'yı ortadan kaldırmayı denediyse de başarılı olamamıştır. Silahlı yeniçeriler, ağalarına karşıdır ve dahası sipahiler de onların tarafındadır. Nitekim yeniçeri ağası, sipahiler tarafındaki casusu ile At Meydanı'nda karşılaştığında bu kişinin “*Behey Ağa kaç başın var nereye gidersin? Kendüine bir çâre gör, fetvâcıdan sipâh zorbalarına haber geldi cümlesi binüp üzerinize geliyorlar*” demesi ile Harputlu Ali Ağa hanesine kaçmıştır. Bu arada sipahlar, yeniçeri odalarına giderek plan yapmaya başlamışlardır. Buna göre divanda çorba içmeyecekler, padişahı ayak divanına çağıracaklar, yeniçeri ağasının katlini isteyip Cerrah Mustafa Paşa'yı yeniden ağa yapacaklardı. Ancak yeniçerilere tam olarak güvenmeyen sipahlar, sabah silahlı olarak saraya gidip cebehane önünde durmayı kararlaştırdılar. Bunlardan haberdar olan yeniçeri ağası ise durumu sadrazama bildirmiş ve top dökümü bahanesi ile sabahki divan iptal edilmiştir. Ancak birkaç gün sonra yeniden isyana başlayan zorbarlar silahlanmış şekilde Bâbîâli'yi basarak sadrazam Köprölü Mustafa Paşa'yı Boğazhisar'a göndermişlerdir. Yeniçeri Ağası Harputlu Ali Ağa'nın da akıbeti aynı olacaktı ki asiler karşısında koynundan Enam-ı şerif çıkararak, onlara kastetmeyeceğine yeminle isteklerine müsaade edeceğini belirtmiştir. Dahası halk içinde küçük düşmeye layık olmadığını rica ve minnetle anlatıp kendisini aynı makama kabul ettirmiřtir¹⁵¹¹.

İsyân burada sona ermemiş çok kısa süre sonra asiler yeniden hareketlenmişlerdir. Bu durumdan ocak ihtiyarları da artık bir hayli rahatsız olup halkın yüzüne bakamaz hale geldiklerini, kötü anıldıkları, bunun düzeltilmesi gerektiği konusunda ağayı sıkıştırmaya başlamışlardır. Yeniçeri ağasının bu konudaki tek çözümlü ise daha önce de adı gecen fetvacıyı ortadan kaldırmaktır. Bunun için ocak ihtiyarlarının da onayını almıştır. Bu konuda Sadrazam Siyavuş Paşa'yı da ikna

¹⁵¹⁰ ‘İsâ-zâde Târîhi, s.205-206; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.269-273; **Târîh-i Râşid**, s.327-328, 330-331; Öksüz, **Mür’i-t-Tevârih**, s.240; Karaçay-Türkal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke**, s.1115.

¹⁵¹¹ Karaçay-Türkal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke**, s.1117-1118

etmeye çalışmıştır. Fakat durumdan haberdar olan fetvacı ise eli silahlı askerler ile Ağa Kapısı'na gidip Harputlu Ali Ağa'yı katletmeyi planlamıştır. Çok geçmeden bu plandan haberdar edilen yeniçeri ağası, divanhanede sinir içerisinde dolanırken, fetvacı yanındaki kalabalıkla Ağa Kapısı'na gelmiş, lakin huzura tek başına girmesine müsaade edilmiştir. Sinirlerine hakim olamayarak yakasına yapışan yeniçeri ağasına kendisine kıymamasını, aksi taktirde pişman olacağını ve sağ bırakılmayacağını söylemiştir. Fakat önce göğsünden hançerlenen fetvacının daha sonra kellesi kesilerek meydana atılmıştır. Yeniçeri ağası, sadrazama gidip durumu anlatmış ancak aldığı tepkiler hiç umduğu gibi olmamıştır. Çok öfkelenen Siyavuş Paşa, tam sefer arifesindeyken ve henüz fitne sönmemişken yaptığı bu hareket karşısında yeniçeri ağasını azarlamıştır. Artık olan olmuş, asiler durumu öğrenmiştir. Yeniçeri ağası katledilecek sadrazam da azledilecektir. Çok geçmeden Harputlu Ali Ağa asilerin elinde paramparça edilmiş, kanlı gömleği At Meydanı'ndaki sipahilere müjde olarak götürülmüştür¹⁵¹². Bu arada aralarında yeni ağalarının kim olması konusunda müzakere başlamıştır. Cerrah Mustafa Paşa'nın yeniden ağa yapılmasına karar verilirken, o gelinceye kadar yerine vekil olarak Sekbanbaşı Mahmud Ağa tayin edilmiştir. Fakat zorbaların başı Hacı Ali Ağa bu durumdan hiç memnun kalmamıştır. Silahlı olarak sadrazam sarayına yürürlerken karşılarına çıkan vekil ağa onları durdurmak için nasihatlerde bulunmak isterken Hacı Ali Ağa'nın kıskırttığı askerlerin hücumu ile kaçırılmıştır. Asiler daha sonra Siyavuş Paşa'nın hanesini kuşatıp sadaret mührünü istemişlerdir. Siyavuş Paşa mührü kendisine padişahın verdiğini, sabah gidip teslim edeceğini, onlara vermektense ölmeyi seçtiğini söylemiştir. Padişahın haber göndermesiyle sadrazam mührü teslim etmişse de ortalık durulmamıştır. Bu arada aralarında anlaşıp Hacı Ali'yi yeniçeri ağası kabul eden zorbalar, devamında iyice kontrolden çıkmış ve Siyavuş Paşa katletmişlerdir¹⁵¹³.

Yapılan katliamların ardından ortalığın sakinleşmesi beklenirken, eşkıyalar içerisinden bir grubun dükkan ve çarşıları yağmalaması, isyanlardan sabrı tükenen

¹⁵¹² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 275; 'İsâ-zâde Târîhi, s.208; *Târîh-i Râşid*, c.I, s.332; Karaçay-Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1122-1125; *Mür'i-t-Tevârih*, 241.

¹⁵¹³ 'İsâ-zâde Târîhi, s.208; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 276-277; *Târîh-i Râşid*, s.333

İstanbul esnafının ve halkının saray kapısına dayanmasına sebep olmuştur. Paniğe kapılan Sultan Süleyman, kalabalığa muratlarını sordurmuş ve eşkıyaları kırmak için Sancak-ı Şerif'in kendilerine verilmesi isteği ile karşı karşıya kalmıştır. Devlet erkanını Sofa Köşkü'nde meşveret için toplayan padişah onlarla burada şehirlinin isteğini görüşmüştür. Nihayetinde padişah tarafından yeniçeri, cebeci, topçu ve tersane ocaklarına hatt-ı hümayûn gönderilmiştir. Zorbaların üzerine Sancak-ı Şerif çıkardığını söyleyen Sultan Süleyman, Ümmet-i Muhammed'den olan kulların altına toplanmasını emretmiş, gelmeyen kafir, eşinin de boş olduğunu bildirmiştir. Asiler arasında çözümler başlamış ve eşkıyadan ayrılan kul tayfası Divanyolu'ndan saraya gitmiştir. Yeniçeri ağası ne yaptıysa onları durduramadığı gibi adeta sancağa doğru ilerleyen bu dalgaya kapılıp saraya kadar sürüklenmiştir. Tam Ayasofya önüne gelip dış kapıdan içeri girecekken ahali içerisinden biri onu fark edip, Hacı Ali Ağa'yı vurun diye bağırınca, üzerine hücum edilen yeniçeri ağası kendini Ağa Kapısı'na zor atmıştır. Eşküyayı parmağında oynatan Ağa Kapısı'ndaki zorba liderleri artık yalnız olduklarını anlayıp bu durumdan kurtulmak için çareler aramışlardır. İçlerinden bazıları Şehzade Ahmed ya da Mustafa'yı tahta çıkarmayı, diğer bir kısmı ise Tatar Hanı'nı getirip tüm şehzade ve saray halkını kırmayı teklif ettiyse de böyle fütursuz sözlerle bir yere varamamışlardır. Durumun kontrol altına alınmasını isteyen yönetim ise sadareten meşihata kadar birçok makamda değişikliklere gitmiştir. Bu tevcihat sırasında yeniçeri ağalığı da nasibini almış, Enderun'dan Dölbend Ağası Hasan Ağa makama getirilmiştir. Fitnenin kökünden çözülmesi için zorba başlıardan Hacı Ali Ağa, Deli Piri Ağa ve Tekeli Ahmed Ağa'ya yeni yerler tayin edilip derhal şehirden çıkmaları emredilmiştir. Ancak çok geçmeden yeni ağa Hasan Ağa'dan Hacı Ali Ağa'nın firar ettiği haberi gelmiştir. Derhal peşine adamlar takılan Hacı Ali, birkaç güne yakalanıp önce Kapı Arası'nda hapsedilmiş daha sonra da katledilmiştir¹⁵¹⁴.

Şubat 1695'te tahta çıkan Sultan II. Mustafa da çok kısa sürede Kapıkulu'nun isyanı ile karşılaşmıştır. 21 Nisan 1695'te Belgrad Muhafazası'na tayin edilen yeniçeriler her zamanki gibi alaylar kurarak Alay Köşkü'nden kendilerini izleyen

¹⁵¹⁴ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 279-281; Karaçay-Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1133-1139; 'İsâ-zâde Târîhi, s.209; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, c.I, s.334-335; *Mür'i-t-Tevârih*, s.242.

padişahın huzurundan geçip şehirden çıkmış ancak Mustafa Paşa Köprüsü olarak adlandırılan yere geldiklerinde bahşiş talep etmişlerdir. Durumu zabitlerden öğrenen yeniçeri ağası ise sadrazamı, sadrazam da padişahı haberdar etmiştir. Padişah 23 Nisan'da bunun define çare bulabilmek için vezirleri, ulemayı, yeniçeri ağası ve kul kethüdasını çağırarak, Has Oda'da toplantı yapmışlardır. Uzun uğraşlar ve görüşmeler sonucunda bahşiş dileklerine kavuşan ve akçeleri dağıtılan askerler Belgrad'a gönderilmiştir¹⁵¹⁵.

Tüm ayaklanmalar içerisinde en meşhurlarından biri hiç şüphesiz 1703'teki Edirne Vakası'dır. 1699'da Zenta'da uğradığı hezimetin ardından günlerini Edirne'de av partilerinde geçirmeye başlayan II. Mustafa'nın yönetimden el çekmesi ile devlette büyük bir otorite boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu durumdan ve hünkar nezdindeki etkisinden faydalanan Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi ise kendi adamlarını önemli mevkilere getirmiştir. Şeyhülislamın yaptıklarından rahatsız olan sadrazam ve üst düzey devlet ricaline istedikleri fırsatı cebeciler verecektir. 17 Temmuz 1703'te Gürcü Seferi'ne tayin edilen yaklaşık 200 cebeci, biriken maaşlarını almadan gitmeyeceklerini belirterek ayaklanma başlatmıştır. Hiç ummadıkları şekilde kendilerine Seyyidler, medrese öğrencileri, halk ve esnaf katılmıştır. Bu olayların daha öncekiler gibi Sancak-ı Şerif ile bastırılabilceği düşünüldüğünden, ağa vekili Sekbanbaşı Murtaza Ağa Eyüb Sultan'daki sancağı alıp Ağa Kapısı'na geçmiştir. Ertesi gün yanına aldığı silahlı yeniçeriler ile saraya girmek istediye de Saray Ağası Arnavud Osman Ağa, askerlerin yapabileceklerinden korkup kapıları açmamıştır. Saraya alınmadıkları için gücenen yeniçeriler ile bekleyen sekbanbaşı telaşa kapılıp kaçmış fakat Tavukpazarı yakınlarında atının tökezlemesi sonucunda düşüp yakalanmıştır. Başlangıçta kendisine dokunulmasa da ağa bayrağını isteyen asilerin talepleri reddetmesi üzerine sekbanbaşı katledilmiş¹⁵¹⁶, yerine ise kul kethüdalığından mazul Çalık Ahmed Ağa getirilmiştir. Aslında kendisinin gönlü yeniçeri ağalığında olan Çalık Ahmed Ağa'ya o gün asiler istediği makamı teklif etmişse de töhmet altında

¹⁵¹⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.96-98.

¹⁵¹⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.716-722; **Târîh-i Râşid ve Zeyli**, s.649-656; Rifa'at Ali Abou-El-Haj, **1703 İsyanı Osmanlı Siyasetinin Yapısı**, Çeviri Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi, Ankara 2011, s.45.

kalmaktan ve Edirne'deki yönetimden çekindiğinden sekbanbaşılıkta kanaat kılmıştır¹⁵¹⁷. Ancak Çalık Ahmed Ağa korkudan kabul etmediği yeniçeri ağalığı makamına birkaç gün sonra kendi isteği ile getirilmiştir¹⁵¹⁸.

İstanbul'da yaşananlardan Edirne'deki yönetimi elinde bulunduran Şeyhülislam Feyzullah Efendi de haberdar olmuş fakat aleyhinde oluştuğunu bildiği bu ayaklanmayı padişahı gizlemiştir. Hatta İstanbul'daki hareketliliği görüşmek için şeyhülislam sarayında sadrazam, Yeniçeri Ağası Trabluslu Osman Ağa ve muhtelif ocak rütbelilerinin katılımı ile yapılan meşverette dahi askerin mevacib için ayaklandığı, isteklerinin yerine getirilmesi ile dağılacakları belirtilmiştir¹⁵¹⁹. Şeyhülislam ne kadar çabalarsa çabalasın haberler padişahın kulağına gitmiştir İstanbul ordusu Şehzade Ahmed'i tahta çıkarmak için Edirne'ye ilerlerken, aralarında II. Ahmed'in oğlu Şehzade İbrahim'in tahta çıkarılmasını isteyenler de vardı. Silivri'ye geldiklerin dedikoduların susturulması için Yeniçeri Ağası Çalık Ahmed, ulema ile çadırında yaptığı toplantıda İbrahim'in yaşının çok küçük olduğunu vurgulayarak Şehzade Ahmed'in tahta çıkarılması için onları ikna etmiştir¹⁵²⁰.

Yaklaşık 60.000 kişilik ordunun İstanbul'dan çıktığını öğrenen II. Mustafa meselenin sulh ile çözülemeyeceğini anlayınca sadrazam, bostancıbaşı ve yeniçeri ağasına hazırlıklarını yapmalarını emretmiştir. Alınan emirler üzerine metrisler kazılırken, askerin İstanbul'dan gelecek kardeşlerine kurşun sıkma niyetinde olmadığı bu sırada ağalarına yaptıkları itirazlardan belli olmuştur¹⁵²¹. Hakikaten de İstanbul ve Edirne Ordusu karşılaştığında beklenen çatışma yaşanmamıştır. Edirne ordusunun başındaki Sultan II. Mustafa ordugahında büyük ihanete uğrarken, yanındaki neferler

¹⁵¹⁷ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.792; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.725; **Târîh-i Râşid**, s.661; Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**, s.35.

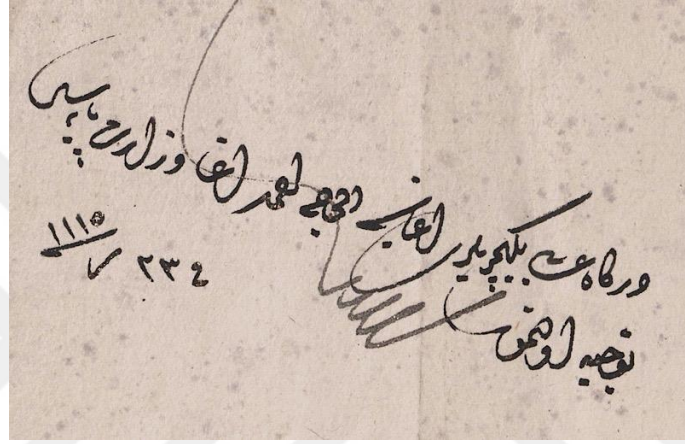
¹⁵¹⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.797; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.734; **Târîh-i Râşid**, s.664; Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**, s.46-47.

¹⁵¹⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.735-736; **Târîh-i Râşid**, s.667-668; Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**, s.48.

¹⁵²⁰ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât**, s.807; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.760-763; **Târîh-i Râşid**, s.678; Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**, s.97; Abou-El-Haj, **a.g.e.**, s.106.

¹⁵²¹ Osmân-zâde Ahmed Tâib, **Kitâb-ı Edirne Vak'ası**, Hazırlayanlar: Süleyman Lokmacı - Rukiye Özdemir, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2021, s.115.

İstanbul ordusuna katılmış, rütbeliler ise kaçmıştır. Bunlardan biri de Yeniçeri Ağası Trabluslu Osman Ağa'dır¹⁵²². Bu durum karşısında yanına Sancak-ı Şerifi ve Hırka-i Şerifi alan Sultan Mustafa ordugahtan çıkıp Edirne Sarayı'na dönmüş, tahtı asilerin de isteği üzerine kardeşi Ahmed'e bırakmıştır¹⁵²³. Sultan Ahmed, cülusunun peşinden devletin üst ricalini belirlemek için tevcihat yaparken asilerin makama getirdikleri Çalık Ahmed Ağa'nı ağalığı da onaylanmış, dahası vezaret verilerek rütbesi yüceltmıştır¹⁵²⁴.

Resim 39
Çalık Ahmed Ağa İçin Vezaret Buyrukdusu
(İE.TCT, 11/1274)

Edirne'de tahta çıkan Sultan Ahmed'in, yönetimi yeniden İstanbul'a götürmesi için hazırlıklar başlasa da asi grubu hala Edirne'nin önündedir. Bahşiş için yeni bir fitneye niyet etmiş bu grup karşısında yeniçeri ağası büyük gayret göstermiş, onları zab u rabt altına almış, asayiş sağlanmıştır¹⁵²⁵. Dahası sarayından alayla çıkmış padişahın "*rikâb-ı hümayûnunda yürüme devletine*" erişmiştir¹⁵²⁶. Ancak makamı elde ediş şekli unutulmayan Çalık Ahmed, bu vazifede uzun süre kalamamış, ortalık durulur durulmaz siyaseten katledilmiştir¹⁵²⁷.

¹⁵²² Osmân-zâde Ahmed Tâib, **Kitâb-ı Edirne Vak'ası**, s.116.

¹⁵²³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.770-773.

¹⁵²⁴ Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**, s.111.

¹⁵²⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, s.774-776; Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**, s.114-115.

¹⁵²⁶ Mü'minzâde, **Ravzatü'l-Küberâ**,.118.

¹⁵²⁷ Osmân-zâde Ahmed Tâib, **Kitâb-ı Edirne Vak'ası**, s.123.

Sultan Ahmed'in tahta çıkmasına müteakip asker üzerinde sağlanan hakimiyet ve 1718'de otuz beş yıldır süren savaşları nihayete erdiren Pasarofça Antlaşması'nın imzalaması ile İstanbul meşhur Lale Devri'ni yaşamaya başlamıştır. 28 Eylül 1730'da devrin kapanmasına sebep olan ise İran'ın hudutta yaptığı ihlaller karşısında sefer kararı alınmasına rağmen Sultan Ahmed ve Nevşehirli İbrahim Paşa'nın bu konuda tereddütlü haller sergilemesidir. Zira bu durum sefer için büyük malî yükün altına giren esnaf ve askeri huzursuz etmiştir. Bu huzursuz grup içerisinde yer alan Patrona Halil ve arkadaşları bir yandan yönetim aleyhine gerçekleştirecekleri ayaklanmanın planlarını yaparken bir yandan da bunları uygulamak için uygun vakit kollamışlardır. Bunun için de en uygun gün padişah da dahil kendilerine mani olabilecek üst düzey yöneticilerin şehirde olmadığı 28 Eylül'dür¹⁵²⁸. Sabah Bayezid Camii önünde toplanan asiler önce Kapalıçarşı'ya gidip esnafa zorla dükkan kapattırdıktan sonra Bitpazarı'na geçip kılıç ve tüfek dükkanlarını yağmalamışlardır. Ayrıca bir isyan klasiği olarak başta Ağa Kapısı olmak üzere muhtelif yerlerdeki mahkumları serbest bırakmışlardır. Olanları duyan Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ise yanına aldığı askerleri ile Kapalıçarşı'da kol dolaşp, esnafa endişe etmemelerini ve dükkanlarını açmalarını söyledi ise de kimse oralı olmamıştır¹⁵²⁹. Şehirde vekaleten görev icra eden sadaret kaymakamı olanları gizlemiş ancak 28 Eylül akşamı yeniçeri ağası ile Mehmed Kethüda tebdil-i kıyafet ile sadrazamın yanına giderek her şeyi haber vermişlerdir¹⁵³⁰. Bu vesile ile gelişmelerden haberdar edilen padişah, Sancak ve Hırka-i Şerif ile Topkapı Sarayı'na geçerken üst düzey rical de onun yanında yer almıştır. Burada yapılan toplantıda sadrazam tarafından Sancağın Orta Kapıya çıkarılması teklif edilmiştir. Yeniçeri ağası ise *“taşradan kimesne gelmediği sûrette nesne müfîd olmaz”* sözleri ile buna itiraz etmiştir. Fakat buna rağmen Sancak-ı Şerif, Orta Kapıya dikilmiş, şehre tellallar çıkartılarak halka çağrılar yapılmış, asilere de araçlar gönderilerek muratları sorulmuştur. Asilerden gelen haber sadrazam için hiç hayırlı olmamıştır. Zira kendisi de dahil neredeyse tüm devlet adamlarının yer aldığı listedeki toplam 37 kişinin

¹⁵²⁸ Yalçın Gezer, “Yazma Eserler Işığında Patrona Halil İsyanı Hakkında Yeni Bir Değerlendirme”, **III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul 2015, s.337-338;

¹⁵²⁹ **1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi**, Hazırlayan: Faik Reşit Unat, TTK, Ankara 2020, s.38.

¹⁵³⁰ **Subhî Tarihi**, s.23.

kendilerine teslim edilmesi istenmiştir. Dahası yeniçeri ağasının açılmasına itiraz ettiği Sancak altına gerçekten de kimse gelmemiştir. Yolları kapatan asiler meydanlara çıkışlara izin vermedikleri gibi şehirde asayiş bırakmamışlar. Ayrıca ocakta yönetimi ele geçirip kendi idarecilerini tayin eden asiler yeniçeri ağalığına da Saraçhane'den Sarraç Mehmed Ağa'yı getirmişlerdir. Devlet tarafından bu makama tayin edilmiş Hasan Ağa ise *Abdi Tarihi*'nde yer aldığına göre kendini 40 akçe ile emekli etmiştir¹⁵³¹. En nihayetinde asilerin kendisi yerine Şehzade Mahmud'u istediklerini beyan etmeleri üzerine Sultan Ahmed tıpkı Edirne'de Sultan Mustafa'nın yaptığı gibi kendi rızası ile tahtını devretmiştir¹⁵³².

Taht değişikliği gerçekleşmiş, askere cülus bahşişi dağıtılmış ancak Patrona ve arkadaşlarının yönetime müdahaleleri bitmemiştir. Onların bu hareketlerinden ziyadesi ile rahatsız olan padişah ve devlet ricali, ortadan kaldırılmaları adına harekete geçmişlerdir. Bunun için Kırım Giray Han, Canım Hoca, Muhsin-zade Abdullah Paşa, Kabakulak İbrahim Paşa ve Yeniçeri Ocağı için önemli isimlerden Pehlivan Mustafa Ağa gizlice İstanbul'a çağırılmıştır¹⁵³³. Yapılan tertibin son adımı Patrona Halil ve arkadaşlarını saraya getirtmektir. Kendilerine yapılan davet üzerine hilatler giydirilip taltif edileceklerini sanarak saraya gelen Patrona Halil, Yeniçeri Ağası Mehmed Paşa, Kul Kethüdası Muslu Ağa ve Emir Ali gibi zorba elebaşları pusuya düşürülüp katledilmişlerdir¹⁵³⁴. Günlerdir şehirde huzur bırakmayan kişilerin ortadan kaldırılmasını sağlayanlar para ile ödüllendirilirken tarihi tekamülleri içerisinde ilk defa bir yeniçeri ağasının katli masraf defterine konu olmuştur¹⁵³⁵. İsyanı bastırmak için İstanbul'a davet edilmiş olan Muhsin-zade Abdullah Paşa'ya yeniçeri ağalığı, Pehlivan Halil Ağa'ya da kul kethüdalığı verilmiştir. Fakat fitne tamamen ortadan

¹⁵³¹ *Abdi Tarihi*, s.24, 28, 48.

Hasan Ağa, Yeniçeri Ağası Sarraç Mehmed Ağa tarafından aleyhinde yazılan bir arzuhal neticesinde yine onun zamanında azledilmiş olan kul kethüdası ile birlikte Rodos'a gönderilip cezalandırılmışlardır. Bkz. *Subhî Tarihi*, s.57.

¹⁵³² Gezer, *a.g.m.*, s.345.

¹⁵³³ Hakan Yılmaz, "İsyânın Gölgesindeki İstanbul: Yeni Arşiv Belgeleri Işığında 1730 Patrona İsyanı" **IV. Uluslararası Osmanlı İstanbullu Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul 2016, s.419.

¹⁵³⁴ *Subhî Tarihi*, s.63-67; *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'î't-Tevârih*, c.I, s.18.

¹⁵³⁵ Bkz. Yılmaz, *a.g.m.*, s.447.

kaldırılmamış. 1731’de bir grup Arnavut ve yeniçeri şehirde hareketlenme başlatmıştır. 26 Mart’ta yeniçeri ağası, sekbanbaşı, kul kethüdası, zağarcıbaşı ve diğer ocak görevlilerine hitaben bir hüküm yazılmış ve gerekli tedbirlerin alınması emredilmiştir. 27 Mart’ta ise Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa, Kul Kethüdası Pehlivan Halil Ağa ve cebecibaşı sadrazam makamına davet edilip burada önlemler müzakere edildikten sonra hepsinin sabaha kadar ayrı ayrı kol gel gezmesi kararlaştırılmıştır. Fakat o gün hiçbiri alınan kararı uygulamamış ve hanelerine dağılmışlardır. Sadrazam konağında görüşülenlerden haberdar olan Arnavutlar, Ağa Kapısı’nı basmıştır. Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa bir süre onlarla mücadele ettiyse de pazısına aldığı bir kurşunla yaralanıp arka kapıdan kaçmıştır. Onun hazinesini yağmalayan eşkıya bu sefer de yönünü Cebahane’ye çevirmiştir. Buradan aldıkları silahlar ile şehrin dört bir yanına dağılan zorbalara başlamamıştır. Sultan I. Mahmud derhal duruma el koyup, sarayda meşveret toplamıştır. Sancak-ı Şerif çıkarılmış, şehre dağıtılan tellallar ile herkes altına çağırılmıştır. Patrona isyanının aksine halk eline geçirdiği silahlar ile Sancak altında toplanmaya başlamıştır. Sadrazam bu olumlu sonuç karşısında Sancak-ı Şerif ile kendi tarafında olan askerleri ve halkı yanına alıp, asilerin bulunduğu Et-Meydanı’na doğru yürümeye başlamıştır. Bayezid Camii’ne geldiklerinde karşısına çıkan asi grubu kalabalığa ateş açmıştır. Bundan bekledikleri etkiyi alamayan asiler Sancak-ı Şerif’e ateş edince halk galeyana gelip üzerlerine saldırmıştır. Korkudan Et-Meydanı’ndaki yandaşlarının yanına kaçan asiler peşlerinden akın akın gelen silahlı halkın gazabından kurtulamamışlardır. İsyan bastırılmış Sancak-ı Şerif’i alan sadrazam, yeniçeri ağası ve cebecibaşı ile huzura çıkıp taltif edilmişlerdir. Ancak hemen akabinde sadece İstanbul’da asayişin sağlanamama ve Ağa Kapısı’ndaki hezimetinden dolayı Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa azledilip yerine Adana Valisi Şahin Mehmed Ağa getirilmiştir. Tüm bu yaşananların ardından Mahmud Paşa Camii etrafında yeni bir ayaklanmanın planı yapılmışsa da asi grubu yeniçeri ağası baskını ile ortadan kaldırılmıştır¹⁵³⁶.

Bu ayaklanmaların ardından sükut bulan İstanbul’da zahire kıtlığı yaşanması huzura gölge düşürmüştür. 6 Haziran 1740’ta Sipah Pazarı’nı yağmalayan kul taifesi,

¹⁵³⁶ **Subhî Tarihi**, s.82, 93-94; **Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür’i’t-Tevârih**, c.I, s.20- 23; **Târîh-i Göynüklü**, s.408.

devamında Bitpazarı ve Kazancılar'da da aynı hareketlerini sürdürüp esnafa dükkan kapattırmış ve Et-Meydanı'na geçmişlerdir. Padişah'ın Beykoz'a biniş-i hümayûna gittiği bir zaman dilimine denk gelen hadiseye ilk tepki Sultan Bayezid Kulluğundaki Hasan Ağa'dan gelmiştir. Yanındaki neferleri ve mağdur olan esnafın da desteği ile büyük kıyım başlatan Hasan Ağa'ya, eşkıya olayını haber alan Nişancı Ahmed Paşa ve Yeniçeri Ağası Seyyid Hasan Paşa da yetişmiş, asiler kanlı bir şekilde dağıtılmıştır. Padişah şehirde olanları duyup saraya dönerken, nişancı ve yeniçeri ağası kol dolaşp, sağda solda saklanan eşkıyalar da bulundukları yerde idam edilmişlerdir¹⁵³⁷. Bu tarihten itibaren yüzyılın sonuna kadar ayaklanmalar yönetim için öncekiler gibi büyük tehlike arz etmemiş yeniçeri ağaları için de nispeten sakin geçmiştir.

XIX. asırda ayaklanma için buldukları sebep ise Nizam-ı Cedid oluşumudur. Savaşlarda alınan yenilgiler nedeniyle var olan askerî yapılar ıslah edilmeye çalışılırken, 1793'te Osmanlı'nın modern ordusu Nizam-ı Cedid kurulmuştur. Kışlalarından kıyafetlerine kadar yepyeni bir oluşum olan Nizâm-ı Cedîd'e askerî kurumlar nezdinde uzun bir süre menfi bir hal oluşmamıştır. Ancak aleyhe esmeye başlayan rüzgar gün geçtikçe şiddetini artırmıştır. 1805'te başlayan hareketlenme 1807'de kale yamaklarının kendilerine Nizam-ı Cedid üniformaları giydirileceği söylentileri ile isyana dönüşmüştür. Bu sırada seferde bulunan Yeniçeri Ağası Pehlevan Hüseyin Ağa, Şehzade Mustafa taraftarı olup bu harekete destek vereceği düşünüldüğünden görevinden alınmıştır. Ancak askerlerin biz aғamızdan memnunuz sözleri üzerine, askerden korkulup vezaret verilerek Ağa Paşa ilan edilmiştir¹⁵³⁸. Asilerin baskısı ile Nizam-ı Cedid ordusu da kaldırılmış ve Sultan III. Selim tahtı Şehzade Mustafa'ya bırakmıştır¹⁵³⁹.

IV. Mustafa'nın tahta çıkması meselelerin nihayete ermesini sağlayamamıştır. Dahası Rusya üzerine gönderilmiş orduda da dindirilemeyen bir kargaşa vardır. Başbozuk asker işi Ulah reayasını yağmalamaya kadar götürmüştür. Bunun üzerine yeniçeri ağası durumu kontrol altına almak için askerlerine bu kişilerin kendilerine

¹⁵³⁷ Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'î't-Tevârih, c.I,s.97.

¹⁵³⁸ , Âsım Efendi Tarihi, s.775.

¹⁵³⁹ Aysel Yıldız, "Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in Katli", III.Selim: İki Asrın Dönemecinde İstanbul, İstanbul 2010, s.223, 227-228; Sunar, "Ocak-ı Âmire'den Ocak-ı Mülgâ'ya Doğru...", s.511.

zahire vermekle görevli olduklarını ve metalarını nüzul eminine rayici mukabelesinde teslim ettiklerini, orduya hizmet için getirildiklerini söylemiştir. Yağmanın böyle olmayacağını belirten yeniçeri ağası, çapulcu askerlerin aldıklarının bedelini ödeyerek davarları ve esir ettikleri reayayı onların gözü önünde serbest bırakmıştır. Bu, itaatsiz yeniçerileri sakinleştirmeye yetmemiştir. Gittikçe kontrolden çıkan tavırları karşısında Yeniçeri Ağası Pehlevan Hüseyin Paşa, bazılarını azalarmış bazılarını ise idam etmiştir. Bunun üzerine asiler yeniçeri ağasının çadırını basarak onu tüfek ve tabanca atışlarıyla öldürmüş, orduda terör estirmeyi sürdürmüşlerdir¹⁵⁴⁰.

Orduda ve İstanbul'daki başıbozukluğa son vermek isteyen Alemdar Mustafa Paşa, neferleri ile başkente girmek için harekete geçmiştir. Kendi adamlarını Yamakların başlattığı ihtilalin elebaşı olan Kabakçı Mustafa'yı öldürmek üzere önden göndermiştir. 13 Temmuz 1808'de Kabakçı Mustafa'yı ortadan kaldırtan Alemdar Mustafa Paşa'nın bir sonraki hedefi, etrafındaki kitlenin de etkisi ile Sultan III. Selim'i yeniden tahta çıkarmaktır. IV. Mustafa ise aleyhine yapılan bu oluşumdan haberdar olup III. Selim'i öldürtmüştür. Alemdar Mustafa Paşa canlı kanlı görmek istediği padişahın cenazesi ile karşılaşınca onun yerine Şehzade Mahmud tahtın yeni sahibi ilan edilmiştir¹⁵⁴¹.

İstanbul'da kale yamaklarının başlattığı isyan Sultan II. Mahmud'un tahta geçmesi ile son bulmuştur. Fakat Alemdar Mustafa Paşa'nın Sekbân-ı Cedid adı altında tıpkı Nizam-ı Cedid gibi yeni bir askerî birlik kurması, esameler ile ilgili düzenlemeler yapması yeniçerilerin sadrazamın karşısında yer almasına sebep olmuştur¹⁵⁴². Birbirlerini tanımak için "sabahdır" parolasını belirleyen asiler 15 Kasım 1808'de saat yedide kışlalarından dağılmışlardır. Kadir Gecesi'ne denk gelen o gün Ağa Kapısı'nı basan asiler Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın telkin edici konuşmalarını yok sayarak yakasından tutup üzerine hücum etmiş ve parçalayarak onu orada

¹⁵⁴⁰ **Câbî Târihi**, s.115-117; **Âsım Efendi Tarihi**, s.931-932; **Tarih-i Cevdet**, TOBB, c.8, s.2385-2386.

¹⁵⁴¹ Yıldız, "Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in Katli", s.235-238.

¹⁵⁴² Fatih Ünal, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden "1808 yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c.I, S.4, 2008, s. 577; Kemalettin Kuzucu, "Yeni Belgeler Işığında Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul Hayatı ve Bâbîâli Olayı" **CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları**, c.I, İstanbul 2014, s. 375.

öldürmüşlerdir¹⁵⁴³. Buradan Bâbîâli'ye geçen asiler sadrazam makamını kuşatıp etrafı yakmaya başlamışlardır. Onlara Sekban-ı Cedid askeri ile mukavemet gösteren ve intikam almadan ölmeyeceğini haykıran Alemdar Mustafa Paşa, konağındaki barutun ateşlenmesi ile hem kendinin hem de üzerine gelen isyankarların sonunu getirmiştir¹⁵⁴⁴. Ancak Alemdar Paşa Vakası'ndan sonra da olaylar durulmamıştır. Kabakçı ve Alemdar Vakası'nın arka planındaki isimlerden doksan dokuzuncu ortada kalan İran asıllı Haydar Baba isimli bir kişinin, sınır dışı edilmesi kararı alınmıştır. Sadrazamdan aldığı emir üzerine Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Haydar Baba'nın Çardak İskelesi'nden Üsküdar'a geçirilmesini sağlamış, ancak bahsi geçen kişi İran'a gidemeden Bolu'da ölmüştür. Haydar Baba'nın ocaktan çıkarıldığı gün eşkıyalar içindeki bazı isimler ağalarına saldırıp türlü isteklerini Bâbîâli'ye iletmışlerdir. İsyankarların istekleri meşihatten gelen fetva ile geri çevrilirken yeniçeri ağası 9 Kasım 1822'de azledilerek yerine Seyyid Osman Ağa getirilmiştir¹⁵⁴⁵.

3. SON İSYAN: OCAĞIN VE YENİÇERİ AĞALIĞININ KALDIRILIŞI

Yaşananların ardından Sultan II. Mahmud Yeniçeri Ocağı'nın üzerine tabiri caizse bir mim koymuştur. Yeniçeri ağaları sıklıkla “*zabt u rabta*” kudretleri yetmediği gerekçesiyle azledilmişlerdir. Ayrıca ocağı ıslah etmek için de çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Mora İsyanı'nı Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın düzenli askerlerinin bastırması ve yeniçerilerin burada hiçbir işe yaramaması, girişimin fitilini ateşlemiştir. Bundandır ki Mısır'da olduğu üzere İstanbul'da düzenli bir birlik oluşturma fikri Yeniçeri Ocağı'nda sözü geçenlerin de onayı ile kabul edilmiştir. Bununla birlikte Mayıs 1826'da şeyhülislam konağında yeniçeri ağasının da katılımı ile gerçekleşen meşverette, *cenk talimi* için bir fetva alınmıştır. Yine aynı toplantıda yeni talimin çerçevesi de çizilmiştir. Başlangıçta elli bir ortadan 7.650 nefer toplanıp

¹⁵⁴³ CÂBÎ TÂRİHİ, s.270-271; ÂSİM EFENDİ TARİHİ, s.1386; TARİH-i CEVDET, TOBB, c.9, s.2537; Kalost Arapyan, **Rusçuk Âyânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları**, Çeviren: Esat Uras, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943, s.159.

¹⁵⁴⁴ Ünal, **a.g.m.**, s.582-583 ; Kuzucu, **a.g.m.**, s.379-380.

¹⁵⁴⁵ Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi, s.130-132.

bunların *eşkinici* adıyla kayıt edilmesi planlanmıştır. Başka bir meşverette ise şeyhülislamdan karara uymayanlar hakkında fetva alınmıştır. Bu son görüşmenin ardından yeniçeri ağası fetvayı alıp içerisinde İstanbul kadısının da bulunduğu bir alay ile Ağa Kapısı'na gitmiştir. Vakanüvis Esad Efendi tarafından ocaklıya *Eşkinici Layiha'sı* ve bu konudaki fetva okunmuştur. Bunun üzerine Yeniçeri Ağası Mehmed Celaleddin Ağa, kararlarının ne olduğunu sorup bunu sadrazama ileteceğini bildirmiştir. Orada bulunanlar onayladıklarını, fetvanın altını can ve kanları ile mühürleyeceklerini beyan etmişlerdir¹⁵⁴⁶.

Yeniçeri ağasının sadrazamı haberdar etmesinin ardından durum padişaha da iletilmiştir. Devamında kararlaştırıldığı üzere yeniçeri ağası tarafından elli bir ortadan yazılan neferler ile eşkinici birliği oluşturulmuş, diğerlerinden farklı olarak ayaklarına sıkı potur, başlarına yeşil Laz kalpağı giydirmek uygun görülmüştür. Bir yandan eşkinici birlikleri oluşturulurken, diğer yanda daha önce fetvanın altına mühürlerini basacaklarını iddia eden ocak ileri gelenleri, bu yeni talim aleyhinde faaliyetlere girişmişlerdir. Hatta en nihayetinde içlerinden bazıları meseleyi yeniçeri ağası huzurunda “*talimden murad gavur talimi midir?*” gibi sorular sormaya kadar götürmüşlerdir. Ocaklı arasında bu fesad sadrazam ve Sultan II. Mahmud arasındaki yazışmalara da yansımıştır. Sadrazam ortada gezen fitneden dolayı tedirgin iken Sultan Mahmud Eşkinici konusunda bir hayli kararlıdır. Yeniçeri ağasının da tavrı padişahınki ile aynıdır. 12 Haziran 1826'da eşkinici talimi için Yeni Odalar'daki meydanda bir talim yapılmıştır. Defalarca yeni oluşumlarının sonunu getirmiş ocaklı ise boş durmamaktadır. Onların amaçlarını sezen Yeniçeri Ağası Celaleddin Ağa, etrafındakilerle durumu paylaşmıştır. Ocağın ihtiyaçları ile yapılan toplantıda ise duyduklarından huzurları iyice kaçmıştır. Dahası sadrazam da panik yapmış gece yeniçeri ağalığından Boğazlar Muhafazasına geçirilen Hüseyin Paşa'nın sahilhanesine giderek durumu ona anlatmıştır. Derhal tedbir alınmaya başlanmış, Topcu, Humbaracı, Lağımçı ve Tersane ocakları teyakkuzda beklemeleri için uyarılmıştır. Ayrıca Boğaz Muhafızları Hüseyin Paşa ve Mehmed İzzet Paşa'nın maiyetindeki üç bin sekbanın İstanbul'a geçirilmesi planlanmıştır. Bunun son isyanları olduğunu bilmeksizin 15 Haziran akşamı yeniçeriler Et Meydanı'nda toplanmışlardır. Saat altı

¹⁵⁴⁶ Uzunçarşılı, **Kapukulu**, s.532-535; Yeşil, **İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu**, s.62-63.

gibi içlerinden bazıları Yeniçeri Ağası Celaleddin Ağa'yı öldürmek için Ağa Kapısı'na girmiştir. Ancak Celaleddin Ağa o gece kol gezmeden dönmüş, yatağına girmeden helaya gitmiştir. Asiler her yerde arasalar da bulamayıp oradan ayrılınca yeniçeri ağası da kaçıp geceyi Süleymaniye civarında bir konakta geçirmiştir¹⁵⁴⁷.

İsyan haberi duyulunca sadrazam ulemayı ve ümerayı, hatta ocak kumandanlarını Yalıköşkü'nde toplamaya başlamıştır. Her zaman olduğu gibi önce asilere meramlarını anlatmaları için aracı gönderilmiştir. Asilerden, eşkinici talimini istemedikleri ve bu işin sorumlularının kendilerine teslim edilmesi haberi gelmiştir. Fakat isteklerinin kabul edilmeyeceği bildirilmiştir. Tüm bunlar yaşanırken Beşiktaş Sarayı'nda bulunan Sultan II. Mahmud kayık ile Topkapı Sarayı'na geçmiş, Sünnet Odası'nda devlet erkanı ile görüşmeye başlamıştır. Bu zamana kadar kan dökülmemesi için ihtimam gösterilmiş olsa da bu meşveretten çıkan karar yeniçerilerin sonunu getirecektir. Padişah kararı ile Sancak-ı Şerif çıkarılmış ve Cihad çağrısı yapılmıştır. Dahası Sultan Mahmud sarayda bulunan silahları halka dağıtmıştır. Sancak-ı Şerif'in arkasındaki büyük kalabalık karşısında yeniçerilerin hiç şansı yoktur. Korkudan saklandıkları kışlaları mezarları olmuştur. Ocaktan kalanlar ise devam eden günlerde idam edilmiştir¹⁵⁴⁸. Birkaç gün sonra Ahmed Cevdet Paşa'nın ifadeleri ile İstanbul yeni fethedilmiş bir memlekete dönmüştür¹⁵⁴⁹. Son Yeniçeri Ağası Celaleddin Ağa ise kendi isteği ile mütekaid olup, ocağın söndürülmesinde büyük emeği olan eski ağa Hüseyin Paşa'ya yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun Seraskeriliği verilmiştir¹⁵⁵⁰.

¹⁵⁴⁷ Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi, s.611; Es'ad Efendi, Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair), Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul 2005, 58-59; Şirvânî Fatih Efendî, Gülzâr-ı Fütûhât: Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi, İstanbul 2001, s.8-9; Târih-i Cevdet, TOBB, s.3408-3409.

¹⁵⁴⁸ Uzunçarşılı, Kapukulu, s.535-539, 544-546; Yeşil, İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu, s.337-347.

¹⁵⁴⁹ Tarih-i Cevdet, TOBB, c.XII, s.3420

¹⁵⁵⁰ HAT, 1318/51356; Tarih-i Cevdet, TOBB, c.XII, s.3421.

SONUÇ

Fatih Kanunnamesi'nde tüm ağaların en büyüğü olduğu belirtilen, Ağayan-ı Birûn ifadesi ile saray intisabı vurgulanan yeniçeri ağalığının ortaya çıkışı lideri olduğu ocağın kuruluşu ile aynı zamana, Sultan I. Murad'ın saltanatına denk gelmektedir. Zaman ilerledikçe itibarı artan bu rütbenin yeri sadece devlet teşkilatına dair eserlerde değil şehrin yabancı misafirlerinin hatıralarına da konu olmuştur. Elçi ve seyyahlar hatıratlarında yeniçeri ağasının asker ve halktan büyük hürmet gören en saygın ve en güçlü ağa olduğuna vurgu yapmışlardır. Hünkarın has kulları olan yeniçerilerden aldıkları bu güç ile de birçok taht değişikliğinin arka planında bulunmuşlardır. İstanbul'un fatihi olacak II. Mehmed'in tahttan indirilip II. Murad'ın padişah ilan edilmesi ve II. Bayezid'a rağmen I. Selim'in saltanat sahibi olmasını sağlayan hadiselerin arkasında yeniçeri ağaları yer almışlardır. Bunlar içerisinde Kanuni'nin çocuklarından Şehzade Bayezid'i desteklediği halde Selim tahta çıkınca başarısız olan ya da Sultan İbrahim gibi sadece saltanatına değil canına sebebiyet veren de vardır. Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa gibi saltanat aleyhine hareket edip bunun bedelini hayatıyla ödeyen de bulunmaktadır.

Saltanat bekası için yeniçeri teşkilatının başına güvenilen kişiler getirilmiştir. Aslında en başında yeniçeri ağaları sekbanbaşılardan seçilmiştir. Ancak yaşanan olumsuzluklar nedeniyle Yeniçeri Ocağı'nın daha güvenilir kişilere emanet edilmesi amacıyla XVI. asırdan itibaren Enderun terbiyesi alanlardan, miralem, silahdar, kapıcıbaşı ve mirahur gibi padişahın yakın hizmetinde bulunanlardan makama tayinler yapılmıştır. Bununla birlikte XVII. yüzyılda yeniçeri ağalığına Enderun haricinde Birûn'dan, sadarete vazife yapan kethüdalarından, sadrazamın vekili olan İstanbul kaymakamlarından ve şikk-ı sanî defterdarlarından bile atamalar yapılmıştır. Maryol Hüseyin Ağa ile ilk defa Yeniçeri Ocağı'ndan birinin makama gelmesi de bu yüzyıla rastlamaktadır. Tam da bu noktada yeniçeri ağalığı, devlet teşkilatı içerisinde kul kökenli birinin hangi makamlara kadar yükselebileceğinin en güzel örneklerini sunmaktadır. Zira çeşitli kademelerden geçip yeniçeri ağalığına gelmiş kişiler sancakbeyi, beylerbeyi, kaptanıderya, sadaret kaymakamı ve defterdarlığa atanmış, devlet teşkilatında en yüksek rütbe olan sadrazamlığa kadar yükselmişlerdir.

Yeniçeri ağaları makamlarının seviyesi ile aynı minvalde gelir sahibi olmuşlardır. Bunların başında maaşları, zamanla buna eklenen tevziat, kendilerine tayin edilmiş arpalık ve Yeniçeri Beytûlmali'nden aldığı pay gösterilebilir. Ayrıca padişah tarafından muhtelif vesileler ile verilen inam ve ihsanlar, devlet adamları ve ocak ricalinin hediyeleri, elçi heyetlerinin ikramları ağalık makamının gelirleri arasında yer almıştır. Bu rütbe gelir kadar mevkii gereği yaptığı harcamaları da beraberinde getirmiştir. Bunların başında da ağalığa atanır atmaz verdikleri avaid ve caizeler, daha sonra eklenen Darbhane-i Âmire ödemeleri gelmektedir. Ayrıca imdad-ı seferriye gibi olağan üstü hallerde yaptıkları ödemeler, üst makamlara sundukları hediyeler, düzenledikleri ziyafetler de ağaların gider kalemlerini teşkil etmiştir. Yine elde ettikleri gelirler ile imparatorluğun dört bir yanında hamî ve banî olarak dinî ve içtimaî eserler vakfetmişlerdir.

Osmanlı devlet teşkilatında önemli bir mevkie karşılık gelen yeniçeri ağalığında bulunan kişi, padişahın huzurunda tek başına bulunma statüsüne sahiptir. Dahası mevkideki kişinin vezareti olduğu müddetçe yeniçeri ağalığı arza iki kere giren tek makamdır. Yine vezareti olduğu müddetçe divan-ı hümayûna katılabilen ağalar, olağan üstü hallerde toplanan meşveret meclisleri ve ayak divanlarında da yerlerini almışlardır. Yönetim ve yargı gibi devlet protokollerinin de önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Nitekim önem arz eden olaylar vesilesi ile düzenlenen seremonilerde, kutsal günlere dair törenlerde ve hanedanı ilgilendiren merasimlerde rütbelerini kendilerine has gösterişli kıyafetleri ile temsil etmişlerdir. Ayrıca cuma selamlığı örneğinde olduğu gibi bu merasimlerin çoğunun güvenlik içerisinde sorunsuzca icra edilmesinde büyük bir vazife üstlenmişlerdir.

Devlet teşkilatı içerisinde üst düzey bir rütbede bulunan yeniçeri ağalarının ilk görevi askerî teşkilatın en prestijli grubunun idaresidir. Görev sahaları her ne kadar Yeniçeri Ocağı gibi görünse de yeniçeri ağalığı burada devletin temeli olan kul sisteminde önemli bir misyonu yerine getirmiştir. Devlete hizmet edecek nefer Gayrimüslim bölgelerinden toplanarak Ağa Kapısı'na getirilmiş, burada yeniçeri ağasının huzurunda yapılan muayenenin ardından durumlarına göre saray ve ocak için ayrılmışlardır. Ağanın devşirme ile ilgili sorumluluğu burada kalmamıştır. Türk üzerine terbiyeye gönderilen ve acemi olarak adlandırılan neferin ulufeye yazılması, muhtelif vazifelere gönderilmesi ve en nihayetinde onların Acemi Ocağı'ndan

Yeniçeri Ocağı'na çıkarılmasına kadar sorumluluk sahibi olmuştur. Bununla birlikte askerî teşkilatın en kalabalık grubunun idarecisi olarak Yeniçeri Ocağı'nda birçok görevi yerine getirmiştir. Bunların başında barış zamanında ocağın nizamını koruması ve neferin sefere hazırlanması sayılabilir. Yine hem ocağı hem de devlet hazinesini ilgilendiren esame ve beytûlmâl işlemleri de ağaları en çok uğraştıran meselelerden olmuştur. Savaş zamanında ise ordu için nefer toplama, sefer sırasında nizamlarını sağlama ve ihtiyaçlarını karşılamakla da mükellef kılınmışlardır. Bununla birlikte kendileri de makamlarının ortaya çıktığı devirlerden itibaren birçok sefere kumandan olarak katılmışlardır.

Yeniçeri ağasının bir diğer görevi ise örfî hâkimi olduğu İstanbul'da asayiş ve düzeni sağlamaktır. İstanbul gibi kalabalık bir şehir için sürekli teyakkuz halinde olan yeniçeri ağaları emrindeki askerler ile kola çıkarak tehdit oluşturan unsurları ortadan kaldırma adına büyük gayret göstermişlerdir. Şehirde yaptıkları rutin asayiş gezileri haricinde sorun teşkil eden ya da etme ihtimali olan meselelerle ayrıca ilgilenmişlerdir. Bir kanun uygulayıcı olarak hırsızlık yapanı, adi suçlara karışanları, devlet aleyhine faaliyet gösterenleri kısacası huzur bozanları bulup şehirden uzaklaştırmak için çalışmalarda bulunmuşlardır. Sadece suça karıştıkları kesin olarak tespit edilenler değil suç işleme potansiyeli bulunlar da şehirden uzak tutulması gerekenlerdir. Bunun için de güvenliği ve iaşeyi tehdit eden başıboş, kefilisiz ve bekar nüfusun şehirde birikmesini önlemek, ayrıca böyle insanların kaldığı yerleri kontrol altında tutmak, yenisinin yapılmasını engellemek yeniçeri ağalarını bir hayli meşgul eden konulardan olmuştur.

Birbirinden farklı unsurların yaşadığı İstanbul'un bu özelliği ağalara da ayrıca sorumluluk yüklemiştir. Zira Gayrimüslimlerin merasimlerinde güvenliğin sağlanması için yasakçı tayin edilmesi ve bunların suiistimalde bulunmasının önlenmesi ağaların vazifelerindendir. Bununla birlikte Gayrimüslimlerin kendi aralarında mezhepsel olaylar yaşanmaması ve fitnenin önüne geçilmesi için faillerin yakalanarak şehirden çıkarılmasını sağlamışlardır. Ayrıca elçilerin güvenliklerinden sorumlu olan ve bunun için askerlerini görevlendiren yeniçeri ağaları, neferlerinin hataları karşısında yönetimin uyarılarına maruz kamışlardır.

Şehrin asayiş kadar nizamı bozan unsurları bertaraf etmek için de yeniçeri ağaları büyük mesai harcamışlardır. İstanbul'da düzeni bozan en büyük hadiselerden

biri hiç şüphesiz yangınlardır. Maddi ve manevi kayıplara yol açan yangınları önleme, söndürme ve hatta bir yandan da bu sırada askerin yağmasını engelleme adına çaba harcamışlardır. Bu uğurda da yeniçeri ağalarından yaralananlar, hayatını kaybedenler ya da görevini icradaki başarısızlığından azledilenler dahi olmuştur.

İstanbul'da nizamı sağlama adına bazı beledî vazifeler de yeniçeri ağasının mesuliyetine bırakılmıştır. Bunların başında İstanbul'un surlarına zarar verecek unsurların bertarafı, harabe yapıların tamiri ve yeni binaların şehrin dokusuna uyacak şekilde yapılmasını sağlama sayılabilir. Çöplerin ve hayvan ölülerinin şehir içerisinde birikmesini önleme, bunların belirlenmiş yerlere dökülmesini sağlama, bozulan kaldırımları tamir ettirme de yeniçeri ağalarının görevlerinden olmuştur. Yine narhın belirlenmesi ve uygulanmasında misyon üstlenen yeniçeri ağaları herhangi bir sebepten şehirde oluşabilecek kıtlık vakalarının engellemesi ve halkın temel tüketim maddelerine ulaşması için büyük gayret göstermişlerdir. Sadece İstanbul halkının değil aynı minvalde sarayın iaşesinde aksaklık yaşandığında meselenin halledilmesi için yeniçeri ağalarına başvurulmuştur. Yeniçeri ağalarının vazifesi tüketici cihetiyle sınırlı kalmamış metaı üreten ya da satan olarak esnaf üzerinde büyük yetki sahibi olmuşlardır. Üretimde kalitenin korunması, üretici ve ya satıcı statüsündekilerin mağdur olmaması adına nizamnamelerin düzenlendiği meclislerde hazır bulunup, bu kanunların uygulayıcısı olarak hizmet etmişlerdir. Zaman içerisinde esnaf üzerinde elde ettikleri statü neticesinde bazı meslek grupları, yönetici zümreden kendilerine yeniçeri ağasından başka kimsenin karışmamasını dahi istemişlerdir.

Yönetimde bu denli büyük bir misyon üstlenmiş olan yeniçeri ağaları, liderleri olduğu nefer grubunun isyanları ile sık sık imtihan olmuşlardır. Nitekim ilk defa 1446'daki Buçuktepe Vakası ile başlayan isyan hareketleri ocak var olduğu sürece devam etmiş ve yeniçeriler memnun olmadıkları her durumda istediklerini yaptırmak için ayaklanmışlardır. Bunları destekleyenler kadar bertaraf etmek için gayret gösteren yeniçeri ağalarının varlıkları muhakkaktır. Ancak birçoğu bu isyanlarda ağır bedeller ödemişlerdir. Bunlardan ilki ayaklanmanın ardından gelen azillerdir. Öyle ki 1451'deki ikinci yeniçeri isyanında daha önceki ayaklanmanın destekçisi Kurtçu Doğan azledilirken bu daha niceleri ile devam etmiştir. Bazı isyanların sebep ve sonuçlarına bakıldığında ağanın yönetim tarafından siyaseten katledildiği de görülmektedir. Ancak genel olarak devlet neferden yeniçeri ağalarını koruma yönünde

bir tutum sergilemiştir. Nitekim bazı ayaklanmalarda yeniçeriler isyandan vazgeçmek için şikâyetçi oldukları kişilerin isimlerini saraya bildirerek öldürölmelerini istemişlerdir. Bunlar içerisinde yeniçeri ağalarının yer aldığı vakalar da olmuştur. Dahası birçok isyanda kontrolden çıkan asiler ağalarının hayatına kendi elleriyle feci şekilde son vermişlerdir. Bu bağlamda devlet teyakkuz halinde olmuştur. Ağa Hüseyin Paşa örneğinde olduğu gibi katledileceğı yönetimce anlaşılınca görevden de alınmıştır.

Neferlerin disiplinsiz hareketleri sonucunda ocak zamanla önemini kaybetmiş ancak yeniçeri ağalığı için aynı durum söz konusu olmamıştır. Devletin karar alma organlarındaki ve teşrifattaki yerleri daima korunmuştur. Her ne kadar Sultan II. Mahmud döneminde ağalık makamında seri değişimler gözükse de bunun ocağı zabt u rabt altına alma çalışmalarının bir parçası olduğu muhakkaktır. Dahası ıslah çalışmalarına cevap vermeyen Yeniçeri Ocağı'ndan devlet vazgeçse de bu makamda olan kişi için geçerli olmamıştır. Öyle ki Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı hiçbir iz kalmamacasına büyük bir katliamla ortadan kaldırılırken Yeniçeri Ağası Celaleddin Ağa'ya dokunulmamıştır. Hatta kendisine yeni kurulacak askeri birliğin kumandanlığı dahi teklif edilmişse de kendi isteğı ile emekliliğe ayrılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- Ali Emiri (AE) Abdülhamid I (AE.SABH.I), 1/51, 2/197, 5/480, 5/503, 8/708, 11/1025, 12/1051, 15/1319, 112/7579, 161/10723, 197/13191, 256/27889, 290/19512
- Ahmed I (AE.SAMD.I), 9/881
- Ahmed III (AE.SAMD.III), 182/17738, 222/21414, 226/21793, 226/21794
- Mahmud I (AE.SMHD.I), 11/724, 67/4377, 91/6217, 183/14246, 259/21079, 265/21463
- Mehmed IV (AE.SMMD.IV) 11/1146, 11/1147, 22/2417, 44/5028, 49/5681, 86/10322
- Mustafa II (AE.SMST.II) 26/2504, 40/3974, 139/15414
- Mustafa III (AE.SMST.III) 14/944, 15/953, 15/954, 73/5419, 140/11018, 175/13747, 243/19342, 313/25138, 313/25146, 325/26131, 355/28447, 355/28447
- Osman III, (AE.SOSM.III) 10/659, 26/1842
- Selim III (AE.SSLM.III) 35/1960, 83/4980, 107/6479, 154/9264, 166/9927, 220/12883, 242/14077, 269/15563, 422/24216
- Süleyman II (AE.SSÜL.II), 27/2718
- Bâb-ı Âsafî (A. {) Âmedî Kalemî (A. {AMD), 1/68, 18/9, 23/53, 23/58
- Divan-ı Hümâyûn Kalemî (A. {DVN), 47/25, 96/77, 192/14, 697/52, 1630/43, 1630/58, 2173/2, 2279/29, 2400/14, 2403/29, 2408/30, 2415/43, 2420/3, 2425/10, 2439/22, 2440/25
- Divan-ı Hümâyûn Şikayet Kalemî Defterleri (A. {DVN.ŞKT.d), 1014
- Divan-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A. {DVNSMHM.d), 2/1166, 2/1295, 2/1843, 3/56, 3/914, 4/38, 4/84, 4/122, 4/513, 4/738, 4/1041, 4/1534, 4/1950, 4/1950, 5/594, 5/644, 5/790, 5/1552, 5/1984, 6/267, 6/284, 6/401, 6/479, 6/1292, 6/1300, 7/286, 7/478, 7/590, 7/594, 7/619, 7/685, 7/733, 7/768, 7/791, 7/792, 7/823, 7/1231, 7/1232, 7/1258, 7/1260, 7/1379, 7/1549, 7/1565, 7/1565, 7/2157, 9/177, 10/125, 10/129, 10/135, 10/255, 10/362, 10/381, 10/409, 10/410, 10/425, 10/445, 10/446, 10/453, 10/486, 12/449,

12/1195, , 14/734, 14/941, 14/1150, 14/1336, 14/1662, 14-
1/482, 14-2/851, 16/75, 16/118 , 16/119, 16/120, 16/141,
16/152, , 16/154, 16/157, 16/158, 16/486, 16/478, 16/506,
16/553, 16/559, 16/561, 18/50, , 18/85, 18/114, 18/184, 19/76,
19/86, 19/285, 19/390, 19/396, 19/400 , 21/304, 21/352, 21/602,
21/653, 23/407, 23/408, 23/414, 23/415, 23/728, 24/240,
25/733, 25/3066, 25/3067, 25/3073, 25/3075, 25/3078,
25/3089, 25/3096, 25/3097, 25/3968, 26/235, 26/441, 26/869,
27/748, 28/238, 30/396, 31/747, 31/756, 32/203, 32/461,
32/465, 32/508, 33/143, 33/752, 34/115, 35/881, 35/903,
35/903, 35/910, 35/989, 36/84, 36/92, 36/611, 36/960, 38/149,
39/525, 39/556, 40/285, 42/541, 42/687, 42/702, 42/1002,
44/52, 44/198, 47/374, 47/584, 47/631, 48/398, 48/472, 48/521,
48/810, 48/968, 49/205, 49/282, 49/329, 49/475, 51/144,
52/161, 52/480, 52/527, 52/627, 52/646, 52/729, 53/166,
53/315, 53/387 , 53/505, 55/9, 55/111, 55/227, 57/74, 58/17,
58/311, 58/272, 58/551, 58/834, 58/897, 60/164, 61/73, 61/284,
61/314, 61/315, 62/114, 62/136, 62/292, 62/347, 62/358,
62/442, 64/113, 64/119, 64/221, 64/355, 64/373, 65/651,
66/134, 66/135, 66/159, 66/253, 66/283, 66/284, 69/257,
69/399, 70/346, 70/468, 70/481, 71/345, 71/592, 72/227,
72/322, 72/768, 72/824, 72/824, 72/834, 72/883, 72/675,
73/141, 73/527, 73/765, 73/767, 79/859, 80/179, 85/680,
87/466, 87/533, 93/7, 95/267, 95/503,, 96/597, 96/849, 98/68,
98/99, 98/102, 98/616, 98/730, 98/510, 99/117, 99/126, 99/128,
102/233, 102/463, 102/605, 102/736, 104/55, 104/91, 104/94,
104/543, 104/551, 104/628, 104/846, 104/1100, 104/1203,
105/150, 105/212, 106/312, 106/410, 106/480, 106/834,
106/1105, 107/3, 107/19, 107/21, 107/53, 108/85, 108/884,
108/855, 108/1314, 108/1421, 110/905, 110/2596, 110/2658,
111/280, 111/1085, 111/1613, 111/1625, 111/1839, 111/1840,
111/1845, 111/1848, 111/1955, 111/2189, 114/212, 114/644,
114/697, 114/788, 114/866, 114/888, 114/968, 114/981,
114/1011, 114/1045, 116/1441, 118/945, 118/1078, 119/420,
119/719, 119/1085, 119/1141, 119/1240, 119/1284, 119/1328,
119/1432, 119/1583, 119/1681, 119/1731, 120/85, 120/438,
123/74, 126/239, 127/24, 127/34, 127/1074, 127/1077,
129/1353, 130/69, 130/1129, 130/1304, 130/1315, 131/86,

131/491, 131/494, 131/725, 131/779, 131/845, 131/1209,
131/1353, 131/1436, 132/231, 132/318, 132/531, 132/738,
132/783, 132/1020, 133/65, 133/562, 133/812, 133/1072,
133/1205, 134/48, 134/396, 134/565, 134/615, 134/698,
134/841, 134/803, 136/40, 136/71, 136/100, 136/168, 136/344,
136/345, 136/715, 136/753, 136/1675, 137/86, 138/28, 138/29,
138/92, 138/254, 138/488, 138/495, 138/566, 138/584,
138/621, 138/759, 138/792, 138/793, 138/1094, 138/1180,
139/153, 139/174, 139/353, 139/677, 139/711, 140/1, 140/2,
140/3, 140/70, 140/215, 140/473, 140/478, 140/731, 140/1237,
140/1301, 140/1328 , 141/13, 141/341, 142/14, 142/25,
142/323, 142/401, 142/402 , 142/876, 142/1150, 145/478,
148/218, 149/162, 149/177, 149/254, 149/306, 149/384,
149/419, 153/1185, 153/888, 156/1072, 157/61, 157/709,
158/486, 159/609 , 177/34, 190/60, 227/143, 227/302, 227/305,
227/313, 227/317, 227/319, 227/339, 227/397, 227/398,
227/399, 227/458, 227/634, 227/660, 227/661, 227/703,
227/704, 227/741, 227/757, 227/780, 227/850, 229/ 246,
229/377, 230/496 , 230/ 815, 233/177, 235/134, 235/936,
235/946, 235/947, 235/957, 235/958, 236/1077 , 236/121,
236/133, 236/640 , 237/457, 237/742, 237/1239, 237/1345,
238/094, 238/281, 238/428, 238/670, 238/882, 238/1126,
240/72, 240/125, 241/1345

Divan-ı Hümâyûn Sicilleri Tahvil (Nişan) Kalemi Defterleri
(A.{DVNSNŞT.d}), 2, 53, 181

Sâdaret Mektubi Kalemi Defterleri (A.{MKT.d}), 1025/25

Ruûs Kalemi (A.{RSK}) , 2826/18, 3393/11, 3393/25, 3393/47,
3393/49, 3393/52, 3393/79

Ruûs Kalemi Defterleri (A.{RSK.d}), 1453, 1484, 1485, 1485-
A, 1497, 1502, 1503-B, 1562, 1568, 1572, 1578, 1598, 1601,
1620, 1631, 1698-B.

Bâb-ı Defteri (D)

Büyük Ruznamçe Kalemi Defteri (D.BRZ.d), 20614, 20625

Başmuhassebe Kalemi Evrakı (D.BŞM), 2000/67

Başmuhassebe Bina Eminliği (D.BŞM.BNE), 23/28

Başmuhassebe Bina Eminliği Defterleri (D.BŞM.BNE.d), 16235

Başmuhassebe Buzcubaşı Evrakı (D.BŞM.BZB), 2/33

Başmuhassebe Buzcubaşı Defterleri (D.BŞM.BZB.d), 12247,
12287, 12300

	Başmuhasebe Kalemi Defteri (D.BŞM.d), 598-A, 802-A, 1521, 1202, 2084, 2164, 2566, 3812, 7760
	Başmuhasebe Kasabbaşı Defterleri (D.BŞM.KSB.d), 11883, 12077
	Başmuhasebe Muhallefat Evrakı (D.BŞM.MHF), 46/60
	Başmuhasebe Muhallefat Defterleri (D.BŞM.MHF.d), 12349-G, 13072, 13088, 13266, 13656
	Başmuhasebe Şhremeni (D.BŞM.ŞHE), 1/4, 2/99, 4/14.
	Küçükruznamçe Kalemi Defterleri (D.KRZ.d) , 33120, 33148, 33207, 33263
	Mefkûfât Kalemi Evrakı (D.MKF) , 225/63, 321/97, 605/9
	Piyade Mukâbelesi Kalemi Defterleri (D.PYD.d), 35557
	Teşrifât Kalemi Evrakı (D.TŞF), 1/20, 1/292, 4/73, 4/187, 6/227, 7/55, 9/65, 13/31, 13/28, 14/8, 14/14, 14/140, 15/29, 15/108, 15/174, 15/177, 16/24, 16/35, 16/45, 16/46, 16/132 , 17/2, 17/6, 17/41
	Teşrifât Kalemi Defteri (D.TŞF.d), 15180, 26051, 26057, 26064, 26065, 26085, 26099
	Yeniçeri Kalemi Evrakı (D.YNC), 7/92, 7/106, 8/78, 8/107, 8/125, 9/83, 11/15, 11/67, 28/75, 28/76, 30/76, 30/90, 32/152, 32/181, 69/10, 69/37, 73/41, 73/49, 73/50, 73/62, 73/98, 83/72, 105/2, 116/48, 117/37, 135/41, 144/2, 187/53, 257/5, 281/55, 367/38; 367/123, 367/193, 388/116, 388/84, 424/379
	Yeniçeri Kalemi Defterleri (D.YNC.d), 34205, 34270, 34362, 34527, 34557, 34712, 34721, 34741, 34766, 34815, 34824, 34900, 34902, 34982, 35855
Babiali Evrak Odası (BEO)	1856/139160, 3466/259949
Cevdet (C.)	Adliye (C.ADL) 26/1533, 45/2750, 74/4459, 86/5190
	Askeriye (C.AS) 38/1743, 41/1884, 58/2737, 60/2812, 62/2927, 68/3189, 76/3585, 116/5221, 120/5389, 121/5430, 133/5932, 158/6981, 170/7426, 182/7912, 191/8246, 228/9680, 233/9860, 237/9995, 253/10570, 254/10592, 277/11497, 295/12250, 357/14785, 377/15593, 378/15642, 402/16611, 419/17374, 459/19122, 461/19221, 483/20149, 483/20174, 483/29163, 506/211, 507/21178, 509/21260, 516/21532, 528/22028, 534/22373, 551/27396, 567/23846, 571/24000, 596/25133, 607/25608, 607/25613, 620/26178, 621/26203, 626/26417,

647/27224, 648/27255, 668/28086, 765/32310, 749/31507,
770/32586, 780/33018, 781/33071, 803/34062, 805/34157,
816/34681, 841/35876, 848/36232, 865/37061, 927/40086,
929/40218, 973/42391, 975/42469, 999/43679, 1005/43996,
1015/44492, 1033/45348, 1035/45438, 1062/46748,
1070/47129, 1072/47210, 1073/47249,
1074/47295, 1141/50689, 1158/51528, 1162/51724,
1164/51833, 1172/52222, 1188/53034, 1202/53817,
1219/54677.

Belediye (C.BLD): 2/84, 15/735, 16/76, 18/872, 27/1311,
27/1313, 28/1394, 33/1636, 36/1763, 37/1834, 45/2221,
46/2291, 49/2405, 49/2422, 55/2710, 57/2819, 60/2971,
67/3332, 67/3347, 68/3382, 69/3438, 70/3474, 77/3826,
79/3913, 84/4168, 88/4374, 94/4652, 94/4655, 94/4663,
95/4741, 106/5285, 112/5567, 127/6316, 130/6476, 139/6933,
150/7454, 146/7292

Dahiliye (C.DH): 6/291, 19/928, 84/4197, 89/4415, 96/4773,
101/5042, 134/6676, 144/7153, 279/13934, 326/16271,
335/16722, 304/15199, 340/16952, 344/17177

Evkâf (C.EV) 37/1817, 48/2359, 70/3457, 74/3685, 116/5777,
117/5824, 134/6677, 186/9267, 221/11040, 328/16657,
360/18265, 389/19729, 429/21748, 431/21813, 480/24288,
505/25513, 536/27093, 579/29231, 591/29827, 629/31718,
653/32949

Maârif (C.MF) 74/3662, 85/4212, 168/8369, 169/8442,
181/9005

Maaliye (C.ML) 14/1900, 18/842, 19/866, 53/2476, 53/2462,
84/3852, 95/4271, 95/4271, 97/4334, 178/7568, 200/8269,
495/20129, 546/22437, 555/22807, 680/27947

Sihhiye (C.SH) 3/148

Saray Mesalihi (C.SM) 46/2336, 171/8598

Zabtiye (C.ZB) 4/197, 22/1088, 27/1306, 53/2601, 59/2906,
69/3450, 31/1544, 34/1675, 84/418

Evkâf (EV.)

Hatt-ı Hümayun (HAT)

Haremeyn Muhasebesi Defterleri (EV.HMH.d), 7935

11/433, 13/496, 15/633, 15/636, 19/858, 19/911, 90/3680,
90/3700, 91/ 3738; , 182/8396, 191/9282, 192/9402, 195/9710,
201/10308, 209/11176, 210/11321, 238/13222, 238/13265,
239/13323, 255/14520, 257/14761, 263/15236, 276/16204-A,

276/16208, 278/16336, 278/16369, 278/16404, 279/16510,
279/16530, 279/16539, 281/16659, 281/16696, 282/16762,
287/17237, 294/17480, 299/17781, 307/18127-B, 337/19309,
337/19316, 338/19321, 338/19360, 339/19367, 339/19373,
339/19384, 339/19387, 339/19387-A, 339/19394, 339/19408,
340/19435, 340/19445, 341/19463, 341/19464, 341/19470,
341/19478, 341/19479, 341/19480, 341/19514, 341/19525,
478/23382, 481/23573, 524/25588, 525/25705, 525/25731,
595/29174, 596/29241, 596/29258, 596/29277, 597/29323,
626/30951, 626/30957, 654/31969, 665/32364, 670/32687,
679/33134, 845/37962, 1000/41993, 1002/42081, 1164/46047,
1164/46058, 1164/46058-A, 1164/46058-B, 1261/48792,
1261/48825, 1261/48829, 1261/48829A, 1261/48830,
1261/48830-A, 1269/49184, 1269/49186,
1270/49203, 1313/51154, 1315/51277, 1316/51330,
1318/51356, 1338/52243, 1345/52566, 1356/53149,
1358/53264, 1359/53435, 1383/54708, 1383/54730,
1383/54730, 1399/56297, 1408/57104, 1411/57370,
1426/58416 , 1450/31, 1451/5, 1531/15, 1551/34, 1561/11,
1563/53, 1568/4

İbnülemin (İE)

Adliye (İE.ADL), 5/306

Askeriye (İE.AS) , 32/2819, 35/3196, 60/5495, 71/6377,
72/6502, 86/7745

Dahiliye (İE.DH) , 4/304, 16/1501, 30/2710

Evkâf (İE.EV) , 25/2961, 73/7821

Hariciye (İE.HR), 11/1098

Muhallefat (İE.MHF), 1/71

Maliye (İE.ML), 37/3619, 101/9578

Tevcihât (İE.TCT) , 8/888, 8/996

Kamil Kepeci (KK)

Kamil Kepeci Defterleri (KK.d), 217, 257, 258, 265, 676, 676-
1, 696, 1885, 1919, 2778, 3461, 3475, 3502, 6638

Maliyeden Müdevver (MAD)

Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD.d), , 2775, 6006, 6956,
7441, 7600, 17249, 17327, 17489, 23771

Müzehhep Ferman ve Berat (MFB), 1283

Sadâret (A.})

Sadâret Defterleri (A.}d), 38, 348, 350, 351, 355, 356, 357, 360,
437

Topkapı Sarayı (TS.MA)

Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri (TS.MA.d), 13, 14, 15,
16, 17, 77-1, 154/31, 721-51, 807-14, 1103, 1758, 2030, 2052,

2184, 2210, 2352-189, 2352-190, 2351-191, 2352-192, 2353-3, 2353-100, 2353-121, 2353-136, 2353-193, 2363-1, 2363-6, 2364-9, 2365-9, 2366-10, 2368-2, 2369-8, 2371-5, 2372-7, 2375-1, 2376-11, 2377-11, 2379/2, 2381-10, 2381-9, 2384-10, 2389-3, 2391-9, 2397-8, 2398-8, 2403-58, 2404-57, 2406-22, 2412-48, 2421-108, 2643, 3298, 3337, 3472, 4060, 4072, 4186-1, 4937, 5649/1, 7857/5, 8151, 8151-1, 8321-2, 8321-3, 9670-28, 9670-58, 9706-2, 9916-62, 10177, 10457-206

Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 18/65, 32/27, 223/35, 282/6, 396/75, 475/1, 496/29, 518/10, 519/12, 520/28, 524/95, 525/5, 525/23, 526/51, 531/36, 657/34, 660/16, 667/23, 672/20, 684/8, 708/11, 713/65, 722/9, 780/59, 785/37, 787/59, 787/59, 788/55, 791/79, 793/2, 797/39, 798/54, 802/8, 803/71, 804/19, 804/30, 804/83, 804/92, 805/15, 807/2, 807/30, 812/27, 828/28, 885/40, 897/12, 914/72, 967/100, 992/10, 1004/51, 1024/16, 1145/67, 1287/100, 2352/168, 2352/170, 2352/174, 2353/183, 2353/184, 7857/5, 9641/4

KAYNAK ESERLER

I.Abdülhamid-III. Selim Dönem olayları Kronolojisi, Türk Tarih Kurumu, Nr.Y/1001

I. Abdülhamid Devri, Suna ve İnan Kırâç Vakfı Elyazması Koleksiyonu, Nr.382.

Âğayân-ı Yeniçeriyân, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr.3622/4.

Bostân Çelebi,

Gazâvât-ı Sultan Süleyman, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, Nr.3317.

Elbise-i Atika-i Osmaniye Risalesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr. 09362.

Feridun Bey,

Münşeatü's-selâtin, İstanbul 1274-75.

Gelibolulu Mustafa Âlî,

Kühû'l-Ahbâr, Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi, Nr.901.

Hoca Mehmed Sadeddin,

Tâcü't-Tevârih, İstanbul 1279.

Katib Çelebi,

Takvimü't-Tevarih, Selimiye Basmalar, Nr.2259

Katib Çelebi,

Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, Nr.3162-001.

Selimname, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kitaplığı, No: 1597-98

Seyyid Lokman,

Şehşâh-nâme, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdad, Nr.200.

Tarih-i Ağa-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âli, Hasanpaşa Yazma Eser Kütüphanesi, nr.3165/3.

Târih-i Yeniçeri, Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi, TÖRÖK, F.56.

Vefâyat Tarîh-i Beşer, Müstensih: Mustafa Samih, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nr.5079.

YAYINLANMIŞ BELGE VE KAYNAK ESERLER

16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi (1373-1512), Haz. Şerif Baştav, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1973.

1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi, Hazırlayan: Faik Reşit Unat, TTK, Ankara 2020.

Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Hazırlayan: Mesut Aydın- Güler Aydın, Amasya Belediyesi, Amasya 2008

Abdullah el-Hisari, **Gazâ-yı Feth-i Çehrin-i Makhûr ve Terceme-i Abdullâh el Hisârî, Bir İmamın Kaleminden Çehrin Seferi (1678)**, Hazırlayan: Mehmet Fatih Gökçek, Libra Yayıncılık, İstanbul 2021.

Abdurrahman Abdi Paşa, **Vekâyi-Name [Osmanlı Târîhi (1648-1682)]**, Yayına Hazırlayan: Fahri Derin, Çamlıca, İstanbul 2008.

Abdurrahmân Abdî Paşa Kanunnâmesi, Hazırlayan: H. Ahmet Arslantürk, Okur Kitaplığı, İstanbul 2012.

Abdurrahman Hibri Efendi, **Bir Divan Katibinin Kalemiyle IV. Murad'ın Bağdat Seferi, Târîh-i Feth-i Bağdâd**, Hazırlayan: Ahmet Üstüner, Yeditepe Akademi, İstanbul 2021.

ADIGÜZEL,Adnan-MERT, Celalettin, “Ali Haydar’ın “Kosova Meydan Muharebesi” Adlı Risalesinin Çeviri Metni”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.III, s.179-210.

Ahmed Bâdî Efendi, **Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla kadar Osmanlı Edirne’si**, 1/1, Hazırlayanlar: Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi, Edirne 2014.

Ahmed Bin Ya’kub Tarihi, Hazırlayan: Buğra Atsız, Post Yayınları, İstanbul 2016.

Ahmed Cevdet Paşa, **Târîh-i Cevdet**, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Şeki Nezihi Aykut, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018; **Târîh-i Cevdet (Tertîb-i Cedîd)**, Haz. Sadık Emre Karakuş, Murat Babuçoğlu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara 2017.

- Ahmed Refik, **Asırlar Boyunca İstanbul Hayatı**, Kitabevi, İstanbul 2020.
- Ahmed Resmî Efendi, **Hamîletü'l-Küberâ**, Hazırlayan: Ahmet Nezih Turan, Kitabevi, İstanbul 2000.
- Ahmed Vâsîf Efendi, **Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı, 1166-1188 /1752-1774: İnceleme ve Metin**, Yayına Hazırlayan: Nevzat Sağlam, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2020.
- Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Râlab'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658**, Editör: Karin Ådahl, Çeviren: Ali Özdemir, İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü-Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- Ali Ufkî Bey / Albertus Bobovius, **Saray-ı Enderun; Topkapı Sarayı'nda Yaşam**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- ANDREASYAN, Hrand D., **Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi 1608-1619**, Baha Matbaası, İstanbul 1964.
- _____, "Çınar Vak'ası (Eremya Çelebi Kömürçüyan'a Göre)" Çeviri: Fahri Derin, **İstanbul Enstitüsü Dergisi**, S.3, İstanbul, 1957, s.57-83.
- Anonim Bir İbrabîce Kroniğe Göre 1622-1624 Yıllarında Osmanlı Devleti ve İstanbul**, Neşir-Tercüme: Nuh Aslantaş - Yaron Ben Naeh, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- Anonim Osmanlı Kroniği [Osmanlı Tarihi (1299-1512)]**, Hazırlayan: Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.
- Anonim Osmanlı Tarihi (1099/1116-1688-1704)**, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.
- Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]**, Hazırlayan: Prof. Dr. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.
- ATIL, Esin, **Süleymanname: The Illustrated History of Suleyman The Magnificent**, National Galllery of Art, New York 1986.
- Aubbry De La Motraye, **La Motraye Seyahatnamesi**, Çeviren: Nedim Demirtaş, İstiklal Kitabevi, İstanbul 2007.
- Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâtr' Efendi, Süleymân Besîm Efendi, **Hadîkatü'l-Cevâmi': (İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar)**, Hazırlayan: Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.
- Balkanlar'da Osmanlı Vakıfları: Vakfiyeler, Yunanistan**, Hazırlayanlar: Halit Eren, Mustafa Oğuz, Zekâi Mete, IRCICA, İstanbul 2017.

BASSANO, Luigi,

Kanunî Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat, Çeviri: Selma Cangı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.

BAŞKURT, Ahmet Çağrı,

351 Numaralı Sadaret Teşrifat Defteri Işığında Osmanlı Pâyitahtı'nda İcrâ Edilen Törenler (H. 1105-1221 / M.1693-1806), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ömer İşbilir, İstanbul 2017.

Behiştî Ahmed Çelebi,

Târîh-i Behiştî, Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî (791-907/1389-1502), Hazırlayan: Fatma Kaytaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016.

BELON, Pierre,

Pierre Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu gözlemleri (1546-1549) Antakya, Adana, Konya, Afyon, Kütahya, Bursa, Çeviri: Hazal Yalın, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.

BEYDİLLİ, Kemal,

Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.

Bir Zamanlar Türkiye: Carl Gustaf Löwenhielm Bir İsveç Elçisi'nin 1820'lerdeki Türkiye

Albümü, Engin Yenal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

BOOM, Henk,

Büyük Türk: Muhteşem Süleyman'ın İzinden (1494-1566), Çeviri: Lon Mutlu Briet - Gül Özlen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

BÖREKÇİ, Günhan,

Macaristan'da Bir Osmanlı Padişahı, Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi (1596), Okur Kitaplığı, İstanbul 2016.

BREÜNING, Hans Jacob,

Breüning Seyahatnamesi: Doğu Ülkelerine Yolculuk; İstanbul 1579, Çeviri: Selma Türkiş Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.

Cabi Ömer Efendi,

Câbî Târîhi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâinî), Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi, Hazırlayan: Murat Yıldız, Libra Kitap, İstanbul 2013, s.116

COVEL, John,

Bir Papazın Osmanlı Günlüğü; Saray - Merasimler - Gündelik Hayat, Türkçesi: Nurten Öztürk, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

Crailsheimli Adam Werner,

ÇELİK, Ahmet Fatuk,

ÇEVİK, Can,

ÇOLAK, Songül,

D'OHSSON, Ignatius Mouradgea,

Darendeli İzzet Hasan Efendi,

Defterdar Sarı Mehmed Paşa,

DERNSHWAM, Hans,

Derviş Efendi-zâde Derviş Mustafa
Efendi,

DOĞAN, Kaan,

Du Loir Seyahatnamesi; IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları, Çeviren:

Es'ad Efendi,

Esir Bir Rus Diplomatın Gözünden İstanbul: Pavel Artemyeviç Levaşov'un Hatıraları (1763-1771), Çeviren: İlyas Kemaloğlu (Kamalov) – Eduard

Padişahın Huzurunda; Elçilik Günlüğü, 1616-1618, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç, Ankara 2009.

Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat (Metin-Değerlendirme), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Ürekli, İstanbul 2018.

IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzîlnâmesi (1638), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2015.

Tableau Général de l'Empire Othoman, Paris 1788.

Ziyânâme; Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı Mısır Seferi (1798-1802), Hazırlayan: M. İlkin Erkutun, Kitabevi İstanbul 2009.

Zübde-i Vekayiat: Tahlil ve Metin: 1066-1116/1656-1704, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, Çeviren: Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2022.

1782 Yılı Yangınları, Hazırlayan: Hüsametdin Aksu, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Kanuni Sultan Süleyman Döneminde On Yıl: Bir Filori Defteri Işığında Harcamalar ve Rumeli Güzergâhı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeynep Tarım, İstanbul 2017.

Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair), Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul 2005.

- Khusainov, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.
- ERKAN, Davut, **Matrâkçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prod. Dr. Mustafa Çetin Varlık, İstanbul 2005.
- Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zillî, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdad 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini**, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay-Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Eyyubî Efendi Kânûnnâmesi**, Yayına Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994.
- Ferâhî, **Sûrnâme: Bir Özge Âlem: Osmanlı Payitahtında 1582 Şenliği**, Hazırlayan Mehmet Özdemir, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.
- FİTZROY, Charles, **Günde Beş Kuruşa Sultan'ın İstanbul'u**, Çeviren: Hazal Yalın, Sola Unitas, İstanbul 2018.
- FREELY, John, **Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü**, Çeviren: Ayşegül Çetin, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.
- GALLAND, Antoine, **İstanbul'a Ait Günlük Anılar: 1672-1673**, çeviren: Nahid Sırrı Örik, Şerhlerle yayınlayan: Charles Schefer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1973.
- Gelibolulu Mustafa Âli, **Kühû'l-Ahbâr**, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Ali Çavuşoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019.
- _____, **Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr**, Edisyon Kritik ve Tahlil: Ali Öztekin, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996.
- GERLACH, Stephan, **Türkiye Günlüğü**, 1573-1576, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Giovan Maria Angiolello, **Fatih'in İçoğlanı Anlatıyor: Fatih Sultan Mehmed**, Çeviri: Pınar Gökpar, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011.
- GOFFMAN, Daniel, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660**, Çeviri: Ayşe Başçı-Sander, Sabancı Üniversitesi, İstanbul 2001.
- GÖK, İlhan, **Atatürk Kitaplığı MC.O.071 Numaralı 909-933 / 1503-1527 Tarihli İn'amat Defteri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk

- Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı
Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Yrd. Doç.
Dr. Recep Ahışhalı, İstanbul 2014.
- Göynüklü Ahmed Efendi, **Târîh-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1159)**, Hazırlayan: Songül Çolak, Metin Aydar, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019.
- GRAVİNA, Federico, **İstanbul'un Anlatımı**, Çeviren: Yıldız Ersoy Canpolat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- GÜNER KELEŞ, Merve, **Sadaret 349 Numaralı Teşrifat Defteri Işığında Merasimler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilimdalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeynep Tarım, İstanbul 2019.
- Hadikatü'l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları**, Hazırlayan: Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul 2013.
- Hâfız Mehmed Efendi, **1720 Şehzâdelerin Sünnet Düğünü, Sûr-ı Hümâyûn**, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, İBB Kültür A.Ş., İstanbul 2016.
- Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, **Hasan Bey-zâde Târîhi**, Hazırlayan: Şevki Nezihi Aykut, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004.
- Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyan Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân**, Hazırlayan: Sevim İlgürel, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.
- HİEROSOLİMİTANO, Domenico, **Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları**, Çeviren: Esmâ Selçuk Demir, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.
- Hüseyin Tugi, **Musîbetnâme: Tahlil-Metin ve İndeks**, Hazırlayan: Şevki Nezihi Aykut, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.
- İntizâmî, **1582 Sûrnâme-i Hümâyûn: Düğün Kitabı**, Yayına Hazırlayan: Nurhan Atasoy, Koçbank, İstanbul 1997.
- ‘Îsâ-zâde Târîhi (Metin ve Tahlîl)**, Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1996.
- İstanbul Ahkam Defterleri**, proje yöneticisi Ahmet Kal'a, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998.
- İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları**, Hazırlayan: Ahmet Kal'a, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul

Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998.

İstanbul Kadı Sicilleri: Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.1178-1184/M.1764-1771), Çeviri

Yazı / Mukabele: Abdülkadir Altın-Nedim Pakırdağ,
Kültür AŞ., İstanbul 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri: Bab Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (H.1120-1121/M.1709), Çeviri

Yazı/Mukabele: Nedim Pakırdağ-Abdullah Sivridağ,
Kültür AŞ, 2019; **Bab Mahkemesi 151 Numaralı Sicil (H.1143-1144/M.1731), Çeviri Yazı / Mukabele:**
Abdullah Sivridağ – Ali Çoşkun, Kültür AŞ., İstanbul 2019; **Bab Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H.1152-1153/M.1740), Çeviri Yazı / Mukabele:** Sabri Atay – Salih Kahrıman, Kültür AŞ., İstanbul 2019; **Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H.1222-1223/M.1807-1809), Çeviri Yazı/Mukabele:** Nedim Pakırdağ-Abdullah Sivridağ, Kültür AŞ, İstanbul 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri: Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (H.1154-1161/M.1741-1748),

Çeviri Yazı / Mukabele: Abdülkadir Altın – Salih Kahrıman, Kültür AŞ, İstanbul 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri: Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H.1137-1138/M.1724-1725),

Çeviri yazı/mukabele: Hüseyin Kılıç-Salih Kahrıman,
Kültür AŞ, İstanbul 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (H.1138-1151/M.1726-1738),

İSAM, İstanbul 2010; **İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H.1179-1180/M.1765-1767), Çeviri Yazı/Mukabele:** Salih Kahrıman-Mümin Yıldıztaş, Kültür AŞ, İstanbul 2019; **İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (H.1216-1217/M.1801-1803), Çeviri Yazı/Mukabele:** Ayhan Işık-Esra Yıldız, Kültür AŞ, İstanbul 2019; **İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (H.1222-1223/M.1807-1809), Çeviri Yazı/Mukabele:** Salih Kahrıman-Yılmaz Karaca, Kültür AŞ, İstanbul 2019; **İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225/M.1802-1810), Çeviri Yazı / Mukabele:** Mürsel Sarı-Ayhan Işık-Numan Yekeler, Kültür AŞ.,

İstanbul 2019; **İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil (H.1237-1246/M.1822-1831)**, Çeviri

Yazı/Mukabele: Abdullah Sivridağ – Mustafa Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri: Kartal Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.1128-1133/M.1716-1721), Çeviri

Yazı / Mukabele: Rasim Erol-Sabri Atay, Kültür AŞ., İstanbul 2019; **Kartal Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (H.1128-1133/M.1716-1721)**, Çeviri Yazı/Mukabele: Rasim Erol-Sabri Atay, Kültür AŞ, İstanbul 2019.

İstanbul Şer‘iyye Sicilleri Ma-i Leziz Defterleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul

Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 1998.

Kanunnâme-i Al-i Osman: Atam Dedem Kanunu, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013.

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi,

Ravzatü’l-Ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin) 1731, Hazırlayan: Nevzat Kaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

KARAÇAY-TÜRKAL, Nazire,

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke: 1065 - 22 Ca. 1106 / 1654 – 7 Şubat 1695, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Necdet Öztürk, İstanbul 2012.

KARAYURT, Zuhâl,

Peçevî Tarihi (317b -351a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul 2005.

Kâtib Çelebi,

Fezleke, [Osmanlı Tarihi (1000-1065 / 1591-1655)], Neşre Hazırlayan: Zeynep Aycibin, Çamlıca, İstanbul 2016.

Tuhfetü’l-kibâr fî Esfari’l-bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan), Hazırlayan: İdris Bostan, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2008.

Kelemen Mikes,

Türkiye Mektupları, Tercüme: Sadrettin Karatay, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

- Kemalpaşazâde (İbn Kemal), **Tevârih-i Âl-i Osman**, III. Defter, Hazırlayan: Abdullah Satun, Çamlıca, İstanbul 2014.
- Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri**, Yayına Hazırlayan: Halil Sahillioğlu, IRCICA, İstanbul 2004.
- Koçi Bey Risaleleri**, Yayına Hazırlayan: Seda Çakmacıoğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.
- LELLO, Henry, **The report of Lello: Third English Ambassador to the Sublime Porte = Babıali Nezdinde Üçüncü İngiliz Elçisi: Lello'nun muhtırası**, neşreden: Orhan Burian, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1952.
- LUBENAU, Reinhold, **Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1587-1589**, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- LÜDEKE, Christoph Wilhelm, **Türklerde Din ve Devlet Yönetimi, İzmir, İstanbul 1759-1768**, Çeviri: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilât ve Kıyafet-i Askeriyesi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010,
- MANTRAN, Robert, **XVI-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat**, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Mebde-i Kanun Yeniçeri Ocağı Tarihi**, Yayına Hazırlayan: I. Y. Petrosyan, Navuka Basımevi, Moskova 1987.
- Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifat-ı Kadime'si; Osmanlı İmparatorluğunda Teşrifat**, Hazırlayanlar: H. Ahmet Arslantürk – Miraç Tosun – Serdal Soylyuer, Okur Kitaplığı, İstanbul 2012.
- Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi**, Hazırlayan: Tahir Güngör, Editör: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2019.
- Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s.1764-1769.
- Mehmed Neşri, **Kitab-ı Cihan-Nüma**, Yayına Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat, Prof. Dr. Mehmed A. Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.
- Muhyiddin Mehmed Cemâlî, **Osmanoğullarının Tarihi, Tevârih-i Âl-i Osmân**, Hazırlayan: Hasan Hüseyin Adalıoğlu, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2021.
- Mustafa Kesbî, **İberetnümâ-yı Devlet**, Hazırlayan: Ahmet Öğreten, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002.

Mustafa bin Musa,

Târih-i Sefer ve Feth-i Kandiye; Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit Seferi ve Kandiye'nin Fethi (1666-1669), Hazırlayan: Meltem Aydın, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016.

Mustafa Sâfi Efendi,

Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-Tevârîh'i, Hazırlayan: İbrahim Hakkı Çuhadar, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Müellifi Meçhul Bir Rûznâme: Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden

İstanbul (1769-1774), Neşre Hazırlayan: Süleyman Göksu, Çamlıca, İstanbul 2016.

Mühürdar Ali Efendi,

Vak'anâme-i Ca'fer Paşa, Koca Cafer Paşa'nın Serhad Yılları (1688-1697), Hazırlayan: Abdulhadi Uysal, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021.

Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi,

Ravzatü'l-Küberâ, Hazırlayan: Mesut Aydın, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Müneccimbaşı Ahmed İbn Lütfullah,

Osmanlı Devletinin Kuruluş Tarihi Câmiü'd-düvel, Çeviri: Prof. Dr. Ahmed Ağırakça, Akdem Yayınları, İstanbul 2014.

Mütercim Ahmed Âsım Efendi,

Âsım Efendi Tarihi, Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015.

Na'imâ Mustafa Efendi,

Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn), Hazırlayan: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

Nev'izâde Atâyî,

Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-Şakâ'ik, Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017.

Nicolas de Nicolay,

Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda, Çeviri: Şirin Tekeli, Menekşe Tokyay, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

OĞUZ, Hüseyin,

Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 376 Numarada Kayıtlı Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân (H.616-929 / M. 1219-1519) İnceleme-Metin, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Mehmet Taştan, İstanbul 2013

Oruç Beğ Tarihi, Hazırlayan: Prof. Dr. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008

Osmân-zâde Ahmed Tâib,

Kitâb-ı Edirne Vak'ası, Hazırlayanlar: Süleyman Lokmacı - Rukiye Özdemir, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2021.

Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Hazırlayan: Ahmet Akgündüz, Fey Vakfı, İstanbul 1992.

ÖZBEK, Özgül,

Kavânîn-i Yeniçeriyân (İnceleme-metin-dizin) , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: PROF. DR. Zafer Önler, Çanakkale 2017.

ÖKSÜZ, Mustafa,

Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'it-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidi Metni, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümğ Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Abdülkadir Özcan, İstanbul 2009.

Philippe du Fresne-Canaye,

Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573, Çeviren: Teopman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

RACZYNSKI, Edward,

1814'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat, Çeviren: Keman Turan, Tercüman, İstanbul 1980.

RÂLAMB, Claes,

İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658, Çeviri: Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizade İsmail Âsım Efendi,

Târih-i Râşid ve Zeyli (1071-1141/1660-1729), Hazırlayanlar: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

REİNDL, Hedda,

II. Bayezid ve Çevresi Hükümdarın Adamları, Çeviri: Ali Suat Ürgüplü, Arnav, İstanbul 2014.

RICAUT, Paul,

Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl), Tercüme: Halil İnalcık-Nihan Özyıldırım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2012.

Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi,

Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle), 1237-1241 / 1821-1826, Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, Ötüken, İstanbul 1987

SCHWEİGGER, Salomon,

Selânikî Mustafa Efendi,

Seyyid Lokmân,

SİR, Ayşe Nur,

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa,

Sinan Çavuş,

SPANDUNİS, Theodoros,

Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları, Suver-i Hutût-ı Hümayûn, Hazırlayan: Dr.

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi:

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih, Hazırlayan: M. Münir

Şemseddin Sami,

Şeyhi Mehmed Efendi,

Şîrvânî Fatih Efendi,

Sultanlar Kentine Yolculuk: 1578-1581, Çeviri: Türkiş Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

Tarih-i Selânikî, (971-1003 / 1563-1595), Hazırlayan: Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Zübdetü't-Tevârih, Osmanlı Tarihi (1299-1595), Hazırlayan: İbrahim Pazan, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2022.

Mehmed Za'im, Câmi'ü't-Tevarih (202a-327b Giriş-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Bilimi Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Gülşen Seyhan Alışık, İstanbul 2007.

Nusretnâme, Hazırlayanlar: Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018.

Tarih-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstol[n]i-Belgrad or Süleyman-name, The Historical Research Foundation İstanbul Research Center, İstanbul 1987.

Osmanlı Sultanları, Hazırlayan: Donald M. Nicol, Çeviren: Necdet Balta, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.

Önder Bayır, Çamlıca, İstanbul 2014.

Şânî-zâde Târîhî, (1223-1237 / 1808-1821), Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım Yayın Kitapları, İstanbul 2008.

Aktepe, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978.

Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.

Vekâyi'u'l-Fuzalâ, Şeyhi'nin Şaka'ik zeyli (inceleme-tenkitli metin-dizin), Hazırlayan: Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2018.

Gülzâr-ı Fütûhât: Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi, İstanbul 2001.

TAŞKIN, Hafize,

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 1223 Numaralı Rumeli Hurufat Defteri (Sayfa 1-133 Arası Tahlil ve Transkripsiyon), Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yükseklikan Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ercan Alan, Bitlis 2021.

TAVERNIER, Jean-Baptiste,

17. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Çeviren: Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi; İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789), Haz.

Feridun M. Emecen, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2003.

Teşrifatçı Mehmed Akif Bey,

Târih-i Cûlûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis, (İnceleme-Tıpkıbasım), Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, İstanbul 2012.

The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu: 1708-1720, Edited by Robert Halsband,

Oxford University Press, Oxford 1966.

THORNTON, Thomas,

Bir İngiliz Tacirin İzlenimleriyle Osmanlıda Siyaset, Toplum, Din ve Yönetim (1793-1807), Çeviren: Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

Topçular Kâtibi 'Abdülkadir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil), Yayına Hazırlayan: Doç.

Dr. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Topkapı Sarayı Arşivi H.951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri, Yayına

Hazırlayan: Halil Sahillioğlu, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 2002.

Tursun Beğ,

Târîh-i Ebû'l-Feth; Fetih Babası'nın Tarihi, Hazırlayan: Mertol Tulum, Ketebe, İstanbul 2020.

USLU, Hayriye Büşra,

III. Ahmed Devri Teşrifatı (A.d.347: 1718-1725), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Filiz Karaca, İstanbul 2017.

Uşşâkizâde İbrahim Hasîb Efendi,

Zeyl-i Şakâ'ik, Uşşâkizâde'nin Şakâ'ik Zeyli, Yayına Hazırlayan: Ramazan Ekinci, Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2017.

Uzun Öyküler: Melling ve Dunn'ın Panoramalarında İstanbul, İstanbul Araştırmaları

Enstitüsü, İstanbul 2010.

ÜNAL, Fatih,

“Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden “1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa

- Vakası”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c.I, S.4, 2008, s.574-590
- Üsküdarî Abdullah Efendi, **Vâkı’ât-ı Rûz-merre**, Hazırlayanlar: Muzaffer Doğan, Recep Ahışhalı, Erhan Afyoncu, Mahmut Ak, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017.
- Vak’anüvis Subhî Mehmed Efendi, **Subhî Tarihi, Sâmi ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744 (inceleme ve Karşılaştırmalı Metin)**, Hazırlayan: Mesut Aydın, Kitabevi, İstanbul 2007.
- Vakıf Su Defterleri: Avrupa Yakası Suları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 2002.
- Vakıf Su Defterleri: Halkalı Suları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 2001.
- Vakıf Su Defterleri: İlmühaber**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 1998.
- Vakıf Su Defterleri: Su Tahrirleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 2003.
- Vakıf Su Tahlilleri XIX ve XX. Yüzyıllarda İstanbul Suları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul 2000.
- Vehbî, **Sûrnâme; Sultan Ahmet’in Düşün Kitabı**, Hazırlayan: Prof. Dr. Mertol Tulum, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.
- Vecihi Tarihi**, Hazırlayan: Buğra Atsız, Post Yayınları, İstanbul 2016
- Venedikli Elçilerin Raporlarına Göre Kanunî ve Sultan Mustafa; Bernardo Navagero, 1553 Tarihli Anonim Rapor ve Domenico Trevisano’nun Raporları**, Editör: Erhan Afyoncu, Çevirenler: Pınar Gökpar –Elettra Ercolino, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.
- Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı’nın İhtişamlı Yılları**, Çev. Erendiz Özbayoğlu, Editör: Erhan Afyoncu-Ahmet Önal, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.
- WITHERS, Robert, **Büyük Efendi’nin Sarayı**, Çeviren: Cahit Kaya, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1996.

YAŞAROĞLU, Abid,

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri (1a-260a. Tahlil ve Transkrip), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. İsmet Miroğlu, İstanbul 1995.

Yeniçeri Kâtibi Hasan,

Pрут Seferi’ni Beyanımdır, Hazırlayan: Hakan Yıldız, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2008.

YİĞİT, Osman,

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34 Numaralı Filori Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil, İstanbul 2018.

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Abou-El-Haj, Rifa’at Ali,

1703 İsyanı Osmanlı Siyasasının Yapısı, Çeviri Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi, Ankara 2011.

AFYONCU, Erhan,

“Mevâcib”, **DİA**, c.29, s.418-420.

“Mir-i Alem”, **DİA**, c.30, s.124-125.

“Semiz Ali Paşa”, **DİA**, c.36, s.495-496.

ÁGOSTON, Gábor,

Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları, Yayına Hazırlayan: Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017

Osmanlı’da Strateji ve Askerî Güç, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.

AĞCA DİKER, Sevgi,

Has Oda ve Teşkilatı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Arzu Terzi, İstanbul 2019.

AHISHALI, Recep,

“Divan-ı Hümayun Teşkilatı”, **Osmanlı: Teşkilat**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, 6.cilt, s. 24-33.

Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl), Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.

AK, Mahmut,
AKCAN EKİCİ, Sakine,

AKDAĞ, Mustafa,

AKTEPE, M. Münir,

AKYILDIZ, Ali,

ALMOND, Ian,

ALTI, Aziz,

AND, Metin,

ARAPYAN, ,Kalost,

ARSLAN, Mehmet,

ARTAN, Tülay,

ASLANTAŞ, Selim,

“Siyavuş Paşa, Kanijeli”, **DİA**, c.37, s.311-313.

Ehl-i Hiref-i Hâssa Sanatkarları: III. Mehmed Dönemi (1596-1601), Lale Yayıncılık, İstanbul 2020.

Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ‘Celali isyanları’, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

“Çınar Vak’ası”, **DİA**, c.8, s. 301-302.

“Hasan Paşa, Damad”, **DİA**, c.16, s.336.

“İpsir Mustafa Paşa”, **DİA**, c.22, s.375-376.

Kral Öldü Yaşasın Kral, Osmanlı’da Cülus, Veraset ve Meşrutiyet, Timaş Tarih, İstanbul 2021.

“Meclis-i Meşveret”, **DİA**, c.28, s.248-249.

Two Faiths, One Banner; When Muslims Marched with Christians across Europe’s Battlegrounds, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 2009.

“Bulgaristan’daki Bektaşî Tekkeleri (17-18. Yüzyıllar)”, **Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri**, c.II, Ankara 2017, s.735-756.

16. Yüzyılda İstanbul: Kent – Saray – Günlük Yaşam, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.

40 Gün 40 Gece Osmanlı Dügünleri Şenlikleri Geçit alayları, Toprak Bank, İstanbul 2000.

Ruşuk Âyânı Mustafa Paşa’nın Hayatı ve Kahramanlıkları, Çeviren: Esat Uras, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943.

“Osmanlı Döneminde Padişah Çocuklarının Doğumları Münasebetiyle Yapılan Şenlikler ve Vilâdet- Nâme-i Hadice Sultân”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 4. sayı, Sivas 1997, s.21-56.

“Ayverdi’nin “19. Asırda İstanbul Haritası”: Ağa Kapusu ve Civarı, 1650-1750”, **Ekrem Hakkı Ayverdi’nin Hâtırasına: Osmanlı Mimarlık Kültürü**, İstanbul 2016, s.117-154.

19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar; Osmanlıda Sırp İsyanları, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

ATASOY, Nurhan,

“III. Murad Şehinşahnamesi, Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa”, **İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı**, 5. sayı, İstanbul 1972-1973, s.359-387.

ATIL, Esin,

Süleymanname: The Illustrated History of Suleyman The Magnificent, National Galllery of Art, New York 1986.

ATILGAN, Sevay Okay,

“Dünden Bugüne Tokat Mevlevihanesi”, **Dini Araştırmalar**, c.XIII, S.36, Ankara 2010, s.47-68.

AYDIN, Ahmet - PAMUK, Bilgehan,

“Yeniçeri Ağası Zağarcı(Başı) Ali Ağa'nın Vakfiyesi”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S.12, Erzurum 2004, s.17-32.

AYDIN, Mahir,

Kafkasya'da Osmanlı Tahkimatı ve Faş Kalesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ ve T.C Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Nejat Göyünç, İstanbul 1981.

AYDIN, Meltem,

“Girit'in Fethiyle İlgili Yeni Bir Eser: Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye”, **Doğu Araştırmaları: Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2013/2, S.12, s.95-134.

AYDIN, Yusuf Alperen,

Sultanın Kalyonları, Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770), Küre Yayınları, İstanbul 2011.

AYDÜZ, Davut,

İslam İktisadında Narh ve Osmanlı Devletinde Narh Uygulaması, Işık Yayınları, İzmir 1994.

AYKUT, Nezihi,

“Damad İbrahim Paşa”, **DİA**, c.8, s.440.

AYNURAL, Salih,

İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti (1740-1840), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002
“XVIII. Yüzyılda İstanbul'un Odun ve Kömür İhtiyacının Karşılanması”, **Osmanlı: Toplum**, V. cilt, Ankara 1999, s.563-569.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı,

Avrupada Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, yay. haz. Gürbüz Ertürk, Aydın Yüksel, İstanbul Fethi Derneği, c.4, İstanbul 1982.

BAĞCI, Serpil,

“An Iranian Epic and an Ottoman Painter Nakkaş Osman’s “New” Visual Interpretation of the Shâhnâmah”, **Frauen, Bilder und gelehrte Studien zu Gesellschaft und Künsten im Osmanischen Reich Festschrift Hans Georg Majer / Arts, women and scholars studies in Ottoman Society and culture festschrift Hans Georg Majer**, herausgegeben von edited by Sabine Praetor - Christoph K. Neumann, Simurg, İstanbul 2002. c.2, s.421-450

BARBIR, Karl K.,

“Bir Osmanlılık Emaresi: Osmanlı Görevlilerinin Mülklerinin Müsadere Edilmesi”, **Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.163-164.

BARKAN, Ömer Lütfi,

“H. 933-934 (M. 1527-1528) Malî Yılına Ait Bir Bütçe” Örneği”, **V. Türk Tarih Kongresi: Ankara 12-17 Nisan 1956 Kongreye Sunulan Tebliğler**, Ankara 1960, s.323-329.

“İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, **Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, C.IX, S.13, Ankara 1979, s.1-380.

BAŞAR, Fahameddin,

“Fetret Devri”, **DİA**, c.12, s.480-482.

BAYRAKAL, Sedat,

Edirne’deki Tek Kubbeli Camiler, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2001.

BEŞİRLİ, Mehmet,

“XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Tokat Mevlevîhânesi ve Gelirleri ile İlgili Sorunlar”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.XIII, S.2, Elazığ 2003, s.337-373.

BEYDİLLİ, Kemal,

Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1985.

“İbrâhim Hilmi Paşa”, **DİA**, c.21, s.318-319.

BİLGİN, Arif,

Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650), Kitabevi, İstanbul 2004.

BİLGİN, Arif – BOZKURT, Fatih,

“Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmal Mukataaları”, **Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri 1: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, İstanbul, 7-8 Eylül 2007, İstanbul 2010, s.249-267.

BOSTAN, İdris,

BÖLÜKBAŞI, Ömerül Faruk,

BÖREKÇİ, Günhan,

CAN, Mustafa,

CEZAR, Mustafa,

CEZAR, Yavuz,

ÇAKIR, Merve,

ÇAL, Halit,

ÇELİK, Yücel,

İstanbul'un 100 Denizcisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2014.

“Kapudan Paşa”, **DİA**, c.24, s.354-355.

Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri, Bilge, İstanbul 2005.

Osmanlılar ve Deniz: Deniz Organizasyonu Teşkilat Gemiler, Küre Yayınları, İstanbul 2007.

“Saruca Paşa”, **DİA**, c.36, s.168-169.

18. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhane-i Amire, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2013.

“A Contribution to The Military Revolution Debate: The Janissaries Use of Volley Fire During The Long Ottoman–Habsburg War of 1593–1606 And The Problem of Origins”, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.** Volume 59 (4), s.407-438.

Sultanın Kapısında: Kudret-Heybet-Adalet (Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler), Gazi Kitabevi, Ankara 2019.

“Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler”, **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I**, İstanbul 1963.

“Osmanlı Maliyesinde XVII. Yüzyılın İkinci Yarısındaki 'İmdadiyye' Uygulamaları”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, c.2, S.2, İstanbul 1984, s.69-102.

“Osmanlı Hânedanında Doğum: Velâdet-i Hümâyûn”, **Topkapı Harem-i Hümâyûnu: Harem Padişahın Evi**, İstanbul 2012, s.64-67.

“1192 Numaralı 1697-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Bulgaristan'daki Türk Mimarisi”, **Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 2001, c.I, s.221-287.

“Nizâm-ı Cedîd'in Niteliği ve III. Selim ile II. Mahmud Devri Askerî Reformlarına Dair Tespitler (1789-1839)”, **Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi**, İstanbul 2010, s.565-590.

- _____,
_____,
_____,
EMECEN, Feridun M. – AFYONCU, Erhan,
ENGİN, Hakan,

ERDİNÇLİ, İhsan,

ERGİN, Osman Nuri,

ERKAL, Mehmet,
ERTAŞ, Mehmet Yaşar,

ERTUĞ, Nejdət,

ERTUĞRUL, Özkan,
EYİCE, Semavi,
_____,

FİNKEL, Caroline,

FİSCHER, Erik,

FODOR, Pál,

“Sefere Götürülen Defterlerin Defteri”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul 1991, s.241-268.
Yavuz Sultan Selim, Kapı Yayınları, İstanbul 2017.
“Yünus Paşa”, **DİA**, c.43, s.608-610.
Savaşın Sultanları, Bilge Yayım Habercilik, İstanbul 2018.
Tuna Savunma Hattında Bir Osmanlı İstihkâmı: Askeri ve Mâli Yönleriyle İbrail Kalesi’nin Organizasyonu (1711-1829), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Cengiz Fedakar, Edirne 2022.
Keyif, Günah ve Suç Arasında Osmanlı’da Meyhaneler ve Müdavimleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2021.
Mecelle-i Umûr-ı Belediye, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 1995.
“Beytûlmâl”, **DİA**, c.6, s. 90-94.
Sultanın Ordusu (Mora Fethi Örneği 1714-1716), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
Osmanlı döneminde İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001
“Beyazıt Yangın Kulesi”, **DİA**, c.6, s.54-55.
“Ağakapısı”, **DİA**, c.1, s.462-464.
“Enez’de Yunus Kaptan Türbesi ve Has Yunus Bey’in Mezarı Hakkında Bir Araştırma”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, c.XIII, S.17-18, İstanbul, 1962 / 1963, s.141-158.
The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary 1593-1606, Verlag Und Kleinoffsetdruck, Wien 1988.
Melchior Lorck: Biography and Primary Sources, Volume 4: The Constantinople Prospect, The Royal Library Vandkunsten Publishers, Copenhagen 2009.
“Bir Nasihat-name Olarak Kavânîn-i Yeniçeriyân”, **Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul, 23-28 Eylül 1985: Tebliğler: III. Türk Tarihi**, İstanbul 1985, c.I, s.217-224.

- GARA, Eleni, “Yeniçeriler İçin Çuha Yoksullar İçin Velençe: Selanik ve Karaferye Arasında Hammadde ve İş Gücü 1600-1650”, **Ortadoğu’da Zanaatlar ve Zanaatkârlar: Müslüman Bireyin Akdeniz’de Biçimlenmesi**, İstanbul 2017, s.137-169.
- GEZER, Onur, “Çizginin Dışındakiler: Osmanlı İstanbul’unun Aykırı Bekârları ve Bekâr Girer “Melek Girmez” Odaları”, **II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul 2014, s.523-552.
- GEZER, Ömer, **Kale ve Nefer; Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.
- GEZER, Yalçın, “Yazma Eserler Işığında Patrona Halil İsyanı Hakkında Yeni Bir Değerlendirme”, **III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul 2015, s.331-351.
- GÖKBİLGİN, M.Tayyib, **Kanuni Sultan Süleyman**, Kronik Kitap, İstanbul 2019.
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu Medeniyet Tarihi Çerçevesinde Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- GÖKPINAR, Bekir, **Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Mehmet İnbaşı, Erzurum 2013.
- _____, “Yeniçeri Ağası Vezir Abdullah Paşa’nın Muhallefatı”, **“Tarih Yolunda Bir Ömür” Prof. Dr. Hale Şıvgın’a Armağan**, Ankara 2020, s.565-588.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, “Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya ile İlgili Teşrifat Hakkında Belgeler”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, 12.sayı , İstanbul 1981/1982, s.25-84.
- GROOT, Alexander H. “Halil Paşa, Kayserili”, **DİA**, c.15, s.482-519.
- GÜÇER, Lütfi, **XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul 1964.

GÜL, Abdulkasim,

GÜLSOY, Ersin,

GÜNALAN, Rıfat,

GÜNEŞ YAĞCI, Zübeyde,

HALAÇOĞLU, Yusuf,

HAMMER-PURGSTALL, Joseph von,

İLGÜREL, Mücteba,

İNALCIK, Halil,

İPÇİOĞLU, Mehmet,

İPŞİRLİ, Mehmet,

18. Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı, Atatürk Üniversitesi Türiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2020

“Yeniçeri Teşrifat Mecmuası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)”, **Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, sayı: 1, Ankara 2020, s.37-66.

“Osmanlı İdaresinde Kandiye ve Şehrin İlk Sakinleri”, **Anadolu’da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri**, İstanbul 2002, s.99-131.

Osmanlı İmparatorluğunda Defterdarlık Teşkilatı ve Bürokrasisi [XVI. Yüzyıl Maliye Ahkâm Defteri], Kayıhan, İstanbul 2010.

“Osmanlı Toplumunda Mahallenin Dışındakiler: Bekar Odaları ve Bekarlar”, **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar**, Konya 2015, 19. sayı, s.65-85.

“Cerrah Mehmed Paşa”, **DİA**, c.7, s.415

“Bayram Paşa”, **DİA**, c.5, s.266-267.

Osmanlı Mühürleri, Çeviren: Ümit Öztürk, Pera Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1999.

“Acemi Oğlanı”, **DİA**, c.1, s.324-325

“Devlet Teşkilâtında Kul Sistemi”, **Doğu Batı: Makaleler II**, Ankara 2008, s.154-168.

Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

“Hüsrev Paşa”, **DİA**, c.19, s.37-40.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, cilt.1, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.

“Vezir”, **DİA**, c.43, s.90-92.

Kanuni Sultan Süleyman’ın Nahçıvan Seferi, Nobel Yayın, İstanbul 2004.

“Cuma Selamlığı”, **DİA**, 8. Cilt, s.90.

“Elçi”, **DİA**, 11.cilt, s. 3-15.

“Ferhad Paşa”, **DİA**, c.12, s.383-384.

“Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, **Osmanlı Devlet ve Medeniyeti Tarihi**, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul 1994.

“Osmanlılarda Cuma Selâmlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

“Sadrazam”, **DİA**, c.35, s.414-419

İŞBİLİR, Ömer,

XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İaşe, İkmal ve Lojistik Meseleleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Feridun Emecen, İstanbul 1996.

“Osmanlı Ülkesinde Bir Safevî Şehzâdesi: Safî Mirzâ”, **Abdülkadir Özcan’a Armağan; Tarihin Peşinde Bir Ömür**, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s.543-560.

JORGA, Nicolae,

Fatih ve Dönemi: Büyük Türk, Çeviren: Nilüfer Epçeli, Yeditepe, İstanbul 2011.

KAL’A, Ahmet,

“Esnaf”, **DİA**, c.11, s.423-430.

Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un Et İhtiyacının Temini için Kurulan Kasap ve Celep Teşkilatları; XVI, XVII Ve XVIII. Asırlarda, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Özdeğer, İstanbul 1985.

KARACA, Ali,

“XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün”, **Hapishane Kitabı**, İstanbul 2010, s.152-162.

KARACA, Filiz,

“Hanım Sultan”, **DİA**, c.16, s.28-29.

KARAL, Enver Ziya,

Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

KARAOĞLU, Ömer

Servetin Denetimine Yönelik Bir Uygulama Müsâdere, II. Mahmut Dönemi (1808-1839), İz Yayıncılık, İstanbul 2008.

KARAÖZ, Nalan,

III. Selim Döneminde Donanmada Yapılan Merasimler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Ana Bilim

- KASTRITSIS, Dimitris J. Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeynep Tarım, İstanbul 2015.
- KAYA, Süleyman, **Bayezid'in Oğulları, 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil**, Çeviri: Ayda Erel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.
- KAZICI, Ziya, “Yeniçeri Ocağı Bezirgânlığının Hukuki Statüsü”, **Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri 2: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, İstanbul, 7-8 Eylül 2007, İstanbul 2010, s.81-85.
- KESKİOĞLU, Osman, **Osmanlı'da İhtisab Müessesesi (Yerel Yönetim)**, Bilge Yayınları, İstanbul 2006.
- KOCA, Salim, “Bulgaristandaki Bazı Türk Vakıfları ve Abideleri”, **Vakıflar Dergisi**, S.7, Ankara 1968, s.129-137.
- KOLAY, Arif, **Selçuklular'da Ordu ve Askeri Kültür**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.
- KOLÇAK, Özgür, “İstanbul'un İlaşesinde Deniz Ulaşımının Önemi”, **VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, Bildiriler Kitabı**, 27-28 Mayıs 2016, İstanbul 2016, s.174-194.
- _____, **XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Feridun Emecen, İstanbul 2012.
- _____, **Ok, Tüfek ve At 16. Yüzyılda Osmanlı Askerî Devrimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2023.
- _____, **Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Feridun M. Emecen, İstanbul 2005.
- KONUK, Neval, “Karaferya Camileri, Mescitleri ve Namazgahı”, **Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II**, Manisa 2010, c.II, s.109-128.
- KOYUNCU, Derviş Tuğrul, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alkollü İçeceklerin (Arak ve Şarap) Üretimi, Ticareti ve Tüketimi: 1792-1839 İstanbul Örneği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı

KÖPRÜLÜ, Fuad,

KÖPRÜLÜ, Orhan F.,

KÖSEOĞLU, Mehmed A.,

KUNTER, Halim Baki,

KURAT, Akdes Nimet,

KURTARAN, Uğur,

KUZUCU, Kemalettin,

KUZUCU, Serhat,

KÜTÜKOĞLU, Bekir,

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S.,

Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu, İstanbul 2019.

Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

“Hasan Paşa, Yemişçi”, **DİA**, 16.cilt, s.342-343.

“İstanbul’da Faaliyet Göstermiş Halvetî-Şâbanî Tekkelerinin Günümüzdeki Durumu”, **I. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu**, Kastamonu 2012, c.II, s.363-378.

“Vakıf Kayıtlar Arşivindeki Tarihi Vesikalar”, **Eski Yazıları Okuma Anahtarı**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1942, s.VII-XV.

Prut Seferi ve Barışı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1951.

Sultan I. Mahmud, Atıf Yayınları, Ankara 2014.

“Yeni Belgeler Işığında Alemdar Mustafa Paşa’nın İstanbul Hayatı ve Bâbîâli Olayı” **CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları**, c.I, İstanbul 2014, s.371-391.

Osmanlı Ordusu ve Sefer Lojistiği (1453-1789), Kitabevi, İstanbul 2017.

“Ayas Paşa” **DİA**, c.4, s.202-203.

“XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXVII. cilt, 1 - 2. sayı [Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran’a Armağan] Ankara, 1989, s.199-231.

“Arz”, **DİA**, c.3, s.438-440.

“Ayak Divanı”, **DİA**, c.4, s.192-193.

“İstanbul’da Ekmeğin Temininde Devletin Rolü (XVIII-XIX. Yüzyıllar Arşiv Kaynakları)”, **Ata Dergisi**, Sayı 7, s. 55-74.

“Lütfî Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul 1991, s.49-99.

“Mınyatürlerde Divân-ı Humâyûn ve Arz Odası”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul 1998, 16. sayı, s.47-68.

- _____,
_____,
_____,
MAHİR, Banu,
MAZLUM, Deniz,
MERT, Talip,
MUMCU, Ahmet,
_____,
MURPHEY, Rhoads,
NECİPOĞLU, Gülru,
Nicholas de Lange,
NUTKU, Özdemir,
_____,
OĞULUKYAN, Georg,
ORGUN, Zarif,
_____,
ORHONLU, Cengiz,
- Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.
- Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.
- Osmanlı Minyatür Sanatı**, Kabalcı, İstanbul 2017.
- 1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Onarımları**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.
- “III. Selim’in İlk Besmelesi”, **Musiki Mecmuası**, LIII. cilt, 470. sayı, s.61-62.
- Divan-ı Hümayun**, Phoenix, Ankara 2007.
- Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, Phoenix, Ankara 2017.
- “Osmanlı Devletinde Ordu Hazinesi (Ordu-yı Hümayun Hazinesi) Bilançoları (1624-1630: "Devletin Çözülme Yılları" Olarak Adlandırılan Dönemde Osmanlı Mali Pratiğinde Uyum ve İstikrar”, **Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler**, I. cilt, İstanbul 2006, s.293-328.
- 15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı; Mimari, Tören ve İktidar**, Çeviren: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- “Konstantinopolis Yahudileri”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Din**, c.V, s.163- 167.
- IV. Mehmet’in Edirne Şenliği (1675)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.
- “Bayram Alayı”, **DİA**, 5.cilt, s.265-266.
- Ruzname: 1806-1810 İsyanları III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa**, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1972.
- “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tuğ ve Sancak”, **Tarih Vesikaları**, cilt I, İstanbul 1941, sayı 4, s.245-255.
- “Osmanlı İmparatorluğunda Tuğ ve Sancak”, **Tarih Vesikaları**, I. cilt, İstanbul 1942, 5. sayı, s.345-355.
- Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, Derleyen: Salih Özbaran, Ege

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984.

Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, Hazırlayan: Mehmet Arslan, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009.

ÖĞÜN, Tuncay,

“Osmanlı Devleti’nde Müsâdere Uygulamaları”, **Osmanlı: Teşkilât**, c.VI, Ankara 1999, s.371-383.

ÖNAL, Ahmet,

Kanunî’nin Son Seferi (Sigetvar 1566), Yeditepe, İstanbul 2019.

Osmanlı Bürokrasisi ve İstanbul Tarihine Dair Bir Kaynak; Buyuruldu Mecmuası, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019.

“Payitaht İstanbul’da Osmanlı Merasimleri”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim-2, Demografi**, III. cilt, s.404-449.

“Şenlik ve Siyaset: Şehzadelerin Doğum ve Sünnet Şenlikleri”, **Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak**, İstanbul 2012, s.21-52.

ÖNGÜL, Ali,

“Tarih-i Câmî-i Nuruosmânî”, **Vakıflar Dergisi**, s.24, Ankara 1994, s.127-146.

ÖVÜÇ, Erkan,

Üsküdar Tekkeleri Örneğinde Devlet Tekke İlişkileri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Nimetullah Akın, Çanakkale 2022.

ÖZ, Tahsin,

Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese, İsmail Akgün Matbaası İstanbul 1953.

ÖZBARAN, Salih,

İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında Portekizli Seyyahlar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

ÖZCAN, Abdülkadir,

“Ali Paşa, Arabacı”, **DİA**, c.2, s.424

“Bedergâh”, **DİA**, c.5, s.302

“Biniş”, **DİA**, c.6, s.184-185.

“Bucuktepe Vak‘ası”, **DİA**, 6.cilt, s.343-344.

“Dalbatan Mustafa Paşa”, **DİA**, c.8, s.433-434

“Devşirme”, **DİA**, cilt.9, s.254-255.

“İstanbul Ağası”, **DİA**, c.23, s.302-303.

“İstanbul’da Cülus ve Kılıç Kuşama Törenleri”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim-2, Demografi**, c.III, s.384-395.

ÖZCAN, Nuri,
ÖZÇELİK, Tanık,

ÖZDEMİR, Serdar,

ÖZKAN, Nevin,

ÖZKAN KILIÇ, Serap,

ÖZTÜRK, Said,

ÖZTÜRK, Yücel,

PEDANİ, Maria Pia,

“Kapıcı”, **DİA**, c.24, s.345-347.

“Kara Murad Paşa”, **DİA**, c.24, s.363-365.

“Kemankeş Mustafa Paşa”, **DİA**, c.25, s.248-250.

“Mehmed Emin Paşa, Devâtdâr”, **DİA**, Ek-2, s.222.

“Mustafa Paşa, Tekirdağlı”, **DİA**, c.Ek-2, s.324-335.

“Osmanlı Askerî Teşkilâtı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti**, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul 1994, s.337-371.

Osmanlı’da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri, Kronik, İstanbul 2020.

“Osmanlılar’da Kandil Geceleri”, **Tarih ve Medeniyet**, 6.sayı, İstanbul 1994, s.45-46.

“Pençik”, **DİA**, cilt.34, s.226.

“Mehter”, **DİA**, c.28, s.545-549.

“Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhallefatı”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Samsun 2013, c.V, S.1, s.287-310.

Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ziya Kazıcı, İstanbul 2004.

“Bir İtalyan Arşiv Belgesine Göre Şehzade Mehmet’in Sünnet Düğünü”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, IV.cilt, 4.sayı, s.89-110.

“Pers Ordusu”, **Eskiçağdan Modern Çağ’a Ordular: Oluşum**, Teşkilat ve İşlev, Editör: Feridun M. Emecen, Kitabevi, İstanbul 2008.

Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil), Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995.

“Timar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi”, **OTAM**, S. 31, s. 157-208.

Osmanlı’nın Büyük Mutfakı Tat ve Kültür Tarihi, İtalyancadan Çeviren: Gökçen Karaca Şahin, Hece Yayınları, İstanbul 2018.

PUL, Ayşe,

RAYMOND, André,

SAHİLLİOĞLU, Halil,

Sâî Mustafa Çelebi,

SAKAOĞLU, Necdet,

SAKİN, Orhan,

SARICAOĞLU, Fikret,

SARIYILDIZ, Gülden,

SERTOĞLU, Mithat,

STEİN, Mark L.,

SUNAR, Mehmet Mert,

“Osmanlı Sosyal Hayatı Figüranlarından Arayıcı Esnafı”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXIII. cilt, S.1, s. 211-238.

Yeniçeri Ocağı’nın 68. Ortası Turnacıbaşılık, Gece Kitaplığı, Ankara 2016.

“Yeniçeri Teşkilatına Dair Bir Risale (Değerlendirme-Karşılaştırmalı Metin)”, **Belleten**, C.LXXXIV, S.301, Ankara 2020, s.983-1044.

“Kahire”, **DİA**, c.24, s.175-179.

“Arûs Resmi”, **DİA**, c.3, s.422-423.

“Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul’da Fiyatlar”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, İstanbul 1967, S.2, s.54-56.

“Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid’in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.2-3, İstanbul 1973-1974, s.415-466.

Yapılar Kitabı, Tezkiretü’l-Bünyan ve Tezkiretü’l-Ebniye (Mimar Sinan’ın Anıları), Çeviren: Hayati Develi, Koçbank, İstanbul 2002, s.117-118.

“Bayram Alayı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 2.cilt, s.99-101.

Saray’da Üç Uzun Yıl (1648-1651), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

“Hüseyin Paşa, Mere”, **DİA**, c.19, s.9.

“Hasan Paşa, Seyyid”, **DİA**, c.16, s.339-340.

“Kalafat Mehmed Paşa”, **DİA**, c.24, s.221-222.

Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789), Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.

Sokak Yazıcıları, Osmanlılarda Arzuhaller ve Arzuhalciler, Derlem Yayınları, İstanbul 2010.

Osmanlı Tarih Lügatı, Kurtuba, İstanbul 2015.

Osmanlı Kaleleri Avrupa’da Hudut Boyları, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

“XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyıl Başları Yeniçeri Kışlaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yeni Bir Askeri**

- _____
- SÜMER, Faruk,
ŞAKİROĞLU, Mahmut H.,
ŞAKUL, Kahraman,

ŞEKER, Mehmet,

ŞENYURT, Ali,

TABAKOĞLU, Ahmet,

TANIŞIK, İbrahim Hilmi,

TANMAN, M. Baha,
TARIM ERTUĞ, Zeynep,

_____,
- Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar**, İstanbul 2013, s.252-276.
- “Ocak-ı Âmire’den Ocak-ı Mülgâ’ya Doğru: Nizâm-ı Cedid Reformları Karşısında Yeniçeriler”, **Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi**, İstanbul 2010, s.497-527.
- “Ağa”, **DİA**, c.1, s.451-452.
- “Cigalazâde Sinan Paşa”, **DİA**, c.7, s.525-526.
- Çehrin Kuşatması 1678**, Timaş Tarih, İstanbul 2022.
- Kamanîçe Kuşatması**, Timaş Tarih, İstanbul 2021.
- Uyvar Kuşatması 1663**, Timaş Tarih, İstanbul 2021.
- “Osmanlılarda Mevlid Alayı”, **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı]**, XXXV. cilt, 1. sayı, Ankara 1999, s.27-54.
- “Yeniçeri Ortaları Yardımlaşma Sandıkları”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.33, Kocaeli 2016, s.155-170.
- Osmanlı Mâlî Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- “Osmanlı Ekonomisinde Narh Uygulamaları”, **Toplu Makaleler I: İktisat Tarihi**, İstanbul 2005, s.155-162.
- İstanbul Çeşmeleri: İstanbul Ciheti**, Maarif Matbaası, Ankara 1943.
- “Nasûhî Tekkesi”, **DİA**, c.32, s.430-431.
- “Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı-Sarayı’nda Bayram Törenleri”, **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006, s.573-594.
- “Osmanlı Döneminde İstanbul İâşesi”, **Osmanlı İstanbulu II: II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri**, 27-29 Mayıs 2014, s.99-168.
- “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, **Osmanlı**, IX, s.133-142.
- “Osmanlılar’da Teşrifat”, **Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi**, İstanbul 1999, I.cilt, s.428-477.
- “Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul 1998.

TATCI, Mustafa,

TEKİN, Ahmet,

TEKİN, Rahmi,

TEKİNDAG, Şehabeddin,

TERZİ, Arzu,

TUNCER, Şaduman,

TURAN, Şerafettin,

TURGUT, Vedat,

TÜRKHAN, Mehmet Sait,

ULUÇAY, Çağatay,

“Selimnâme-i Şükri Minyatürlerinin Belge Değerleri”, **Nurhan Atasoy’a Armağan**, İstanbul 2014, s.333-356.

“Yeni Bilgiler Işığında Üsküdarlı Şeyh Muhammed Nasûhî I (1058-1648/1130-1718)”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, c.V, S.13, Ankara 2004, s.155-187.

Ottoman Istanbul in Flames: City Conflagrations, Governance and Society in The Early Modern Period, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2020.

İstanbul’da Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamı (1520-1670), Birleşik Yayınevi, Ankara 2014.

“Bayezid II.’nin Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul’da Vukua Gelen Hâdiseler Üzerine Notlar”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, X. cilt, 14. sayı, İstanbul, 1959, s.85-96.

Bezmiâlem Valide Sultan, Timaş, İstanbul 2018.

Hazine-i Hassa Nezareti, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

“Sultan Abdülaziz’in Kılıç Kuşanma Merasim”, **Osmanlı’nın İzinde Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı**, İstanbul 2013, c.II, s.465-484.

Sultan III. Ahmed; Günlük Yaşantısı, Yakın Çevresi ve Şahsiyeti, Timaş Yayınları, İstanbul 2023.

Kanuni’nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak’ası, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1961.

Yitirilen Mirasımız: Balkanlardaki Osmanlı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar), Türk Dünyası Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.

18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul’un Et İaşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılık Kurumu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu, İstanbul 2006.

“Celeb”, **DİA**, c.EK-1, s.253-254

Harem II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.

Sancaktan Saraya – Seçme Yazılar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

ULUSKAN, Murat,

URAN, Hilmi,

UYSAL, Nacide,

UZUN, Ahmet,

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı:

ÜÇEL-AYBET, Gülgün,

ÜÇÖK, Çoşkun,

ÜNAL, Mehmet Ali,

Divan-ı Hümayun Çavuşbaşılığı (XVI-XVII.yüzyıllar), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık, İstanbul 1998.

Sultan Mehmed'in Sünnet Düğünü, Kâatçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul 1942.

Süleymaniye Camii Hazinesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Kerim Türkmen, Kayseri 2013.

“İstanbul’un İaşesi”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: İktisat, Ulaşım ve Haberleşme**, c.VI., s.56-80.

Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları I: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları II: Cebeci, Topçu, Top Arabacıları, Humbaracı, Lağımçı Ocakları ve Kapukulu Suvarileri, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilâtı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

“Tuğra ve Pençeler ile Ferman ve Buyuruldulara Dair”, **Belleten**, c.V, S.17-18, Ankara, 1941, s.101-157.

Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699), İletişim, İstanbul 2003.

Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Ordusu (1530-1699), İletişim, İstanbul 2010.

“Osmanlı Devlet Teşkilatından Tımarlar”, **Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, s. 4, Ankara 1943, s. 525-551.

“Osmanlı İmparatorluğu’nda Müsadere”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.49, İstanbul 1987, s.95-111.

ÜNVER, A. Süheyl,

ÜNYAY AÇIKGÖZ, Fatma,

ÜSTÜN, Cevat,

VARLIK, Nühket,

WHITE, Sam,

YAVUZ, Yusuf Şevki,

YEŞİL, Fatih,

YILDIRIM, İbrahim,

YILDIZ, Aysel,

YILDIZ, Gültekin,

YILDIZ, Hakan,

YILDIZ, Kenan,

Şehrimize Ait Vesikalardan Yeniçeri Kışlaları, Şehremaneti Matbaası, 1929.

“Yeniçeri Kışlaları”, **Belleten**, XL. cilt, 160. sayı, Ankara 1976, s.589-594.

“Osmanlı Sarayında Aşure Yapımı ve Dağıtımı (XVIII.-XIX. Yüzyıllar)”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 90. sayı, Ankara 2019, s.99-110.

1683 Viyana Seferi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1941
Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba 1347-1600, Çeviri: Hazal Yalın, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

Osmanlı'da İsyân İklimi: Erken Modern Dönemde Celali İsyânları, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2013.

“Âşûrâ”, **DİA**, 4.cilt, s.24-26.

İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016.

“İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasî ve Askerî Anatomisi”, **Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi, İSAM**, İstanbul 2010, s.391-493.

Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

“Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in Katli”, **III.Selim: İki Asrın Dönemecinde İstanbul**, İstanbul 2010, s.227-238.

Mapusane: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908), Kitabevi, İstanbul 2012.

Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi'nde Lojistik ve Organizasyon, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

1660 İstanbul Yangını ve Etkileri Vakıflar, Toplum ve Ekonomi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017.

Kenan Yıldız, “1782 İstanbul Yangını: Kadı Sicillerinden Tespit, Çıkarım ve Yorumlar”, **II. Uluslararası Osmanlı İstanbullu Sempozyumu**

- _____,
YILDIZ, Murat,
YILMAZ, Fatih,
YILMAZ, Gülay,
YILMAZ, Hakan,
YILMAZ, Mehmet Emin,
YÜKSEL, Hasan,
- Bildirileri 27-29 Mayıs 2014**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul 2014.
“Yeni Belgeler Işığında Tulumbacıbaşı Gerçek Davud Ağa ve Tulumbacı Şeritçileri”, **İsmail E. Erünsal’a Armağan1**, Ülke Armağan, İstanbul 2014, s.557-586.
Bahçıvanlıktan Saray Muhafızlığına Bostancı Ocağı, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011.
Sultan Genç Osman Hayatı ve Şehâdeti, Çamlıca, İstanbul 2015.
“The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4 A .D.”, **Belleten**, Sayı: 286, Ankara, 2015, s.901-930.
“İsyânın Gölgesindeki İstanbul: Yeni Arşiv Belgeleri Işığında 1730 Patrona İsyânı” **IV. Uluslararası Osmanlı İstanbullu Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul 2016, s.411-452.
Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2020.
“Tokat Mevlevihanesi”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, c.II, S.2, Konya 1996, s.61-68.

EK I: XVI. VE XIX. ASIRDA VAZİFE YAPMIŞ YENİÇERİ AĞALARI*

	AĞA İSMİ	GÖREV ZAMANI	ÖNCEKİ GÖREVİ	SONRAKİ GÖREVİ
1.	Karagöz Bey ¹	–9 Ağustos 1503		Mirliva-i Kastamonu
2.	Hasan Bey ²	9 Ağustos 1503 –10 Eylül 1505		Mirliva-i Ohri
3.	Yunus Ağa ³	10 Eylül 1505 – 1 Eylül 1511	Kapıcıbaşı	Anadolu Beylerbeyi
4.	Mustafa Bey ⁴	1511 – 1514	Miralem	Mazûl
5.	Yakub Ağa ⁵	1514 – 1515	Miralem	Vazifesi sırasında vefat etmiştir
6.	Ayas Paşa ⁶	1515 – 1517		Rumeli Beylerbeyi
7.	Kemal Ağa ⁷	1519	Kefe Dizdarı	Mazûl
8.	Bali Ağa ⁸	Temmuz 1521 – Şubat 1523		Tekaüd
9.	Mustafa Ağa ⁹	Şubat 1523 – Aralık 1525		Siyaseten Katledilmiştir
10.	Kasım Ağa ¹⁰	Aralık 1525 – Ekim 1526		Seferde Şehid Olmuştur
11.	Mehmed Ağa ¹¹	Ekim 1526 – Aralık 1534	Kapıcıbaşı	Haleb Beylerbeyliği
12.	Ahmed Ağa ¹²	Aralık 1534 – Mayıs 1541	Kapıcıbaşı	Rumeli Beylerbeyliği
13.	Ali Ağa ¹³	Mayıs 1541 – Ocak 1545	Miralem	Rumeli Beylerbeyi
14.	Pertev Ağa ¹⁴	Ocak 1545 -27 Eylül 1554		Rumeli Beylerbeyi
15.	Ferhad Ağa ¹⁵	27 Eylül 1554 – Temmuz 1556	Kapıcıbaşı	Kastamonu Sancağı
16.	Ahmed Ağa ¹⁶	Temmuz 1556 – Eylül 1561	Baş Kapıcıbaşı	Beylerbeyi
17.	Hasan Ağa ¹⁷	Eylül 1561 – Temmuz 1564		Rumeli Beylerbeyi
18.	Mehmed Ağa ¹⁸	Temmuz 1564 – Eylül 1565	Silahdar	Mazûl
19.	Müezzinzâde Ali Ağa ¹⁹	Eylül 1565 – Mayıs 1567	Miralem	Kaptanıderya
20.	Sinan Ağa ²⁰	Mayıs 1567 – Mayıs 1569	Baş Kapıcıbaşı	Kastamonu Sancağı
21.	Cafer Ağa ²¹	Mayıs 1569 – Mart 1570	Baş Kapıcıbaşı	Anadolu Beylerbeyi
22.	Kanijeli Siyavuş Ağa ²²	Mart 1570 – Ocak 1572	Mirahur-ı evvel	Rumeli Beylerbeyi
23.	Çerkes Mustafa Ağa ²³	Ocak 1572 – 14 Mayıs 1575	Baş Kapıcıbaşı	Kastamonu Sancağı
24.	Cigalazade Sinan Ağa ²⁴	14 Mayıs 1575 – Nisan 1578	Silahdar	Erzurum Beylerbeyi

* Yeniçeri ağalığı makamına yapılan atamalar XVI. asır itibariyle düzenli takip edilebildiğinden liste bahsi geçen dönemden başlatılmıştır.

25.	Cerrah Mehmed Ağa ²⁵	Nisan 1578 – 22 Aralık 1579	Mirahur-ı Evvel	Rumeli Beylerbeyi
26.	İbrahim Ağa ²⁶	22 Aralık 1579 – 25 Şubat 1582	Silahdar	Rumeli Beylerbeyi
27.	Ferhad Paşa ²⁷	25 Şubat – 24 Temmuz 1582	Mirahur-ı evvel	Rumeli Beylerbeyi
28.	Yusuf Ağa ²⁸	24 Temmuz 1582 – 11 Ekim 1583	Miralem	Budin Beylerbeyi
29.	Mehmed Ağa ²⁹	11 Ekim 1583 – 15 Ekim 1584	Mirahur-ı Evvel	Rumeli Beylerbeyi
30.	Halil Ağa ³⁰	15 Ekim 1584 – Mayıs 1588	Silahdar	Bosna Beylerbeyi
31.	Hızır Ağa ³¹	Mayıs 1588 – Nisan 1589	Mirahur-ı Evvel	Rumeli Beylerbeyi
32.	Güzelce Mahmud Ağa ³²	Nisan 1589 – Mart 1590	Miralem	Diyarbakır Beylerbeyi
33.	Saatçi Hasan Paşa ³³	Mart 1590 – 24 Şubat 1591	Miralem	Rumeli Beylerbeyi
34.	Mehmed Ağa ³⁴	24 Şubat 1591 – 4 Nisan 1592	Mirahur-ı evvel	Anadolu Beylerbeyi
35.	Halil Ağa ³⁵	4 Nisan – 16 Temmuz 1592	Silahdar	Kastamonu Sancağı
36.	Satırcı Mehmed Ağa ³⁶	16 Temmuz 1592 – 1593	Kapıcıbaşı	Anadolu Beylerbeyi
37.	Lala Mehmed Ağa ³⁷	1593 – 26 Eylül 1594	Mirahur	Karaman Beylerbeyi
38.	Yemişçi Hasan Ağa ³⁸	26 Eylül 1594 – 24 Mart 1595	Kapıcıbaşı	Mazûl
39.	Harami Ahmed Ağa ³⁹	24 Mart – 16 Haziran 1595	Kapıcıbaşı	Bosna Beylerbeyi
40.	Yemişçi Hasan Ağa (ikinci defa) ⁴⁰	16 Haziran 1595 – 5 Ocak 1596	Sabık Yeniçeri Ağası	Şirvan Beylerbeyi
41.	Veli Ağa ⁴¹	5 Ocak – 22 Ekim 1596	Kapıcıbaşı	Rumeli Beylerbeyi
42.	Destari Mustafa Ağa Paşa ⁴²	22 Ekim 1596 – 27 Ekim 1596	İkinci Kapıcıbaşı	Vezir
43.	Tırnakçı Hasan Ağa ⁴³	27 Ekim 1596 – Mayıs 1601	Büyük Mirahur	Mazûl
44.	Ali Ağa ⁴⁴	Mayıs 1601 – 3 Ocak 1603	Miralem	Katledilmiştir
45.	Deli Ferhad Ağa ⁴⁵	3 Ocak – 12 Nisan 1603	Bostancıbaşı	Şam Beylerbeyi
46.	Kasım Ağa ⁴⁶	12 Nisan 1603 – 16 Ekim 1603	Kapıcılar Kethüdası	Vezaret
47.	Koca Ahmed Ağa ⁴⁷	16 Ekim 1603 – 6 Nisan 1604	Kapıcıbaşı	Anadolu Beylerbeyi
48.	Nakkaş Hasan Ağa Paşa ⁴⁸	6 Nisan – 17 Aralık 1604	İkinci Kapıcıbaşı	Rumeli Beylerbeyi
49.	Tırnakçı Biraderi Hüseyin Ağa ⁴⁹	17 Aralık 1604 – 16 Mayıs 1606	Silahdar	Haleb Beylerbeyi
50.	Maryol Hüseyin Ağa ⁵⁰	16 Mayıs 1606 – 2 Temmuz 1607	Ocaktan Ağa olan ilk kişi*	Anadolu Beylerbeyi
51.	Çakırcıbaşı Halil Ağa ⁵¹	2 Temmuz 1607 – 13 Mayıs 1608	Çakırcıbaşı	Kaptanıderya

* Solakzâde, Maryol Hüseyin Ağa'yı mirahurluktan gelme olarak göstermektedir. Bkz. **Solakzâde Tarihi**, s.760

52.	Deraki/Tophaneli/Sipahizade Mehmed Ağa ⁵²	13 Mayıs 1608 – Ağustos 1611	Silahdar	Vazife sırasında vefat etmiştir.
53.	İbrahim Ağa ⁵³	Ağustos 1611 – 20 Ekim 1612	Mirahur	Yemen Beylerbeyi
54.	İsmail Ağa ⁵⁴	20 Ekim 1612 – 2 Mart 1613	Miralem	Rumeli Beylerbeyi
55.	Ahmed Ağa ⁵⁵	2 Mart – 19 Haziran 1613	Çukadar	Rumeli Beylerbeyi
56.	Mustafa Ağa / Yavuz Muslihiddin Ağa ^{**56}	19 Haziran 1613 – 28 Eylül 1614	Kapıcıbaşı	
57.	Ahmed Ağa ⁵⁷	28 Eylül 1614 – 25 Şubat 1615	Mirahur-ı Evvel	Mısır Beylerbeyi
58.	Mustafa Ağa ⁵⁸	25 Şubat 1614 – 10 Ekim 1616	Mirahur-ı Evvel	Revan Seferinde Şehid olmuştur
59.	Hüseyin Ağa ⁵⁹	10 Ekim – 15 Kasım 1616	Kul Kethüdası	
60.	Arnavud Hüseyin Ağa ⁶⁰	15 Kasım 1616 – 28 Mart 1618	Bostancıbaşı	Katledilmiştir
61.	Moralı Mustafa Ağa ⁶¹	28 Mart 1618 – 1619	Kapıcıbaşı	Diyarbakır Beylerbeyi
62.	Yusuf Ağa ⁶²	1619 – 26 Kasım 1620	Silahdar	Haleb Beylerbeyi
63.	Niğdeli Mustafa Ağa ⁶³	26 Kasım 1620 – 11 Eylül 1621	Çaşıncıbaşı	Mazûl
64.	Novalı Deveci Ali Ağa ⁶⁴	11 Eylül 1621 – 20 Mayıs 1622	Yeniçeri Ocağındandır	Yeniçeriler Tarafından Katledilmiştir
65.	Doğancı Deli Derviş Ağa ⁶⁵	20 Mayıs – 7 Temmuz 1622	Silahdar	Karaman Beylerbeyliği
66.	Bayram Ağa ⁶⁶	7 Temmuz – 9 Temmuz 1622	Silahdar	Bosna Beylerbeyi
67.	Deli Derviş Ağa (ikinci defa) ⁶⁷	9 Temmuz – 13 Ekim 1622	Sabık Yeniçeri Ağası	Budin Beylerbeyi
68.	Mirahur Kara Mustafa Ağa ⁶⁸	13 Ekim 1622 – 20 Temmuz 1623	Rikabdar	Mısır Beylerbeyi
69.	Cesteci Ali Ağa ⁶⁹	20 Temmuz – 16 Eylül 1623	Yeniçeri Ocağındandır	Mısır Beylerbeyi
70.	Bayram Ağa Paşa (ikinci defa) ⁷⁰	16 Eylül 1623 – 14 Şubat 1624	Sabık Yeniçeri Ağası	Kubbenişin
71.	Çukadar Hüsrev Ağa Paşa ⁷¹	14 Şubat 1624 – 1 Aralık 1626	Silahdar	Mazûl
72.	Çavuşbaşı Ali Ağa ⁷²	1 Aralık 1626 – 8 Temmuz 1627	Çavuşbaşı	Vazife sırasında vefat etmiştir
73.	Sipahiler Ağası Halil Ağa ⁷³	8 Temmuz 1627 – 12 Ekim 1628	Sipahiler Ağası	Erzurum Valisi
74.	Mevlevi Koca Mehmed Ağa Paşa ⁷⁴	12 Ekim – 13 Kasım 1628	Sadaret Kethüdası	Erzurum Beylerbeyi
75.	Doğancıbaşı Mostari Mustafa Ağa ⁷⁵	13 Kasım 1628 – 25 Ağustos 1630	Doğancıbaşı	Haleb Beylerbeyi
76.	Süleyman Ağa ⁷⁶	25 Ağustos 1630 – Ekim 1631	Sadaret Kethüdası	Mazûl
77.	Mirahur Hattat Hasan Ağa ⁷⁷	Ekim 1631	Mirahur	Bosna Beylerbeyi
78.	Hasan Halife ⁷⁸	25 Ekim 1631 – 13 Mart 1632	Musahib	Yeniçeriler tarafından Katledilmiştir

^{**} Osmanlı arşiv belgeleri bu tarihte makamda bulunan Mustafa Ağa, kronikler ve ağa listeleri ise Yavuz Muslihiddin Ağa olarak göstermektedir.

79.	Silahdar Mustafa Ağa ⁷⁹	13 Mart – 8 Temmuz 1632	Silahdar	Bosna Beylerbeyi
80.	Zorba Köse Mehmed Ağa ⁸⁰	8 Temmuz 1632 – Mart 1634	Kul Kethüdası	Siyaseten Katledilmiştir
81.	Mehmed Ağa ⁸¹	Mart 1634 – 23 Mart 1635	Sipahiler Ağası	Mazûl
82.	Kara Mustafa Ağa ⁸²	23 Mart – 25 Aralık 1635	Sekbanbaşı	Kaptan-ı Derya
83.	Şahin Ağa ⁸³	25 Aralık 1635 – 17 Şubat 1638	Mirahur	Trablusşam Beylerbeyliği
84.	Küçük Hasan Ağa ⁸⁴	17 Şubat 1638 – 3 Ocak 1639	Sekbanbaşı	Bağdad Beylerbeyi
85.	Bıyıklı Mustafa Ağa ⁸⁵	3 Ocak 1639 – Ocak 1640	Rikabdar	Maraş Beylerbeyi
86.	Tekeli Mustafa Ağa ⁸⁶	Ocak 1640 – 20 Şubat 1642	Mirahur	Erzurum Eyaleti
87.	Bektaş Ağa ⁸⁷	20 Şubat 1642 – 29 Haziran 1643	Sekbanbaşı	Mütekaid
88.	Voynuk/ Hezargradi Ahmed Ağa ⁸⁸	29 Haziran 1643 – 19 Mart 1644	Bostancıbaşı	Vezaret ile Boğazhisar Muhafazası
89.	Salih Ağa ⁸⁹	19 Mart – 10 Haziran 1644	Mirahur	Kubbenişin
90.	Şaban Ağa Paşa ⁹⁰	10 Haziran 1644 – Nisan 1645	Rikabdar	Bağdad Beylerbeyliği
91.	Musa Ağa ⁹¹	Nisan – 6 Aralık 1645	Sipahiler Ağası	Defterdar
92.	Pirinççizade Ahmed Ağa ⁹²	6 Aralık 1645 – 29 Mart 1646	Kul Kethüdası	Biga Sancağı Muhafazası
93.	Debbağ Mehmed Ağa ⁹³	29 Mart – 13 Mayıs 1646	Sipahiler Ağası	Kefe Beylerbeyliği
94.	Hamamcı Mehmed Ağa Paşa ⁹⁴	13 Mayıs 1646 – Ocak 1647	Mirahur	Mazûl
95.	Debbağ Mehmed Ağa (ikinci defa) ⁹⁵	Ocak - 28 Nisan 1647	Kefe Beylerbeyi	Mazûl
96.	Hamza Paşazâde Mehmed Ağa Paşa ⁹⁶	28 Nisan – 11 Ağustos 1647	Sipahioğlan Ağası	Mazûl
97.	Seyyid Mehmed Ağa ⁹⁷	11 Ağustos– 22 Kasım 1647	Şikkı Sani Defterdarı	Mısır Beylerbeyi
98.	Küçük Çavuş Ahmed Ağa ⁹⁸	22 Kasım 1647 – 4 Mart 1648	Silahdar	Kütahya Beylerbeyi
99.	Cezayirli Musa Ağa ⁹⁹	4 Mart – 10 Haziran 1648	Mazûl Bostancıbaşı	Mazûl
100.	Seyyid Mustafa Ağa ¹⁰⁰	10 Haziran – 22 Ağustos 1648	Silahdar Ağası	Bolu Sancağı
101.	Mehmed Ağa Paşa ¹⁰¹	22 Ağustos 1648 – 14 Ocak 1649	Sadaret Kethüdası	Diyarbakır Beylerbeyi
102.	Kara Murad Ağa Paşa ¹⁰²	14 Ocak – 21 Mayıs 1649	Sekbanbaşılıktan Mütekaid	Sadrizam
103.	Karaçavuş Mustafa Ağa ¹⁰³	21 Mayıs 1649 – 2 Eylül 1651	Oakta Başçavuş	Yeniçeriler tarafından katledilmiştir.
104.	Kara Hasanzade Hüseyin Ağa ¹⁰⁴	2 Eylül – 29 Kasım 1651	Sekbanbaşı	Mütekaid
105.	Süleyman Ağa Paşa ¹⁰⁵	29 Kasım 1651 – 1 Mart 1653	Rikabdar	Kubbenişin
106.	Gürcü Mustafa Ağa Paşa ¹⁰⁶	1 Mart – 17 Aralık 1653	Dülbend Ağası	Kaniye Beylerbeyi
107.	Kenan Ağa Paşa ¹⁰⁷	17 Aralık 1653 – 12 Ağustos 1655	Silahdar	Kubbenişin

108.	Mirahur Mehmed Ağa ¹⁰⁸	12 Ağustos 1655 – 2 Mart 1656	Mirahur	Yeniçeriler tarafından katledilmiştir.
109.	Mehmed Ağa ¹⁰⁹	2 Mart – 4 Mart 1656	Sekbanbaşı	Siyaseten katledilmiştir.
110.	Mahmud Ağa ¹¹⁰	4 Mart – 5 Haziran 1656	Çuhadar	Azlinin ardından siyaseten katledilmiştir.
111.	Çetrefilzade Hüseyin Ağa Paşa ¹¹¹	5 Haziran – 13 Eylül 1656	Çuhadar	Mazûl
112.	Sührab Mehmed Ağa Paşa ¹¹²	13 Eylül 1656 – 3 Eylül 1657	Mirahur	Sivas Beylerbeyliği
113.	Kapıcı Ali Hoca ¹¹³	3 Eylül – Kasım 1657	Kapıcıbaşı	Azlinden sonra Edirne’de siyaseten katledilmiştir.
114.	Kundakçızade Kanbur Mustafa Ağa Paşa ¹¹⁴	Kasım 1657 – 26 Şubat 1662	Sekbanbaşı	Bağdad Beylerbeyi
115.	Bosnalı Salih Ağa ¹¹⁵	26 Şubat 1662 – Mayıs 1664	Çavuşbaşı	Şam Beylerbeyliği
116.	Murad Paşa Yeğeni Mustafa Ağa ¹¹⁶	Mayıs – Ekim 1664		Seferde Suda Boğularak Şehid olmuştur.
117.	Muharrem Ağa ¹¹⁷	Ekim 1664 – Nisan 1665	Sadaret Kethüdası	Kütahya Beylerbeyi
118.	İbrahim Ağa ¹¹⁸	Nisan – Ağustos 1665	Çavuşbaşı	Sivas Beylerbeyi
119.	Uzun İbrahim Ağa ¹¹⁹	Ağustos 1665 – 5 Aralık 1668	Kul Kethüdası	İstanbul Kaymakamı
120.	Abdurrahman Ağa Paşa ¹²⁰	5 Aralık 1668 – 28 Haziran 1674	Kul Kethüdası	Bağdad Beylerbeyi
121.	Kara Hasanoğlu Mustafa Ağa ¹²¹	28 Haziran 1674 – 24 Temmuz 1678	Sekbanbaşı	Mazûl
122.	Dramalı Çelebi İbrahim Ağa Paşa ¹²²	24 Temmuz 1678 – 21 Temmuz 1679	Kul Kethüdası	Erzurum Beylerbeyi
123.	Tekfur Dağlı Mustafa Ağa Paşa ¹²³	21 Temmuz 1679– 15 Aralık 1683	Sekbanbaşı	Haleb Mansıbı ile Üngürüs Seferine Seraskerlik
124.	Arnavud Hacı Zülfikar Ağa Paşa ¹²⁴	15 Aralık 1683 – 7 Şubat 1685	Sekbanbaşı	Sakız Muhafazası
125.	Çolak Hasan Ağa ¹²⁵	7 Şubat 1685 – 17 Kasım 1686	Kul Kethüdası	Mazûl
126.	Tekfurdağlı Mustafa Paşa (ikinci defa) ¹²⁶	17 Kasım 1686 – 8 Ekim 1687	Kaniye Kalesi Muhafızı	Boğazhisarları Muhafızı
127.	Cadı Yusuf Ağa ¹²⁷	8 Ekim – 7 Kasım 1687	Kul Kethüdası	Cidde Paşalığı
128.	Cerrah Mustafa Ağa ¹²⁸	7 Kasım 1687 – 7 Ocak 1688	Silahdar	Tunus Eyaleti
129.	Harputlu Ali Ağa ¹²⁹	7 Ocak – 1 Mart 1688	Sekbanbaşı	Yeniçeriler Tarafından Katledilmiştir
130.	Zorba el-hacı Ali Ağa ¹³⁰	1 Mart– 2 Mart 1688	Yeniçeriler tarafından ağa yapılmıştır	Siyaseten katledilmiştir
131.	Hasan Ağa Paşa ¹³¹	2 Mart – 3 Ağustos 1688	Dülbend Ağası	Van Eyaleti
132.	Koca Mahmud Ağa ¹³²	3 Ağustos 1688 – 22 Kasım 1689	Sekbanbaşı	Sofya Sahrasına Serasker
133.	Ebubekir Ağa ¹³³	22 Kasım – 27 Aralık 1689	Kul Kethüdası	Niğbolu Mansıbı
134.	Ali Ağa ¹³⁴	27 Aralık 1689 – 1 Mayıs 1691	Sadaret Kethüdası	İstanbul Kaymakamı
135.	Çikzâde Mehmed Ağa ¹³⁵	2 Mayıs 1691– 24 Eylül 1691	Sadrazam Kethüdası	Varadin’de şehid olmuştur.

136.	Eğimli Mehmed Ağa ¹³⁶	24 Eylül – 22 Aralık 1691	Kul Kethüdası	
137.	Şaban Ağa ¹³⁷	22 Aralık 1691 – 19 Ocak 1692	Kul Kethüdası	Mazûl
138.	Daltaban Mustafa Ağa Paşa ¹³⁸	19 Ocak – 23 Mayıs 1692	Sabık Cebecibaşı	Niğde ve Kayseri Sancağı
139.	İsmail Paşa ¹³⁹	23 Mayıs 1692 – 17 Nisan 1693	İstanbul Kaymakamı	Şam Beylerbeyi
140.	Sekbanbaşı Abdullah Ağa ¹⁴⁰	17 Nisan 1693 – 28 Mayıs 1694	Sekbanbaşı (Ağa Kaymakamı İken)	Bursa Mansıbı ile Belgrad’a Gönderilmiştir.
141.	Murad Paşa ¹⁴¹	4 Haziran 1694 – 6 Mart 1695	Azak Muhafızı	Mütekaid
142.	Yusuf Paşa ¹⁴²	6 Mart – 16 Mayıs 1695	Haseki Sultan Kethüdası	Babadağı Muhafazası
143.	Deli Baltazade Mahmud Ağa ¹⁴³	16 Mayıs 1695 – 25 Ağustos 1697	Sabık Kul Kethüdası	Nemçe muhasarasında şehid olmuştur.
144.	Dramalı İbrahim Paşa (ikinci defa) ¹⁴⁴	25 Ağustos 1697 – 31 Mart 1701	İstanbul Kaimakamı	Seddülbahir Muhafazası
145.	Kürd İbrahim Ağa ¹⁴⁵	31 Mart – 11 Nisan 1701	Kul Kethüdası	Musul Beylerbeyi
146.	Doğramacı Mehmed Ağa ¹⁴⁶	11 Nisan 1701– 30 Nisan 1703	Sekbanbaşı	Hanya Muhafızı
147.	Amcazade Kethüdası Dellak Ali Ağa ¹⁴⁷	30 Nisan – 25 Haziran 1703	Sadaret Kethüdası	Belgrad Muhafızı
148.	Trabluslu Arnavud Osman Ağa ¹⁴⁸	25 Haziran – 21 Ağustos 1703	Kul Kethüdası	Şam Beylerbeyliği
149.	Çalık Ahmed Ağa Paşa ¹⁴⁹	21 Ağustos – 9 Kasım 1703	Sekbanbaşı	Siyaseten katledilmiştir
150.	Çelebi Mehmed Ağa ¹⁵⁰	9 Kasım 1703 – 14 Kasım 1703	Sabık Sekbanbaşı	Mazûl
151.	Hasan Paşa ¹⁵¹	14 Kasım 1703– 15 Kasım 1704	Hüdavendigâr Sancağı Mutasarrıfı	Bursa Paşası
152.	Tortumlu İbrahim Ağa ¹⁵²	15 Kasım 1704 – 26 Şubat 1705	Zağarcıbaşı	Erzurum’da İkamet
153.	Çelebi Mehmed Ağa (ikinci defa) ¹⁵³	26 Şubat 1705 – 18 Ekim 1706	Sabık Yeniçeri Ağası	Bursa’da ikamet
154.	Nasuh Ağazâde Osman Ağa ¹⁵⁴	18 Ekim 1706 – 24 Mart 1707	Sekbanbaşı	Vazifesi sırasında vefat etmiştir.
155.	Ballı Mehmed Ağa ¹⁵⁵	24 Mart – 3 Temmuz 1707	Kul Kethüdası	Niğbolu Paşası
156.	Kara Mustafa Ağa ¹⁵⁶	3 Temmuz 1707 – 3 Ekim 1710	Kul Kethüdası	Gelibolu’da İkamet
157.	Gürcü Yusuf Ağa Paşa ¹⁵⁷	3 Ekim 1710 – 20 Kasım 1711	Resmo Ağası	Sadrazam
158.	Çelebi Mehmed Paşa (üçüncü defa) ¹⁵⁸	20 Kasım 1711 – 22 Kasım 1712	Sadaret Kaymakamlığı	Sadaret Kaymakamlığı
159.	Kara Mustafa Ağa (ikinci defa) ¹⁵⁹	22 Kasım 1712 – 24 Mayıs 1713	Sabık Yeniçeri Ağası	Malkara’da İkamet
160.	Ebubekir Ağa ¹⁶⁰	24 Mayıs – 13 Kasım 1713	Sekbanbaşı	Bosna Beylerbeyliği
161.	Kürd Hasan Ağa ¹⁶¹	13 Kasım 1713 – 10 Eylül 1715	Sekbanbaşı	Beylerbeylik ile Akşehir Sancağı Tevcih
162.	Ebubekir Ağa ¹⁶²	10 Eylül 1715 – 1 Şubat 1716	Kul Kethüdası	Mazûl (1718’de Erzurum Beylerbeyi)
163.	Hüseyin Ağa Paşa ¹⁶³	1 Şubat 1716 – 14 Mayıs 1717	Kul Kethüdası	İnebahtı Muhafızı
164.	Fındıkzade Mehmed Ağa ¹⁶⁴	14 Mayıs 1717 – 4 Ocak 1718	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet

165.	Muhsinzâde Abdullah Paşa ¹⁶⁵	4 Ocak 1718 – 3 Şubat 1719	Vidin Muhafızı	Rumeli Beylerbeyliği
166.	FındıkHzâde Ahmed Ağa ¹⁶⁶	3 Şubat – 21 Şubat 1719	Kul Kethüdası	Sakız'a Sürülmüştür
167.	Mehmed Ağa (ikinci defa) ¹⁶⁷	21 Şubat 1719 – 18 Aralık 1723	Sabık Yeniçeri Ağası	Görevi sırasında vefat etmiştir
168.	Evliya Hasan Ağa ¹⁶⁸	18 Aralık 1723 – 1 Ekim 1730	Kul Kethüdası	Diyabekir'de İkamet
169.	Zorba Sarraç Mehmed Ağa ¹⁶⁹	1 Ekim – 25 Kasım 1730	Yeniçeriler Tarafından Ağa Yapılmıştır	Siyaseten Katledilmiştir
170.	Muhsinzade Abdullah Paşa (ikinci defa) ¹⁷⁰	25 Kasım 1730 – 31 Mart 1731	Rumeli Valisi	Adana Valisi
171.	Şahin Mehmed Ağa Paşa ¹⁷¹	31 Mart – 8 Eylül 1731	Adana Valisi	Sadaret Kaymakamlığı
172.	Gürcü İsmail Ağa Paşa ¹⁷²	8 Eylül 1731 – 25 Temmuz 1732	Kul Kethüdası	Rumeli Beylerbeyliği
173.	Abdülbaki Ağa ¹⁷³	25 Temmuz 1732 – 25 Mart 1733	Kul Kethüdası	Gelibolu'da İkamet
174.	Altıncı Mustafa Ağa ¹⁷⁴	25 Mart 1733 – Ocak 1735	Edirne Ağası	Tekfurdağı'nda İkamet
175.	Abdullah Ağa Paşa ¹⁷⁵	Ocak 1735 – Mayıs 1738	Kul Kethüdası/Trabzon'a Memur	Vefat Etmiştir
176.	Seyyid Hasan Ağa Paşa ¹⁷⁶	Mayıs 1738 – 23 Eylül 1743	Kul Kethüdası	Sadrazam
177.	Yazıcızâde İbrahim Ağa Paşa ¹⁷⁷	23 Eylül 1743 – 1 Mart 1745	Kul Kethüdası	Erzurum Eyaleti
178.	Malatyalı İbrahim Ağa Paşa ¹⁷⁸	1 Mart 1745 – 14 Şubat 1747	Kul Kethüdası	Aydın Muhassıllığı
179.	Mustafa Ağa ¹⁷⁹	14 Şubat 1747 – 25 Mart 1748	Kul Kethüdası	Gelibolu'da İkamet
180.	Divitdar Hüseyin Ağa ¹⁸⁰	25 Mart – 11 Temmuz 1748	Kul Kethüdası	Bursa'da İkamet
181.	El-Hac Hasan Ağa ¹⁸¹	11 Temmuz 1748 – 3 Şubat 1750	Kul Kethüdası	Manisa'da ikamet
182.	Şehrî Mustafa Ağa (ikinci defa) ¹⁸²	3 Şubat 1750 – 30 Nisan 1750	Sabık Yeniçeri Ağası	Gelibolu'da İkamet
183.	Es-Seyyid Ahmed Ağa ¹⁸³	30 Nisan 1750 – 8 Ocak 1751	Kul Kethüdası	Sayda Beylerbeyliği
184.	Darbunelizade Numan Ağa ¹⁸⁴	8 Ocak – 28 Haziran 1751	Sabık Kul Kethüdası	Erzurum İspir'de İkamet
185.	Macar Hasan Ağa ¹⁸⁵	28 Haziran 1751 – 4 Temmuz 1752	Kul Kethüdası	Limni Ceziresi'ne Sürgün
186.	Mustafa Ağa ¹⁸⁶	4 Temmuz 1752 – 15 Şubat 1755	Kul Kethüdası	Sadaret Kaymakamlığı
187.	Ahışhalı el-Hac Mehmed Ağa ¹⁸⁷	15 Şubat – 15 Ekim 1755	Kul Kethüdası	Manisa'da İkamet
188.	İbrahim Paşa ¹⁸⁸	15 Ekim 1755 – 10 Temmuz 1756	Kul Kethüdası	Karaman Beylerbeyliği
189.	Mehmed Ağa ¹⁸⁹	10 Temmuz 1756 – 17 Temmuz 1757	Kul Kethüdası	Karaman Beylerbeyliği
190.	Mehmed Ağa Paşa ¹⁹⁰	17 Temmuz 1757 – 7 Mayıs 1758	Kul Kethüdası	Hanya Muhafızlığı
191.	Vefalı Mehmed Ağa ¹⁹¹	7 Mayıs – 20 Eylül 1758	Kul Kethüdası	Mütekaid
192.	Ahışhalı el-Hac Mehmed Ağa (ikinci defa) ¹⁹²	20 Eylül 1758 – 12 Eylül 1759	Sabık Yeniçeri Ağası	Kaptanıderyalığa tayin edilmişken karar değişikliği ile Midilli'de İkamet verilmiştir.

193.	el-Hac Mehmed Ağa ¹⁹³	12 Eylül 1759 – 15 Mayıs 1761	Belgrad Ağası/Sabık Kul Kethüdası	Tekfurdağı'nda İkamet
194.	Mahmud Ağa ¹⁹⁴	15 Mayıs – 29 Eylül 1761	Kul Kethüdası	Midilli'de İkamet
195.	Kapıkıran Mehmed Ağa Paşa ¹⁹⁵	29 Eylül 1761 – 2 Kasım 1763	Kul Kethüdası	Sadaret Kaymakamlığı
196.	Ömer Ağa ¹⁹⁶	2 Kasım 1763 – 4 Haziran 1764	Kul Kethüdası	Selanik ve Kavala Sancakları Tevcihiyle Beylerbeylik
197.	Osman Ağa ¹⁹⁷	4 Haziran – 21 Ekim 1764	Kul Kethüdası	
198.	Hüseyin Ağa ¹⁹⁸	21 Ekim 1764 – 5 Şubat 1765	Kul Kethüdası	Kaptanıderya
199.	Ömer Ağa ¹⁹⁹	5 Şubat – 16 Ağustos 1765	Kul Kethüdası	Gelibolu'da İkamet
200.	Hüseyin Ağa ²⁰⁰	16 Ağustos 1765 – 8 Eylül 1767	Kul Kethüdası	Tekfurdağı'nda İkamet
201.	Osman Ağa Paşa ²⁰¹	8 Eylül 1767 – 3 Temmuz 1769	Kul Kethüdası	Vezaretle Tırhala Sancağı
202.	Süleyman Ağa Paşa ²⁰²	3 Temmuz 1769 – 12 Nisan 1770	Kul Kethüdası / Ordu Ağası	Hanya Mutasarrıflığı
203.	Kapıkıran Mehmed Paşa (ikinci defa) ²⁰³	12 Nisan – 12 Ağustos 1770	Vidin Muhafızı	Tekfurdağı'nda İkamet
204.	Mehmed Ağa ²⁰⁴	12 Ağustos – 29 Kasım 1770	Kul Kethüdası	
205.	Süleyman Ağa Paşa ²⁰⁵	29 Kasım 1770 – 5 Ağustos 1773	Kul Kethüdası	Trabzon Eyaleti
206.	Yeğen el-Hac Mehmed Ağa Paşa ²⁰⁶	5 Ağustos 1773 – 3 Ekim 1774	Kul Kethüdası	Aydın Muhassıllığı
207.	Kalafat Mehmed Ağa ²⁰⁷	3 Ekim 1774 – 13 Ağustos 1775	Sekbanbaşı	
208.	Mustafa Ağa ²⁰⁸	13 Ağustos 1775 – 14 Şubat 1776	Kul Kethüdası	Tekfurdağı'nda İkamet
209.	Turnacızaade Ahmed Ağa Paşa ²⁰⁹	14 Şubat 1776 – 19 Mart 1777	Kul Kethüdası	Tırhala Sancağı
210.	Kalafat Mehmed Ağa (ikinci defa) ²¹⁰	19 Mart 1777 – 1 Eylül 1778	Sabık Yeniçeri Ağası	Sadrazam
211.	İbrahim Ağa ²¹¹	1 Eylül 1778 – 26 Haziran 1779	Kul Kethüdası	Tekfurdağı'nda İkamet
212.	Ebubekir Ağa ²¹²	26 Haziran – 14 Eylül 1779	Kul Kethüdası	Bursa'da ikamet edilmişken Mirmiranlık ile Kars Eyaleti tevcihi
213.	Süleyman Ağa ²¹³	14 Eylül 1779 – 15 Mayıs 1781	Kul Kethüdası	Mirmiranlık Rütbesi ile Hotin Mutasarrıflığı ve Muhafızlığı
214.	Ali Ağa ²¹⁴	15 Mayıs 1781 – 28 Temmuz 1782	Kul Kethüdası	Bozcaada'ya Sürgün
215.	Mehmed Ağa ²¹⁵	28 Temmuz 1782 – 21 Haziran 1783	Kul Kethüdası	Rumeli Beylerbeyliği Payesi / Kale muhafazası şartıyla Hanya Sancağı
216.	Mahmud Ağa ²¹⁶	30 Haziran 1783 – 2 Temmuz 1784	Kul Kethüdası	Mazûl
217.	Yahya Ağa ²¹⁷	2 Temmuz 1784 – 16 Mart 1785	Kul Kethüdası	
218.	Ahmed Ağa Paşa ²¹⁸	16 Mart – 12 Eylül 1785	Kul Kethüdası	Hotin Muhafızlığı

219.	Sivasî Mehmed Ağa ²¹⁹	12 Eylül 1785 – 3 Mart 1786	Özi Ağası /Sabık Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
220.	Yusuf Ağa ²²⁰	3 Mart – 12 Ağustos 1786	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
221.	Elliki Hasan Ağa Paşa ²²¹	12 Ağustos 1786 – 23 Şubat 1788	Kul Kethüdası	Sadaret Kaymakamı
222.	Kelleci Osman Ağa ²²²	23 Şubat-16 Temmuz 1788	Kul Kethüdası	Mirmiranlık Rütbesi ile Perzen Adası Muhafazası
223.	Yüzbaşıoğlu Mehmed Emin Ağa ²²³	16 Temmuz – 23 Ekim 1788	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
224.	Hafız Salih Ağa Paşa ²²⁴	23 Ekim 1788 – 21 Ocak 1790	Kul Kethüdası	İsmail Canibine Memur
225.	Yahya Ağa ²²⁵	21 Ocak – 3 Mayıs 1790	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda ikamet
226.	Vezir Hasan Paşa (ikinci defa) ²²⁶	3 Mayıs 1790 – 27 Ocak 1791	Ruşuk Muhafızı	Mazûl
227.	Pekmezci Mehmed Paşa ²²⁷	27 Ocak – 16 Temmuz 1791	Vidin Seraskeri	Rumeli Beylerbeyliği
228.	Bektaşî Süleyman Paşa ²²⁸	16 Temmuz – 22 Eylül 1791	Maçin Ordu Ağası-Sabık Kul Kethüdası	Filibe’de ikamet
229.	Arabzâde Seyyid Ahmed Ağa ²²⁹	22 Eylül 1791 – 25 Haziran 1792	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
230.	Mehmed Said Ağa ²³⁰	25 Haziran – 18 Eylül 1792	Sekbanbaşı	Tekfudağı’nda İkamet
231.	Tokadî Mustafa Ağa ²³¹	18 Eylül 1792 – 14 Kasım 1797	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
232.	Eyüb Ağa ²³²	14 Kasım 1797 – 31 Ekim 1798	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
233.	Vefalı Ömer Ağa ²³³	31 Ekim 1798 – 16 Nisan 1800	Sabık Sekbanbaşı	Ariş Kalesi Muhafızlığı şartıyla Sultanönü Mutasarrıflığı
234.	Ahmed Ağa ²³⁴	16 Nisan 1800 – 17 Eylül 1802	Ordu-yı Hümayun’da Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
235.	Es-Seyyid Halil Ağa ²³⁵	17 Eylül 1802 – 5 Haziran 1803	Sabık Sekbanbaşı	İzmid’de İkamet
236.	Tokadî Mustafa Ağa (ikinci defa) ²³⁶	5 Haziran 1803 – 25 Ağustos 1804	Sabık Yeniçeri Ağası	Kadıköy’de İkamet
237.	Üsküdarî Hafız İbrahim Hilmi Ağa ²³⁷	25 Ağustos 1804 – 14 Eylül 1806	Sabık Kul Kethüdası	Sadrazam
238.	Kelleci Osman Ağa ²³⁸	14 Eylül 1806 – 4 Ocak 1807	Sabık Kul Kethüdası	Yangın söndürme sırasında vefat etmiştir
239.	Pehlevan Hüseyin Paşa ²³⁹	5 Ocak – 20 Temmuz 1807	Sabık Kul Kethüdası	Katledilmiştir.
240.	Selim Ağa ²⁴⁰	20 Temmuz 1807 – 15 Mart 1808	Sabık Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
241.	Süleyman Ağa ²⁴¹	15 Mart – 20 Temmuz 1808	Sabık Kul Kethüdası	Vazifesi sırasında vefat etmiştir.
242.	Ahmed Ağa ²⁴²	20 Temmuz – 24 Ağustos 1808	Sabık Kul Kethüdası	Mazûl
243.	Mustafa Ağa ²⁴³	24 Ağustos – 16 Kasım 1808	Kul Kethüdası Vekili Zağarcıbaşı	Yeniçeriler tarafından katledilmiştir.
244.	Mehmed Hilmi Ağa ²⁴⁴	16 Kasım 1808 – 18 Mart 1809	Kul Kethüdası	Gelibolu’da İkamet
245.	Karslı el-Hac Mehmed Ağa ²⁴⁵	18 Mart – 1 Haziran 1809	Sabık Sekbanbaşı	
246.	Lokmacı Hasan Ağa Paşa ²⁴⁶	2 Haziran – 15 Nisan 1810	Zağarcıbaşı Vekili Samsoncubaşı	Tekfurdağı’nda İkamet

247.	Mustafa Ağa ²⁴⁷	15 Nisan – 30 Ağustos 1810	Kul Kethüdası	Bursa’da ikamet
248.	Seyyid Osman Ağa ²⁴⁸	30 Ağustos 1810 – 22 Şubat 1811	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
249.	Mehmed Salih Ağa ²⁴⁹	22 Şubat – 27 Ağustos 1811	Kul Kethüdası	
250.	Seyyid Ahmed Ağa ²⁵⁰	27 Ağustos 1811 – 18 Ocak 1812	Kul Kethüdası	Vazifesi Sırasında Vefat Etmiştir.
251.	Seyyid Ali Ağa ²⁵¹	18 Ocak – 16 Mart 1812	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
252.	Halil Hamid Ağa ²⁵²	16 Mart 1812 – 25 Ocak 1813	Kul Kethüdası	Kadıköy’de İkamet
253.	Süleyman Kamil Ağa ²⁵³	25 Ocak – 23 Mart 1813	Kul Kethüdası	Kadıköy’de ikamet
254.	El-Hac Mehmed Ağa ²⁵⁴	23 Mart 1813 – 24 Şubat 1814	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
255.	Seyyid Mehmed Ağa ²⁵⁵	24 Şubat 1814 – 15 Şubat 1815	Sabık Sekbanbaşı	Yeniçeriler tarafından katledilmiştir.
256.	Mehmed Şakir Ağa ²⁵⁶	15 Şubat – 30 Mayıs 1815	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
257.	Seyyid Hüseyin Ağa ²⁵⁷	30 Mayıs – 22 Ekim 1815	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
258.	Süleyman Ağa ²⁵⁸	22 Ekim 1815 – 1 Nisan 1816	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
259.	Seyyid Mustafa Ağa ²⁵⁹	1 Nisan – 25 Temmuz 1816	Kul Kethüdası	Gelibolu’da İkamet
260.	Halil Ağa ²⁶⁰	25 Temmuz – 22 Eylül 1816	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
261.	Hasan Ağa ²⁶¹	22 Eylül 1816 – 23 Ocak 1817	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
262.	Mustafa Ağa ²⁶²	23 Ocak – 15 Haziran 1817	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
263.	Mehmed Seyyid Ağa ²⁶³	15 Haziran – 17 Aralık 1817	Kul Kethüdası	Gelibolu’da İkamet
264.	İbrahim Paşa ²⁶⁴	17 Aralık 1817 – 10 Ağustos 1818	Kul Kethüdası	Ağrıboz ve Karlılı Sancakları Muhafazası
265.	Ali Ağa ²⁶⁵	10 Ağustos – 26 Eylül 1818	Kul Kethüdası	İzmit’te İkamet
266.	Hasan Ağa ²⁶⁶	26 Eylül – 5 Aralık 1818	Kul Kethüdası	Zağferanbolu’da İkamet
267.	Seyyid Ahmed Ağa ²⁶⁷	5 Aralık 1818 – 26 Nisan 1819	Sabık Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
268.	Şerif Ahmed Ağa ²⁶⁸	26 Nisan – 30 Kasım 1819	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
269.	Hasan Ağa ²⁶⁹	30 Kasım 1819 – 21 Ocak 1820	Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet
270.	Şerif Abdullah Ağa ²⁷⁰	21 Ocak – 15 Mayıs 1820	Sabık Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
271.	Şerif Mahmud Ağa ²⁷¹	15 Mayıs – 28 Temmuz 1820	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
272.	Seyyid Ali Ağa ²⁷²	28 Temmuz – 21 Eylül 1820	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
273.	Kırkbirinci Ali Ağa ²⁷³	21 Eylül 1820 – 28 Ağustos 1821	Kul Kethüdası	Kadıköy’de İkamet
274.	Hasan Ağa ²⁷⁴	28 Ağustos – 15 Ekim 1821	Kul Kethüdası	Tekfurdağı’nda İkamet
275.	Hüseyin Ağa ²⁷⁵	15 Ekim 1821 – 21 Şubat 1822	Sabık Kul Kethüdası	Bursa’da İkamet

276.	İsmail Ağa ²⁷⁶	21 Şubat – 10 Ekim 1822	Kul Kethüdası Vekili Zağarcıbaşı	Kadıköy'de İkamet
277.	Seyyid Hasan Ağa ²⁷⁷	10 Ekim – 6 Kasım 1822	Kul Kethüdası	Tekfurdağı'nda İkamet
278.	Seyyid Osman Ağa ²⁷⁸	6 Kasım – 25 Aralık 1822	Kul Kethüdası	Bursa'da İkamet
279.	Ali Ağa ²⁷⁹	25 Aralık 1822 – 26 Şubat 1823	Kul Kethüdası	Kadıköy'de İkamet
280.	Hüseyin Paşa ²⁸⁰	26 Şubat 1823 – 24 Aralık 1823	Kul Kethüdası	Boğaz Muhafazası
281.	Ahmed Ağa ²⁸¹	24 Aralık 1823-13 Şubat 1824	Kul Kethüdası	Bursa'da İkamet
282.	Seyyid Ali Ağa ²⁸²	13 Şubat – 22 Ağustos 1824	Kul Kethüdası	Gelibolu'da İkamet
283.	Süleyman Ağa ²⁸³	22 Ağustos 1824 – 11 Şubat 1825	Kul Kethüdası	Bursa'da İkamet
284.	Hasan Ağa ²⁸⁴	11 Şubat – 9 Eylül 1825	Kul Kethüdası	Kadıköy'de İkamet
285.	Mehmed Celeleddin Ağa ²⁸⁵	9 Eylül 1825 – 16 Haziran 1826	Kul Kethüdası	Mütekaid

¹ İnamat Defteri, s.120

² İnamat Defteri, s.397

³ İnamat Defteri, s.1327; Hadikatü'l-vüzera ve Zeylleri: Osmanlı Sadrazamları, s.70; Feridun Emecen, “Yûnus Paşa”, DİA, c.43, s.608-609.

⁴ TSMA.e, 672, 10.C.918

⁵ Âğayân-ı Yeniçeriyân, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr.3622/4, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye Basmalar, Nr.2259, s.236; Vefâyat Tarîh-i Beşer, Müstensih: Mustafa Samih, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nr.5079, vr.52b.

⁶ Gelibolulu Mustafa Âli, Kühnü'l-Ahbâr, s.710; Solakzade Tarihi, s.475; Kütükoğlu, “Ayas Paşa”, s.202

⁷ Sır, Mehmed Za'im, Câmi'ü't-Tevarih, s.310; Solakzade Tarihi, s.475

⁸ Celalzâde'nin Rodos Fetihnamesi, s.116; Feridun Bey, Münşeatü's-selâtin, c.I, s.511-538; Çelik, Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname, s.73

⁹ D.BŞM.MHF.d, 12349-G; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârih, s.155

¹⁰ TSMA.d, 9706-2, s.2, Ra.932; Erkan, Matrâkçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537), s.120; Çelik, Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname, s.81

¹¹ Bostân Çelebi, Gazâvât-ı Sultan Süleyman, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, Nr.3317, vr.160a; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârih, s.168; Erkan, Matrâkçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537), s.120.

¹² Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârih, s.168, 185

¹³ D.BRZ.d 20614, s.43; Sinan Çavuş, Tarih-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstol[n]ji-Belgrad or Süleyman-name, The Historical Research Foundation İstanbul Research Center, İstanbul 1987, vr.6b-7b, 120b-121b

- ¹⁴ A.{RSK.d, 1453, s.16; E-12321 Numaralı Mühimme Defteri, s.17, 46; Hasan Bey-zâde Târihi, s.135
- ¹⁵ A.{RSK.d, 1453, s.16; A.{DVNSMHHM.d, 2/1166, 14.N.963; Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.16; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.236; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a. Hasan Bey-zâde Târihi, s.135; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.240
- ¹⁶ A.{DVNSMHHM.d, 4/84, 14.Ra.967; A.{DVNSMHHM.d, 4/1950, 29.C.968; Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.16; Âğayân-ı Yeniçeriyân, s.55b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.240, 263
- ¹⁷ Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.263, 267
- ¹⁸ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a.
- ¹⁹ TS.MA.d, 10177, 5.Ra.973; TS.MA.d, 8151-1, 17.R.973; Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, s.473, 717; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Mehmet İzzet Bey, Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ, s.102
- ²⁰ Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.288; Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, s.473, 717
- ²¹ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.288, 293, 313; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Tarih-i Selânikî, s.77.
- ²² Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.293, 317; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Tarih-i Selânikî, s.77.
- ²³ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.317, 367; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a.
- ²⁴ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.367, 393; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfârî'l-Bihâr, s.117; Mehmet İzzet Bey, Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ, s.104.
- ²⁵ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.393, 404; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, s.1038; Hadikatü'l-vüzera ve Zeyleri: Osmanlı Sadrazamları, s.86; Tarih-i Selânikî, s.127
- ²⁶ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.404, 416; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, s.1038, 1040; Hasan Bey-zâde Târihi, s.286; Tarih-i Selânikî, s.127.
- ²⁷ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.416, 425; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, s.1040; Hasan Bey-zâde Târihi, s.286, 296, 303; Tarih-i Selânikî, s.135, 138.
- ²⁸ Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî, s.17; Âğayân-ı Yeniçeriyân, vr.55b; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, Takvimü't-Tevarih, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, Zübdetü't-Tevârîh, s.425, 442; Vefâyat Târîh-i Beşer, vr.53a; Hasan Bey-zâde Târihi, s.296, 303; Tarih-i Selânikî, s.135, 140.

- ²⁹ **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, **Zübdetü't-Tevârîh**, s.442, 459; **Tarih-i Selânikî**, s. 140, 150.
- ³⁰ **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, **Zübdetü't-Tevârîh**, s.459, 483; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Tarih-i Selânikî**, s. 150, 202.
- ³¹ **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; Seyyid Lokmân, **Zübdetü't-Tevârîh**, s.483, 488; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Tarih-i Selânikî**, s. 202, 214.
- ³² **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Seyyid Lokmân, **Zübdetü't-Tevârîh**, s.488, 496; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Tarih-i Selânikî**, s.214, 220.
- ³³ D.BRZ.d, 20625, s.112; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Ayine-i Derun**, s.69; **Tarih-i Selânikî**, s.220, 231.
- ³⁴ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Tarih-i Selânikî**, s.231, 264.
- ³⁵ **Târîh-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.2; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Seyyid Lokmân, **Zübdetü't-Tevârîh**, s.501; **Tarih-i Selânikî**, s.264, 278.
- ³⁶ **Târîh-i Yeniçeri**, Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi, TÖRÖK, F.56, s.1; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Tarih-i Selânikî**, s.278, 390; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a.
- ³⁷ **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Tarih-i Selânikî**, s.390.
- ³⁸ **Tarih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.4; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Tarih-i Selânikî**, s.390, 463; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a.
- ³⁹ **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; **Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.1260; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Tarih-i Selânikî**, s.463, 487; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a.
- ⁴⁰ **Tarih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.5-6; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.1260; **Hasan Bey-zâde Târîhi**, s.466-467; **Tarih-i Selânikî**, s.486, 552.
- ⁴¹ **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Börekçi, Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi**, s.109; **Tarih-i Selânikî**, s.552, 536; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a.
- ⁴² **Tarih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.7; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.117b; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Tarih-i Selânikî**, s.636, 642; **Börekçi, Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi**, s.115.
- ⁴³ **Tarih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.8; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, s.17; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Tarih-i Selânikî**, s.642; **Börekçi, Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi**, s.115; **Târîh-i Na'imâ**, c.I, s.122.

⁴⁴ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, c.I, s.216; **Fezleke**, c.I, s.246; **Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.1276.

⁴⁵ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.237; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.1276; **Târih-i Na'imâ**, s.216, 228; **Fezleke**, c.I, s.246, 256, 264.

⁴⁶ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.1279; **Târih-i Na'imâ**, s.228 **Fezleke**, c.I, s.256, 265.

⁴⁷ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.1279; **Târih-i Na'imâ**, s.268; **Fezleke**, c.I, s.265, 296; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.379; **Solakzâde Tarihi**, s.756, 758.

⁴⁸ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.268, 287; **Fezleke**, c.I, s.296, 330.

⁴⁹ D.YNC, 7/92, 8.M.1015; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.287, 311; **Fezleke**, c.I, s.330, 355; **Zübdetü't-Tevârîh**, s.25, 29.

⁵⁰ D.YNC, 7/106, 8.M.1015; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.312, 331; **Fezleke**, c.I, s.382.

⁵¹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.1557; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.331, c357; **Fezleke**, c.I, s.382.

⁵² D.YNC, 9/83, 27.M.1017; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.357; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.548, 588.

⁵³ A.{RSK.d, 1485-A, s.35; D.YNC, 11/15, 29.C.1020; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a.

⁵⁴ A.{RSK.d, 1485-A, s.35,49; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.55b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a.

⁵⁵ A.{RSK.d, 1484, s.24, 62; A.{RSK.d, 1485-A, s.49, 53; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.403; **Fezleke**, c.I, s.459.

- ⁵⁶ A.{RSK.d, 1484, s.62; A.{RSK.d, 1485-A, s.53; D.YNC, 11/67, 15.M.1023; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b. Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Na'imâ**, s.426
- ⁵⁷ A.{RSK.d, 1484, s.74; A.{RSK.d, 1485-A, s.62, 111; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a.
- ⁵⁸ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye, vr.56a; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.644.
- ⁵⁹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.644
- ⁶⁰ A.{RSK.d, 1486, s.4; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a ;Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.644
- ⁶¹ **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Fezleke**, c.II, s.507
- ⁶² KK.d, 257, s.17; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a ;Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Fezleke**, c.II, s.528.
- ⁶³ **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Fezleke**, c.II, s.536; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.704
- ⁶⁴ KK.d, 257, s.46; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Târîh-i Yeniçeri**, M.BAK, TÖRÖK, F.56, s.3 Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Na'imâ**, s.496; **Fezleke**, c.II, s.536, 557; **Musibetnâme**, s.81-83; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.764.
- ⁶⁵ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17b; **Târîh-i Yeniçeri**, M.BAK, TÖRÖK, F.56, s.38; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; **Târîh-i Na'imâ**, s.497 **Fezleke**, c.II, s.567; **Musibetnâme**, s.84, 141.
- ⁶⁶ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.17; . Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Na'imâ**, s.497; **Fezleke**, c.II, s.567 **Musibetnâme**, s.141; **Solakzâde Tarihi**, s.798-800.
- ⁶⁷ KK.d, 257, s.106; **Târîh-i Yeniçeri**, M.BAK, TÖRÖK, F.56, s.39; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Na'imâ**, s.497; **Anonim İbranice**, s.47; **Fezleke**, c.II, s.567; **Musibetnâme**, s.148, 167.

⁶⁸ **Târih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.40; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Anonim İbranice**, s.47, 55; **Fezleke**, c.II, s.583; **Musîbetnâme**, s.167

⁶⁹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; **Târih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.45-46; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.514; **Anonim İbranice**, s.55, 59; **Fezleke**, c.II, s.583, 584;

⁷⁰ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; **Uşşâkizâde'nin Şakâ'ik Zeyli**, s.285; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.514; **Anonim İbranice**, s.62,65; **Fezleke**, c.II, s.584.

⁷¹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; **Anonim İbranice**, s.65.

⁷² KK.d, 265, s.12; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; **Târih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.61-62; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.609,610.

⁷³ KK.d, 265, s.12; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.238; **Târih-i Yeniçeri**, MBAK, TÖRÖK, F.56, s.62-65; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; **Târih-i Na'imâ**, s.610, 635; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.838-876.

⁷⁴ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; **Târih-i Na'imâ**, s.635, 637; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a.

⁷⁵ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; **Târih-i Na'imâ**, s.637; **Fezleke**, c.II, s.679, 701.

⁷⁶ A.{RSK.d, 1485, s.60; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; **Fezleke**, c.II, s.701.

⁷⁷ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.387; **Vefâyat Târîh-i Beşer**, vr.53a.

⁷⁸ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.388; **Solakzâde Tarihi**, s.827; **Târîh-i Na'imâ**, s.696;

⁷⁹ A.{RSK.d, 1502, s.15; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a;

⁸⁰ A.{RSK.d, 1502, s.15, 19; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.388; **Târîh-i Na'imâ**, s.766-768.

⁸¹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a;

⁸² **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; **Târîh-i Yeniçeri**, M.BAK, TÖRÖK, F.56, s.93; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.388; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.1041; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Uşşâkizâde'nin Şakâ'ik Zeyli**, s. 372; **Târîh-i Na'imâ**, s.801, 828; **Fezleke**, c.II, s.746, 765.

⁸³ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Na'imâ**, s.828, 859; **Fezleke**, c.II, s.765; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.1041

⁸⁴ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a. Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.388; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.1109; **Târîh-i Na'imâ**, s.894; **Fezleke**, c.II, s.785, 808; **Vecihî Tarihi**, s.40; Abdurrahman Hıbrî Efendi, **Târîh-i Feth-i Bağdâd**, s.103; Çolak, **IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzîlnâmesi**, s.95.

⁸⁵ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Târîh-i Na'imâ**, s.894, 945; **Fezleke**, c.II, s.808; **Vecihî Tarihi**, s.40; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.388; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.1137; Çolak, **IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzîlnâmesi**, s.95.

⁸⁶ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.582; **Târîh-i Na'imâ**, s.945, 954; **Vecihî Tarihi**, s.48.

⁸⁷ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.582; **Târîh-i Na'imâ**, s.954, 970; **Vecihî Tarihi**, s.48.

⁸⁸ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Na'imâ**, s.970, 990; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, c.I, s.582; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.1173

⁸⁹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.582; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Na'îmâ**, s.1003; **Vecihi Tarihi**, s.52; **Topçular Kâtibi 'Abdülkadir Efendi Tarihi**, s.1175.

⁹⁰ KK.d, 258, s.32; **Târîh-i Yeniçeri**, M.BAK, TÖRÖK, F.56, s.113-114; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.582; **Uşşâkizâde'nin Şakâ'ik Zeyli**, s. 375; **Târîh-i Na'îmâ**, s.1003; **Vecihi Tarihi**, s.52

⁹¹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Uşşâkizâde'nin Şakâ'ik Zeyli**, s. 367; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.582; **Târîh-i Na'îmâ**, s.1061, 1066; **Vecihi Tarihi**, s.55.

⁹² **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.583; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Târîh-i Na'îmâ**, s.1066; **Fezleke**, c.II, s.923; **Vecihi Tarihi**, s.55.

⁹³ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.583; **Fezleke**, c.II, s.923.

⁹⁴ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Fezleke**, c.II, s.923; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.583;

⁹⁵ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.583;

⁹⁶ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.583; **Târîh-i Na'îmâ**, s.1110.

⁹⁷ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239-240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.583; **Târîh-i Na'îmâ**, s.1100, 1116; **Vecihi Tarihi**, s.59.

⁹⁸ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.239; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.I, s.583; **Târîh-i Na'îmâ**, s.1110; **Vecihi Tarihi**, s.59.

⁹⁹ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a;

¹⁰⁰ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergâh-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.I, s.583; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Fezleke**, c.II, s.983, 989, 990; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1178;

¹⁰¹ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Fezleke**, c.II, s.989, 990, 1001; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1178, 1201; **Vekâyi‘-Nâme**, s.16.

¹⁰² A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergâh-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Uşşâkîzâde’nin Şakâ‘ik Zeyli**, s. 863; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Fezleke**, c.II, s.1001, 1008; **Vekâyi‘-Nâme**, s.15; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1201; **İsa-zâde Târîhi**, s. 21; **Vecihi Tarihi**, s.65.

¹⁰³ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Fezleke**, c.II, s.1008; **Vekâyi‘-Nâme**, s.40; **Ahmed Bin Ya‘kub Tarihi**, s.63.

¹⁰⁴ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Vecihi Tarihi**, s.72; **Vekâyi‘-Nâme**, s.40,43; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1375; **Ahmed Bin Ya‘kub Tarihi**, s.75, 81.

¹⁰⁵ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Vecihi Tarihi**, s.75; **Vekâyi‘-Nâme**, s.43; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1375, 1439, 1509; **Ahmed Bin Ya‘kub Tarihi**, s.81.

¹⁰⁶ A.{RSK.d, 1497, s.9; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Vekâyi‘-Nâme**, s.51; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1439; **Vekâyi‘-Nâme**, s.61.

¹⁰⁷ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.118b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Vecihi Tarihi**, s.78; **Vekâyi‘-Nâme**, s.61.

¹⁰⁸ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Solakzâde Tarihi**, s.903, 905; **Vecihi Tarihi**, s.82; **Vekâyi‘-Nâme**, s.82; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1620, 1651.

¹⁰⁹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü‘t-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi‘u‘l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Solakzâde Tarihi**, s.903; **Târîh-i Na‘îmâ**, s.1651; **Vekâyi‘-Nâme**, s.61, 87.

¹¹⁰ **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Solakzâde Tarihi**, s.904; **Vekâyi'-Nâme**, s.87, 93; **Vecihi Tarihi**, s.86; **Târîh-i Na'imâ**, s.1671.

¹¹¹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergâh-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Vekâyi'-Nâme**, s.93, 98; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Târîh-i Na'imâ**, s.1671, 1700; **Vecihi Tarihi**, s.88.

¹¹² **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240;; Türkal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağâ Zeyl-İ Fezleke**, s.106; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Vekâyi'-Nâme**, s.98; **Târîh-i Na'imâ**, s.1700; **Solakzâde Tarihi**, s.908; **Vekâyi'-Nâme**, s.110; **Vecihi Tarihi**, s.95; **İsa-zâde Târîhi**, s.105.

¹¹³ D.YNC, 28/76, 15.S.1068; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1591; **Vekâyi'-Nâme**, s.110, 118; **Vecihi Tarihi**, s.95, 97; **İsa-zâde Târîhi**, s.43, 47.

¹¹⁴ D.YNC, 28/75, 7.S.1068; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; **Vekâyi'-Nâme**, s.118, 154; **Vecihi Tarihi**, s.97; **İsa-zâde Târîhi**, s.47; **Târîh-i Râşid**, s.20.

¹¹⁵ D.YNC, 32/78, 28.L.1074; MAD.d., 6955, s.5; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Vekâyi'-Nâme**, s.154; **Târîh-i Râşid**, s.20.

¹¹⁶ D.YNC, 32/80, 9.Z.1074; D.YNC, 32/81, 9.Z.1074; D.YNC, 32/83, 9.S.1074; D.YNC, 32/86, 22.Z.1074; MAD.d., 6955, s.604; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **İsa-zâde Târîhi**, s.83; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592.

¹¹⁷ D.YNC, 32/87, 25.Z.1074; D.YNC, 32/88, 25.Z.1074; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **İsa-zâde Târîhi**, s.83; D.YNC, 32/151, 25.N.1075; MAD.d, 6964, s.2

Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592;

¹¹⁸ D.YNC, 32/152, 26.N.1075; D.YNC, 32/181, 22.M.1076; MAD.d 6956, s.392; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târîh-i Ağâ-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.240.

¹¹⁹ D.YNC, 32/183, 6.S.1076 D.YNC, 34/54, 1.B.1079; MAD.d, 6963, s.6; Mühürdar Hasan Ağa, **Cevâhirü't-Tevârih**, s.370; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Târih-i Ağa-i Yeniçeriyân Dergah-ı Alî**, Hasan Paşa, vr.18b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Târih-i Râşid**, s.113; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; **Îsa-zâde Târîhi**, s.105.

¹²⁰ D.YNC, 34/55, 2.B.1079; D.YNC, 38/26, 24.Ra.1085; MAD.d, 6963, s.334 Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Vekâyi'-Nâme**, s.426; **Zübde-i Vekaiyat**, s.48; **Îsa-zâde Târîhi**, s.105, 131; **Târih-i Râşid**, s.181;

¹²¹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Abdullah el-Hisari, **Gazâ-yı Feth-i Çehrin**, s.42; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Vekâyi'-Nâme**, s.426; **Îsa-zâde Târîhi**, s.131, 162; **Târih-i Râşid**, s.181.

¹²² **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Abdullah el-Hisari, **Gazâ-yı Feth-i Çehrin**, s.42; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Vekâyi'-Nâme**, s.472; **Îsa-zâde Târîhi**, s.162, 164.

¹²³ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; Türkal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-î Fezleke**, s.915; **Vekâyi'-Nâme**, s.472; **Zübde-i Vekaiyat**, s.167; **Târih-i Râşid**, s.259; **Îsa-zâde Târîhi**, s.164, 183.

¹²⁴ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Süleymaniye, vr.119a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s. 241; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; Türkal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-î Fezleke**, s.943, 1026; **Zübde-i Vekaiyat**, s.167, 214; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 183, 197; **Târih-i Râşid**, s.259, 291.

¹²⁵ D.YNC, 41/99, 1.M.1098; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.214; **Târih-i Râşid**, s.291.

¹²⁶ D.YNC, 41/100, 1.M.1098; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.II, s.1592; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.III, s.1903; **Zübde-i Vekaiyat**, s.245; **Târih-i Râşid**, s.313.

¹²⁷ D.YNC, 42/42, G.Z.1098; D.YNC, 42/58, 1.M.1099; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.245, 270; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 206; **Târih-i Râşid**, s.313, 328.

¹²⁸ D.YNC, 42/56, G.M.1099; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.III, s.1903; **Zübde-i Vekaiyat**, s.270, 273; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 206, 207; **Târih-i Râşid**, s.330.

¹²⁹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.III, s.1903; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.273, 275; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 207, 208; **Târih-i Râşid**, s.330-332.

¹³⁰ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyi'ü'l-Fuzalâ**, c.III, s.1903; **Zübde-i Vekaiyat**, s.276-277; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 209.

¹³¹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekâyî'u'l-Fuzalâ**, c.III, s.1903; **Zübde-i Vekaiyat**, s.281, 296; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 210; **Târih-i Râşid**, s.335, 345.

¹³² **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.56b; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.296; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 210, 219; **Târih-i Râşid**, s.345; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.54.

¹³³ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.57a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.54; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.348; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 219; **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.11.

¹³⁴ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.57a; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.348, 393; **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.11; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.54-55; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241.

¹³⁵ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.57a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.55, 109; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.393, 403; **Ruz-Merre**, c.III, s.20; **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.21.

¹³⁶ **Zübde-i Vekaiyat**, s.404, 405; **Ruz-Merre**, c.III, s.20; **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.29

¹³⁷ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.241

¹³⁸ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.57a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.109; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Ruz-Merre**, c.III, s.248; **Târih-i Râşid**, s.418.

¹³⁹ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.57a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.109; **Zübde-i Vekaiyat**, s.445; **Îsa-zâde Târîhi**, s. 226; **Ruz-Merre**, c.III, s.248; **Târih-i Râşid**, s.438.

¹⁴⁰ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.445, 483; **Ruz-Merre**, c.IV, s.315; **Târih-i Râşid**, s.338; **Anonim Osmanlı Tarihi**, s.48

Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye Kütüphanesi, vr.57a;

¹⁴¹ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.483, 525; **Târih-i Râşid**, s.486

¹⁴² Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.525, 543; **Târih-i Râşid**, s.486, 498; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.232.

¹⁴³ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye, vr.57a; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.232; **Zübde-i Vekaiyat**, s.543; **Târih-i Râşid**, s.498, 550.

¹⁴⁴ **Âğayân-ı Yeniçeriyân**, Süleymaniye, vr.57a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, s.232; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53a; **Zübde-i Vekaiyat**, s.638; **Târih-i Râşid**, s.550.

¹⁴⁵ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53b; **Nusretname**, s.589, 447.

¹⁴⁶ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.53b; **Târih-i Râşid**, s.637; **Nusretname**, 447, 703-704.

¹⁴⁷ A. {DVNSNŞT.d, 2, s.9; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.637; **Nusretname**, s.704, 707.

¹⁴⁸ **Târih-i Râşid**, s.641,700.

¹⁴⁹ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, vr.232; **Târih-i Râşid**, s.703.

¹⁵⁰ A.RSK.d.,1562, s.11; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, vr.460; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.705

- ¹⁵¹ A.RSK.d.,1562, s.11; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a.
- ¹⁵² A.RSK.d.,1562, s.11; A.DVNSMHHM.d, 115/3059, 29.N.1120; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.748; 26.L.1125'de Zaruşad Sancakbeyliği'ne atanmıştır. Bkz. İE.TCT, 14/1560
- ¹⁵³ A.RSK.d.,1562, s.11; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.748, 771, 851.
- ¹⁵⁴ A.RSK.d.,1562, s.11; **Târih-i Râşid**, s.771, 775; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, **Amasya Tarihi**, c.5, s.153, 154
- ¹⁵⁵ A.{RSK.d.,1562, s.11; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.775, 780.
- ¹⁵⁶ A.RSK.d.,1562, s.11; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.242; **Târih-i Râşid**, s.780.
- ¹⁵⁷ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Hadikatül Vüzera**, s.166; Vezaret rütbesi 16.Ca.1123. Bak. A.{DVNSNŞT.d, 2, s.12
- ¹⁵⁸ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243; **Târih-i Râşid**, s.872.
- ¹⁵⁹ A.{DVNSMHHM, 119/1731; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.877.
- ¹⁶⁰ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.877, 879.
- ¹⁶¹ A.{DVN, 697/52; A.{DVNSNŞT.d, 2, s.16; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243. **Târih-i Râşid**, s.879-944.
- ¹⁶² A.{DVNSNŞT.d, 2, s.25; A. {RSK.d, 1568, s.23; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, vr.460; **Târih-i Râşid**, s.955.
- ¹⁶³ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243; **Târih-i Râşid**, s.1062; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, vr.460; Vezaret Rütbesi 28.N.1228. Bkz.A.{DVNSNŞT.d, 2, s.12
- ¹⁶⁴ Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.1062, 1082.
- ¹⁶⁵ A.{AMD, 1/68; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.1082, 1148; **Nusretname**, s.1097.
- ¹⁶⁶ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Râşid**, s.1148,1162.
- ¹⁶⁷ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Nusretname**, 1101-1101; **Târih-i Râşid**, s.1162; **Nusretname**, 1101-1101.
- ¹⁶⁸ AE.SAMD.III, 226/21794; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayîü'l-fudala II-III**, vr.735; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a.
- ¹⁶⁹ TS.MA.d, 2184, s.214a; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Katib Çelebi, **Takvimü't-Tevarih**, Selimiye, s.243.
- ¹⁷⁰ C.AS, 848/36232, 15.Ca.1143; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Göynüklü**, s.408; **Subhi Tarihi**, s.82; Soydemir, **Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri**, s.183.
- ¹⁷¹ AE.SMHD.I, 258/21034, 19.Ra.1144; C.BH, 182/8576, 26.Ra.1144; A.DVNSMHHM.d, 138/532, 30.Ca.1144; AE.SMHD.I, 151/11244, 16.N.1144; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Târih-i Göynüklü**, s.408; **Subhi Tarihi**, s.82, 95; Vezaret aldığı tarih 7.Ra.1144 Bkz. A.{DVNSNŞT.d, 2, s.34.
- ¹⁷² **Vefâyât**, vr.54a; **Subhi Tarihi**, s.95; 164; 10 Mayıs 1732'de Vezaret almıştır. Bkz. A.{DVNSNŞT.d, 2, s.35
- ¹⁷³ C.AS, 1219/54677; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Subhi Tarihi**, s.197.
- ¹⁷⁴ A.{DVN, 1630/43; 1630/58, Evasıt.L.1145; D.YNC, 105/2, 9.L.1145; D.YNC, 116/48, 10.Ş.1147; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Subhi Tarihi**, s.197, 245.
- ¹⁷⁵ A.{DVNSMHHM., 145/478, Evail.M.1151; A.{RSK.d.,1572, s.56; D.YNC, 117/37, Ş.1147; D.YNC, 117/77, L.1147; D.YNC, 118/87, 12.L.1147; D.YNC, 118/86, 18.L.1147; D.YNC, 144/2, 18.M.1151; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **Subhi Tarihi**, s.245.
- ¹⁷⁶ A.{RSK.d.,1572, s.56; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Soydemir, **Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri**, s.799. Vezaret aldığı tarih 15.C.1152, A.{DVNSNŞT.d, 2, s.46

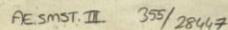
- ¹⁷⁷ A. {RSK.d, 1578, s.4; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Soydemir, **Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri**, s.799, 874; **İzzi Tarihi**, 92
- ¹⁷⁸ **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **İzzi Tarihi**, 93, 377; Vezaret aldığı tarih 16 Aralık 1746 Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.58.
- ¹⁷⁹ A. {RSK.d.,1588, s.26; A.DVNSMHM.d, 153/888, Evahir.Ra.1161; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **İzzi Tarihi**, 377.
- ¹⁸⁰ A. {RSK.d, 1588, s.26; A. {DVNSMHM.d, 153/1185, Evahir.B.1161; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a.
- ¹⁸¹ A. {RSK.d, 1588, s.26; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **İzzi Tarihi**, s.729.
- ¹⁸² A.RSK.d, 1588, s.26; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **İzzi Tarihi**, 729; Soydemir, **Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri**, s.1078.
- ¹⁸³ A. {DVNSNŞT.d, 2, s.62; A.RSK.d, 1588, s.26; AE.SMHD.I, 259/21079, 10.S.1164 (8 Ocak 1751); **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **İzzi Tarihi**, s.821-822.
- ¹⁸⁴ A. {RSK.d, 1588, s.26; AE.SMHD.I, 259/21079, 10.S.1164 (8 Ocak 1751); **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; **İzzi Tarihi**, 820, 853.
- ¹⁸⁵ A. {RSK.d, 1588, s.26; **İzzi Tarihi**, 930; **Vefâyat Tarîh-i Beşer**, vr.54a; Hasan Ağa'nın Rumeli BB'liği Gurre.Ca.1167 Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.65.
- ¹⁸⁶ A. {DVNSNŞT.d, 2, s.66; A. {RSK.d, 1588, s.26; A. {DVNSMHM.d,156/1072, Evahir.R.1168.
- ¹⁸⁷ A. {RSK.d.,1588, s.108; A.DVNSMHM.d,157/61, Evasıt.Ca.1168; Teşrifatçı Mehmed Akif Bey, **Târih-i Cülûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis, (İnceleme-Tıpkıbasım)**, Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, İstanbul 2012, vr.159a.
- ¹⁸⁸ A.DVN, 2173/2, 9.M.1169; A.RSK.d.,1588, s.108; A.DVNSMHM.d, 157/709, Evasıt.Ra.1169; A.DVNSMHM.d, 158/486, Evasıt.L.1169; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.178.
- ¹⁸⁹ A. {DVNSMHM.d, 159/609, Evail.Za.1170; C.DH., 84/4197, 29.L.1170; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.507.
- ¹⁹⁰ AE.SMST.III, 325/26131, 29.Ş.1171; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508; Vezaret rütbesi alması 28.Ra.1171. Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.72
- ¹⁹¹ Teşrifatçı Mehmed Akif Bey, **Târih-i Cülûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis**, vr.90a; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508
- ¹⁹² A. {DVN.MHM, 58/36, Evasıt.M.1173; Teşrifatçı Mehmed Akif Bey, **Târih-i Cülûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis**, s.160b-161a; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508.
- ¹⁹³ Teşrifatçı Mehmed Akif Bey, **Târih-i Cülûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis**, s.160a; Sağlam, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.199; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508
- ¹⁹⁴ C.AS 780/33018, Evahir.S.1175; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508; Sağlam, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.199, 205.
- ¹⁹⁵ A. {DVNSNŞT.d, 2, 82; A. {DVNSNŞT.d, 2, s.224; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508; Sağlam, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.205, 234; Vezaret rütbesi alması 5.L.1175. Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.79.
- ¹⁹⁶ A. {DVNSNŞT.d, 2, s.82; A. {DVNSNŞT.d, 2, s.171; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.87, 441, 508.
- ¹⁹⁷ **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508
- ¹⁹⁸ A. {DVNSNŞT.d, 2, s.83; A. {DVNSNŞT.d, 2, s.172; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508.
- ¹⁹⁹ C.AS, 60/2812, 10.Ca.1180; Sağlam, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.234, 242; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.508.
- ²⁰⁰ AE.SMST.III, 175/13747,20.R.1181; **Çeşmî-zâde Tarihi**,s.53; Sağlam, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.273, 298; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509.
- ²⁰¹ A. {DVNSNŞT.d, 2, s.92; C.DH, 19/928,7.Z.1183; **Çeşmî-zâde Tarihi**,s.53; Sağlam, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.298; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509.
- ²⁰² Sağlam, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr**, s.339, 377; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509; Vezaret rütbesi alması 9.B.1183 Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.91

- ²⁰³ Sağlam, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, s.377, 402, 424; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509; 22.B.1184'te Adana Eyaleti Bkz. **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.222
- ²⁰⁴ C.AS., 865/37061, 19.R.1184; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509.
- ²⁰⁵ TS.MA.e, 788/55; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509; Vezaret alması 21.Ş.1185. Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.96
- ²⁰⁶ A. {DVN.MHM, 196/38, Evahir.B.1188; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509; Vezaret alması 15.Ş.1187. Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.100
- ²⁰⁷ **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509
- ²⁰⁸ **I.Abdülhamid Devri**, Suna ve İnan Kırac Vakfı Elyazması Koleksiyonu, Nr.382, vr.42b; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509
- ²⁰⁹ A. {RSK.d, 1601, s.11; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, 2014, s.48; Ahmed Ağa'nın vezaret alması 10.Z.1190 Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.105.
- ²¹⁰ A. {RSK.d, 1601, s.13; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509.
- ²¹¹ C.SM.46/2336, 12.C.1193; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.509
- ²¹² A. {RSK.d, 1598, s.4; A. {RSK.d, 1601, s.53; C.AS.1172/52222, 3.N.1193; *C.DH, 326/16271; C.DH, 101/5042, 20.N.1193; I.Abdülhamid-III. Selim Dönem olayları Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu, Nr.Y/1001, vr. 6a; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.365, 509.
- ²¹³ A. {RSK.d, 1598, s.4; **I.Abdülhamid-III. Selim Dönem olayları Kronolojisi**, Türk Tarih Kurumu, Nr.Y/1001, vr. 6a, 7a; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.134, 510; *Târîh-i Cevdet*, c.II, s.133, 162.
- ²¹⁴ D.YNC, 367/38; C.AS 1074/47295, C.AS. 1158/51528; C.ML 680/27947; C.ZB 84/4181; Hat, 15/633; HAT, 15/636; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.510; *Târîh-i Cevdet*, c.II, s.162, 179.
- ²¹⁵ A. {RSK.d, 1601, s.27; A. {DVNSNŞT.d, 2, s.110; **I.Abdülhamid-III. Selim Dönem olayları Kronolojisi**, Türk Tarih Kurumu, Nr.Y/1001, vr.11a; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.510; *Târîh-i Cevdet*, c.II, s.179, 257.
- ²¹⁶ A. {DVNSNŞT.d, 2, s.112; A. {RSK.d, 1503-B, s.44; A. {RSK.d, 1589, s.53; *Târîh-i Cevdet*, c.II, s.257, c.III, s.90; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.453, 510.
- ²¹⁷ A. {RSK.d, 1503-B, s.44; *Târîh-i Cevdet*, c.III, s.90; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.510.
- ²¹⁸ A. {RSK.d, 1503-B, s.44; AE.SABH.I, 12/1051; *Taylesanizade*, s.98; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511; Vezaret aldığı tarih 8.Za.1199. Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.112.
- ²¹⁹ A. {RSK.d, 1503-B, s.44; *Taylesanizade*, s.98, 135; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511.
- ²²⁰ A. {RSK.d, 1503-B, s.44; C.DH., 89/4415, 29.Z.1202; *Taylesanizade*, s.135, 161; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511.
- ²²¹ A. {RSK.d, 1503-B, s.44; *Taylesanizade*, s.161; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.369; Vezaret aldığı tarih 8.Ra.1202 Bkz. A. {DVNSNŞT.d, 2, s.116; A. {RSK.d, 1589, s.5423.Za.1205 Sivas Eyaleti tevcih.
- ²²² C.AS, 621/26203; C.ML, 555/22807; AE.SABH.I, 256/27889; HAT, 1383/54708; HAT, 1451/5, 24.M.1203 (23 Ekim 1788); **I.Abdülhamid-I Kronolojisi**, vr.27a; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.428.
- ²²³ HAT, 1451/5, 24.M.1203 (23 Ekim 1788); Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, *Amasya Tarihi*, c.4, s.79; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.428, 491.
- ²²⁴ A. {RSK.d, 2826/18, 22.M.1203; C.AS., 816/34681, Evahir.Ca.1204; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511.
- ²²⁵ A. {RSK.d, 1589, s.46; C.ML., 97/4334, 26.S.1205; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.680; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511.
- ²²⁶ A. {RSK.d, 1589, s.46, 67; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.680.
- ²²⁷ A. {RSK.d, 1589, s.46, 70; **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi**, s.511; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.844.

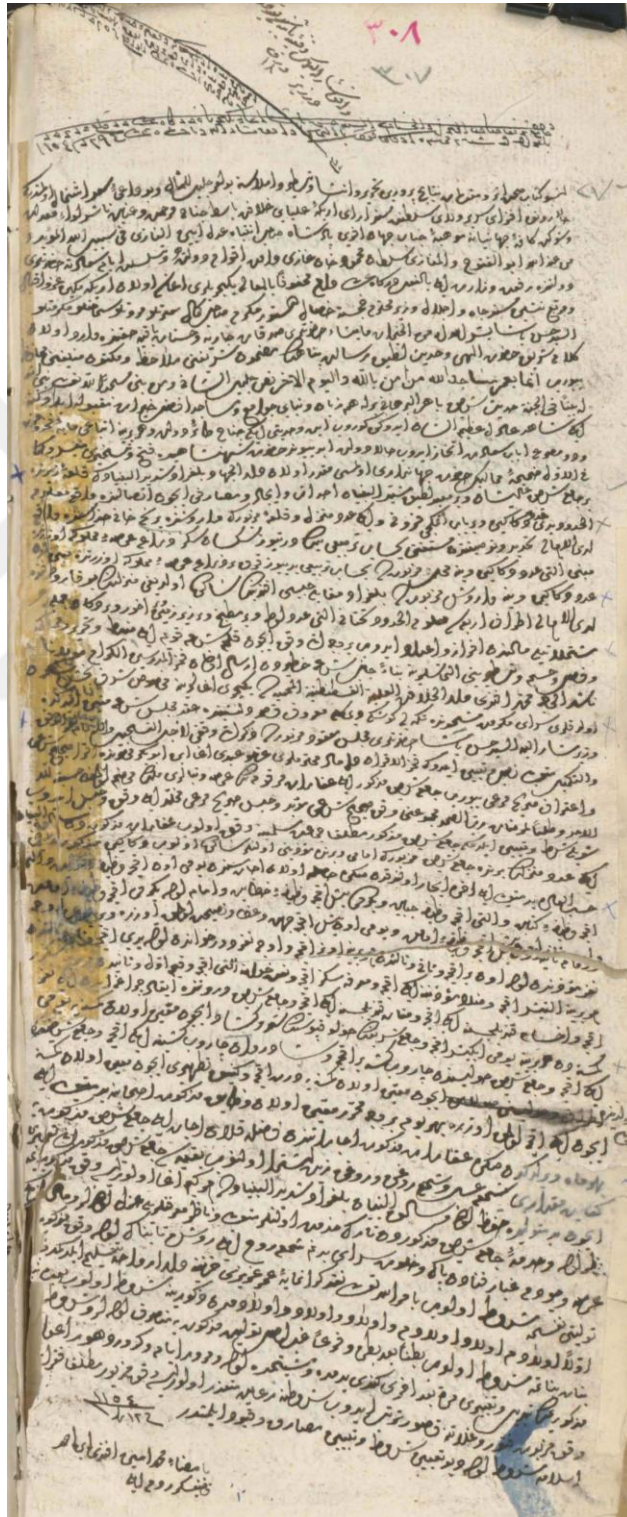
- ²²⁸ A.{RSK.d, 1589, s.46; XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi, s.511; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.858.
- ²²⁹ A.{RSK.d, 1589, s.46; C.AS, 841/35876, 29.Za.1206; Bayram, *Enverî Târîhi*, s.858; XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi, s.511.
- ²³⁰ C.ML.95/4271, 29.Ş.1216; XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisi, s.511.
- ²³¹ *Nuri Tarihi*, s.690-691; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, 2017, s.265.
- ²³² A.DVN, 2279/29, 23.Ca.1213; *Nuri Tarihi*, s.690-691, 790-791; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, 2017, s.265.
- ²³³ C.AS, 121/5430, 6.Za.1214; C.AS, 999/43679, 29.Za.1214; *Nuri Tarihi*, s.790-791; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, 2017, s.452.
- ²³⁴ A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, 2017, s.452, 692.
- ²³⁵ A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; C.DH. 304/15199, 29.R.1218; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, 2017, s. 692, 776.
- ²³⁶ A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; C.AS, 228/9680, 14.S.1218; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, 2017, s.776, 896; *Âsım Efendi Tarihi*, s.86; *Bir İmamın Günlüğü*, s.187.
- ²³⁷ A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; C.AS.76/3585, 18.Ca.1219; *Âsım Efendi Tarihi*, s.86, 335; *Tarih-i Cevdet*, c.XVIII, s.2270; *Bir İmamın Günlüğü*, s.185.
- ²³⁸ A.}d, 357, s.10, G.B.1221; A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; *Âsım Efendi Tarihi*, s.335, 387; *Tarih-i Cevdet*, c.XVIII, s.2270; *Bir İmamın Günlüğü*, s.183.
- ²³⁹ A.}d, 357, s.12, 25.Ş.1221; A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; *Âsım Efendi Tarihi*, s.389, 605, 931.
- ²⁴⁰ A. {DVN, 2400/14, 14.Ca.1222; A.}d, 357, s.105, 26.Ca.1223; A.{DVNSMHH.d, 227/143, Evahir.M.1223; HAT, 1359/53435; HAT, 90/3700; *Âsım Efendi Tarihi*, s.932.
- ²⁴¹ A.}d, 357, s.105; A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; HAT, 1359/53435; *Âsım Efendi Tarihi*, s.1186.
- ²⁴² A.}d, 357, s.105, 26.Ca.1223; A.{DVN, 2403/29, 26.Ca.1223; A.{DVNSMHH.d, 227/ 302, Evail.C.1223; HAT, 1261/48825.
- ²⁴³ A. {DVNSMHH.d, 227/305, Evail.B.1223; A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; A.}d, 357, s.131, 27.N.1223; HAT, 1261/48825; HAT, 340/19445; *Âsım Efendi Tarihi*, s.1326; *Şânî-zâde Târîhi*, s.59; Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, s.39, 58.
- ²⁴⁴ A. {DVN, 2408/30, 11.Ca.1224; A.DVNSMHH.d, 227/397, Evail.S.1224; *Âsım Efendi Tarihi*, s.1466, *Tarih-i Cevdet*, c.XIX, s.2612, *Şânî-zâde Târîhi*, s.199.
- ²⁴⁵ A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; A.DVNSMHH.d, 227/780, Evail.S.1224, 227/850, Evail.R.1224; *Şânî-zâde Târîhi*, s.200, 218; *Âsım Efendi Tarihi*, s.1485; *Tarih-i Cevdet*, c.XIX, s.2612; *Câbî Târîhi*, s.458; *Bir İmamın Günlüğü*, s.117.
- ²⁴⁶ A.}d, 357, s.171; A.DVN, 2415/43, 10.Ra.1225; A.{DVNSNŞT.d, 53, s.256; TS.MA.e, 667/23; *Şânî-zâde Târîhi*, s.218, 226, 368; *Tarih-i Cevdet*, c.XIX, s.2612; *Câbî Târîhi*, s.458; *Bir İmamın Günlüğü*, s.120.
- ²⁴⁷ A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; A.DVN, 2420/3, 29.B.1225; *Câbî Târîhi*, s.630.
- ²⁴⁸ A.DVN, 2425/10, 5.S.1226; A.DVNSMHH.d, 229/ 246 (Evahir.B.1225); 229/377, Evail.S.1226; *Şânî-zâde Târîhi*, s.406.
- ²⁴⁹ A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; A.DVNSMHH.d, 233/177 (Evail.Ş.1226).
- ²⁵⁰ A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; Hat, 1002/42081, 7.M.1227.
- ²⁵¹ A.}d, 358, s.73; A.DVNSMHH.d, 230/496, Evail.Ra.1227; HAT, 1002/42081, 7.M.1227; HAT, 340/19435, 7.Ra.1227.
- ²⁵² A. {DVN, 2440/25, 21.Ra.1228; A. {DVN, 2439/22, 24.M.1228; A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; A. {DVNSMHH.d, 230/ 496, Evail.Ra.1227, 750 Evahir.M.1228); HAT, 340/19435, 7.Ra.1227; HAT, 1000/41993, 17.B.1227.
- ²⁵³ A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; A. {DVNSMHH.d, 230/ 815, Evahir.Ra.1228.
- ²⁵⁴ A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; A. {DVNSMHH.d, 235/134 Evail.Ra.1229.

- ²⁵⁵ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A.}d, 358, s.139; A. {DVNSNŞT.d, 53, s.256; C.AS, 1003/43871, 4.Ra.1229; **Bir İmamın Günlüğü**, s.166, 160-170; **Şânî-zâde Târîhi**, s.683-684.
- ²⁵⁶ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 235/936, Evail.Ra.1230; A. {DVNSMHHM.d, 236/133, Evahir.C.1230; C.ZB, 22/1088, 25.C.1230.
- ²⁵⁷ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 236/640, Evahir.Za.1230.
- ²⁵⁸ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; HAT, 1531/15, 18.Za.1230; **Câbî Târîhi**, s.740; **Şânî-zâde Târîhi**, s.740.
- ²⁵⁹ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 236/1077, Evahir.Ş.1231.
- ²⁶⁰ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; C.AS, 254/10592, 5.Za.1231.
- ²⁶¹ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; **Câbî Târîhi**, s.775; **Tarih-i Cevdet**, c.X, s.2963; **Şânî-zâde Târîhi**, s.775.
- ²⁶² A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 237/457, Evahir.B.1231; C.AS, 1033/45348, 5.Ra.1232; **Tarih-i Cevdet**, c.X, s.2963; **Şânî-zâde Târîhi**, s.775.
- ²⁶³ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 237/742, Evail.S.1233; HAT, 478/23382.
- ²⁶⁴ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 237/1239, Evail.L.1233; HAT, 481/23573; C.AS, 534/22373, 10.L.1233.
- ²⁶⁵ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; C.AS, 607/25608, 8.Z.1233.
- ²⁶⁶ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 237/1345.
- ²⁶⁷ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 238/281, Evail.B.1234; C.AS, 419/17374, 1.B.1234; D.TŞF.d, 26099.
- ²⁶⁸ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 238/428, Evasit.S.1235.
- ²⁶⁹ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 238/670, Evail.R.1235.
- ²⁷⁰ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 238/882, Evail.Ş.1235; C.AS., 233/9860, 5.R.1235.
- ²⁷¹ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 238/1094, Evasit.L.1235; C.AS, 62/2927, 2.Ş.1235
- ²⁷² A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 238/1126, Evasit.Z.1235.
- ²⁷³ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 240/72, Evail.Z.1236; C.AS., 975/42469, 29.Z.1235; HAT, 1551/34, 13.Z.1235; HAT, 1261/48830; **Tarih-i Cevdet**, c.XI, s.3059; **Şânî-zâde Târîhi**, s.999.
- ²⁷⁴ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; A. {DVNSMHHM.d, 240/125, Evasit.M.1237; HAT, 1261/48829; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.20; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3291.
- ²⁷⁵ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; C.AS., 596/25133, 13.C.1237; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.20, 61; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3291, 3296.
- ²⁷⁶ A. {RSK.d, 1698.B, s.36; HAT, 339/19394; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.127; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3323.
- ²⁷⁷ C.AS, 483/29163, 8.Ra.1238; HAT, 1561/11, 23.M.1238; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.127, 132; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3323.
- ²⁷⁸ **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.132, 177; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3337.
- ²⁷⁹ C.AS, 567/23846, 10.R.1238; HAT, 341/19470; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.177,188; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3337.
- ²⁸⁰ C.AS, 58/2737, 14.C.1238; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.196; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3337, 3349; A. {DVN.MHHM 1293/5, 20.R.1239 (24 Aralık 1823).
- ²⁸¹ C.DH, 6/291, 21.C.1239; HAT, 525/25731; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.288; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3349, 3350.
- ²⁸² C.AS, 626/26417, 29.Z.1239; HAT, 1563/53; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.288, 338; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3350, 3361.
- ²⁸³ A. {DVNSMHHM.d, 241/1345, Evahir.C.1240; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.385; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3361, 3369.
- ²⁸⁴ C.AS., 483/20174, 22.C.1240; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.385, 454; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3369.
- ²⁸⁵ HAT, 1568/4, 25.M.1241; **Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s.454; **Tarih-i Cevdet**, c.XII, s.3389.

(AE.SMST.III, 355/28447, 15.Ş.1187 (1 Kasım 1773))

EK IV:
Yeniçeri Ağası Hasan Paşa'nın Vakfiyesi
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 624-307-276)

ÖZGEÇMİŞ

2008’de başladığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden 2012’de mezun olmuştur. 2013’te İstanbul Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Bilim Dalı’nda başladığı yüksek lisans programını Prof. Dr. Arzu Terzi’nin danışmanlığında hazırlanan *Hamidiye Ticaret Mektebi* başlıklı tez ile 2016’da tamamlamıştır. Yine aynı yıl İstanbul Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı’nda doktora başlamıştır.

